Konsalik

ھ . گ . کونسالیك

سەھرایی کەبردیکی ئۆسسۆلچی قنز

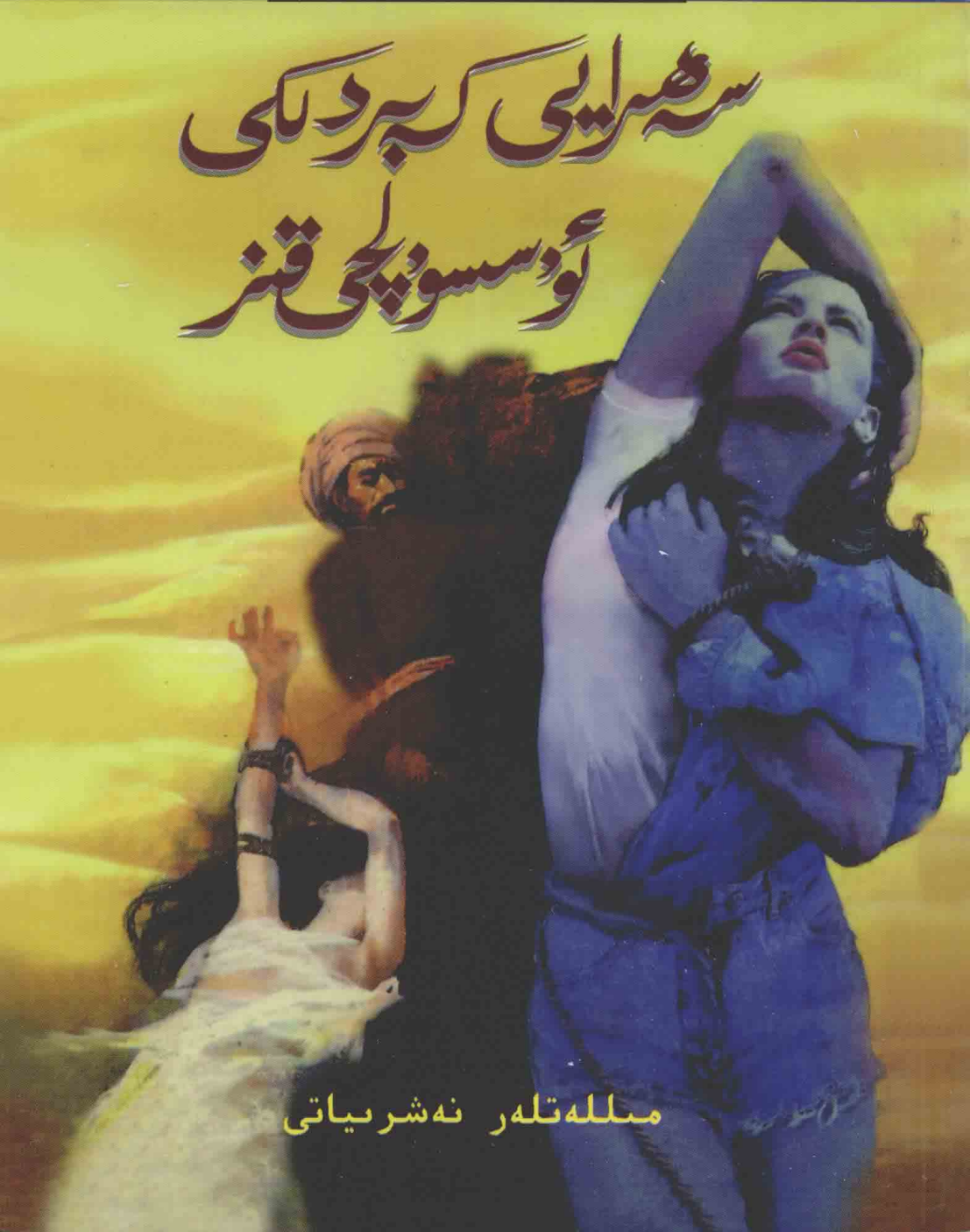

مىللەتلەر نەشرىياتى

译文校订：穆罕默德·伊明
责任编辑：
责任校对：海仁莎·肉孜

图书在版编目(CIP)数据

沙漠舞女：维吾尔文/(德)孔萨利克(Konsalik)著；吐尔逊·热依木等译. —北京：民族出版社，1998.11
ISBN 7—105—03226—X
Ⅰ. 沙… Ⅱ. ①孔…②吐… Ⅲ. 长篇小说—德国—现代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. I516.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字(98)第 21258 号

民族出版社出版发行
(北京市和平里北街 14 号 邮编 100013)
民族出版社微机照排　　民族印刷厂印刷
各地新华书店经销
1999 年 2 月第 1 版　　1999 年 2 月北京第 1 次印刷
开本：850×1168 毫米　1/32　印张：16.875
印数：0001—4000 册　定价：16.50 元

本书根据安徽文艺出版社 1990 年 6 月第 1 版第 6 次印刷版本翻译出版。

بۇ كىتاب ئەنخۇي ئەدەبىيات نەشرىياتى 1990-يىل 6-ئايدا نەشىر قىلغان 1-نەشرى 6-باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشىر قىلىندى.

تەرجىمە تەھرىرى
مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەت ئىمىن
مەسئۇل كورىكتورى: خەيرىنسا روزى

ھ. گ. كونسالىك
سەھرايى كەبىردىكى ئۇسسۇلچى قىز

نەشىر قىلغۇچى
ۋە تارقاتقۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
(بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14-قورۇ
پوچتا نومۇرى: 100013، تېلېفون نومۇرى: 010.64228007)
تىزغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى ئېلېكترونلۇق مەتبەئە سىستېمىسى
باسقۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى
سانقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
1999-يىل 2-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم نەشىر قىلىندى
1999-يىل 2-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850مم، 32 كەسلەم،
باسما تاۋىقى: 16.875 سانى: 1—4000
باھاسى: 16.50 يۈەن

جۇڭگولۇق كىتابخانىلارغا

مەن ئون ياش چېغىمدىلا ماركو پولو ساياھەت قىلغان سىرلىق مەملىكەتنى چۈشۈمدە كۆرگەنىدىم، ئۇ ئاجايىپ سېھىرلىق كۈچكە تولغان، گۈزەللىكنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدىغان بىر ماكان ئىدى. بالىلىق چاغلىرىمدا، سۈېن ھېدىن[1]دىن ۋە ئۇنىڭ يىپەك يولىنى بويلاپ ھەم چۆل-باياۋانلارنى كېسىپ ئۆتۈپ، سىرلىق يوسۇندا غايىب بولغان كۆللەرنى ئىزدەش يولىدىكى ئارخېئولوگىيىلىك سەپەرلىرىدىن روھلانغان ۋە ئىلھاملانغانىدىم. كېيىنچە، ھەتتا غەرب دۇنياسى ئانچە بىلمەيدىغان مىللەتتىمۇ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە يۈكسەك مەدەنىيەتنىڭ بولۇشى بارغانسېرى ئەقىل يەتمەيدىغان شەكىللەر بىلەن مېنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالغانىدى، شۇنىڭ بىلەن مەن جۇڭگونى يېزىق بىلەن تەسۋىرلىگەن ۋە رەسىم بىلەن خاتىرىلىگەن كىتابلارنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇشقا باشلىغانىدىم. نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، ئاشۇ مەركىزىي دۆلەتنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرسەم، دەيدىغان بىردىنبىر مۇھىم ئارزۇ قەلبىمنى چۈلغاپ كەلدى. بۇ بىرخىل تىزگىنلىگىلى بولمايدىغان مۇھەببەت ئىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن مەبۇد، ياغاچ ئويما، يىپەك سىزما،

---

① سۈېن ھېدىن (1865—1952) شۋېتسىيىلىك ئېكسپېدىتسىيىچى. ئۇ كۆپ قېتىم جۇڭگونىڭ شىنجاڭ، شىزاڭ قاتارلىق رايونلىرىغا كېلىپ ئېكسپېدىتسىيە قىلغان.

رەڭلىك ياغاچ ئويما، خاقانلارنىڭ شىرلىرى ۋە ئالۋاستى نىقاب-لىرى قاتارلىقلارنى يىغىپ توپلىدىم.

كېيىنكى چاغلاردا، ئاخىر مەن ساياھەتچى سۈپىتىدە جۇڭ-گونى زىيارەت قىلماقچى بولۇپ، ئۆزۈم كېچە-كۈندۈز تەلپۈنۈپ تۇرغان بۇ دۆلەتكە باردىم. ھازىرغىچە مەن جۇڭگوغا ئىككى قېتىم باردىم، تىپەنئەنمېن مەيدانىدا تۇرۇپ مىڭلىغان-تۈمەن-لىگەن سەيلە-ساياھەتچىلەرگە نەزەر تاشلىدىم، يىخىيۇەن باغچە-سىنىڭ سەينالىرىنى ئايلاندىم، خان ئوردىسىنى ئارىلىدىم، سەددىچىن سېپىلىنىڭ ئۈستىدىن يىراقلارغا نەزەر سالدىم، تىپەنتەن باغچىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھۆرمەت تۈيغۇسى بىلەن مىڭ سۇلالىسى قەبرىستانلىقىدىكى يەر ئاستى ئوردىسىغا چۈشتۈم. شىئەنده چىن شىخۇاڭنىڭ قونچاق لەشكەرلىرىنى، گۈيلىننىڭ تىلسىماتتەك مەنزىرىلىرىنى شۇنىڭدەك چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ ئۈچ بوغۇزىنى تاماشا قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۆزۈمنى گويا بۇنىڭدىن نەچچە مىڭ يىل ئىلگىرىلا باشقىچە بىرخىل ھالەتتە بۇ يەرگە كەلگەن كىشىدەك ھېس قىلىپ قالدىم.

ئەمدى، مەن يازغان 129 رومانىنىڭ بىرنەچچىسى خەنزۇ يېزىقىدا نەشر قىلىنىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. مېنىڭ بالىلىق دەۋ-رىمده پەيدا بولغان تەشنالىقىم مۇشۇنىڭ بىلەن قېنىپ، سىلەر-گە ئېغىز ئېچىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتىم. مېنىڭ كىتابىمنى ئوقۇپ ھاياجانلىنىشىڭلارنى ۋە خۇشال بولۇشۇڭلارنى تىلەيمەن. ھەمده كىتابىمنى ئوقۇغان شۇ بىرنەچچە سائەتتە سىلەر ئۈچۈن يىراق بولغان بىر دۇنياغا قەدەم قويىسىلەر، بۇ خۇددى سىلەر-نىڭ دۇنيارىڭلار ماڭا يىراق بولغاندەكلا بىر ئىش. سىلەر كۈن-

سالىكىنىڭ تېخىمۇ كۆپرەك كىتابىنى ئوقۇغىمىز كېلىۋاتىدۇ! دېيىشىڭلار مۇمكىن. شۇنداق قىلىپ بىز ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قالىمىز. مانا، بۇ مېنىڭ ئۆمۈرلۈك ئارزۇيۇم.

مەن جۇڭگولۇق بارلىق كىتابخانىلىرىمغا چىن قەلبىمدىن ئېھتىرام بىلدۈرىمەن.

konsalik

كىرىش سۆز

سەي خۇڭجۇن

ھېينز • G • كونسالىكىنىڭ ئەسلى ئىسمى ھېينز گۈنتېر (Heinz Gunther) بولۇپ، ئۇ فېدېراتىپ گېرمانىيىنىڭ ئەڭ ئاتاقلىق ئاممىباب رومانىستى، 1921-يىل 5-ئاينىڭ 28-كۈنى كىيۇلىندا تۇغۇلغان. ئاتىسى شۇ جايدىكى بىر سۇغۇرتا شىركىتىنىڭ دىرېكتورى بولۇپ ئىشلىگەن، بوۋىسى ساكسونىيەنىڭ ئاۋگسبۇرگتىكى ۋارىسمەن ئاقسۆڭەك ئىدى، ئۇ ۋىليام دەۋرىدە ئاقسۆڭەكلىك مەرتىۋىسىدىن ئۆزلۈكىدىن ۋاز كەچكەن. ھېينز تۇغما ئەقىللىق، ئۆتكۈر ۋە ئۆگىنىشكە ئامراق ئىدى. ئۇ ئون ياش ۋاقتىدا ھىندىئانلارنىڭ تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن بىر ھېكايە يېزىپ، ئۇچ مەشىق دەپتىرىنى لىق تولدۇرۇۋەتكەن. ئۇ 12 ياش ۋاقتىدا «قايتىپ كەلگىن يۇرتۇڭغا» دېگەن بىر پوۋېست يازغان. 15 يېشىدىن تارتىپ، يەرلىك گېزىت-ژۇرنالىلاردا ھېكايە قاتارلىق ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىشقا باشلىغان. ئۇ 18—17 ياش ۋاقتىلىرىدا تىياترغا بەكرەك قىزىقىپ، قەدىمكى يۇنان دراملىرى تەقلىدىدە بىر نەچچە تراگېدىيە

ئىجاد قىلغان، ئۇنىڭ ئىچىدىن بىرى ئۇرۇش پارتلىغانلىقتىن توختام بويىچە سەھنىگە ئېلىپ چىقىلماي قالغان. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاتىسىنىڭ ئارزۇسى بويىچە مىۋنخېنغا بېرىپ تىبابەتچىلىكنى ئۆگەنگەن، ئۇچ مەۋسۇمدىن كېيىنلا ئوقۇشنى ئۆزگەرتىپ تىياتىر ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. ئۇنىڭ تىياتىر رېژىسسورى بولۇش ئارزۇسى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئوتىدا بىت-چىت بولغان. ئۇ ئەسكەرلىككە ئېلىنىپ، لېيتېنانت دېگەن ھەربىي ئۇنۋانغا ئېرىشكەن ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھەربىي مۇخبىرلىققا ئەۋەتىلگەن. ئۇرۇشنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە سمولېنىسكى ئەتراپىدا ئۇنىڭ سول بىلىكى ئېغىر يارىدار بولغان. ساقايغاندىن كېيىن ئارقا سەپ تارماقلىرىغا يۆتكەلگەن. شۇ مەزگىللەردە بىرقانچە سەھنە ئەسىرى يازغان ھەمدە ئۇرۇش ئورنىدىكى بەزى دوختۇرخانىلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ سەييارە ئويۇن قويغان. ئۇرۇشتىن كېيىن ئامېرىكا قوشۇنلىرىنىڭ ئەسىرلەر لاگىرىغا قامالغان، قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن ئۆز يۇرتى كىيۇلىنغا قايتىپ كەلگەن. 1948-يىلى ئۇ ۋېستفالوندىكى بىر سودىگەرنىڭ قىزى، ھۆكۈمەت قارىمىقىدىكى مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئېلىسبېت بىلەن توي قىلغان. ئۇ ئىلگىرىئاخىر بولۇپ «قىزىقارلىق رەسىملىك ژۇرنال»نىڭ باش مۇھەررىرى ۋە لىبوراتور نەشرىياتى دراما تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولغان. 1951-يىلدىن باشلاپ كەسپىي يازغۇچى بولۇپ، ئەسلى يۇرتى بۇلغارىيىدىكى ئانىسىنىڭ ياتلىق بولۇشتىن ئىلگىرىكى ئىسىم-فامىلىسى بويىچە كونسالىك دېگەن تەخەللۇس بىلەن ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلغان. 1952-يىلى، ئۇ «سەھرايى كەبىردە

كى ئۇسسۇلچى قىز» دېگەن تۇنجى رومانىنى نەشىر قىلدۇرغان. 1956-يىلى ئۇ يەنە گېرمانىيىلىك بىر ھەربىي دوختۇرنىڭ سو-ۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇش ئەسىرلىرى لاگېرىدىكى تۇرمۇشى تەسۋىرلەنگەن «ستالىنگرادتىكى دوختۇر» دېگەن رومانىنى نە-شىر قىلدۇرغان. بۇ رومان نەشىر قىلىنغاندىن كېيىن زىلزىلە پەيدا قىلىپ، "ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى خاتىرىلەنگەن، كىشـ-لەرنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىدىغان ھۆججەت" دەپ ئاتالغان. بۇ رومان 1980-يىلغا كەلگۈچە جەمئىي 3 مىليون 500 مىڭ نۇسخا تارقىتىلىپ، ئۇرۇشتىن كېيىنكى نېمىسچە رومانىنىڭ تارقىتىلىشى بويىچە ئەڭ يۇقىرى رېكورت يارىتىلغان. رومانغا ئاساسەن ئۆزگەرتىپ ئىشلەنگەن شۇ نامىلىق ھېكايە فىلىم 1958 -يىلى فرانسىيىنىڭ 9-نۆۋەتلىك ۋېنس خەلقئارالىق كىنو بايرىمىدا ئەڭ ئېسىل چەت ئەل ھېكايە فىلىمى بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن، ئەر-ئايال باش قەھرىمانلارنىڭ رولىنى ئالغۇچىلارمۇ ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئەڭ ياخشى ئارتىس مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

كونسالىك يۇقىرى مەھسۇلاتلىق يازغۇچى بولۇپ، ھازىر-غىچە 129 رومان نەشىر قىلدۇرغان، ئەسەرلىرى چەت ئەل يېزىقىغا تەرجىمە قىلىنغان، تۇرلۇك نەشىر نۇسخىلىرى 850 نەچچە تۇرگە يەتكەن، ئومۇمىي تارقىتىلغان تىراژى 79 مىليوندىن ئاشقان (1988-يىل 7-ئاينىڭ 31-كۈنى ئېلىنغان مە-لۇمات)، ھەمدە كۈنىگە 10 مىڭ نۇسخىدىن سېتىلىش سۈرئىتى بويىچە داۋاملىق ئېشىپ بارغان، بۇ، بۇگۈنكى نېمىس يازغۇچى-لىرى ئىچىدە بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ دەسلەپكى دەۋر-

دىكى ئەسەرلىرىنىڭ ماتېرىياللىرى ئاساسەن ئۆزىنىڭ ئۇرۇش دەۋرىدە سوۋېت ئىتتىپاقىدا باشتىن كەچۈرگەن سەرگۈزەشتلىرىدىن ئېلىنغان بولۇپ، ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇش ۋە ئۇرۇشنىڭ رەھىمسىزلىكىنى پاش قىلىش ئاساسىي تېما قىلىنغان، ئۇنىڭ مۇشۇ خىلغا ياتىدىغان «ستالىنگرادتىكى دوختۇر» ناملىق رومانىدىن باشقا يەنە «ئۇلار ئاسماندىن چۈشتى» (1958)، «يۇقىرى سۈرئەتلىك ھەربىي تاشيول» (1958)، «999-نومۇرلۇق ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگىرى» (1959)، «روسىيە سىمفونىيىسى» (1962)، «ئالتىنچى ئارمىيىنىڭ قەلبى» (1964)، «تايگا رايونىدىكى ئىشقى-مۇھەببەت كېچىسى» (1966) دېگەنگە ئوخشاش ئەسەرلىرىمۇ بار. شۇڭا ئۇنى بەزىلەر "روسىيە روھىغا ئىگە كىيۇلىنلىق ئادەم" دەپ ئاتىشىدۇ. كونسالىك دوختۇرلۇق تېمىسىدا ئەسەر يېزىشقا ئامراق، ئۇنىڭ بىرمۇنچە ئەسەرلىرىدە دوختۇر باش قەھرىمان قىلىنغان، مەسىلەن، «ستالىنگرادتىكى دوختۇر»، «راك كېسىلى شىپاخانىسى» (1961)، «ئېلىپ كېلىنگەن يۈز» (1962)، «چۆل-باياۋاندىكىدوختۇر» (1971)، «ئايال چار پادىشاھنىڭ خوسۇسىي دوختۇرى» (1974)، «ئۇنتۇلغان پەرىشتە» (1974)، «گۈزەل ئايال دوختۇر» (1977)، «قولۋاقلىق دوختۇر» (1983) ۋەھاكازالار. ھەتتا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ مۇنداق دەيدۇ: "مېنىڭ دوختۇر پېرسوناژ بولمىغان بىر كىتابىممۇ يوق. نېمە ئۈچۈن؟ چۈنكى مەن دەسلەپتە دوختۇرلۇقنى ئۆگىنىپ، كېيىن كەسپىمنى ئۆزگەرتكەن ئىدىم. دوختۇر بولالمىغانلىقىم يۈرىكىمدىكى بىر خىل جاراھەت بولۇپ قالدى. شۇڭا مېنىڭ ھەر بىر ئەسىرىمدە بىر دوختۇر پېرسوناژ

بار.“ ئۇ تىببىي پەن خەۋەرلىرىگە ئىزچىل كۆڭۈل بۆلگەن، ئۇزۇندىن بۇيان ئون نەچچە خىل كەسپىي ژۇرنالغا مۇشتەرى بولۇپ كەلگەن، ھەمدە دائىم ئوپېراتسىيە ئۈستىلىنىڭ يېنىدا ھازىر بولۇپ تۇرغان، دوختۇرخانىنىڭ ئامبۇلاتورىيىسىنى كۆزەتكەن، تىببىي پەننىڭ يېقىنقى تەرەققىياتىنى ئىگەللەش ۋە ئەسەرلىرىدە ئۇنى چىنلىق بىلەن ئىپادىلەش ئۈچۈن، دوختۇرلار ۋە كېسەللەر بىلەن مۇڭدىشىپ تۇرغان. مەسىلەن، ئۇنىڭ «راۋىئاتسىيىلىك قول» (1984) ناملىق 100-رومانىدا كېسەلنى نۇر بىلەن داۋالاشتىن ئىبارەت يېڭى تېخنىكا تەسۋىرلەنگەن. 60-يىللارنىڭ ئاخىرى ۋە 70-يىللارنىڭ باشلىرىدا، ئۇ ئۆز ئىجادىيىتىدە رېئال تۇرمۇشتىكى چوڭ-چوڭ ۋەقەلەرنى ئىپادىلەشكە قاراپ بۇرۇلۇش ياسىغان، مەسىلەن، تېررورلۇق ھەرىكەت، زەھەرلىك چېكىملىك چېكىش ۋە سېتىش ئەھۋاللىرى، جىنسىي ئازادلىق، ئوتتۇرا شەرق مەسىلىسى، ئامېرىكا-سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جاسۇسلۇق جېڭى، شەرق ئەللىرى بىلەن غەرب ئەللىرىنىڭ مۇناسىۋىتى، نېفىت كرىزىسى، ۋېيتنام مۇساپىرلىرى قاتارلىقلار ئۇنىڭ قەلىمى ئاستىدا ئەكس ئەتتۇرۇلگەن ئاساسىي ۋەقەلىكلەردۇر. يەنە مەسىلەن، «پراگادىكى قانلىق توي مۇراسىمى» (1969) دا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ چېخسلوۋاكىيەگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەنلىكى بايان قىلىنغان؛ «قاقتى-سوقتى قىلىش» (1972) تا مىۋۇنخېن ئولىمپىك تەنھەرىكەت يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش مەزگىلىدىكى خەلقئارالىق قاقتى-سوقتى قىلىش ئەنزىسى تەسۋىرلەنگەن؛ «سۆلەتۋاز بايۋەچچە» (1972) دە بايلارنىڭ بالىلىرىنىڭ ئەيش-ئىشرەتلىك تۇرمۇشى

يېزىلغان؛ «كېمىدىكى لەھەك» (1976) دە تېررورچىلارنىڭ كېمىنى بۇلاپ، ئادەمنى باغلاپ تۇتقۇن قىلىشى تەسۋىرلەنگەن؛ «جاسۇسلۇق تورىدىكى مۇھەببەت» (1977) تە ئامېرىكا بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئوتتۇرىسىدىكى جاسۇسلۇق ھەرىكەتلىرى يېزىلغان؛ «ئايال ۋارىس» (1979) تا گىرىتسىيىنىڭ ئايال كېمە پادىشاھى ئاۋناشىسىنىڭ نىكاھ ئۆزگىرىشى تەسۋىرلەنگەن؛ «زەھەرلىك چېكىملىك رەۋەندىسىنىڭ نەپسى» (1980) دە بۇگۇنكى غەربلىكلەرنىڭ زەھەرلىك چېكىملىك چېكىشى، شاللاقلىقى ۋە چۇشكۇنلىشىشى يېزىلغان؛ «ئالتۇن رەڭلىك ئوكيان» (1987) دا ۋېيتنام مۇساپىرلىرىنىڭ دېڭىزدىكى سەرسانلىق، مۇشكۇل كەچۈرمىشلىرى تەسۋىرلەنگەن.

كونسالىك ھېكايە توقۇشقا ماھىر، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ۋەقەلىكى ئەگرى-توقاي، تەسۋىرى جانلىق بولۇپ، كۆپىنچىسىدە مۇھەببەت ئاساسىي سۈژىت قىلىنغان. كۆپ ھاللاردا ئۇچ بۇرجەكلىك ھەتتا كۆپ بۇرجەكلىك مۇناسىۋەت بايان قىلىنغان بولۇپ، ئاخىرقى تۈگىنى پېرسوناژلارنىڭ مۇرادىغا يېتىشى بىلەن ئاياغلىشىدۇ. ئەسەرنىڭ يېزىلىشى ئاددىي ھەم راۋان بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەر قايسى تەبىقە زاتلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان، دېمەك ئۇنىڭ ئەسەرلىرى نۇرغۇن نېمىسلارنىڭ بىكار ۋاقىتلىرىدا قولدىن چۈشۈرمەيدىغان، سەپەردە يېنىدىن ئايرىمايدىغان ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش كىتابى بولۇپ قالغان. ئومۇمەن، ئۇنىڭ ھەربىر يېڭى ئەسىرى دۇنياغا كېلىشى بىلەنلا چاپ-چاپ سېتىلىدىغان كىتاب بولۇپ قالغان. فېدېراتسىپ گېرمانىيىدىكى ھەرقايسى چوڭ كىتابخانىلار ۋە كىتاب-

ژۇرنال يايملىرىدا ئۇنىڭ كىتابلىرى كۆزگە روشەن چېلىقىدى-
غان جايلارغا قويۇپ سېتىلىدۇ. بىرمۇنچە كىتابپۇروشلار قى-
زىقچىلىق بىلەن، كونسالىك دېگەن بۇ ئىسىم گويا بىر ماركا،
كونسالىكنىڭ كىتابى گويا بىر ئېسىل تاۋار، دېيىشمەكتە.
كونسالىكنىڭ ئەسەرلىرى يەنە كىنو-تېلېۋىزىيە ساھەسىدىكىلەر-
نىڭمۇ قەدىرلىشىگە ئېرىشىپ كەلمەكتە. ھازىرغا قەدەر ئۇنىڭ
ئەسەرلىرىدىن ئون نەچچىسى ئۆزگەرتىلىپ، ھېكايە فىلىم ياكى
چاتما تېلېۋىزىيە تىياترى قىلىپ ئىشلەندى.

كونسالىك ئوبزورچىلىق ساھەسىدە كىتابخانلار بىلەن تاما-
شىبىنلاردىن ئىبارەت ئىككى تەرەپ بىلەن روشەن سېلىشتۇرما
ھاسىل قىلدى. ئورتو دوكسال ئەدەبىي ئوبزورچىلار ئۇنىڭ
ئەسەرلىرىنى ئانچە نەزەرگە ئېلىپ كەتمەيدۇ، بىرمۇنچە ئەدەبى-
يات تارىخى كىتابلىرىدا ئۇ ئانچە تىلغا ئېلىنمايدۇ، كۆپ دېگەندە
ئۇنىڭ «ستالىنگرادتىكى دوختۇر» دېگەن ئەسىرىلا تىلغا ئېلىپ
قويۇلىدۇ، خالاس. بەزى مەشھۇر قامۇسلارغىمۇ ۋە كۆپ ساندى-
كى يازغۇچىلار لۇغىتىگىمۇ كونسالىك دېگەن ئىسىم كىرگۈزۈل-
مىگەن. كونسالىك ئوبزورچىلارنىڭ سالقىن پوزىتسىيىسىگە
پەرۋا قىلىپ كەتمىگەن. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: "كەسپىي ئەدەبىي
ئوبزورچىلار ماڭا قىزىقىپ كەتمەيدۇ. مەن ئۇچۇن مۇھىمى
كىتابخانلارنىڭ مېنى قانداق ئويلايدىغانلىقىدا؛ مەن ئۇچۇن ھەل
قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە بولغىنى ئۆزۈم ھەر كۈنى تاپشۇرۇۋالـ
غان نەچچە يۈز پارچە خەتتىن ئاڭلايدىغان گەپلەر. مەن كىتاب-
خانلاردىن تاپشۇرۇۋالغان خەتلەر ھەرگىزمۇ كەم ئەقىل كىشىلەر
يازغان خەتلەر ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مۇدىر ۋراچلار، بانكا

دىرېكتورلىرى بار. ئۇلار ماڭا خەت يېزىپ، مېنىڭ كىتابىمنىڭ ئۇلارغا كۆڭۈللۈك كەيپىيات ۋە جىددىيلىك تۇيغۇسى بەخش ئەتكەنلىكىگە تەشەككۇر ئېيتىشقان." بەزىلەر كونسالىكتىن ئۆزىنى قايسى تىپتىكى يازغۇچىلار قاتارىغا كىرگۈزىدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇ جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: "مەن ئۆزۈمنى كىشىلەرنىڭ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئەسەر يازىدىغان يازغۇچىلار تىپىگە كىرگۈزىمەن، بۇ يەردە، «ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش» دېگەن سۆزنى شۇنداق چۈشىنىش لازىمكى، كىشىلەر كەسكىن ئاساسىي تېما ۋە ۋەقەلىكلەرنى شۇنىڭدەك ئىنسانلارغا، جەمئىيەتكە ياكى سىياسەتكە ئائىت مەسىلىلەرنى قۇرۇقتىن-قۇرۇق بىر تەرەپ قىلماستىن، بەلكى ئۇلارنى ئاممىۋىلاشتۇرغان ھالدا ھەر قانداق كىشى چۈشىنەلەيدىغان سۆز، ۋەقەلىك ۋە شەكىللەر ئارىسىغا «سىغداپ» كىرگۈزۈشى كېرەك. پەقەت بەش يۈز زىيالىي ئۇچۇنلا يېزىش مېنىڭ نەزىرىمدە قىلچە ئەھمىيەتسىز... مەن يازغۇچى بولغان ئىكەنمەن، مېنىڭ ۋەزىپەم كەڭ تەسىر كۆرسىتىش. پەشتاختا ئالدىدا تۇرغان خېنىملار ئۆز دىرېكتورلىرىغا ئوخشاشلا مېنىڭ كىتابىمنى چۈشىنەلەيدىغان ھەمدە ئۇنىڭدىن ئىلھام ئالالايدىغان بولۇشى كېرەك. ناۋادا مۇشۇ نۇقتىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئىشقا ئاشۇرالسام (كىتابلىرىمنىڭ تىراژى بۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ) مەقسىتىمگە يەتكەن بولىمەن. مەن بور[1] ۋە گلاس[2] چۈشىدىلا ئېرىشەلەيدىغان تىراژغا

---

① گېنرىخ بور (1917--1985) فېدېراتسىپ گېرمانىيىنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچىسى.

② جۇنت گلاس (1927-) فېدېراتسىپ گېرمانىيىنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچىسى.

ئىگە بولالىدىم. مەن خەلق يازغۇچىسىمەن، خەلق ئاممىسى ئۈچۈن ئەسەر يازىمەن.“

كونسالىكنىڭ جۈشقۇن ئىجادىي كۈچى ئاجايىپ قىزىقارلىق چۆچەككە ئوخشاش تارالغان. ئۇ ھەر كۈنى ئون سائەتتەك ئىشلەپ، ماشىنكا قەغىزىدە 30 بەت يازما يازىدىكەن، يىلىغا ئاز دېگەندە تۆت-بەش رومان نەشىر قىلدۇرىدىكەن. شۇڭا بەزىلەر ئۇنىڭغا ئەسەر يېزىپ بېرىدىغان بىر تۈركۈم قەلەمكەش بارمىكىن دەپ گۇمان قىلىدىكەن. دېموكراتىك گېرمانىيىنىڭ بىر نېمىس تىلى يازغۇچىلىرى لۇغىتىدە ھەتتا كونسالىكنىڭ ئارقىسىدا ”ھېينز • گۈنتېر رەھبەرلىكىدىكى بىر يازغۇچىلار گۇرۇپپىسى بار، گۇرۇپپىنىڭ ئەزالىرى ئارىسىدا يەنە بېننو • فېن • مالوت بىلەن جۇنت • ھايىين بار“ دەپ يېزىلغان. ئەمەلىيەتتە بۇ ئىسىملار كونسالىكنىڭ ئىلگىرى ئىشلەتكەن تەخەللۇسى ئىكەن. ئۇنىڭ رىۋايەتسىمان ئىجادىيەت كۈچى توغرىسىدا، كونسالىكنىڭ ئۆزى مۇنداق دەپ چۈشەندۈرىدۇ: ”بۇنىڭدا ھېچقانداق سىر يوق. ئەگەر بىر ئادەم تىرىشىپ ئىشلەپ، ھەر كۈنى يېزىقچىلىقتىن باشقا ئىش قىلمىسا ۋە بىر يىلدىكى 365 كۈننىڭ 300 كۈننى چىقىرىپ يېزىقچىلىق قىلىدىغان بولسا، ئۇنىڭ ئىجادىيەت كۈچىمۇ ھېچقانداق سىرلىق نەرسىگە ئايلىنىپ قالمايدۇ. كىشىلەر مېنى رومان ماشىنىسى دەپ ئاتىشىدىكەن. بىراق، مەن يېزىقچىلىقتىن باشقا ھېچنېمە قىلمايمەن. سىز مېنى ناھايىتى ھۇرۇن ئىكەن، كۈنىگە پەقەت بەش بەتلا بىر نەرسە يازىدىكەن دەپ قىياس قىلىسىڭىزمۇ، بىر يىل دېگەندە 1500 بەتتىن ئارتۇق بىر نەرسە بولۇپ قالىدۇ، دېمەك ئۇچ

رومان پۇتتى دېگەن گەپ، لېكىن مېنىڭ يېزىپ كېلىۋاتقىنىمغا 30 نەچچە يىل بولدى.“

تۇرلۇك ئەدەبىيات مۇكاپاتى باھالاش كومىتېتلىرى نەزەرگە ئېلىش دائىرىسىگە كىرگۈزمەي كېلىۋاتقان ئاممىباب ئەدەبىي يازغۇچىلارنى رىغبەتلەندۈرۈش ئۈچۈن، كونسالىك 1982-يىلى پۇل ئىئانە قىلىپ گودمان نەشرىياتى، ھاينا نەشرىياتى، بېب-باستاي نەشرىياتى بىلەن بىرلىكتە ”كونسالىك رومان مۇكاپاتى“ تەسىس قىلىپ، ”رېئال تۇرمۇشىمىزدىكى ئۆزگىچە كۆرۈنۈش-لەرنى جىددىي، ھەر خىل تەبىقىدىكى كىتابخانلارنى جەلپ قىلىدىغان شەكىللەر بىلەن يورۇتۇپ بېرىدىغان“ نېمىسچە يېڭى ئاممىباب رومانلارنى مۇكاپاتلايدۇ. باۋارىيە شىتاتى 1983-يىل 6-ئايدا كونسالىكقا ”باۋارىيە مېدالى“ تەقدىم قىلىپ، ئۇنىڭ ”باۋارىيىگە ۋە باۋارىيە خەلقىگە كۆرسەتكەن ئالاھىدە تۆھپە-سى“نى مۇكاپاتلىغان.

كونسالىك يېزىقچىلىقتىن باشقا مۇزىكا ئاڭلاش، ساياھەت قىلىش، كىتاب ئوقۇش ۋە سۇ ئۈزۈشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ كلاسسىك يازغۇچىلار ئىچىدىن شېكسپېر، شىللېر، كې-لېست، گرىلپارزېرلارنى، ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرى ئىچى-دىن شولوخوۋ، ھېمىڭۋاي، فارادى، رېما كلارنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدۇ. بولۇپمۇ ئۇ شولوخوۋنىڭ «تىنچ دون» دېگەن رومانىنى بەكمۇ ياقتۇرىدىكەن. ئۆزى بىلەن شولوخوۋ ئوتتۇرى-سىدا بىر خىل ئىچكى يېقىنلىق مۇناسىۋەت بار دەپ قارايدىكەن، ھەتتا ئۆزىنىڭ «دون دەرياسى بويىدىكى مۇھەببەت» دېگەن روما-نىنىڭ تېمىسىنى شولوخوۋغا بېغىشلانغان دەپ ھېسابلايدىكەن،

ئۇ كىتابنىڭ تىتۇلىغا : "كازاكلارنىڭ ئۇلۇغ يازغۇچىسى م. شولوخوۋغا بېغىشلايمەن، خۇددى كىچىك بالا پادىشاھقا قايىل بولغاندەك مەن ئۇنىڭغا قايىل." دەپ يازغان.

كونسالىك كىچىك چېغىدىلا جۇڭگوغا قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان، ئۇ ئىلگىرىكى ئاشۇ زامانلاردا ياشىغان بولسام "جۇڭگونىڭ خان ئوردىسىدىكى ماركوپولو بولۇشنى ھەممىدىن بەك ئارزۇ قىلغان" بولاتتىم دەپ ئۆز ئىپادىسىنى بىلدۈرگەن. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، ئۇ جۇڭگوغا ئىككى قېتىم ساياھەتكە كېلىپ، نەچچە ئون يىلدىن بۇيانقى "بىردىنبىر مۇھىم ئارزۇسى"نى ئەمەلگە ئاشۇردى. ئۇ ئەنخۇي ئەدەبىيات-سەنئەت نەشرىياتىنىڭ ئۆزىنىڭ بىر يۈرۈش رومانىنى نەشىر قىلىدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، جۇڭگو كىتابخانلىرىغا قىزغىن مۇھەببىتى ئۈرغۈپ تۇرغان سالام خەت يېزىپ، ئۆزىنىڭ كىتابلىرى ئارقىلىق جۇڭگو كىتابخانلىرى بىلەن دوست بولۇشنى ئۈمىد قىلغان. بىز بۇ بىر يۈرۈش كىتابنى تاللاپ تۈزۈش ۋە تەرجىمە قىلىش جەريانىدا، كونسالىك ۋە ئۇنىڭ قىزى داگما خانىم (Dagma Stecher—Konsalik) بىزنى زور كۈچ بىلەن قوللىدى، بىز بۇ يەردە ئۇلارغا چىن قەلبىمىزدىن مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز.

1989-يىل 5-ئاينىڭ 25-كۈنى، بېيجىڭ.

روماندىكى ئاساسلىق پېرسوناژلار

هانس شۋېت دوكتور— گېرمانىيىلىك ئالىم.
ئومما بىننى بىلقاسىم— ئەرەب، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىكى مىللەتپەرۋەرلىك ھەرىكىتى رەھبەرلىرىنىڭ بىرى.
بابادور مۇھەممەد بىننى رامدان— ئەرەب، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىكى ئالىي قەبىلە باشلىقى.
ئېدۋارد فون پېرتۇش— گېرمانىيىلىك، ئاتلانتىك ئوكيان سەنئەت شىركىتى بېرلىن ئىش باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى، ئادەم سودىگىرى.
ھېرد شۋېت— گېرمانىيىلىك، ھانس شۋېتنىڭ سىڭلىسى.
ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇس— فرانسىيىلىك، 3-قورغان ئوفېتسىرى.
كاپىتان پىئېر پۇروشېنى— فرانسىيىلىك، 3-قورغان كوماندىرى.
ھامىد جىبران دوكتور— ئەرەب، ئالىم.
ئۆمەر بىننى سۇلايمان— ئەرەب، ئالجىرىيىلىك ئادەم سودىگىرى.
پاۋىل ھاندرىك— گېرمانىيىلىك دوختۇر، قۇملۇقتىكى كېسەللىكلەرنى تەتقىق قىلىدىغان مۇتەخەسسىس.
جېككۇرىن دۇمېلا— فرانسىيىلىك، ھاندرىكنىڭ ئايال ياردەم-

چىسى.
بېناد دوختۇر— فرانسىيىلىك، ئالجىرىيە دورىگەرلىك-ساق-
لىقنى ساقلاش تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقى.
سەئىد مۇھەممەد بىننى شاكىر— ئەرەب، شىمالىي ئافرىقا مىل-
لەتپەرۋەرلىك ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرى.
فاتىخ مەجەل خارتۇشى— ئەرەب، ئودھام بوستانلىقى پاھىشەخا-
نىسىنىڭ خوجايىنى.
فاتتو— فرانسىيىنىڭ بۇساددا بوستانلىقىدا تۇرۇشلۇق ۋالىي-
سى.
فۇئىل دوختۇر— فرانسىيىلىك، بىسكرا ئارمىيە دوختۇرخانى-
سىنىڭ مايور مۇدىر ۋراچى.
فان بېل دوختۇر— فرانسىيىلىك، راگۇئېت ئارمىيە دوختۇرخا-
نىسىنىڭ مۇدىر ۋراچى.
بىلال— سەرگەردان بالا، كېيىن ھانس شۋېتىنىڭ مۇلازىمى
بولغان.

بىرىنچى قىسىم

قۇملۇق!

ئاھ، بىپايان قۇملۇق!

مەن بۇ بىپايان قۇملۇققا ئىچ-ئىچىمدىن ئۆچ بولۇپ قالدىم، بۇ رەھىمسىز قۇياشقىمۇ قاتتىق نەپرەتلىنىدىغان بولۇپ قالدىم. چۈنكى، ئۇ ئادەمنىڭ مېڭىسىدىكى ئاخىرقى كىچىككىنە ئەقلىنىمۇ شوراپ قۇرىتىۋېتىدۇ.

پېژىلدىغان ئىسسىق قىيا تاشلارنىمۇ تەرلىتىشكە باشلىدى، ھاۋا خۇددى قايناۋاتقان قازاندىن ئۆرلىگەن ھورۇدەك دىمىق بولۇپ، ئاسمان ئۆرتىنىشتىن تۈتەكلىنىپ تۇراتتى.

شىددەتلىك بوران بىەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا ئۇدا بىر قانچە سائەت توختىماي ھۆركىرەپ، سىرتىق قۇملارنى ئۇچۇرتۇپ ئۆتىتى. كىشىنى بىزار قىلىدىغان، چاڭ-توزاندەك ئۇششاق قۇملار كۆيگەن بولۇتلارغا ئوخشاش تەرەپ-تەرەپكە تاشلىناتتى. قۇملۇق بورىنىنىڭ كىرمەيدىغان يوچۇقى يوق ئىدى، ھەر بىر چېدىر

ۋە تاش غارلارغا شۇڭغۇپ كىرەتتى. . .

مەنمۇ شىددەتلىك بوراننىڭ ھۇجۇمۇ نىشانى ئىدىم. قۇرۇپ كەتكەن كالپۇكۇمنى تىلىم بىلەن يالىغان ۋاقتىمدا، چىشلىرىم-نىڭ ئاراچلىرىدىن گىچ-گىچ ئاۋاز چىقاتتى. ناۋادا تەرلەپ-تەپ-چىرەپ كەتكەن يۇزۇمنى تىرنىقىم بىلەن سەللا تاتىلاپ قويىدد-غان بولسام، يۇزۇمدە چوڭقۇر ئىزنالار قالاتتى. مانا مۇشۇ دوزاختا داۋاملىق ياشايمەن دېسىڭىز، ئېغىر-ئېغىر نەپەس ئې-لىشتىن باشقا ئىلاجىڭىز يوق. . .

ھايات! مۇشۇنىمۇ ھايات دېگىلى بولامدۇ؟

مەن بۇ يەردە بىر ئەينەك بولۇشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلات-تىم. . . مەن ئۆزۇمنىڭ ئىسكەتىنى كۆرۈپ باقمىغىنىمغا قاد-چىلىك ۋاقىت بولغاندۇ؟ تۆت ھەپتە؟ شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت بولغاندىمۇ؟ مەن ئودخاد بوستانلىقىدىكى ۋاقتىمدا، سېسىپ كەتكەن قۇدۇق سۈيىدىن ئۆزۇمنىڭ چىرايىنى— ئورۇقلاپ ياغاچ سۆڭەكلىرىم بۆرتۈپ چىققان، بومبا ساقال بولۇپ كەتكەن، ئازاب-ئوقۇبەت ۋە ۋەھىمىگە تولغان، ئاچارچىلىق ۋە ھارغىنلىق دەستىدىن باشقىچە بولۇپ كەتكەن چىرايىمنى كۆرگەنىدىم. . . ئارقامدا، ئومما بىننى بىلقاسىم تۆگە ئۈستىدە توختىماي قاقاق-لاپ كۈلەتتى.

ئۇ تازا ئېچىلىپ كۈلگەندى. . . ۋۇ ئىشنىڭ ئۆتۈپ كەت-كىنىگىمۇ تۆت ھەپتە بولۇپ قالدى. قۇملۇقتىكى تۆت ھەپتە نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟ ئومما بىننى بىلقاسىم ئۇچۇن قىسقد-غىنە ۋاقىت ھېسابلىناتتى. ئەمما مەن ئۇچۇن بولسا تۈگىمەس ئۇزۇن ۋاقىت ئىدى.

مېنىڭ هانس شۈبت دەپ ئاتىلىدىغانلىقىم كىمنىڭمۇ ئېسىدە بولسۇن؟ هانس شۈبت دوكتور ئالاهىدە رۇخسەت بېرىلگەن ئىنژېنېر، ئائىلىسى بېرلىنگە ماكانلاشقان... خۇدا، بېرلىن نەدىدۇ؟ مېنىڭ يۇهاسىمستال كوچىسىنى ئاخىرقى قېتىم كۆرگەن ۋاقتىم 1942-يىل 5-ئاي ئىدى، توغرىسىنى ئېيتسام 5-ئاينىڭ 23-كۈنى ئىدى، ئۇ، هاۋا ئوچۇق بىر باهار كۈنى ئىدى، مەن هېرد بىلەن كوچا ئايلىنىپ يۈرەتتىم. شۇنىسى ئېسىمدە باركى، ئۇ گۈللۈك جىيەك تۇتۇلغان نېپىز كۆڭلەك كىيگەن بولۇپ، تېگى سۇس كەلگەن كۆك رەڭلىك كۆڭلىكىگە رەڭگارەڭ گۈل نۇسخىلىرى چۈشۈرۈلگەنىدى، ئاق گىرۋەكلىك شىلەپە ئۇنىڭ قاپقارا چاچلىرى ئۈستىدىن بېسىپ تۇراتتى. ئۇ مەغرۇرلانغان هالدا مېنى قولتۇقلىۋالغانىدى. ئۇ چاغدا سەل نامىم چىقىپ قالغان بولۇپ، يېڭى بىر كەشپىيات بىلەن شۇغۇللىنىۋاتاتتىم... بىز ۋاننىگ كۆلىگە كېلىپ قۇلۇۋاققا چۈشۈپ بىر سائەتتىن ئارتۇقراق بىللە تاماشا قىلغان، ئىللىق ئاپتاپقا قاقلىنىپ يېتىپ، كىشىنى جەلپ قىلىدىغان گۈزەل كەلگۈسى ئۈستىدە شېرىن خىياللارنى سۈرگەن ئىدۇق...

بۇ ئىشلارنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىگە 15 يىل بولۇپ قالدى! مۇشۇ 15 يىل مابەينىدە تېخنىكولوگىيە دوكتورى هانس شۈبت ئافرىقىنىڭ كەڭ زېمىنىدا سىرلىق هالدا غايىب بولدى. تۇنۇگۈن، ئىشىك باققۇچى ماڭا تاماق ئېلىپ كەلگەندە، ئوممىا بىننى بىلقاسىممۇ مەن تۇرۇۋاتقان تاش غارغا كىردى. ئۇنىڭ چىرايى بۇرۇنقىدەكلا دوستانە بولۇپ، يۈرۈش-تۇرۇش سالاپىتى غەرب دىپلوماتلىرىنىڭكىگە ئوخشايتتى. ئۇ ياش ۋاقتىدا فرانسىيىدە

تەربىيىلىنىپ، شۇ يەردە ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇغانىكەن. كېيىن ئۆز قەبىلىلىرىنىڭ خەلىپىلىك ۋەزىپىسىگە ۋارىسلىق قىلىش ئۈچۈن، قۇملۇققا قايتىپ كەلگەنىكەن. ئۇ تۆگىگە مىنىپ ئۇ-زۇن يوللارنى باسقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ چىرايىدا ھارغىنلىقنىڭ ئالامىتى يوق ئىدى، پەقەت ئۇزۇن ئاق پەرىجىسىنىڭ بىر قانچە يېرىلا كىرلىشىپ قالغانىدى.

—مەن سىزگە بىر خەۋەرنى ئېيتاي، —ئۇنىڭ ئۇنى سەل پۇتۇپ قالغانىدى، گەپ قىلسا ئاۋازى غاراڭ-غۇرۇڭ چىقاتتى، —تۇنۇگۈن مەن بابادور مۇھەممەد بىننى رامدان بىلەن ئۇچرا-شىپ قالدىم. ئۇ بىلئەجىبەگە بارماقچى بولۇۋېتىپتۇ، سىزگە سالام ئېيتتى.

مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ، پەس ئاۋاز بىلەن:

—رەھمەت. سىلەرنىڭ نېمە ھاجىتىڭلار بار؟ —دېدىم.

—ھېچ ئىش يوق، سىز ھەيران قېلىشىڭىز مۇمكىن، بىراق ئىشلار مۇشۇنداق بولىدۇ، —ئوممۇ ئۆزى چېكىپ ئادەت-لىنىپ كەتكەن ئاچچىق تاماكىسىدىن بىرنى تۇتاشتۇرۇپ بولغاند-ىن كېيىن، ماڭىمۇ بىر تال سۇندى. مەن رەت قىلدىم، مېنىڭ تېنىم ئاجىز ئىدى، بۇنداق تاماكىغا بەرداشلىق بېرەل-مەيتتىم. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —1944-يىلى، سىز مە-لۇم مەقسەت بىلەن بۇ قۇملۇققا كەلگەندىڭىز. سىز پۇتكۈل سەھرايى كەبىرنى كېزىپ چىقتىڭىز ھەمدە ئانچە-مۇنچە بايقىدى-ڭىز، . . . بۇنىڭ ھەممىسى بىزگە مەلۇم، دوكتور ئەپەندىم، لېكىن سىز ئۆز پىلانىڭىزنى ئەمەلگە ئاشۇرماسلىقىڭىز كېرەك.

—شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، سىلەر مېنى ئىككى يىل

قاماپ قويدۇڭلارمۇ؟! —دېدىم مەن غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ. لېكىن ئەلپازىمنى بۇزغانلىقىمغا شۇ هامان پۇشايمان قىلىپ قالدىم، غۇدۇڭشىساممۇ ئىش ئورنىغا كەلمەيتتى. ئوممما يەنىلا كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. مەن بۇنداق تەبەسسۇمنى جۇڭگودا كۆرگەنىدىم، ياپونىيە، موڭغۇلىيە، ئىران ۋە مىسىردىمۇ كۆرگەنىدىم. هازىر سەهرايى كەبىردە يەنە بىر قېتىم كۆرۈۋاتىمەن. بۇ خىل تەبەسسۇم قورقۇنچاقلىق ۋە ساختىلىقنى يېپىپ تۇرغان نىقابقا ئوخشايتتى؛ بۇ خىل تەبەسسۇم شۇنداق دوستانە ئىدىكى، شۇ ۋەجىدىن ئۇنىڭ كومىشىرىغا تازا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالغۇڭىز، "بولدى، كۈلمە!" دەپ قاتتىق ۋارقىرىغىڭىز كېلىپ كېتەتتى.

مەن بېشىمنى ساڭگىلىتىپ يەرگە قارىۋالدىم... ئوممانىڭ كۆرەڭلىگەن كۆزلىرىگە ئادەم چىداپ تۇرغىلى بولمايتتى. مەن راستىنلا جېنىمدىن جاق تويغان ئىدىم! ئىككى يىلدىن بۇيان، مەن قۇملۇقنى كېزىپ، كۈن بويى قۇم، شېغىل، تاش ۋە قىيالارغا هەمراه بولدۇم، هەر كۈنى تۆگىنىڭ ئۈستىدىن چۈشمىدىم... پۈتۈن ئەزايى مەينەتلىشىپ كەتكەن هەم سېسىق پۇراپ تۇرىدىغان ئىككى ئىشىك باقار بىلەن بىر چېدىردا ئۇخلايتتىم... مەن ئۆزۈمنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىنى قارغايتتىم، بۇ تۇرمۇش مېنىڭ ئەتراپىمدىكى جىمى نەرسىگە ئوخشاش شۇنداق ئەهمىيەتسىز ئىدى...

ئوممما كۈلۈمسىرەپ، ياسالمىلىق بىلەن:

—سىزنىڭ يەنە نېمىڭىز كەم؟ سىز قوي كاۋىپى، زەيتۇن، ئەنجۇر ۋە باشقا مېۋە-چېۋىگە ئوخشاش ئېسىل نەرسىلەرنى

يەۋاتىسىز. تۆگە سۈتى ئىچىۋاتىسىز... چىرايلىق گىلەم ئۈستىدە ئۇخلايسىز، قەھۋەمۇ ئىچىسىز، ھەتتا يەتتە - سەككىز قېتىم شارابقىمۇ ئېغىز تەگدىڭىز...—دېدى.

—بۇنىڭغا ئىككى يىل بولۇپ قالدى...

ئوممىا زەيلىشىپ كەتكەن تاش ئۆڭكۈرنىڭ تاملىرىغا قاراپ دېدى:

—راست ئىككى يىل بولۇپ قالدىمۇ؟ ئاللا ئىگەم ۋاقىتنى ئەجەبمۇ تېز ئۆتكۈزۈۋېتىدىكىنە! بىراق، شۇنداق ئېسىل چاغلار ئىدى-دە، ئۇ.

—ئېھتىمال سىز ئۈچۈن شۇنداق ئېسىل پەيتتۇ ئۇ، ئوممىا.

—سىز ئۇنداق دەپ قارىمامسىز، دوكتور ئەپەندىم؟

—نېمە؟ مەندەك قاماپ قويۇلغان بىر ئادەمنىمۇ پىكرىمگە قوشۇل دەپ زورلىماقچىمۇسىز؟ بۇ تولىمۇ ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولارمىكىن!

ئوممىا ئۇنىڭ مەيلىگە باققان ھالدا قولىنى سىلكىپ قويدى، ئۇنىڭ ئوتتۇرا بارمىقىغا يوغان ئالماس ئۈزۈك سېلىنغانىدى. تولىمۇ بېيىپ كەتكەن بۇ دۆلەتمەننىڭ تۈمەن مىڭ گېكتار يېرى ۋە سان-ساناقسىز چارۋا ماللىرى بار ئىدى، ئۇنىڭ تۆگىلىرىلا نەچچە مىڭغا يېتەتتى. ئۇ ئەنگلىيە، فرانسىيە، گېرمانىيىدىن تارتىپ ئامىرىكىغىچە سودا قىلاتتى.

—دوكتور ئەپەندىم، سىز مېنىڭ مېھمىنىم بولىسىز، —دېدى ئۇ تەلەپپۇزىنى سىلىقلاشتۇرۇپ، —بىز سىزگە پۈتۈن زېھىنىمىز بىلەن غەمخورلۇق قىلىۋاتىمىز، سەۋەنلىك پۈتۈنلەي ئۆ-

زىگىزده، بىز ياخشى نىيەت بىلەن ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپلەرنى بىراقلا رەت قىلىۋەتتىگىز، بىلىشىگىز كېرەككى، بىز يۇز مىڭ ئامېرىكا دوللىرى چىقىرايلى دېدۇق جۇمۇ!

—قۇملۇق ئۇنىڭدىنمۇ قىممەتلىك.

—بۇنى بىلىمەن، دوكتور ئەپەندىم. سىز بۇ قۇملۇقنىڭ ئېچىشقا بولىدىغان قىممىتىنى بايقىدىگىز، بۇ يەرنىڭ يەر ئاستى سۇ مەنبەسىنى تاپتىگىز، بۇ بىزنىڭ بۇ ماكانىمىزنىڭ ئەڭ چوڭ مەخپىيىتى ئىدى. سىزنىڭ قولىگىزدا بىر پارچە سخېما بار، سەھرايى كەبىر قۇملۇقنى ئۆلكە ئېتىزغا ئايلاندۇرىدىغان سىخېما. . . بۇ يەردىن يىلىغا ئىككى-ئۈچ قېتىم هوسۇل ئالغىلى بولىدۇ! سىز بىپايان نېگىرىيە يايلىقىدىن تارتىپ هوججال تاغ تىزمىلىرىغىچە بولغان پۈتۈن قۇملۇقنىڭ ئېچىش قىممىتى بارلىقىنى بايقىدىگىز. . . بىراق، سىز نېمە ئۈچۈن ئۆزىگىز بايقىغان نەرسىنى تۈيدۇرماستىن تارتمىغا سېلىپ قۇلۇپلاپ قويىسىز؟

مەن قەددىمنى رۇسلىدىم، شۇنداق قىلغاندا روبىرو ئولتۇرۇپ، قارشى تەرەپنىڭ چىرايىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئوممىا ئىككى بىلىكىنى كۆكرىكى ئۈستىدە گىرەلەشتۈرگەن، ئاغزىنى چىڭ يۇمغان بولۇپ، خۇددى بىر هەيكەلدەك ئالدىمدا ئولتۇراتتى. قۇشنىڭ تۇمشۇقىغا ئوخشايدىغان گۈللۈك ئۆتۈكىنىڭ ئۇچى ئۇزۇن پەرىجىسىنىڭ ئاستىدىن چىقىپ تۇراتتى.

—ئىنسانلار يەرگە موهتاج، —دېدىم مەن كەسكىن هالدا، —ئەگەر يېڭى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈلمەيدىغان بولسا، نۇرغۇن كىشىلەر ئاچ قالىدۇ، ئىنسانلارنىڭ ئومۇمىي سانى هازىر بار

بولغان يەرنىڭ تەمىنلەش ئىقتىدارىدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتتى، بىز يېڭى زېمىننى قولغا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك!

—بىز دەمسىزا؟ —دېدى ئوما سالماق، ناھايىتى تەمكىن ھالدا. مەن بىردىنلا ئۆزۈمنىڭ پۈتۈنلەي باشقىچە بىر دۇنياغا يۈزلىنىپ تۇرغانلىقىمنى بايقاپ قالدىم. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —تاپتاقىر بۇ يەرلەر ئۆلكە ئېتىزغا ئايلاندۇرۇلىدىغان بولسا، ئاق تەنلىكلەر ئارقا-ئارقىدىن يوپۇرۇلۇپ كېلىۋالىدۇ. ئۇلار بىزنى قوغلاپ چىقىرىپ، زامانىۋى قوراللار بىلەن بىزنى تەلتۆكۈس يوقىتىدۇ، بىز ئۆز دىيارىمىزنى قىزغىن سۆيىمىز، شۇڭا ئۇنى ھەرگىز ئۆز ئىختىيارىمىز بىلەن ئۆزگىلەرگە ئۆتۈنۈپ بەرمەيمىز. ئۇلار بىزنىمۇ ھىندىئانلارنى قىرغانغا ئوخشاش قىرىپ تاشلايدۇ. بىزنى كۈتۈپ تۇرغىنى ئۆلۈم! بۇ زېمىننى قۇم-شېغىللار قاپلاپ تۇرغاندىلا، ئاندىن ئۇ بىزگە مەنسۇپ بولالايدۇ. پەقەت مۇشۇنداق بولغاندىلا، ھېچكىممۇ بىزگە پاراكەندىچىلىك سالمايدۇ، بىزمۇ سەھرايى كەبىرگە ئەركىن ھالدا ئىگىدارچىلىق قىلالايمىز... ئاللا ئاق تەنلىكلەرنى يېقىن يولاتماسلىق ئۈچۈن بۇ يەرنى مۇشۇنداق قۇملۇق قىلىپ ياراتقان.

—بىراق، قۇملۇقنىڭ سىلەرگە نېمە پايدىسى بار؟

—بىز ئۇنىڭدىن مەھرۇم بولمىساقلا، شۈكۈر-قانائەت قىلىمىز. ئۇ بىزنى ياۋا چىلان، قوغۇن، زەيتۇن، تۆگە سۈتى، قوي گۆشلىرى بىلەن تەمىنلەيدۇ... بىزگە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ نەرسىنىڭ لازىمى يوق. لېكىن، سىز بىزنىڭ مۇشۇ زېمىنىمىزگە قەدەم قويۇپلا، بىرەر مىڭ يىلدىن بۇيان مىللىتىمىزنىڭ يۈرىكى قېتىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان سىرنى مەسئۇلىيەتسىزلىك

بىلەن ئېچىپ تاشلىدىڭىز، —ئومما گېپىنى تۈگىتىپ، ئۇزۇن پەرىجىسىنىڭ پېشىنى شىرىقلاتقىنىچە ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ دىمىق تاش ئۆڭكۈردە ئۆرە تۇرغان چاغدىكى ئېگىز، ئورۇق گەۋدىسى بەئەينى تىك خادا تاشقا ئوخشايتتى. تالادا بوران گۈر-كىرەپ چىقىۋاتاتتى، قۇملار ھەر يانغا ئۇچاتتى، قۇياش كەڭ زېمىننى قىزدۇرۇپ تۇراتتى.

—مەن سىزگە نېمە ئالغاچ كېلەي؟ —دېدى ئومما تۈزۈت قىلىپ.

—ئەركىنلىك! —دېدىم مەن ئاۋازىمنى يۇقىرى كۆتۈ-رۈپ.

—ناۋادا سىز بىزگە كاپالەتلىك قىلىشنى خالىسىڭىزلا، دوكتور ئەپەندىم.

—ئۇ مېنىڭ دۇنيارىمغا ئاسىيلىق قىلىشتىن پەرقلەنمەي-دۇ!

—مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە خاس دۇنيارىم بار!

ئومما گېپىنى تۈگىتىپ پېشىنى قېقىپ چىقىپ كەتتى.

بۇ تۈنۈگۈنكى ئىش يەنى 1957-يىل 7-ئاينىڭ 23-كۈنىدىكى ئىش ئىدى. مەن بۇ كۈننى ئېسىمدە تۇتۇشۇم كېرەك، ناۋادا كۈنلەرنىڭ بىرىدە، كىشىلەر پايانسىز قۇملۇقتا، ياكى ئاتلاس تاغ تىزمىسىنىڭ مەلۇم بىر جىلغىسىدا، رەڭگى ئۆچۈپ كەتكەن بۇ كۈندىلىك خاتىرەمنى ئۇچرىتىپ قالسا، بۇ كۈن تولىمۇ قىممەتكە ئىگە كۈن بولۇپ قالار ئىدى.

مەن كېچىلىك ۋاقتىمنىڭ كۆپىنچىسىدە مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە ئويلىنىمەن، يەنى داۋاملىق مۇشۇنداق ئازاب چېكىۋ-

ـرەرمەنمۇ دەپ ئويلىنىمەن. مەن نېمە ئۈچۈن سەھرايى كەبىر قۇملۇقىنىڭ مۇنبەتلىشىش ئېھتىمالى بار دېگەن بۇ مەخپىيەتـ لىكنى ھەرگىز ئېچىپ قويماسلىققا قەسەم بېرەلمەيمەن؟ بۇ ئاچارچىلىق دۇنياسىنى قۇتقۇزۇش نىيىتىدىكى ئاڭدىنمۇ ياكى شەخسىي غۇرۇر تۈپەيلىدىن، بۇ كەشپىياتتىن ۋاز كېچىشنى، بىر "ياۋايى ئادەم"نىڭ بۇيرۇقىغا باش ئېگىشنى خالىمىغانلىقـ تىنمۇ؟ ئېھتىمال ئاق تەنلىكلەرنىڭ قارغىش تەككۈر ھاكاۋۇرـ لۇقى سەۋەبىدىن بولسا كېرەك، ئۇ مېنى ھەممە نەرسىگە چىداشـ لىق بەرگۈزدى. ئوما بىننى بىلقاسىم پارىژدا ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتتۈرگەن. . . بابادور مۇھەممەد بىننى رامدان بولسا قۇملۇقـ نىڭ ئالىي خەلىپىسى، ئۇنىڭ مونتې كارلودا بىر داچىسى بار، ئۇ ياۋروپادا كۆپ يىل تۇرمۇش كەچۈرگەن، ئۇنىڭ كىيىنىشى بىزنىڭكىگە ئوخشاش، كاللىسى ئۆتكۈر، ئۇ چاچ-ساقاللىرى ئاقارغان بوۋاي بولۇپ، شىرنىڭ يايلىدەك يەلپۈنۈپ تۇرغان بېشىدىكى ئاق چاچلىرى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغايدۇ. ئۇـ نىڭ ئاقپىشماق بىر خوتۇنى بولۇپ، شۇ خوتۇنىغا ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن، ئۇ بۇرۇنقى خوتۇنىنى تاشلىۋەتكەن. ئۇ چېۋەر، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئايال بولۇپ، ئۇ گېردىئادىكى ئېكىنـ زارلىق، بىسكرادىكى سارايىنى شۇنىڭدەك ئاتلاس تاغ تىزمىلىرى ئارىسىدىكى سۈرەتتەك چىرايلىق بوستانلىقلارنى باشقۇراتتى. بابادورنىڭ ئاق رەڭلىك تېز سۈرئەتلىك كېمىسى ئوتتۇرا دېڭىزدا قاتنايتتى، ۋېنېتسىيە كىنو بايرىمىدا ئۇنىڭغا ئورۇن ئېلىپ قويۇلاتتى، ئۇ ئەنگلىيىدە گولف توپ ئوينىغاندى. ئۇ گېرمانـ يىنى زىيارەت قىلغاندا، لېكلىنخاۋسېن كانىغا چۈشۈپ باققانـ

ىدى . . .

ئۇلار ياۋايى ئادەملەرمۇ؟ ئۇلار ئاق تەنلىكلەرگە قارشى كۆرەش قىلامدۇ ياكى ئاق تەنلىكلەر بىلەن دوست بولامدۇ؟ ئاق تەنلىكلەر ئۇلارنىڭ زېمىنىدا چۆرگىلەپ يۈرىدۇ، خەرىتىلەرگە چەمبىرەك سىزىپ، توچكىلارنى قويۇپ ئولتۇرىدۇ، قۇدۇق كولاپ، ئۆستەڭ چېپىپ، سۇ مەنبەلىرىنى ئىزدىشىۋاتىدۇ، دۇنيا بويىچە ھەممىدىن زور بولغان سەھرايى كەبىر باغچىسىنى قۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ، ئاق تەنلىكلەرگە يەر لازىم، يەر دوستلۇق-تىنمۇ مۇھىم. بۇ كېچە مەن ئۇچۇن ھەقىقەتەنمۇ قورقۇنچلۇق كېچە. مانا بۇلار مېنىڭ تېنىمنى شۇركەندۇرىدۇ، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئوممانىڭ دېگىنى توغرا ئىكەن. مەن تاش ئۆڭكۇردە ئۇياقتىن-بۇياققا ماڭاتتىم، بەزىدە پېشانەمنى سۇ تەپچىرەپ تۇرغان تاشلارغا ياقاتتىم، سۇس ئىسسىق نەم ماڭا تولىمۇ ئارام بەرگەندەك بولاتتى.

مەن كېچىچە ئۇخلىيالماي، تاش ئۆڭكۇرنىڭ ئالدىدا سىرتتىكى شەپىنى تىڭشىغاچ ئىشىك باقار ياققان گۇلخانغا ۋە قارا يول-يوللۇق بريزېنت چېدىرغا كۆزۈمنى ئۈزمەستىن قاراپ ئولتۇردۇم. بۇ يەردە كۆچمەن چارۋىچىلارنىڭ ئائىلىسى بار ئىدى، تۆگىلەر تۇرغان جايدىن چىرقىراق ئاۋازلار كېلىپ تۇراتتى. ئەرەبلەر ئۇزۇن پەرىجىلىرىگە يۆگىنىپ، گۇلخاننىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرۇشاتتى، پەرىجىسىنىڭ ئاق تەرىپى سىرتقا يۈزلىنىپ تۇراتتى. مەن ئوممانىڭ بىر پارچە يوغان تاشنىڭ تۈۋىدە يېنىغا بىر مىلتىقنى قويۇپ، كاللىسىنى ئوك قولىدا تىرىگەن ھالدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆردۇم، بۇ ئامېرىكىدا ياسالغان بىر خىل

يېڭى پاسوندىكى تېز ئېتىلما مىلتىق ئىدى. قۇملۇقنىڭ بۇ سوغۇق كېچىسىدە ئۇنىڭ ئۆزى يالغۇز بۇ يەردە ئولتۇرۇشى مېنى بەكمۇ ھەيران قالدۇردى. . . مەن تاش ئۆڭكۈردىن ئاستا چىقىپ، تار يولنى بويلاپ پەسكە قاراپ ماڭدىم. ھەر ۋاقىت پېيىمدا يۇرۇيدىغان ئىككى قاراۋۇلمۇ ئارقامدىن ئەگىشىپ تاشـ نىڭ يېنىغا كەلدى. ئوممۇ بېشىنى كۆتۈرمىدى. ئۇستىمىزدە ئاسمان جىمىرلاپ تۇراتتى، سەلتەنەتلىك-كۆركەم يۇلتۇزلار قۇملۇق ئۇستىگە چۈشكەندەكلا كۆرۈنەتتى، چەكسىز كەڭ زېـ مىندا ئېغىر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. ئاللاتائالامۇ ئۆزى ياراتقان بۇ گۈزەل جىمجىتلىقتىن بەخىرامان ھۇزۇرلىنـ ۋاتقاندەك قىلاتتى.

— ئۇيقۇڭىز كەلمىدىمۇ؟ — دەپ سوردىم مەن تۆۋەن ئاۋاز بىلەن.

— سىزنىڭمۇ ئۇيقۇڭىز كەلمىدىمۇ؟ — دەپ سوردى ئۇ قايـ تۇرمىلاپ.

— مەغلۇب بولغۇچى ھامان خاتىرجەم ئۇخلىيالمايدۇ.

— ۋىجدانىي ئازابتا قالغانلىقىڭىزدىنمۇ؟

— ياق، مەغلۇب بولۇپ ھەسرەتلىنىۋاتقانلىقىمدىن.

ئوممۇ ئۆزىنىڭ بېشىغا چىگىلگەن ياغلىقنى تارتىپ چىڭـ تىپ قويدى، ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتى بەئەينى كۆرۈنمەس دۇبۇلغـ نى تارتىپ چىڭتىپ قويغانغا ئوخشايتتى. ئۇنىڭ كەسكىن ھەم سۈرلۈك چىرايى گۈلخان شولىسىدا بوران-چاپقۇنىنىڭ تەسىرـ دىن يول-يول سىزىقلار پەيدا بولغان قىيا تاشنى ئەسلىتەتتى.

— بىزنىڭ غەلىبىمىز ۋاقىتلىق غەلىبە! — دېدى ئۇ قىسـ

قىغىنە قىلىپ، —ئاللاتائالا غەزەپلىنىۋاتىدۇ. قۇملۇق كەلگۈ-
سىدە بىزگە مەنسۇپ بولماي قالىدۇ. يەر يۈزىدە ياشاش ئارزۇيى-
مىز بىر قانچە ئاشىق-مەشۇقنىڭ مۇھەببىتىدىنمۇ كۈچلۈك.
—شۇڭا ئۇيقۇڭىز كەلمەپتۇ-دە؟
—ھەئە.
—مېنى نېمە قىلماقچىسىلەر؟
—سىزمۇ بىز بىلەن بىللە كۆچىسىز، دوكتور ئەپەندىم.
—يەنە قانچىلىك ۋاقىت كۈتەرمەن، ئومما؟
ئۇ ئورۇق مۈرىسىنى چىقىرىپ قويدى:
—خۇدا بۇيرۇسا...
—بەلكىم پۈتكۈل ئۆمرۈمنى...
—ئېھتىمال شۇنداقتۇ، دوكتور ئەپەندىم!
مەن قانداقتۇر بىرنېمىنىڭ بوغۇزۇمغا كەپلىشىپ قالغانلى-
قىنى ھېس قىلدىم. ئۆمۈر بويى مۇشۇ ئەرەبلەرنىڭ تۇتقۇنى
بولۇپ ئۆتۈپ كېتەرمەنمۇ؟ ھەدىسلا قۇملۇقنى كېزىپ، كۈن-
كۈنلەپ، يىل-يىللاپ تۆگە ئۈستىدە، ئېشەك تېرىسىدىن ئىش-
لەنگەن تاسما بىلەن باغلىنىپ يۈرەرمەنمۇ؟ يىراقتا، سەھرايى
كەبىر قۇملۇقى ۋە قاتمۇ قات تاغلارنىڭ نېرىسىدا، تۇرمۇش
ئاۋۋالقىدەكلا داۋام ئەتمەكتە. بېرلىندا، بىر قىز ئەنگلىيە باش-
قارمىسىنىڭ بىر تۇتقۇن توغرىسىدىكى يەنى نېمىس كاپىتان
ھانس شۈبت دوكتور 1944-يىلى تۇنىسنىڭ جازا لاگېرىدىن
قېچىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن نەدە ئىكەنلىكى نامەلۇم،
مۇلچەرلىنىشچە، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا ئۆلگەن بولۇشى
مۇمكىن، دېگەن ئوبيېكتىپ مەلۇماتىغا ئىشەنمەسلىكى مۇقەر-

رەر. تۇرمۇش داۋام ئەتمەكتە، 15 يىلدىن بۇيان گويا مەن بولمىغانغا ئوخشاشلا داۋام ئەتمەكتە. 15 يىل بولدى، مۇشۇ 15 يىل ئىچىدە مەندە قۇملۇققا نىسبەتەن مۇھەببەتمۇ، نەپرەتمۇ پەيدا بولدى.

بۇ سۆز ئاڭلىماققا بىر-بىرىگە سەل زىددىيەتتەك تۇيۇلىدۇ، قۇملۇقنى زادى سۆيۈش كېرەكمۇ ياكى ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىش كېرەكمۇ؟

لېكىن، كىمدەكىم قۇملۇقنى ھەقىقىي تۇردە چۈشەنسە، ئۇنىڭغا بولغان نەپرەتنىڭمۇ مۇھەببەت ئىكەنلىكىنى بىلىۋالىدۇ...

مەن ئورنۇمدىن شاققىدە تۇرۇۋېدىم، ئوممۇ چۆچۈپ كەتتى، يۈزى شۇنداق قارىيىپ كەتتىكى، ئۇنىڭ كۆزلىرىنى كۆرەلمىگىلى تاسلا قالدىم، لېكىن ئۇنىڭ كۆزىنى ئۇزمەي ماڭا تىكىلىپ قاراۋاتقانلىقىنى ئويلاپ يەتتىم.

—مەن سىزنى بەكمۇ چۈشىنىمەن، دوكتور ئەپەندىم، ھازىر سىز مېنى ئۆلتۈرۈشنى ئويلاۋاتىسىز، —دېدى ئۇ.

—ياق! مەندە ھېچقانداق قورال يوق، ئېھتىمال شىجائەت بولمىسا كېرەك، سىزنىڭ يېنىڭىزدا مىلتىق تۇرۇپتۇ... مەن ئۇنى غاچچىدە قولۇمغا ئېلىپ كاللىڭىزنى قارىغا ئېلىشىم لازىم ئىدى، مەن تولىمۇ قورقۇنچاق بولسام كېرەك، ئوممۇ، سىزنىڭ ئويلىغىنىڭىزدىنمۇ بەكرەك قورقۇنچاقمەن.

—بۇ بەلكىم زېرەكلىكتۇر. ئەجەبا، مېنىڭ ئۆلۈمىم سىزنىڭ غەلىبىڭىزدىن دېرەك بېرەرمۇ؟

مەن ئارقامغا يېنىپ تار يولنى بويلاپ تاش ئۆڭكۈرۈمگە

قايتتىم. مەن گۈلخانغا ۋە ھېلىقى يول-يول برېزېنت چېدىرغا ئىككىنچى قاراپمۇ قويمىدىم، سەلتەنەتلىك-كۆركەم يۇلتۇزلارغا ۋە تۈن پەردىسى ئاستىدىكى جىمجىت پايانسىز قۇملۇققا قايتا قارىغۇممۇ كەلمىدى... ئۇشتۇمتۇت، برېزېنت چېدىرلارنىڭ قايسى بىرىدىن بىر ئەرەبنىڭ ناخشىسى، يەنە بىر كىمنىڭ ئۇنىڭغا تەڭكەش قىلىپ چالغان جاڭ ۋە لوت ساداسى [1] ئاڭلاندى. ناخشا ئاۋازى بىلەن ساز ئاۋازى تۈن كېچىدىكى جىم-جىتلىقنى بۇزۇپ تاشلىدى.

مەن سوغۇق ھەم زەي ئۆڭكۈرگە قايتىپ كىرىپ، يۇڭ ئەدىيال ئۈستىدە تۈگىلىپ ياتتىم-دە، ئىككى قېلىن يوتقاننى ئۈستۈمگە يېپىپ كۆزۈمنى زورمۇزور يۇمدۇم.

ئەتە داۋاملىق يول بېسىپ بىلئەجبەگە بارىدىكەنمىز، ۋاي خۇدا، بىلئەجبە دېگەن نەدە ئۇ؟

ئەتراپ تۈگەل قۇملۇق، ھەممە ياقنى قۇياش كۆيدۈرۈپ تۇرىدۇ.

قۇملۇقتا بەزى بوستانلىقلارمۇ بار، ئۇ خۇددى دېڭىزدىكى ئاراللارغا ئوخشايدۇ.

بوستانلىقلاردا زەيتۇن دەرىخى، پاكار-پاكار ئاق ئۆيلەر، قۇدۇقلار، قۇرۇپ كەتكەن دەريالار ۋە سۈركىلىشتىن سىلىقلىنىپ يالتىراپ كەتكەن تاشلار بار.

پەسىللىك دەريا...

ئەتراپنىڭ ھەممىسى چۆللۈك...

---

[1] لوت— شەكلى بەرباپقا ئوخشايدىغان تارلىق ساز.

مەن خىيال سۈرە-سۈرە ئۇخلاپ قالدىم. . .

قارا بوران تاشلارغا يەنە بىر قېتىم ھۇجۇم قىلىپ ھۆركىرىدى، قۇملار تاش ئۆڭكۈرۈمگە ئۇچقۇنلاپ كىردى.

ھاۋاغا بىرمۇنچە قۇمسال توپا-توزانلار ئارىلىشىپ كەتكەندى. تۆگە تاشنى دالدا قىلىپ تاغ يوتىسىدا ياتاتتى. پاخال ئۆيلەر شۇنىرغاننىڭ زەربىسى بىلەن لەپەڭشىپ ئۆرۈلەي دەپ قالغانىدى.

ئاخىر بىر كۈنى بىرسى مېنىڭ تىزىمدىكى بۇ كۈندىلىك خاتىرىنى كۆرىدۇ. بۇ خاتىرىنى كۆرگەن كىشى 1957-يىلىدىكى دۇنيانى قاچان، قەيەردە ئەسلەركىن-تاڭ. ئەتە قۇم بوران توختىسا، بىز بىلئەجبەگە قاراپ داۋاملىق يۈرۈش قىلىدىغان بولساق، مەن بۇ خاتىرەمنى قۇدۇق قېشىدىكى تاشنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ قويىمەن، ياكى بولمىسا مەلۇم بىر پالما دەرىخىنىڭ ئاستىغا قويۇپ قويىمەن.

مەن شۇنى ھېس قىلدىمكى، مەن بۇ دۇنيادا ھېچقانچە قىممەتكە ئىگە ئەمەسكەنمەن. . . ناھايەت بوراندىكى چاڭ-توزاندەك لەيلەپ ئۇچۇپ يۈرۈيدىغان، بىر تال قۇمغا ئوخشاش سەھرايى كەبىرگە سىڭىپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

ئاھ، خۇدا، مەن بۇ زېمىننى ئەسلا كۆرمىگەن بولسامچۇ، كاشكى! . . .

ئاتلانتىك ئوكيان سەنئەت شىركىتىنىڭ ئىش باشقارمىسى ۋېرموستوۋ كوچىسىدىكى بىر ئېگىز ئىمارەتكە جايلاشقانىدى،

بۇ يېڭى قۇرۇلغان بىر كارخانا بولۇپ، يېقىندا بېرلىندىكى بىرقانچە گېزىتتە مۇنداق بىر ئېلان چىقاردى:

ئاتلانتىك ئوكيان سەنئەت شىركىتى ئۆمەك ئۆيۈشتۈرۈپ جەنۇبىي ئامېرىكا، شىمالىي ئافرىقا، شىمالىي ئامېرىكىدا سەييا-رە ئويۇن كۆرسىتىش يۈزىسىدىن تالانتلىق ئۇسسۇلچى قىزلارنى قوبۇل قىلماقچى. خالىغۇچىلار بولسا ھەر كۈنى سائەت ئوندىن ئون ئىككىگىچە ۋېرموستوۋ كوچىسىدىكى ئاتلانتىك ئوكيان سەن-ئەت شىركىتىنىڭ ئىش باشقارمىسىغا بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرسا بولىدۇ.

ئالاقىلاشقۇچى: ئېدۋارد فون پېرتۇش.

بۇ ئېلان كىمنىڭ دىققىتىنى قوزغايدۇ دەيسىز؟ كوچىدا ماشىنىلار ئۆزۈلمەستىن قاتنىماقتا ئىدى، سۈتچى سۈت بوتۇل-كىلىرىنى ھەر بىر ئۆينىڭ ئىشىك ئالدىغا قويدى، بولكا ئەكەل-گەن ئوغۇل بالا ئىشىكنىڭ تۈتقۇچىغا ئېسىپ قويۇلغان كاناپ خالىتىغا بولكىنى لىقمۇلىق قاچىلىدى. پوچتىكەش بىر پوسۇل-كىنى تۆتىنچى قەۋەتكە ئېلىپ چىقماقچى بولسا، دائىم غۇدۇ-رايتتى. ياشانغان، سېمىز، كۆزى يېقىنىلا كۆرۈپ يىراقنى ئانچە ئېنىق كۆرەلمەيدىغان ئايال تازىلىق ئىشچىسى ئاتلانتىك ئوكيان سەنئەت شىركىتىنىڭ ئىش باشقارمىسىغا ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم كېلىپ ئۆيلەرنى تازىلاپ تۇراتتى. ئەتىگەن سائەت

توققۇزدا، پېرتۇش يارون باشقارمىغا كېلەتتى. ئورۇق، ئېگىز كەلگەن بۇ ئەر كىشى قىرىق ياش ئەتراپىدا ئىدى، مايلاپ پارقىرىتىۋالغان قاپقارا چېچى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغايتىتى، ئۇچىسىغا ئۆزى تىكتۇرگەن مودا كىيىم، قولىغا بىر جۇپ يالتىراق تېرە پەلەي كىيىۋالغانىدى. ئۇ ئىشىك بېشىغا "مۇدىر" دېگەن ۋىۋىسكا ئېسىلغان 3-نومۇرلۇق ئۆيگە كىرىپ، ھۆججەت سومكىسىنى ئۈستەلگە تاشلاپ، تېز خەت باسقۇچى ماشىنىسىت ئايالغا قاراپ قويدى.

—بىرەر ئىش يوقتۇ، دور خېنىم؟ —دەپ سوريدى ئۇ.

دور بادېل ھەر كۈنى ئەتىگەندىكىگە ئوخشاش، ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، بېشىنى چايقىدى. ئۇنىڭ چاچلىرى ھىدروكسىد بىلەن ساپسېرىق بويالغانىدى.

—ھېچقانداق ئىش يوق، بارون ئەپەندىم. خەت-چەكلەر ئۈستىلىڭىزدە.

—رەھمەت.

چۈشتىن ئىلگىرى كىشىلەر پېرتۇشنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمايتتى. ئۇ ئىشخانىسىدا باش كۆتۈرمەي ئىشلەيتتى. ياكى بولمىسا سائەت ئونلاردا، تەنتەك، ئۆزىنى بازارغا سالىدىغان بىر قانچە ئۈسسۈلچى قىز ئىش باشقارمىسىغا كېلىپ پېرتۇش بارون بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىشاتتى.

دور ئۇقتۇرۇش قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار ئاندىن مۇدىر ئىشخانىسىغا كىرەلەيتتى. چارەك سائەت ئۆتكەندىن كېيىن قايىتىپ چىقىشاتتى، ئۇلارنىڭ چىرايىدىن چۈشكۈنلۈك، غەزەپ ۋە ئۈمىدسىزلىك ئالامەتلىرى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار كەتكەندىن

كېيىن، پېرتۇش بارون ھەسرەتلەنگەن ھالدا ئويدىن چىقىۋېتىپ غۇدۇراپ قوياتتى:

—ھەقىقەتەنمۇ چۈشىنىكسىز بىر ئىشقۇ بۇ، بېرلىندا چىرايلىق قىزلار نېمە ئۈچۈن شۇنچىلا ئازدۇ! ماڭا ھاۋالە قىلغۇچى چىرايلىق قىزلارنى تېپىپ بېرىڭ دېگەندى! بىراق، چىرايلىق قىزلار بۇ دۇنيادىن غايىب بولغاندەكلا تۇرىدۇ!

بىر كۈنى، يەنى 1957-يىل 7-ئاينىڭ 17-كۈنى، قارا چاچلىق، ئېگىز بويلۇق بىر قىز ئاتلانتىك ئوكيان سەنئەت شىركىتىنىڭ ئىش باشقارمىسىغا كىردى. ئۇ قولىغا بىر گېزىت ئېلىۋالغان بولۇپ، گېزىتنىڭ ئېلان بېسىلغان بېتى سىرتقا قارىتىلغاندى. ئۇ دورغا قاراپ دوستانىلىق بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ، قولىدىكى گېزىتنى ئېچىپ قويدى.

—سىلەر ئۈسسۈلچى قىز قوبۇل قىلماقچىمۇ؟ —دەپ سورىدى قىز.

—شۇنداق. —دور خېنىم ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالغاچ ماشىنىسىنى تاراقشىتىپ خەت بېسىۋەردى.

—ئېلاندا شىمالىي ئافرىقىغا بارىدىغانلىقى ئېيتىلىپتۇ، مەن بۇنىڭغا ناھايىتى قىزىقىۋاتىمەن.

—ئۈسسۈلچىمۇ سىز؟

—ياق، ئۈسسۈلچى ئەمەسمەن.

—ھە، مۇنداق دەڭ! —دېدى دور خېنىم بېشىنى چايقاپ، —ئۇنداق بولسا بۇ ئىش تەسكە چۈشىدۇ خېنىم. بىر سەنئەت ئۆمىكى تەشكىللەش ئۈچۈن، مۇدىرىمىز بىر قانچە ئايدىن بۇيان، ئۈسسۈلچى قىز ئىزدەپ كېلىۋاتىدۇ، بۇگۈنگىچە ئاران 12

قىز تاپتى، لېكىن بىزگە 13 نەپەر ئۇسسۇلچى قىز لازىم ئىدى!
— ئۇ دولىسىنى چىقىرىپ قويۇپ، كالپۇكلىرىنى ئۇمچەيتتى،
— دەرۋەقە سىزمۇ سىناپ باقسىڭىز بولىدۇ، سىزنىڭ تەلىيىڭىز باشقىلارنىڭكىدىن ئوڭ كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

ئۇ سىناق نەزەرى بىلەن بۇ قىزنىڭ بوي-تۇرقىغا ناھايىتى تېزلا سەپسېلىپ چىقتى.

— سىز ناھايىتى چىرايلىق ئىكەنسىز!

پېرتۇش بارون يېزىقچىلىق ئۇستىلىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇراتتى، دور خېنىم بۇ ياش قىزنى باشلاپ كىرگەندە، ئۇ رەسىملىك ژۇرنال كۆرۈۋاتاتتى. ئۇ نەزەرگە ئىلمىغان ھالدا بېشىنى كۆتۈرۈپ، قىزغا سۆرۈن نەزەر بىلەن قاراپ قويدى، ئاندىن كېيىن يەنە بېشىنى تۆۋەنگە سېلىپ رەسىملىك ژۇرنالغا قارىدى.

— سىز ھازىر نەدە ئىشلەۋاتىسىز؟ — دەپ سوردى ئۇ.

— مەن ئەزەلدىن بىر يەرگە تەكلىپ قىلىنىپ باقمىغانمەن، بۇ يەر مېنىڭ تۇنجى خىزمەت ئورنۇم بولۇپ قالغۇسى.

— قەيەردىكى ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇغان؟

— مەن ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇمىغان، پەقەت ئافرىقىغا بېرىشنىلا ئويلاۋاتىمەن.

پېرتۇش رەسىملىك ژۇرنالنى بىر كىچىك ئۇستەل ئۇستىگە تاشلاپ قويدى. ژۇرنالنىڭ مۇقاۋىسى ئۇستىگە قارىتىلغان بولۇپ، مۇقاۋىغا كۈلۈمسىرەپ تۇرغان بىر قىزنىڭ باش سۈرىتى چۈشۈرۈلگەنىدى.

— سىز ئافرىقىغا بارماقچى، ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ

ئېيتقاندا، سىز مۇشۇ خىزمەتنى تاپماقچى، ئەرزان باھادا ئوتتۇ-
را دېگىزنى كېسىپ ئۆتمەكچى.

—توغرا دېدىگىز.

پېرتۇش ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، توڭلۇق بىلەن دېدى:

—باتۇرلۇقىڭىزغا ئاپىرىن، خېنىم، گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتسام، بىزگە تەۋەككۇلچىلەر ئەمەس، ئۇسسۇلچى قىزلار لازىم.

قىز زورۇققان ھالدا كۈلۈپ قويۇپ، كەسلەنچۈك تېرىسىدىن ئىشلەنگەن سومكىسىنى ئىككى قولى بىلەن ھولۇققان ھالدا سىيپاشتۇردى.

—ئولتۇرسام بولامدۇ؟ —دەپ سورىدى ئۇ. ئۇ ئىلگىرىكىدىنمۇ بەك ئىشەنچ قىلالمىغاندەك تۇراتتى. ئۇ پېرتۇش ماقۇللۇقىنى بىلدۈرگەندىن كېيىنلا، ئاندىن دىۋاندا ئولتۇرۇپ، ئىككى قولى بىلەن ھەدەپ كۆزلىرىنى سۈرتتى. ئۇ يىغلاۋاتقاندەك قىلاتتى.

پېرتۇش ئامالسىز قالغان قىياپەتتە يېزىقچىلىق ئۈستىلىنىڭ ئارقىسىدا تاياقتەك قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ تەسەللى سۆزلىرىنى سۆزلەۋېتىپ، بۇ قىزغا تەپسىلىي سەپسېلىشقا باشلىدى. قىزنىڭ كۆزىدىن يوشۇرۇپ بولمايدىغان بىر خىل ۋەھىمە مەلۇم بولۇپ تۇراتتى.

—سىز مېنى چوقۇم ئالغاچ كېتىڭ، —دېدى ئۇ ئاستاغىنە، —مەن چوقۇم بارىمەن، —جۈدەڭ چىراي بۇ قىز بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ تەلەپپۇزىنى يەنىمۇ كۈچەيتتى:

—مەن چوقۇم بارىمەن!

—ساقچى، تەرەپ سىزنى تۇتۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈر-
كەنغو دەيمەن، ھەقىچان؟
—ياق! مەن بېرىپ ئادەم ئىزدىمەكچىمەن.
—سىز ھانس شۋېت دوكتور دەپ ئاڭلىغانمۇ؟
—ئەپسۇسكى، بۇنداق ئادەم بار دەپ ئاڭلىماپتىكەنمەن.
—سىزنىڭ بېرلىندا تۇرغان ۋاقتىڭىزغا ئۇزاق بولمىغانغۇ
دەيمەن؟
—بىر يىلغا يەتمەيدۇ.
—بۇندىن 15 يىل ئىلگىرى، شۋېت دېگەن بۇ دوكتور
گېرمانىيىنىڭ سانائەت ساھەسىدىكىلەرنى تازا زور ئۈمىدلەندۈر-
گەنىدى، ئۇ ھەممە تەرەپكە ئاپتوماتىك چۆرگىلەيدىغان رادار
دېگەن بىر قۇرۇلما ئەسۋابنى كەشىپ قىلغانىدى. ھالقىلىق
بۆلەكنىڭ سىنىقىنى قىلىش ئۈچۈن، ئۇ ئافرىقىغا... يەنى
ئافرىقا كورپۇسىغا ئەۋەتىلگەنىدى... ئەنگلىيە ئارمىيىسى ئۇنى
ئەسىرگە ئېلىۋاپتۇ، كېيىن ئۇ تۇنىس جازا لاگېرىدىن قېچىپ
چىقىپ، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا يوقىلىپ كېتىپتۇ.
پېرتۇش بېشىنى لىڭشىتتى:
—ئۇرۇش كەلتۈرۈپ چىقارغان پاجىئە دەڭا بۇ، خېنىم!
ئۇ قۇملۇقتا ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ كېتىدۇ.
—ئادەم ئىزدەش ئورگانلىرىمۇ ماڭا مۇشۇنداق جاۋاب بەر-
گەن، لېكىن مەن بۇنىڭغا ئىشەنمەيمەن!
—نېمە ئۈچۈن ئىشەنمەيسىز؟
—چۈشۈمدە ئۇنى كۆردۈم. سىز چۈشىنەمسىز؟ كېچىدە،
مەن تاسادىپىي ئويغىنىپ كەتتىم، ئۇ مېنىڭ كارىۋىتىمنىڭ

يېنىدا تۇرۇپ، ماڭا قاراپ ئىككى قولىنى سوزدى! ئۇ قارىماققا تولىمۇ قورقۇنچلۇق بولۇپ، چىرايى سارغايغان ۋە ياداڭغۇ ئىدى، ئۇ قانداقتۇ بىر نېمىلەرنى دېمەكچى ئىدى... بىراق، مەن قەددىمنى رۇسلىغاندا، ئۇنىڭ قارىسى تۇمان ئىچىدە غايىب بولۇپ كەتتى... قارىسام، ئۆيگە پەقەت ئاي شولىسىلا چۈشۈپ تۇرۇپتۇ...

—سىز تولىمۇ قايغۇرۇپ كېتىپسىز، —دېدى پېرتۇش كۈلۈمسىرىگەن ھالدا بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرغاچ، —بۇ تۇن سەيلە كېسىلىنىڭ بىر خىل ئالامىتى، مەن ھەددى-ھېسابسىز كۆپ پۇللارنى چۈشەيمەن، بىراق مەن ھېچقاچان ئۇنىڭغا ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلمىغان!

قىزنىڭ كۆزى پولغا چۈشتى:

—مەن ئۇنىڭ سىڭلىسى، —دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، —مېنىڭ ئىسمىم ھېرد شۈېت، ھانس يوقىلىپ كەتكەن چاغدا، مەن تېخى كىچىك بالا ئىدىم. ھازىر مەنمۇ 25 ياشقا كىرىپ قالدىم، مەن دائىم ئۇنى تېخى ھاياتتەك ھېس قىلىمەن.

پېرتۇش كالپۇكىنى چىشلەپ، قاشلىرىنى يىمىردى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ چىرايى ئادەم چۈشىنىپ بولمايدىغان غەلىتە بىر تۇسكە كىرگەنىدى.

—سىز مېنىڭ يارىدىمىگە ئېرىشمەكچىمۇ؟ مەن قانداقلارچە سىزنىڭ يادىڭىزغا يېتىپ قالغاندىمەن؟ مېنىڭچە بۇ، خەلقئارا قىزىل كرېست جەمئىيىتىنىڭ ئىشى.

—مېنىڭ ئويلىمىغان چارىلىرىم قالمىدى. —ھېرد شۈېت سومكىسىنى بىردەم ئاختۇرۇپ، ئاخىر ئىككى تال ئىنچىكە

رىزىنكە بىلەن چېگىلگەن بىر باغلام خەتنى چىقاردى، —بۇ خەتلەرنىڭ ھەننىۋاسىنى قىزىل كرىست جەمئىيىتى، ئادەم ئىز-دەش ئورگىنى، ئەنگلىيە ئۇرۇش ئەسىرلىرى تەتقىقات ئورنى، شۋېيتسارىيىنىڭ تۇنس، ئالجىرىيە ۋە ماراكەشتە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىلىرى ئەۋەتكەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ نەدىلىكى نامەلۇم، ئۆلگەن بولۇشى مۇمكىن دېيىشتى، ھەتتا تېخى چۆلدە 15 يىل تۇرۇشنى خالايدىغان ئادەم بولغان ئەمەس. ناۋادا ئۇ تىرىك بولىدىغان بولسا، جەزمەن خەت يازغان بولاتتى! دېيىش-تى.

—ئەجەبا، بۇ جاۋابلار سىزنى قانائەتلەندۇرەلمىدىمۇ؟

—شۇنداق، چۈنكى ئۇ تېخى ھايات!

—ئۇنى چۈشىگىزدە كۆرگەنلىكىگىز ئۈچۈنلا شۇنداق دەۋا-تامسىز؟

—ھەئە.

—سىز ھەقىقەتەن تەرسا قىز ئىكەنسىز! —پېرتۇش ئىككى قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ، تالاغا قاراپ قويدى، —مەن سىزگە نېمە ئىش قىلىپ بەرسەم بولىدۇ؟

—سىز مېنى قوبۇل قىلىپ ئافرىقىغا بارىدىغان ئۇسسۇل-چىلارنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈپ قويسىگىزلا بولدى. بۇ مېنىڭ ھاياتىمدا تۇنجى قېتىم ئافرىقىغا بېرىشىم بولىدۇ. سەييارە ئو-يۇن قويۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ئۆزۈم ئاكامنى داۋاملىق ئىزدەيمەن. مەندە ئافرىقىغا بېرىشقا يەتكۈدەك پۇل يوق! ھازىر مەن دالىمدىكى سەرەمجانلىق ئىجارە ئۆيدە تۇرۇۋاتىمەن.

—سىز نېمىگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرىسىز؟

—مەن سەنئەت سىزمىسى سىزىشنى بىلىمەن، ساپال ئەسۋاب، داستىخان ۋە كىيىم-كېچەك ئۈستىگە گۈل ئەندىزىلىرىنى چۈشۈرەلەيمەن.

پېرتۈش ئارقىغا بۇرىلىپ، ئالدىدا تۇرغان بۇ قىزغا يېڭىۋاشتىن سەپسېلىپ قارىدى. "مەن نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىمەن؟" دەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە: "بۇ چىرايلىق، ياش قىز مەن ئىزدەپ تاپماقچى بولۇۋاتقان قىزنىڭ دەل ئۆزى ئىكەن، ئۇنى قوبۇل قىلىپ ئىشلىتىشىمگە تامامەن بولىدۇ... بىراق كۆڭلۈمدىكى كىچىككىنە ھەققانىيەتلىك تۇيغۇسى مېنىڭ بۇنداق قىلىشىمغا، ئۇنىمۇ باشقا قىزلار ئاپىرىپ تاشلىنىدىغان جايغا ئاپىرىپ تاشلىشىمغا يول قويمايۋاتىدۇ. ئۇ ئاتلانتىك ئوكيان سەنئەت شىركىتىنىڭ قىز ھازىرلاپ بېرىدىغان سورۇنلىرىنىڭ قانداق جاي ئىكەنلىكىنى بىلەمدىغاندۇ؟ ئۇ ئۆزىنىڭ كىمنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلەمدىغاندۇ؟ ئۇ مەلۇم بىر جايدىكى كىچىك تىياتىرخانىغا ئاپىرىلماستىن، بەلكى دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا سېتىۋېتىلگەن سان-ساناقسىز قىزلارنىڭ قارغىشىغا ئۇچراۋاتقان، ئىنسان قېلىپىدىن چىقىپ كەتكەن ئادەم سودىگىرىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇلىدۇ، ... سان-پاۋلو ياكى رىئو-دې-ژانېيرودا، ئالجىرىيە ياكى تابۇتتا، يېڭى ئورلىئان ياكى ۋېراكرۇستا، پارما ياكى لىمادا... ئىشقىلىپ، ھەننۇا يەردە ئۇلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى پېرتۈشنىڭ قولى ئارقىلىق سېتىۋېتىلگەن، گېرمانىيىدىن كەلتۈرۈلگەن ھەم چىرايلىق ھەم ئەخمەق قىزلاردۇر."

پېرتۈش تاماكىسىنى مىس كۈلداندا ئۆچۈرۈپ تاشلاپ،

هېرد شۇېتقا بېشىدىن ئايىغىغچە سىنچىلاپ قارىدى.

—سىز شىمالىي ئافرىقىغا ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن بارماق-چىمۇ؟

—شۇنداق. —ئۇنىڭ كۆزىدىن ئۈمىد نۇرى چاقنىدى.

—خېيىم-خەتەرگە ئۆزىڭىز جاۋابكار بولامسىز؟

—ھەئە.

—سىز ئۇسسۇل ئويناشنى ئۆگەنمەكچى بولسىڭىز، بىزگە مۇتلەق بويسۇنۇشىڭىز كېرەك.

—بۇنىڭغا قوشۇلىمەن، پەقەت ئافرىقىغا بارالىسامىلا بولغىنى.

پېرتۇش ئالىقىنىنىڭ سەل ھۆللەشكەنلىكىنى سەزدى. ئۇ قولىنى ئىشتىنىغا سۈركىۋېتىپ ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى:

—سىز ئۆز قولىڭىز بىلەن توختىمىزغا ئىمزا قويۇشىڭىز كېرەك. ناۋادا سىز بىرەر پېشكەللىككە ئۇچرىسىڭىز، مۇنداقچە ئېيتساق، يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالسىڭىز، بىزدىن ھەرقانداق تۆلەم تۆلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلىش ھوقۇقىڭىز يوق.

—ئەلۋەتتە، —ھېرد شۇېت قول سومكىسىنى چىڭ تۇتۇپ، پېرتۇشقا تىكىلىپ قارىدى، —دېمەك، سىز... سىز مېنىڭ... ئافرىقىغا بېرىشىمغا قوشۇلۇپسىز-دە؟

—بەلكىم شۇنداقتۇ، —پېرتۇش ئۆزىنىڭ تىرناقلىرى پاكىزە ئېلىنغان ئىككى قولىغا قاراپ تۇراتتى. بارماقلىرى ئىنچىكە ھەم ئۇزۇن كەلگەن بۇ بىر جۈپ قول ئاقۇچ بولۇپ، ناھايىتى ئوبدان ئاسرالغان بولسىمۇ، لېكىن ئادەمنى ئەيمەندۈرۈپ قويىاتتى، —بۇ ئىشنى ئەتىگىچە ئويلىنىپ باقاي. بىز بۇ

ئىش ئۇچۇن بەلگىلىك راسخوت چىقىرىمىز، لېكىن سىزنىڭ بۇ راسخوتلارنى ئويۇن قويۇش ئارقىلىق قايتۇرۇپ بېرەلىشىڭىز مۇمكىن ئەمەس.

هېرد شۇېت ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، قول سومكىسىدىن بىر كىچىك يۆگەكنى چىقىرىپ، پېرتۇشنىڭ ئالدىدىكى شىرە ئۈستىگە قويدى.

—بۇ مېنىڭ تېجەپ قالغانلىرىم، —دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، —پەقەت 300 مارکلا پۇلۇم بار، سىزگە بۇنىڭدىن ئارتۇق بېرەلمەيمەن. بۇنى ئېلىپ تۇرسىڭىز... مەن هانسىنى ئىزدەپ تاپقاندىن كېيىن، هەممىسىنى شۇ تولۇقلاپ بېرىدۇ.

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىدىن ۋە پۇلنى شىرە ئۈستىگە قويۇشتىكى هالەتلىرىدىن ساددا بالىلارچە ئالامەتلەر چىقىپ تۇراتتى. پېرتۇش خىجىل بولۇپ رەسىملىك ژۇرنال كۆرۈۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالدى، رەسىملىك ژۇرنالنى بېسىپ پۇرلەشتۈرۈپ قويغاندىلىقىنىمۇ تۇيمىدى. "بۇ دۇنيا هەقىقەتەنمۇ بەك رەزىل ئىكەن" دەپ ئويلىدى ئۇ: "ئۆزۈممۇ مۇشۇ رەزىل دۇنيانىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ قالدىم، مەن ئۇسسۇلچىلارنى ئېلىشتا، ئۇلارغا نى-نى ۋەدىلەرنى بېرىپ كېتىمەن؛ ئۇلار خۇشال بولۇشۇپ ئاغزى قۇلىقىغا يېتىدۇ، ئىستىقبالى ئۈستىدە ئۈمىدكە تولىدۇ، كېيىنگە ئولتۇرۇپ دېڭىز-ئوكيانلاردىن ئۆتىدۇ، بىر يات جايغا بارغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بىرسىمۇ قايتىپ كېلىشكە يەتكۈدەك يول خىراجىتىنى تاپالمايدۇ. هۇ ئاناڭنى! بۇ راستىنلا بىر پاسكىنا سودا، خەقلەر بۇ سودىنى ئايالىلارنى ئالداپ سېتىش دەپ ئاتايدۇ... لېكىن خەقلەرنىڭ كۆرىدىغىنى پەقەت مۇشۇ يول بىلەن

تاپقان پۇل، لېكىن ئۇلار بۇ پۇللارنىڭ قەيەردىن كېلىدىغانلىقىنى ئويلاشمايدۇ. ھازىر خەقلەر يەنىلا بەزى رەزىل چۈپرەندىلەرنى ھەقىقىي ئۇلگە قىلىپ ئۇلارغا چوقۇنماقتا. . .

ئۇ ئىككىلەنگەن ھالدا ھېلىقى كىچىك يۆگەكنى ئۇ تەرەپكە ئىتتىرىپ قويۇپ، شىرە ئۈستىنى بارمىقى بىلەن توختىماستىن چەككىلى تۇردى.

—پۇلىڭىزنى يېنىڭىزغا سېلىپ قويۇڭ، شۇېت خېنىم، سىزنىڭ راسخوت-خىراجەتلىرىمىزنى قانداق قايتۇرۇشىڭىزغا كەلسەك، بىز مۇۋاپىق پەيتتە ھېساب-كىتاب قىلىشۋالىمىز. سىز ئەتە يەنە بىر كېلىڭ. . . ھازىرچە سىزگە بۇنىڭدىن ئارتۇق-چە جاۋاب بېرەلمەيمەن.

ۋېرموستوۋ كوچىسى ناھايىتى ئۇزۇن كوچا، لېكىن، ياش، تەلىيى ئوڭدىن كەلگەن بىر قىز ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇنچە-لىك مۇساپە دېگەن قانچىلىك دەيسىز!

ھېرد شۇېت قول سومكىسىنىڭ تاسمىسىنى قولىغا يۆگەپ ئويان-بۇيان پۇلاڭلىتىپ، بېرلىننىڭ چوڭ كوچىسىدا ئايلىنىش-قا باشلىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلى شادلىق ۋە بەخت تۇيغۇسىغا چۆمگەنىدى. كۆپ يىللاردىن بۇيان ئۇنىڭ يۈرىكىنى بېسىپ كەلگەن ئېغىر تاش بىر نەچچە سائەت ئىچىدىلا ئېلىپ تاشلى-نىپ، بىر خىل يېڭى تۇرمۇش ئۇنىڭغا ئىشىكىنى ئۇلۇغ ئاچتى: بۇ ھانس شۇېت دوكتورنىڭ تۇرمۇشى ئىدى. ھېرد شۇېت قۇم-لۇققا بېرىپ ئاشۇ ئاكىسىنى ئىزدىمەكچى.

قۇملۇق ئۇنىڭغا بۇرۇن سېتىۋالغان خەرىتىلىرىنى ئەسلەت-تى، ئۇ ئاشۇ مەخسۇس خەرىتىلەر ئۇچۇن ھەمىشە بىر ھەپتىلىك

ئىش هەققىنى پاك-پاكىز خەجلىۋېتەتتى. ئۇ يەنە ئۆزى ئوقۇغان ئافرىقا توغرىسىدىكى كىتابلارنى، ئىلگىرى سەھرايى كەبىر قۇملۇقىنى كېسىپ ئۆتكەن كىشىلەر يازغان خەۋەرلەرنى، ئۆزىنى دەر گۇمانغا سالغان سۆزلەرنى ئەسلىدى

بۇگۇنكى كۈندە قۇملۇقتا يەنىلا بىز ئاچالمايدىغان سىر ساقلانماقتا، مەسىلەن هېلىقى سېرىق چاچلىق ئۇندىمەس ئەر كىشى بۇنىڭ بىر مىسالىدۇر. مەن ئۇنى كۆچمەن چارۋىچىلارنىڭ ئارىسىدا كۆرگەنمەن، بۇ ئەر كىشىنىڭ تاشقى قىياپىتى ياۋروپالىقلارغا بەك ئوخشايدۇ. ئەتىسى، مەن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشماقچى بولغان بولساممۇ، لېكىن بارگاهتىن هەر قانچە ئىزدەپمۇ ئۇنى تاپالمىدىم. ئۇنىڭ ئىسمىنى، قەيەردىن كەلگەنلىكىنى هېچكىم بىلمەيدىكەن. . . ئۇ جاهاننىڭ چېتىدە تۇرۇۋاتقان بىر ئادەم. . .

پەقەت هېرد شۇېتلا بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەتتى: دېمەك، ئۇنىڭ ئاكىسى تېخىچە هايات! ئۇ جەزمەن هانس شۇېت دوكتور، ئۇنىڭ باشقا ئادەم بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. يوقىلىپ كەتكەن ئەسىرنى تۇتۇش ئۈچۈن، ئەنگلىيە ئارمىيىسى 1944 -يىلى تۇنىسنىڭ پۇتكۇل يېرىنى دېگۈدەك ئاختۇرۇپ چىقتى هەمدە ئۇنى تۇتۇپ كەلگۈچىلەرگە مىڭ فوندستېرلىڭ مۇكاپات بېرىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بوساددانىڭ جەنۇبىدىكى راگۇئېتقا بارىدىغان قۇملۇقتا سېرىق چاچلىق مۇشۇ ناتونۇش ئادەمنى كۆرگەنلەر بار ئىكەن. . . لېكىن، پۇتۇن دۇنيا بۇ ئىشقا سەل قاراپتۇ. . . يۇقىرىدا كەلتۈرۈلگەن نەقىل بىر خەۋەرنىڭ

بىر ئابزاسى بولۇپ، مەلۇم بىر گېزىتنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت بېتىدە ئېلان قىلىنغانىدى.

مۇشۇ خەۋەرنى ئوقۇغاندىن تارتىپ ھېرد شۇۋېت ئاكىسىنى قۇتقۇزۇش ھازىرلىقىنى كۆرۈشكە باشلىدى. ئۇ تەرەپ-تەرەپ-تىن ئىش ئىزدەپ تېپىپ، كاتەكتەك كىچىك ئۆيدە، دائىم كېچىچە كىرپىك قاقماي، قەھۋە ۋە تاماكا بىلەن ئۆزىنى سەگەتىپ ئىشلىدى. ئۇ بارماقلىرى قاپىرىپ كەتكىچە سىزما سىزدى، كەشتە تىكتى. فارفور قاچا-قۇچىلارغا ئەندىزە-گۈل سىزىپ، رەڭ بەردى، يىپەك كىيىم ئۈستىگە چىرايلىق گۈل ئەندىزىلىرىنى سىزىپ، ئۇنى كەشتىلىدى. ئۇ بېرلىندىكى ھەر قايسى سەنئەت بۇيۇملىرى ماگىزىنىنى ئارىلاپ، ئۇلارغا سۇ بۇياق رەسىمى ۋە ساپال ھەيكەللەرنى ھازىرلاپ بەردى. . . ھەر دائىم ئۇ ئىش قىلىپ ھېرىپ كەتكەندە، قولىدىكى ئىش-پىشلىرىنى قايرىپ قويۇپ، قولىغا كىتاب ۋە خەرىتىنى ئېلىپ، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىنى ئىنچىكە تەتقىق قىلدى.

ئۇ نۇرغۇن كۇتۇپخانىلارغا بېرىپ ماتېرىيال ئىزدىدى، مىللى ئالىي مەكتەپلەرگە بېرىپ چەتتىن جۇغراپىيە دەرسى ئاڭلاش ئۈچۈن، ئوقۇش خىراجىتىنى بىر تىيىن-بىر تىيىندىن يىغدى. ئۇ يات، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا ئۆزىنىڭ دۇچ كېلىش ئېھتىمالى بولغان نۇرغۇن قىينچىلىقلارنى تەسەۋۋۇر قىلدى. ئۇ قۇملۇقتىكى بوستانلىقلارنىڭ ئورنىنى پىششىق خاتىرىلىۋېلىپ، مەخسۇس خەرىتىنىڭ ئۈستىگە كارۋانلار ۋە سەيلە-ساياھەتچىلەر ماڭىدىغان يوللارغا بەلگە قويۇپ چىقتى. ئۇنىڭدىن سىرت، ئۇ يەنە مۇشەققەتلىك بىر ئىشنى— ئەرەبچە

ئۆگىنىشنى باشلىغانىدى. كۆپلىگەن بوغۇز تاۋۇشىغا ئىگە بۇنداق تىلنى ئۆگىنىش نېمىسلار ئۈچۈن ئېيتقاندا بەكمۇ قىيىن ئىدى.

ئىككى يىلدىن بۇيان، ھېرد شۈپت مۇشۇ قېتىمقى ئافرىقا سەپىرىگە ھازىرلىق قىلىپ كېلىۋاتاتتى، ئۇ مۇشۇ ھازىرلىق ئۈچۈن، زادىلا دەم ئېلىپ باقمىدى، ئازراقمۇ دەم ئالمىدى... بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئاخىر ئۇنىڭ نەتىجىسى چىقتى، ئۇ ئۇسسۇلچى بولۇش توختىمىغا ئىمزا قويدى، ئەمدى ئاز پۇل خەجلەپ ئافرىقىغا بېرىپ، ئاكىسىنى ئىزدەشكە ئىمكانىيەت تۇغۇلدى.

ئۇ دوقمۇشقا كەلگەندە قەدىمىنى توختىتىپ، قول سومكىسىنىڭ سىيرتمىسىنى سىيرىپ، سومكىسىدىكى پۇلنى ساناپ بېقىۋىدى، 8.67 مارك چىقتى.

تاماق يەۋېلىشىم كېرەك! دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئىككىنچى بىر دوقمۇشتا: "پاۋل-ئاننا مەيخانىسى" دېگەن ۋىۋىسكا چىراغ نۇرىدا ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئىشىكتىن كىرگەندە، ئايلانما ئىشىك ئۇنىڭ توپلىينىڭ پاشىنىسىغا تېگىپ كەتتى. ئۇ كۈتكۈچىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، قولىغا سەي تىزىملىكىنى ئېلىپ بىر ھازا تاللاپ، ئاندىن بىر كىشىلىك تاماق بۇيرۇدى.

ئۇ تاماق يېيىش ئالدىدا بىر ئاز ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ مۇشۇ پۇللىرى ئۈچۈن ئىچى ئاغرىدى... لېكىن شۇ ھامان يەنىلا تاماققا ئېغىز تەگدى، بۇ سەككىز مارك ئۈچۈن

ئىككى سائەت ئىشلىمىسە بولمايدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالدى.

بۇگۈن كاپىتان پىئېر پۇروشېننىڭ تەلىيى ئوڭدىن كەلـ
مىدى. ئۇ چۈشكۈن ھالدا ھەربىي لاگېردىكى كىچىك بىر ئۆيدە
چوڭ بىر شىرە ئۈستىگە يېيىلغان خەرىتىنى ئىنچىكىلىك بىلەن
تەتقىق قىلىۋاتاتتى.

ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇس ئۇنىڭ قېشىدا تامغا
يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. ئىككىسىنىڭ ھەربىي كىيىمىنى توپا بېـ
سىپ كەتكەنىدى، ئۈستى يۇمىلاق كەلگەن كەڭ گىرۋەكلىك
ھەربىي شەپكىسى يەردە تاشلىنىپ ياتاتتى.

ئۆي ئىچى دىمىق ئىدى. ھويلىدا، پالما ۋە زەيتۇن دەرەخـ
لىرىنىڭ سايىسى ئاستىدا، توشۇش قوراللىرى قاتار-قاتار قو-
يۇلغانىدى؛ بىر قانچە جېپ ماشىنا، بىر قانچە زەمبىرەك ماشـ
ىنىسى، بىر ترانسپورت برونېۋىكى بار ئىدى. يۈزلىرى ساماۋـ
دەك سارغىيىپ كەتكەن ئەسكەرلەر ئىشىك ئالدىدا ئىككى-ئۈچـ
تىن بىر يەرگە جەم بولۇشۇپ تاماكا چېكىشىۋاتاتتى.

—توققۇز ئەسكەر يوقاپ كەتتى، بۇ ئالتە ھەپتە ئىچىدىكى
ئىككىنچى قېتىمقىسى، —دېدى كاپىتان پۇروشېنى ملادشى
لېيتېنانتقا قاراپ. بۇ ملادشى لېيتېنانت فرانسىيىنىڭ جەنۇبىي
قىسمىدىن كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ كۆزىدىن ھەمىشە پروۋېنسېـ
لىقلارنىڭ ئۆزىگە خاس بولغان روھىي ھالىتى بىلىنىپ
تۇراتتى.

ئېمىل گلانتۇس قولىنى سىلكىدى:

—بۇ جەزمەن ئوممابىننى بىلقاسىم قىلغان ئىش.

پۇروشېنى مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ قويدى:

—ئىسپاتىڭىز بارمۇ؟ شىددەتلىك جەڭ بولغانلىقىنى بىلدۇرىدىغان ھېچقانداق ئىزنا يوق. چارلىغۇچىلارغا تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلغۇچىلارغۇ بار، بىراق ئۇلار ئىككىنچى ئۆزىنى كۆرسەتمىدى. بۇنىڭ ھەممىسى قۇملۇققا ئايان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ زۇۋان سۈرەلمەيدۇ.

—كاپىتان ئەپەندىم، يوقىلىپ كەتكەنلەرنىڭ ئارىسىدا تۆت نېمىس بار ئىكەن.

—بۇ ھېچنېمىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ! —پۇروشېنى بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ قويۇپ، سورىدى:

—سىزنىڭچە، ئۇلار قېچىپ كەتكەنمىدۇ؟

گلانتۇس بېشىنى چايقىدى، ئۇنىڭ چاڭ-توزان بېسىپ كەتكەن يۈزى تەرلەپ-تەپچىرەپ كەتكەنىدى. ئۇ يېڭى بىلەن پېشانىسىنى سۈرتىۋىدى، يۈزىگە شىلىمشىمان لاي چاپلىشىپ قالدى.

—قۇملۇققا بىرەر ئىش يۈز بەرگەندەك تۇرىدۇ، كاپىتان ئەپەندىم، بۇ مېنىڭ ھېسسىياتىم. مەن ئالجىرىيىدە تۆت يىل تۇردۇم، جۇملىدىن سەھرايى كەبىردە 3 يىل تۇردۇم. ھەر قېتىم قانداقتۇر بىرەر ئىش يۈز بەرمەكچى بولسا، مەن ھەمىشە ئالدىن ھېس قىلىپ كەلدىم. مىسالغا ئېلىپ ئېيتساق، ھەر نۆۋەت قاتتىق بوران چىقىشتىن ئىلگىرى، ئاسمان كۈل رەڭ تۈسكە كىرىپ، قارا بۇلۇتلار قاپلاپ كېتىدۇ، ئاندىن كېيىن

گۈركىرىگەن ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا پۈتۈن يەر-جاھان ئۇچۇپ يۈرگەن سان-ساناقسىز قۇم قورشاۋىدا قالىدۇ. ھازىرقى ئەھۋالمۇ دەل مانا شۇنداق. . . قۇملۇق ئادەمنىڭ قورققىسى كەلگۈدەك جىمجىتلىققا چۆكتى. قارىسىڭىز، مۇلايىم، خاتىرجەم كۆچمەن چارۋىچىلارنىڭ چېدىر ئالدىدا ئولتۇرۇپ، قوي گۆشىنى كاۋاپ قىلىۋاتقانلىقى ياكى يارغۇنچاق بىلەن يارما تارتىۋاتقانلىقى كۆزىڭىزگە چېلىقىدۇ. لېكىن، ئۇشتۇمتۇتلا توققۇز ئەسكەر يوقاپ كەتتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە تۆت نېمىس بار ئىدى، —گلانتۇس كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ پۈروشېنىغا تىكىلىپ قارىدى، —سىز سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا سېرىق چاچلىق، ئېگىز بويلۇق بىر ئەر كىشىنىڭ ياشاۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلىمىغانمۇ؟

—پۈتۈنلەي تۈتۈرۇقسىز گەپ! —پۈروشېنى ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈۋەتتى، —بۇ چەت ئەل ئارمىيىسىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ ئويدۇرۇپ چىقارغان ھېكايىسى، ئۇنداق قىلمايدىغان بولسا، ئۇلارنىڭ قۇملۇقتىكى زېرىكىشلىك تۇرمۇشىغا چىدىشى مۇمكىن ئەمەس.

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ، قەلىمىنى خەرىتىنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى-دە، توپا بېسىپ كەتكەن شەپكىسىنى يەردىن ئېلىپ، ئۆيدىن ھويلىغا چىقتى.

قورغاننىڭ ئاق تاملىرى قۇياش نۇرى ئاستىدا كۆزنى قامىشتۇرۇپ تۇراتتى. تۆت ئورۇندىكى كۆزىتىش مۇنارى قېلىن تاملارنى بىر-بىرىگە چېتىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى قاراۋۇللار كۈنلۈك ئاستىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىغا

برىزىنت يىپىلغان پىلىموتلار قويۇلغانىدى. قورغاندىن قۇملۇققا بارغىلى بولىدىغان بىردىنبىر دەرۋازا ئۇلۇغ ئىچىۋىتىلگەنىدى، بىرمۇنچە ئادەم تەمىنات بۇيۇملىرى ئارتىلغان ئېشەكلەرنى "خىت-چۇھ!" دەپ ھەيدىگىنىچە چاڭ-توزان كۆتۈرۈلگەن ھويلىغا كىرىپ كېلىۋاتاتتى. يۇڭى قاپقارا، ئېگىز تۆگىنى يېتىلىگەن بىر ئەر ئەرەب قاراۋۇلنىڭ ئالدىدىن ئۆتەر ۋاقتىدا، ئىككى ئوفىتسىرغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ ئېھتىرام بىلدۈردى. تۆگىنىڭ ئۈستىدىكى سېۋەتكە قوغۇن، ئاپېلسىن ۋە ئۈزۈم لىقمۇلىق قاچىلانغانىدى.

—ماۋۇ مۇتتەھەمنى! —دېدى پۈروشېنى ھېلىقى سودىگەرنىڭ بېشىنى لىڭشىتقىنىغا قاراۋېتىپ تۆۋەن ئاۋاز بىلەن، — بۇلارنىڭ كۆزى چۈشمەيدىغان يەر يوق، بۇلار ئەسكەرلەرنىڭ دوستى، ھەر بىر چارلاش يولىنى ھەممىدىن ئاۋۋال بىلىۋالىدۇ. قورغاننى ئېتىپ تاشلىساق بولاتتى جۇمۇ.

—مېۋە-چېۋە لازىممۇ، كاپىتان ئەپەندىم؟

—مېۋە-چېۋە ئەسلىدە راگۇئېتتىن توشۇپ كېلىنىدىغان قىسىم تەمىناتى بىلەن بىللە يەتكۈزۈلۈشى كېرەك ئىدىغۇ.

—سىزنىڭ ئويلىغانلىرىڭىزغۇ بەك ياخشى، —گلانتۇس ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ كۈلۈپ كەتتى، —ئەمما، بۇنىڭغا بىر ماشىنا كېرەك، يەنە بېنزىن، ئىككى شوپۇر، ماشىنا قوغدىغۇچى ئەترەت كېرەك، بۇنداق بولغاندا بەك قىممەتكە چۈشىدۇ، كاپىتان ئەپەندىم. چەت ئەل ئارمىيىسى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ھەممە نەرسىنىڭ ئەرزانراق بولغىنى ياخشى. بىز بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلىسەكمۇ ناھايىتى شەرەپ دەپ بىلىمىز.

—تازىمۇ بىلجىرلاش بولدى-دە، بۇ! —پۇروشىنى ئاستا قەدەملەر بىلەن قورغاندىن چىقىپ، قۇملۇققا كەلدى. شۇ پەيت-تە، ئۇنىڭ ئالدى تەرەپتىن بىر چارلاش ئەترىتى چىقىپ كەل-دى. ئىككى جىپ ماشىنا چاڭ-توزاننى پۇرقىرتىپ كېلىۋاتات-تى. ماشىنا قورغانغا يېتىپ كېلىشكە ئاز قالغاندا سۇرئىتىنى ئاستىلىتىپ، ئىككى ئوفىتسىرنىڭ ئالدىدا توختىدى. ئۇستۇۋ-شىنى چاڭ-توزان بېسىپ كەتكەن سېرژانت جېپتىن سەكرەپ چۈشتى.

—سېرژانت ۋېللې يەتتە ئەسكەرنى باشلاپ رازۋېدكا قىلىپ قايتىپ كەلدى.

—بىرەر ئەھۋال بارمۇ؟

—ئىككى كۈندىن بېرى، ئودخاد بىلەن بىلئەجبە ئارىلىقىدا شىددەتلىك بوران چىقتى، بىز بۇ رايوندىن كېسىپ ئۆتۈشكە ئامال قىلالماي، ئايلىنىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدۇق.

پۇروشىنى ئاشلانغان تېرىدىن ئىشلەنگەن تۆگە قامچىسىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، بىر تال تاماكا تۈتاشتۇردى.

—كۆچمەن چارۋىچىلارنىڭ ئەھۋالى قانداق، سېرژانت؟

—ئازغىنە كىشىلەر بوران چىققان رايوندا قېلىپ قالدى، لېكىن. . . —سېرژانت ۋېللې سۆزىنى توختىتىپ، ئارقىسىغا بۇرىلىپ ماشىنا ئۈستىدە ئولتۇرغان بۇرادەرلىرىگە قاراپ قوي-دى.

—نېمە لېكىن؟ —دەپ سوريدى ملادشى لېيتېنانت.

—بىز يەنە ھېلىقى ئادەمنى كۆرۈپ قالدۇق.

—قايسى ئادەمنى؟

—هېلىقى سېرىق چاچلىق، ئاق تەنلىك ئادەمنىچۇ، ملاد-
شى لېيتېنانت ئەپەندىم.

—نېمە دەيدىغانسەن! —كاپىتان پۇروشېنى تاماكىسىنى
بىر نەچچە شوراۋېلىپ قۇملۇق يەرگە تاشلىۋەتتى، —سەن يەنە
ئاغزىڭغا كەلگىنىنى جۆيلىگىلى تۇردۇڭغۇ ۋېللې.

—مەن ئۇنى كۆردۇم! —سېرژانت بىر خىل جاھىلانە
نەزەر بىلەن كاپىتانغا قاراپ قويدى، —ھەممىمىز ئۇنى كۆر-
دۇق، . . . يىگىتلەر، شۇنداقمۇ؟

ماشىنىدا ئولتۇرغان ئەسكەرلەرنىڭ ھەننىۋاسى بېشىنى
لىڭشىتتى. پۇروشېنى ھاڭ-تاڭ بولۇپ ئۇنىڭغا بىر، بۇنىڭغا
بىر قاراپ قويدى-دە، ئارقىسىغا بۇرىلىپ قورغانغا كىرىپ كەت-
تى. گلانتۇس پۇروشېنىغا ئەگىشىپ ماڭماستىن، ئۇنىڭ قارد-
سىغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. كاپىتان قاراۋۇلخانىدا غايىب بولغان-
دىن كېيىن، ئۇ سېرژانتنىڭ بىلىكىنى كاپپىدە تۇتۇۋېلىپ،
خىرقىراق ئاۋاز بىلەن:

—قاچان كۆردۇڭلار؟ —دەپ سوريدى.

—بۇگۇن ئەتىگەن، بىلئەجىبەگە باريدىغان يولدا بىر توپ
كۆچمەن چارۋىچىنى كۆردۇق، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا، چېدىرنىڭ
ئارقىسىدا بىر ياۋروپالىق تۆگىگە مېنىپتۇ. مەن دۇربۇن بىلەن
ئېنىق كۆردۇم. . . ئۇ تېخى سېرىق ساقالمۇ قويۇۋاپتۇ، تۆگىگە
باغلاپ قويۇلغاندەك تۇريدۇ. . .

—باغلاپ قويۇلغاندەك دەمسىنا؟

—شۇنداق، ئۇنىڭ ئىككى قولى تىزگىندا ئەمەس، ئالدىدا
بىر ئادەم ئۇنىڭ تۆگىسىنى يېتىلەپ كېتىۋېتىپتۇ. . .

گلانتۇسنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ھاياجان-لىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، —سىز ئۇنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بارمىدىڭىزمۇ، سېرژانت؟

ۋېللې مۇرىسىنى چېقىرىپ قويدى:

—ماڭا پەقەت كۆزىتىش، ھېچقانداق پاراكەندىچىلىك كەل-تۈرۈپ چىقارماسلىق توغرىسىدىلا بۇيرۇق بېرىلگەن، شۇڭا ھەربىي بۇيرۇققا ئەمەل قىلمىسام بولمايتتى.

—ھېلىقى ناتونۇش ياۋروپالىق قانداق بولدى؟

—ئۇ ھېلىقى كۆچمەن چارۋىچىلار بىلەن بىللە يۈرۈپ كەتتى. مېنىڭچە، ئۇ بىزنى كۆرمىدى. بىز بىر يوغان تاشنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ، بۇ بىر توپ كۆچمەن چارۋىچىلارنى كۆزەت-تۇق. بىز تولىمۇ خۇشال ھالدا بۇ بورانلىق جايدىن ئايرىلدۇق. ئادەمنى يىرگىنىدۈرىدىغان قۇم-بوران ھەر بىر نەپەس ئالغاندا بىرمۇنچە قۇمنى ئېغىز-بۇرنىڭىزغا تىقىپ قويىدىكەن.

—ناھايىتى ياخشى، ۋېللې سېرژانت.

گلانتۇس چوڭ-چوڭ قەدەم تاشلاپ كاپىتان پۇروشېننىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى، ئوق-دورا ئىسكىلاتىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى.

—سىز بۇگۈن ئاخشام بىللە بارارسىز؟ —دەپ سوريدى ملادشى لېيتېنانت. ھاياجانلانغانلىقتىن ئۇنىڭ ئاۋازى سەل غا-راڭ-غۇرۇڭ چىقتى.

—بۇگۈن ئاخشام؟ قەيەرگە؟

بەلۋېغى ناھايىتى راۋۇرۇس چىڭ باغلانغان بولسىمۇ، پۇ-روشېنى يەنىلا ئۇنى تارتىپ چىڭىتتى، تەرلىرى ئۇنىڭ ئاق

هەربىي شەپكىسىنىڭ ئاستىدىن كۆزىنىڭ ئۈستىگە ئېقىپ چۈ-
شۈۋاتاتتى. ئۇ تەرلىرىنى قولى بىلەن سۈرتتى. قۇملۇق ئاسمە-
نىدا ئېسىلىپ تۇرغان هاراره‌تلىك قۇياش هاۋانىمۇ قىزدۇرىۋەت-
كەنىدى.

گلانتۇس لېۋىنى چىشلەپ، پەس ئاۋاز بىلەن:

—بىز ئۇ ئاق تەنلىك ئادەمنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ
بېقىشىمىز كېرەك، كاپىتان، —دېدى.

—يۇقىرىنىڭ بۇنداق بۇيرۇقى يوق تۇرسا؟ بۇنداق قىلىش
زىددىيەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ملادشى لېيتېنانت.

—پەۋقۇلئاددە ئەهۋالغا دۇچ كەلگەندە، ئۆزىمىز بىر تەرەپ
قىلىشقا هەقلىقمىز. بۇنداق چاغدا يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ
تۇرۇشىمىز ناتايىن. ئەگەر بۇ ئاق تەنلىكنىڭ باشقىلارغا ئوخ-
شاشمايدىغان يېرى بولمايدىغانلا بولسا. . .

پۇروشېنى ئۇنىڭ سۆزىنىڭ بېلىگە تېپىۋەتتى:

—بولدى، گلانتۇس، سىز قانداق قىلىشنى ئويلاۋاتىسىز؟

—ئىككىمىز بەش ئەسكەر ئېلىپ، ئىككى جېپ ماشىنىغا
ئولتۇرۇپ يولغا چىقايلى. پىلىموت، گراناتومىيوت، ئوت چاچ-
قۇلارنى ئېلىۋالايلى. ۋېللې ئۇلارنىڭ قايسى يول بىلەن ماڭغە-
نىنى بىلىدۇ، ئۇ يولنىڭ خەرىتىدىكى ئورنىغا توغرا بەلگە
قويۇۋاپتۇ. بىز ئۇلارغا يېتىشىۋالالايمىز، چۈنكى ئۇلار كېچىدە
يول ماڭمايدۇ.

—سىز شۇ ئاق تەنلىك بىلەن سۆزلەشمەكچىمۇ؟

—شۇنداق.

پۇروشېنى بېشىنى چايقاپ قويدى، ئاندىن كېيىن ملادشى

لىيتىنانتنىڭ بىلىكىدىن قولتۇقلاپ، بىر كىچىك ئۆيگە كىر-
دى. ئۆي ئىچىدە پەنەركە تاختىغا بېكىتىلگەن چوڭ شامالدۇر-
غۇچ غۇر-غۇر قىلىپ پىرقىراپ، ئىسىق شامالنى يۇز-كۆزلەر-
گە ئۇراتتى. ئۆينىڭ ئىچكىرىسىدە پارچە هاراق سېتىش ئىشكا-
پى تۇراتتى، بىر ئەرەب بالا شۇ يەردە ئەسكەرلەرگە سوغۇق
ئىچىملىكلەرنى قۇيۇپ بېرىۋاتاتتى.

—بىز مۇشۇ يەردە ئولتۇرايلى، گلانتۇس، بىزنىڭ ئىشلە-
ۋاتقىنىمىز جاننى تىكىپ قويۇپ ئىشلەيدىغان بىر ئىش، —دېدى
پۇروشېنى پەس ئاۋاز بىلەن، —بەربەرلەر بىلەن ئەرەبلەر قىلچە
كۆچ سەرپ قىلمايلا ئادەم دېگىزى ئۇرۇشى تېخنىكىسى ئارقىلىق
قورغانلىرىمىزنى بۇزۇۋېتەلەيدۇ. پەقەت مارابۇت بىلەن فرانسى-
يە ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقلا بىزنى هىندىچىنىدىكى سەپداشلى-
رىمىزنىڭ كۆلپەتلىك تەقدىرىدىن خالىي قىلالايدۇ. شۇنىڭ ئۈ-
چۈن، بىز هەرقانداق كىچىك ئېغۇاگەرچىلىكتىنمۇ ساقلىنىشى-
مىز كېرەك...

گلانتۇس هەربىي شەپكىسىنى بېشىدىن ئېلىپ ئورۇندۇققا
قويۇپ، شىرە ئۈستىدە ئولتۇردى، —ۋاي تەڭرىمەي! كاپىتان
ئەپەندىم، كىم ئېغۇا گەرچىلىك قىلىۋېتىپتۇ؟ ئەجەبا، بىر ئاق
تەنلىك ئادەمنىڭ باغلىنىپ سەهرايى كەبىر قۇملۇقىدىن كېسىپ
ئۆتكۈزۈلۈشى ئېغۇاگەرچىلىك بولمامدىكىنا؟ بىز بۇ قۇملۇققا
نېمە ئۈچۈن كەلدۇق؟ ئەجەبا مۇشۇ يەردە بىكاردىن بىكار تەر
ئاققۇزۇش ئۈچۈنلا كەلدۇقمۇ؟

پۇروشېنى قول ئىشارىتى بىلەن كۆتكۈچىنى چاقىرىپ،
ئىككى ئىستاكان ئىشتەي ئاچىدىغان سوغۇق هاراق ئالدى. تېمى-

پېراتۇرا تۆۋەن بولغانلىقتىن، ئىستاكان گىرۋىكىنى بىر قەۋەت هور قاپلىغانىدى، پۇروشېنى بارمىقى بىلەن ئىستاكانغا بىلئەجبەنىڭ شەكلىنى سىزدى، ئۈندىمەستىن بىردەم تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن قولى بىلەن ئۇنى ئۆچۈرۈۋېتىپ، هاراقنى بىر كۆتۈرۈشتىلا قۇرۇقدىۋەتتى، —قاچان يولغا چىقىمىز، گلانتۇس؟

—كەچ سائەت ئون ئەتراپىدا چىقساقمىكىن دەيمەن. شۇنداق بولغاندا، ئەتىگەن سائەت ئۈچتە بىلئەجبەگە يېتىپ بارالايمىز.

پۇروشېنى بېشىنى لىڭشىتتى، —سىز بېرىپ تەييارلىق قىلىڭ گلانتۇس. مەن بۇ ئىشنى سىزگە تاپشۇردۇم، سىز قۇملۇقتا ئۇرۇش قىلىشنى مەندىن ئوبدان بىلىسىز. پىلىموت ۋە بىر يەشىك گرانات ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ. هەممە تەييارلىق پۈتكەندىن كېيىن، ماڭا مەلۇم قىلىپ قويۇڭ.

گلانتۇس ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىدىن هەربىي شەپكىسىنى ئېلىپ تەردە چاچلىرى چاپلىشىپ كەتكەن بېشىغا كىيدى.

—مەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، جەڭ نەتىجىسىنى سىزگە دەرهال مەلۇم قىلىمەنمۇ كاپىتان ئەپەندىم؟

—مەلۇم قىلىمەن دەمسىزا؟ —پۇروشېنى قولىنى سىلكىدى، ئاندىن ئۆيدىن تالاغا قاراپ ماڭدى، مېڭىۋېتىپ ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن: —مەن ئەلۋەتتە بىللە بارىمەن. . . —دېدى.

گلانتۇس كۈلۈمسىرىگىنىچە، كاپىتان چوڭ-چوڭ قەدەم تاشلاپ مەيداندىن ئۆتۈپ، تاكى قورغاندىكى قوماندانلىق شتابىغا كىرىپ غايىب بولغانغا قەدەر قاراپ تۇردى.

بەربەرلەر يۈك ئارتىلغان ئېشەكلىرىنى سۆرەن سېلىپ ھەيدىشىپ قورغاننىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىۋاتاتتى. ئۇلار ئۇچىسىغا يەرگە تەگكۈدەك كەڭ، مەينەت ئۇزۇن چاپانلارنى كىيىۋالغانىدى، بىرقانچىسىنىڭ كىيىۋالغان قىزىل فېس قالپىقى[1] قۇياش نۇرى ئاستىدا كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇراتتى. يەردە كۆلەڭگە يوق دېيەرلىك ئىدى، قۇياش يەر بىلەن تىكمۇتىك دېگۈدەك بولۇپ ئوتتەك قىزىق ئاسمان بوشلۇقىدا ئېسىلىپ تۇراتتى.

گلانتۇس كۆڭلىكىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىۋېتىپ، ھەربىي شەپكىسىنى بېشىنىڭ ئارقىسىغا ئىتتىرىپ قويدى. ئۇ تاماكىسىنى بىر شوراپ، ئىسىنى ئوتتەك قىزىق ھاۋاغا پۈركىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەيران قالغان ھالدا ئىسنىڭ مىدىر-سىدىر قىلماي، دىمىق ئىسسىق ھاۋا بوشلۇقىدا كىچىككىنە بۇلۇت ھاسىل قىلغانلىقىنى بايقىدى. "بۈگۈن ئاخشام ئومما بىننى بىلقاسىمنى كۆرۈمەن..." دەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە: "ئومما بويى ئېگىز، بوينىدا بىر تاتۇقى بار ئەر، ... بۇ تاتۇق مېنىڭ خەنجىرىمنىڭ ئىزى... بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى، گېردىئانىڭ جەنۇبىدا، ئىككىمىز قۇملۇقتا يەكمۇ يەك... مېنىڭچە، ئۇ ئەزەلدىن بۇنداق خەنجەرنى كۆرۈپ باقمىغان بولغىيتتى..."

گلانتۇس كۆزىنى ئۇۋۇلاپ قويدى... بايا، ئۇ ھاڭۋاققىنىچە يىراققا تىكىلىپ تۇرغانىدى، ئاندىن ئۇ دەرھال قول سائىتىگە قارىدى.

---

① ماراكەشتىكى فېس شەھىرىنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان، شىمالىي ئافرىقا ۋە يېقىن شەرققە تارالغان، كونۇس شەكىللىك، پۆپۈكلۈك قالپاق.

يەنە سەككىز سائەت بار ئىكەن.

كاپىتان پۇروشىنى ئۆزىنىڭ قوماندانلىق شتابىدىكى تېلېگراف ئاپپاراتىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئاپتوماتىك كۆچۈرۈش ماشىنىسىدىن دۇگىلىنىپ چىقىۋاتقان خاتىرە قەغىزىگە قارىدى.

پۇروشىنى خاتىرە قەغىزىنى قولىغا ئېلىپ، قوشۇمىسىنى تۇرۇپ كۆرۈۋاتقاندا، ئۆيگە كىرگەن گلانتۇسنى سەزمىدى. ئۇ تېلېگراممىنى بېشىدىن ئاخىرىغىچە بىر كۆرۈپ چىقتى.

—شۇم خەۋەرمۇ كاپىتان ئەپەندىم؟

پۇروشىنى چۆچۈپ كەتتى، —سىز ئىكەنسىزدە، گلانتۇس! —ئۇ تېلېگراممىنى گلانتۇسقا سۇندى، —سىز ئۆزىڭىز كۆرۈڭ... ئالجىرىيە تەرەپ ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، بىزنىڭ بۇ رايونىمىزدا ئادەم سودىسى كۈنسايىن كۆپەيىپ كېتىۋاتىدۇ، دەپتۇ. ئاق تەنلىكلەرنى ساتىدىكەن، گلانتۇس. ياۋرو-پانىڭ قىزلىرى بوستانلىققا سېتىلىپ ئۇسسۇلچى قىلىنىپتۇ... —ئۇ سۆزلەۋېتىپ مەھكەم تۇرۇلگەن مۇشتىنى شىمىنىڭ يانچۇقىغا تىقتى، —رەزىللىك... ھەقىقەتەن بەك قەبىھلىك... بۇگۈن كېچە كۆچمەن چارۋىچىلارنىڭ قونالغۇلىرىنى ئوبدان تەكشۈرۈشىمىز كېرەك...

شۇ ئەسنادا ئەسكەرلەر ئولتۇرغان ئىككى جىپ ماشىنا قورغان دەرۋازىسىدىن چىقتى، بۇلار كېچىلىك چارلىغۇچىلار ئىدى. پاناھگاھدىن ياڭراق ھەربىي سىگنال ئاۋازى ئاڭلاندى، سىگنالچى كېچىلىك مەشقىنى باشلىغانىدى.

گلانتۇس بىردەم قۇلاق سېلىپ ئاڭلىغاندىن كېيىن، پۇروشىنىغا قاراپ، پەس ئاۋاز بىلەن:

— ئۇ ئاتاكىغا ئۆتۈش سىگنالىنى مەشىق قىلىۋاتىدۇ، — دېدى.

پۇروشېنى بېشىنى لىڭشىتتى، ئۇنىڭ ئىككى قولى تىترەپ تۇراتتى. ئۇ قورغانغا يېڭى كەلگەن بولۇپ، قۇملۇققا قەدەم قويغىنىغا ئەمدىلا يەتتە كۈن، چەت ئەل ئارمىيىسىگە كىرگىنىگە پەقەت يېرىم يىللا بولغانىدى؛ ئۇ ئەرەبلەرنىڭ ئەگرى پىچاقلىرىنى، ئىز-دېرەكسىز يوقالغان توققۇز نەپەر ئەسكەرنى، قايىتىپ كەلمىگەن ھېلىقى تۆت نېمىسنى يادىغا ئالدى...

ئۇنى ۋەھىمە باستى، قاتتىق ۋەھىمە باستى...

ئۇچىنچى قورغاننىڭ قورۇق تېمى ئۈستىدە، فرانسىيىنىڭ ئۇچ خىل رەڭلىك بايرىقى قۇياش نۇرىغا بۆلەنگەن ھالدا ساڭگىلاپ تۇراتتى.

مۇشۇ ئۇچ خىل رەڭلىك بايراق ئۇچۇن، ئوممۇ بىننى بىلقاسىم كۇمۇش يالىتىلغان بىرنەچچە يۈز دانە تاپانچىنى ھازىرلاپ بېرىشكە رازى ئىدى... چۈنكى، قۇملۇقتا كۇچىنىڭ مەنبەسى ھوقۇق سىمۋولى بولۇپ ھېسابلىناتتى.

قۇملۇقتا، مۇشۇ زېمىندا مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ يېشىل تۇغى لەپىلدەپ تۇرغانىدى... ئۇ ئاللانىڭ تۇغى ئىدى...

يەنە تۇن پەردىسى ئەتراپقا يېيىلىشقا باشلىدى.

مەن چېدىر ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا تىكىلدىم. يۇلتۇزلار خۇددى كۇندۇزى قۇياش ئۈستىمىزگە كۇلـ

پەت تۆككەندەك، سۆرۇن-رەھىمسىزلىك بىلەن جىمىرلاپ تۇ-راتتى. تۆگىلەر سۇنى قانغۇچە ئىچىپ، قۇدۇق يېنىدا يۇكۇنۇپ ياتاتتى. پالما، زەيتۇن دەرەخلىرى كېچىنىڭ غۇر-غۇر مەيىن شامىلىدا ئىغاڭلاپ تۇراتتى. بۇگۇن قۇملۇق ئادەتتىكى بورانلىق كېچىلەرگە قارىغاندا خېلىلا پەسكارىغا چۈشۈپ قالغانىدى. ئەت-راپىمدا گۈلخان يېنىپ تۇراتتى. ئاپتاپقا قاقلىنىپ تاشتەك قېتىپ كەتكەن تۆگە مایاقلىرى لاۋۇلداپ يېنىپ كىشىلەرگە ئىسسىقلىق بېرىۋاتاتتى.

بىز بۇگۇن تۆگىگە مىنىپ بىر كۈن ماڭدۇق، مەن بەكمۇ هېرىپ-چارچاپ كەتتىم. پەقەت جىسمانىي جەهەتتىن هېرىپ چارچاپلا قالماي، بەلكى روهى جەهەتتىنمۇ قاتتىق هېرىپ-چار-چاپ كەتتىم. پۈتۈن ئەزايىم بۇنداق هېرىپ-چارچاشقا بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتقاندەك قىلاتتى، بىر ئۇخلىۋالغاندىن كېيىن بىر ئاز ماغدۇرۇمغا كەلگەندەك بولۇپ قالدىم، كۆڭلۈم چىداپ تۇرغىلى بولمايدىغان پەرىشانلىققا چۆمدى، بۇ نېمە ئۇچۇن؟ دەپ دائىم ئۆز ئۆزۈمدىن سورايتتىم. لېكىن ئۆزۈمنى ئۇمىدسىزلىك پاتـ-قىقىدىن تارتىپ چىقىرالايدىغان جاۋابنى تاپالمايتتىم.

مەن زادى قانداق ئادەم؟ ئاجىز-قورقۇنچاق، ئوممۇ بىننى بىلقاسىمنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇندۇرۇلغان، ئۇنىڭ تەبەسسۇمى، ئۇنىڭ مال-مۇلۇكى، ئۇنىڭ تەكەللۇپى ۋە ئۇنىڭ ئىپتىدائىي ئادەملەرگە خاس هوقۇقى ئالدىدا ۋەيران بولغان ئادەممەن. ناۋادا بىر كۈنى سەهرايى كەبىر قۇملۇقىدىن ئايرىلىپ ئەركىنلىككە ئېرىشىدىغان بولسام، ئۆيۈمدىكى ئافرىقىنى ئەسلىتىدىغان بار-لىق نەرسىلەرنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇۋېتىمەن، ئاتلاستىن

سەھرایی کەبىر قۇملۇقىنىڭ خەرىتىسىنى يىرتىپ ئېلىۋېتىمەن. قامۇستىن ئافرىقا دېگەن سۆزنى ئۆچۈرۈۋېتىمەن، ھەممىسىنى، ماڭا سەھرایی کەبىر قۇملۇقىدا 15 يىل تۇرغىنىمنى ئەسلىتىدىغان ھەر قانداق نەرسىنى كۆزۈمدىن يوق قىلىمەن. . .

مەن بۇ زېمىنغا نەقەدەر ئۆچ-ھە!

بۇگۈن ئاخشام، قاراڭغۇ چۈشۈشتىن ئىلگىرى، بابادور مۇھەممەد بىننى رامدان مېنىڭ چېدىرىمغا كەلدى. ياشىنىپ قالغان بۇ ئادەم، قارىماققا ئاق كۆڭۈل، ئىسسىق-يېقىملىق كۆرۈنەتتى، ئاق ساقلىنى ئۇزۇن قويۇۋەتكەنىدى، كىچىك كۆزلىرىدىن تەبەسسۇم يېغىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بىلەن روبىرو ئولتۇرغان كىشىلەر سەھرایی كەبىر قۇملۇقىدىكى ياشانغان ئاق باش بۇ كىشى ئالىيجاناب، پەزىلەتلىك مۇيسىپىت بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالاتتى. . . لېكىن بۇ قورۇق باسقان تەبەسسۇم چىراي قېرى ئالجىرىيىدىن تارتىپ يانباكتۇ رايونىغىچە بولغان جايلاردىكى ئەڭ چوڭ ئالدامچى ئىدى. . . مېنىڭ ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىشىمىمۇ ئۇنىڭ تۆھپىسى بولۇپ سانىلاتتى. ئۇنىڭ قۇملۇق ئەھۋالىنى ئىگەللەش دەرىجىسى مېنىڭكى بىلەن ئوخشاش، ئۇ قەيەردە قۇدۇق بارلىقىنى، قۇملۇق ئاستىدىكى چوڭقۇر توپا قاتلىمىدا سۇ تومۇرى بارلىقىنى بىلىدۇ، ئۇ يەنە بۇ قاقاس جەزىرىدە گۈل-گىياھقا پۈركەنگەن باغ-ۋارانلارنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلىدۇ. . . شۇنداق، ئۇ ھەممىنى ئىگەللىگەن، مەن سەزگەن ھېلىقى مەخپىي سىرلارنىمۇ ئىگەللىگەن. ئۇ مانا ئالدىمدا ئولتۇرىدۇ. ئۇچىسىغا باش كىيىمى بولغان

ئۇزۇن يىپەك پەرىجە كىيگەن بولۇپ، قارىماققا ئاۋاق بىچارىدەك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئىككى قولى توختىماستىن بوينىدىكى ئالـ تۇن زۇنىنارنى ئۇيان-بۇيان قىلىپ تۇراتتى. زۇنىنارغا چۆرىسىگە ئالتۇن ھەل بېرىلگەن كىچىككىنە قۇرئان ئېسىلغانىدى، بۇ، مەككىگە بېرىپ ھەج قىلىپ ھاجى بولغانلىقنىڭ بەلگىسى ئىـ دى، شۇنداقلا مەككىنىڭ "قىبلە"سىدىكى ئاللانىڭ ئۆيىگە كىر- گەنلىكىگە ۋە ئاللانىڭ دەرگاھىنى كۆرۈشكە نائىل بولغانلىقىغا گۇۋاھلىق بېرىدىغان قۇتلۇق بۇيۇم ئىدى.

—بىر كىم سىزنى كۆرۈپ قاپتۇ، دوكتور ئەپەندىم،— دېدى ئۇ ماڭا قاراپ. ئۇنىڭ ئاۋازى ئادەمنىڭ قۇسقۇسىنى كەلـ تۈرەتتى. . . ئۇنىڭ كۆزلىرى سەممىيلىك بىلەن ماڭا تىكـ لىپ تۇراتتى. مەن شۇنى بىلەتتىمكى، ئۇ قانداقتۇر بىر گەپنى ماڭا دەپ قويۇشنى توغرا تاپقانىدى، —چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ بىر چارلاش ئەترىتى چۆلدىكى كارۋانلىرىمىزنى كۆرۈپ قاپتۇ، ھەمدە سىزنى تونۇۋاپتۇ.

مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ قويدۇم. ئۇ بىر كۈنى سەھەردىـ كى ئىش ئىدى، بىز بوران چىققان رايوننىڭ چېتىدە بىلىئەجبە- گە قاراپ كېتىۋاتاتتۇق، چوقچىيىپ تۇرغان بىر قىيا ئاستىغا كەلگەندە، ئۇشتۇمتۇت يىراقتىن ئىككى جېپ ماشىنا كۆرۈنۈپ قالدى. ئۇلار ناھايىتى تېزلا كەينىگە بۇرىلىپ، تار سايغا كىرىپ كەتتى. مەن ئۇلارغا يەنە بىر قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدىم، چۈنكى ئوممۇ بىننى بىلقاسىم مېنىڭ ئارقامدا ئىدى. ئۇ ناھايىتى تېزلا مېنىڭ قېشىمغا يېتىپ كەلدى، بۇ چاغدا ئىككى جېپ ماشىنا قۇم توزانلار ئىچىدىن چىقىپ، ئۇيۇق سىزىقى تەرەپكە

قاراپ يۇرۇپ كەتتى.

—سىز ھاياجانلىنىپ كەتمەڭ، —دېدى ئوما كۈلۈمسىرە-گەن ھالدا، —ناۋادا سىز قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار دەپ توۋلىغان بولسىڭىز، ئەزرائىلنى چاقىرغانلىق بىلەن تەڭ بولاتتى، —بۇ ئۇنىڭ ئىشلىتىپ ئادەتلىنىپ كەتكەن ھىيلىسى ئىدى، ئۇنىڭ چىرايلىق ياسالما سۆزلىرى ئاڭلىماققا ناھايىتى يۇمۇرلۇقتەك تۇيۇلاتتى، لېكىن ئېنىق تەھدىت سېلىۋاتقانلىقىمۇ مەلۇم بولۇپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭغا قاراپ ئۆرۈلگىنىمدە، ئۇنىڭ ئورغاق ئاي شەكىللىك ئۈزۈن ئەرەب خەنجىرىنى تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى، خەن-جەر بىسىنىڭ خۇددى ئەينەكتەك قۇياش نۇرىدا ۋالىلداپ تۇرغان-لىقىنى كۆردۇم. خەنجەرنىڭ ئالتۇن دەستىسى نەپىس نەقىشلەن-گەن ھەم ئۇنىڭ ئۇستىگە ياقۇت قوندۇرۇلغانىدى. ئوما ئىندە-مەستىن مېنىڭ كۆزۈمگە قارىدى. مەن ئۇدۇلۇمغا، ئالدى تە-رەپكە قاراپ تۇرىۋەردىم، نەزەرىم ھېلىقى چوقچايغان قىيادىن بارغانسېرى يىراقلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا جەزمەن چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ ئەسكەرلىرى يوشۇرۇنۇپ تۇراتـ-تى... ئەركىنلىك... مەن سېنىڭ يېنىڭدىن خۇددى سېنى ئەزەلدىن كۆرمىگەندەكلا ئۆتۈپ كېتىۋاتىمەن.

شۇنداق، مەن شۇنداق قورقۇنچاق ئىكەنمەن، خەنجەرنى كۆرسەم قورقۇپ كېتىدىكەنمەن. مەندە سەللا شىجائەت بولىدە-غان بولسا، ئۆزۈمدىن خىجىل بولۇشۇم كېرەك ئىدى. بىراق، مەندە شۇنچىلىكمۇ شىجائەت يوق، خىجالەت دېگەن نېمىنىمۇ بىلمەيدىغان بولۇپ قالدىم. چۈنكى مېنىڭ چوڭ مېڭەم ئاللىقا-چان ئىشلەشتىن توختاپ، خىجىل بولۇشنىمۇ بىلمەيدىغان بو-

لۇپ قالغاندى، مەندە نەپرەتلىنىشتىن باشقا ھېسسىيات يوق. . . پەقەت نەپرەتلا بار. . .

بابادور مۇھەممەد بىننى رامدان سەل تۇرۇۋۇپلىپ، كۆزىنى ئۆزىنىڭ ئىككى قولىغا تىكتى، گويا بۇلار دۇنيادا ئۇنى ھەممىدىن بەك قىزىقتۇرىدىغان نەرسىدەك قاراپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ گەپ قىلىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇراتتىم، شۇڭا مەن چۇشەنمىگەندەك روھىي ھالەت بىلەن ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتتۈم.

—سىزنى ئېلىپ يولىمىزنى داۋاملاشتۇرماقچىمىز، دوكتور ئەپەندىم! —دېدى ئۇ.

مەن غەزەپ بىلەن چاچراپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ، چېدىرنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى تۇۋرۇكنى مەھكەم تۇتۇۋالدىم.

—يولىمىزنى داۋاملاشتۇرىمىز دەمسىز؟! —دەپ ۋارقىرىدىم مەن، —زادى نېمە ئۈچۈن دائىم. . . دائىم قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ ماڭىمىز؟ ئەجەبا، خوكارغا، سەھرايى كەبىر قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئايتاغقا بارىمىزمۇ؟!

—مەن ھەقىقەتەن شۇنداق ئويلىۋىدىم. —بابادور بېشىنى لىڭشىتتى، —ئۇ يەرگە ئەزەلدىن چارلىغۇچىلار ئەترىتى بېرىپ باقمىغان، ئۇ ئاق تەنلىكلەر بارمايدىغان تاغلىق رايون.

—ئۇنداقتا مېنى تىرىك كۆممەكچىمۇ سىلەر؟ —مەن ۋارقىراپ كەتتىم، ئاۋازىم خۇددى بىر ئىستاكان تاشقا ئۇرۇلۇپ سۇنغاندەك ئىنتايىن چاڭىلداپ چىقتى، —سىلەر نېمە ئۈچۈن مېنى ئۆلتۈرۈۋەتمەيسىلەر؟ شۇنداق قىلساڭلار بەكمۇ ئوبدان، بەكمۇ ئەمەلىي، تازا ئوغۇل بالىدەك ئىش قىلغان بولماسمىدىڭ-

لار. . . بىر پاي ئوق بىلەن مېڭەمدىن كىچىككىنە بىر تۆشۈك ئېچىپ. . . ئاندىن قاغا-قۇزغۇنغا تاشلاپ بەرسەڭلار ئىش پۈتـ مەسمىدى. . . قۇملۇقتا جان ئۈزگۈچىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، بۇ بىر دۆۋە ئۇستىخاننىڭ كىمنىڭ ئۇستىخانلىرى ئىكەنلىكىنى كىممۇ بىلەتتى دەيسىلەر؟ نېمە ئۈچۈن ئوق چىقارمايسىلەر؟ نېمە ئۈچۈن مېنى قۇملۇقتا بۇنداق سۆرەپ يۈرۈيسىلەر؟ . . .

بابادور كۈلۈمسىرىدى. . . مەن چېدىر تۈۋرۈكىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ئاچچىقىمغا پايلىماي لاغىلداپ تىترەۋاتقىنىمدا، ئۇ راستـ تىنلا كۈلدى، —بىزگە ئەسقاتىسىز، دوكتور ئەپەندىم. — دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن. ئۇنىڭ ئاۋازى ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ كەيپىنى ئۇچۇراتتى. —ئاڭلىشىمچە، سىز مۇرسۇكنىڭ جەنۇـ بىدىن سۇ مەنبەسىنى تېپىپتىكەنسىزغۇ!

—شۇنداق، —دېدىم مەن ھەيران بولغان ھالدا.

—بۇ سۇ مەنبەسىنى مەن تېخىچە بىلمەيمەن دەڭا. . .

ھە، ئەسلىدە گەپ مۇنداق ئىكەن-دە! مەن بۇ گەپنى ئاڭلاپ پۈتۈنلەي تىنچلاندىم، ئەسلىدە ئۇ مۇرسۇك سۇ مەنبەسىـ نى بىلمەيدىكەن ئەمەسمۇ! دېگەن خىيال كاللامدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتتى. ئۇ تايباتتىن تىبېس قىياسىغىچە بولغان قۇمـ لۇق ئاستىدا چوڭ سۇ مەنبەسى تومۇرى بارلىقىنى، زاپاس سۇ رايونىنىڭ دائىرىسى فرانسىيىنىڭكىدىنمۇ زور ئىكەنلىكىنى بىلـ مەيدىكەن. مەن بابادورغا قاراپ قويدۇم، ئۇ كۆزى ئارقىلىق مېنىڭ چاقنىغان كۆزلىرىمگە جاۋاب قايتۇرغان بولدى. ئۇنىڭ ئاۋاق تېنى سەل دۈمچەكلىشىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى، ئۇ سەۋر-تاقەت بىلەن جاۋابىمنى كۈتۈۋاتاتتى.

زۇۋان سۈرمەسلىك مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا ھەقىقەتەن تولـ-
مۇ خۇشاللىق ئىش ئىدى. مەن تەبەسسۇم بىلەن ئۇنچىقماي
تۇرۇۋالدىم. مېنىڭ كۈلۈمسىرىشىم بابادورنىڭ چىرايىدا ئەكس
ئېتىپ تۇراتتى، ئۇ بولسا بۇتتەك قېتىپ قالغاندى.

—سىز تېخى ماڭا ئېيتىپ بەرمىدىڭىزغۇ، شۇبىت ئەپەنـ-
دىم؟ —دېدى بوۋاي.

—شۇنداق، تېخى ئېيتقىنىم يوق.

—بىز بۇ سۇ مەنبەسىگە ناھايىتى قىزىقىۋاتىمىز.

—بۇنى مەن بىلىمەن، بابادور.

—بۇ سىزنى قويۇپ بېرىشنىڭ بەدىلى بولالايدۇ.

مەن كۈلۈپ كەتتىم، قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىم، مەن يەنىلا
چېدىرنىڭ تۇۋرۇكىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇراتتىم. ئوھوي، نېمە
ئۈچۈن كۈلمىگىدەكمەن؟ گەرچە ھەممىنىڭ قولدىن كەتكەنلىـ-
كىنى بىلسەممۇ، لېكىن بۇنىڭ بىر تۈزاق ئىكەنلىكىنى بىلەلـ-
مىگىدەك دەرىجىدە ئەمەسمەن. ناۋادا بۇ تۈزاققا چۈشۈپ كەتـ-
سەملا، پۈتۈنلەي تۈگەشكىنىم شۇ.

بابادور ماڭا كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇراتتى. . . ئۇ ناھايىـ-
تى ئۈزۈنغىچە، تاكى مەن كۈلكەمنى توختاتقىچە قاراپ تۇردى.
ئۇنىڭ بۇنداق ھېسداشلىق، ھەيرانلىق، ھەسرەتلىك ۋە ئۆچمەنـ-
لىك ئارىلىشىپ كەتكەن قاراشلىرىنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇيالمايـ-
مەن.

—سىز بولمىسىڭىزمۇ سۇ مەنبەسىنىڭ تومۇرىنى تاپالايـ-
مىز، دوكتور ئەپەندىم. —دېدى ئۇ بىر خىل ئىچى سىقىلىپ
كەتكەن تەلەپپۇز بىلەن، —بىراق شۇنى تونۇپ يېتىشىڭىز كېـ-

رەككى، مانا بۇ سىزنى دۇنيادىن ئايرىپ ئۆزىمىز بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرۈشىمىزدىكى سەۋەبلەرنىڭ بىرى. ناۋادا سىز بىلىدىغان بۇ مەخپىيەتلىكنى فرانسىيە مۇستەملىكىچىلىرى بىلىۋالىدىغان بولسا، سەھرايى كەبىر قۇملۇقى مۇنبەت ئېتىزلارغا ئايلىنىپ كېتىدۇ، بۇ ئافرىقا پادىشاھلىقىنىڭ ھالاكىتىدىن دېرەك بېرىدۇ.

—بۇ سىزنىڭ خىيالىڭىز، بابادور!

—شۇنداق، دوكتور ئەپەندىم. سىز فرانسىيە پىلىموت ۋە زەمبىرەك بىلەن تەبىئەتنىڭ تەرەققىياتىنى توسىيالايدۇ دەپ قارامسىز؟ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنىڭ ئۆزگىرىشىنىمۇ توسۇش مۇمكىن ئەمەس. ياۋروپا بىزگە ئىشىكنى كەڭ ئېچىۋەتتى، بىز ئۇ يەردىكى ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇپ، ئۇنى تەكشۈردۇق، ئۇنىڭ سانائىتىنى، مەدەنىيىتىنى، يېزا ئىگىلىكىنى، سودىسىنى... بىز ياۋروپانى چۈشەندۇق، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى ۋە ئاجىزلىقلىرىنى ئىگىلىدۇق. بىز ئېتىدائىي مىللەتلەردە تېخى خوراپ تۇگەپ بولمىغان ئەقلىي كۈچىمىزگە تايىنىپ ئۆگەندۇق... نېمىلا بولسا ئۆگەندۇق... ئەمدى بىز ئۆگەنگەن نەرسىلىرىمىزنى ئۆزىمىزنىڭ ئۇلۇغ نىشانى، ئافرىقىنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن ئىشلىتىمىز.

بابادور يەنە ئىككى قولىغا قاراپ قويغاندىن كېيىن، بېشىنى كۆتۈرۈپ، ماڭا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

—سىز تازىمۇ ئەخمەق ئىكەنسىز، شۇبىت دوكتور.

—بۇ ئۆزۈمگە ئايان، بابادور... بىراق مەن ھېسسىياتىمىغا خىلاپ ئىش قىلالمايمەن. سىز تىنچ ياۋروپانى كۆرگەن،

بىرمۇنچە دۆلەتلەرگە. . . شۋېيتسارىيەگە، دانىيەگە، گوللاندىيەگە، بېلگىيەگە، ئىتالىيەگە ۋە ئاۋات فرانسىيىگە بارغان.

—يەنە گىرمانىيەگىمۇ بارغانمەن، دوكتور ئەپەندىم.

—قايسى گېرمانىيە ئۇ؟

—مەغلۇب بولغان، يەنە يېڭىۋاشتىن گۈللەنگەن گېرمانىيە. مەن رۇر رايونىغا بارغانمەن، ھەقىقەتەن قالتىس ئىكەن، دوكتور ئەپەندىم. كربو شىركىتى، ھېس شىركىتى، دىسېن شىركىتى، ماننىسمان شىركىتى، سېشدىن شىركىتى، بوخون پولات-تۆمۈر زاۋۇتى، لېفكۇسېن خىمىيە شىركىتى، ئاۋام ئاپتوموبىل شىركىتى. . . لېكىن، بۇلارنىڭ بىز بىلەن نېمە ئالاقىسى بولسۇن؟

مەن يۈرۈش-تۇرۇشى سىپايى بولغان بۇ بوۋايغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتىم، ئۇ گېرمانىيىنى چۈشىنىدىكەن، بۇ مېنىڭ ۋەتىنىم گېرمانىيە، ئون بەش يىلدىن بۇيان زادى كۆرمىگەن گېرمانىيە ئىدى. ئۇرۇش ئوتى ئۇنى ۋەيران قىلغان ۋاقىتتا، مەن تادىن قۇملۇقىدا تۇرۇپ، بوستانلىق ئۈچۈن شىددەتلىك بوران چىقسىمۇ ئۆرۈلۈپ كەتمەيدىغان زامانىۋى سۇ قۇدۇقى قېزىۋاتاتتىم. شۇنىڭدىن بېرى گېرمانىيە توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى ناھايىتى ئاز ئاڭلىغانىدىم. . . بېرلىندا ئۇرۇشتا يەڭگەن تۆت دۆلەتنىڭ ھەربىي قوشۇنلىرى تۇرۇۋېتىپتىمىش، ئۇلار گېرمانىيىنى ئىككى بۆلەككە بۆلۈۋېتىپتىمىش، شەرقىي قىسمى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كونتروللۇقىدا ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئىچكى ئۇرۇش پارتلىغانمىش. . . 1949-يىلىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى مەن خوكار تېغىنىڭ ئېتىكىدىكى تامانراستىنىڭ يېقىن

ئەتراپىدىكى بىر چېدىردە تۇرۇۋاتاتتىم، بىر كىشى ماڭا 1947 -يىلى نەشىردىن چىققان فرانسۇز يېزىقىدىكى بىر نۇسخا گېزىتنى ئەكىلىپ بەردى. . . گېرمانىيە ئاچارچىلىق ئاپىتىگە دۇچ كەپتۇ. . . دوختورخانىلار ئاچارچىلىق سەۋەبىدىن بەدەنلىرى پۇتۇنلەي ئېششىپ كەتكەن بالىلار بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ. . . پۇتۇن دۇنيا ھېچقانداق سەۋەب-ئامال قىلالماپتۇ. . . قېرىلار بىلەن بالىلار كۆپلەپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. . . لېكىن بۇ يەردە، تونۇردەك قىزىغان قۇملۇقتا بىر بوستانلىق پەيدا بولۇش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ پۇتۇن دۇنيانى ئاشلىق بىلەن تەمىنلىيەلەيتىتى. بۇ پىلان مېنىڭ قولۇمدا بولۇپ، مەن مىليونلىغان خەلقنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا قادىر ئىدىم. . .

بابادور ئورنىدىن دەس تۇردى، مانا شۇ چاغدىلا مەن خىيالىدىن ئويغىنىپ ئەس-ھوشۇمنى تاپتىم.

—مەن سىزنى زادىلا چۈشىنەلمىدىم، شۇېت دوكتور، — دېدى ئۇ چېدىرنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ.

—سىز بۇنىڭدىن كېيىنمۇ چۈشىنەلمەيسىز، بابادور! سىز ئويلاپ كۆرۈڭ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان دۇنيا بويىچە قانچىلىغان ئادەم ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتتى! كىشىلىك ھوقۇقى دېگەن نەرسىنى ئاغزىڭىزدىن چۈشۈرمەي تازا سۆزلەپ كېتىسىز تېخى!

—ئەجەبا ئافرىقا مۇشۇنىڭ ئۈچۈن جازالىنىشى كېرەكمۇ؟

—ياق! —ۋارقىرىۋەتتىم مەن، —ئافرىقا مۇنبەت بىر زېمىن، بۇ يەر دۇنيانىڭ ئاشلىق كانىغا ئايلىنىشى كېرەك.

—ئۇنداقتا، جەنۇبىي ئامېرىكىچۇ؟ ئاۋستىرالىيىچۇ؟ ھىندىستانچۇ؟ ئۇلار بىزگە قارىغاندا خېلىلا باي، سىز قۇملۇققا

كېلىشتىن ئىلگىرى، ئالدى بىلەن ئىپتىدائىي ئورمانلىقلارغا بېرىپ، شۇ يەرلەرنى ئۆزلەشتۈرسىڭىز بولغان ئىكەن. . .

—بۇ يەردە قۇدۇق قېزىپ سۇ چىقىرىپ، يەر ھەيدەش ۋە تېرىش ياۋروپادىن 3 ھەسسە زور بولغان ئورماننى كېسىپ ئاندىن يەرنى تېرىلغۇ يەرگە ئايلاندۇرۇشقا قارىغاندا كۆپ ئاسان.

بابادور بېشىنى بىلىنەر-بىلىنمەس لىڭشىتىپ قويدى، —بۇ جەھەتتە سىزنىڭ دېگىنىڭىز توغرا، شۇبىت دوكتور، بىراق بىز ھەرگىز بۇنداق دەپ قارىمايمىز. بىز باشقا مىللەتلەرنىڭ ئاچلىقتا قېلىۋاتقانلىقى تۈپەيلىدىن يۈرتىمىزدىن باش ئېلىپ چىقىپ كېتەلمەيمىز! سىز بىزنىڭ دۆلىتىمىزنى چۈشىنىسىز. . . ئېسىڭىزدە باردۇ، بوستانلىقتا، شەھەرلەردە، تاغلىق رايونلاردا، قۇملۇقلاردا، مىڭلىغان-تۈمەنلىگەن قەلەندەرلەر ۋە يوقسۇللارنىڭ بالىلىرى چۈچۈمەل چىلان يەپ جان بېقىۋاتامىدۇ؟ سىز ئىلگىرى "شىمالىي ئافرىقىدىكى بالىلارغا ئوخشاش بەختسىز بالىلارنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان ئىكەنمەن" دېگەن ئىدىڭىز، ئەجەبا، بۇ سۆزىڭىزنى ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟

مەن يەرگە قاراپ تۇراتتىم، قۇم ئۈستىگە گىلەم—ئېسىل قىزىل گىلەم سېلىنغان بولۇپ، ئۇ چارۋىچىلارنىڭ چېدىرىدا كۆڭۈل قويۇپ توقۇلغان، باھار پەسلىدىكى تىنىق دەريا سۈيىدە پاكىزە يۇيۇلۇپ رەڭ بېرىلگەن گىلەم ئىدى. قول ھۈنەرۋەنلىرى ياسىغان مىس جىن چىراغ چېدىرنىڭ تۈۋرۈكىدە ئېسىقلىق تۇراتتى. شەرقچە نەقىشلەنگەن بۇ جىن چىراغ پىلىلداپ يېنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ نۇرى غۇۋا ۋە ئاجىز ئىدى. . . قاراڭغۇ چېدىردا قۇم ئۈستىگە سېلىنغان بىر پارچە گىلەم، ئۇچىسىغا ئاق يىپەك-

تىن تىكىلگەن ئۇزۇن پەرىجە كىيگەن بىر ئەرەب، كىيىم-كە-چەكلىرى جۇل-جۇل، چاچلىرى پاخپايغان بىر ياۋروپالىق بو-لۇپ، ئۇنىڭ مەڭزى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەندى، ئۇ ئافرىقىنىڭ ئوتتەك قىزىق ئاپتىپىدا 15 يىل كۆيگەندى. مەن ھېچقانداق سوئالغا ئىككىنچى جاۋاب قايتۇرمىدىم. . . ئادەم نېمە دەپ جا-ۋاب بېرىشنى بىلمىگەن سوئالغا قانداقمۇ جاۋاب بېرەلىسۇن؟ مەن بابادور چېدىردىن چىقىپ قونالغۇدىن ئۆتكىچە قاراپ تۇر-دۇم. . . شۇنداق، ئۇ كەتتى، ھەم كەتمىدى. . . ئەرەبلەر شۇنۇ-داق مەينەتكى، ئۇلارنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ بولغىچە بەدىنىدىكى پۇراق ئاۋۋال كىشىلەرنىڭ دىمىقىغا گۆپپىدە ئۇرۇلۇپ بو-لىدۇ. . . بۇ ئەرەب خۇددى پادىشاھدەك ھەيۋەت بىلەن قەدەم تاشلاپ قۇملۇقتىكى قونالغۇدىن ئۆتۈپ كەتتى.

مەن چېدىردىن چىقىپ، گۇلخان تەرەپكە قاراپ ماڭغىنىمدا، قاراۋۇل ئالدىمنى توسىمدى. نەگە بارسام بولار؟ قېچىشىم قىلچە ئەھمىيەتسىز، ئەتراپىمدىكى ھەممە نەرسىمۇ قىلچە ئەھ-مىيەتسىز. . .

مەن قەدىمىمنى توختىتىپ، يەردە يۇكۇنۇپ ياتقان تۆگە-نىڭ يېنىدىكى بىر تېڭىق گەزمالنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردۇم. تۆگە چۆچىگەن ھالدا ماڭا قاراپ قويدى. ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ تۆشۈكى ئاستىدىن بىر قاتار ھەم ئۇزۇن ھەم سەت سېرىق چىشلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، چاپاق بېسىپ كەتكەن كۆزى ئەتـ-راپىدا بىر نەچچە چىۋىن ۋىڭىلداپ يۈرەتتى.

مۇشۇ بىر قانچە سائەت ئىچىدە نېمىلەرنى ئويلاپ كەتكىنىم-نى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، راستىنلا ئاجايىپ ئىش-تە

بۇ! . . . مېڭەم قۇپقۇرۇق بولۇپ قالغاندەكلا تۇيۇلىدۇ. مەن بېرلىننى ئەسلىدىم، سىڭلىم ھېردنى ئەسلىدىم، ھازىر بىرلا ئۇمىدىم يەنى چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ چارلاش ئەترىتى مېنى بايقاپ قالسىكەن دەيدىغان بىرلا ئۇمىدىم بار. بۇنىڭغىمۇ ئىشەنچىم يوق، ئاسماننى يۇلتۇز قاپلىغان كېچىدە كۆڭلۈمگە بىر نېمىنى پۇكۇۋاتىمەن، كۆڭلۈمدىكى ئافرىقىنىڭ يەر خەرىتىسىنى تەسەۋۋۇر قىلىۋاتىمەن. . . مەن ھازىر بىلئەجىبەدە تۇرۇۋاتىمەن، بۇ جايدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە چوقۇم بىر ھەربىي قورغان بار، چۈنكى جېپ ماشىنا سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا قىسقىلا مۇساپىنى باسالايدۇ. ناۋادا قېچىش مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ چىقىدىغان، كۇچ-دەرمانىم يېتىدىغان بولسا، بەش سائەت ئىچىدىلا قۇملۇقتىن چىقىپ، جېنىمنى قۇتۇلدۇرالايمەن.

كۇچ-دەرمان. . . مەن ئۆزۈمنى باشتىن-ئاياغ بىر دەڭسەپ باقتىم، ئورۇقلاپ قوۋۇرغا سۆڭەكلىرىم كۆرۈنۈپ قاپتۇ. قۇملۇقتا بەش سائەت قېچىشقا بەرداشلىق بېرەلەرمەنمۇ؟ نېمە ئۈچۈن بەش كۈن، بەش ھەپتە، بەش ئاي، بەش يىلنى ئويلىمايمەن؟ بەلكىم نېرۋامىمۇ ئېلىشىپ قالغان بولسا كېرەك. ھە، ئۇلارمۇ مېنى ھايات بىلەن مامات گىرداۋىدا تۇرغۇزۇپ قويۇش سەۋەبىنى چۈشىنىپ يەتكەن ئوخشايدۇ. . . ئىككى يىل بولدى. . . ئۆلۈش تولىمۇ بالدۇردەك قىلىدۇ، ھايات ياشاش تولىمۇ كېچىككەنلىك بولىدۇ. . . ”بۇ، مىللىتىمىزنىڭ ئوزۇقى، —دېگەنىدى بىر ئادەم ماڭا، —تۇرمۇشىمىز جاپالىق، ئاددىي بولسىمۇ قانائەت قىلىشىمىز كېرەك. . . كىشىلەر تۇرمۇشقا

يۇقىرى تەلەپ قويمايدىغان بولسا، ياۋروپامۇ ياخشىلىنىپ كېتىدۇ. . .“

—مەن بۇنىڭغا ھېچقانداق جاۋاب بەرمىگەنىدىم. . . يات مىللەت بىلەن دە- تالاش قىلىش ھاجەتسىز. بۇ ئادەملەر ياۋروپا- نى بىلىدۇ، ياۋروپانىڭ تېخنىكىسىنى، مەدەنىيىتىنى ۋە مەدەنى- يەتلىك ئىكەنلىكىنى ماختايدۇ. . . لېكىن ئۇلار ئىپتىدائىي مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتلىرىنى ئاساس قىلىپ ياۋرو- پادىن نەپرەتلىنىدۇ، چۈنكى ئۇلار ئىنسانىيەت جەمئىيىتى تەرەق- قىياتىنىڭ چېگرا ئالدىدا توختاپ قالماي، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ ئۇستىدىن بېسىپ ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىۋالغان.

قېچىشىم كېرەك. راستتىنلا ئاجايىپ ئىش، بۇنداق ئوي- خىيال ئىككى يىلدىن بۇيان مېڭەمدە ھېچقاچان مۇشۇ بىر سائەت ئىچىدىكىدەك مۇنداق چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ باقمىغان. مەن بۇ ئىشنى ئىزچىل ئويلاپ كەلدىم. . . بۇ ئىش مېنىڭ كاللامدىن نېرى كەتمىدى. . . قېچىش كېرەك. . قېچىش كېرەك. . . قېچىش كېرەك. . .

يەنە بىر ئۈمىد بارمۇ-يوق؟ چارلاش ئەترىتى مېنى راستى- تىنلا كۆرگەنمىدۇ؟

قاچاي! يۇلتۇزلارنىڭ ئورنىغا قاراپ شىمال تەرەپكە قا- چاي. ئۇ يەردە، قۇملۇق بارا-بارا شېغىللىق ساي بىلەن تۇتىشى- دۇ. . . ئاندىن كېيىن ئوتلاق. . .

ئىرادىدىن باشقا، ماڭا يەنە كۈچ-قۇدرەت ئاتا قىلغايسەن خۇدا! . . . مەن يەنىلا قاراڭغۇلۇقتا ئولتۇراتتىم، گۈلخاندا تۆ- گە مايالىرى كۆيۈۋاتاتتى، جىمجىت كېچىدە پاراس-پۇرۇس

قىلىپ كۆيۈۋاتاتتى. ئومما بىننى بىلقاسىمنىڭ يۈمىلاق ئۈچلۈق چېدىرى قونالغۇنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئىدى. بۇ دالانلىق چېدىر بولۇپ، يېنىدا ئۇنىڭ ئاق تۆگىسى ئۇچۇن مەخسۇس ھازىرلانغان تۆگە قوتىنى بار ئىدى.

ئەتراپىمىز پايانسىز قۇملۇق... سوغۇق، ھاياتلىقتىن قىلچە ئەسەر يوق قۇملۇق ئىدى.

بىردىنلا چۆچۈپ كەتتىم... ئارقامدا بىر ئادەم قاراپ تۇرۇپتۇ، ئەسلىدە ئۇ ئومما بىننى بىلقاسىم ئىكەن.

—خاتىرە يېزىۋاتامسىز، دوكتور ئەپەندىم؟ —دەپ سوردى ئۇ.

—ھەئە.

—ئۇنداق بولسا ئومما بىننى بىلقاسىم ھاياتىمنى قۇتقۇزۇپ قالدى، دەپ يېزىپ قويۇڭ، بابادور ئەسلىدە سىزنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانىدى.

مەن يېزىشنى داۋاملاشتۇرالماي قالدىم... بارماقلىرىم تىترەپ، پەيلىرىم تارتىشقاندەك بولدى... مەن قولۇمدىكى قېرىنداشنى بىر ياققا تاشلاپ قويدۇم، ئۇنداق قىلمىغان بولسام ئۇنى سۇندۇرىۋەتكەن بولاتتىم.

ۋاقىت-سائىتى يېتىپ كەپتۇ، ئۇلار مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋېتىپتۇ.

مەن ئەمدى خاتىرە يېزىشنى زادىلا داۋاملاشتۇرالماي قالدىم.

هېرد شۇېت ئۇمىد ئىلكىدە مەست بولۇپ تۈيۈقسىز كەل-
گەن خۇشاللىق ئىچىدە تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن بىر كۈننى
ئۆتكۈزدى. ئۇ كۆپ پۇل خەجلەپ چۈشلۈك غىزاسىنى يەپ
بولغاندىن كېيىن، يەنە بېرلىننىڭ چوڭ كوچىلىرىدا بىر مەھەل
بىكار ئايلىنىپ يۈردى، ئاندىن ئۆزىنىڭ قىز دوستىغا تېلېفون
بەردى. ئۇ تېلېفوندا خۇشاللىق بىلەن: "مەن بەكمۇ خۇشال
بولۇپ كېتىۋاتىمەن! خۇشاللىقىم ئىچىمگە سىغماي قېلىۋاتى-
دۇ! مەن ئافرىقىغا بارىدىغان بولدۇم! پۇل تۆلىمەي بارىدىغان
بولدۇم! مەن ھانسىنى تاپالايمەن! ئىشنى نەدىن باشلىشىمنى
زادىلا بىلمەي قېلىۋاتىمەن! مېنىڭ كوچىدىكى ھەممە ئادەمنى
سۆيگۈم كېلىپ كېتىۋاتىدۇ، ناخشا ئېيتقۇم، ئۇسسۇل ئويند-
غۇم كېلىپ كېتىۋاتىدۇ. . . خۇشاللىقىمدىن يۈرىكىم يېرىلىپ
كېتەي دەۋاتىدۇ! ئەقلىمدىن ئېزىۋاتىمەن! ساراڭ بولۇپ كەت-
كىلى ئازلا قېلىۋاتىمەن!" دېدى.

ئۇ چۈشكەن كىچىك بالىخانىدا بىر تۆمۈر كارىۋات، لىڭ-
شىپ تۇرىدىغان، تاختايلىرى يېرىلغان بىر كىيىم ئىشكاپى
قويۇلغاندى، قىڭغىر-سىڭغىر دېرىزىنىڭ تۈۋىدە بىر كىچىك
شىرە بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستى تەرىپىگە ھانس شۇېتنىڭ ياۋا
گۈل-گىياھ قىستۇرۇلغان كىچىك لوڭقىنىڭ ئارقىسىدا ئۆرە
تۇرغان سۈرىتى ئېسىلغاندى. بالىخانىدا يەنە قول يۇيىدىغان تار
كۆلچەكلىك قاراڭغۇ ھاجەتخانا بار ئىدى. ئۇ بۇ ئاددىي بالىخانىغا
كېلىپ، بىردىنلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى-دە، خۇشاللىقىدىن
يىغلىۋەتتى. تازا قېنىپ يىغلىۋالغاندىن كېيىن، كارىۋاتتا ئوڭ-

دىسىچە يېتىپ، سەل قىڭغىيىپ قالغان تورۇس تاختىيىغا قارا-
دى. ئۇنىڭ بېشى تەرىپىدە، يەنى خەرىتە ۋە ئافرىقا توغرىسىدا-
كى كىتابلار بىلەن تولغان بىر كىتاب جازىسىدا قولدا ئېلىپ
يۇرۇشكە ئەپلىك بولغان رادىئودىن پەس ئاۋاز بىلەن مۇزىكا
ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇ ھەجمى كىچىك رادىئو بولۇپ، ھېردىنىڭ
بىردىنبىر كۆڭۈل ئاچىدىغان بۇيۇمى ئىدى، شۇنداقلا ئۇنىڭ
يېگانە تۇرمۇشىدا ئۇنىڭغا خۇشاللىق بەخش ئېتىدىغان بىر ئې-
سىل نەرسە ئىدى.

بېرلىننىڭ ھاۋاسى تۇتۇلۇپ قالغاچقىمۇ، بۇ بىر نەچچە
سائەتتىن بۇيان تولىمۇ دىمىق بولۇپ كېتىۋاتاتتى، نەم ئىسسىق
ئېقىم ئادەمنىڭ پۇتۇن ئەزايىنى بىئارام قىلىپ تۇراتتى. قەھۋە-
خانىنىڭ كۆتكۈچىلىرى كۈنلۈك ئاستىدا، شىرە ۋە ئورۇن-
دۇقلارنىڭ ئارىسىدا خۇددى موكىدەك ئۇياندىن-بۇيانغا ئۆتۈ-
شۈپ تۇراتتى. كىشىلەر يامغۇر يېغىشقا تەقەززا بولۇۋاتاتتى.
ھېرد چۈشكەن بالىخانىنىڭ ئاستىدىكى ئۆيدە يۇقىرى ئاۋازلىق
ئەر ناخشىچى ناخشا ئېيتىۋاتاتتى. ئۇ ناخشا-مۇزىكا فاكۇلتېتى-
نىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، شەھەرلىك ئوپېرا ئۆمىكىنىڭ ئومۇ-
مىي خورىغا قاتناشماقچى بولۇۋاتاتتى. ئارا تامدىكى ئۆيگە بىر
يازغۇچى چۈشكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ماشىنكىسى تاقىلداپ تۇراتـ-
تى. ھەر كۈنى تاقىلدىغان ئاۋاز بىر قانچە سائەتكىچە داۋام
قىلاتتى، پوچتىكەش ھەر كۈنى بۇ ياش ئادەمگە بىر قانچە پارچە
خەت ئەكىلىپ بېرەتتى. . . ئەسەرلىرى قايتۇرۇلۇپ. . . تۇراتـ-
تى. . . لېكىن ئۇ باش كۆتۈرمەي يازاتتى، دائىم يېڭى ئۇمىد
بىلەن يازاتتى، ئەسىرىم ئاخىر بىر كۈنى نەشىر قىلىنىدۇ دەپ،

جاھىللىق بىلەن ئىشىنەتتى. خەت بېسىش ماشىنكىسىنى تاقىلـ
داتقىنى تاقىلداتقانىدى. . . بۇ ئىش سائەت-سائەتلەپ داۋاملـ
شاتتى. . .

پەلەمپەينىڭ ئۇ تەرىپىدە پېنسىيىگە چىققان مەرھۇم ئوقۇتـ
قۇچىنىڭ رەپىقىسى ماكانلاشقان بولۇپ، يەتتە سىئام مۇشۇكى
باققانىدى. ئىككىنچى قەۋەتنىڭ ئىككىنچى نومۇرلۇق ئۆيىگە
چۈشكەن بانكىنىڭ كاسسىرى ئۇتكىي ئۆي خوجايىنىغا تۈل خوتۇن
ئۇستىدىن ئۇچ قېتىم ئەرز قىلدى، چۈنكى ئۇنىڭ مۇشۇكى
ئۇتكىي ئەپەندىمنىڭ ئارقا بالكونىغا ئېسىپ قويغان گۆشنى ئوغـ
رىلاپ يەۋالغانىدى، بۇ گۆشلەرنى ئۇ ئەتىلىك غىزاسى ئۈچۈن
ھازىرلاپ قويىاتتى.

ھېرد چۈشكەن ئۆينىڭ خوجايىنى بريمۇگنىڭ رەپىقىسى
بولۇپ، ئۇنىڭ ئېرى ئاللىبۇرۇن ئۆينى تاشلاپ چىقىپ كەتكەنـ
دى، ھېچكىممۇ ئۇنى ئىزدىمىدى، ھېچكىممۇ ئۇنى ئەسلەپ
قويمىدى، بريمۇگنىڭ رەپىقىسى ئۆي ئىجارىسىگە ۋە ئاستىنقى
قەۋەتتە ئۆزگەرتىپ ياسالغان كۆكتات دۇكىنىغا تايىنىپ تىرىكـ
چىلىك قىلىۋاتاتتى. ھېرد ئۇنى ئىنتايىن كەم ئۇچرىتاتتى،
ئۇلار پەقەت ئۆي ئىجارىسى، سۇ، توك پۇللىرىنى تاپشۇرىدىغان
كۈنلىرىلا ئاندىن يۈز كۆرۈشۈپ قالاتتى.

بۇ بىنادىكى تۇرمۇش مانا شۇ تەرىقىدە داۋاملىشىپ كېلىۋا-
تاتتى. ناۋادا قانداقتۇر بىرەر غەيرىي ئەھۋال كۆرۈلىدىغانلا بولـ
سا، تۇرمۇشنىڭ رىتمى بۇزۇلۇپ كېتەتتى. ئەگەر يۇقىرى
ئاۋازلىق ئەر ناخشىچىنىڭ ئاۋازى بىنادا ياڭرىماي قالسىلا،
بىرەرسى ئۇنى ئەنسىرىگەن ھالدا سۈرۈشتۈرمەي قالمايتتى؛

ناۋادا سىئام مۇشۇكلىرى بىر نەچچە كۈنگىچە ئۆگزىدە ياكى بالكوندا كۆرۈنمەي قالىدىغان بولسا، بىرەرسىنىڭ كۆڭلىنى قورقۇنچ قاپلايتتى؛ مۇبادا پوچتىكەش ئۆي خوجايىنىدىن "پرو-ئېر ئەپەندىم ئۆيدىمۇ؟" دەپ سورىمايدىغان بولسا، بىرەرسى نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالاتتى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى، ھېرد كارىۋات ئۈستىدە ئۇزۇنغىچە ياتتى، كىتاب جازىسىدىكى رادىئودىن پەس ئاۋازدا قايغۇلۇق مۇزىكا ئاڭلىنىۋاتاتتى. خەت بېسىش ماشىنكىسىنىڭ ئاۋازى توختاپ قالغاندى، پروئېر ئەپەندىم ئەسەر قوبۇل قىلىش توخ-تىتىلغىچە بولغان ئارىلىقتا بىر قانچە نەشرىياتقا ئۆزىنىڭ ھې-كايىلىرىنى ئاپىرىپ بېرەتتى، يۇقىرى ئاۋازلىق ئەر ناخشىچى يەنىلا مەشىق قىلىۋاتاتتى، مەرھۇم ئوقۇتقۇچىنىڭ رەپىقىسىنىڭ بىر قانچە سىئام مۇشۇكى تاماق قاچىسىنىڭ ئەتراپىدا ئولۇشۇپ تاماق يېيىشىۋاتاتتى. ئۇتكې ئەپەندىم دىۋاندا جىمجىت ئولتۇرۇپ ئېدگار خارىسىنىڭ[1] ئەسىرىنى ئوقۇۋاتاتتى، ئۇنىڭ بۇگۇنكى تا-مىقىنى مۇشۇكلەر ئوغرىلاپ يەۋالمىغاندى.

"مەن ئافرىقىدا نېمە ئىش قىلىمەن؟—دەپ ئويلىدى ھېرد ئىككى قولىنى بوينىنىڭ ئارقىسىغا گىرەلەشتۈرگەن ھالدا. ئۇسسۇل ئوينىماقچىمەن. . . شۇنداق، ئۇسسۇلنى ئۆگىنىۋالالا-يمەن ئۆگىنىۋالمىسام، خىراجەتنى قانداق تۆلەيمەن؟ كېمىدە ئازراق مەشىق قىلسام بولغۇدەك، مەن بۇرۇن گىمناستىكا ئۆ-گەنگەن. بىر توپ ئۇسسۇلچى قىزلار ئارىسىغا بىر يېڭى ئۇس-

---

① ئېدگار. خارىس (1875—1932) ئەنگلىيە يازغۇچىسى، دراماتورگى ۋە مۇخبىرى، رازۋېدكا ھېكايىلىرىنى يېزىپ داڭ چىقارغان.

سۇلچى قىستۇرىلىۋالسىمۇ، كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ھەرگىز قوزغاپ كەتمەيدۇ. ھەممەيلەن ئۇنىڭغا ئۆگىتىپ قويىدۇ، ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ باشقىلارغا ئوخشاش پۇتىنى تورۇسقا يەتكۈزەلەيدىغان بولىدۇ... بىر-ئىككى.. بىر-ئىككى... ئايلان.. . يەنە بىر پۇتۇڭنى كۆتۈر... بىر-ئىككى... بىر-ئىككى... ئالدى تەرەپكە قارىتىپ سوز، سولغا سوز، ئوڭغا سوز... ئايلان... بىر-ئىككى... بىر-ئىككى...“

ئۇ كۈلۈمسىرىدى، كەچكى قۇياشنىڭ ئۇدۇلدىكى ئۆينىڭ ئەينەكلىك دېرىزىسىدىن تورۇستا ئەكس ئەتكەن نۇر تالالىرىنى سانىدى. بۇ نۇر تالالىرى توختىماستىن چاقناپ تۇراتتى، تۇيۇقسىز ئۇ خۇددى دېڭىز پاختىسى بىلەن سۇرتۇپ تاشلىغاندەك كۆزدىن غايىب بولدى، ئەسلىدە بۇلۇتلار كۈننى توسۇۋالغانىدى.

ئافرىقىغا نېمىلەرنى ئېلىپ بارسام بولار؟ ھېرد قەددىنى رۇسلاپ ئولتۇرۇپ بىر ۋاراق قەغەز بىلەن قەلەمنى قولىغا ئالدى-دە، يېزىشقا باشلىدى، لېكىن ئەمدىلا بىر نەچچە قۇر يېزىپلا توختاپ قېلىپ، يەنە كارىۋاتتا سۇنايلىنىپ ياتتى.

ئىككى تەنھەرىكەت شىمى
تۆت-بەش كۆڭلەك
ئىككى يوپكا
بىر جۈپ قېلىن پايپاق
بىر جۈپ ئاق رەڭلىك يېنىك ئاياغ
يازدا كىيىدىغان ئۇچ ئۇزۇن كۆڭلەك

بىر نەچچە جۈپ قىسقا پاپياق

بۇنىڭ ھەممىسى ئەخمەقلىق! ئالغىلى قۇربىم يەتمەيدىغان بۇ مال تىزىملىكىنىڭ ماڭا نېمە كېرىكى بار؟ مانا ئەمدى ئۇ گۈزەل ھۇنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى ماگىزىنىدىن يەنە قانچىلىك ئىش ھەققى ئالالايدىغانلىقىنى ھېسابلاپ كۆردى. بىر پارچە سۇ بوياق رەسىم، بىر ساپال ھەيكەل، 80×80 سانتىمېتىرلىق كەشـ-تىلەنگەن ئىككى داستىخان، پۆپۈكلۈك تۆت شارپا. . . يەنە بىر قانچە رەڭلىك فارفور ئەسۋاب. . . ئەگەر پۈتۈشكەن باھا بويىچە پۇل بېرىلىدىغان بولسا، تەخمىنەن 370 مارك بولىدۇ.

370 مارك! بۇنىڭ ئىچىدىن ئۆي ئىجارىسى، سۇ، توك پۇلى، يولغا چىقىشتىن ئىلگىرىكى تۇرمۇش راسخوتى، قەرەل بويىچە سېتىۋالغان رەسىم سىزىش قەلەملىرى ۋە بوياق پۇللىرى-نى ۋە بىردىنبىر توپلىينىڭ پاشنىسىنى ئالماشتۇرۇشقا كەتـ-كەن خىراجەتلەرنى چىقىرىۋېتىش كېرەك، ئۆيدە ساپما كەش بىلەن تۆت سائەت كۈتۈپ تۇرۇپ، توپلەينى تېز پۈتتۈرۈپ بېرىڭ دەپ بۇيرۇنقانلىقى ئۈچۈن، 30 پىرسەنت ئىش ھەققى قوشۇپ بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

ئۇنداقتا ئافرىقىغا بېرىش ئۈچۈن سېتىۋېلىنىدىغان بۇيۇمغا يەنە قانچىلىك پۇل قالىدۇ؟

ھېرد بىردىنلا كارىۋىتىدىن چاچراپ چۈشۈپ، چاچلىرىنى تېزدىنلا تۈزەشتۈردى. كوفخورد بىلەن مېرس ماڭا بىر ئاز پۇل ئۆتنە بېرىپ تۇرالارمۇ؟ ئۇلار ماڭا ناھايىتى ئوبدان مۇئامىلە

قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. . . بېرلىندا ھەممىدىن ئاۋۋال مېنىڭ قول ھۈنەر-سەنئەت بۇيۇملىرىمنى شۇلار قوبۇل قىلغان، ئۇنىڭ ئار-قىدىنلا يەنە ئۇزاق مۇددەتلىك توختامنى ئىمزالىغان، ئۇلار ماڭا دائىم ئالدىن نەق پۇل بېرىپ كەلگەنىدى. بۇدا 200 مارك ئۆتنە ئالساملا، يېتىپ ئاشىدۇ. ناۋادا بىز ئاۋغۇستتا ئافرىقىغا بارىدىغان بولساق، ياز ئاخىرىدا باز-باز قىلىپ سېتىش بازىرىدىن ئۆزۈمگە جىددىي زۆرۈر بولغان ئەرزان ماللارنى سېتىۋالىمەن. ئېغىزغا ئالغۇچىلىقى بولمىغان 200 مارك. . . كوفخورد بىلەن مېرىس ئۇچۇن ئېيتقاندا ھېچ گەپ ئەمەس.

ئۇ لەۋلىرىگە قىزىل سۇرۇخ سۈرۈپ، چېچىنى نىلون تارغاق بىلەن تاراپ، كەسلەنچۈك تېرىسىدىن ئىشلەنگەن سومكىسىنى قولىغا ئالدى. ئۇ يەنە بارون پېرتۇش خوشلىشىش ئالدىدا ئۇنىڭغا بەرگەن ھېلىقى كىچىك كارتونغا بىر قاراپ قويدى.

ئاتلانتىك ئوكيان شىركىتى 13-ۋاكالەت ئىش باشقارمىسى ئافرىقىغا بارىدىغان ئۇسسۇلچى قىزلار گۇۋاھنامىسى ئۇچىنچى دەرىجىلىك ھەق بېرىلىدۇ

باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىشكە بولمايدۇ، سۈرىتى چاپلانسا ئاندىن ئىناۋەتكە ئىگە.

بۇ گۇۋاھنامىنى كۆرسە كوفخورد بىلەن مېرىس چوقۇم ئارىيەتكە ئالغان 200 مارکنى قەرەلگە بۆلۈپ تۆلەپ بېرەلەيدىغان-

لىقىمغا ياكى ئىش تېپىپ ئىشلەپ قايتۇرۇپ بېرەلەيدىغانلىقىمغا ئىشىنىدۇ. . . ئۇلار مۇشۇنداق قىلىشنى خالايدۇ.

ئۇ ئۆيىدىن قۇيۇندەك چىقىپ، جىمجىت پەلەمپەينى بويلاپ تۆۋەنگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئىككىنچى قەۋەتتىن دۇملەنگەن كالا گۆشىنىڭ پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. . . بۇ يەردە بىتېرلىن ئەپەندى ئولتۇرغان بولۇپ، ئۇنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى، ئۇنىڭ شۇنچە كۆپ پۇلنى قانداق تاپىدىغانلىقىنى، نېمە سەۋەبتىن مۇشۇنداق ئوبدان تۇرمۇش كەچۈرەلەيدىغانلىقىنىمۇ ھېچكىم بىلمەيتتى، ئەقەللىيسى ئۆي خوجايىنىمۇ بۇنى بىلمەيتتى، بەزىلەر ئۇنى بۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئىلگىرى، يەنى مۇشۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىش ئالدىدا لاتارىيە بىلىتى سېتىۋېلىپ بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپتىكەن دېيىشەتتى.

بىرىنچى قەۋەتنىڭ پەلەمپىيىدە، ئۇ پروئېر ئەپەندى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇنىڭ يۈزى ئەزەلدىن مۇنداق نۇرلىنىپ باقمىغانىدى.

—ياخشىمۇسىز، يۇنان پەرىسى! —دېدى ئۇ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن، —ياشىسۇن شىللېر! سىز مېنىڭ جەننىتىمدە ياشىماقچى بولسىڭىز، ھازىرلا كېلىڭ! جەننەتنىڭ دەرۋازىسى سىزگە ئوچۇق! قاراڭ، ھېرد خېنىم، بىرەيلەن مېنىڭ ئەسىرىمنى سېتىۋالدى.

—مۇبارەك بولسۇن! —ھېرد كۈلۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا قولىنى سوزدى، —بىر شېئىرمىدى؟

—بىر ھېكايە ئىدى دەڭا! بۇ ئۇچىنچى ھېكايەم ئىدى،

قەلەم هەققىنى ئالدىن بەردى، بۇنداق ئىش دائىم بولۇپ تۇرىدۇ، 80 مارك! ئاز ئەمەس پۇل بۇ! بۇ كۈننى تەبرىكلىسەم دەيمەن! —ئۇ ئۆزىنىڭ ھۆججەت سومكىسىنى قېقىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —بولكا يېگەندە بىرئاز قېزا قوشۇپ يېمەكچىمەن، يېگەندىمۇ قادىقى ئىككى ماركلىق قېزىدىن ئېلىپ يەيمىكىن دەيمەن.

ئۇ شىلەپىسىنى بېشىنىڭ ئارقا تەرىپىگە تۇرتۇپ قويۇپ، پەلەمپەيگە قاراپ ماڭدى. بۇرىلىدىغان جايغا كەلگەندە، يەنە ئارقىسىغا بۇرىلىپ ھېردقا قاراپ دېدى:

—بۇ ئىشنى بېموگ خانىمغا دېمەڭ، بولمىسا يەنە 8 مارك توك پۇلى تاپشۇرۇشىمغا توغرا كېلىدۇ.

ئۇ گېپىنى تۈگىتىپ چوڭ قەدەم بىلەن بىناغا چىقىپ كەتتى...

كوفخورد بىلەن مېرس ئۆيىدە يوق بولۇپ چىقتى. ئۇلار بىللە تېمپېرخوف رايونىدىكى بىر ھەيكەلتىراشنىڭ ئۆيىگە ھەيكەل كۆرۈشكە كېتىپتۇ، ئىككى سائەتتىن كېيىن قايتىپ كېلىمىش.

—ئۇنداق بولسا مەن مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇراي —دېدى ھېرد سەنئەت ساربىنىڭ ئىشخانىسىدىكى دىۋانغا ئولتۇرۇۋېتىپ. ئايال كاتىپ مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ يېزىش-سىزىش بۆلىمىگە كىرىپ كەتتى.

ۋاقىت ئۆتمەكتە، ھېرد بىر گۈزەل سەنئەت ژۇرنىلىنى ۋاراقلاپ، يېقىنقى بىر نەچچە قېتىمقى كۆرگەزمە توغرىسىدىكى ئوبزورنى ۋە كۆرگەزمە بۇيۇملىرىنىڭ باھاسىنى كۆرۈپ قالدى:

«يايلاقتىكى ئارغىماق» ، ماي بوياق رەسىم، 970 مارك.
«قۇرۇلۇش ئىش ئورنىدا» ، ئويما رەسىم، 590 مارك.
«ئاپۇلىيە مەنزىرىسى» ، ماي بوياق رەسىم، 800 مارك.
«ۋېرسال گۈدۈكى» ، 18-ئەسىردىكى ئەسەر، ماي بوياق رەسىم، 8450 مارك.

ماۋۇ رەسىم ھەقىقەتەن قالتىس رەسىم ئىكەن، تەڭداشسىز ئېسىل سەنئەت بۇيۇمى ئىكەن.

ئۇ ژۇرنالنى تىزىنىڭ ئۈستىگە قويغىنىچە دېرىزىدىن گو-گومدا چىراغلىرى چاقناپ تۇرغان بېرلىنغا قارىدى. رەڭگارەڭ نئون چىراغلىق ئېلانلار توختىماستىن ژالىلدايتتى. تراللىبۇس-لار خۇددى ئوت يىلانلارغا ئوخشاش قاراڭغۇ زۇلمەتنى يېرىپ ئۆتۈشۈۋاتاتتى، مەھكەم ئېتىلگەن ئەينەكلىك دېرىزىدىن تراللى-بۇسنىڭ غارت-غارت قىلغان ئاۋازى بىلىنەر-بىلىنمەس ئاڭلى-نىپ تۇراتتى.

تامغا قەدىمكى گۈللۈك ئاسما گىلەم ئېسىلغانىدى، لونبو-لان بىلەن ژان • گوننىڭ رەسىمى ئوتتۇرىسىغا ئېسىلغان سائەت چىك-چىك قىلىپ مېڭىۋاتاتتى.

ھېرد كەچ سائەت 10غىچە ساقلاپ ئولتۇردى.

ئۇنىڭ بۇنچىۋالا ئۇزۇن ۋاقىت ساقلاپ ئولتۇرۇشىدىكى مەقسەت 200 مارك ئۆتنە ئېلىش ئىدى.

ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇس قورال تەييارلىقىنى تەكشۈرۈپ كۆردى. ئىككى جېپ ماشىنا قورغاننىڭ چوڭ هويلىسىدا تۇراتتى، ئۈچ پروژىكتور چىراغ هويلىنى سۈتتەك ئاپئاق يورۇتۇپ تۇراتتى. سېرژانت ۋېللې ئۇچىسىغا يېرىم ياۋروپاچە، يېرىم ئەرەبچە كىيىم كىيىۋالغانىدى، ئۇ بىرىنچى جېپ ماشىنىنىڭ رولى ئارقىسىدا ئولتۇرۇپ، مىلتىق، پىلىموت، ئاپتوماتلارنى تەكشۈرۈۋاتقان ۋە ئوق-دورا ساندۇقلىرىنى شۇنىڭدەك قول بومبىلىرىنى ساناۋاتقان ملادشى لېيتېنانتقا ئاۋاتاتتى. جېپ ماشىنىنىڭ يېنىدا يەتتە ئەسكەر ئۆرە تۇراتتى، ئۇلار تاللاپ چىقىلغان هەم كېچىلىك چارلاشقا بارىدىغان بىر گلىيىلىك ئادەم، ئۈچ فرانسىيىلىك ئادەم، بىر گىرىتسىيىلىك ئادەم ۋە ئىككى گېرمانىيىلىك ئادەم ئىدى. ئۇلار تاماكا چېكىپ پەس ئاۋاز بىلەن مۇڭدىشىۋاتاتتى. قاراۋۇلخانىدا قاراۋۇللار كۆپەيتىلگەنىدى، پروژىكتور چىراغنىڭ توك بېسىمىمۇ كۈچەيتىلگەنىدى، گۇمانلىق ئەهۋال سېزىلسىلا، پروژىكتور چىراغ نەچچە يۈز مېتىر ئارىلىق ئىچىدىكى قۇملۇقنى يورۇتالايتتى. قورغاننىڭ دەرۋازىسى مەهكەم ئېتىلگەنىدى، دەرۋازا تۆمۈر بىلەن قاپلانغان قېلىن تاختايدىن ياسالغانىدى.

كاپىتان پىئېر پۇروشېنى ئاستا قەدەم تاشلاپ هويلىغا كىردى، ئۇ كۆپچىلىك بىلەن سالاملاشقاچ پروژىكتور چىراغنىڭ ئۆتكۈر نۇرى ئاستىدا جېپ ماشىنا تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

— هەممە تەييارلىقىڭلار پۈتتىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئاۋا-

زىنى پەسەيتىپ.

—پۈتتى! —دەپ جاۋاب بەردى گلانتۇس.

—ھەممىڭلار سائىتىڭلارنى توغرىلىۋېلىڭلار.

گلانتۇس، پۇروشىنى، ۋېللې قوللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ئۆزلىرىنىڭ فوسفورلۇق سائىتىگە قاراپ قويۇشتى.

—ئۇچ مىنۇت كەم سائەت ئون بوپتۇ. —دېدى پۇروشىنى.

—ئۇچ مىنۇت كەم سائەت ئون.

—بىز دەل سائەت ئوندا يولغا چىقىمىز. بىز خېلى ئەركىن ھەرىكەت قىلالايدىغان بولدۇق، مەن شتابقا تېلېفون بېرىپ قويدۇم.

—بۇ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، —دەپ بېشىنى لىڭشىتتى گلانتۇس.

—مۆلچىرىمىزچە، چارۋىچىلار بىلئەجبەدە ياۋروپادىن كەلگەن ئادەم سودىگىرى بىلەن ئۇچرىشىدۇ، —پۇروشىنى ماشىنا ئورۇندۇقىدىكى ئاپتوماتنى قولىغا ئېلىپ، بوينىغا ئېسىۋالدى. ئاپتومات ئۇنىڭ كۆكرىكىدە پۇلاڭلاپ، شىرىقلاپ كەتتى.

—ھەممەيلەن ماشىنىغا چىقايلى! —دېدى ئۇ ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن.

ماتور يېنىككىنە ئاۋاز چىقاردى، جېپ ماشىنا ھېلىلا ئېچىلغان دەرۋازىدىن چىقىپ، قۇملۇققا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئاندىن كېيىن ئېغىر دەرۋازا ناھايىتى تېزلىك بىلەن تاقالدى، قاراۋۇلخانىدىكى ئىككى پروژېكتور چىراغ بۇ ئىككى جېپ ماشىنا بىلەن تەڭلا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرگەن چەكسىز سەھرايى كەبىر قۇملۇقىغا قارىتىلىپ، تاكى ئۇلارنىڭ قارىسى يوقالغىچە

يېنىپ تۇردى. بىرىنچى جېپ ماشىنىنى سېرژانت ۋېللې ھەيدە-
گەن ئىدى، گلانتۇس بىلەن پۇروشېنى قاتارلىشىپ ئارقىدا
ئولتۇراتتى. ئۇلار يېرىم سائەت سۆزلەشمىدى، ھەممەيلەن ئال-
دىنقى تەرەپكە تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئىككىنچى جېپ ماشى-
نىدا ئولتۇرغان ئەسكەرلەر ئېرىنچەكلىك بىلەن تاماكا چېكىشى-
ۋاتاتتى. ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئاتلاس تاغ تىزمىسى ئۆپۈقتا بىلى-
نەر-بىلىنمەس كۆرۈنۈشكە باشلىغاندا، كاپىتان پۇروشېنى گلان-
تۇس تەرەپكە بۇرالدى.

—ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا، مەن شۇتگېن ئورماد-
لىقىغا قامىلىپ قالغانىدىم، —دېدى كاپىتان چوڭقۇر ئويلانغان
ھالدا، —ئۇ يەر راستىنلا بىر دوزاخ. ئۇ يەردىن چىقىپ
كېتەلىشىمگە ھېچقانداق ئۈمىد باغلىمىغانىدىم. بىراق، بىز
يەنىلا دۇشمەنلىرىمىزنى كۆرۈپ تۇراتتۇق. ئۇ يەر ئىنتايىن
تىپ-تىنچ بولۇپ، خۇددى يەتتە قات ئاسماندا تۇرغاندەك بىلى-
نەتتى. . . ئەمما دۆڭلۇكنىڭ ئارقىسىدا بىزنى ئوققا تۇتماقچى
بولۇپ تۇرغانلارنىڭ بار-يوقلۇقىنى بىلمەيتتۇق. بۇ ئادەمنى بە-
زار قىلىدىغان بىر خىل تۇيغۇ ئىدى، گلانتۇس.

—بۇ ماڭا ئايان، —ملادشى لېيتېنانت بېشىنى لىڭشى-
تىپ، تاماكىسىنىڭ ئىسىنى كېچىلىك ئاسمان بوشلۇقىغا پۈۋ-
لىۋەتتى، —مەن لىئون قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپىنى پۈتتۈ-
رۈپلا سىدىبىل ئاباسقا كەلگەنىدىم، تۇنجى قېتىم قۇملۇقتا تۆگە
مىنىپ چارلاپ يۈرگەن ۋاقتىمدىلا، گويا بىر كىم كانىيىمنى
بوغۇۋاتقاندەك بىر خىل تۇيغۇغا كەلگەنىدىم. ئۇ يەردىكى ئادەم-
لەر كۆرگەنلىكى فرانسىيلىكنى ئېتىپ تاشلايدىكەن. ئۇلار

بىزنى كۆرەلەيدۇ، ئەمما بىز ئۇلارنىڭ سايىسىنىمۇ كۆرەلمەيـ
مىز! ئاستا-ئاستا كۆنۈپ قالىدىغان ئىش ئىكەن، كاپىتان ئەـ
پەندىم. بۇ زېمىندا ئۇزۇن تۇرغان ئادەملەر، ئەرەبلەرنىڭ كالـ
لىسى بىلەن ئويلاشنى، ئەرەبلەرنىڭ كۆزى بىلەن كۆزىتىشنى
ئۆگىنىپمۇ قالىدىكەن. سىز سەھرايى كەبىر قۇملۇقىغا يېڭىلا
كەلدىڭىز ئەمەسمۇ، مەسىلىنى پەقەت ھەربىي ئىشلار جەھەتتىلا
ئويلايسىز، كاپىتان ئەپەندىم. بىزنىڭ دۇشمەنلىرىمىز سىزنى
يەتتە بالىنىڭ ئاتىسىمىدۇ دەپ سوراپ ئولتۇرمايدۇ... ئۇلار
سىزنىڭ ھەربىي كىيىملىرىڭىزنىلا تونۇيدۇ، قىلچە رەھىم قىلـ
ماستىن سىزنى قارىغا ئېلىۋېرىدۇ. دىققەت قىلىڭ، ئوممىا بىنـ
نى بىلقاسىم بىزنىڭ بۇ قۇملۇقتىكى رەقىبىمىز بولىدۇ. ئۇ
ئاقسۆڭەك، كاپىتان ئەپەندىم. دۇنياۋى دەرىجىلىك بىر ئادەم،
ئۇ بەزى باي ياۋروپالىقلاردىنمۇ باي، ئۇ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا
بىر قولىنى سوزۇپ، سىز بىلەن كۆرۈشىدۇ... لېكىن ئۇنىڭ
ئىككىنچى قولىدا بىر خەنجەر بار، خەنجەر بىسىغا زەھەر سۈرـ
كەپ قويۇلغان بولىدۇ.

— ئۇ راستىنلا قەبىھ نەرسە ئىكەن-دە!

— سىز ئۇنى كۆرىسىز، كاپىتان ئەپەندىم.

پۇروشىنى گلانتۇسقا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى.

— سىزنىڭچە، مۇشۇ ئوممىا...

ملادشى لېيتېنانت بېشىنى لىڭشىتتى:

— مېنىڭچە، ئۇ چوقۇم شۇ يەردە، ناتونۇش ياۋروپالىقنى
باغلىۋالغان ئاشۇ چارۋىچىلار تۇرغان يەردە، بۇنىڭ ھېچقانداق
سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن. بۇ پەقەت مەندىكى تۇيغۇ، گېـ

پىمنى چۈشىنىۋاتامسىز، كاپىتان ئەپەندىم.

—چۈشىنىۋاتىمەن.

—ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقىنىمغا خېلى بولدى، بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى تونۇشقانمەن. بىز ئەرەبلەرنىڭ پەدىسىدە سۆھبەتلەشكەن. . . ئىككى خەنجەر بىلەن. شۇ قېتىم، ئەجىلى توشمىغانلىقتىنمۇ، تەجرىبەم بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئۆلدى دەپ ئويلاپ قاپتىمەن.

پۇروشېنى ياش ملادشى لېيتېنانتقا تولۇق بۇرىلىپ قارىدى، ئۇ ئۇن چىقارماستىن ئالدى تەرەپتىكى قۇملۇققا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

—زادى قانداق ئىشتى ئۇ؟ —دەپ سورىدى پۇروشېنى.

گلانتۇس خۇددى ئۇنىڭ سورىغان سوئالىنى ئاڭلىمىغاندەك، ئۇن چىقارماي تۇرىۋەردى.

پۇروشېنى بېشىنى لىڭشىتىپ، كۆكرىكىگە ئېسىلغان ئاپىتوماتنى بىر ياققا ئىتتىرىپ قويدى.

—چوقۇم بىر قىز ئۈچۈن بولسا كېرەك-ھە؟ —دەپ يەنە بىر قېتىم سورىدى ئۇ.

—شۇنداق.

—ئەرەب قىزمىدى؟

—ياق، ئاۋستىرىيىلىك قىز ئىدى.

—شۇنداقمۇ؟ ئۇنىڭغا ھازىر نېمە بولدى؟

گلانتۇسنىڭ ياڭاق سۆڭەكلىرى پولتىيىپ چىقتى، چىرايى قارايدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشى بۇركۈتنىڭ بېشىغا ئوخشاپ قالغاندى، —ئۇ زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈلدى.

—زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈلدى دەمسىز؟

—شۇنداق، ئالجىرىيىدە، ئۇ چۈشكەن سارايدا ئۆلتۈرۈلـ
دى. كىمنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى ھېچكىم كۆرمەپتۇ. . .
ئىشىك باقارمۇ، خىزمەتچىلەرمۇ، دېدەكلەرمۇ كۆرمەپتۇ، چۈنـ
كى ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەرەبلەر ئىكەن. لېكىن سارايىنىڭ خو-
جايىنى فرانسىيىلىك ئىكەن. قىز كارىۋاتتا ئەدىيالغا يۆگىنىپ
خۇددى ئۇخلاۋاتقاندەك ياتقانمىش. بىر كىم ئۇنىڭغا يىلان زەھـ-
رىنى ئوكۇل قىلىپ سېلىپتۇ، بەلكىم ھەرىكەتلىرى بەكمۇ
سىلىق بولغاچقا ئۇنى ھەتتا ئۇيقۇدىنمۇ ئويغىتىۋەتمىگەن بولسا
كېرەك. . . ئۇ تاكى ئۇ ئالەمگە بارغۇچە ئويغانماي ئۇخلاۋېرىپـ
تۇ. . . يەتتە ھەپتىدىن كېيىن، مەن ئوما بىننى بىلقاسىمنى
قۇملۇقتا يىقىتتىم، ئۇنى ئۆلدىمىكىن دەپ قاپتىمەن. . .

—ئۆچ ئاپسىز-دە؟ —دېدى پۇروشېنى پەس ئاۋاز بىلەن.

—شۇنداق، بىز ئەسلىدە ئۇچ ئايدىن كېيىن توي قىلماقچى
بولغانىدۇق. . .

كاپىتان پۇروشېنى ئۇندىمىدى. ئۇ ھېلىمۇ يىراققا، ئۇپۇق-
تا كۆرۈنگەن يېرىم يۇمىلاق نۇرغا تىكىلىپ قارىماقتا ئىدى.
جېپ ماشىنا قۇم دانچىلىرى بارغانسېرى چوڭىيىۋاتقان شېغىل
يولغا چىقتى، ماتور ئاۋازى تېخىمۇ كۈچەيدى، ئىككىنچى جېپ
ماشىنىدا ئولتۇرغان كىمدۇر بىرى ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن تىللاپ
قويدى، ئەسلىدە جېپ ماشىنا قاتتىق سىلكىنگەندە ئۇنىڭ بېشى
ماشىنا ئۈستىگە تىگىپ كەتكەنىكەن.

—ئەنە گۈلخان! —دەپ توۋلىدى گلانتۇس.

—ھېلىقى ئۇپۇقتا كۆرۈنگەن نۇرمۇ؟

— شۇنداق.

— ئۇنداقتا، كۆزلىگەن جايغا يېتىپ كېلەي دەپ قاپتۇق-- ده.

— ئۇلارنىڭ قونالغۇسى بىزنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزدىكىدىن كۆپ يېقىن. بۇنىڭدىن هەيران قېلىۋاتىمەن. ئەسلىدە هېچنېمىنى يوشۇرمايدىغان ئادەملەرلا ئاشۇنداق خاتىرجەم، دادىل بولاتتى، ئومادا بۇنى سىناپ كۆرىدىغان دادىللىق يوق. بىز ماشىننى ئاستىراق هەيدەپ ماڭايلى.

شۇنىڭ بىلەن جېپ ماشىننىڭ چىرىغى ئۆچۈرۈۋېتىلىپ، ئىنتايىن ئېهتىياتچانلىق بىلەن تۇن پەردىسى ئىچىدە ئالغا ئىلگىرىلەشكە باشلىدى، ئىككىنچى جېپ ماشىنىدىكى ئەسكەرلەر پىلىموتنى تىكلەپ قويۇشقانىدى. كاپىتان پۇروشېنىمۇ ئۆزىنىڭ تاپانچىسىنى ئوقلاپ قويدى. سېرژانت ۋېللې ئوتى ئۆچكەن تاماكىسىنى قىڭغىر چىشلىۋالغانىدى. يول ئېغىزىدا بىر ئەرەب ئۆره تۇراتتى، بۇ چارۋا ماللارنى قوغدىغۇچى ئىدى. ئۇ دوستانە هالدا سالاملىشىپ، جېپ ماشىنىغا كۆز يۈگۈرتتى، ئاندىن ئۇچىسىدىكى ئۇزۇن پەرىجىسىنى تېخىمۇ چىڭ يۆگىدى.

گىلانتۇس ئورنىدىن دەس تۇردى، ئۇنىڭ چىرايىدىن هايا-جانلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. كاپىتان پۇروشېنىمۇ ئاپتوماتنى چىڭ سىقىمدىدى.

قاتار-قاتار چېدىرلار قاريىپ كۆرۈنەتتى، چېدىرنىڭ تۆۋەن تەرىپى يەرگە كۆمۈلگەن، ئىشىكى مەهكەم ئېتىلگەن بولۇپ، خۇددى قۇم بارخانلىرىغا ئوخشايتتى. چېدىر ئەتراپىغا، يۈكۈنۈپ ياتقان تۆگە ۋە ئېشەكلەر باغلاپ قويۇلغانىدى.

جىپ ماشىنا قونالغۇنىڭ كىرىش ئېغىزىدا توختىدى. ئەسـ
كەرلەر ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئىككى ئوفىتسىرنى ئوردۇ
غان ھالدا ئوتتۇرىدىكى ھېلىقى چوڭ چېدىرغا قاراپ مېڭىشتى.
گلانتۇس چوڭ قەدەم تاشلاپ ئالدىدا كېتىۋاتاتتى، ئۇنىڭ قەدىمى
بارغانسېرى تېزلىشىپ كېتىۋاتاتتى، پۇروشېنى ناھايىتى تەسـ
لىكتە ئۇنىڭغا يېتىشىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇچىسىغا ئاق ئۇزۇن يەرىجە كىيگەن، ئورۇق، ئېگىز بىر
ئەر كىشى ئوتتۇرىدىكى چېدىر ئالدىدا ئۆرە تۇراتتى. ئۇنىڭ
ئاپئاق باش ياغلىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ياقۇت پارقىراپ تۇراتـ
تى.

گلانتۇس قەدىمىنى توختىتىپ، كۆكرىكىنى تولدۇرۇپ
چوڭقۇر بىر نەپەس ئالدى. "ئوما بىننى بىلقاسىم. . ." دېدى
ئۇ پىچىرلاپ.

— سىز ئىكەنسىزدە، ملادشى لېيتېنانت قارشى ئالىمىز،
ئەپەندىم. مەيلى قانداقلا ۋاقىتتا بولسۇن، ھەتتا كېچىدە بولسـ
مۇ، سىزنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلىشىڭىز مەن ئۈچۈن چەكسىز
شەرەپ، — ئوما ئالدى بىلەن پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ قويدى
ھەم تەبەسسۇم بىلەن تەزىم قىلدى، ئاندىن قولىنى گلانتۇس ۋە
پۇروشېنىغا ئۇزاتتى.

گلانتۇس ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئالىقىنىنى يۇقىرىغا قارۇ
تىپ، كۆزىنى يوغان ئېچىپ ئوماغا قارىدى.

— قولىڭىز ماڭا، قىلماسلىققا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلغاۋ
لىقىڭىزنى ئۇقتۇرۇۋاتىدۇ! — دېدى ئۇ كەسكىن ئاۋاز بىلەن.

ئوما مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈپ قويۇپ، قولىنى تارتىۋې

لىپ، كۆكرىكى ئۈستىگە قويدى.

—بۇنىڭدىن كېيىن كىممۇ يەنە سىلەرگە قولىنى بېرىشكە جۈرئەت قىلالايدۇ؟ —دېدى ئۇ سۈسلۇق بىلەن، —بىز دېگەن مۆمىن بەندىلەر جۈمۇ، ملادشى لېيتېنانت.

كاپىتان پۇروشېنى ئىتتىكلا تۆت ئەتراپقا نەزەر سالدى. ئەمدى ئۇلار قونالغۇدا يالغۇز قالغانىدى... بۇ يەر گورۇستاندەك جىمجىتلىققا چۆككەن، كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ چېدىرىغا كىرىپ كەتكەنىدى... گۈلخان ئوتى تۈن پەردىسى ئاستىدا لاۋۇلداپ تۇراتتى، بىر نەچچە مىنۇتتىن ئىلگىرى، ئۇلار تېخى گۈلخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشاتتى. جىمجىتلىق ئادەمنىڭ ئىچىنى سىقاتتى... پۇروشېنى چېدىر ئىچىدىكى ئادەملەرنىڭ قوراللىرىنى بەتلەپ تۇرۇشقانلىقىنى، ئوممۇ بەلگە بەرگەن هامان چېدىر ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىدىغانلىقىنى بىلەتتى. يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇرغان قۇملۇقتىكى بۇ كېچىدە هەممە نەرسە شۇنداق ساختا، گويا بالىلار چۆچىكىدىكى ئىشلاردەك كۆرۈنەتتى؛ كىشىلەرنىڭ ئۇنى كەسكىن رېئاللىق بىلەن باغلىشى تولىمۇ قىيىن ئىدى.

—مېنىڭ چارلاش ئەترىتىم بۇگۈن ئەتىگەندە سىزنىڭ سودا كارۋانلىرىڭىزنى كۆرۈپتۇ، —دېدى پۇروشېنى يۇقىرى ئاۋاز بىلەن.

—بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار. بىزنىڭكىلەرمۇ سىزنىڭ چارلاش ئەترىتىڭىزنى كۆرۈپتۇ.

—سىزنىڭ بۇ يېرىڭىزدە بىر ئاق تەنلىك ئادەم بار ئىكەن.

ئوممۇ سوئالغا جاۋاب قايتۇرۇشتىن ئاۋۋال، پۇروشېنىغا

بىردەم قارىۋالدى.

—بىز كۆچمەن چارۋىچى، ئۇيەر-بۇيەرگە كۆچۈشنى ياخشى كۆرىمىز. بىز كۆرگەن ياۋروپالىق سىلەرنىڭ چەت ئەل ئارمىيەڭلاردىكى چارلاش ئەترىتى!

گلانتۇس بىلىكىنى كۇچەپ سىلكىپ قويدى، ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى بايا ئوممانىڭ تۇزۇت قىلغىنىدەك، تۇزۇت قىلىشقا ئۆزگەردى، لېكىن ئۇنىڭ ئەدەپلىك تەلەپپۇزىنىڭ ئارقىسىغا بىر خىل ۋەھىمىمۇ يوشۇرۇنغانىدى.

—ئەجەبا، سىزنىڭ كۆزىڭىزمۇ ئانچە ياخشى كۆرمەمدۇ؟ مېنىڭ بىلىشىمچە، بۇگۇن ئەتىگەن سىز ھېلىقى ئاق تەنلىكنىڭ ئارقىسىدا ماڭغان. بىزنىڭ دۇربۇنىمىز خېلى ئوبدان، ئوممما، بىز ھەممىنى كۆرۈپ تۇردۇق!

بۇ ئەرەب پىسەنت قىلماي تۇرىۋەردى. ئۇ پەقەت بېشىنى چايقاپ، پەس ئاۋاز بىلەن دېدى:

—بارگاھىمىزنىڭ ئىشىكى ھەر ۋاقىت سىزگە ئوچۇق، ملادشى لېيتېنانت ئەپەندىم، ئاختۇرۇپ تەكشۈرۈپ بېقىڭ، ئايللارنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، مەن سىزگە ھەمراھ بولۇپ باراي. بىز كۆچمەن چارۋىچى، بۇ يەردە باشقا ھېچنېمە يوق.

گلانتۇس ئارقىسىغا بۇرىلىپ، بىر قانچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن، مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ، ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېلىۋاتقان پۇروشېنىغا قارىدى.

—كېتەيلى، —دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، —ئوممما بۇنداق دېگەن ئىكەن، ئۇ ئاق تەنلىك جەزمەن قونالغۇدا ئەمەس. ئۇ

ئاتلاس تېغىغا ئېلىپ كېتىلگەن بولۇشى، ھازىر مەلۇم بىر جىلغىدا ئولتۇرغان بولۇشى مۇمكىن. بىزدە يەنە نېمە ئامال بولسۇن! مېنىڭ بۇ بەچچىخەرنى راستىنلا ئۆلتۈرۈۋەتكۇم بار! ئۇ ھاياتلا بولىدىكەن، قۇملۇقتا تىنچلىق بولمايدۇ.

—ئۇنى قولغا ئالىدىغانغا ئاساسىمىز يوق...

—راست شۇنداق، ئۇ خۇددى يىلانغا ئوخشاش قۇۋ، ھەمىشە قولىمىزدىن غىرتتىدە چىقىپ كېتىدۇ. بىزنىڭ قوشۇنىمىزدىكىلەرنىڭ بىر ئاق تەنلىكنى كۆرگەنلىكى ئۇنىڭغا پۇتۇنلەي ئايان. لېكىن ئامالىمىز يوق، كاپىتان ئەپەندىم! يەنىلا بۇ يەردىن كەتكىنىمىز تۈزۈك...

—بىز ئۇنىڭغا ئاز-تولا ساۋاق بېرىپ قويمايمىزمۇ؟ ھېچبولمىغاندا ئاختۇرۇپ باقساق بولاتتى!

گىلانتۇس بېشىنى چايقىدى.

—نېمە ئۈچۈن؟ ئۆزىمىز ئوسال بولۇپ قالىمىز. قارىغا، ئاۋۇ ئەبلەخ ئاۋۇ يەردە تۇرمامدۇ.

پۇروشېنى ئارقىسىغا قاراپ قويدى. ئوممىا چېدىرنىڭ ئالدىدا تۇراتتى، ئۇنىڭ نەزەرى چارلاش ئەترىتىدىن قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە ئاغدۇرۇلغانىدى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى ئۇزۇن ئاق يىپەك پەرىجە يۇلتۇز نۇرىدا يالتىراپ تۇراتتى، گۈلخان ئاۋۋالقىدەكلا يېنىۋاتاتتى.

ئۇ خۇددى سەھرايى كەبىر قۇملۇقنىڭ سىمۇۋولىدەك تۇن قاراڭغۇسىدا غادىيىپ تۇراتتى، بۇ بەئەينى بىر پارچە تىنچلىق، كۈچ-قۇدرەت ۋە ئىپتىخارلىق ئىپادىلەنگەن رەسىمنىڭ ئۆزى ئىدى. كاپىتان پۇروشېنى ئۆتۈكىنىڭ قونجىدىن قامچىسىنى

سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئۆزىنىڭ پاچىقىغا بىرنى سالدى.

—يەنە ماشىنىغا چىقىڭلار! —دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى ئۇ، ئاندىن كېيىن ئارقىسىغا بۇرىلىپ، جېپ ماشىنا تەرەپكە قاراپ ماڭدى، ئەسكەرلەر ئۇنىڭغا يېقىن ئەگىشىپ ماڭدى. گلانتۇس ئۆزى يالغۇز قېلىپ، يەنە ئوممانىڭ ئالدىغا باردى.

—ئوممما، —دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، —سەن تېخى هايات ئىكەنسەن، بۇ ئاللانىڭ بىخەستەلىكى، مەن قەسەم ئىچىمەنكى، بۇ بىخەستەلىك تۈزىتىلىدۇ.

ئوممما بارماقلىرىنى ئۆزىنىڭ پېشانىسىگە قويۇپ، دوستانە هالدا تەبەسسۇم بىلەن دېدى:

—بىز يەنە يۈز كۆرۈشىمىز، ملادشى لېيتېنانت.

—جەزمەن شۇنداق بولىدۇ، ئوممما!

—مەن مۇشۇ ئارزۇيۇم ئۈچۈن ئاللادىن كۈندە ئۈچ قېتىم مەدەت تىلەپ كېلىۋاتىمەن، —ئوممانىڭ قولى يۈزىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ بوينىدىكى هېلىقى تارتۇققا تاقالدى، —سىزنى ئۇنتۇپ قېلىشىم مۇمكىن ئەمەس، كاپىتان ئەپەندىم. سىزنىڭ قالدۇرغان خاتىرە بۇيۇمىڭىز دۇنيادىكى باشقا هەر قانداق نەرسىدىن تېخىمۇ قىممەتلىك. مەن سىزنىڭ ماڭا قالدۇرغان بۇ خاتىرىڭىزغا رەهمەت ئېيتىمەن.

گلانتۇس ئالدىغا سەل ئېگىلدى.

—بۇنىڭغا تەييارلىقىم بار، ئوممما!

—ئالدىراپ كېتىشىڭىز هاجەتسىز. قۇملۇقتا ۋاقىت دېگەن يېتەرلىك. هازىر مېنىڭ ئالدىمدا تۇرۇۋاتقىنى زامانىۋى قورالىلار بىلەن قوراللانغان رەهىمسىز بىر ئەسكەر. كېلەر قېتىم

سىز بىلەن كۆرۈشكەن چاغدا، ئىككىمىزدىلا ھېچقانداق قورال بولمىسا، قۇرۇق قول ئېلىشىپ باقساق دەيمەن، مانا بۇ ئاللا-نىڭ بىزگە قىلغان ئىلتىپاتى، بىز نەچچە ئەسىردىن بۇيان ئىشلىتىلىپ كېلىۋاتقان سۆز بىلەن قۇملۇقتا سۆھبەتلەشسەك بولىدۇ. . . ھەربىرىمىزدە ئوندىن بارماق بار. . . بۇ بىزنىڭ ناھايىتى ئۇزۇن ياكى قىسقىغىنە بىر قېتىم سۆھبەتلىشىش-مىزگە يېتىپ ئاشىدۇ. . . —ئوممۇ ئالدىغا سەل-پەل ئېگىلىپ تەزىم قىلدى، —سىز ئۆگەنگەن چامباشچىلىقىڭىزغا ئۇنچىۋالا چوڭ ئومىد باغلاپ كەتمەڭ، پارىژدىكى ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتـ-قان چېغىمدا بۇ ھۇنەرنى مەنمۇ ئۆگىنىپ قويغان. . .

گەرچە قۇملۇقتا كېچىنىڭ قەھرىتان سوغۇقى سۆڭەك-سۆ-ڭەكتىن ئۆتۈپ تۇرغان بولسىمۇ، گلانتۇس يەنىلا دۇمبىسى قىزىشقانلىقىنى ھېس قىلدى، ئۇ بىر ئىبلىسقا، ئادەمنى يىر-گىنىدۇرىدىغان بىر ئىبلىسقا دۇچ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ تۇراتتى.

—خەير، ئوممۇ.

—سىز قونالغۇ جاينى ئاختۇرمايدىغان بولدىڭىزمۇ؟

—ھەئە.

—ئۇنداقتا سىز ماڭا ئىشىنىپسىز-دە؟

—بۇگۈنچە شۇنداق، سىز مەن ئۈچۈن ئېيتقاندا تولىمۇ ئىشەنچلىك!

گلانتۇس ئارقىسىغا بۇرىلىپ، چوڭ-چوڭ قەدەم تاشلاپ چارلاش ئەترىتىگە يېتىشۋالدى. جېپ ماشىنا شۇ ھامان ئوت ئالدۇرۇلۇپ، تۇن پەردىسىگە پۇركەنگەن قۇملۇققا كىرىپ كەت-

تى. ۋېللې ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىغىنىچە رولنى باشقۇرۇۋاتاتتى. سەھرايى كەبىر قۇملۇقى ئەرەبلەرگە، بولۇپمۇ ھېلىقى ئومما بىننى بىلقاسىمغا بولغان قارغىش بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. پۇروشېنى خىيالغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى، ئۇ گلانتۇسنىڭ ئومما بىلەن ئايرىم ھالدا نېمىلەر ئۈستىدە سۆزلەشكەنلىكىنى سوراپمۇ قويمىدى، ئۇ سەل سەزگەنىدى، ئۆچمەنلىك ۋە ئۆزىنى تۇتالماسلىقتىن ئەندىشە قىلاتتى، ئاخىر بىر كۈنى بۇنداق ئۆچمەنلىك ۋە ئۆزىنى تۇتالماسلىق بالايىئاپەت ئېلىپ كېلەتتى. ئۇ پروۋانسىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان خىلۋەت كىچىك بازار گېنالېدتىكى مۇداپىئە قىسىمغا بېرىشقا نەقەدەر تەشنا-ھە! ئۇ يەردە، گازارمىنىڭ تاملىرىغا ئۈزۈم تاللىرى يامىشىپ كەتكەنىدى، ھەر كۈنى ئاخشىمى ئەسكەرلەر باراڭنىڭ ئاستىدا گېتار چېلىپ تۆۋەن ئاۋاز بىلەن پاراڭلىشاتتى.

جېپ ماشىنا شېغىل يولدا ئىتتىك كېتىۋاتاتتى، قۇم يولغا چىققاندىلا سۈرئىتى ئاستىلاپ قالدى. قۇرۇپ قالغان دەريا قىنى مۇستەھكەم يول يۈزىگە ئايلىنىپ كەتكەنىدى، يېنىك ئاپتوموبىللار بۇ يەردە ماڭغاندا سەكرەپ-جالداقشىپ كېتەتتى.

ئومما جېپ ماشىنا يىراقلىشىپ كەتكۈچە قاراپ تۇردى، ئۇلار قاراڭغۇلۇقتىكى چاڭ-توزانلار ئىچىدە غايىب بولغاندىلا، ئاندىن ئاستا مېڭىپ گىلەم سېلىنغان چېدىرغا كىردى.

بىر جىن چىراغ چېدىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۈۋرۈكتە پىلىلداپ تۇراتتى، شۋېت دوكتور تۆگە تېرىسى ۋە گىلەم سېلىنغان بىر يۇمشاق سېلىنجا ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، تاماكا چېكىۋاتاتتى.

— ئۇلار كەتتى، — دېدى ئوممما قىسقىغىنە قىلىپ.

— ئاڭلىدىم، — شۇېت ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر تاشقا غاڭزىسىنى ئۇرۇپ ئوتىنى ئۆچۈرۈۋەتتى.

— ناۋادا مەن "مېنى قۇتقۇزۇڭلار!" دەپ توۋلىغان بولسام، ئۇ چاغدا قانداق بولاتتى؟

ئوممما ناھايىتى ئەپسۇسلانغاندەك قىلىپ مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى، ئۇنىڭ چىرايى تۇتۇلۇپ كەتتى، — بۇ بىگۇناھ بىر نەچچە ئادەمگە زىيانكەشلىك قىلىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ سىز ناھايىتى ئەقىللىق، دوكتور ئەپەندىم.

شۇېت ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، چېدىردىن چىقىپ، ئىنتىزارلىق بىلەن قۇملۇققا قارىدى. ئوممما ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ چىقىپ، ئۇزۇن ئورۇق قولىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويدى، بارماقلىرىنىڭ ئۇستىدىكى كۆك تارىمۇشلىرى بۆرتۈپ چىقىپ تۇراتتى، تېرىلىرى خۇددى بۇلغاردەك يىرىك ئىدى.

— ئەڭ ياخشىسى سىز ماڭا ئىشىنىڭ، دوكتور ئەپەندىم. سىزنىڭ بۇ يەردىكى كەچۈرمىشلىرىڭىزنى دۇنيا تارىخىدىكى بىر سەھىپە دېيىشكە بولىدۇ. خەلقنىڭ تەقدىرى كۆپىنچە ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان بىر ئادەمگە باغلىق بولىدۇ. بىزنىڭ شېرىن خىيالىمىز — ئافرىقىدا بۇيۇك ئەرەب ئىمپېرىيىسىنى قۇرۇش، سىز بۇ ئىشتىكى بىر پېرسوناژ بولۇپ ھېسابلىنىسىز. بىزنىڭ ئىستىقبالىمىز قۇملۇقنىڭ مۇنبەت بولۇپ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ يوقۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ، ئاق تەنلىكلەر ئاخىر بىر كۈنى ئافرىقىدىن قوغلاپ چىقىرىلىدۇ. ئۇلۇغ نىشانىمىز ئۈچۈن، ھەممە ۋاستىلەرنى قوللىنىشقا، جۇملىدىن ياۋروپادىن ئۆگىـ

نىپ كەلگەن نەرسىلىرىمىزنى قوللىنىشقا بولىدۇ، —ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشىدىن سەل ئويناشقاندەك ئالامەت كۆرۈندى. شۇبىت ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويدى، چۈنكى ئۇ ئوممانىڭ گېپىنىڭ سەل يوللۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدى.

—ئەگەر سىز سەھرايى كەبىرنىڭ پىلانىنى كاللىڭىزدىن چىقىرىۋەتسىڭىزلا، ئەركىنلىككە ئېرىشىسىز! بىز سىزنىڭ قەسىمىڭىزگىلا موھتاج.

—سىزگە كىم مېنى ئەركىنلىككە ئېرىشكەندىن كېيىنمۇ ئۆز قەسىمىگە ئەمەل قىلىدۇ دېدى؟

ئوممما جاۋاب بېرىشتىن ئىلگىرى ئەستايىدىللىق بىلەن ئۇنىڭغا بىردەم تىكىلىپ قارىدى.

—سىز دېگەن گىرمانىيىلىك، دوكتور ئەپەندىم. . .

شۇبىت ئېڭىشىپ چېدىرغا كىرىپ، چوڭقۇر خورسىنىپ قويۇپ، يۈمشاق سېلىنجىغا ئولتۇردى-ده، يەنە غاڭزىسىغا تاماكا قاچىلاشقا باشلىدى. ئوممما ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ، ئۇنىڭ قېشىدىكى يۈمشاق تېرە سېلىنجىغا ئولتۇرغاندىمۇ ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ قويمىدى.

—مېنىڭچە بۇنداق دېمەسلىكىڭىز كېرەك ئىدى، ئوممما، —دېدى ئۇ ئاخىر ئېغىز ئېچىپ.

ئەرەب بىلىنەر-بىلىنمەس كۈلۈپ قويدى.

—گېپىمنىڭ تىتاڭ تومۇرىڭىزغا تەككەنلىكىدىن تولىمۇ خۇشالمەن. بىز نېمە ئۈچۈن ھەمىشە گەپنى ئەگىتىپ يۈرىمىز؟ ھېلىقى چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ چارلاش ئەترىتى بىزگە پۈرسەتنىڭ پىشىپ يېتىلگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بەردى. ئۇلار سىزنى

كۆرۈپ قاپتۇ، ئۇلار يىرتقۇچ هايۋاندەك بىزنىڭ پېيىمىزگە چۈشىدۇ. هازىر، پۇرسەت سىز ۋە مەن ئۈچۈن بىردە بىر! ئەگەر ئۇلار سىزنى مېنىڭ چېدىرىمدىن تېپىۋالىدىغان بولسا، ھەممىمىز تۈگىشىمىز...

—ئەگەر مېنى تاپالمىسىچۇ؟

—ئۇنداقتا بىز داۋاملىق قۇملۇققا قاراپ يۈرۈش قىلىمىز، بابادورنىڭ پىلانى بويىچە خوكار تاغلىق رايونىغا كىرىمىز. ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بىزنى تېپىشى ناھايىتى تەسكە چۈشىدۇ. خوكار ئەزەلدىن ئېچىلمىغان تاغلىق رايون، ياۋروپالىقلار ئۇ يەرگە بېرىپ باقمىغان، جۈملىدىن سىزمۇ بارمىغان، دوكتور ئەپەندىم.

—چارلاش ئەترىتىنىڭ ئوفىتسېرلىرى قانداق؟ ئۇلار نېمە ئۈچۈن چېدىرنى ئاختۇرمايدۇ؟

ئومما قولىغا قاراپ، دېدى:

—چۈنكى ئۇلار قارتا ئويناشنى بىلمەيدۇ! بۇ مېنىڭ ئوشۇقنى دەتتىكامغا ئاتقىنىم. مەن ئۇلارنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئاختۇرۇڭلار دېدىم، يۈرىكى پوك-پوك ئادەمنىڭ قوللانغان بۇ ۋاسىتىسى ئەكسىچە ئۇلارنى گۇماندىن خالاس قىلدى.

شۋېت ئەرەبنىڭ سۇنۇپ بەرگەن سەرەڭگىسىنى قولىغا ئېلىپ، غاڭزىسىدىكى تاماكىنى تۇتاشتۇردى، ئۇ ئوتنىڭ يورۇقىدا ئوممانىڭ ئورۇق چىرايىنى ئېنىق كۆردى.

—سىز ھەقىقەتەن تاقابىل تۇرۇش قىيىن بولغان رەقىب ئىكەنسىز، —دېدى ئۇ سەمىمىيلىك بىلەن، —سىزنى فرانسىيىگە ئەۋەتىپ ئوقۇتۇش، ھەقىقەتەن فرانسىيىلىكتىن ئۆتكەن

بىر سەۋەنلىك . . .

قۇياش . . .

گەرچە مەن تولۇق تەربىيە ئالغان بولساممۇ ، ئۇ مەن ئۇ-چۈن ئېيتقاندا باشتىن-ئاخىر بىر سىر . ئۇ يەر شارىدىن نەچچە مىليون كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئوت شارىغا ئوخشاش ، ئاتـ-موسفېرا ئارقىلىق كۆچلۈك نۇرلىرىنى چېچىپ ، يەر شارىدىكى كىشىلەرنى ئىللىتىپ كەلمەكتە .

بۇگۈن تازىمۇ تېپ-تىنچ ئۆتتى . ئوممما ماڭا بىر ئۇزۇن پەرىجە ۋە بىر باش ياغلىقنى بەردى ، مەن كىيىنىپ بولغاندىن كېيىن ، بىز بىلئەجبەدىن يولغا چىقىپ ، جەنۇبقا قاراپ مېڭـ-ۋەردۇق . مەن يەنە يىراقتىكى چارلاش ئەترىتىنىڭ جېپ ماشـ-ىنىسى توزۇتقان چاڭ-توزاننى كۆردۈم ، ئۇلار بىزنىڭ پېيىمىزگە چۈشكەن ھەمدە بارغانسېرى بىزگە يېقىنلاپ قالغاندى . مەن ئۇلارنىڭ ھازىر ئاق تەنلىك ئادەم كارۋانلار ئارىسىدا بارمۇ-يوق دەپ ، يىراقنى كۆزىدىغان دۇربۇن بىلەن كۆزىتىۋاتقىنىنى بىلەتـ-تىم . لېكىن ئۇلار پۈتۈنلەي ئەرەبلەرنىلا كۆرەتتى ، جۈملىدىن يۈك ئارتىلغان تۆگە ، ئېشەك ، ئادەم مىنگەن تۆگە ۋە قويلارنىلا كۆرەتتى .

ئوممما ئادەتتىكىدەك مېنىڭ ئارقامدىكى تۆگىگە مىندى ، ئۇ مەن بىلەن تەڭ جېپ ماشىنا تەرەپكە قارىدى ، يىراقتىكى جېپ ماشىنا خۇددى سېرىق قوملۇقتىكى قارا چىكىتكە ئوخشايتتى .

—ئۇ ملادشى لېيتېنات ئېمىل گلانتۇس، —دېدى ماڭا ئومما چارلاش ئەترىتىنىڭ نىشانى تەرەپكە قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ. مەن گۇمانىي نەزەر بىلەن ئۇنىڭغا قارىۋىدىم، ئۇ يەنە بىر قېتىم بېشىنى لىڭشىتتى، —تۇنۇگۇن ئاخشام ئۇمۇ بارگاھقا كەلدى، مەن بۇرۇن ئۇنى تونۇيتتىم، بىز يەنە يۈز كۆرۈشتۇق، ھازىر ئۇ ئىزچىل بىزنىڭ پېيىمىزگە چۈشۈپ يۈرىدۇ. سىز بۇرۇن مۇھەببەتلىشىپ باققانمۇ، دوكتور؟

مەن ھەيران بولۇپ بېشىمنى چايقىدىم. شۇ تاپتا مەن جەزمەن تولىمۇ كۈلكىلىك كۆرۈنگەن بولسام كېرەك، چۈنكى ئومما مېنىڭ چىرايىمغا قاراپ كۈلۈمسىرىمەكتە ئىدى. ئاندىن كېيىن ئۇ چوڭقۇر ئويغا پاتقاندەك چوڭ، ئۇزۇن سالغان ئوڭ قولىنى مەن مىنگەن تۆگىنىڭ بوينىغا قويدى.

—مۇھەببەتلىشىش دەمسىز؟ —دېدىم مەن، —تېخى مۇھەببەتلىشىپ باققىنىم يوق، ئومما. مېنىڭ مۇھەببەت باغلاشقا ۋاقتىم يوق. ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا بىر قانچە سۆيگۈنۈممۇ بار ئىدى، ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسىمۇ شۇنداق دېيىشەتتى؛ ئارمىيىدە، گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتسام، ئومما، بىر قانچە نازىنىن بىلەنمۇ ئۇچراشقانمەن، ئاناردەك لەۋلەر ۋە پاختىدەك يۇمشاق بىلەكلەرنىڭ مەندە قالدۇرغان تەسىرى بەكمۇ تېيىز... لېكىن مۇھەببەت، سىز ئېيتقاندەك ھەقىقىي مۇھەببەت... توغرىسىدا ئويلىنىپمۇ كۆرىۋىدىم، بىراق شۇ چاغدا ئافرىقىغا كېلىپ قالدىم...

—مەن بىر قېتىم بىر قىزغا قاتتىق كۆيۈپ قالغانىدىم، —دېدى ئومما ئۆزىنى تۇتقان ھالدا، —ئۇ ياۋروپالىق قىز ئىدى

ىدى.

—مۇنداق دەڭ؟

—ئۇ ئۇسسۇلچىلار بىلەن ئالجىرغا كەلگەندى، لېكىن دىرېكتورى بىر ئالدامچى ئىكەن... ئۇ قىزلارنىڭ ھەممىسىنى بوستانلىقتىكى پاھىشخانىغا سېتىۋېتىپتۇ. مەن بىر پاھىشخانىدا ئۇنى كۆردۇم... تانېزرۇفت قۇملۇقىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان تادىندا كۆردۇم. مەن 70 مىڭ فرانك خەجلەپ ئۇنى سېتىۋالدىم، ئۇنى بىللە ئېلىپ شىمالغا يۆتكەلدۇق. گېرد دەرياسى بويىدا ئۇ ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇس بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئافرىقىغا كەلگىنىگە ئەمدىلا يېرىم يىل بولغانىكەن، لىئون قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى مەكتىپىنى پۈتتۈرگىنىگىمۇ ئۇزۇن بولماپتىكەن. ئۇ ئاۋۋالقىدەكلا ئاق تەنلىكلەرنىڭ ئۆزىنى چوڭ تۇتىدىغان روھى ھالەت بىلەن يۈشاۋاتىدۇ، ئۆزىنى قۇملۇقنىڭ خوجايىنى سانايدۇ، بىز ئەرەبلەر ئۇنىڭ نەزەرىدە سېسىق پارازىتلار. ئۇ مېنىڭ يېنىمدىكى قىزنى كۆرۈپ قالدى، ئۇنى تادىندىن سېتىۋالغانلىقىمنى بىلىۋالغاندىن كېيىن، خۇددى يىرتقۇچ ھايۋاندەك ئارقىمىزدىن ئەگىشىپ، سالاغىچە قوغلىشىپ كەلدى. بىز بىر كۈنى كېچىسى سالا قۇملۇقىدا يەكمۇيەك تۇتىشىپ قالدۇق، مەن كۆپ ئېغىز ئاچمىدىم، چۈنكى گەپ-سۆزمۇ ئادەمنىڭ مادارىنى خورىتىۋېتىتتى، ئاخىرىدا خەنجىرىمىزنى چىقىرىپ بىر-بىرىمىزگە ئېتىلدۇق. گلانتۇس مەندىن ياش، مەندىن چاققان ئىدى... ئۇ خەنجىرىنى بوينۇمغا سىلىۋەتتى. ئىسىق قانلىرىم شورىلداپ ئېقىپ، قۇملۇققا يىقىلدىم، شۇنىڭ بىلەن گويا ئۆلگەن ئادەمدەك شۇ يەردە

يېتىپ قالدىم. بىر تۇئارىگ مېنى قۇتقۇزۇۋېلىپ، سالامەتلىـ
كىمنى ئەسلىگە كەلتۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن تۇنۇگۇن
ئاخشامغىچە گلانتۇسنى زادىلا ئۇچراتمىغانىدىم. . .

مەن ئۇنىڭ بوينىدىكى ئۇزۇنچاق تاتۇققا قاراپ قويدۇم،
ئاندىن يىراقتا چاڭ چىقىرىپ بىز بىلەن تەڭمۇ تەڭ كېتىۋاتقان
بىر قانچە جېپ ماشىنىسىغا كۆز يۈگۈرۈتتۈم.

—ئاخىر ھېلىقى قىز قانداق بولدى؟ —دەپ سوريدىم
مەن.

ئوممانىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

—بىلمەيمەن، —دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، —ئۇنى ئىكـ
كىنچى كۆرمىدىم. . .

مەن ئوممانىڭ گېپىنىڭ راست-يالغانلىقىنى بىلەلمىدىم.
لېكىن ئۇنىڭغا بولغان چۈشىنىشىم بويىچە بولغاندا، ئۇ ساقايغاندىن
كېيىن جەزمەن قىزنىڭ ئىز-دېرىكىنى قىلماي ھەم ئۇنى
ئىزدەپ تاپماي قويمايتتى. ناۋادا ئۇ ئاشۇنداق قىلماي، قۇملۇققا
قايتىپ كەلسە، ئەكسىچە ئادەمنى ھەيران قالدۇراتتى، بۇ ئۇنىڭ
ئوبرازىغا— ئۇنىڭ تۈرلۈك مىجەز-خۇسۇسىيىتىگە قاراپ مۇ-
جەسسەملەشتۈرگەن ئومۇمىي ئوبرازىغىمۇ ئۇيغۇن كەلمەيتتى.

مەن ئەتراپىدا بىر قانچە تۈپ پالما دەرىخى ئۆسكەن قۇدۇق-
نىڭ بېشىغا كېلىپ ئولتۇردۇم. كارۋان تۇلۇملارغا سۇ تولدۇ-
رۇۋېلىش ئۈچۈن بۇ يەردە بىر پەس دەم ئالدى، چۈنكى بىز ئەتە
ئەتىگەن تاغ ئىچىگە كىرىپ كەتسەك، ئۇ يەرلەردىن نەچچە
يىللارغىچە سۈمۈ تاپقىلى بولمايتتى. مەن بىر سائەتتىن كۆپرەك
ۋاقىتتىن بۇيان ئوممانىڭ دىدارىنى كۆرمىدىم. . . ئۇنى قىساس

ئېلىش ئۈچۈن جېپنى ئىزلەپ، لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇس بىلەن "سۆزلەشكىلى" كەتتىمىكىن دەپ ئەنسىرەپ قالدىم.

سائىتىمنىڭ سىترېلكىسى چۈشتىن كېيىن ئۈچنى كۆرسەتتى.

بۇ ۋاقىتتىكى قۇياش ھەممىدىن يامان ئىدى، بۇنداق ۋاقىتنى قانچە قېتىم بېشىمدىن ئۆتكۈزگىنىمنى بىلمەيمەن. ياۋروپادا كىشىلەر قۇياش نۇرىغا ئىنتىلىدۇ، ئۇلار يەكشەنبە كۈنلىرى ئۆزلىرىنى تەبىئەتنىڭ قوينىغا ئېتىپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ تېرىلىرىنى قارايتىدۇ. ئۇ چاغدا بىز قۇياش نۇرىغا ئىنتىلەتتۇق، نەچچە ھەپتىلەپ ماشىنىمىزنى ھەيدەپ، ئاپتاپ بار جايلارغا باراتتۇق... بىراق شۇ تاپتا مەن يامغۇرغا تەشنا بولماقتىمەن... نەچچە سائەتلەپ تازا قاتتىق يامغۇر ياغسا، تەبىئەتتىكى بارلىق مەۋجۇداتلار چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كېتەتتى، ھەممە نەرسە سالقىنلىشاتتى. يامغۇر سۈيى بەدىنىمىزدىن ئېقىپ چۈشۈپ، پۈتۈن ئەزايىمىزنى مىلىق-مىلىق يۇمشىتىۋېتەتتى...

يامغۇر! مەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم يامغۇرنى بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن ئالجىردا كۆرگەنىدىم، ئۇ چاغدا ياغقان سىم-سىم يامغۇر شەھەر ئاسمىنىغا تارتىلغان دېرىزە پەردىسىدەك كۆرۈنگەن، بىر سائەتتىن كېيىنلا ئاپتاپتا قۇرۇپ كەتكەنىدى.

بۇ، تەبىئەتنىڭ بىر بىخەستەلىكى بولسا كېرەك، ئاتلاس تاغ تىزمىسىنىڭ شىمالىي تەرىپىنى، شىلىددا، تىجىددالارنى يىل بويى قار قاپلاپ تۇراتتى، ئالجىر بايلىرى ئۇ يەرلەرگە دەم ئالغىلى باراتتى. ئۇ يەرلەردە چاڭغا تېيىلىدىغان ئاجايىپ تۆپىلىكلەر، قارغا سەكرەش پەشتاقلىرى، چاڭغا تېيىلغۇچىلارنى

تاغ ئۈستىگە ئېلىپ چىقىدىغان فۇنىكۇلىيور ۋە ئالپىس تاغلىرىدىكىگە ئوخشاش ئېسىل مېھمانخانىلار بار ئىدى، ئۇ يەرلەردىكى قارنىڭ قېلىنلىقى بىر مېتىردىن ئاشاتتى. . . ئاھ، ئافرىقىدىكى قار!

قار قانداق بولىدىغاندۇ-ھە؟ مەن قارنى ئۈنتۈپ قالايلا دېگەنىدىم، ئۇنى پەقەت ئېسىمدە قالغىنى بويىچىلا ئەسلىيەلەيتىتىم.

قار خۇددى ئۈنچىدەك پارقىراپ خرۇستاللاردىن تەركىپ تاپقان ئاپئاق دېڭىزغا ئوخشايتتى.

قار ئاسماندا ئېسىلىپ تۇرغان كۈل رەڭ بۇلۇتلاردىن ئۈنتىنسىز ئاستا لەپىلدەپ يەرگە چۈشىدۇ، ئۇنىڭ لەپىلدەشلىرى بەئەينى سوغۇقتا قاتقان مۇزنىڭ كۈيى.

قار نەقەدەر گۈزەل-ھە!

بۇ قۇدۇقنىڭ سۈيى لاي بولۇپ، ئارىسىدا قۇم كۆپ ئىدى. مەن قۇدۇق بېشىدا ئولتۇرۇپ، ئەتراپتا چېچىلىپ ياتقان بىر-مۇنچە تۆگە ۋە ئېشەك تاپلىرىنىڭ سۆڭىكىنى چېلىقتۇردۇم، بۇلارنى تەبىئەت پارچىلىۋەتكەن بولۇپ، بۇلار بۇ يەردە قۇدۇق قۇمىدا تىنىپ، سار، لالما ئىت ۋە چۆلدىكى كىچىك جانىۋارلار گۆشلىرىنى يەپ بولغىچە تۇراتتى، بۇ جانىۋارلار ئىشنى كارامەت چىرايلىق ۋە ئۈزۈل-كېسىل قىلغان بولۇپ، بۇلاردىن ئېشىپ قالغان سۆڭەكلەر خۇددى ياۋروپادىكى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ياساپ چىقىلغان ئەۋرىشكىگە ئوخشايتتى.

قاچانمۇ ماڭارمىز؟ بۇ يەردە، ئاپتاپتا ئولتۇرۇش تولىمۇ قورقۇنچلۇق. چۆلدە ئادەم قاۋۇل تۆگىگە مىنىۋالغاندىلا چېدىر-

غىلى بولاتتى، ئادەم ئۆزىنى تۆگىنىڭ ئۈستىدە لەيلەپ ماڭغاندەك ھېس قىلاتتى، يەنە بىر خىل ھۆكۈمرانلىق تۈيغۇسىغىمۇ چۆمۈلەتتى، ئىنسانلار ھەقىقەتەنمۇ بىر خىل بىچارە نەرسە ئىكەن، ئۇلار جېنىنىڭ بارىچە تەبىئەتنىڭ كۈچى بىلەن قارشىلىشىدىكەن.

مەن ئومانى يەنە كۆردۈم، ئۇ پالما دەرىخىنىڭ تۈۋىدە يۈك بىلەنلا ياتقان تۆگىلەرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ بۇ تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ يېنىدا مەن تونۇمايدىغان بىر ئەرەب بولۇپ، ئۇ پاكار، دوغىلاق كەلگەن، خۇددى ئۇزۇن كۆڭلەكنى سۆرىۋالغاندەك بەكلا ئۇزۇن پەرىجە كىيىۋالغان ئادەم ئىدى. ئۇ دۈگىلەك بېشىغا بىر قىزىل تۈماق كىيىپ، ئۈستىدىن قۇلىقى بىلەن قوشۇپ ياغلىق تېڭىۋالغانىدى. ئۇ قارىماققا ئومادىن چوڭراق كۆرۈنەتتى، يۈزلىرى قوڭۇر ئىدى. ئۇلار مەن تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى، مەن قانداق خەۋەر ئاڭلارمەن؟

ئەمدى مەن خاتىرە يېزىشنى داۋاملاشتۇرالمىدىم، بۇ ئىككى ئەرەب راستىنلا مەن تەرەپكە قاراپ كەلدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ ئالدىمدىلا توختىدى. ئومما كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ماڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراۋاتقان پاكىنەككىنە كەلگەن سېمىز ئادەمگە مەنمۇ چۈشەنمەيدىغان يەرلىك شېۋىدە بىر نېمىلەرنى دېدى، ئۇ ئادەم قولىنى كۆتۈرۈپ شۇ يەرنىڭ ئادىتى بويىچە سالام قىلىپ، مېنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە قولىنى پېشانىسىگە قويۇپ يېنىك تەزىم قىلدى.

—سىز بىلەن تونۇشقانلىقىمدىن ناھايىتى خۇشالمەن، — دېدى ئۇ. ئۇ فرانسۇزچىنى ناھايىتى چىرايلىق سۆزلەيدىكەن،

ئۇنىڭ تەلەپپۇزى تازا يەرلىك پارىژ تەلەپپۇزى بولۇپ، ئازراق فرانسىيىنىڭ جەنۇبىي شېۋە پۇرىقىمۇ بار ئىكەن.

—هامىد جىبران دوكتور بولىدۇ، —دېدى ئوما ئۇ كىشىنى كۆرسىتىپ، —سىز ئۇنى تونۇمىسىز، شۇېت دوكتور؟

—ئىسمىنى ئاڭلىغان.

مەن جىبران دوكتورغا ناھايىتى قىزىقىپ قارىدىم. 15 يىلدىن بۇيانقى قۇملۇقتا ئۆتكۈزگەن ھاياتىمدا ئۇنىڭ نۇرغۇن ئىشلىرىنى ئاڭلىغان، ئۇ ئالجىرىيە ئىمامىنىڭ ئەۋلادلىرى بار دېگەننى ئوتتۇرىغا قويغان راھمان قېرىنداشلار بىرلەشمىسىنىڭ سىرلىق مۆتىۋەللىسى ئىدى، بۇساددا بوستانلىقىنىڭ جەنۇبىدىكى ياۋروپالىقلارنىڭ كىرىشى مەنئى قىلىنغان مۇقەددەس ئىسلام شەھىرى ھامىلدا چوڭ بىر ئىسلام دىنى مەكتىپى بولۇپ، ئوقۇغۇچىلار ئۇ يەردە ساۋادىنى چىقىراتتى شۇنداقلا مۇھەممەد پەيغەمبەر تىكلىگەن يېشىل بايراققا بولغان ئىخلاسمەنلىكنى ئۆگىنەتتى. جىبران دوكتور بەزىدە ھامىل شەھىردە تۇراتتى، بەزىدە قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوقچىيىپ تۇرغان ئېگىز تاغدىكى قاتتىق مۇھاپىزەت قىلىنىدىغان غاردا تۇراتتى. ئۇ مارابۇتنىڭ شىرەسى ئالدىدا ئولتۇرغىنىدا، ئالجىرىيىنىڭ بۇيۇك رۇھىي داھىيىسى ھېسابلىناتتى، ئۇنىڭ سۆزىنى ئالجىر ۋە ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىن تارتىپ تىمباكتۇ ۋە ئوتتۇرا ئافرىقىدىكى نېگىرنىڭ قەدىمىي كاراۋەننا شەھىرىگىچە بولغان جايلاردىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى مۇقەددەس پەرمان دەپ بىلەتتى. ئۇ سەھرايى كەبىر قۇملۇقىنىڭ ھۆكۈمرانى ئىدى، كىشىلەر ئۇنىڭ سۆزىنى خۇدانىڭ ۋە مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ سۆزى دەپ چۈشىنەتتى.

دوغلاق كەلگەن، يۇقىرى گرادۇسلۇق رامكىسىز كۆز ئەينەك تاقىۋالغان، شالاڭ ساقاللىرى ئاقارغان، قۇملۇقتىكى بۇ سىرلىق شەخس شۇ تاپتا ئالدىمدا ئوڭ قولىنى سوزۇپ تۇراتتى، كەڭ پېشانىسى ئۇنى ناھايىتى بىلىملىك كۆرسىتەتتى. بىز گەپ قىلماستىن بىردەم يۇزمۇ يۇز قارىشىپ تۇرغاندىن كېيىن، مەن قولۇمنى سۇندۇم، ئۇ ھەيرانلىق بىلەن قولۇمنى چىڭ سىقتى.

— سىزنىڭ پىلانىڭىزنى كۆردۇم، شۇېت دوكتور، — دېدى جىبران ئېغىز ئېچىپ. مەن كۇلۇمسىرەپ قويدۇم. ئەتراپىمىز پارقىراپ تۇرغان قۇملۇق ئىدى، كەينى تەرىپىمىزدە قۇمدا تىنىپ كېتىۋاتقان قۇدۇق بار ئىدى، باش ئۇستىمىزدە قۇياش كۆيدۇرۇپ تۇراتتى... بىز ئەنە شۇنداق تۇراتتۇق، بىز بۇ ئەرزىمەس، بىچارە سولتەكلەر مۇشۇنداق مۇھىتتا سۆزلەشمەكچى بولۇۋاتاتتۇق. جىبران دوكتورمۇ شۇنداق ئويلىغان بولسا كېرەك، ئۇمۇ كۇلۇمسىرىگىنىچە يېنىمدىكى قۇدۇقنىڭ بېشىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئومما ئىككى قولىنى كۆكرىكى ئۇستىدە گىرەلەشتۇرگىنىچە ئالدىمىزدا تۇراتتى.

— پىلانىڭىز بەكمۇ ئوبدان ئىكەن، — دېدى جىبران.

— بۇ ئۆزۇمگە ئايان.

— سىز كارامەت قابىلىيەتلىك ئادەم ئىكەنسىز. مەن بۇگۇنگىچە كۆرگەن سەھرايى كەبىر قۇملۇقنى سۇغىرىش توغرىسىدىكى تەسەۋۋۇرلار ئىچىدە سىزنىڭ پىلانىڭىز ھەممىدىن ياخشى ئىكەن. بارلىق نەزەرىيىلەرنىڭ، مەسىلەن، ئوتتۇرا يەر دېڭىزىنىڭ سۇيىنى تۆۋەنلىتىش، قۇملۇقتىكى ئويمانلىقتىن دە-

رىجىگە ئايرىپ سۇ تارتىش، 300 مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى يەر ئاستى سۈيىنى تارتالايدىغان ئاپتوماتىك سۇ تارتىش پومپىسىنى ئورنىتىش. . . دېگەنلەرنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشى ئىنتايىن قىيىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭغا كېتىدىغان خىراجەتمۇ بەك كۆپ. شۇڭا، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، پەقەت بىرخىللا ئېھتىماللىق بار، ئۇ بولسىمۇ سىزنىڭ كەشپىياتىڭىز، شۇېت دوكتور.

—سىزنىڭ قاراشلىرىڭىزنى بىلىشكە مۇيەسسەر بولغىنىمدىن تولىمۇ مەمنۇنمەن، جىبران دوكتور، —دېدىم مەن تەكەللۇپ بىلەن سۆزلەپ، —شۇغىنىسى، مېنىڭ ئەركىنلىكىم مەسىلىسى ئۈستىدە سۆز ئاچمىغىنىڭىزدىن ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن.

—مانا بۇنىڭ ئۆزى كەشپىياتچىنىڭ تراگېدىيىسى، —دېدى ئۇ. مەن ئىختىيارسىز چۆچۈپ كەتتىم. ئۇنىڭ چىرايىدا چۈشىنىپ بولمايدىغان، چوڭقۇر مەنا يوشۇرۇنغان تەبەسسۇم ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، بۇ تەبەسسۇم داۋىنچىنىڭ مەشھۇر ئەسىرى «مونالىزا»نىڭ تەبەسسۇمىغا ئوخشاپ كېتەتتى، —سىزنى تۇتۇش بابادور مۇھەممەد بىننى رامداننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى.

—بۇنى بىلىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنى نېمىشقا تۇتقانلىقىڭلارنى بۇ ئىككى يىلدىن بېرى يۈز قېتىممەدەك ئاڭلىدىم.

—سىزنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى ئەقىل-پاراسىتىڭىزگە قىلچە شەك كەلتۈرمەيمەن، —جىبران دوكتور بېشىنى لىڭشىتتى.

—سىز مېنى چوقۇم جاۋاب بېرىسەن دېمەكچىمۇ؟ —سورىدىم مەن. جىبران دوكتور دوغلاق بېشىنى چايقىدى، يوتىسىغا شاپىلاقلاپ قويۇپ، ئاندىن زادىلا گەپ قىلماستىن

بىزنىڭ پارىڭىمىزنى ئاڭلاپ تۇرغان ئوممىغا قاراپ بېشىنى لىڭ-شىتىپ قويدى.

—مەن نېمىشقا ھامىلدىن بۇ يەرگە سىزنى زىيارەت قىلغىلى كېلىمەن؟ بۇ يەردە ئالاھىدە بىر سەۋەب بار، شۇبىت دوكتور. بابادورنىڭ سىزدىن رايى قايتىپتۇ، سىزنى تېزراق ئۆلتۈرۈشنى تەشەببۇس قىلىدىكەن، بۇنى ئوممىا مېنى ئېيتىسىڭىز دېدى. بىراق بۇ ئىش مارابۇتنىڭ نىيىتىگە خىلاپ. مېنىڭچىمۇ بۇ بەك بالدۇرلۇق قىلىدۇ.

—بەك بالدۇرلۇق قىلىدۇ دەڭ... بەك بەلەن گەپ قىلىدىكەنسىز، —دېدىم مەن تەنە قىلىپ، —بۇ يەردە، بۇ قۇملۇقتا ئۆلۈم ھەققىدە گەپ قىلىش خۇددى ياۋا چىلاننىڭ ھوسۇلى ھەققىدە گەپلەشكەندەكلا بىر ئىش تۇرسا... ھايات دېگەن سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا نېمىتتى؟

جىبران مۇنازىرىلەشكۈسى كەلمەي، ئۇلاپلا ئېيتتى: —بىز ھەتتا قارار قىلىپمۇ بولدۇق، سىز ھازىردىن باشلاپ ئىشقا كىرىشىشىڭىز كېرەك، سىز ھوججال تاغلىق رايونىغا بېرىپ يەر ئاستى سۇيى ئىزدەيسىز. سۇنى چوقۇم تېپىشىڭىز كېرەك، بۇ رايوننى سۇغىرىشتا بارلىق مۇئەسسەسەلەرنى يۆتكەش ئىشى سىزنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىڭىز بويىچە بولىدۇ.

—ھوججالغا بارامدىمەن؟ —مەن راستىنلا چۆچۈپ كەتتىم، —قۇملۇقنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى تاغقىمۇ؟

—دەل شۇنداق. بىز ئۇ يەردە بىر تايانچ بازا قۇرىمىز، ئۇقتىڭىزمۇ؟ فرانسىيە بىزنىڭ دېڭىز قىرغاقلىرىمىزنى تارتىۋالدى، بىز سەھرايى كەبىرنى ساقلاپ قېلىشىمىز كېرەك!

بىزگە لازىمى پەقەتلا سۇ! ئەگەر بىز، ئەلۋەتتە سىزمۇ بار، شۇپت دوكتور، ھوججالدا بىر بوستانلىق بەرپا قىلىپ، 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇن تۇرغىدەك بىر تايانچ بازا قۇرالىساق، بىز ئافرىقىلىقلار دۆلىتىمىزنى ئۇرۇش غەلىبىسىگە ئېرىشتۇرەلەيمىز! ئاندىن بىز سىزگە ئەركىنلىك بېرىمىز ھەمدە سىزنىڭ سۇ تېپىش ئۈچۈن تارتقان جاپالىرىڭىز بەدىلىگە 250 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى تۆلەيمىز! بۇ بىر ئادىل سودا، شۇپت دوكتور. بۇ قارا زېمىن ئازادلىققا ئېرىشسۇن.

—بىر ئاق تەنلىك ئارقىلىق... بۇ تازىمۇ كۈلكىلىك گەپ بولدى-دە، جىبران دوكتور.

—بۇ بىز ئۈچۈن ئەڭ چوڭ پاجىئە! بىز 10 نەچچە يىلدىن بۇيانقىغا ئوخشاش ئۆگىنىشىمىز، تەكرار-تەكرار ئۆگىنىشىمىز زۆرۈر. بىز ئەڭ ياخشى ئادەملىرىمىزنى ياۋروپاغا ئەۋەتىپ ئوقۇتىمىز، ئۇلار پەقەت ئىككى كۆزى بىلەنلا ئەمەس، بەلكى نەچچە يۈز كۆز ۋە نەچچە يۈز مېڭىسى بىلەن بارىدۇ! بىز غەلىبە قىلماي قويمايمىز... بۇ ئەسىردە بولمىسا، كېلەر ئەسىردە! 50 يىل ياكى 100 يىل دېگەنلەر سەھرايى كەبىر چۆلى ئۈچۈن نېمىتتى؟ ياۋروپا ئۈچۈن بولسا بۇ ۋاقىت جەمئىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ ئۆزگىرىپ تەشكىللىنىشىدىن دېرەك بېرىدۇ، يەنە تېخى يېڭى ئۇرۇشلار بولىدۇ، بىز مۇشۇ ئۇرۇشلار ئارقىلىقلا غەلىبە قىلالايمىز، —جىبران ماڭا تىكىلىپ قارىدى.

مەن مۇرەمنى چىقىرىپ قويدۇم. باشقا نېمىمۇ قىلالايتىم؟

—مەن سىزنىڭ ئالىقىنىڭىزدىكى ئادەم، —دېدىم مەن

ئالدىرماي سۆزلەپ، —مېنىڭ ماقۇل دېمەي ئامالىم يوق، بۇ مېنىڭ بىردىنبىر ھاياتلىق يولۇم، بولمىسا ماڭا ئۆلۈمدىن باشقا يول يوق!

—سىزنىڭ ئەھۋالىڭىز ئۆزىڭىزگە ناھايىتى ئېنىق، — جىبران بېشىنى لىڭشىتتى، —مەن مارابۇتقا نېمە دېسەم بولىدۇ، شۇبىت دوكتور؟

—بوپتۇ، ھوججال تاغلىق رايونىغا باراي، بىراق ماڭا ماددىي ئەشيا، ئەسۋاب ۋە يارده‌مچى كېرەك...

—بۇلارنى سىزگە ئەكىلىپ بېرىدىغان ئادەم بار. سىزنىڭ ئەسۋابىڭىزمۇ بىزده ساقلاقلىق، سىز يېڭىۋاشتىن ئۇنىڭغا ئىگە بولىسىز. يارده‌مچىلەرنى بىر ھەپتە ئىچىده قېشىڭىزغا ئەۋەتىمىز... مەن ئۇلارنى قاھىرە ئۇنىۋېرسىتېتىدىن يۆتكەپ كېلىمەن. مەبلەغ دېگەننى چەكلىمىسىز ئىشلىتىسىز، سىز ياۋروپا ۋە ئامېرىكىدىكىدىنمۇ ياخشى ئىشلىيەلەيسىز... ئافرىقىنىڭ مۆلچەرلىگۈسىز بايلىقى بىزنىڭ تەتقىقاتىمىزنىڭ ئارقا تېرىكى، —جىبران قۇدۇق بېشىدىن ئۆره تۇردى، ئىككىمىز دوستلارده‌ك قول ئېلىشتۇق.

—ئىشنى قاچان باشلايسىز؟

—ھوججالغا بېرىپلا باشلىسام بولىدۇ.

بۇ چاغدا ئوما ئېغىز ئاچتى:

—بىز بىر سائەت ئىچىده يولغا چىقىپ، كېچىچە ماڭىمىز. ئىككى ھەپتىده ۋادىئىندگەنگە يېتىپ بارىمىز. شۇ يەردىن يولغا چىقىپ پۈتكۈل ھوججال تاغلىرىنى كېسىپ ئۆتىمىز. قوماندانلىق شتابىنى ھېكلىن تېغىنىڭ ئېتىكىگە قۇرىمىز.

—ئوبدان، ۋاقىت چىقىرىپ بېرىپ كۆرۈپ باقارمەن.

بۇ، بۇندىن بىر سائەت بۇرۇنقى ئىش. ھازىر تۆگىلەرگە يەنە ئېغىر يۈكلەر ئارتىلدى، ئېشەكلەر يانتاق يېرىدىن تۇردى، ئەڭ ئاخىرقى چېدىرمۇ يىغىشتۇرۇلدى. ئەرەبلەر تۈلۈمنى يەنە بىر قېتىم قۇم ئارىلاش سۇغا تولدۇردى. بوران قۇملارنى ئۇچۇرتۇپ، ئادەمنىڭ قورققۇسى كەلگۈدەك ئاۋاز چىقىراتتى. مەن يىراقتىكى بىلئەجىبەگە تەلمۇرۇپ قارىدىم، جېپ ماشىنا كۆرۈنمەيتتى، ئۇلار بەلكىم قورغانغا قايتقان بولسا كېرەك. ئېمىل گىلانتۇس ۋە ئۇنىڭ ئوممىا بىلەن بولغان دوئىلى ئېسىمگە كېلىپ قالدى. ئۇ مېنىڭ بىردىنبىر ئۇمىدىم ئىدى، چۈنكى ئۆچمەنلىك ئۇنى ھوججالغا ئېلىپ باراتتى، ئۇ ماڭىمۇ ئەركىنلىك ئېلىپ كېلەتتى.

مەن بۇ خاتىرىلەر يېزىلغان قەغەزلەرنى قۇدۇقنىڭ بېشىدا بىر تاشنىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ، ئوممىاغا كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن ئۇستىگە قۇم چېچىپ قويدۇم. شامال قۇملارنى ئۇچۇرۇپ كەتسە، بىرىنچى بولۇپ قۇدۇق بېشىغا كەلگەن ئادەم تاشنىڭ ئاستىدىكى قەغەزنى كۆرىدۇ. سىلەر بۇ خەتلەرنى ئوقۇۋاتقان ۋاقتىڭلاردا مېنىڭ سادايىمغا قۇلاق سېلىڭلار:

مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار! سىلەر قۇملۇقتىن قورقماي، كېلىپ مېنى ئىزدەڭلار! مەن كۈتۈمەن، سىلەرنىڭ كېلىشىڭلارنى كۈتۈمەن، مەن تىرىكلا بولسام...

قورقۇنچلۇق قۇملۇقتا قاچانغىچە ياشىيالايمەنكىن تاڭ...

كەچتە ھېرد شۇېت كوفخورد ۋە مېرىسلەرنىڭكىدىن يېنىپ چىقتى. ئۇنىڭ ساقلىغىنى بىكارغا كەتمىدى، ئۇ 200 مارىكا ئەمەس، 350 مارىكا ئىگە بولغانىدى. كوفخورد قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئەھۋالىغا ئەڭ زور دەرىجىدە ھېسداشلىق قىلدى.

— ئاكىڭزنى تېپىۋېلىشىڭىزغا تىلەكداشمەن، — دېدى كوفخورد خوشلىشىدىغان چاغدا ئۇنىڭغا، — پۇلنى قايتۇرۇش مەسلىسىگە كەلسەك، بۇنى ئانچە ئويلاپ كەتمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ئىمكانىيىتىڭىزنىڭ بارىچە ئىزدەڭ. ئازاب ۋە خۇشاللىق، ئۇمىد ۋە ئۇمىدسىزلىنىشكە كەلسەك، بۇنىمۇ سىز بەلگىلىيەلمەيسىز. سىز چوقۇم خەت يېزىپ، بىزنى نېگىرلارنىڭ يېرىدە قانداقراق ياشىغانلىقىڭىزدىن خەۋەرلەندۇرۇپ تۇرۇڭ، بولامدۇ؟ — ئاندىن ئۇ ھېردنىڭ قولىنى قىسىپ ئىشىككىچە ئۇزىتىپ چىقتى.

ھېرد يەنە ئاتلانتىك ئوكيان سەنئەت شىركىتىنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا كەلدى، ئۇ بارون پېرتۇشنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. بۇ قېتىم ئۇ تۇنجى قېتىمقىدەك قورقۇپ كەتمىدى، كۇتۇپ بەك تاقەتسىزلىنىپ كەتكەچكە، قوللىرى سەل تىترەيتىتى.

پېرتۇش بىر دۆۋە ھۆججەت ئارىسىدىن نېمىنىدۇر ئىزدەۋاتاتتى، ئۇ بېشىنى كۆتۇرۇپ ھېردقا قاراپ قويدى، خۇددى بىر بېلىقتەك ياكى بىر ھەيكەلدەك، چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە كۆرۈلمىدى.

— ھەممىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم، — دېدى پېرتۇش،

—ئەتە كونسۇلخانىغا بېرىپ كوللېكتىپ پاسپورت ئېلىڭ، ئۇسۇل ئۆمىكى ئالجىرغا بارغاندىن كېيىن ئۇ يەردىكى دىرېكتورنىڭ باشقۇرۇشىدا بولىدۇ. سىز ئېھتىمال "ئەسمېرا" ناملىق يولۇچىلار پاراخوتىغا ئولتۇرۇپ بريېمېندىن ئالجىرغا بېرىشىڭىز مۇمكىن، —ئۇ يەنە ھېلىقى ھۆججەتلەرنى ئاختۇرۇپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، —ھەـراست، بىر ھەپتىدىن كېيىن بىر ماشىنا كېلىپ، سىزنى بريېمېنغا ئاپىرىپ قويىدۇ. سىز ئايرۇپىلان بىلەن بېرىشىڭىزمۇ مۇمكىن، بۇنى تېخى قارار قىلمىدۇق. قانداقلا بولمىسۇن سىز تەكلىپ قىلىندىڭىز.

ئۇ خۇددى چوڭ ئەربابلاردەك، ھېردىنىڭ مىننەتدارلىقىغا تەكەللۇپ قىلىپ قويدى، ئىشىك تۇۋىدە يەنە ھېردىنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ پەس ئاۋازدا:

—سىزگە بەخت تىلەيمەن، ھېرد خېنىم، —دېدى ئۇ، —ئەگەر ماڭا رەھمەت ئېيتىمەن دېمەكچى بولسىڭىز، بېرلىنغا قايتىپ كەلگەندە ئېيتارسىز! يەنە يۇز كۆرۈشۈشىمىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

پېرتۇش بۇ ئۇسسۇل ئۆمىكى بېرلىندىن ماڭغان كۈنى بۇ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنى گېرمانىيىنىڭ جەنۇبىغا يۆتكەپ كەتمەكچى بولدى، ئۇ يەردە ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى بىلىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. ئۇ نەچچە دېڭىز-ئوكياننى ئاتلاپ بارغىلى بولىدىغان بىرمۇنچە دۆلەتلەردىكى 65 نەپەر قىزنى ئېسىگە ئالدى، ئۇلار سېسىق نامى پۇر كەتكەن پاھىشخانىلاردا ياشاپ، پېرتۇش دېگەن بۇ ئەبلەخنى قارغاپ تىللىغىنىچە قالاتتى. ئۇ قاراڭغۇ ئۆيدە پەردىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ دېرىزىدىن ھېردقا

قارىدى. ھېرد كوچىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇر-
غان كىشىلەرنىڭ قاتارىغا قوشۇلۇپ ئۆچىرەت تۇردى. پېرتۇش
كوچا چىرىغىنىڭ ۋە نېئون لامپىلىق ئېلان تاختىسىنىڭ غۇۋا
يورۇقىدا ھېردنىڭ غۇنچىدەك بويىنى، ئېگىز پاشنىلىق توپلەي
كىيگەن چىرايلىق پۇتلىرىنى ۋە ئوڭ قولىدا كۆتۈرۈۋالغان،
كەسلەنچۈك تېرىسىدىن تىكىلگەن پارقىراپ تۇرىدىغان سومكىـ-
سىنى كۆردى.

ئۇ ۋىجدان جەھەتتىن سەل خىجىللىقتا قالغاندەك بولدى،
شۇ تاپتا ئۇنىڭ دېرىزىنى ئېچىپ ئۇنى چاقىرىپ: ”توختاڭ،
شۋېت خانىم! ھۆججەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كېلىڭ، ياكى
ئەڭ ياخشىسى ئۇلارنى كۆيدۈرۈۋېتىڭ! مەن ھەرگىز، قانداقتۇر
سەنئەت شىركىتىنىڭ كەسپىي ئىش بېجىرگۈچى خادىمى ئە-
مەس... مەن دېگەن... ۋاي خۇدايىمەي، نېمە دېسەم بولار؟
مەن سىزنى ساتقۇچى ئادەممەن! شۇنداق، سىزنى سېتىۋېتىـ-
مەن! سىزنى مەككار، رەزىل، يىرگىنچلىك بىر ئەرەبكە ساتىـ-
مەن. ئۇ دېگەن بىر ياۋايى ئادەم. ئۇ سىزنى ماشىنىغا سۇلاپ،
بوستانلىققا ئېلىپ بارىدۇ، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن سىزنى
يەنە قەبىلە باشلىقىغا تەقسىم قىلىشىدۇ، يالغۇز سىزنىلا ئە-
مەس، سىز بىلەن بىللە بارغان قىزلارنىڭ ھەممىسىنى شۇنداق
قىلىدۇ، شۋېت خېنىم! ئەگەر تەلىيىڭىز بولسا، سىزنى بىرەر
قەبىلە باشلىقى سېتىۋېلىپ توقال قىلار... تەلىيىڭىز بولمىسا
بوستانلىقتىكى تانسىخانىغا بېرىپ، ھەر قانداق بىر ئەرەب،
نېگىر ياكى بەربەرلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىـ-
رىشقا مەجبۇر بولىسىز، ئاندىن ئۇلار جوزىغا 200 ياكى 300

فرانك تاشلاپ قويىدۇ.“ دەپ ۋارقىرىغۇسى كەلدى.

مۇشۇنداق ئىش ئۇچۇنمۇ ماڭا رەھمەت ئېيتامسىز تېخى؟

پېرتۇش دېرىزە تۈۋىدىن نېرىغا بېرىپ، تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن بىر تال تاماكا تۇتاشتۇردى. ئۇنىڭ يۈزلىرى تاتىرىپ، قوۋۇزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنىدى.

بىر قىزدىن 2 مىڭ مارك پايدا بولسا، 13 قىزدىن 26 مىڭ مارك پايدا دېگەن سۆز، كېلەر ھەپتىدە سودا پۈتىدۇ. ئاپئاق تەن بىلەن قىلىنغان سودا-دە بۇ! ئۇ تاماكىسىنى بىر شوراپ، تورۇسقا قارىتىپ پۈۋلىدى، ئاندىن يامغۇرلۇق چاپىنىنى كىيىپ، ئىتتىك سىرتقا ماڭدى. ئۇ سىرتقا چىقىپ ئايلىنىپ، بۇ ئىشلارنى ئۇنتۇماقچى ئىدى.

ھېردقا نىسبەتەن كۈنلەر بەك تېز ئۆتۈۋاتاتتى. ئۇ پېرتۇشنىڭ خېتىدىن ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئاينىڭ 17-كۈنى ئەتىگەن سائەت ئالتىدىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە بېرلىن تېنىبېلھوف ئايرودرومىدىن ئۇچۇدىغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ، ھاياجانلانغانلىقىدىن ئېسىنى يوقىتىپ قويايلا دېدى.

—مېنىڭ تەييارلىقىم تېخى پۈتمىگەن تۇرسا! —دېدى ئۇ قالايمىقان چېچىلىپ ياتقان كىيىم-كېچەكلىرىگە ۋە بۇ سەپەردە ئالىدىغان لازىمەتلىكلىرىگە قاراپ، رەنجىگەن قىياپەتتە، — بۇنداق بولىدىغان بولسا ئالىدىغان نەرسىلەرنىڭ يېرىمى ئۇنتۇلۇپ قالمىسىلا چوڭ گەپقۇ!

ئۇ يۈك-تاقلىرىنى تېكىشقا باشلىدى ھەمدە يان ئۆيدىكى يازغۇچى قوشنىسىنى يارەمگە چاقىرىپ، شىمالىي ئافرىقىغا نېمىلەرنى ئېلىپ بارسام بولار؟ دەپ مەسلىھەت سورىدى. گەر-

چه بۇ قوشنىسىنىڭ بەرگەن تەكلىپى ساپلا قۇرۇق نەزەرىيە بولسىمۇ، ھەر ھالدا رولى ئاز بولمىدى، ھېردىنىڭ ئافرىقا توغرىسىدىكى بىر دۆۋە كىتابىنى ئېسىگە سالدى. ئۇ بىر كېچە ھەپىلىشىپ تەييارلىقىنى ئاخىر پۈتكۈزدى.

بېرلىندا يەنە بىر كۈن تۇرىدىغان گەپ! ئۇنىڭ كۆڭلى بىر ئاز دەككە-دۈككە بولۇپ قالدى. بۇ قورققانلىقمىكىنە؟ بەلكىم بىر قانچە ئاي يۈرتىنى كۆرەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆڭلىدە پەيدا بولغان يۈرتىنى سېغىنىش ھېسسىياتىدۇر، بەلكىم باشقا يۈرتقا بولغان ئىنتىلىشتۇر ۋە ياكى تاقەتسىزلىكتۇر. كۈمۈش لاچىن قاتتىق گۈركىرىگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ ئاسماندا كۆتۈرۈلگىچە ئۇ بۇ بىر كۈننى ئۆتكۈزۈشى كېرەك.

بۇگۈن چۈشتىن بۇرۇن ئۇ بۇ يەردىكى ھەممە ئۆيگە كىرىپ چىقتى. كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن بريمۇگ خانىم ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ:

—بالام، سىز ئۆزىڭىز يالغۇزلا ئافرىقىغا بارىمەن دەۋاتىسىز، بۇ بولمايدۇ، مەن بولسام ھەرگىز بارمايمەن. سىز مۇشۇ يەردە تۇرىۋېرىڭ! مەن سىزگە بەك ئۆگىنىپ قاپتىمەن. . . — دېدى يىغلامسىرىغان ھالدا.

بانكا خادىمى ئۇتىكى بۇنىڭدىن ئۇچ كۈن بۇرۇن يەنە مەرھۇم ئوقۇتقۇچىنىڭ رەپىقىسى بىلەن قاتتىق جېدەللىشىپ قالغانىدى، چۈنكى ئۇ ئايالنىڭ ئۇچ سىئام مۇشۇكى ئۈنىڭ بالكونغا قويۇپ قويغان ناشتىلىقىنى يەنە يەۋالغان ئىكەن.

—ياشلار يەنە نۇرغۇن خەۋپ-خەتەرگە دۇچ كېلىدۇ، — دېدى ئۇ ۋەزمىن ئاۋازدا، —بىز قېرىلارغۇ ئىش كۆرگەن،

لېكىن سىز بەك پەخەس بولۇڭ بالام، ئافرىقىدا بىرەر پالاكەتچىلىككە ئۇچراپ قالماڭ، ئۇ يەردە ئۆزىڭىزدىن باشقا سىزنى قوغدايدىغان ئادەم يوق. بۇ يەردە، بۇ قورقۇنچلۇق ئۆيدە يەنە قانداق بولماقچىدى؟ —ئۇ بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ، ئاندىن ئۆزى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان گېپىنى هاياجان بىلەن سۆزلەپلا كەتتى، —ئۇچ سىئام مۇشۇك مېنىڭ قېزىلىرىمنىڭ هەممىسىنى يەپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ! مۇشۇنىڭ بىلەن ئالتىنچى قېتىم شۇنداق بولدى! مەن ئۇ ئايال بىلەن جېدەللىشىپ قالدىم. مەن ئۇنىڭغا: "قارىمامسىز، قېزا يەنە يوق تۇرىدۇ! ئەگەر مۇشۇكلىرىڭىز چاڭ سالمايدىغان بولسا، مەنمۇ مۇشۇك باققۇچىڭىز بولۇپ يۈرمەيتتىم!" دېسەم، ئۇ قوپۇپ نېمە دەيدۇ دېمەمسىز: "ئۇتىكې ئەپەندى، مېنىڭ مۇشۇكلىرىم سىزنىڭ بۇنداق ئەرزان باهالىق قېزىلىرىڭىزغا قاراپ قالىدىغان بولسا چوقۇم تىرىك قالمايدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ مۇشۇكلەرمۇ بۇنداق ئەرزان باهالىق قان ئۈچەيلەرنى يېمەيدۇ. . ." دەيدۇ تېخى ماڭا! ئەرزان باهالىق قان ئۈچەيلەرمىش. مەن ئېيىغا 850 مارك پۇل تاپىدىغان ئادەممەن! پەقەت ئالىي دەرىجىلىك مەززىلىك قېزىلارنىلا سېتىۋالىمەن! مەن ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ قويمىسام! هازىرلا بېرىپ ئۇنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىمەن! شۇنداق، مەن چوقۇم بارىمەن! بارماي قويمايمەن! ئۇنى باشقىلارنىڭ تىنچلىقىغا دەخلى-تەرۇز يەتكۈزدى دەپ ئەرز قىلىمەن! —ئۇ پۈشۈلدىغىنىچە دەلدەڭشىپ بېرىپ ئورۇندۇققا ئولتۇردى.

هېرد ئۇتكې بىلەن سەممىي خوشلىشىپ، ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقتى. ئىككىنچى قەۋەتنىڭ كارىدورىدا ناخشا مەشىق

قىلىۋاتقان ئەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى. . . ئۇ ئادەم ھەر قېتىم «سېھىرلىك مەرگەن» دېگەن بۇ ناخشىنى ئېيتقاندا، دائىم ئاۋازى خىرىلداپ يىرتىق ناغرىدەك چىقاتتى. شۇنداق بولسىمۇ ھېرد يەنىلا توختاپ زەن قويۇپ ئاڭلىدى. . . ھەممە ئىش ئادەتتىكىگە ئوخشاش بولۇپ، ئادەمنىڭ ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى.

برىمۇگ خانىم مومىلانغان پەلەمپەينى سۇرتكەچ مەرھۇم ئوقۇتقۇچىنىڭ رەپىقىسى بىلەن پاراڭ سېلىۋاتاتتى. ئوقۇتقۇچىنىڭ رەپىقىسى ئۇتكېنىڭ قىلغىنى توغرا بولمىدى دەپ چىڭ تۇرۇۋېلىۋاتاتتى. بۇ چاغدا پۇفايىل ئۇستۇنكى قەۋەتتىن چۇشۇپ كەلدى، ئۇ قولتۇقىغا بىرمۇنچە ئورىگىنالنى قىستۇرۇپ، گېزىتخانىغا ماڭغانىدى. ئۇ ھېردقا ئىككى باشمالتىقىنى چىقىرىپ[1] كۆزىنى پۇرۇشتۇرگىنىچە:

— ئاق يوللۇق بولۇڭ، ھېرد خېنىم، سىز قايتىپ كەلگۈچە ئەدەبىيات ساھەسىدە مېنىڭ ئاز-تولا نامىم چىقىپ قېلىشى مۇمكىن، يازغۇچىلار لۇغىتىگە كىرىپ قالامدىمەن تېخى! — دېدى ئۇنلۇك ئاۋازدا.

ئىككىيلەن تەڭلا كۇلۇشۇپ كەتتى، ئەمما ھېرد زورلاپ كۇلۇپ قويغاندەك قىلاتتى. پۇتۇن بىر كۇن ئۇ بېرلىننىڭ كوچىلىرىدا ئايلىنىپ يۇردى. قىزىق ئىش، بۇ شەھەر بۇگۇن ئۇنىڭغا باشقىچىلا يېڭىچە كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ بېرلىندا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ھەر كۇنى مۇشۇ كوچىلاردا ماڭغان، لېكىن بۇ كوچىلاردىكى ئۆزگىرىشلەرگە دىققەت قىلمىغانىكەن، شۇڭا بۇ

---

① بىرەر كىشىگە قاراپ باشمالتىقىنى چىقىرىش گېرمانىيىلىكلەرنىڭ مۇۋەپپەقىيەت تىلەش ئادىتى.

شەھەر ئۇنىڭغا تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

ئۇ بىر قەھۋەخانىدا بىر ئىستاكان قەھۋە بىلەن بىر پارچە سېرىق مايلىق تورت يېدى. بۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى تېتىپ كەتتى. كېيىن ئۇ يەنە بىر قانچە قول ھۈنىرى بۇيۇملىرى ماگىزىنىنى ئايلاندى... بىر ماگىزىننىڭ دېرىزىسىگە ئۇزۇن چۇچىلىق چاسا ئاق رومال ئېسىپ قويۇلغانىدى... بۇنى قول ماشىنىسىدا توقۇپ چىقىش ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. يۆھاسىمسىتال كوچىسىدا مەخسۇس ماي بوياق رەسىم ساتىدىغان بىر ماگىزىن بولۇپ، ماگىزىندا مىگېل كۆلى[1]نىڭ مەنزىرىسى چۈشۈرۈلگەن بىر رەسىم بار ئىدى، رەسىمگە ناھايىتى يېقىملىق ۋە ماسلاشتۇرۇپ رەڭ بېرىلگەن، كۆرۈنۈشى كەڭرى، سىپتا ئىدى، شەكىل بىلەن مەزمۇن ناھايىتى ئوبدان بىرلەشتۈرۈلگەن بولۇپ، سىسلەي[2]نىڭ ئەسىرىگە بەك ئوخشايتتى. ھېرد بۇ رەسىمنىڭ ئاستىغا چىقىرىپ قويۇلغان باھاسىغا ھەيرانلىق بىلەن قارىدى: 420 مارك.

ئۇ مۇشۇ ئىش سەۋەبىدىن 100 ماركقا ئېرىشكەن ئەمەسمىدى؟ ئەمدى بۇلارنى ئويلىمىغان ياخشى... ئۇ كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئىلگىرىكى تۇرمۇشى بىلەن ئادا-جۇدا بولغان، ئۇ ھازىر بۇ ماگىزىنلارنىڭ ھەممىسىگە بارغان تەقدىردىمۇ، ئىلگىرىكى نەرسىلەرگە شۇنداق بىر كۆز يۈگۈرتۈپلا قويالايدۇ خالاس، ھازىر مۇھىمى كەلگۈسى ئۈچۈن شىجائىتىنى

---

① مىگېل كۆلى بېرلىننىڭ شەرقىي جەنۇبىدا بولۇپ، كۆلىمى 7.5 كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ.

② سىسلەي (1839—1899)، فرانسىيىلىك رەسسام.

ئۇرغۇتۇش.

كۈن چۈش بولغاندا، ئۇ ھېرىپ-چارچىغان ھالدا ئۆيىگە قايتىپ كەلدى-دە، تامىقىنى يەپلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى.

يەنە يېرىم كۈن ۋە بىر كېچە قالدى! ئۇنىڭدىن كېيىن، ئايروپىلاننىڭ تۆت پىرقىرىغۇچى ئاستا-ئاستا ئايلىنىپ، بارغاز-سېرى ئىتتىكلەيدۇ، ئاندىن بىر پارقىراق نەرسە سىلكىنگەن ھالدا ئۇچۇشقا باشلايدۇ... ئۇچقۇچى بۇلمىسىنىڭ ئىشىكى ئۈستىدە: "تاماكا چەكمەڭ! بىخەتەرلىك تاسمىسىنى چىگىۋېلىڭ!" دېگەن كۆزنى چاقنىتىدىغان بىر قۇر خەت كۆرۈندۇ، بېرلىن بىردەمدىلا ئايروپىلاننىڭ ئاستىدا قالىدۇ، كەڭ كەتكەن ئىمارەتلەر، خافېر دەرياسى، كۆللەر، ئېتىزلار ۋە كەنت-مەھەللىلەر ئارقىدا قالىدۇ... ئايروپىلان ئاستا-ئاستا كۆتۈرۈلىدۇ... بۇلۇتلار يۇمىلاق دېرىزە تۈۋىدىن غۇيۇلداپ ئۆتىدۇ، قۇياش نۇرى ئايروپىلان قانىتىغا چۈشىدۇ... كىشىلەر ئاسماندا قۇشتەك ئۇچۇپ، پەستىكى زېمىنگە نەزەر سالىدۇ، زېمىن پىرقىراۋاتقان بىر خەرىتىگە ئوخشاش كۆرۈندۇ...

بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئۇنتۇلغۇسىز بىر كەچۈرمىش بولىدۇ-دە...

گۇگۇم قاراڭغۇلۇقى يېيىلىپ، بېرلىندا تۈمەنلىگەن چىراغلار يورۇدى. مەرھۇم ئوقۇتقۇچىنىڭ رەپىقىسىنىڭ يەتتە سىئام مۇشۇكى ئۇدۇل ئوچاقنىڭ يېنىدىكى ئۆينىڭ ئۈستىدە ئۆزلىرىنىڭ كېچىلىك بەزمىسىنى باشلىدى، بانكا خادىمى ئۇتكې يەنىلا غودۇڭشۇپ بىر نېمىلەرنى دېمەكتە ئىدى، پۇفايىل ماشىنكىدا يېڭى يازغان ھېكايىسى ۋە بىر شېئىرىنى ئۇرۇۋاتاتتى،

بریمۇگ خانىم قاچا-قۇچىلىرىنى يۇيۇۋاتاتتى. يۇقىرى ئاۋازلىق ئەر ناخشىچى خورىنىڭ "بەختلىك چاغلاردا بولىسەن پەيدا" دېگەن مىسراسىنى ئېيتىۋاتاتتى. . . ھېرد بۇنى ئاڭلاپ كۈلۈپ قويدى، ئۇ ئايرىلىش تۈپەيلىدىن بولىدىغان ئېغىر كۆڭۈل غەشلىكىنى ئاللىقاياقلارغا چۆرۈۋەتكەنىدى.

ئۇ ئەڭ ئاخىرقى بۇ كېچىدە چۈشمۇ كۆرمەستىن تىپتىنچ ئۇخلىدى.

ئەتىگەن سائەت تۆتتە قوڭغۇراقلىق سائەتنىڭ قوڭغۇرىقى جىرىڭلىدى. ئۇ ئويغىنىپ بىر ھازادىن كېيىن ئاران كۆزىنى ئاچتى. ئىشىك تۈۋۈندىكى چامادانىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ ئەمدى بۇ يەرگە قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

سائەت تۆت يېرىمدا ئاۋايلاپ دەسسەپ ئۆيدىن چىقتى. كوچا قۇيقۇرۇق بولۇپ، بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. ھەممە ئۆيلەرنىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرى مەھكەم تاقاقلىق بولۇپ، كىشىلەر شېرىن ئۇيقۇدا ئىدى.

ئۇ ئۇياق-بۇياققا دوقۇرۇپ يۈرگەن بىر تاكسىنى توسۇپ، شوپۇرغا تېنىبورخوف ئايرودرومىغا ئاپىرىپ قويۇشنى ئېيتتى.

كۈمۈش رەڭ بىر ئايروپىلان كۈن نۇرى بالدۇر چۈشىدىغان ئۇچۇش يولىدا توختىتىپ قويۇلغانىدى. ئايرودروم رېستورانىدا يەتتە قىز ئولتۇراتتى، ئۇلارمۇ ئافرىقىغا بارىدىغان 13 قىزنىڭ ئىچىدىكىلەردىن ئىدى. ئۇلار ئەمدىلا ئىشتىن چۈشكەن ئامېرىكىلىق ئۇچقۇچىلار بىلەن چاقچاقلاشقاچ ساقلاپ ئولتۇراتتى. ئۇلار ھېرد بىلەن سالاملىشىپ قول ئېلىشقاندىن كېيىن، بىرمۇنچە سوئاللارنى سوراشتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى گـۈزەل نازىر-

ننلار بولۇپ، بىرقانچىسى قېنىق گىرىم قىلىۋالغاندى، ئۇلار ئۇسسۇلچى قىزلار ئىدى.

—ئاۋۇ تەرەپكە بېرىپ، ئاۋۇ سېمىز سودىگەرنىڭ يېنىنى قۇرۇقداپ قويمامدۇق! —دېدى كىشىنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈر-گۈدەك سېرىق چاچلىق بىر قىز، ئۇ ئاددىيلا قىلىپ ئىسمىنى ئېۋىن دەپ تونۇشتۇردى.

ھېرد چوڭ دېرىزىدىن ئۇچۇش يولىدىكى ئايروپىلانغا قارد-غىنىچە لام-جىم دېمەستىن بىر بولۇڭدا ئولتۇردى.

بىر ماي ماشىنىسى كەلدى، ئۇزۇن بىر رېزىنكە تۇرۇبا ئايروپىلانغا ئۇلاندى، ئايرودروم خىزمەتچىلىرى ئۇچقۇچى بىلەن بىر نېمە دەپ پاراڭلىشۋاتاتتى. بىر خىزمەتچى قىز قولىدىكى يولۇچىلار تىزىملىكىنى تاموژنىدىكى تىزىملىك بىلەن سېلىشتۇ-رۇۋاتاتتى. سائەت بەشتە پېرتۇش يېتىپ كەلدى، ئۇ ھەر بىر قىزنىڭ مەڭزىگە سۆيۈپ، ئەھۋال سورىغان بولدى. ئۇ ھېردنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بىر ئاز ئىككىلىنىپراق قولىنى ئۇزاتتى.

—ئافرىقىغا بېرىپلا مېنى ئۇنتۇپ كېتىڭ، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، —مېنىڭ سىزگە دەيدىغانلىرىم مۇشۇ.

ھېرد بېشىنى لىڭشىتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ مەقسە-تىنى چۈشەنمىدى.

ئايروپىلان دەل ۋاقتىدا —سائەت ئالتىدىن 30 مىنۇت ئۆتۈ-كەندە ئۇچتى، ئايرودروم ئۈستىدە خوشلاشقانلىقىنى بىلدۈرۈپ بىر ئايلىنىۋېتىپ، بۇلۇتلارنى يېرىپ غەربكە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى.

ئۇچقۇچى بۆلمىسىدە تېلېگراف ئاپپاراتى ”تىت-تىت،

تىت-تىت" قىلىپ ئاۋاز چىقىرىۋاتاتتى.

ھەممە ئىش نورمال ئىدى، ئايروپىلان غەربىي شىمال تەرەپكىرەك كېتىۋاتاتتى.

پېرتۇش ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇش يولىدا يالغۇز تۇرغىنىچە يىراقلاپ كېتىۋاتقان ئايروپىلانغا قاراپ قالدى، ئۇنىڭ چاچلىرىنى شامال ئۇچۇرتۇپ، يېرىمىنى ئالىدىغا چۈشۈرۈپ قويغاندىدى.

—خوشلىشىش دېگەن شۇنداق ئېغىر بولىدۇ، —دېدى ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئايرودروم خىزمەتچىسى.

—شۇنداق، خوشلىشىش... ھەقىقى خوشلىشىش...

پېرتۇش بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ئۇ بۇرۇلۇپ ماشىنىسى تەرەپكە قاراپ ئاستا يۈرۈپ كەتتى.

ئالجىردا، ئۇچىنچى نومۇرلۇق پېرىستاندا ئۆمەر بىننى سۇلايمان دېگەن ئەرەب ساقلاپ تۇرغىلى بىر نەچچە كۈن بولغانىدى، ئۇ مۇشۇ 13 قىزنى سېتىۋالغان كىشى ئىدى.

ئۇچ كۈندىن بېرى، "ئەسمېرا" ناملىق بۇ 5000 تونناملىق پار پاراخوتى ئىزچىل تۇردە بىرىمېن پورتىدا تۇراتتى. بۇ ھەم يولۇچى ھەم يۈك توشۇيدىغان پاراخوت بولۇپ، ئىتالىيىنىڭ دۆلەت بايرىقى ئېسىقلىق ئىدى. بۇ ئۇچ كۈن ئىچىدە ئۇنىڭغا لىق يۈك قاچىلانغانىدى، بۇ يۈكلەر ئاساسلىقى بىرىمېندا ئىشلەنگەن پىكاپلار ئىدى. ئەمدى پاراخوتقا يولۇچىلار چىقسىلا بولاتتى.

پاۋىل ھاندرىك بىرىنچى تۇركۈمدە پاراخوتقا چىققان يولۇچىلاردىن ئىدى، ئۇ پاراخوت بېلىتى ۋە پاسپورتىنى كۆرسەتكەن-

دىن كېيىن، پاراخوت كاپىتانىنىڭ ئىككىنچى يارده‌مچىسى ئه‌-
ده‌ب بىلەن دېدى:

—سىزنىڭ ئورنىڭىز 18-بۆلمىده ئىكەن، ئىككىنچى قه‌-
ۋەتتە، ئه‌په‌ندىم.

—ره‌همه‌ت، —دېدى هاندرىك.

بۇ چاغدا بىر هاممال ئۇنىڭ ئىككى يۈك-تاق ساندۇقىنى
ئېلىپ كېلىپ پاراخوت كۆتكۈچىسىگه بەردى. ئارقا پالوبادا
كران "تاراق-تۇرۇق" قىلىپ يۈك بۆلمىسىگه يۈك-تاقلارنى
كىرگۈزۈۋاتاتتى، پاراخوت كاپىتانىنىڭ باش يارده‌مچىسى ئۇ-
لۇك ۋارقىراپ قوماندانلىق قىلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ جاراڭلىق ئىتا-
لىيانچه ئاۋازى پاراخوت ئۈستىدىكى ئاسماندا ئه‌كس سادا پەيدا
قىلاتتى.

هاندرىك بۇرۇلۇپ پرېستان ته‌ره‌پكه قارىدى. برېمېن چېر-
كاۋىنىڭ قوڭغۇراقخانىسى پارلاق كۈن نۇرىدا سۈره‌تتىكى ئو-
چۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. يان ته‌ره‌پتىكى پرېستاندا مال قاچىلا-
غان بىر قانچه يۈك پاراخوتى ۋه ماي پاراخوتى تۇراتتى. بىر
تاموژنا چارلىغۇچى قېيىقى بۇلغانغان دېڭىز سۈيىده كه‌ڭ بىر
سۇ يولى قالدۇرۇپ ئۆتۈپ كه‌تتى. چارلىغۇچى قېيىقنىڭ ئالدى
پالوباسىغا قارا، قىزىل، سېرىق ئۇچ خىل ره‌ڭلىك بىر بايراق
قادالغان بولۇپ، شامالدا يه‌لپۈنۈپ ۋىژىلداپ ئاۋاز چىقىراتتى.

—بىر نه‌رسه ئىزده‌ۋاتامسىز، ئه‌په‌ندىم؟ —ده‌پ سوريدى
بىر سېرىق يه‌ڭ به‌لگىسى تاقىۋالغان پاراخوت خادىمى.

—هېچ نه‌رسه ئىزدىمىدىم، ره‌همه‌ت. سىز پاراخوت باشلى-
قى بولامسىز؟

—شۇنداق، ئەپەندىم. ئىسمىم مارىئو بريتتاس. سىز دوختۇر، شۇنداقمۇ ئەپەندىم؟ مەن يولۇچىلارنىڭ تىزىملىكىدىن كۆردۇم.

—شۇنداق، ئىچكى كېسەللەر دوختۇرى.

—بۇگۈن كەچتە سىزنى بىز پاراخوت خادىملىرىنىڭ ئاشخانىسىغا تاماققا تەكلىپ قىلسام بولامدۇ؟ بىزنىڭ پاراخوتتىكى دوختۇرىمىزنىڭ سىز بىلەن بەك تونۇشقۇسى بار ئىكەن. بەلكىم بىز سەپەر ئۇستىدە سىزنى ئاۋارە قىلىپ قېلىشىمىز مۇمكىن.

هاندرىك پاراخوت باشلىقىغا قىزىقسىنىپ قارىدى:

—پاراخوت خادىملىرىدىن ئاغرىپ قالغانلار بارمۇ-قانداق؟

مارىئو بريتتاس كۈلۈپ تۇرۇپ دېدى:

—شۇنداق، دوختۇر دېگەن دوختۇر-دە!

—ماقۇل ئەمىسە! —هاندرىك ئورۇق، ئاپئاق قولىنى سۇندى، —تەكلىپىڭىزنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىمەن.

—رەھمەت، دوكتور ئەپەندىم.

هاندرىك ئالىي بۇلمىلەرنىڭ كارىدورىدىن ئۆتۈپ شوتا تەرەپكە كېتىۋاتقان بريتتاسنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى. ئۇ ناھايىتى بەستلىك ئادەم ئىدى، چىرايى دېڭىز شامىلىدا قارىداپ كەتكەن بولۇپ، ئىنچىكە بۇرۇت قويۇۋالغانىدى. "ئۇ چوقۇم ئىتالىيىنىڭ شىمالىدىن، —دەپ ئويلىدى هاندرىك، — كونكرىت ئېيتقاندا، بەلكىم پادۇيەلىك، فلورېنسىيەلىك ياكى ۋېرونالىق بولسا كېرەك." ئۇ ئۆزىنىڭ بۇلمىسىگە كېتىۋېتىپ شۇنداق ئويلىدى. پاراخوت خادىمى ئۇنىڭ چامىدانىنى بۇلمىسىگە ئەكىرىپ قويغان ھەمدە ئۇنىڭغا بىر ئىستاكان قەھۋە تەييارلا-

لاپ قويغاندى.

هاندرىك بىر ئاھاڭغا غىڭشىغىنچە پەلتوسىنى سالدى، كۆڭلىكىنىڭ يېڭىنى تۈرۈپ، قوللىرىنى يۈدى، ئاندىن قەھۋە-نى ئۆرە تۈرۈپ ئىچىۋېتىپلا بۆلمىدىن چىقتى. ئۇ شوتىنىڭ بالدىقىغا يۆلەنگىنىچە ئۇياق-بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۈرغان يولۇچىلارغا سەپسالدى.

پاراخوت قوزغىلىش ئالدىدا، ئەتراپنى قالايمىقانچىلىق ۋە ۋاراڭ-چۇرۇڭ قاپلىدى. يولۇچىلار ئاپتاپقا قاقلىنىدىغان پالوبادا پاراخوت سازەندىلىرى ئىتالىيە مارشى ۋە تانسا مۇزىكىسىنى ئورۇنلىدى. ئەتراپتىكى ۋاراڭ-چۇرۇڭ مۇزىكىنى بېسىپ كەت-تى. پاراخوت شوتىسىنىڭ يېنىدا باش يارەمچى سېمىز بىر ئايال بىلەن سۆزلىشىۋاتاتتى، ئايال جىددىيلەشكەنلىكىدىن ئۆپ-كىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالايلا دېگەندى، قارىغاندا ئۇنىڭ پاس-پورتىدا چاتاق بارەدەك قىلاتتى. يېشىل تاموژنا كىيىمى كىيگەن بىر خادىم كېلىپ ئارقا تەرەپتىكى يولۇچىلارنىڭ ئۆتۈۋېلىشى ئۈچۈن ھېلىقى ئايالنى بىر چەتكە تارتتى.

ئالاھەزەل سائەت توققۇزلاردا پاراخوتقا بىر توپ سەتەڭلەر چىقتى. ئۇلار ئۇنلۇك ناخشا ئېيتقىنىچە ئۇزۇن كارىدوردا خۇ-شال كەلمەكتە ئىدى، بىر ماتروس ئۇلارنى ئالدى پالوباغا ئېلىپ چىقتى. ھاندرىك كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۇلارنىڭ كۆڭلەكلىرىنى پۇلاڭلىتىشىپ تىك شوتىغا ئۆمىلەپ چىقىشلىرىغا قاراپ، پە-خىلداپ كۈلۈشۈپ تۈرۈپ كۆرسىتىۋاتقان شوتىغا يامىشىش ما-ھارىتىنى تاماشا قىلدى.

— ئوماق جانانلار ئىكەن، شۇنداق ئەمەسمۇ، دوكتور ئەپەن-

دىم؟ بۇلار ياش قىزلاردىن تەركىب تاپقان ئۇسسۇل ئۆمىكى، ھەممىسى بىرلىنلىق قىزلار ئىكەن. . . —ئەسلىدە ئىككىنچى يارەمچى ھاندىكىنىڭ يېنىدا تۇرغانىكەن.

—ھە، بىرلىنلىق قىزلار؟ —ھاندىك كارىدورنى بويلاپ ئالدى پالوباغا چىقىدىغان شوتىنىڭ قىشىغا كەلدى، بۇ يەردىن ئىككىنچى دەرىجىلىك بۆلمىلەرنىڭ بەزىلىرىنى ۋە ئوزۇق-تۇلۇك بۆلمىسىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇ پالوبانىڭ رېشاتكىسىغا يۆلەنگىنچە پرېستانغا خىيال ئىلكىدە نەزەر سېلىۋاتقان، قاپقارا چاچلىرى يەلپۈنۈپ تۇرغان، چىرايىنى غەمكىنلىك باسقان بىر ئۇسسۇلچى قىزنى كۆرۈپ ئەجەبلىنىپ قالدى. ھاندىك بىر ئاز ئىككىلىنىپ، ئاندىن شوتىغا چىقتى-دە، ئۇ قىزنىڭ قېشىغا باردى. قىز ھاندىكقا دىققەت قىلماي، رېشاتكىنىڭ تۇۋىدە مىدىرلىماستىن تۇراتتى، ئۇنىڭ چىرايى تاتىراڭغۇ ھەم ئورۇق ئىدى.

—سىز ھەر قېتىم گېرمانىيىدىن ئايرىلغاندا مۇشۇنداق غەمكىن بولامسىز؟ —ھاندىك پەس ئاۋازدا سورىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى سەل-پەل پۈتۈپ قالغاندەك قىلاتتى.

قىز يېنىغا لاپىيىدە قاراپ قويۇپ، يەنە پرېستان تەرەپكە قارىدى.

—بۇ مېنىڭ تۇنجى قېتىم گېرمانىيىدىن ئايرىلىشىم، — دېدى قىز پەس ئاۋازدا، —ئافرىقىغا بېرىپ ساياھەت قىلىش ئەلۋەتتە پەيزى ئىش، بىراق مەن يەنىلا بىئارام بولۇۋاتىمەن.

—ئافرىقىغا؟ —ھاندىكنىڭ قويۇق قاشلىرى لىككىدە كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، —ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكىلەر تۇنىسقا بارامسىز-

لەر؟

—ئالجىرغا بارىمىز.

—ئۇ بىر گۈزەل شەھەر، مەن ئۇ يەرگە بارغان، ئاپئاق ئۆيلەر قاتارىسىغا پەلەمپەي شەكىللىك تاشلار ئۈستىگە سېلىنغان، بوسۇغا تۈۋىدىلا كۆپكۆك دېڭىز. بۇ شەھەر ناھايىتى چوڭ، چوڭ-كىچىكلىكى بېرلىنىدەك كېلىپ قالىدۇ...

—سىز بېرلىننى ئوبدان بىلەمسىز؟

ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتتى:

—مەن بېرلىنلىق.

—بۇ بەك ياخشى بولدى! —قىز بۇرۇلۇپ ھاندرىكقا دوستانە نەزىرى بىلەن قارىدى، —سىزمۇ ئافرىقىغا بارامسىز؟

—شۇنداق، يەنە كېلىپ مەنمۇ ئالجىرغا بارىمەن، بۇ تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى. ئىسمىم پاۋىل ھاندرىك.

—مەن ھېرد شۇبت بولىمەن، —قىز گۈمانىي نەزەر بىلەن ئۇنىڭغا سەپسالدى، —ھاندرىك ئەپەندى، مېنىڭ قىزىققاقلىقىمنى كەچۈرگەيسىز، سىزمۇ سەنئەتكارمۇ؟

—ئەپسۇس، مەن سەنئەتكار ئەمەس، دوختۇر، ئىچكى كېسەللەر دوختۇرى.

—ھە، مۇنداق ئىكەن-دە.

ھېرد يەنە رېشاتكىغا يۆلەندى. ھاندرىك ئۇنىڭ سۈزۈك بويۇنلىرىغا ۋە يۇمشاق، قارا بۇدۇر چاچلىرىغا قارىدى، ئاجايىپ بىر خىل سېزىم ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تارىدى... بۇ سېزىم ئۇنى مەلۇم بىر ئادەمنى ئۆز ھىمايىسىگە ئېلىشقا، ئۇنى ھېچقانداق بەختسىزلىككە ئۇچراتماسلىققا ئۇندەيتتى.

—سىز ئالجىرنىڭ قەيېرىدە تۇرماقچى، شۋېت خېنىم؟ — دەپ سورىدى ھاندرىك.

ھېرد مۈرىسىنى قىستى:

—بۇنى تېخى ئۇقمايمىز.

—ئۇنداقتا سىلەر ئالجىردىلا بولامسىلەر؟

—بۇنىمۇ ئېنىق بىلمەيمىز، بىز پەقەت تەكلىپ بويىچە ئالجىرغا بارىدىغانلىقىمىزنىلا بىلىمىز.

ھاندرىك ھېردقا بىرئاز ئەجەبلىنىپ قارىدى:

—بۇلار سىلەرنىڭ توختىمىڭلاردا ئېنىق يېزىلمىغانمۇ؟

—شۇنداق، يېزىلمىغان. بىزنى ئالجىردا بىر كىشى كۈتۈ-ۋالىدۇ، قالغان ئىشلارنى ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمىز. بېرلىن-دىكىسى ناھايەت بىر تونۇشتۇرۇش ئورنى.

—قىزىق ئىش، —ھاندرىك رېشاتكىغا كەينىچە يۆلىنىپ تۇرۇپ ھېردنىڭ تاتىراڭغۇ، مىسكىن چىرايىغا تىكىلدى.

—مېنىڭچە، خېنىم، سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزغا كۆڭۈل بۆ-لۈپ قويسام بولغىدەك. سىز بېرلىنلىق قىز ئىكەنسىز... شۇڭا، مېنىڭ سىزگە كۆڭۈل بۆلۈش مەسئۇلىيىتىم بار دەپ قارايمەن! مەن ئالجىردا بىر مەزگىل تۇرىمەن. كىشىلەر مېنى ھامبۇرگدىن سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىكى بىر خىل قان كېسىـ-لىنى تەكشۈرۈشكە ئەۋەتتى. بىر قىسىم گېرمانىيىلىك دېڭىز-چىلار ئافرىقا پورتلىرىدا مۇشۇنداق كېسەلنى يۇقتۇرۇۋاپتۇ. بۇ كېسەلنىڭ يۇقۇمچانلىقى بەك كۈچلۈك، شۇڭا ئۇ ھامبۇرگ تىبابەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ ئېتىبارىنى قوزغىدى. مانا قاراڭ، شۇنداق بولغاندا، مەن ئۆزى يالغۇز لۈكچەكلەر، قەلەندەرلەر،

قاراقچىلار ۋە ئادەم سودىگەرلىرىنىڭ ئارىسىدا قالغان قىز يۇرتـ
دىشىمغا كۆڭۈل بۆلۈدىغان بولدۇم.

—رەھمەت، —ھېردنىڭ چىرايىدا بىلىنەر-بىلىنمەس كۈلـ
كە ئەكس ئەتتى، —ئافرىقا ئۇ قەدەر يامانمۇ ئەمەستۇ؟!

ئۇلار پالوبادا بىر سائەتتىن كۆپرەك تۇرۇپ، كېمە قوزغالـ
غان چاغدىكى قىزغىن مەنزىرىنى بىرلىكتە تاماشا قىلدى. ھېرد
تۇرۇپ-تۇرۇپ ھاندرىككە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قوياتتى.
قۇياش نۇرى ئۇنىڭ قارامتۇل يۈزىدە جىلۋىلىنىپ تۇراتتى.
ئۇنىڭ لەۋلىرى نېپىز بولۇپ، چېچىغا ئاق سانجىغانىدى. ئۇ
ئۇچىسىغا بىر يۈرۈش كۈل رەڭ كاستۇم-بۇرۇلكا، پۇتىغا ئاق
بەتىنكە كىيگەنىدى. كۆڭلىكى سەل كىر بولۇپ قالغان بولۇپ،
ياقىسى يىرتىلىشقا ئاز قالغانىدى... ھېرد بۇلار دەل بىر
بويتاق ئەرنىڭ بەلگىسى ئىكەنلىكىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ئىخـ
تىيارسىز كۈلۈۋەتتى. بويتاق ئەرلەر كۆپىنچە بۇ كىچىككىنە
ئىشلارنى نەزىرىگە ئىلمايدۇ، ئەمما بۇلار دەل ئاياللارنىڭ دىققـ
تىنى تارتىدىغان نىشاندۇر.

قۇياش پالوباغا نۇرىنى سەپتى، بۈگۈن ئەتىگەن ھاۋا ناھايـ
تى ئىسسىق ئىدى، ماتروسلار ھەممە شىرەنىڭ قېشىغا چوڭ
كۈنلۈك ئورنىتىشقا باشلىدى. ئەڭ ئاخىرقى يولۇچىلار شوتىغا
ئالدىراپ چىقىشىۋاتاتتى. پاراخوت باشلىقى شوپۇرلار بۆلمىسـ
نىڭ سىرتىدىكى رېشاتكىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ يۈك بۆلمىسىدىن
چىققان باش ياردەمچىسى بىلەن پاراڭغا چۈشتى. ئىككىنچى
ياردەمچى يەنە يولۇچىلارنىڭ تىزىملىكىنى بىكار قىلىنغانلىرى
بىلەن قوشۇپ پاراخوت ئىشلىرى بۆلۈمىدىكى بېلەتلەر بىلەن

سىلىشتۇرۇپ چىقتى. بىردىنلا گۈدۈك چىلىنىپ، پورت قۇلاق-
نى يارغۇدەك شاۋقۇن-سۈرەن دېڭىزىغا ئايلىنىپ قالدى. ھېرد
ئىختىيارسىز تىترەپ، چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى.

—كەچۈرۈڭ، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، —مەن گۈدۈك
ئاۋازىنى بەك كۆپ ئاڭلاپ كەتكەن، بۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش
قىلىدىغان ئەسلىمىلەر. ئۇ مېنىڭ تېخى بالا ۋاقىتلىرىم ئىدى،
بۇ كەچۈرمىشلەر خاتىرەمگە چوڭقۇر ئورنىشىپ قاپتىكەن. . .

—بىلىمەن. سىز ھازىر ئافرىقا ۋە بىزنىڭ ھەمراھ بولۇپ
سەپەرگە چىققىنىمىزدىن باشقا ھېچ نەرسىنى ئويلىماڭ. سىز-
نىڭ كەينىڭىزدە قالغىنى قەدىمىي دۇنيا. . . ئۇنى ياد ئېتىشكە
ئەرزىمەيدۇ. ئىنتايىن گۈزەل ئۆتمۈش بولغان تەقدىردىمۇ، كە-
شىلەر ئۆتمۈش ئۈچۈن ئەسلىمە گۈلچەمبىرىكى توقۇماسلىقى
كېرەك. كىشىلەر ھېرىپ باقمىغان جايلار ھامان ئىنسانلارنىڭ
ئەڭ تەلپۈنىدىغان جايى. . . بۇنى بىر ئۇلۇغ پەيلاسوپ ئېيتقانە-
كەن، ئۇ ھېچقاچان ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىدىن قانائەت ھاسىل قىلا-
ماپتىكەن.

ھاندرىك ھېردنى سايىۋەن ئاستىدىكى تانسىخانىغا باشلاپ
بېرىپ تانسا ئوينىدى. سۆرىگۈچى كېمە، پاراخوتنى سۆرەپ
پورتتىن قوزغالدى، ئۇزاتقۇچى كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى قول
پۇلاڭلاتسا، بەزىلىرى قول ياغلىقلىرىنى پۇلاڭلىتاتتى. پاراخوت
گۈدۈك بېرىپ، پورتتىكى باشقا پاراخوتلار بىلەن خوشلاشتى،
پاراخوت باشلىقى رولچى بۆلۈمىنىڭ پەلەمپىيىدە تۇرۇپ كىشى-
لەرگە ئېھتىرام بىلدۈردى.

ئۇلار پاراخوت گېرمانىيىدىن ئايرىلىۋاتقان پەيتتە تانسا

ئوينىدى، شۇنداق قىلغاندا ئۇلارنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم بولۇپ كەتمەسلىكى مۇمكىن ئىدى. پاراخوت قولتۇقتىن چىققاندىن كېيىن، ھېرد رېشاتكىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ دېڭىز بىلەن ئاسمان ئارىلىقىدا ئاستا-ئاستا غايىب بولۇۋاتقان ئۇزۇن ساھىلغا نەزەر تاشلىدى. ئۇنىڭ ئىچى تىتىلداپ، يۈرىكى ئاغقاندەك بولدى، تاپىنى ئاستىدا شىددەتلىك دولقۇن ئۆركەشلەيتتى، غايەت يوغان پىرقىرىغۇچ، سۇلارنى بىرىنچى رەتتىكى پەلەمپەي كۆزنىكىگىچە چاچرىتاتتى. بىر كۆچمە مایاك بۇ تەرەپكە قاراپ ئېھتىرام بىلەن دۇرۇۋاتقاندەك، دېڭىز دولقۇنىدا تەۋرىنەتتى.

—رەھمەت سىزگە، —ھېرد ھاندرىكنىڭ قولىنى قىسىپ پەس ئاۋازدا دېدى، —سىز بولمىغان بولسىڭىز مەن چوقۇم يىغلاپ كېتەتتىم. . .

ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتىپ، ئۇنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلاپ تۇتتى. ئىككىيلەننىڭ بەدىنى تېگىشىشى بىلەن ھېرد بىر ئاز ھودۇققاندەك بولدى، ئەمما تېزلا ئەسلىگە كەلدى. ئۇ كۆن نۇرىدا جىمىرلاپ تۇرغان دېڭىزغا قاراپ ھەسرەت بىلەن:

—گېرمانىيىنى ئەمدى قاچانمۇ كۆرەرمەن؟ —دېدى.

—بۇلارنى ئويلاۋەرمەڭ، —دېدى ھاندرىك ئۇنى ئەيىبلەپ بىر بارمىقىنى چىقىرىپ، —خۇشاللىنارلىق ئىشلارنى ئويلاڭ!

ئۇ بېشىنى تۆۋەن سالدى، ئۇزۇن چاچلىرى ئالدىغا سىيرىلىپ چۈشتى:

—خۇشاللىنارلىق ئىش دەمسىز؟ —ئۇ بىر ئاز ئويلىنىپ-راق دېدى، —مۇشۇ خۇشاللىنارلىق ئىش بولۇپ قالسا دەيمەن، ئۇنى تاپالىساملا. . .

هاندرىك لەۋلىرىنى چىشلىدى، بىر خىل يېقىمسىز سېزىم پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىدى.

—سىز بىر ئەر كىشىنى ئىزدەمسىز؟ —ئۇ دۇدۇقلاپ تۇرۇپ سوردى.

—شۇنداق، ئۇ قۇملۇقتا يوقاپ كەتكەن.

—بۇ كىشىنى تېپىش سىز ئۈچۈن بەك مۇھىممۇ؟

—بەك مۇھىم، —ئۇ كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ هاندرىكقا قاردى. ئۇنىڭ بۇنداق قارىشى هاندرىكنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىپ، قەلبىگە ئازاب سالدى، ئۇنىڭ قارىشى هاندرىكنىڭ يۈرىكىگە ئۆتكۈر خەنجەر سانجىلغاندەك بولدى، —مەن ئۇنى دەپلا ئافرىقىغا كېتىپ بارىمەن. . .

هاندرىك ئۇندىمەستىن ئۇنىڭ قېشىدىن بىر قانچە قەدەم يىراقلاپ، رېشاتكىغا يۆلەندى. ئۇنى غېرىبلىق، ئىنتايىن كۈچ-لۈك غېرىبلىق باستى. ئۇ قاينىغاندەك بۇزغۇنلاپ تۇرغان دېڭىز سۈيىگە قارىغىنىچە تۇرۇپلا قالدى. هېرد بىر ئورۇندۇقنى ئېـ-لىپ كېلىپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغاندىمۇ ئۇندىمىدى. دېڭىز هاۋاسى بىر ئاز سالقىنلاپ قالغاندى، كۈن نۇرى نەم هاۋادىن چېچىلماقتا ئىدى.

"بىر ئەر كىشى، —دەپ ئويلىدى ئۇ، —پۈتۈنلەي ئۇنداق ئىشمۇ ئەمەستۇ. يەر شارىدا بىر مىليارد ئەر كىشى بار. بىر گۈزەل قىز بىلەن تونۇشقىنىمغا ئەمدىلا بىر سائەت بولغان تۇرسا، ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىكى بىردىنبىر ئەر كىشى بولۇشنى ئويلاپ كەتكىنىمنى قارىمامدىغان. بۇ ئەخمەقلىق، نادانلىق، يۈزى قېلىنلىق-تە!"

كۆتكۆچى هاندرىكقا تائام تىزىملىكىنى ئەكىلىپ بەردى، هاندرىك رەھمەت ئېيتىپ تىزىملىكنى ئېلىپ، قاراپمۇ قويماستىن يانچۇقىغا سالدى.

—بىردىنلا ئەجەب جىمىپ كەتتىڭىزغۇ؟ —ھېرد ئۇنىڭ تىزىغا ئۇرۇپ قويدى.

—جىمىپ؟ ھە، مۇنداق گەپ ئىدى دەڭا، —هاندرىك ئۇنىڭغا قارىدى، ئۇنىڭ قاپقارا، شەھلا كۆزلىرىگە تىكىلىپ قارىدى، زىلۋا بويىغا كۆز سالدى، —دېڭىزنى كۆرسەملا گەپ قىلالماي قالىمەن. دېڭىز ئادەمنى كەم سۆز قىلىپ قويىدىكەن، چۈنكى ئادەملەر ئۇنىڭ چەكسىز كەڭلىكىنى ھېس قىلىدۇ-دە. مانا بۇ دېڭىزنىڭ سېھرىي كۈچى! ئۇنىڭغا سېلىشتۇرغاندا بىز نېمىتتۇق؟ بىز ناھايەت دېڭىزدىكى كىچىككىنە بىر قولۋاق. . .

—باياتىنقى گەپ-سۆزلىرىڭىز پۈتۈنلەي باشقىچە ئىدى، مەن تېخى سىزنى خۇشخۇي ئادەم ئوخشايدۇ دەپتىكەنمەن. . .

هاندرىك قىز تەرەپكە ئۆرۈلدى:

—ئېيتقىنىڭىز توغرا، بىز مەيخانىغا كىرەيلى. بايا بەزىبىر ئىشلار. . . بىر خىل ۋىرۇس ئىسىمگە كېلىپ قالدى، ئۇ ئۇشتۇمتۇت ئادەمنىڭ تېنىگە كىرىپ، پۈتۈن بەدەننى پالەچ قىلىپ قويىدۇ، ئادەمدە ساختا سېزىم پەيدا قىلىپ، غەلىتە خىياللارنى تۇغدۇرىدۇ، ئادەمنىڭ ئىرادىسىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، كىشىنى خام خىيالنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشىنى ئارزۇ قىلىدىغان قىلىپ قويىدۇ.

—سىز راستتىنلا مۇشۇنداق ۋىرۇسنى ئويلاۋاتامسىز؟

—شۇنداق، —دېدى ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، —شۇ ۋد-
روس ئېسىمگە كېلىپ قالدى، خالاس. بۇ ئىش ئۆتۈپ كەتتى،
يۇرۇك.

ئۇلار يولۇچىلار ئاپتاپقا قاقلىنىدىغان پالوبانى بويلاپ،
پەسكە چۈشىدىغان شوتىغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى. شوتىدا ئۇلار
پاراخوت باشلىقى مارىئو بريتتاس بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى،
پاراخوت باشلىقى ئۇلارغا ھەيران بولۇپ سەپسېلىپ قاراپ كەت-
تى. ئۇلار مەيخانىنىڭ بوسۇغىسىغا بېرىشىغا پاراققىدە كۈلكە
ئاڭلاندى. ھېردىنىڭ قىز ھەمراھلىرى ئېگىز ئورۇندۇقلاردا
ئولتۇرۇپ، بايىلا تونۇشقان بىر بۆلۈك يولۇچىلار بىلەن قىزىق
پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەنىدى.

—قايتىپ كېتەيلى، —دېدى ھاندرىك مەيخانىغا بىر قۇر
قاراپ چىقىپ، —مېنىڭ سىز بىلەن بىردەم بىللە بولغۇم بار.
بۇ سۆز ئاڭلىماققا شەخسىيەتچىلىكتەك تۇيۇلىدۇ. . . ئەمما بۇد-
داق ئېھتىمالمۇ يوق ئەمەس، —ئۇ سەل تۇرۇۋېلىپ سۆزىنى
داۋام قىلدى، —دېمەكچىمەنكى، سىز بىلەن سەپەرداش بولغد-
نىمدىن بەك خۇشالمەن. . .

ھېرد چۈشەنمىگەن سىياقتا بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇلار يەنە
پالوباغا چىقىپ، رېشاتكىغا يۆلەنگىنىچە دېڭىزغا تىكىلدى. دې-
ڭىز شاۋقۇنى ئۇلارنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى تېزلىتىۋەتكەندەك
قىلاتتى.

هېچقانداق خەرىتىدىن ئودبابا بوستانلىقىنى تاپقىلى بولمايدۇ، ئۇ ئەتراپىدا 47 تۈپ ياۋا چىلان دەرىخى ئۆسكەن بىر قۇدۇقتىنلا ئىبارەت، خالاس.

بۇ، قۇملۇقتىكى قىزىقلا، ئويلىسا كىشىنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان بىر يەر، قۇدۇقنىڭ ئەتراپى بىر ئاز نەم بولغاچقا، كىچىككىنە يەردە ئازراق ئۆسۈملۈك ئۆسكەن. ئودباباغا بارىدىغان بىرەر يولمۇ يوق، ئەتراپتىكى سالتىز تېغىدىنمۇ بىرەر كارۋان ئۆتۈپ باققان ئەمەس، ياۋا چىلانلارنىڭ يەلپۈگۈچسىمان يوپۇرماقلىرى تۈرۈلۈپ كەتكەن، بۇ يەردە ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا بىرەر ئەرەبنىڭ گۈمۈرۈلۈپ بېرىۋاتقان قۇدۇقنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇپ ئىلمان سۈنى ئالغىنىنى چېلىقتۇرماق تەس.

بىر كۈنى، بەلكىم بىرقانچە ئەسىردىن بۇيانقى تۇنجى قېتىم بولسا كېرەك، ئودبابانىڭ جىملىقى ئىنسانىيەت تەرىپىدىن بۇزۇلدى. ئوممۇ بىننى بىلقاسىم ئۇزۇن پەرىجىنىڭ ئالدىنى ئېچىۋېتىپ قۇدۇق بېشىدا ئولتۇرۇپ، بارغانسېرى يېقىنلىشىۋاتقان بىر قارا نەرسىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراۋاتاتتى. ئۇ قارا نەرسە قۇملۇقتىن ئۇنۇپ چىققاندەكلا كۆرۈنەتتى، قۇمنى يېرىپ چىققان جىنغىمۇ ئوخشايتتى، ئۇ توپا-چاڭ ئارىسىدا بارغانسېرى ئوچۇق كۆرۈنۈشكە باشلىدى، ئەسلىدە ئۇزۇن ئاق پەرىجە كىيىپ تۆگە بىلەن كېلىۋاتقان بىر ئەر كىشى ئىكەن.

ئوممۇ پالاقلاپ بېرىپ قولىنى پېشانىسىگە قويۇپ سالام قىلدى. تۆگە ھارغىنلىق بىلەن چۆكتى، ئۇ كىشى يەرگە چۈشۈپ، ئاددىيلا سالام قىلغاندىن كېيىن، ئالمان-تالمان ئەتراپقا قارىۋېتىپ سورىدى:

—هازىر پەقەت ئىككىمىزلا بارغۇ، ئوممما؟ —شالاڭ ياۋا چىلانلار ئۇنىڭ كۆزىنى توسۇيالمىدى، ئۇلارنىڭ ئەتراپى پايانسىز قۇملۇق ئىدى.

—مەن گېپىمدە تۇرىمەن، ملادشى لېيتېنانت، —ئوممما كۆزلىرىنى چۆچەكتەك قىلىپ، بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ دېدى، —مېنىڭ كۈتكىنىم باشقىچىرەك —ئۇزۇن پەرىجە كىيمىگەن سىز ئىدىڭىز. يىراقتىن سىزنى تونۇيالماي قاپتىمەن.

گلانتۇس قۇدۇق بېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، كىيىۋالغان ئاق پەرىجىسىنى سېلىۋەتتى، ئىچىدىن ھەربىيچە كىيىمى كۆرۈندى. ئېسىۋالغان تاپانچا قېپى قۇرۇق بولۇپ، قورالى يوق ئىدى، ئاچ سېرىق كەمىرىگە بىر خەنجەرنىلا قىستۇرۇۋالغانىدى.

—مەن رۇخسەت سورىدىم، ئوممما، ئۆي ئىشلىرىمنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن رۇخسەت سورىدىم، بىلەمسىز؟

—ئوبدان بىلىمەن.

—مەن سىزنى ھېلىقى ناتونۇش ئاق تەنلىكنى ھوججالغا ئېلىپ كەتتى، دەپ قارىغاندىن تارتىپ، ئۇزۇن پەرىجە كىيىشىنى تېخىمۇ ياخشى كۆرۈپ قالدىم، چۈنكى مۇنداق قىلغاندا باشقىلار دىققەت قىلىپ كەتمەيدىكەن. سىز مېنىڭ خېتىمنى قاچان تاپشۇرۇپ ئالدىڭىز؟

—تۈنۈگۈن كەچتە، بىر ئاتلىق ئەسكەر ئەكىلىپ بەردى.

گلانتۇس سەل-پەل ئالدىغا ئېڭىشتى، ئۇنىڭ يادائىغۇ، ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان قارامتۇل يۈزى سەل قىزارغانىدى:

—ئۇ ناتونۇش ئاق تەنلىك نەدە؟ ئىسمى نېمىكەن؟

—هانس شۋېت دوكتور.

—گېرمانىيىلىكمۇ؟

—شۇنداق.

—سىلەر نېمىشقا ئۇنى قۇملۇققا ئېلىپ كەلدىڭلار؟

ئومما كىچىك كۆزلىرىنى گلانتۇسقا تىكتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن بىردىنلا ئۆچمەنلىك ۋە ياۋايىلىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى.

—ئۇقمايمەن!

—يالغان سۆزلەۋاتىسىز.

ئومما بېشىنى تۆۋەن سالدى:

—شۇنداق، مەن يالغان سۆزلىدىم، ملادشىلېيتېنانت. مېنىڭ بۇگۈن يالغان سۆزلىگىنىم سىزنىڭ هېلىقى چاغدا مەن سۆيگەن قىزنى بۇلاپ كەتكەندە يالغان سۆزلىگىنىڭىزگە ئوخشاش! مەن ئۇنى ئادەم سودىگەرلىرىدىن سېتىۋالغان، ئۇ مېنىڭ ئىدى! ئادەم سودىسى قىلىش ياۋروپالىقلارنىڭ ئەخلاق ئۆلچىمىگە ئۇيغۇن كېلىش-كەلمەسلىكى ئۈستىدە تالىشىپ ئولتۇرمىساقمۇ بولىدۇ. بىز قۇملۇقتا ياشاۋاتىمىز... سىز بىزنىڭ ئۆلچىمىمىزگە هۆرمەت قىلىشىڭىز كېرەك، چۈنكى سىز ناهايەت بىر تاجاۋۇزچى، بىز پەقەت ئۆزىمىزنىڭ ئاجىزلىقى تۈپەيلىدىنلا سىزگە يول قويۇشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمىز!

گلانتۇس چىچاڭشىپ كەتتى، بىراق ئوممانىڭ تەمكىن تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ شۇ هامان ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ئۇ قۇدۇق بېشىدىن بىر قەدەم نېرى بېرىپ، پەرىجىنى بىر چەتكە تاشلاپ قويۇپ، هەربىي كىيىمى بىلەن ئوممانىڭ ئالدىغا كەلدى...

قۇملۇقتىكى ئىككى خىل دۇنيا، توپا-چاڭ بېسىپ كەتكەن ياۋا چىلان دەرەخلىرى ۋىزىلداپ ئاۋاز چىقىراتتى، شامالدا ئۇش-شاق قۇملار پۇرقىراپ كۆزنى ئاچقىلى قويمايتتى. قۇم-بوران ۋە ئاپتاپ قورقۇنچلۇق، ئەلۋەتتە. لېكىن ھەممىدىن قورقۇنچ-لۇقى جىمجىتلىق ئىدى. جىمجىتلىق بەئەينى ئىنتايىن چوڭ بىر گورغا، جانلىقلار قىرىلىپ تۈگىگەن بىر زېمىنغا ئوخشايت-تى. گلانتۇس ئوماغا تىكىلىپ قارىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياۋروپالىقلارغا جاس تەكەببۇرلۇق چىقىپ تۇراتتى. ئوما نېپىز لەۋلىرىنى چىڭ چىشلىگىنىچە ئىككى قولىنى قوۋۇرغىلىرى بۆرتۈپ چىققان مەيدىسىگە گىرەلەشتۈرۈپ تۇراتتى.

—ھازىر بۇ يەردە ئىككىمىزلا بار، ملادشى لېيتېنانت. مەن ئادەتتە ئېيتماقچى بولۇپ، ئېيتىشقا پېتىنالماي يۈرگەن سۆزلىرىمنىڭ ھەممىسىنى سىزگە ئېيتىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز بۇلارنى ئۇنتۇپ كېتىسىز. . . ئودبابادىكى بۇ كۈننى ئەمدى مەڭگۈ ئېسىڭىزگە ئالالمايسىز. . . چۈنكى مەن سىزدىن ۋە قۇدۇقنىڭ يېنىدىن ئايرىلغاندا، ئۇنى ئېسىدە تۇتالايدىغان ئادەم قالمايدۇ. . .

—بۇ تەھدىت، —گلانتۇس خەنجىرىنى سىيپاشتۇردى، ئۇ-نىڭ ۋۇجۇدىنى بىردىنلا قورقۇنچ قاپلىدى. ھاۋا ئوتتەك قىزىپ تۇرسىمۇ ئۇنى تىترەك باستى. . . ئۇ ئوممانىڭ كۆزىدىن چاقنى-غان نۇرنى ئوبدان چۈشەنگەچكە، باشقا ھېچقانداق ئامالنىڭ يوقلۇقىنى بىلدى. ئۇ ئاستا-ئاستا قۇدۇق تەرەپكە چېكىندى، كۆزىنى ئوممادىن ئۈزمەيتتى. ئوممامۇ قەدەممۇ قەدەم قىستاپ كەلمەكتە ئىدى.

گلانتۇس قورغاننى، كاپىتان پۇروشىننى، مارسىلدىكى قىزنى ۋە پروۋانسالىنىدىكى ئۇزۇمچى ئايالنى ئېسىگە ئالدى.

ئۇ ئايالنىڭ ئىسمى يورىتتا ئىدى.

يورىتتانىڭ ئالتۇن رەڭ سىرىق چاچلىرى، نازۇك بويلىرى كىشىنىڭ ھەۋىسىنى قوزغايتتى. كەچلەردە ئۇلار ئۇزۇملۇكتە ئولتۇرۇپ ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى تاماشا قىلغان، ئايال ئۇنى سۆيگەنىدى.

ئۇلار بولسا ئۇزۇمچى ئايال بىلەن ھەربىي مەكتەپنىڭ ياش ئوقۇغۇچىسى گلانتۇس ئىدى.

ھەربىي مەكتەپتىكى تۇرمۇش نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك ئىدى-ھە!

ئۇ يەنە پارىژنى ئېسىگە ئالدى، مېنىڭ جەننىتىم، پارىژ!

ئۇ ئايالنىڭ ئىسمى نېمىتتى؟ كېرې... تازىمۇ ساراڭدەك ئىسىمكەن. بېشىنى گىلدىڭشىتىپلا تۇرىدىغان بىر ياغاچ قونچاقنىڭ ئىسمىغۇ بۇ. ئۇنىڭ ئىسمى مۇنداقراق بولغان بولسا... چىرايى پەرىشتىدەك پاكىز، شاشراق ئايال ئىدى-دە ئۇ!

قۇملۇقتا مېنى بىر قىز سىلاپ چۈش كۆرۈپتىكەنمەن، بىراق ئويغانسام قوينۇمدا بىر زەھەرلىك يىلان يېتىپتۇ... گلانتۇس ئومماغا مىختەك قادالدى... ئۇلارنىڭ ئارىلىقى ئۇچ قەدەملا قالغانىدى.

بۇ ئۇچ قەدەم ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى ھەممە نەرسىدىن دېرەك بېرەتتى.

—ھوي ئىپلاس مۇتتەھەم! —دەپ تىللىدى گلانتۇس پەس

ئاۋازدا. بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى باشقىلار چۈشەنمەسلىكى مۇمكىن، بىراق ئومما ئىنتايىن ياخشى چۈشىنەتتى. ئۇ بىردىنلا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ خۇددى يىرتقۇچ هايۋاندەك گلانتۇسقا تاشلاندى ۋە ئۇزۇن بارماقلىرىنى ئۇنىڭ كارنىيىغا پاتۇردى...

گلانتۇس كۆزىنى يۇمۇۋالدى، ئۆزىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى بىلمەيتتى... ئۇ قۇملۇقتا دومىلايتتى، ئوممانىڭ ئۆزىنى بېسۋالغانلىقىنى سەزدى، ئۇ كۈچەپ نەپەس ئالاتتى... پۇت-قوللىرى تېپىرلايتتى... ئۇنىڭ كارنىيىنى سىققان قول بوشىدى... ئۇ مۇشتىنى چىڭ تۇگۇپ ئۆزىگە يېقىنلا تۇرغان، نىقابتەك كۆرۈنىدىغان يۈزگە كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدى... ئۇ بىر ئىرغىپلا ئورنىدىن تۇردى-دە، كەينىگە سەنتۇرۇلۇپ كېتىۋاتقان ئوممانغا ئېتىلدى. قانداقلارچە خەنجىرنى غىلىپىدىن سۇغۇرۇپ ئالغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيلا قالدى. ئوممىا بىر مۇشت ئېتىۋىدى، خەنجەر ئۇنىڭ قولىدىن ئۇچۇپ چىقىپ، ۋال-ۋۇل يالتىرىغىنىچە بېرىپ قۇملۇققا قۇرتتەك كىرىپ كەتتى... هەربىي كىيىم يىرتىلىپ تىتما-تىتما بولۇپ كەتتى... پەرىجىمۇ جۇل-جۇل قىلىۋېتىلدى.

ئۇلارنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ غەلىتە تۇسكە كىرىپ قالدى.

ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى قۇملۇق ئوراپ تۇراتتى... ئىسسىقتىن باشقا نەرسە يوق ئىدى، تەسەللى... هېسداشلىق دېگەنلەردىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى... "مەن ئۇنى ياخشى كۆرەتتىم" دېدى ئوممىا پەس ئاۋازدا. ئۇ گلانتۇسنىڭ كارنىيىنى تېخىمۇ چىڭ سىقىپ، كۆزىنى غەزەپ بىلەن گلان-

تۇسقا تىكتى. ”ئۇنى مەن قۇتقۇزغان، پاتقاقلىقتىن مەن تارتىپ چىقارغان ئىدىم. . . بىراق سەن كېلىپ قالدىڭ، سەن ھاكاۋۇر ئاق تەنلىك مېنى سېسىق پۇرايدىغان ئەرەب دەپ تىللاپ، ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردىڭ. سەن. . . سەن. . .“ ئۇ تىرناقلىرىنى گلاز-تۇسىنىڭ كارنىيىغا پاتۇردى. . . قىپقىزىل قان يىرتىلغان كۆڭ-لەككە ئېقىپ چۈشتى. . .

گلانتۇس نەپەس ئېلىشى قىيىنلىشىپ خارقىراپ قالدى. ئۇ قالايمىقان تېپىچەكلەيتتى، بېشىنى يەرگە تىرەپ تۇرۇپ، ئۇستىدىن بېسىپ تۇرغان ئوممىغا مۇشت ئاتاتتى.

—ھوي توڭگۇز! —دەپ تىللايتتى ئۇ پەس ئاۋازدا، —سەن دېگەن بىر توڭگۇز! ئىپلاس توڭگۇز. . .

ئوممىا گلانتۇسنى يەردىن يۇلۇپ ئېلىپ، بېشىدىن ئېگىز كۆتۇرگىنىچە قۇدۇق تەرەپكە قاراپ ماڭدى. . . يىرتىلغان پەرد-جىسىدىن خۇددى كۇچ-قۇۋۋەت ۋە ئىرادە مۇجەسسەملەنگەن مىس ھەيكەلدەك يېتىلگەن كۇچلۇك مۇسكۇللىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ گلانتۇسنى كۆتۇرگىنىچە ئاپىرىپ قۇدۇققا تاشلا-ۋەتتى.

ئاندىن ئۇ ھاسىرىغىنىچە كۆزىنى يۇمۇپ، ئاق رەڭگە ئۆز-گىرىپ كەتكەن تاشقا يۆلەنگىنىچە قۇدۇقنىڭ ئۆرۈلۈپ چۈشكەن پەشتىقىدا ئولتۇردى.

ئۇ زەڭ قويۇپ قۇلاق سالدى.

ئەتراپ جىمجىت ئىدى. قۇدۇق ئىچىدىن ھېچقانداق شەپە ئاڭلانمايتتى.

ئوممىا يىرتىلغان پەرىجىسى بىلەن سول مەيدىسىنى يېپىپ

قويۇپ، گلانتۇسنىڭ تۆگىسى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ تۆگە ياۋا چىلان دەرەخلىرى ئاستىدا جىم يېتىپ، ئوممىغا غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قارايتتى.

ئوممىا چىرايلىق ۋە قاۋۇل بۇ ھايۋاننى كۆرۈپ بىر ئاز ئىككىلىنىپ قالدى، ئاندىن دەرھال كەينىگە ئۆرۈلۈپ، قۇدۇقنىڭ نېرىقى تەرىپىدە بىر باغلام قۇرۇق ئوتنىڭ ئالدىدا ياتقان تۆگىسىدىكى خۇرجۇندىن ئېغىر ئالتە ئاتار تاپانچىسىنى ئېلىپ، يەنە گلانتۇسنىڭ تۆگىسىنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇ ئارىسالدى بولۇپ تاپانچىسىنى تەڭلىدى. . . ئاندىن كۆزىنى يۇمۇپ، تەپكىنى باستى. كۇچلۇك شامال ئوق ئاۋازىنى يۇتۇپ كەتتى. . . ئوممىا كۆزىنى ئاچماستىن كەينىگە ئۆرۈلدى-دە، بېرىپ ئۆزىنىڭ تۆگىسىگە مىندى.

ئۇ ئارقىسىغا قاراپمۇ قويماستىن ئودبابادىن يۇرۇپ كەتتى.

ئەرەبلەر ئادەتتە تۆگە ئۆلتۈرمەيتتى. . . بىراق ئۇ ئامالسىزلىقتىن مۇشۇنداق قىلىشقا مەجبۇر بولدى. تۆگىنىڭ ئۆلۈمى ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئۆلۈمىدىنمۇ ئېغىر كەلدى.

ئودبابا ھېچقانداق بىر خەرىتىگە چۈشمەيدۇ، بۇ يەردە 47 تۈپ ياۋا چىلان دەرىخى ۋە رەھىمسىز تومۇز ئىسسىقىغا قاقلىنىپ تۇرغان بىر غېرىبانە قۇدۇقتىن باشقا ھېچ نەرسە يوق. بىر ئايدىن كېيىن، قۇدۇقنىڭ يېنىدا بىر دۆۋە ئاپئاق تۆگە ئۇستىخانلىرى پەيدا بولۇپ قالىدۇ شۇ.

ئوممىا يىراق ئۇپۇقتا غايىب بولماي تۇرۇپلا بىر توپ سار ئودبابانىڭ ئاسمىنىدا ئەگىپ، قىقاس-سۇرەن سالغىنچە قان ئېقىپ تۇرغان تۆگىگە ئېتىلىشقا باشلىدى. ئۇلار نەدىن كەلدى-

كىنە؟ قانداقلارچە قاننى پۇراپ تاپتىكىنە؟ بۇنى ھېچكىم بىلـ
مەيتتى.
قۇملۇقتا مەڭگۇ سۇكۇت ھۆكۈم سۈرىدۇ...

بىسكاي قولتۇقى ئارقىدا قالدى، شۇ تاپتا ئۇلار ئىسپانىيە دېڭىز قىرغىقىنى بويلاپ پاراخوتتا كېتىپ باراتتى. بۇ ئېگىز-پەس دېڭىز قىرغىقىدىكى ھەرە چىشىدەك تاغلار بۇزغۇن چاچراتىپ تۇرغان دېڭىزغىچە سوزۇلغاندى. ئوتتەك قىزىق كۈندۈز ئۆتۈپ، سالقىن كېچە يېتىپ كەلدى. "ئەسمېرا" ناملىق پاراخوت چىرىغىنى يورۇتۇپ، خۇددى دېڭىزدا لەيلەپ يۈرگەن ناھايىتى يوغان بىر ئۆيگە ئوخشاش ئاتلانتىك ئوكياندا دولقۇن يېرىپ كېتىپ باراتتى.

"ئەسمېرا" ناملىق پاراخوت لىسبوندا پرېستانغا كېلىپ توختىدى. پاراخوتقا بىر ياش ئايال چىقتى، ئۇ زىلۋا بوي، چاچلىرى قاپقارا، قاملاشتۇرۇپ گىرىم قىلغان، جازىبىلىك، كىشىگە فرانسىيىنىڭ جەنۇبىدىكى پروۋانسال ئايالىرىنىڭ جەلپكار سېھرىي كۈچىنى ئەسلىتىدىغان ئايال بولۇپ، ھەر قانداق ئەرنىڭ ئۇنىڭغا نەزىرىنى سالماسلىقى ھەمدە كۆڭلىدە تاتلىق خىياللارنى سۈرمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ ئۇ-چىسىغا كەڭ ئېتەكلىك كۆڭلەك كىيگەن بولۇپ، تاق-تاق قىـ
لىپ ماڭغىنىچە پاراخوت شوتىسىغا چىقىپ، پاراخوت بېلىتى بىلەن پاسپورتىنى ئۆزىدىن قىزغىن ئەھۋال سورىغان باش يار-

دەمچىگە ئۇزاتتى.

— 17-نومۇرلۇق بۆلمىگە كىرىڭ خانىم، — باش يارەمچى شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا بىر كۇتكۇچى كېلىپ ئۇنىڭ چامادانىنى ئېلىپ، ئالىي دەرىجىلىك بۆلمىگە قاراپ ماڭدى.

— سەپەرگە ئۆزىڭىز يالغۇز چىققان ئوخشىمامسىز، خانىم؟

— ياش كۇتكۇچى بىلىپ تۇرۇپ قەستەن سورىدى.

— شۇنداق، — ئۇ فرانسۇزچىنى ناخشا ئېيتقاندەك يېقىملىق سۆزلەيتتى. "ئۇ بەلكىم پروۋانسال بولسا كېرەك، — دەپ ئويلىدى ياش كۇتكۇچى، — ياكى ۋىنىبېگىن بولۇشىمۇ مۇمكىن." بۆلمە ئىشىكىگە كەلگەندە ئۇ ئايال خۇددى بىر نەرسە ئېسىگە كەلگەندەك شارتتىدە كەينىگە ئۆرۈلدى، كۇتكۇچىمۇ دەرھال توختىدى.

— پاراخوتتا ھاندرىك دوكتور بارمۇ؟ — دەپ سورىدى ئايال.

— مەن ئۇقمايدىكەنمەن خانىم، ھازىرلا بېرىپ سوراپ باقاي.

— بەك ياخشى بولدى! ئەگەر ھاندرىك دوكتور پاراخوتتا بولۇپ قالسا دەرھال ماڭا خەۋەر قىلىسىڭىز، — ئايال ئۇنىڭغا قاپقارا ۋە ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئاستىدىن مىننەتدارلىق نۇرىنى تۆكتى... كۇتكۇچى ھاياجان ئىچىدە يۇگۇرگىنىچە شوتىدىن چۇشتى. باش يارەمچى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندا ئىختىيارسىز ئۇنىڭ يۈزلىرى قىزىرىپ كەتتى.

— پاراخوتىمىزدا ئۇنىڭدەك لەۋەنلەر يوق، — دېدى باش يارەمچى ئۆز-ئۆزىگە سۆزلەپ.

بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن، جېككۇرىن دۇمبىلا ھاندرىك دوكتورنىڭ پاراخوتتا ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى. كۇتكۇچى ئۇنىڭغا پالوبانىڭ رېشاتكىسى قېشىدا قارا چاچلىق بىر قىز بىلەن تۇرغان ئېگىز بىر ئەرنى ئېھتىيات بىلەن كۆرسەتتى. جېككۇرىن ھاندرىكقا تەكشى سەپسالدى ھەمدە ئۇنىڭدىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدا ئولتۇرۇپ بىر تال تۇرك سىگارتىنى تۇتاشتۇردى. "ئۇ ناھايىتى كېلىشكەن ئادەم ئىكەن، —دەپ ئويلىدى جېككۇرىن، —ئازراقمۇ زىيالىي سۈپەت كۆرۈنمەيدىكەن. مەن تېخى ئۇنى ۋىجىك، يۇقىرى گرادۇسلۇق ئەينەك تاقىغان تىپىك زىيالىي سۈپەت كىشى بولسا كېرەك دەپ تەسەۋۋۇر قىپتىكەنمەن. بىراق، ئۇ دېگەن ئايالىلارنى ئۆزىگە قارىتالىغۇدەك كېلىشكەن يىگىت ئىكەن ئەمەسمۇ. مەن پارىژدا ئۇنىڭ بىلەن پاراخوتتا كۆرۈشىدىغانلىقىمنى بىلگەن چاغدا ئازراق قورقۇپتىكەنمەن تېخى!"

ھېلىقى قىز يەنى ھېرد شۇۋېت ھاندرىكتىن ئايرىلىپ ئۆزىنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ يېنىغا كەتكەندە جېككۇرىن ئورنىدىن تۇرۇپ ھاندرىكنىڭ قېشىغا ماڭدى. ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئۇ كىچىك ئەينىكىگە قاراپ ئۆزىنى بىر قۇر تۈزەشتۈرگەن، لەۋ سۈرۈخ، ئۇپا-ئەڭلىكلەرنى سۈرۈپ، قۇلىقىنىڭ كەينىگە "ئېسىبىك" مارىكىلىق ئەتىردىن تېمىتقاندى. شۇ تاپتا ئۇ ھاندرىكنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، يۇرىكىنىڭ دۇپۇلدەپ سېلىۋاتقىنىنى سەزمەكتە ئىدى.

—سىز ھاندرىك دوكتور بولامسىز؟ —ئۇ پەس ئاۋازدا سورىدى.

ھاندرىك شارتتىدە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ھەيرانلىق بىلەن

ئۇنىڭغا سەپسالدى. ئۇ ھاندىككە كۆزىنى ئۆزمەي قارايتتى، نۇرلانغان كۆزلىرىدىن شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى.

—خانىم؟ —ئۇ تەئەججۇپ بىلەن دېدى، —بىز تونۇشمايمىزغۇ؟ مەن راستىنلا. . . ، —ئۇ كىچىك بالىلاردەك قوللىرىنى يېيىپ ئەپسۇسلانغانلىقىنى بىلدۈردى.

—بىز پەقەت ئىسمىمىزنىلا بىلىشىمىز. . . توغرىسىنى ئېيتقاندا، مەن سىزنى بىلىمەن! مېنىڭ ئىسمىم جېككۇرىن دۇمېلا، سىز بۇ ئىسمىنى بىلمەيسىز. . .

—شۇنداق، خانىم. . . بەك ئەپسۇس، بۇ ئىسمىنى پەقەت ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن.

جېككۇرىن پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى.

—سىزگە ئىشىنىمەن، دوكتور ئەپەندى. پارىژدا كىشىلەر سىزنىڭ قان ۋىرۇسى ئۇستىدىكى تەتقىقاتىڭىزغا بەك قىزىقىدۇ. سىز ئافرىقىغا سەپەرگە ماڭغان ۋاقتىڭىزدا پارىژ سۇبان قان تەتقىقات ئورنى مېنىمۇ ئەۋەتمەكچى بولدى ھەمدە سىز بىلەن ئالاقە باغلىشىمىنى ئېيتتى. مەن ھازىر شۇنداق قىلىۋاتىمەن. . .

—مەن ئەزەلدىن بۇنداق كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان ئۇسۇل بىلەن بىرەر ئادەم بىلەن تونۇشۇپ باقمىغانىدىم، —ھاندىرىك بىلىنەر-بىلىنمەس ئېگىلىپ قويدى، —بىراق ئوچۇقىنى ئېيتىقاندا، مەن سىزنىڭ تاپشۇرۇپ ئالغان ۋەزىپىڭىزنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەرسىز ئىكەنمەن.

—مەن سىزگە يارەملىشىمەن، پۈتكۈل مەزمۇن مانا شۇ! مەن سىزنىڭ فرانسىيىگە كېرەكلىك تەتقىقات نەتىجىلىرىنى

قولغا كەلتۈرۈشىڭىز ئۈچۈن تەتقىقات ئىشلىرىڭىزغا يارەملىـ
شىشىم كېرەك. فرانسىيە قان كېسىلىنىڭ يامراپ كېتىشىنى
توسۇشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىۋاتىدۇ. شۇڭا سۇبان شىركـ
تى مېنىڭ سەپەر خىراجىتىمنى ئۈستىگە ئالماقچى، —ئۇ پىـ
سىڭىدە كۈلۈپ قويدى، —ئەلۋەتتە، سىز مېنى تىللاپ يېنىـ
ڭىزدىن قوغلىۋەتمىسىڭىزلا بولغىنى. مەن قانشۇناسلىقنى مەخـ
سۇس ئۆگەنگەن... دۆلەتلىك ئىمتىھاندىن ئۆتكەن... ھا
زىرچە دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيەمنى تېخى ياقلىمىدىم...
تەجرىبىخانىدا يېتەرلىك ئىشلىگىنىم يوق!

—دېمەك، بىر جازىبىلىك كەسپىداش چىقتى دېگەن گەپ!
سىزنى بىر رومكىدىن ئىچىشىشكە تەكلىپ قىلىشىمغا رۇخسەت
قىلىڭ...

—رەھمەت.

ئۇلار سۇ ئۈزۈش كۆلچىكىنىڭ يېنىدىكى قاۋاقخانىغا بېرىپ
ئىككى رومكا مۇزلىتىلغان فلىپ ھارىقى ئالغاندىن كېيىن،
ئورۇندۇققا بېرىپ ئولتۇردى.

ھاندرىك كۈلۈمسىرىگەن ھالدا خىيال سۈرۈپ قالدى.

—نېمىنى ئويلاۋاتىسىز، دوكتور؟ —جېككۇرىنىڭ ناخشا
ئېيتقاندەك چىقىدىغان جاراڭلىق ئاۋازى ئۇنىڭ خىيالىنى ئۈزۈپ
قويدى.

—ئافرىقىنى ئويلاۋاتىمەن، سىزنىمۇ ئويلاۋاتىمەن، خا
نىم. سىز بەلكىم ئۇ قەدەر جاپاغا چىدىيالماسلىقىڭىز مۇمكىن.

—مەن خېلى چىداملىق، —دېدى ئۇ كەسكىن قىلىپ.

"بۇنىڭغا ئىشىنىمەن" دەپ ئويلىدى ھاندرىك ئىچىدە خۇـ

شال بولۇپ. ئەمما ئاغزىدا:

— بىز 60 گرادۇسلۇق يۇقىرى هارارەتتە ئىشلەيمىز! قۇمـ لۇقتىن قورقمايلا قالماي، ئۇنى كېسىپ ئۆتۈشىمىز كېرەك. ئالجىر بولسا ناهايەت بىزنىڭ بىر ئارا بېكىتىمىز، — دېدى.

— سىزنىڭ يېنىڭىزدا مەن هېچنېمىدىن قورقمايمەن، — ئۇ فلىپ هارىقىدىن بىر ئوتلاپ، لېۋىدىكى هاراق يۇقىنى يالاپ قويدى.

"بەئەينى بىر يىلانغۇ، — دەپ ئويلاپ قالدى هاندرىك بىرـ دىنلا، — ئۇ ساددا، تۇز، هېسسىياتقا باي گېرمانىيىلىك قىز هېرد شۇېت بىلەن پەقەتلا ئوخشىمايدىكەن." ئۇ بىردىنلا ئۆزدـ نىڭ ئۇلارنى سېلىشتۇرۇۋاتقانلىقىنى هېس قىلىپ قالدىـ دە، غەزەپ بىلەن لېۋىنى چىشلىدى.

— قانشۇناسلىق تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغىنىڭىزغا قانچە ئۇزاق بولدى؟

— ئۇچ يىل بولدى. قانشۇناسلىق بىلەن شۇغۇللىنىشىمدىـ كى سەۋەب، مېنىڭ بىر دوستۇم بولىدىغان، ئۇمۇ... ئۇزاققا قالماي ئۇ بۇ ئىشتىن قول ئۈزدى... ئەمما مەن قېپقالدىم. مېنىڭ ئەسلىدە بىر بالىلار كېسەللىكلىرى دوختۇرى بولغۇم بار ئىدى... مەن كىچىك بالىلارنى بەك ياخشى كۆرۈمەن، — ئۇ شۇلارنى دەۋاتقاندا كۆزلىرىنى هاندرىكتىن ئۈزمىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى كىشىنى بىر خىل شېرىن تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قوياتتى، — مەن پارىژنىڭ هاۋاسىدىن ئايرىلىپ، سىز بىلەن بىللە قۇمـ لۇقنى كېسىپ ئۆتىدىغانلىقىمدىن ناهايىتى خۇشالمەن... مەن ئەركىنلىكنى سۆيىمەن! تۇرمۇشتىكى ئەركىنلىكنى، خاراكتېر

ئەركىنلىكىنى سۆيىمەن!

ئۇ فلىپ ھارىقىنى شىرەگە قويۇپ قويۇپ، ئىككى قولىنى بېشىنىڭ ئارقىسىغا گىرەلەشتۈرۈپ ئولتۇردى. كۆكرىكى بەددىنىگە چىپ كەلگەن يىپەك كۆڭلەكنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

—ئالجىردا ئالدىڭىزغا چىقىدىغان ئادەم بارمۇ، دۇمىلا خانىم؟

—ھەئە. مېنى جېككۇرىن دەۋەرسىڭىز بولىدۇ... مەن ھازىر سىزنىڭ قول ئاستىڭىزدىكى ئادەم! سىز مېنىڭ باشلىقىم! مەن سىزگە شەرتسىز بويسۇنىمەن...

ئۇ ئاخىرقى بىر ئېغىز سۆزىنى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ تەكىتلەش تەرىقىسىدە ئېيىتتى. ھاندرىك خىيالىنى زورلاپ ھېردقا بۇرىدى... جېككۇرىندا بىر خىل سىرلىق ۋە كۈچلۈك سېھرىي كۈچ بار ئىدى.

ھاندرىك بۇ ئايال بىلەن مەلۇم ئارىلىق ساقلاپ تۇرۇش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردى. جېككۇرىن ھەيرانلىق بىلەن بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، قاپقارا كۆزلىرى پارقىراپ چاقناپ كەتتى.

—نېمە بولدى، دوكتور؟

—يازىدىغان ئازراق نەرسىلىرىم بار ئىدى، ئۇنتۇپ قاپتىمەن، كېيىنچە ئەسقېتىپ قالار دەپ ھەر كۈنى خاتىرە يېزىپ مېڭۋاتاتتىم. كەچۈرىسىز، مەن بۇلمىگە قايتىپ تۇراي. كەچتە رېستوراندا كۆرۈشەيلى...

جېككۇرىن بېشىنى لىڭشىتتى:

—مەن توغرىلىق ئوبدانراق يېزىپ قويارسىز، —دېدى ئۇ ھاندرىكنىڭ كەينىدىن توۋلاپ. ئۇنىڭ كۈلكىسى پالوبا ئاسمىنىدا

دا جاراڭلىدى.

”سەل چاغلىغىلى بولمايدىغان ئايال ئىكەن بۇ، —دەپ ئويلىدى ھاندرىك بۆلمىسىگە كېتىۋېتىپ، —مەن قۇملۇقتا يولۇقىدىغان بىردىنبىر خەۋپ ئاشۇ بولىدۇغۇ ئاخىر...“

ھاندرىك ئوتتۇرىدىكى پالوبادا ھېردنى ئىزدىدى، ئۇنى ھەمراھلىرى كۆرمىگەندى، ئۇ رېستوراندىمۇ، كۆڭۈل ئېچىش ئۆيىدىمۇ، ئۆزىنىڭ بۆلمىسىدىمۇ كۆرۈنمەيتتى... ھاندرىك ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا بۆلمىسىگە قايتىپ كېلىپ، يېزىق ئۈستىلى ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ ئۆزىنى زورلاپ دىققىتىنى يىغىپ، خىيالىنى سەتەڭ جېككۇرىن دۇمبىلادىن خىزمەتكە بۇرىماقچى بولدى... ئەمما ئۇنۇمى چوڭ بولمىدى. ئەمدىلا ئاچقان خاتىرىسىنى يېپىپ قويۇپ، يەنە ئوتتۇرا پالوباغا كېلىپ ھېردنى ئىزلىدى. يەنە جېككۇرىنغا ئۇچراپ قالماسلىق ئۈچۈن، يولۇچىلار ئاپتاپقا قاقلىنىدىغان ئالدى پالوباغا بارمىدى.

ئۇ رولچى سۈپىسىنىڭ قېشىدىن ئاخىر ھېردنى تاپتى. ھېرد پاراخوت رېشاتكىسىغا تايىنىپ دېڭىزغا نەزەر تاشلاپ تۇراتتى. ھاندرىك قولىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويدى، ئۇ سەل-پەل چۆچۈپ كەتكەندەك بولدى:

—سىز مىدىڭىز؟

—نېمىشقا قاچىسىز؟

—سىز بەك ئالدىراش ئىكەنسىز، دوكتور ئەپەندى.

—بىز كەسپداش. ئۇ پاراخوتقا لىسبوندىن چىقىپتۇ، پارىژ قان تەتقىقات ئورنىنىڭ ھاۋالىسى بىلەن مېنىڭ خىزمىتىمگە يارەملەشكىلى كەپتۇ. بىزمۇ تېخى بايىلا تونۇشتۇق.

— ئۇ بەك چىرايلىق ئىكەن! — ھېرد دېگىزغا قارىۋالدى، — قارىغاندا خەقلەر سىزنىڭ خىزمىتىڭىزنى دەپ ئەڭ ياخشى يارەمچى بەرگەن ئوخشايدۇ.

— ماڭا ئىشەنمەمسىز، ھېرد؟ قەسەم قىلىمەنكى... مېنىڭ جېككۇرىن دۇمبىلا بىلەن تونۇشقىنىمغا ئاران بىر سائەتلا بولدى! ئۇنىڭ ئۈستىگە، مېنىڭ نەزىرىمدە ئۇ تەبىئىي گۈزەل ئەمەس... مەن ئۇنى پەقەتلا ياقتۇرمايمەن. مەن ھەقىقىي گۈزەللەرنى، گۈزەللىك چىن كۆڭلىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان گۈزەللەرنى ياخشى كۆرىمەن... — ئۇ ھېردنىڭ مۇرىسىنى يېنىك بېسىپ قويدى، ھېرد ئۆزىنى قاچۇرمىدى، ھاندرىك بەخت تۇيغۇسىغا چۆمۈلدى. ئۇنىڭ ئاۋازى بىردىنلا يېقىملىق چىقىشقا باشلىدى، شۇ ھامان ھېرد شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى، — بىز پاراخوتنىڭ قۇيرۇقى تەرەپكە ئۆتەيلى، ئۇ يەردىن پاراخوتنىڭ ھەممە يېرىنى كۆرگىلى بولىدۇ... ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ يەردە پەقەت ئىككىمىزلا... — ئۇ ھېردنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلىدى، ئىككىسى پاراخوتنىڭ قۇيرۇقى تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

ئۇلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا غايەت زور ئىتتىرگۈچ گۈلدۈرلەگىنىچە ئۇپقۇن يېرىپ، قات-قات دولقۇنلارنى ھاسىل قىلىپ، ئاپئاق بۇزغۇنلارنى چاچرىتىپ بارماقتا ئىدى.

كىشىگە شادلىق، لەززەتلىك خىيال بەخش ئېتىدىغان ئىلىق كېچە.

"ئەسمىرا" ناملىق پاراخوتنىڭ رىستورانىدىن مۇزىكا ئاڭ-لىنىپ تۇراتتى، پالوبادىكى بىر نەچچىلا ياتما ئورۇندۇقتا كە-شىلەر ئولتۇرۇشاتتى. بۇ رومانتىك يولۇچىلار ئەدىيالغا يۈگە-نىپ كېچىدە دېڭىزدا يۇرۇشنىڭ پەيزىنى سۈرگەچ، ئايدىڭدىكى دولقۇنلارنى تاماشا قىلماقتا ئىدى. كۈتكۈچىلەر ئارىلاپ-ئارىلاپ پالوباغا چىقىپ، مېھمانلارغا مۇزلىتىلغان مېۋە شەربىتى، قەھ-ۋە ياكى سۈدا ئىچىملىكى ئەكىلىپ بېرىپ تۇراتتى. ھېرد بىلەن ھاندرىكمۇ ياتما ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ يېنىدىكى كىچىك قاتلىما شىرەدە ئىككى ئىستاكان بار ئىدى.

بۇ يەرگە باش ماتورنىڭ دەھشەتلىك گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاساسەن ئاڭلانمايتتى، ئالدىنقى پالوبادىن كېلىۋاتقان مۇزىكا ئاۋازىمۇ سۈس ئاڭلىناتتى، قۇلاققا دېڭىز دولقۇنىنىڭ پاراخوتقا ئۇرۇلغان شاۋقۇنىلا كىرەتتى.

—ئالجىرغا قاچان يېتىپ بارارمىز؟ —دەپ سوريدى ھېرد. ئۇ ئىككى قولىنى گىرەلەشتۈرۈپ گەدىنىگە قويۇپ ئول-تۇراتتى، قاپقارا چاچلىرى مۈرىسىگە يېيىلىپ تۇراتتى.

—تۆت كۈندىن كېيىن.

—ئاران تۆت كۈن. . . ۋاقىت بەك قىسقىكەن، —ھېرد ئاسمانغا قاريدى. بۇلۇتلار خۇددى ئالتۇن يىپتا كەشتىلەنگەن بەرقۇت گۈلدەك ئاينىڭ ئالدىدىن ئۈزۈپ ئۆتمەكتە ئىدى.

ھاندرىك ئالدىغا ئېگىلىپ ئۇنىڭغا قاريدى. ئۇنىڭ يۈزىنى ھاندرىكنىڭ كۆلەڭگىسى توسۇۋالدى، ھاندرىك ئۇنى تونۇيالمە-غىلى تاس قالدى.

—بىز يەنە كۆرۈشىمىز، ھېرد، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا

هېردىنىڭ مەڭزىنى ئىككى قوللاپ سىيلاپ تۇرۇپ، —مەن سىز-
نى ئۇسسۇل سەھنىسىدىن ئېلىپ چىقىۋالىمەن، بىز ياۋروپاغا
بىللە قايتىمىز. . .

—ھانسىنى ئىزدىمەيمىزمۇ؟

ھاندىرىك ئۆزىنىڭ بارماقلىرىغا قاراپ قويدى. ئۇ، بەزى
گەپلەرنى دېگىلى بولمايدىغانلىقىنى، بەلكىم ناھايىتى ئېچىنىش-
لىق ئىشلارمۇ بولۇشى مۇمكىنلىكىنى بىلەتتى، ئەمما بۇ ئىش-
تىن ئۆزىنى قاچۇرغانىنىڭ، ئۇنىڭغا ئارىلاشمىغانىنىڭ يەنە قانچە-
لىك پايدىسى بولسۇن؟ ئۇ سەل-پەل تۇرۇۋېلىپ ئېغىز ئاچتى،
ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ئىشەنچسىزلىك چىقىپ تۇراتتى:

—سىزنىڭچە، ئاكىڭىز ھاياتمىدۇ، ھېرد؟ ھازىر ھېچنېمە
دېمەي تۇرۇڭ. مەن بىلىمەن، سىز ئاشۇ ئۇمىد بىلەن ئافرىقىغا
كېتىپ بارىسىز، مۇشۇ ئۇمىد سىزگە كۈچ بېغىشلىغان. بەلكىم
سىزنىڭ بۇ تەۋەككۈلچىلىكىڭىزنى توسۇپ قېلىشقا بولۇشى مۇم-
كىن، سىزنىڭ قىلىۋاتقانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى قۇرۇق ئاۋارە-
گەرچىلىكتۇر. . . ھانس يوقاپ كەتكىلى 15 يىل بولۇپ-
تۇ. . . كىشىلەر ئۇنى ئاخىرقى قېتىم تۇنىستىكى ئەسىرلەر
لاگىرىدىن قېچىپ، قۇملۇقتا غايىب بولۇپ كەتكەن كېچىسى
كۆرۈپتۇ. ھېرد، بىز ئۆزىمىزنى تۇتۇۋېلىپ ئوبدانراق ئويلە-
نىپ بېقىشىمىز كېرەك، خام خىيالغا بېرىلىپ كەتسەك بولماي-
دۇ، چۈنكى خام خىيال سەھرايى كەبىردە ئادەمنى جېنىدىن
جۈدا قىلىدۇ. ھانس قاچقاندا قورالمۇ، ئوق-دورىسىمۇ يوق
ئىكەن، ھېچقانداق يېمەك-ئىچمەك ئالماي، ئەسكەرچە فورمىسى

بىلەنلا قېچىپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەسكەرچە فورمىسىغا[1] PW دېگەن خەت يېزىقلىق ئىكەن. ئۇ قاچقان كۈننىڭ ئەتىسى ئەتىگەندە قۇملۇق ئالا قويماي ئاختۇرۇلۇپتۇ... ئۇنى تۈتۈپ بەرگۈچىگە مۇكاپات بېرىلىدىغانلىقى جاكارلىنىپ، ئەرەبلەرمۇ يارىدەمگە چاقىرىلىپتۇ، ھەممە بوستانلىق ۋە سەھرايى كەبىر قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تۆت تەرىپىگە 500 كىلومېتىر كېلىدىغان يېڭى تۇرالغۇ رايونى تەپسىلىي ئاختۇرۇلۇپتۇ... لېكىن ئۇ يەنىلا تېپىلماپتۇ! شۇنىڭدىن كېيىن قۇملۇقتا بىرەر ئاق تەنلىكنىڭ يالغۇز يۈرگەنلىكى ھەققىدە خەۋەر ئاڭلىغان ھېچقانداق ئادەم يوق... سىز بولسىڭىز ئۇششاق گېزىتلەردىكى كالتە ماقالىلەرگە ئىشىنىپ، ماقالىدە دېيىلگىنى مېنىڭ ئاكىسام دەۋاتىسىز....

—ماقالىدە دېيىلگىنى شۇ، پاۋىل، چوقۇم شۇ!

ھېرد ھاندرىكنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ: "مېنى تاشلاپ قويماڭ! ئۇمىدىمنى يوققا چىقارماڭ. ئۇ تېخى ھايات، چوقۇم ھايات..." دەپ ئۇنىسىز خىتاب قىلماقتا ئىدى.

—بۇ ھەقتە بىر نېمە دەپ پەرەز قىلىش تەس، —دېدى ھاندرىك يەرگە قارىغىنىچە پەس ئاۋازدا، —بىز ئەمەلىيەتچىلىرەك بولايلى، ھېرد. 15 يىلدىن بېرى ئۇ ھېچ بولمىغاندا بىرەر پارچە خەت بولسىمۇ يېزىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇرۇش ئاخىرلاشقىلى شۇنچە ئۇزاق بولغان، ئۇنى تۈتۈش بۇيرۇقى كۈچتىن قالغان تۇرسا. دۇنيادا ئەركىنلىكنى سۆيمەيدىغان

---

① PW— ئەسىر مەنىسىدە.

غان ئادەم بولمايدۇ، مەڭگۇ يوشۇرۇنۇپ يۈرۈش ئۈچۈن ئەركىن-
لىكنى قولغا كەلتۈرۈدىغان ئادەممۇ بولمايدۇ. ئۇ ئەركىنلىككە
ئىنتىلىدۇ، گېرمانىيىگە قايتىشنى ئۈمىد قىلىدۇ. . . ئۇ مۇشۇ
مەقسەت ئۈچۈن قاچقان! لېكىن ئۇ ئاشۇ 15 يىلدىن بۇيان
گېرمانىيىنى ياد ئەتكىنى يوق. . . ياد ئېتىشى مۇمكىن ئە-
مەس. . . چۈنكى. . . چۈنكى. . . چۈنكى قۇملۇق ئۇنىڭدىن
كۆپ كۈچلۈك، —ئۇ ھېردىنىڭ مۈرىسىدىن قۇچاقلاپ، چاچلە-
رىنى سىيلىدى، ئاندىن ئۇنىڭ ئېڭىكىنى كۆتۈرۈپ دېدى، —
بىز قايتىپ كېتەيلى، ھېرد. . . بېرلىنغا ياكى ھامبۇرگقا
كېتەيلى، ئۇ يەرلەر بىزنىڭ يۇرتىمىز. بىز بەختلىك ياشايمىز.
ئافرىقىدا سىز ھامان بىر سايىنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈسىز، ئەمما
ئۇنىڭغا مەڭگۇ يېتەلمەيسىز، چۈنكى ئۇ ئۆزىڭىزنىڭ سايىسى.
—ناۋادا ئۇ ھەقىقەتەن ھايات بولسىچۇ؟ —ھېرد ئۆكسۈپ
يىغلاپ كەتتى، بەدەنلىرى ئىختىيارسىز تىتىرىدى.
ھاندرىك يېپىنىۋالغان ئەدىيالنى ئېلىۋېتىپ ئورنىدىن تۇ-
رۇپ، شوتا رېشاتكىسىنىڭ يېنىغا بېردى، تىترەپ تۇرغان قول-
لىرى بىلەن بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، سەرەڭگە قالدۇقىنى
كۈۋەجەپ تۇرغان بۇزغۇنلارغا تاشلىدى.
—بىز ئۇنى ئەلۋەتتە ئىزدىشىمىز كېرەك.
—بىز. . . بىز دەۋاتامسىز پاۋىل؟
ھېرد كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ھاندرىكنىڭ كەينىدىن ئاي-
دىڭدا تىك تۇرغان بەستىگە تىكىلدى.
—شۇنداق، —دېدى ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتىپ، —
ئىككىمىز بىللە ئىزدەيمىز. مەن سىزنى قۇملۇققا يالغۇز يولغا

سالالمايمەن.

—ئالجىردىكى خىزمىتىڭىزنى قانداق قىلىسىز؟ بوستان-لىقتىكى ئىشىڭىزنى... خەقلەر ھامبۇرگدا سىزنىڭ دوكلاتىڭىزنى كۈتۈپ تۇرسا...

ھاندرىك بۇرۇلۇپ، ھېردىنىڭ ئۈدۈلىغا كېلىپ تۇردى. ئۇنىڭ قەتئىي قارارغا كەلگەنلىكى خۇددى دوسكىغا يېزىلغاندەك ئۇنىڭ چىرايىدا ئىپادىلىنىپ تۇراتتى:

—ھامبۇرگقا خەت يېزىپ، ھانسنى ئىزدەش بىلەن قۇملۇق كېسىلىنى تەكشۈرۈش ئىشىنى بىللە ئېلىپ بارىدىغانلىقىمنى ئېيتىمەن. ئەگەر ھامبۇرگ تەرەپ بۇنىڭغا قوشۇلمىسا، مېنىڭ خىزمىتىمنى ۋاقتىنچە توختىتىپ تۇرسۇن.

—پاۋىل! ئۇنداق قىلىسىڭىز بولمايدۇ.

—بۇ مېنىڭ ئالجىرىيىگە ئۇچىنچى قېتىم مېڭىشىم. سەھ-رايى كەبىرنىڭ خەتەرلىكلىكىنى ئوبدان بىلىمەن، سىزنى ھەر-گىز يالغۇز ماڭدۇرمايمەن، —ھاندرىك كاپلا قىلىپ ھېردنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى. ئۇلار بىر-بىرىگە قاراشقىنىچە تۇرۇپ قالدى.

—پاراخوتتا بۇ گەپلەرنى قىلىشمايلىچۇ، —دېدى ھاندرىك بىردىنلا.

ھېرد بېشىنى چايقىدى، ئاندىن بېشىنى ئۇنىڭ مەيدىسىگە قويدى:

—نېمە گەپلەرنى قىلىمەن ئەمىسە، پاۋىل؟

—ئالايلۇق، ئايدىڭ كېچە...

—ياق...

—دېڭىز دولقۇنى. . .

—ياق. . .

—ئۇزۇپ يۈرگەن رەڭدار بۇلۇتلار. . .

—ياق. . . ، —ئۇ ھاندرىكنىڭ قولىنى سىيلاپ تۇرۇپ دېدى، —مېنىڭ قىلماقچى بولغان گېپىم، مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن. . .

"ئەسمېرا" ناملىق پاراخوت خۇددى چوڭ بىر بىنادەك ئاتلانتىك ئوكياندا كېتىۋاتاتتى، پاراخوتنىڭ روجەكلىرىدىن چىقىۋاتقان چىراغ نۇرلىرى كېچە ئاسمىنىنى يورۇتىۋەتكەنىدى.

پاراخوت باشلىقى مارىئو برېتتاس رولچى سۇپىسىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئەسنەۋاتاتتى. بۇ ئۇنىڭ مۇشۇ يولدا 57-قېتىم قاتنىشى بولۇپ، ھەممە ئىش مۇشۇنداق بىر خىللا ئىدى.

ھېرد شۋېت بىلەن پاۋىل ھاندرىك ئالجىرغا بارىدىغان "ئەسمېرا" ناملىق پاراخوتقا چىققان كۈنى ئومما بىننى بىلقاسىم تۆگە ھەيدەيدىغان ئېغىر سىم قامچىسى بىلەن شۋېت دوكتورنى قاچۇرۇپ قويغان ئىككى گۇندىپاينى راسا ساۋىدى. ئۇلار قۇملۇقتا يېلىنىپ يىغلاپ، باشلىرىنى چاڭگاللىۋېلىشقانىدى.

بىر سائەتتىن كېيىن، پۈتۈن بەدىنىدىن چىپ-چىپ قان تەپچىپ تۇرغان ئىككى گۇندىپاي چېدىرغا ئېلىپ كىرىلدى. ئوممانىڭ چىرايى ئايىغى ئاستىدىكى قۇمدەك تاتىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىككى قولىنى مەيدىسىگە قويۇپ، كۆزىنى يۇمدى. بابادور مۇھەممەت بىننى رامدان ئۇنىڭ چېدىرىدا غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ ۋارقىرىماقتا ئىدى.

ئەسلىدە، شۇ كېچىسى، ئومما ئودباباغا بېرىپ ملادشى

لېيتېنانت گلانتۈس بىلەن ئېلىشۋاتقاندا، شۇېت دوكتور بىر تۆگىگە مىنىپ غىپىدە قېچىپ كەتكەندى.

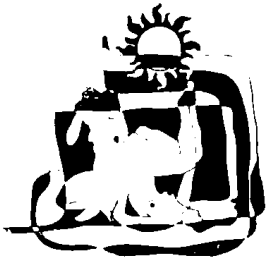

ئىككىنچى قىسىم

ئالجىر.

ئاپئاق شەھەر پەلەمپەي شەكىللىك قىزىل تاش ئۈستىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، كەڭ دېڭىز قولتۇقى ئۇنى قوينىغا ئالغان، زۇمرەتتەك كۆپكۆك ئوتتۇرا يەر دېڭىزى جىمىرلاپ تۇرىدۇ، ئاسمانغا بوي سوزغان پالما دەرەخلىرى شامالدا ئىرغاڭلايدۇ، يانباغىرلارنى زەيتۇن رەڭ ئورمانلار قاپلاپ تۇرىدۇ. كۆكىكە تاقاشقان بىنالار ۋە ئاپئاق ئېگىز تۇرالغۇ ئىمارەتلەر ياۋروپالىقلارغا خاس بۇ شەھەرنى ئىلكىگە ئالغان. جۇمھۇرىيەت كوچىسى بۇ شەھەرنىڭ تومۇرى بولۇپ، بۇ يەرگە قاتناش نازارىتى ئىدارىسى، ئارات مېھمانخانىسى ۋە ئوھىس مېھمانخانىسى، شەھەر مەمۇرىيىتى ۋە نۇرغۇن بانكىلار، سانسىزلىغان سودا شىركەتلىرى جايلاشقان. بۇ كوچىدىكى توسما تامنىڭ ئارقىسىدا، ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدىكى دولقۇنلار يالاپ تۇرغان ئەڭ چوڭ پورت قۇياش نۇرىدا يالتىراپ تۇرىدۇ. كىشىلەر ھەر قېتىم بۇ يەرگە كەلگەندە، دېڭىزدا كۆك سىياھ ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي سۇ

چايقىلىۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلاپ كۆرۈش ئۈچۈن ئىختىيارسىز هالدا قوللىرىنى سۈغا تىقىپ بېقىشىدۇ.

تۆپىلىكىنىڭ نېرىسىدا يەنى قىستاڭچىلىق بىلەن تولغان سودا كوچىسى تۈگىگەن يەردە يەرلىك ئاهالە ئولتۇراقلاشقان كەشبە دەپ ئاتىلىدىغان بىر قەدىمىي شەهەر بار، بۇ بۇنىڭدىن 300 يىل بۇرۇنقى ئالجىر شەهىرى. ئۇ چاغدا تۈركلەر تاغ ئۈستىدىكى ئىستىهكامدا تۈرۈپ ئوتتۇرا يەر دېڭىزىنى كۆزدە-تىپ، قەدىمىي برونزا زەمبىرەكلىرى ئارقىلىق پورتىنى كونترول قىلىپ تۇراتتى. بۇ يەردىكى كوچىلار كۈن چۈشمىگىدەك دەرىجىدە تار، ئەتراپ پۈتۈنلەي ئۆڭكۈرسىمان يول بولۇپ، يوللار كېسىشكەن بىر نەچچە جايلا يورۇق... هەممىلا يەردە ئەخلەتلەر دۆۋىلىنىپ كەتكەن، يانتۇلۇقتا ئادەم مۈدۈرۈپ-چوقۇ-رۇپ ناهايىتى تەستە ماڭىدۇ. قاتتىق تاش يول هۆل هەم تېيىل-غاق بولۇپ، ئويمان يەرلەرگە سېسىق سۈلار يىغىلىپ قالغان. بۇ يەردە، ئەرەبلەر بىلەن بەربەرلەر ئىندىمەستىن دۆڭلۈكلەر ئارىسىدا قاتراپ يۈرۈشىدۇ. يۈزلىرىگە چۈمبەل تارتقان ئاياللار يول بويىغا سېلىنغان مال قوتانلىرىنىڭ يېنىدا سېۋەتلىرىگە سېلىۋالغان نانلارنى ياكى چۈن بېسىپ كەتكەن ئىرىك گۆشلە-رىنى سېتىپ تۇرۇشىدۇ. هۆپىگەرلەر بولسا يەسمىن گۈلىدە بويىغان ئۈزۈن مارجانلارنى بويۇنلىرىغا ئېسىشىپ، پەلەمپەي يوللار بىلەن پەسكە چۈشۈپ كەشبە ئەتراپىدىكى رايونلارغا چە-قىپ، شىمالىي ئافرىقىدىكى بۇ مەينەت يەرنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن كەلگەن ساياهەتچىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ ماللىرىنى كۆرسە-تىدۇ. ئەما بالىلار ياكى قارىماققا ئىنتايىن قورقۇنچلۇق كۆرۈ-

نىدىغان مەجرۇھ تىلەمچىلەر تەلمۇرۇپ ئولتۇرۇپ دۇرۇت ئوقۇ-
غىنىچە پۇل تىلەيدۇ. گۇگۇم پەردىسى يېيىلغاندا ياكى بىرەر
پارچە نان سېتىۋالغۇدەك پۇل تاپقاندا ئېرىنچەكلىك بىلەن پاس-
كىنا يەردىلا تۇگۇلۇپ يېتىپ ئۇخلايدۇ.

بۇ يەر دىمىق، مەينەت، سېسىقچىلىققا تولغان بولۇپ،
ئادەم بۇرۇقتۇرما بولاتتى، كۆڭلى ئاينىيتتى. ئەمما بۇ پاسكى-
نىچىلىقتا، بۇزۇقچىلىق بىلەن تولغان ئىپلاس زېمىندا بىر
چىراي پەيدا بولدى. بۇ چىرايدا ئۈمىد بىلەن تولغان، تەشنالىق
چىقىپ تۇرغان قاپقارا بىر جۈپ بۇلاق كۆز چاقنايتتى. بۇرنى-
نىڭ ئاستىغىچە يىپەك ياغلىقتا يېپىۋېتىلگەن بۇ كۆزلەر گۈزەل-
لىك ۋە سۆيگۈ بابىدا ئادەمنى ھەيران قالدۇراتتى. زىلۋاغىنە
كەلگەن، پەرىزاتتەك بۇ قىز ئىككى قولىنى مەيدىسىگە قويۇپ
تولغىنىپ ماڭاتتى، ئالىقىنىنى قىزغۇچ بويىۋالغان، تىرىنقىغا
تىرناق بويىقى سۈرۈۋالغان بولۇپ، قىزىل لېنتا بىلەن بوغۇۋال-
غان چاچلىرى ئاپئاق ياغلىق ئىچىدە لەيلەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ
پۇتۇن بەدىنىدىن گۈپۈلدەپ ئەنبەر پۇرايتتى، بۇ ئەرەب ئاياللى-
رى گىرىم قىلغاندا ئىشلىتىدىغان بىر خىل گىرىم بۇيۇمى
ئىدى. كىشىلەر ئافرىقىنى قىزغىن سۆيۈشكە، بۇ قورقۇنچلۇق،
پاسكىنا، ئادەمنى يىرگەندۈرىدىغان، سېسىپ كەتكەن كەشبە
ئۆڭكۈر دۇنياسىدىكى ئافرىقىنى قىزغىن سۆيۈشكە باشلىدى،
كىشىلەر ھېلىقى بىر جۈپ كۆزنى، ھېلىقى ھەم قارا، ھەم
چوڭ، سېھرىي كۈچ بىلەن تولغان كۆزنى كۆردى، چەكسىز
تەشنالىق بىلەن تولغان بۇ جۈپ كۆز مەۋجۇت بولۇپلا تۇرىدى-
كەن، ئافرىقا مەڭگۈ بىر قەدىمىي، ئەمما ياش زېمىن بولۇپ

تۇرىۋېرىدۇ. ئۇ بىزنىڭ بۇ دۇنىايىمىزدىكى ھەر قانداق بىر جايغا ئوخشاش، پارلاق ئىستىقباللىق...

مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئالجىر.

ئالجىر، كۆپكۆك دېڭىزغا تۇتاشقان ئاپئاق شەھەر.

بۇ شەھەر قىزىل تاش ئۈستىگە بەرپا قىلىنغان. بۇ شەھەر قەدىمكى زاماندىكى پەلەمپەيسىمان يۇمىلاق شەكىللىك ئۈستى ئوچۇق تىياتىرخانىغا ئوخشايدۇ.

ئالجىر بەئەينى ناھايىتى چوڭ بىر پارچە بۇلۇت، ئۇ ھەر خىل ئىرقتىكى ئادەملەرنى ئۆزىگە سىڭدۈرگەن بولۇپ، ئۇنىڭغا سانسىزلىغان تەقدىر ۋە ئۇمىدلەر يوشۇرۇنغان. بۇ يەردە پورت بار، بۇ— چەت ئەل ئەسكەرلىرى تۇرىدىغان شەھەر؛ بۇ يەردە ئەرەب ئاسىيلىرىنىڭ مەخپىي سورۇنلىرىمۇ بار. بۇ — تەۋەككۇلچىلەر ۋە ئادىمىي لەھەڭلەرنىڭ دۇنياسى.

ئالجىر ئۆمەر بىننى سۇلايماننىڭمۇ شەھىرى.... "ئەسىمىرا" ناملىق پاراخوت كۈچلۈك گۈدۈك چېلىپ پورتقا كىرىپ كەلدى. 3-پرېستاندا ئىشچىلار ھەر قايسى لەڭگەرلەرگە قاراپ يۈگۈرۈشۈپ كېتىۋاتاتتى. تاموژنا خادىملىرى پاراخوت قىرغاققا كېلىشتىن بۇرۇن تۇرلۇك رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ تۈگىتىش ئۈچۈن بىر ماتورلۇق قېيىق بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇزۇن كەتكەن جۇمھۇرىيەت كوچىسىنىڭ توساق تېمىنىڭ يېنىدا نۇرغۇن ئەرەبلەر، ھىندىلار، بەربەرلەر ۋە تۇرلۇك شالغۇتلار قىرغاققا يېقىنلىشىۋاتقان ئىككى پاراخوتنى تاماشا قىلىشىپ تۇراتتى. بۇ چاغدا تىلەمچىلەرنىڭ ئالدى دىڭگوسلاپ پورتقا قاراپ مېڭىشتى؛ ھېلىقى سودىگەرلەر، گىلەم ساتقۇچىلار، ئاتكرىتكا

ساتقۇچى ياشلار شۇنىڭدەك سېۋىتىنى بىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋالغان ھۆپىگەرلەرمۇ "ئەسمېرا" ناملىق پاراخوت شوتىسىنى چۇشۇردى-دىغان جايغا قاراپ بەس-بەستە ئاقماقتا ئىدى.

ئۆمەر تەقەززالىق بىلەن تۇرغان كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا پاراخوتقا سوغۇق نەزەر تاشلاپ تۇراتتى. ئۇ ئۇچىسىغا ئالجىردى-كى ئەڭ ئۇستا ماشىنىچى تىككەن ناۋات رەڭ مودا كاستۇم كىيگەنىدى. ئۇ بۇغداي ئۆڭلۈك، يۇمىلاق يۈزلۈك كىشى بو-لۇپ، ساقال-بۇرۇتلىرى پاكىز قىرىلغانىدى، قاپقارا چاچلىرى كاللىسىنى يېپىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بېشىدىن گۈپۈلدەپ ئەتىر-گۈل چاچ مېيىنىڭ پۇرىقى كېلەتتى، بۇ ئۆمەر بەك ياخشى كۆرىدىغان چاچ مېيى ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ مايلاپ پارقىرىتى-ۋەتكەن بېشىغا كىيىۋالغان ئاچ قىزىل بۆكىگە ئاساسەن، ئاندىن ئۇنىڭ بىر مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىشىدۇ. دەرۋەقە، كىشىلەر يەنىمۇ ئىنچىكىلەپ سەپسالغىنىدا ئۇنىڭ بوينىدا، يە-پەك كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنىڭ ئاستىدا غۇۋا پىلدىرلاپ تۇرغان ئالتۇن زەنجىرنى چېلىقتۇرۇشى مۇمكىن، زەنجىرنىڭ ساڭگى-لاپ تۇرغان يېرىگە كىچىككىنە بىر قۇرئان ئېسىقلىق بولۇپ، ئۇنىڭ مەيدىسىدە ساڭگىلاپ تۇراتتى، بۇ مەككىگە بېرىپ ھەج قىلغانلارنىڭ بەلگىسى ئىدى.

3-پرېستاننىڭ كىرىش ئېغىزىدا، يوغان بىر سېرىق تايغان تۇراتتى. ئاپئاق يىپەك تون كىيگەن، بېشىغا مۇسۇلمانچە ياغلىق چىگىۋالغان بىر شوپۇر ماشىنىسىدا قىمىر قىلماستىن ئاپئاق رولنىڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى.

"ئەسمېرا" ناملىق پاراخوت يول باشلىغۇچىنىڭ يېتەكچى-

لىكىدە ئاستا-ئاستا پورتقا يېقىنلاشتى، ئۆمەر تۇرۇپ-تۇرۇپ مەيدىسىنى تۇتۇپ، ئىچ يانچۇقىدىكى قېلىن بىر تۇتام ھۆججەتنى — ئېلىپ كېلىنىدىغان گېرمانىيىلىك، بېلگىيىلىك، گوللاندىيىلىك ۋە دانىيىلىك 13 قىز توغرىسىدىكى ھۆججەتنى سىيلاپ قويۇاتتى.

"ئەسمېرا" ناملىق پاراخوتنىڭ ئېگىز گەۋدىسى ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ، "غارت-غارت" قىلىپ پرېستانغا كىرىپ كەلگەندە، ئۇ پاراخوتنىڭ قىرغىقىدىكى رېشاتكا تۇۋىدە تۇرۇپ كىشىلەرگە قول پۇلاڭلىتىپ توۋلىشىۋاتقان يولۇچىلارغا كۆزلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ بىردەم سەپسالدى.

پاراخوتتىكى سازەندىلەر ھۆرمەت بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن مارش ئورۇنلىدى، بىراق ھۆپىگەرلەرنىڭ ۋاڭ-چوڭ سادالىرى مۇزىكىنى بېسىپ كەتتى. پاراخوت باشلىقى برېتتاس رولچى بۆلمىسىدىن پرېستاندا مىغىلدىشىپ تۇرغان ئادەملەرگە قارىدى. ئۇنىڭ يېڭىدىكى سېرىق بەلگە كۈن نۇرىدا يالتىراپ چاقنايتتى. باش يارەمچى بىلەن ئىككىنچى يارەمچى پالوبادا تاموژنا خادىملىرى بىلەن بىرگە يولۇچىلارنىڭ ئىسىملىكىنى سېلىشتۇرىۋاتاتتى.

—خوشلىشىدىغان ۋاقتىمىز كېلىپ قالدى، ھېرد، — دېدى ھاندرىك پەس ئاۋازدا. ئۇلار يولۇچىلار ئاپتاپسىنىدىغان كەڭ پالوبادىكى رېشاتكىنىڭ يېنىدا بىر-بىرىگە چاپلىشىپ، قىزىل قىيا تاشلار ئۈستىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان شەھەرگە نەزەر سالماقتا ئىدى، —گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، سىز ئىمكان قەدەر تېز ماڭا تېلېفون بېرىڭ، تېلېفون نومۇرۇم: ئالجىر،

23857 ، دورىگەرلىك سەھىيە تەتقىقات ئورنى. ئەگەر مۇمكىن بولسا مەن دەرھال بېرىپ دىرېكتورىڭىز بىلەن سۆزلىشىمەن.

ھېرد بېشىنى لىڭشىتتى، ئۇ خۇددى بىر كىمنىڭ بۇلاپ ئېلىپ كېتىشىدىن قورققان كىچىك بالىدەك، ھاندرىكنىڭ بىلىكىگە ئىككى قوللاپ ئېسىلىپ، ئۇنىڭغا يېقىن چاپلىشۋالغانىدى، تەسۋىرلەپ بولغۇسىز ۋەھىمە ئۇنى نەپەس ئالدۇرمايتتى.

—گۇزەل شەھەر ئىكەن بۇ، —دېدى ئۇ غەيرەتلىنىپ. لېكىن ئۇنىڭ سۆزى ئاڭلىماققا چىن دىلىدىن ئېيتىلمىغاندەك قىلاتتى.

ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ ياۋروپالىقلارغا خاس بۇ شەھەرگە: ئاپئاق ئۆيلەرگە، كەشبەدىكى بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن ئۆگزىلەرگە ۋە تاغ ئۈستىگە سېلىنغان قەدىمىي تۇرك زەمبىرەك سۇپىلىرىغا ھەمدە سۇلتانىنىڭ ھەيۋەتلىك قەسىرىگە نەزەر تاشلايتتى.

—قاچاندىن باشلاپ ئالجىردا ئۇسسۇل ئويناشقا چۈشىسىز؟

—دەپ سورىدى ھاندرىك. ھېرد مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى:

—مەن ھېچنېمىنى ئۇقمايمەن. ھەممە ئىشنى دىرېكتورىنىڭ ئۆزى بەلگىلەيدۇ.

—ئۇ ياۋروپالىق كىشىمۇ؟

—بۇنىمۇ ئۇقمايمەن. بىزگە ئالدىمىزغا كۈتۈۋالغىلى ئادەم چىقىدىغانلىقىنىلا ئېيتقان.

—مەن ئەنسىرەۋاتىمەن. . . —ئۇلار يەنە سۆيۈشتى. ھاندرىك ھېردنىڭ چاچلىرىنى سىلاپ، ئۇنى ئالدىنقى پالوباغا ئۆتىدىغان تايانغۇچلۇق پەلەمپەيگە ئېلىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ كۆز-

لىرىدىن ھەسرەت چىقىپ تۇراتتى. ئۇ يەردە قالغان 12 قىز بولۇپ، ئۇلار تاقەتسىزلىك بىلەن پاراخوتنىڭ قىرغاققا يېقىنلىشىشنى كۈتۈشۈپ تۇراتتى.

—مەن سىزنىڭ ئەتراپىڭىزدا، —دېدى ھاندرىك تايانغۇچىلۇق پەلەمپەيگە ھېرد تۇنجى قەدەمنى بېسىشىغا، —سىز قورقماڭ، ھازىرقى ئافرىقا سىزنىڭ تەسەۋۋۇرىڭىزدىكىدىن كۆپ مەدەنىيەتلىك، ھەممە يەردە بىزگە يارداەم قىلىدىغانلار بار. غەيرەتلىك بولۇڭ، ھېرد، غەيرەتلىك بولۇڭ. . .

ھېرد غەيرەتكە كېلىپ بېشىنى لىڭشىتتى، پەلەمپەيدىن چۈشۈپ، جىممىدە بېرىپ قىزلارغا قوشۇلدى. ئۇ پەستە ساقلاپ تۇرغان ئادەملەرگە، ئۆمەر بىننى سۈلايمانغا قارىدى. . .

ئۆمەر پاراخوتقا نەزەر سېلىپ، ھېچكىم چۈشەنمەيدىغان بىر خىل تەرزدە كۈلۈمسىرەيتتى، ئۇ بىر خىل ئىچ-ئىچىدىن كۈلۈمسىرەش ئىدى، كۆز ۋە لەۋلەردە ئىپادىلەنگەن كۈلۈمسىرەش ئىدى، ئۇ كۈلۈمسىرىگەندە يۈزىنىڭ مۈسكۈللىرى مىدىراپمۇ قويمايتتى. ئۇ پاراخوت رېشاتكىسىنىڭ يېنىدىكى 13 قىزنى كۆردى، ئاندىن سېمىز بىلىكىگە تاقىۋالغان ئالتۇن سائىتىگە قاراپ قويدى.

شوتىنىڭ ئاستىدا، ئافرىقىنىڭ بۇ زېمىنىدا سودىگەرلەر، تىلەمچىلەر ۋە ھامماللار مىغىلدىشىپ يۈرۈشەتتى. ئۆمەر گەپ قىلماستىن قوپاللىق بىلەن ئۇلارنى گەۋدىسىدە سوقۇپ يول ئاچتى، ئاندىن تۆت خىل تىلدا ئۇ قىزلاردىن ئەھۋال سوراپدى ھەمدە ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

—مەن ناھايىتى خۇشالمەن، —دېدى ئۇ، —سىلەر ئافرىد-

قىدا ئوبدان ئۆتىسىلەر، ئالىي مېھمانخانا، ئوبدان ئىش ھەققى، ئەۋزەل خىزمەتلەردىن بەھرىمەن بولىسىلەر، ئافرىقىغا كەلگىنىڭلارغا پۇشايمان قىلمايسىلەر.

ئۇ بۇرۇلۇپ قىزلارنى باشلاپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، بىرسى كەينىدىن ئۇنىڭ بىلىكىگە ئېسىلدى.

ئۆمەر تەئەججۇپ بىلەن كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ئالدىدا بەستىلىك بىر ياۋروپالىقنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى ۋە كۆزلىرىنى پۇرۇشتۇردى. ئەمما ئۇ شۇ ھامان: "مېنىڭ ئالجىردا شۇغۇللىنىۋاتقان كەسپىمنى بىلىدىغان ئادەم يوق، شۇڭا بىر ئاق تەنلىكىتىن خەۋپ كېلىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس" دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى:

—نېمە ئىش؟ —دېدى ئۇ قوپاللىق بىلەن.

—بۇ قىزلار نەگە بارىدۇ؟ —سورىدى ھاندرىك.

ئۆمەر كۈلۈپ قويدى، بۇ دۇشمەنلىك، خەۋپ چىقىپ تۇرىدىغان كۈلكە ئىدى:

—بۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ نېمە كارىڭىز؟

—كارىم بار، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قىزغا مەن مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك دەپ قارايمەن.

—بۇ مۇمكىن ئەمەس، —ئۆمەر كاستۇمىنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن بىر تۇتام ھۆججەتنى چىقىرىپ ۋاراقلاشقا كىرىشتى، —بىرلىن تەرەپ بۇ قىزلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقىنى يوق ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرغان.

—شۇنداق.

—ئەمىسە بولدى، —ئۆمەر ھاندرىكنى بىر ياققا ئىتتىرىدى.

ۋەتتى، —يولۇمنى توسماڭ. مېنىڭ ۋاقتىم پۇل بىلەن بارا-
ۋەر.

—شۇنداقتۇر بەلكىم، —ھاندىرىك يەنە ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈ-
تى، —مەن بۇ قىزلارنىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى، قايسى مېھماڭ-
خانىدا تۇرىدىغانلىقىنى بىلىپ قالسامىلا بولدى، ئاندىن مېنىڭ
كۆڭلۈم تىنىدۇ.

ئۆمەر ئەتراپقا نەزەر سالدى. 3-پرېستاندىكى كىشىلەر خې-
لىلا ئازلاپ قالغاندى، يولۇچىلارنىڭ كۆپ قىسمى ئالدىراپ
پورت كوچىسىدىكى كىرا ماشىنىلىرىغا قاراپ كېتىشۋاتاتتى.

—ئەگەر يولنى بوشاتمىسىڭىز، ئۆزۈم يول ئېچىشقا مەج-
بۇر بولۇپ قالىمەن بىكار، —دېدى ئۆمەر سىلىق تەلەپپۇز
بىلەن، —شۇنداقلا قىلسام دۇم چۈشىسىز ھېلى.

—ساقچىلار مېنى قوغدايدۇ . . .

—ساقچىلار؟ —ئۆمەر كەمىستىش نەزىرىدە كۆزىنى قى-
سىپ قويدى، —سىز ھازىر ياۋروپادا ئەمەس، ئالجىردا تۇرۇۋا-
تىسىز، ئەپەندى. ساقچىلار كېلىپ بولغۇچە ئۆزىڭىزنى سۇنىڭ
ئىچىدە كۆرىسىز. سىزنى كىمنىڭ سۇغا تاشلىۋەتكەنلىكىنى
ئېيتىپ بېرىدىغان بىرەرمۇ ئادەم چىقمايدۇ. مەن بولسام بۇ
ئىشنى مېنىڭ قىلمىغانلىقىمغا گۇۋاھلىق بېرەلەيدىغان ئادەمدىن
20نى بەش مىنۇت ئىچىدە تاپالايمەن!

—ئوھوي، مۇنداق دەڭ! —ھاندىرىك يولنى بوشاتتى. ئۇ
لەپپىدە ھېردقا قارىدى، ھېرد ئۇ ئىككىسىنىڭ گېپىگە ھەيران-
لىق بىلەن قۇلاق سېلىپ تۇراتتى. بۇ قىسقىغىنە سۆھبەت ساپ
فرانسۇز تىلىدا ئېلىپ بېرىلغاندى. ھېرد ئۆمەرنىڭ كۇلۇمسى-

رەشلىرىدىن سۆزلىشىشنىڭ دوستانە كەيپىياتتا بولغانلىقىنى سەزگەندەك بولدى. ھاندرىك ھېردىنىڭ كۆزلىرىدىن ئۇنىڭ ھېسسىياتىنى كۆرۈپ يەتتى، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ھېسسىياتىنى بىلىندۈرمىدى. ئۇ ھېردقا قاراپ كۈلۈمسىرەشكە تىرىشتى:

—بۇگۈن كەچتە كۆرۈشەيلى، —دېدى ئۇ. ئۇ ئۆمەرنىڭ نېمىسچىنىمۇ ئۇقىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ كېيىنكى بىر ئېغىز سۆزىنى قەستەن ئوچۇق ھەم جاراڭلىق قىلىپ ئېيتتى، —سىزنىڭ بۇ ئاق كۆڭۈل دىرېكتورنىڭ قول ئاستىدا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭىزنى تىلەيمەن.

ئۆمەر ئۇنىڭغا قاراپ بوشقىنە تەزىم قىلىپ قويدى، ھېرد ھاندرىككە قاراپ پىسىڭىدە بىرنى كۈلۈپ، قول ئىشارىسى قىلدى. ئۇ ساختا، رەھىمسىز، ئادەمنىڭ تىنىنى شۇركەندۈرۈۋەتكەن ئەرەبنىڭ ھېرد ۋە باشقا قىزلارنى باشلاپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ، ھاندرىكنىڭ كۆڭلى بىر قىسىملا بولۇپ قالدى.

ئۇ پورتنىڭ چىقىش ئىشىكىدە 13 قىزنى بېسىپ كېتىپ بارغان بولكىۋايغا قاراپ تۇراتتى.

ئۇ قىزلارغا جۇمھۇرىيەت كوچىسىنىڭ قايرىلىدىغان دوقمۇشىدا كۆزدىن غايىب بولغانغا قەدەر قول پۇلاڭلاتتى.

ئۇ خۇددى نەگە بېرىشنى بىلەلمىگەندەك، چامىدانىنىڭ يېنىدا قېتىپ تۇرۇۋېلا قالغاندى. بىر ھازادىن كېيىن، ئۇ بىر تاكسىنى توستى. ئەرەب شوپۇر پىكاپىنى "غارت" قىلىپ قۇلاقنى ئاغرىتقۇدەك دەرىجىدە تورمۇزلاپ توختاتتى.

— دورىگەرلىك-سەھىيە تەتقىقات ئورنىغا بارىمەن، — ئۇ فرانسۇز تىلىدا شۇنداق دېدى-دە، لىككىدە پىكاپقا چىقتى.

— بولىدۇ، — شوپۇر فرانسۇزچە جاۋاب بېرىۋېتىپ، بۆكدىنىڭ قىرغىقىنى چېكىپ قويدى. ئاندىن پىكاپىنى ھەيدەپ، تۈپتۈز كەتكەن كەڭرى دېڭىز ساھىلى يولىدا نۇرغۇن ئېسىل، كۈن نۇرىدا كۆزنى چاقنىتىدىغان ئىمارەتلەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى.

ھاندرىك پىكاپنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى قېلىن بۇلۇت ئورۇندا ئەنسىزلىك ئىچىدە ئولتۇراتتى. ئۇ ئىختىيارسىز ھېردنى ئېسىگە ئالدى. ھېلىقى سېمىز ئەرەبنىڭ قارىشى ھامان ئۇنىڭ كاللىسىدىن كەتمەيتتى. ئۇ قىزلار قانداقراق قاۋاقخانىدا ئويۇن قويار؟ نېمىشقا ئۇ توختامنامىدا ئىش ھەققى، ئويۇن قويىدىغان ئورۇن ۋە باشقا مەجبۇرىيەتلەر تىلغا ئېلىنمايدۇ؟ نېمىشقا ئۇ ئەرەب ھېلىقى قىزلارنىڭ قايسى مېھمانخانىغا چۈشىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشنى رەت قىلىدۇ؟

ئۇ بوينىنى سوزۇپ شوپۇرنىڭ كەينىدىن قارىدى:

— سىز ئۆمەر دېگەن بىر ئەرەبنى تونۇمىسىز؟ سوريدى ئۇ.

— ئۆمەر؟ — شوپۇر كۈلۈپ كەتتى، — ئالجىردا 200 مىڭدەك ئۆمەر بار!

— مېنىڭ دېگىنىم پاكارراق، دوغلاق بىر ئەرەب.

— 200 مىڭ ئادەمنىڭ 150 مىڭى دوغلاق-دە!

— ئۇ بولسا تىياترخانىنىڭ كەسپىي ۋاستىچىسى، بىر ئۇسسۇل ئەترىتىنىڭ مەسئۇلى، مەخسۇس ئالجىردىكى ھەرقايسى قاۋاقخانىلار ۋە تۇرلۇك بىرلەشمە ئويۇن قويۇش ئىشلىرى

ئۇچۇن مۇلازىمەت قىلىدۇ.

—ئۆمەر؟ تونۇمايدىكەنمەن. ئۇنىڭ فامىلىسى نېمە؟

—بۇنى مەنمۇ ئۇقمايمەن. مەن ئۇنىڭ ئۆزىنى ئۆمەر دېگەنىلا ئاڭلىغان.

شوپۇر مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ، پىكاپىنىڭ خوتىنى يۆتكىدى، پىكاپ دۆڭگە قاراپ ماڭدى، يول بويى ياۋروپالىق ۋە ئەرەب بايلارنىڭ بىرمۇنچە داچىلىرى ئۇچرىدى، بۇ داچىلارنى پالما دەرەخلىرى ۋە ئېگىز لىۋان كېدىر قارىغايلىرى ئوراپ تۇراتتى. پىكاپ رېزىدېنت مەھكىمىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، سانت جورج مېھمانخانىسىنىڭ زەيتۇن دەرەخلىرى مېھمانغا ھۆرمەت بىلدۈردى، ئاندىن پىكاپ پەسكە قاراپ ماڭدى ۋە يولنى بويلاپ سول تەرەپكە قايرىلدى.

—فامىلىسىنى بىلمىسىڭىز، ئالجىردىن بۇ ئادەمنى مەڭگۈ تاپالمايسىز، —دېدى شوپۇر خېلى ئۇزاق جاۋاب ئىزدىگەندەك بىر ھازادىن كېيىن.

ھاندرىك پىكاپنىڭ يۆلەنچۈكىگە يۆلىنىپ پېشانىسىنى سۈرتتى.

—مېنىڭچە، بىر رەزىل ئىش يۈز بېرىدىغان بولدى، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا. ئەمما ئۇنىڭ ئاۋازى شوپۇر ئاڭلىغۇدەك دەرىجىدە ئوچۇق ئىدى.

لېكىن شوپۇر بۇنىڭغا ئېرەن قىلىپ قويمىدى، ئالجىردا كۈنىگە نۇرغۇن رەزىل ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ-دە.

ھاندرىك پىكاپنىڭ دېرىزىسىدىن سىرتقا قارىدى. ئۇلار ھازىر ئوبدان يولدا كېتىپ باراتتى... ئەنە، ئالجىر ئۇنىڭ

كۆز ئالدىدا تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ تاپىنى ئاستىدىكى بۇ شەھەر تاغ باغرىنى بويلاپ سوزۇلۇپ يېتىپتۇ، ئۆي-ئىمارەتلەر خۇددى تاغقا ئېسىلىۋالغاندەك، پەستىكىسى يۇقىرىدىكىسىنى تىرەپ تۇراتتى. پايانسىز دېڭىز كۆپكۆك كۆرۈنەتتى؛ ئۇپۇقتا زەڭگەر ئاسمان بىلەن زۇمرەت دېڭىز قوشۇلۇپ، ئالتۇن رەڭ قۇياش نۇرىغا چۆمگەنىدى.

—توختاپ تۇرۇڭ، —هاندرىك پىكاپنىڭ دېرىزىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ چوڭ بىر رەسىمگە قاراۋاتاتتى. ئۇ، كىشىلەرنىڭ قەلبىدە نەچچە يۈز يىل ياشىغان بىر ئۇلۇغ زاتنىڭ رەسىمى ئىدى. هاندرىكنىڭ كاللىسىغا ئۇشتۇمتۇت بىر خىيال —بىر ئەخمىقانە، تېخى بۇ شەھەرنى غىل-پاللا كۆرۈپ پەيدا بولغان خىيال كەلدى.

—پىكاپنى ساقچى ئىدارىسىغا هەيدەڭ، —دېدى ئۇ بىردىنلا.

—ساقچى ئىدارىسىغا بارىمىزمۇ، ئەپەندى؟ هېلىقى ئۆمەرنى دەپ؟

—شۇنداق.

شوپۇر مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى.

—بۇنىڭ هېچبىر ئەهمىيىتى يوق، ئەپەندى.

—ئەهمىيىتى بولمىسىمۇ مەيلى. سىز پىكاپنىڭزنى هەيدەۋېرىڭ.

—خوپ.

تاكسى كەينىگە بۇرۇلۇپ، پەستىكى شەهەر رايونىغا قاراپ ماڭدى. هاندرىكنا تىل بىلەن ئىپادىلەپ بولمايدىغان بىر خىل

ئەندىشە پەيدا بولدى. ئەگەر ھېرد تېلېفون بېرەلمىسە قانداق قىلغۇلۇق؟ بىراۋلار ئۇنىڭغا تېلېفون بەرگىلى قويمىسچۇ؟ ئۇنداقتا مەن ئۇنى ئىككىنچىلەپ كۆرەلمەيمەن، ئۇ ئاكىسىغا ئوخشاش بۇ پايانى يوق زېمىندا يوقاپ كېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ھېچكىم قۇتقۇزۇپ قالالمايدۇ. ئۇنى ماڭدۇرمىسام بولۇپتىكەن ئەمەسمۇ! مەن ئەسلىدە توختام-پوختام دېگەنلىرى بىلەن ھېسابلاشماي، ھېلىقى پور ئەرەبنىڭ ئېڭىكىگە كېلىشتۇرۇپ بىرنى قويۇپلا ھېردنى ئېلىپ كەتكەن بولسام بولۇپتىكەن!

—تېخىمۇ ئىتتىكرەك ھەيدەڭ! —دېدى ئۇ شوپۇرغا ئۇنلۇك توۋلاپ.

شوپۇر مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ، ماي كلاپىننى دەسسىدى، پىكاپ گۇرۇلدىگىنىچە ئۇچقاندەك چېپىپ، كوچىلارنى ئارقىدا تاشلاپ يۇرۇپ كەتتى.

يەرلىك ئاھالىنىڭ دۇكانلىرى ئالدىدا بىرمۇنچە ئەرەبلەر تاماكا چېكىپ ياتاتتى. ئۇلار ئۇچقاندەك ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پىكاپقا قاراشتى، چىرايىدا ھېيچقانداق ئىپادە بىلىنمەيتتى، خۇددى ئاللانىڭ مەرھەمىتىگە ئېرىشكەندەك سولغۇن ئەمما خىرامان كۆرۈنەتتى.

تاكسى "غارت" قىلىپ ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئالدىدا توختىدى.

ھاندرىك بۇ ئېگىز بىناغا كىردى، ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەندى. . .

ئەل ئېھرام مېھمانخانىسى ئالىي مېھمانخانىلاردىن ئەمەس،

ئادەتتىكى مېھمانخانىلاردىنمۇ ئەمەس، بەلكى كەشبە شەھىرىنىڭ ياقىسىدىكى بىر كىچىك دەڭدىنلا ئىبارەت ئىدى.

بۇ يەردە تاملىرىغا زەدىۋال تارتىلغان تار ئۆڭكۈرلەردىن باشقا تۈزۈكرەك ئۆي يوق ئىدى. بۇ ئۆڭكۈرلەرنىڭ ئالدىدا سېسىقچىلىققا تولغان بىر ئېرىق بار ئىدى، ئەخلەت دۆۋىلىرىدە چىۋىنلار گىژىلدىشىپ يۈرۈشەتتى.

ئاشخانىغا داستىخان سېلىنمىغان بىر نەچچە پاسكىنا يۈمىلاق شىرە ۋە شاللىرى يېرىلىپ نەچچە پارچە بولۇپ كەتكەن ئورۇندۇق قويۇلغانىدى. بۇ يەرگە كېلىش ئۈچۈن، قاراڭغۇ بىر يول بىلەن مېڭىپ، سېسىق بۇس چىقىپ تۇرغان ئاشخاننىڭ يېنىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. ئاشخانا خوجايىنى ئاشخاننىڭ ئالدىدا بىر ياتما ئورۇندۇقتا مېھمانلارنى كۆزىتىپ ئولتۇراتتى.

13 قىز ئەل ئېھرام مېھمانخانىسىغا ئېلىپ كېلىنگەندە ئۆمەر يوق ئىدى. ئۇ ھېلىقى تايغىننى ئەگەشتۈرۈپ، تاغدىكى غاردا تۇرىدىغان ئۇچ ئەرەب بىلەن كۆرۈشكىلى كەتكەنىدى. ئۇلار نەچچە كۈنلەپ يول مېڭىپ، بىسكرا، بۇساددا ۋە تۇغۇرت بوستانلىقلىرىنى بېسىپ ئۆتۈپ ئالجىرغا كەلگەنىدى. شۇڭا ئۆمەر قىزلارنىڭ دىمىق، قاراڭغۇ، سېسىق پۇراق چىقىپ تۇرىدىغان ئۆڭكۈرنىڭ بوسۇغىسىدىن كىرىپلا ئادەمنىڭ ئىچىنى ئېلىشتۇرغىدەك دەرىجىدىكى مەينەت كارىۋاتنى كۆرگەن چاغدىكى تىللاشلىرىنى ئاڭلىمىغانىدى، ئۇلارنىڭ تۈنجى قېتىملىق ئۇمىدسىزلىنىپ يىغلىغان يىغىسىنىمۇ ئاڭلىمىغانىدى. ھېردىمۇ ئوخشاشلا بۇ پاسكىنا جايغا كېلىپلا ھەيران قالدى-دە، چىقىپ خوجايىننى تاپتى:

—نەدە تېلېفون بار؟ —دەپ سوردى ئۇ.

خوجايىن بېشىنى چايقاپ، چۈشەنمىگەنلىكىنى بىلدۈردى.

—تېلېفون —دېدى ھېرد ئۈنلۈك ئاۋازدا ئالدىرىماي سۆز-لەپ، ئۇ قولىنى قۇلىقىغا تۇتۇپ، تېلېفون ئۇرغان قىياپەتنى دوردى. خوجايىن ياۋۇزلارچە كۈلۈپ يەنە بېشىنى چايقىدى:

—يوق، دېدى ئۇ مۇغەمبەرلىك بىلەن، —تېلېفون يوق.

ھېرد مېھمانخانىدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋېدى، خوجا-يىن ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ:

—توختا! كېتىدۇ ياخشى ئەمەس! ئۆيدە تۇرىدۇ! پۇتۇن-لەي! —دېدى تەھدىت بىلەن.

ھېرد چۆچۈپ تۇرۇپ قالدى، ئۇ بۇ سېمىز خوجايىننىڭ گېپىنى پۇتۇنلەي چۈشىنىپ كەتمىگەندى، ئۇ يۇلقۇنۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋېدى، خوجايىن ئېتىلىپ كېلىپ تامغا قىستىدى:

—ئۆيدە تۇر! —دەپ ھۆركىرىدى ئۇ، —چاپسان، چاپسان بول... ئاۋۇ تەرەپكە بار...، —ئۇ مۇشتىنى تۇگۇپ، ھېرد-قا دېۋەيلىدى. ئاندىن ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ سۆرىگىنىچە قاراڭغۇ يولدىن ئۆتۈپ، ئۇنى تىك بىر پەلەمپەيدىن ئىتتىرىپ چىقاردى.

—چىقىشقا بولمايدۇ! —دېدى ئۇ باشقا قىزلارنى چۆچۈتە-ۋەتمەسلىك ئۈچۈن پەسرەك ئاۋازدا، —ئۆمەر خاپا بولىدۇ...

ئۇ يەنە بىردەم پوپوزا قىلغاندىن كېيىن، كېلەڭسىز گەۋ-دىسى بىلەن پەلەمپەينى توسۇپ ئولتۇردى.

ھېرد ئىككىلىنىپ پەلەمپەيدە تۇرۇپ قالدى. قورقۇنچ ئۆ-

تۈپ كەتكەن، كۆزىدىن ئېقىۋاتقان يېشىمۇ توختاپ قالغان، پەقەت ئاچچىقىلا يانمىغانىدى. ئۇ خوجايىننىڭ بېشىدىكى ياغلىقىغا قارىغىنىچە قېتىپ قالغانىدى، بىرەر كالتەك ياكى بازغان بىلەن بىرنى قويۇپلا ئۇنىڭ كاللىسىنى مىجىۋەتكۈسى كېلەتتى.

خوجايىن پەلەمپەيدە ئۆزىنىڭ قولىغا قاراپ، مەمنۇن بولغاندەك كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى، بەلكىم ئۇ ھۇجۇمغا ئۆتۈشنى كۈتۈۋاتقان بولسا كېرەك. ئۇ يامان نىيەتتە يۇقىرىغا قاراپ قويۇپ، ئالدىغا ئېڭىشىپ تۈگۈلدى.

ھېرد ئالدىرىماي ئۆرۈلۈپ، تارتىشىپ پەلەمپەيگە چىقتى. ئۇ ھازىر دەسلەپتىلا ئوڭۇشلۇق بولمايدىغانلىقى كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغان ھەرىكەتلەرنى قوللىنىشنىڭ ھېچبىر ئەھمىيىتى يوقلۇقىنى چۈشىنەتتى. ئەمما ئۇ ئەمدىلا 3-باسقۇچقا چىقىشىغا، بىردىنلا كاللىسىغا بىر ئوي كەلدى-دە، غەزىپىنى باسالماي شارتىتىدە بۇرۇلۇپ پۈتۈن كۈچى بىلەن خوجايىننىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇلدى.

خوجايىن غۇدۇڭشىغىنىچە پاسكىنا يولغا "پالاققىدە" يىقىلدى. ئۇ لام-جىم دېمەستىن ئورنىدىن تۇردى، كەينىگە ئۆرۈلۈپمۇ قويمىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۆچمەنلىك بىلەن —قىپقىزىل ئۆچمەنلىك بىلەن تولغانىدى.

ئۇ ئاستا مېڭىپ، ھېلىقى ياتما ئورۇندۇقىغا يېڭىۋاشتىن بېرىپ ئولتۇردى. ئۇ ھېردنىڭ پەلەمپەيگە چىقىپ كېتىۋاتقاندىكى ئاياغ تىۋىشىگە قۇلاق سالدى، ھېرد ئۈستۈنكى قەۋەتنىڭ كارىدورى بىلەن مېڭىپ بېرىپ، لەپەڭشىپ قالغان ئىشىكنى "غىچ" قىلىپ ياپتى. ئاندىن كېيىن، ئەل ئېھرام مېھمانخانىسى

جىمجىتلىققا چۆمدى، پەقەت سېسىقچىلىق قاپلىغان قورۇدا ئىككى مۇشۇك ئەخلەت ئارىسىدىكى بىر بېلىق كاللىسىنى تالىشۇاتاتتى.

ھېرد ئۆينىڭ كىچىك روجىكى ئالدىدا تۇرۇپ، بۇ ئەبجەق لاي تام بىنانىڭ سىرتىدىكى تۆت چاسا كۆرۈنگەن قۇياشلىق ئاسمانغا قارىدى.

"بۇ ئىشلارنى پاۋىل بىلگەن بولسا بەك ياخشى بولاتتى-دە! ئۇ مېنىڭ بۇ يەردىكى تۇرمۇشۇمنى ھېس قىلىپ يەتكەن بولسىچۇ! ئەگەر بۇنداق بولۇشنى بىلگەن بولسام ئافرىقىغا ھەرگىز كەلمەس ئىدىم. بېرلىندىكى بارون پېرتۇش بۇلارنى بىلەمدىغاندۇ؟ خەقلەر بىر مۇنچە ۋەدىلەرنى بېرىپ بۇ قىزلارنى ئالدىغاندەك ئۇنىمۇ ئالداپ كەتكەنمىدۇ-يا؟ يەنە، ئۇسسۇلچىلار بۇ يەردە ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇلدى دېگەندىمۇ، مەن بېرىپ ئويۇن قويىدىغان قاۋاقخانىلار قانداقتۇر؟" دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ئۇ.

ئۇنىڭ كۆڭلى بىرئاز تەسەللى تاپقاندەك بولدى: "مەن ئويۇن قويۇش ئارىلىقلىرىدا قاۋاقخانىدىن سىرتقا تېلېفون ئۇرسام بولغىدەك، شۇنداق قىلسام پاۋىل مېنى بۇ ئىپلاس يەردىن ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ!"

"ئۇ راست كېلەرمۇ؟ —دەپ ئويلاپ قالدى ھېرد بىردىنلا، —ئۇنىڭ ئەسمېرا ناملىق پاراخوتتا دېگەن گەپلىرىنىڭ ھەممىسى راستىمىدۇ؟ ياكى بۇ گەپلەر ئۇنىڭ سەپەر ئۇستىدىكى چاقچىقى، دېڭىزدا ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن قىلغان قۇرۇق پارىڭىمىدۇ؟ ئۇ ماڭا پۇلاڭلاتقان قولىنى چۇشۇرۇپلا، بولكىۋاي جۇمھۇرىيەت

كوچىسىنىڭ دوقمۇشىدىن قايرىلىشىغىلا مېنى ئۇنتۇپ كەتكەن-مىدۇ-يا؟ ئەگەر ھەقىقەتەن شۇنداق بولسا، بارلىق ئۇمىدلەر-نىڭ ھەممىسى كۆپۈككە ئايلىنىدۇ، مېنىڭ گېرمانىيىگە قايتىپ كېتەلىشىم مۇمكىن بولمايدۇ، مېنىڭمۇ قالغان 12 ھەمراھىمغا ئوخشاش، ھېچنېمىنى بىلمەي تۇرۇپ قول قويغان توختامنامە-دىكى مەجبۇرىيەتلەرنى لېۋىمنى چىشلەپ ئۇستۇمگە ئالماقتىن باشقا ئىلاجىم يوق."

ئۇ پەم بىلەن پاسكىنا ھەم تار ئۆيدىن چىقىپ، پەلەمپەينىڭ يېنىغا كەلدى ۋە خوجايىننىڭ پەستىكى كارىدوردا يەنە بىر ئەرەب بىلەن پاراڭلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. ئاۋازىدىن ئۇ ئادەمنىڭ ئۆمەر ئەمەسلىكىنى بىلدى. بۇ چاغدا باشقا ئۆيلەردىن قىزلارنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ھەممىدىن چوڭ بىر ئۆيدە تۆت قىز ئەسەبىيلەرچە بىر نېمىلەرنى دەپ تىل ياغدۇرۇپ، روجەكنىڭ كېشىكىگە مۇشتلىماقتا ئىدى.

ھېرد دەرھال ياتاققا قايتىپ كىرىپ، تېزلىك بىلەن چامە-دانىنى ئاچتى-دە، بىر دەپتەرنى ئېلىپ مەينەت كارىۋاتتا تىزىغا قويۇپ ئولتۇرۇپ، چوڭ-چوڭ قىلىپ قىسقىلا بىر پارچە خەت يازدى:

"مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ! ئۇلار زورلۇق بىلەن بىزنى قامىۋالدى، ئەل ئېھرام مېھمانخانىسىدا. خوجايىن، ئادەمنىڭ ئۆچلۈكىنى كەلتۈرىدىغان ئەبلەخ ئىكەن! ئەگەر سىز كەلسىڭىز چوقۇم ئۇنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ قويۇڭ. بەك ئۇزاققا قالماڭ... مېنىڭ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى..."

ھېرد.

خەتنى يېزىپ بولۇپ، ھېرد روجەكنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ قالدى. بۇ خەتنى قانداق قىلىپ پاۋىلنىڭ قولىغا يەتكۈزۈش كېرەك؟ خوجايىن ھەرگىز ئاپىرىپ بەرمەيدۇ. ھېرد خەۋەر يەتكۈزۈشنىڭ باشقا چارىسىنى ئويلاپ تاپالمىدى.

ئۇ خەتنىڭ ئاغزىنى يەملەپ، تاپشۇرۇپ ئالغۇچىنىڭ ئادرىسىنى فرانسۇزچە قىلىپ: "ئالجىر، دورىگەرلىك-سەھىيە تەتقىقات ئورنى، پاۋىل ھاندرىك دوختۇرغا تېگىدۇ" دەپ يازدى.

ئاندىن ئۇ ئەستەرلىك پەلتوسىنى ئېلىپ كارىۋاتتىكى مايلىشىپ كەتكەن ئەسكى يوتقانىنىڭ ئۈستىگە سېلىپ، سوزۇلۇپ ياتتى. بىردىنلا، ئۇ يەنە ئۆزىنى تۇتالماي، يۈزىنى شارتتىدە زەدىۋال تارتىلغان تام تەرەپكە قىلىپ يىغلاپ كەتتى.

ئۇ ئۆزىنىڭ قانچە ئۇزاق ياتقىنىنى بىلەلمىدى. ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا، ياتاق خېلىلا قاراڭغۇلىشىپ قالغانىدى. ئوچۇق روجەكتىن گۇگۇم پەردىسى يېيىلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، ئېرىقتىكى سېسىق بۇس ياتاققا كىرىۋاتاتتى. ھېردنىڭ قۇلىقىغا يىراقتىن توۋلىغان بىر خىل زىل ئاۋاز ئاڭلاندى، ئۇ ساياھەت قوللانمىسىدا تونۇشتۇرۇلغان مەسچىتتە ئەزان ئېيتىدىغان مەززىنى ئېسىگە ئالدى، مەززىن ھەر كۈنى بەش ۋاق، مەسچىتنىڭ قۇببىسىگە چىقىپ مۇسۇلمانلارنى نامازغا چاقىراتتى.

ھېرد بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ، روجەكنىڭ يېنىغا كەلدى. قورۇ ئىچى قاپقاراڭغۇ ئىدى، ئەخلەت دۆۋىسىنىڭ يېنىدا كىچىك بىر ئوغۇل بالا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ئاشخانىدىن تاشلىۋېتىلگەن ئاشقان-تاشقانىنىڭ ئىچىدىن يېگىدەك نەرسە ئىزدەۋاتاتتى. بىرەر پارچە بولكا ياكى پاكىز غاجالمىغان

سۆڭەكنى تاپسا، ئالمان-تالمان ئاغزىغا تىقىپ، تىلىنى چاكىلـ
دىتىپ مەززە قىلىپ يەپ كېتەتتى. مەزىن ھېلىھەم ئەزان
ئېيتماقتا ئىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى كەشبەنىڭ كېچە ئاسمىنىدا جا-
راڭلاپ، خۇددى شامالنىڭ ھەيۋىتىدەك يىراق-يىراقلاردا ياڭـ
رايتتى. ھېرد روجەكتىن بېشىنى چىقىرىپ، ھېلىقى بالىغا
ئىككى قولىنى پۇلاڭلاتتى:

—ھەي! ھەي! —دەپ چاقىردى ئۇ. ئەخلەت دۆۋىسىنىڭ
يېنىدىكى بالا بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ، قولىدىكى بولكىنى شۇ
ھامان يوشۇردى، ئاندىن ھىجايغىنىچە روجەكنىڭ تۈۋىگە كېلىپ
بېشىنى لىڭشىتتى. ھېرد بىر بارمىقىنى لېۋىگە قويدى، بالا
يەنە بېشىنى لىڭشىتىپ، ھېردنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەنلىكىنى
بىلدۈردى. ئۇ بىر قولىنى تەڭلەپ: "ئاۋۋال پۇل بېرىڭ!"
دېگەن مەقسەتتە سوزدى.

ھېرد يانچۇقىدىن 100 فرانكلىق بىر تەڭگىنى چىقىرىپ
ئۇنىڭغا تاشلاپ بەردى، ئاندىن خەتنى ئۈزىتىپ ئۈستىدىكى ئاد-
رېسنى كۆرسەتتى ھەمدە يۈگۈرگەن ۋە خەتنى تاپشۇرۇپ بەرگەن
ھەرىكەتنى دوريدى. بالا كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتىپ، قو-
لىنى سوزدى. ھېرد ئۇنىڭغا يەنە 500 فرانكلىق قەغەز پۇلدىن
بىرنى بەردى. ئۇ پۇلنى يانچۇقىغا سالدى-دە، ئالاقزادىلىك
بىلەن ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، بىرەر خەتەر سەزمىگەندىن كېيىن
چوڭ-چوڭ چامداپ يۈگۈرگىنىچە قورۇدىن چىقىپ، بىر قاناتـ
لىق ئىشىك ئالدىدا غايىب بولدى، ئۇ يەردە كوچىغا چىقىدىغان
يول بولسا كېرەك.

ھېرد تېز-تېز نەپەس ئالغىنىچە بالىنىڭ كەينىدىن يېپىلىپ

قالغان ئىشىككە قارىدى.

—ئىلاھىم، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، —ئۇنىڭ خەتنى يەتكۈزۈپ بېرىشىگە مەدەت قىلغايسەن. . .

—ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئېڭىشىپ چامادانىنى رەتلىدى، بۇ چاغدا خوجايىن ئىشىكنىمۇ چەكمەستىن كىرىپ، يېنىقلىق بىر قارا چىراغنى شىرەگە قويدى. ئۇ ھېردقا ئات بېدىكىدەك سەپ-سىلىپ قاراپ، سىرتنى كۆرسەتتى:

—سىرت، ياخشى ئەمەس، —دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ، —كېچىدە قورۇدا "ھاۋ-ھاۋ" ئىت بار، —ئۇ ئىت ئادەم چىشلىگەن ھەرىكەتنى دوريدى ھەمدە مۇشتىنى تەڭلەپ: "ئۇخلا!" دېدى قوپال ئاۋازدا. ئاندىن ياتاقتىن چىقىپ، تاراقلىتىپ ئىشىكنى ياپتى.

ئالاھازەل كەچ سائەت ئونلار بولغان چاغ ئىدى، ھېرد ئەمدىلا ئۆزىنى ھېلىقى پاسكىنا كارىۋاتتا ئۇخلاشقا زورلاپ تۇرۇۋ-شىغا، بىراۋنىڭ ئىشىك چەككەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ، بۇ خىل ئەدەپتىن ھەيران قېلىپ: "كىم؟" دەپ سوريدى. ئارقىدىنلا ياتاققا كىرىپ كەلگەن ئۆمەرنى كۆردى. ئۆمەر ئەتراپقا قاراپمۇ قويماستىن ئۇتتۇر ماڭغىنىچە ياتاقتىكى بىردىنبىر ئورۇندۇق-نىڭ يېنىغا كېلىپ، كارىۋاتتا تۇگۈلۈپ ئولتۇرغان ھېردنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى.

—سىز خوجايىننى ئۇردىڭىزمۇ؟ —دەپ سوريدى ئۇ گېپىنىڭ بېشىدىلا.

—ھەئە، ئۇ مېنى پەلەمپەيگە چىقىشقا زورلىدى!

—مەن شۇنداق دېگەن! سىزنىڭ مېھمانخانىدىن يالغۇز چى-

قىشىڭىزغا بولمايدۇ.

ھېرد كارىۋاتتىن لىككىدە سەكرەپ چۈشۈپ، ئۆمەرنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، ئۇنىڭ دۈگىلەك كۆزلىرىگە قارىدى، ئاندىن نەزىرى ئۇنىڭ قېلىن كالپۇكى ۋە ساڭگىلاپ تۇرىدىغان سېمىز ئېڭىكىگە چۈشۈپ كۆڭلى ئاينىپ كەتتى.

—مەن مەھبۇس ئەمەس! —دەپ ۋارقىرىدى ھېرد، —مەن بىر ئەركىن ئۇسسۇلچى سۈپىتىدە تەكلىپ قىلىنغان!

—ئۇ دېگەن بېرلىندىكى ئىش، خېنىم.

—مەن ئافرىقىنى دەپ كەلدىم-دە!

ئۆمەر قولىدا ئىشارە قىلدى:

—بىلىمەن، بىلىمەن... بۇ يەرگە كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق دەيدۇ! ئۇلار سىزگە كونكرېت شەرتنى ئېيتماپتۇ-دە. مەن سىزنى بىر ۋاكالەتخانا ئارقىلىق تەكلىپ قىلغان. سىزنى قانداق باشقۇرغۇم كەلسە شۇنداق باشقۇرىمەن...

ھېرد ئۆمەرنىڭ ئالدىدىن ئاستا كەينىگە ياندى. ئۇ بىردىنلا ھەقىقىي ئەھۋالنى چۈشىنىپ يەتتى، ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئىنتايىن كۈچلۈك بىر خىل قورقۇنچ چىرمىۋالدى.

—دېمەك، بىز ھەممىمىز... سىزنىڭ چاڭگىلىڭىزدا ئىكەنمىز-دە؟

—شۇنداق، خېنىم. سىز بۇنى ئېنىق چۈشەنسىڭىز، بۇ ھەممىمىزگە پايدىلىق. ئەلۋەتتە، سىز ئۇسسۇل ئوينايسىز... لېكىن ئالجىردا ئەمەس. سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىكى بوستانلىقلاردا نۇرغۇن ئەرلەر ئاق تەنلىكلەردىن خوتۇن ئالساق دەپ تەقەززا بولۇپ تۇرىدۇ...

—ئايالىلارنى ئالداپ ساتقانلىق بۇ! —ھېرد چۆچۈپ ۋارقىـ
رىدى.

—ياۋروپالىقلار ھەمىشە مۇشۇنداق قوپال سۆزلەرنى ئىشلىـ
تىشكە ئامراق ئىكەن، —ئۆمەر بېشىنى چايقىدى، —مەن سىزنى
تەكلىپ قىلدىملا ئەمەس، بىزنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ قانۇنى بويىچە
سىز تېخى مېنىڭ قۇلۇم. مەن سىزنى سېتىۋالدىم!

—سىز بايىلا تەكلىپ قىلدىم دېگەنتىڭىز!

—ئۇ دېگەن سۆزدىكى خاتالىق، مەن سىزنى سېتىۋالدىم!

—پېرتۇش باروندىن سېتىۋالدىڭىزمۇ؟

—ھەببەللى، ئۇ ئوتتۇرىدىن جىق پۇل تاپتى.

ھېردىنىڭ بېشى قېيىپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، سۇـ
ۋاقلىرى چۈشۈپ كەتكەن تامغا تايىنىۋېلىشقا مەجبۇر بولدى:

—سىلەر... ھايۋان ئىكەنسىلەر! —ئۇ ئاچچىقىدىن سۆز-
لىيەلمەي قالدى.

—بەزىلەر پەمىدۇر ياكى بانان بىلەن بايلىققا ئېرىشىدۇ،
بىز بولساق ساھىبجامالىلار بىلەن! بۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا نېمە پەرق
بولسۇن؟ سودا دېگەن سودا. مۇھەممەد پەيغەمبەر سودىنى چەكـ
لىمىگەن. بىز سىلەرنىڭ ياۋروپانىڭ ئادەمنى چۈشەپ قويىدىغان
قانۇنلىرىنى ئەمەس، يۇقىرىقى داۋلىنى ئۇلۇغ بىلىمىز. دۇنيادا
ھەربىر خىل سودىنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق مۇۋاپىق يەرلىرى بولـ
دۇ، كىشىلەرنىڭ نېمە بىلەن سودا قىلىشىغا كەلسەك، ئۇنىڭ
كارايىتى چاغلىق! ئالايلۇق، ئادەملەر تۆگە ۋە قوي ساتسا بولـ
دىكەنۇ، ئادەم ساتسا نېمىشقا بولمايدىكەن؟ —ئۆمەر ھېردقا قا-
راپ كۆزىنى قىسىپ قويدى، چىرايىدا پەسكەشلىك ئىپادىلىرى

ئەكس ئەتتى، — ئادەممۇ بىرخىل ھايۋانغۇ؟ — ئۇ مەسخىرە تەلەپ-پۈزى بىلەن سورىدى.

— سىز مېنى قانداق قىلماقچى؟ — ھېرد ئالاقزادىلىك بىلەن بۇ سېمىز ئەرەبكە شۇبھىلىك تىكىلدى، — مېنى يەنە باشقىلارغا ساتامسىز؟

— ياق، بۇنداق سودىنى مەن قىلمايمەن. سىز ئاۋۋال ئۇسسۇل ئوينايسىز، نەدە ئوينايدىغانلىقىڭىزغا كەلسەك، ۋاقتى كەلگەندە بىلىسىز. لېكىن ھەرگىز ئالجىردا ئەمەس، بۇ مەن ئۈچۈن بەك خەتەرلىك. پورتتا مېنىڭ چىشىمغا تەگكەن ھېلىقى ئەركىشى زادى كىم؟ — ئۆمەرنىڭ چىرايىنى تىت-تىتلىق ۋە تەقەززالىق ئىپادىلىرى قاپلىدى، — سىزنىڭ ئاشقىڭىزمۇ؟

— شۇنداق.

— ئۇ ئالجىردا نېمە ئىش قىلىدۇ؟

ھېرد: "ئۇنىڭغا بۇنى ئېيتىپ بەرسەم، چوقۇم ھاندىكقا خەۋپ يېتىدۇ" دەپ ئويلاپ، بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۆمەرگە قاراپ دېدى:

— بۇ سوئالىڭغا مەندىن جاۋاب ئالالمايسەن، ئەبلەخ!

— ئىختىيارىڭىز، خېنىم. سىز بولمىسىڭىزمۇ بىز ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلەلەيمىز. مېنىڭ پايلاقچىلىرىم ئاللىقاچان ئۇنىڭ پىيىغا چۈشتى.

— ئەگەر... ئەگەر ئۇنى تاپساڭ قانداق قىلماقچىسەن؟

ئۆمەر مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ، ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ ئاندىن جاۋاب بەردى:

— مېنىڭچە، ئۇنى قۇملۇق قانۇنى بويىچە بىر تەرەپ قىلىـ

مىز. ئۇ بىر ئاق تەنلىك، بىز ئاق تەنلىكنى ئەزرائىلدەك ئۆچ كۆرىمىز.

ئۆمەر ئىشىكنى يېپىپ چىقىپ كەتتى. ھېرد ئۇمىدسىزلىنىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى، بارماقلىرى تارتىشىپ قالغاندەك، ئەستەرلىك پەلتو ۋە يوتقاننى مىجىقلايتتى. قورۇدا يوغان تايغان روجەككە قاراپ ھاۋشىۋاتاتتى، ئۇ كېچىسى مۇشۇ بىنانى باقاتتى.

"مەن مۇشۇ كۈنگە قالدىممۇ؟—دەپ ئويلىدى ھېرد،— ئەرەبلەر ۋە بەربەرلەرنىڭ ئالدىدا راستىنلا مېنى قانۇن قوغدىماسمۇ؟ مەن راستىنلا دۇنيادىن ئايرىلغان بۇ پىنھان جايدا ئۇ يەردىن بۇ يەرگە سۆرىلىپ، مەجبۇرىي ئۇسسۇلغا سېلىنىپ، دەپسەندە قىلىنىپ، ئۇ رەھىمسىزلەرنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قالارمەنمۇ؟ يېڭىۋاشتىن ئەركىنلىككە ئېرىشىشىمدىن راستىنلا ئۇمىد يوقمۇ؟"

ئۇنىڭ كاللىسىدىن يەنە بىر ئەسەبىي خىيال كەچتى... ئۇ ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، روجەكنىڭ ئالدىغا كەلدى. تايغان شۇلگەيلىرىنى ئېقىتىپ قاۋاۋاتاتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇدا ئىككى ئوت شاردەك پارىلدايتتى. ھېرد ئالدىغا ئازراق ئېڭىشىۋىدى، تايغان ئالدى پۇتلىرىنى تامغا ئالدى. ئۇ قاۋاشتىن توختاپ، شەپىگە قۇلاق سېلىپ، ئالدىدىكى قىزنى كۆزىتىۋاتاتتى، ئىتتىك-ئىتتىك نەپەس ئالاتتى.

"شۇ تاپتا سەكرەيدىغان بولسام، بۇ تايغانىنىڭ ئاغزىغىلا چۈشىمەن، شۇنىڭ بىلەن ھەممە ئىش تۈگەيدۇ... بىرقانچە سېكۇنتلىق ئاغرىققا چىدىسامىلا تىتما-تىتما قىلىپ تاشلىنىمەن-

دە، بارلىق ئازابلار تۈگەيدۇ، ئۇلارنىڭ قايتىدىن باشلىنىشى مۇمكىن ئەمەس.“ ھېرد شۇلارنى ئويلاپ، تايغانىنىڭ قىپقىزىل، يوغان ئاغزىغا قارىدى، قارا چىراغنىڭ نۇرى ئۇنىڭ ئاغزىنى، پارقىراپ تۇرغان ئۆتكۈر چىشلىرىنى يورۇتقاندى. ئاستىنقى-ئۈستۈنكى چىشلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قېلىن تىلى قان تېمىپ تۇرغان بىر پارچە گۆشتەك كۆرۈنەتتى.

ئەمما، ھېرد جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ بېشىنى تارتىپ، روجەكنىڭ كونىراپ كەتكەن قاپقىقىنى ياپتى ۋە روھى چۈشكۈن ھالدا كارىۋاتقا كېلىپ ئەستەرلىك پەلتوسىنى يېپىنىپ ياتتى، ئۇ كۆرۈمسىز، توپىغا مىلەنگەن، مازلىرى چىقىپ قالغان ئەسكى يوتقانغا قارىغىنىچە قېتىپ قالغاندى.

پەستىكى كارىدوردىن رادىئودا بېرىۋاتقان مۇڭلۇق ئەرەب مۇزىكىسى ئاڭلاندى. كىچىك بىر ياتاقتا بىرقانچە سودىگەر پەس شىرەلەرنى جۈپلەپ ئۈستىدە دومىنو قارتىسى ئويناۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەۋرىشىم پوست تالاسىدىن ئىشلەنگەن بوردا زوڭزىيىپ ئولتۇراتتى. خوجايىنمۇ شۇلارنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرۇپ قەھۋە ئىچىۋاتاتتى.

يولدىن فرانسىيىنىڭ بىر چارلىغۇچى ژاندارما ئەترىتى ئۆتۈپ كەتتى.

بىر سائەتتىن كېيىن چارلىغۇچى ئەترەت: ”كەشبە تىنچ، ئەل ئامان“ دەپ جاكارلىدى. ژاندارما ئەسكەرلەر دىجورنىلىق دەپتىرىگە: ”تۈنۈگۈنكىگە ئوخشاش، كەشبەدە ھېچقانداق يېڭى ئەھۋال يوق“ دەپ يېزىپ قويدى.

كەشبەدىكى ئۆيلەرنىڭ قورۇق تاملىرى يىللارنىڭ ئۆتۈشى

بىلەن كونىراپ مەينەتلىشىپ كەتكەنىدى. بۇ قورۇق تاملارنىڭ دېرىزىسى يوق بولۇپ، ئۆڭكۈر ئاغزىدەك بىرلا ئىشىكى بار ئىدى. يول گەندە، چىرىندا پۇراقلىرى بىلەن سېسىپ كەتكەندىدى، ساقچىلارمۇ بۇ يەردىن تېزراق كېتىشكە ئالدىرايتتى. كېچىدىكى كەشبە ئۇيقۇغا چۆمدى.

شۇنىڭ بىلەن، ھەممە ئۆيلەر تىمتاس قاراڭغۇ تاملىققا ئايلاندى.

بۇ تىمتاس تاملارنىڭ كەينىدە نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى ھېچكىم ئۇقمايتتى.

ساقچى ئىدارىسىدىكىلەر نېمە قىلىشنى بىلەلمىدى.

ساقچى باشلىقى گېرمانىيە ۋە باشقا دۆلەت تەۋەلىكىدىكى بىرمۇنچە قىزلارنىڭ ئالجىرغا ئۇسسۇلچىلىققا سېتىۋېتىلگەنلىكى توغرىسىدىكى ئىشتىن پۈتۈنلەيلا خەۋەرسىز ئىدى. ئۇ ھاندىككە مۈرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ ھېسداشلىق نەزىرى بىلەن قارىدى:

— ئافرىقا دېگەن بۇ يەرنى، — دېدى ساقچى باشلىقى قولىدىكى تايىقى بىلەن جوزىنى بوش ئۇرۇپ تۇرۇپ، — بىز بويسۇندۇرۇدۇق، ئەپەندى. بىراق ئەرەبلەرنى بويسۇندۇرغىنىمىز يوق! سىز بۇ يەردە مەڭگۈ مەقسىتىڭىزگە يېتەلمەيسىز. بىزنىڭ ئۆمەرنىڭ قولىدىن شۇ ۋېت خېنىمنى قۇتقۇزۇپ چىققۇدەك كۈچىمىز يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز ئۇ ئۆمەرنى مەڭگۈ تاپالمايمىز.

— ئۇ تىياترخانىنىڭ كەسپىي ۋاستىچىسى بولغاندىكىن

چوقۇم تىزىمغا ئالدۇرىدۇ-دە! — دېدى ھاندرىك ھاياجانلىنىپ، — سىلەرنىڭ تىزىملىك دەپتىرىڭلار بولۇشى كېرەككۇ!

ساقچى باشلىقى مەسخىرە قىلغاندەك قولىنى پۇلاڭلاتتى:

— بىزدە ھەممە نەرسە بار، دوختۇر ئەپەندى. ئەمما تىزىم-لىكىمىزدە ئۆمەر دېگەن ئادەم يوق. بايا. . .

— ئۇنداق بولسا ئۇ چوقۇم قىزلارنى ئالداپ ساتىدىغان ئادەم بېدىكى ئىكەن! — ھاندرىك ئۆزىنى باسالماي، ئورۇندۇقىنىڭ يۆ-لەنچۈكىنى تۇتۇپ تۇرۇپ خىتاب قىلدى، — سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، ساقچى باشلىقى ئەپەندى. چىن كۆڭلۈمدىن ئۆتۈنۈپ سوراي، ئۇ 13 قىزنى قۇتقۇزۇپ قېلىڭ! قىزلارنى ئالداپ ساتقان ئادەم بېدىكى فرانسىيە ساقچىلىرىنىڭ كۆز ئالدىدا تۇر-سا! سىلەر چوقۇم بىر ئامال قىلىشىڭلار كېرەك-تە!

— شۇنداق قىلىمىز. ياۋروپادا بۇ ھېچقانچە ئىش بولماسلى-قى مۇمكىن، ئەمما ئافرىقىدا كىشىلەر بىر-بىرىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن كارامەت قەسەملەرنى قىلىپ يالغان گۇۋاھلىق بېرىشىدۇ. بۇنى ئۇلار گۇناھ ھېسابلىمايدۇ، چۈنكى ئۇلار بىزنى خۇداغا ئىشەنمەيدىغانلار، ئۇلارنى ئالداشقا بولىدۇ دەپ قارايدۇ. ئۇلار خۇداغا مۇشۇنداق خىزمەت قىلىدۇ. بۇنداق روھىي مىجەز-گە بىز قىلچە پىسەنت قىلىپ قويمايمىز. بىزنىڭ يۈزدە-يۈز توغرىلا بولىدىكەن، قورال كۈچى بىلەن ھەل قىلساق بولىۋېر-دۇ. ئەپسۇسكى، بىزدە ئىسپات يوق. سىزنىڭ: "لايىقىمىنى خەق ئالداپ، ئۇسسۇلچىلىققا ئېلىپ كەتتى" دەپ مەلۇم قىلغا-نىڭىزدىن باشقا، بۇ ئىش توغرىلىق بىز ھېچنېمە ئۇقمايمىز. مېنىڭچە، دوختۇر ئەپەندى، ئۇ قىز تېخى ئالجىردا. . . بۇ شە-

هەردىكى نەچچە مىليون ئاھالىنىڭ ئىچىدە بولۇشى مۇمكىن. بىراق بىز بۇنى ئىسپاتلاشقا ئامالسىز، بۇ ھەقتە ھەرىكەتمۇ قوللىنالمايمىز. بىز ساقچى كىيىمى كىيگەن ئادەملەر، بىزنىڭ بۇ كىيىمنى كىيىشىمىز ئالجىر شەھىرىدىكى خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش ئۈچۈن دېگەندىن كۆرە، چىرايلىق كۆرۈنۈش ۋە شەكىل ئۈچۈن دېگەن تۈزۈكرەك!

ھاندرىك ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا ئېغىر خورسىنىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى:

—13 قىزنى تاشلىۋەتتىڭىز، ساقچى باشلىقى! —دېدى ئۇ ھەسرەتلەنگەن ھالدا.

—ئۇلار ئالجىرغا كېلىشتىن بۇرۇنلا تاشلىۋېتىلگەن، — دېدى ساقچى باشلىقى پەرۋاسىزلىق بىلەن. ئۇ، بۇ ئىش ئۆزدىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئەمما مۇستەملىكىچىلەرنىڭ كۈچىنىڭ نائىلاج ئەرەبلەرنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنۇشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيتتى، — سىز لايىقىڭىزنى ئەسلى پورتتىلا ئېلىپ كېتىشىڭىز كېرەك ئىدى، —ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ شەرەت قىلدى، —شۇنداق، ھېلىقى ئۆمەرنىڭ سىزگە تەھدىت سالغىنىنى بىلىمەن. بۇ يەر باشقا بىر ئافرىقا، دوختۇر ئەپەندى، تېخى ئۈچىنچى ئافرىقىمۇ بار، ئۇ يەردە قىلچىمۇ رەھىم-شەپقەت دېگەن نەرسە يوق. ئومۇمەن سايامەتچىلەرنىڭ كۆرگىنى بىرىنچى ئافرىقا، يەنى ھېكايە ۋە كىنولاردىكى ئافرىقا، پالما دەرەخلىرى ئۆسكەن، ساھىبجامالىلارغا ماكان بولغان، قۇملۇق، ئاپتاپلىق زېمىن، يەر شارىنىڭ چەكسىز رومانتىك بىر قىسمى، چۈشكە ئوخشايدىغان قۇملۇق

بوستانلىقىغا مەنسۇپ يەر! — ئۇ زورلاپ كۈلدى، كۈلكىسى تو-
لىمۇ قاملاشمىدى.

بىر ساقچى كىرىپ، شىرەگە بىر پارچە دوكلاتنى قويدى.
ساقچى باشلىقى دوكلاتقا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ، ئاندىن
ئۇنى ھاندىكىنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويدى.

— بىزنىڭ باتۇر چارلىغۇچى ئەترىتىمىزنىڭ يازغان دوكلا-
تىغا قاراڭ! — دېدى ئۇھاندىككە ئاچچىقلىغان بىرخىل تەلەپ-
پۈزدا، — كەشبەدە ھېچقانداق يېڭى ئىش يوق ئىكەن. 4-رايوندا
ھېچقانداق يېڭى ئەھۋال يوق ئىكەن. 4-رايون دېگەن بىر پاھە-
شەلەر رايونى تۇرسا، ئۇ يەردە ئىش چىقماي قالامدۇ. دەرۋەقە،
چوڭ ئىشلار چىقمايدۇ. . . مۇنداقچە ئېيتقاندا، ھېچقانداق يېڭى
ئەھۋال بولمايدۇ. يول قىپقىزىل قان بىلەن بويالغاندىلا، ئاندىن
كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغايدۇ! ئەمما بۇنداق ئىش كەمدىن--
كەم يۈز بېرىدۇ، چۈنكى، ئەرەبلەر ھامان ئىز قالدۇرماي ئىش
قىلىدۇ. . .

يان تەرەپتىكى ئۆيدىن فاكسىمىل ماشىنكىنىڭ تاراقلىغان
ئاۋازى ئاڭلاندى. ساقچى باشلىقى ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن
قۇلاق سالدى. بىرئازدىن كېيىن، نۆۋەتچى ھازىرلا تاپشۇرۇپ
ئالغان بىر پارچە دوكلاتنى كۆتۈرۈپ كىردى. ساقچى باشلىقى
دوكلاتقا ئىتتىك كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ۋە:

— مانا، مانا، يەنە شۇنداق بىر ئىشقا ئۇچراپتۇق، — دېدى
ئۇ ئۇنلۇك ئاۋازدا شىرەگە مۇشتلاپ قويۇپ، — بۇ بىلئەجىبەدىكى
3-نومۇرلۇق قورغاندىن كەلگەن دوكلات ئىكەن: "ئىككى كۈن
دەم ئېلىشقا رۇخسەت سورىغان ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلاز-

تۇس قورغانغا هازىرغىچە قايتىپ كەلمىدى. كەڭ كۆلەملىك ئاختۇرۇشمۇ نەتىجىسىز بولۇپ چىقتى. ئاختۇرۇش بۇيرۇقى جەنۇبتىكى ئالاقىدار تەرەپلەرگە يەتكۈزۈلدى، تۇتۇش بۇيرۇقىمۇ پات ئارىدا چۈشۈرۈلىدۇ. بۇ ئىش ئالجىرىكى باش شتابقا دوكـ لات قىلىندى" دەپتۇ دوكلاتتا، — ئۇ هاندىككە قاراپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — بۇمۇ هېچقانداق يېڭى ئەهۋال ئەمەس، دوخـ تۇر. بىر ملادشى لېيتېنانت مەڭگۈگە غايىب بولۇپ كەتتى دېگەن گەپ. قۇملۇق بەك چوڭ هەم جىمجىت، ئۇ هەممە نەرسىنى يۇتۇۋېتەلەيدۇ، ئۇ بىر كاتتا سېهرىگەر، ئادەمنى هايت-هۇيت دېگۈچە غايىب قىلىۋېتەلەيدۇ، — ساقچى باشلىقى دوكلاتنى شىرەگە تاشلاپ قويدى، دوكلات كۈن نۇرىدا پارقىراپ كۆزنى قاماشتۇراتتى، — سىز مېنى ئالجىردا شۇېت خېنىمنى تېپىشقا قۇدرىتى يېتىدۇ دەپ قارامسىز، قەدىرلىك دوختۇر؟ مەن ئىشىنىڭ يولىنى بىلىدىغان ئادەم، ئەپەندى، سىزگە هېسـ داشلىق قىلىمەن، دەردىڭىزنى چۈشىنىمەن. . .

هاندىرىك ساقچى ئىدارىسىدىن سالپىيىپ قايتىپ چىقتى. ئۇ چىرايى تاتارغان هالدا، بەزگەك تەگكەن بىمارەك يولدا تۇرۇپ قالدى.

"نەگە بارسام بۇلار؟ — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ئەمدى نەگە بېرىشىم كېرەك؟ تەتقىقات ئورنىغا بارايمۇ؟ شۇ تاپتا خۇشامەت قىلىپ بېرىپ ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇپ، فرانسىيىلىك كەسپداشـ لار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆزۈمنىڭ گېرمانىيىدە مېدىتسىنا جەـ هەتتە ئېرىشكەن نەتىجىلىرىمنى دوكلات قىلايمۇ ياكى هېردىنىڭ بۇ چوڭ شەهەرنىڭ مەلۇم يېرىدە "مېنى قۇتقۇزۇڭلار" دەپ

قىلغان نىدالىرىغا پەرۋا قىلماي، ياتما ئورۇندۇقتا قىڭغىيىپ، رومكىلاردىكى مۇزلىتىلغان خۇشبۇي شارابنى ئىچكەچ ئۆزۈمنى شامالدۇرغۇچىنىڭ شامىلىدا سەگىتىپ بەخىرامان ئولتۇرايمۇ؟"

ھېلىقى ئەرەب شوپۇر پىكاپىنىڭ يېنىدا كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ھاندرىككە قاراپ تۇراتتى.

—تەتقىقات ئورنىغا بارامدۇق؟—سورىدى ئۇ، —ئۇ ئۆمەرنى ئىزدىمەڭ، ئەپەندى، ئۇنى سىز مەڭگۇ تاپالمايسىز.

ھاندرىك پىكاپقا كىرىپلا ئورۇنغا ئۆزىنى تاشلىدى:

—پىكاپىڭىزنى نەگە ھەيدىسىڭىز ھەيدەڭ، دورىگەرلىك تەتقىقات ئورنىغا بارمىسىڭىزلا بولدى! كەشبەگە ھەيدەڭ بولمىسا!

—كەشبەگە بارىمىزمۇ ئەپەندى؟—شوپۇر بېشىنى بۇراپ ھاندرىكقا قارىدى، —قاراڭغۇ چۈشەي دەپ قالدى.

—قاراڭغۇ چۈشسە چۈشمەمدۇ، سىز پىكاپىڭىزنى ھەيدەشنى بىلىڭ.

ھاندرىك قەدىمىي تۈرك زەمبىرەك سۈپىسى قېشىدا ماشىنىدىن چۈشۈپ، سېپىق پۇراقلار بىخسىپ تۇرغان تار كوچىلارنى ئارىلاپ ماڭدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا قارىشاتتى، ئۇنىڭ كەيىنىدىن بىر توپ تىلەمچى بالىلار ئەگىشىۋالغاندى، بەزى ئەرەبلەر بوسۇغىسىدا تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتى، چېلەك كۆتۈرۈۋالغان بىرنەچچە سېمىز ئايال چايخانىنىڭ يېنىدا قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ پاراڭ سېلىشىپ تۇراتتى.

مەسچىتنىڭ يېنىدىكى ياۋروپاچە كىچىك بىر قەھۋەخانىدا ھاندرىك يۇمىلاق شىرەگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، قايماقلىق قەھۋە

ئىچكەچ يانچۇقىدىن بىر شەھەر رايونى خەرىتىسىنى چىقىرىپ، ساراي، مېھمانخانىلارنىڭ يېنىغا قىزىل قېرىنداش بىلەن بەلگە قويۇشقا باشلىدى، بۇ يەردە ئىشتەي شارابى ئىچىپ ئولتۇرغان بىر نەچچە ئىشچى ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قاراپ قېلىشتى.

ھاندرىك: "ئەگەر كوچىمۇ كوچا يۈرۈپ بۇ مېھمانخانا، سارايلارنى بىرمۇبىر ئىزلەيدىغان بولسام ھېردنى بىرەر يەردىن چوقۇم تاپالايمەن! ئۇ 13 قىزنى كۆرگەن ئادەم چىقماي قالمايدۇ. . . خەق ئۇلارنى ئۇنچە ئاسانلا ئىز-دېرەكسىز يوقىتىۋېتەلمەيدۇ. . ." دەپ ئويلىدى ئىچىدە.

ئالاھازەل كەچ سائەت 11 ئەتراپىدا ھاندرىك شەھەرنىڭ ياۋروپالىقلارغا تەۋە رايونىغا ھېرىپ-ئىچىپ، سالپايغان ھالدا قۇرۇق قول قايتىپ كەلدى. شوپۇر ئۇنى پىكاپى بىلەن تەتقىقات ئورنىغا ئېلىپ كەلدى، ئۇ بېرىپ تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقىنىڭ ئىشىكىنى چەكتى.

تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقى بوناد دوختۇر 54—55 ياشلاردىكى، بەستىلىك كەلگەن، قاۋۇل، ئۇچتەك ئاقارغان چاچلىرى پارقىراپ تۇرىدىغان، بۇغداي ئۆڭلۈك، كەڭ پېشانىلىك ئادەم بولۇپ، كۆك كۆزلىرى ئۆتكۈر نۇرىنى يوقاتمىغانىدى. ئۇ غولىچىنى كېرىپ، ھاندرىك بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.

—قەدىرلىك كەسىپدىشىم،—دېدى ئۇ ئۇنلۇك ئاۋازدا،— مەن ئەسلىدە پۈتۈنلەي ئۇمىد ئۈزگەن ئىدىم. بىز سىزنى تەرەپ-تەرەپلەپ ئىزدىدۇق. سۇ ترانسپورت ئىشخانىسىدىكىلەر سىزنىڭ چۈشتىن بۇرۇنلا يېتىپ كەلگەنلىكىڭىزنى ئېيتتى.

—شۇنداق،—ھاندرىك بوناد تەكچىدىن ئېلىپ ئۇزاتقان

كونياكنى ئىچمەيدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ قول ئىشارىسى قىلدى، —ئالجىرنى كۆرۈپ باقاي دېدىم. . . سۆزلەپ كەلسەك گەپ تولا، بوناد دوختۇر.

—بۇنىڭغا ئىشىنىمەن. ھە، راست، بۇ يەردە سىزنىڭ بىر پارچە خېتىڭىزمۇ بار تېخى.

—شۇنداقمۇ، —ھاندرىك قولىنى پۇلاڭلاتتى، —مېنىڭ ھازىر گېرمانىيىدىن كەلگەن پوچتا يوللانمىلىرىنى كۆرۈشكە ھەقىقەتەن رايىم بارمايدۇ. مەن بىر پاجىئەلىك ئىشنى بېشىمدىن ئۆتكۈزدۈم. . .

بوناد دوختۇر ساپاغا كېلىپ ئولتۇردى:

—ئالجىردا ھەممە ئىش پاجىئەلىك، —دېدى ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ، —مەن نېمە دېمەكچىدىم، ھە، توغرا، بۇ خەت گېرمانىيىدىن كەلگەن خەت ئەمەس، ئۇنى بىر سائەت ئىلگىرى كىيىملىرى جۇل-جۇل بىر ئەرەب بالىسى ئېلىپ كەلگەن. سىزنىڭ ئالجىردا سىرلىق قەدىناسلىرىڭىزدىن بار ئىكەن-دە.

—بىر ئەرەب بالىسى؟! —دېدى ھاندرىك شۇ ھامان ئۇنلۇك ئاۋازدا. ئۇ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ قوللىرىنى يايدى، —خەت قېنى؟ خۇدايىم، ئۇ دېگەن ھېردىنىڭ خېتى، بوناد دوختۇر! خەت نەدە؟

بوناد بېشىنى چايقىغىنىچە يېزىق شىرەسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ خەتنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى:

—بېرىپ ئۇ ئايالنى ئىزدەڭ! —بوناد فرانسۇز تىلىدا يەنە بىر ئېغىز قوشۇپ قويدى، —ئالجىردا ئوبدان ئىشلەڭ، قەدىرلىك كەسىپدىشىم. . .

هاندرىك تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن كونۇپرتىنىڭ ئاغ-زىنى يىرتىپ ئېچىپ خەتنى ئالدى-دە، تىترەڭگۇ ئاۋاز بىلەن ئوقۇدى:

"مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ! ئۇلار زورلۇق بىلەن بىزنى قامىۋالدى، ئەلئېھرام مېھمانخانىسىدا. خو-جايىن ئادەمنىڭ ئۆچلۈكىنى كەلتۈرىدىغان ئەبلەخ ئىكەن! ئەگەر سىز كەلسىڭىز چوقۇم ئۇنىڭ ئەدد-پىنى بېرىپ قويۇڭ. بەك ئۇزاققا قالماڭ. . . مېنىڭ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى. . .
ھېرد."

بوناداننىڭ چىرايلىرى تاتىرىپ، ھاندرىككە قارىغىنىچە قېـ-تىپلا قالدى.

—بۇ نېمە ئىش؟—ئۇ پەس ئاۋازدا سورىدى.

—ساقچى چاقىرايلى! تېز بولۇڭ! دەرھال ساقچى چاقـ-رايلى!—ھاندرىك تېلېفونغا يۈگۈردى، ئەلئېھرام مېھمانخانىسى نەدە؟

—كەشبەدە!

—13 قىزنىڭ ھاياتىغا چېتىلىدىغان ئىش بۇ!—دېدى ھاندرىك ئۇنلۇك توۋلاپ،—دەرھال ساقچى چاقىرىشىمىز كېـ-رەك. بىزگە بىر ماشىنا تەييارلاڭ! مىنۇت-سېكۇنتىنىمۇ قول-دىن بېرىشكە بولمايدۇ. . .

بوناد ئىشىكتىن چىقىپلا ئەرەب خىزمەتكارلىرىنى چاقىر-

دی.

چارەك ۋاقىتتىن كېيىن، تۆت ساقچى ماشىنىسى ئەلئېھ-رام مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ "غارت" قىلىپ توختىدى.

ھاندىرىك ھەممىدىن بۇرۇن ماشىنىدىن چۈشۈپ، قاراڭغۇ كارىدورغا ئېتىلىپ كىردى-دە، قارشى تەرەپتىن كېلىۋاتقان سېمىز خوجايىن بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇ غوتۇلداپ بىر-كىملەرنى تىللىغىنىچە ياتاقتىن چىقىپ كارىدورنى توسۇۋالغان-دى.

ھاندىرىك ھېردىنىڭ خېتىنى ئېسىگە ئالدى-دە، ئاق-كۆك دېمەستىنلا خوجايىننىڭ ئېڭىكىگە كېلىشتۇرۇپ قاتتىق بىر مۇشت سالدى. خوجايىن سەنتۈرۈلگىنىچە بېرىپ تامغا ئۇسسى-دى، ئاندىن كالپۇكىدىن ئاققان قاننى يېڭىنىڭ ئۇچى بىلەن سۈرتتى. كەينىدىنلا ساقچىلار ھېلىقى بىرنەچچە ئەرەب دومىنو قارتىسى ئويناۋاتقان ئۆيگە بېسىپ كىردى. ئۇلار ھېچ ئىش بولمىغاندەك، ھەتتا بېشىنى كۆتۈرۈپمۇ قويماستىن داۋاملىق قارتىسىنى ئويناۋەردى. ئۇلار خۇددى تامنىڭ تۈۋىدە ساقچى يوقتەك، تەمكىن ھالدا قارتىسىنى تىزىۋەردى. ساقچى باشلىقى خوجايىننى تۇتۇپ ئاشخانىغا ئېلىپ كىرىدى.

— ئۇ قىزلار قەيەردە؟ ھوي ئىپلاس! — دېدى ئۇ خوجايىن-نىڭ ئىششىپ كەتكەن كۆزلىرىگە مۇشتىنى تەڭلەپ، — چاپسان ئېيت! بولمىسا كاللاڭنىڭ قېتىقىنى چىقىرىۋېتىمەن!

— ئۇلار كەتتى! — خوجايىن تام تۈۋىدە تۇگۇلۇپ، ئالدىدا غەزەپ بىلەن ھومىيىپ تۇرغان ھاندىرىككە قاراپ قويدى، — ھەممىسى كەتتى! يېرىم سائەت بۇرۇن ئۇلارنى تۇيۇقسىزلا بى-

ـرەيلەن ئېلىپ كەتتى.

—يالغان گەپ! —ھاندرىك خوجايىننىڭ ياقىسىدىن كاپپىـ
ـدە ئالدى-دە، بۇ سېمىز ئەبلەخنى جان-جەھلى بىلەن سىلكىشـ
ـلەپ تامغا نىقتىدى، —ھېلىقى ئۆمەر دېگەن كىم ئۇ؟

—مەن ئۇنى تونۇمايمەن، —دېدى خوجايىن ھەسرەتلىنىپ،
— ئۇ ماڭا پۇل بەردى، ئاندىن ئۇ قىزلارنى ئېلىپ كەلدى،
ئۇزاققا قالماي ئۇلارنى يەنە ئېلىپ كەتتى. باشقا ئىشلارنى ئۇقـ
ـمايمەن. . .

ساقچى باشلىقى خوجايىننى بىر مۇشت قويۇپ دۇم چۈشۈـ
ـرىۋەتتى-دە، ھوشسىزلىنىپ ياتقان خوجايىننى ئاتلاپ ئۆتۈپ
ئاشخانىدىن چىقىپ، قول ئاستىدىكىلەرنى يىغدى.

—ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمىدۇق، —دېدى ئۇ ھاندرىككە قاـ
راپ مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ، —سىز ھېلىقى خوجايىننى
ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىشى ناتاـ
يىن. ھەمىشە شۇنداق دوختۇر ئەپەندىم. . . بىز بەكمۇ كېچىـ
ـكىپ كەپتۇق.

—لېكىن ئۇ بۇرۇن بۇ يەرگە كەلگەن، —ھاندرىك ئۆزىنى
تۇتۇۋالالماي ۋارقىرىدى. ئۇنىڭ چاچلىرى ساڭگىلاپ يۈزىنى
توسۇۋالغانىدى، ئۇنىڭ بۇ تۇرقى بەئەينى بىر ئېلىشىپ قالغان
ئادەمگىلا ئوخشايتتى، —ھازىر قانداقلا بولمىسۇن ئانچە-مۇنچە
ئىز بار!

—ئىز؟ قەيەردە، ئەپەندىم؟

—ئۇ بۇرۇن بۇ يەرگە كەلگەن، —ھاندرىك ھۆركىرىدى.

—بۇرۇن. . . —ساقچى باشلىقى ئۆزىنىڭ مۇشتۇمىغا قارىـ

دی، مۇشتۇمىدا خوجايىننىڭ يۇزىدىن يۇققان قان تېخىچە تۇراتـ
تى، —سۆيۇملۇك دوختۇر. . . ئافرىقىدا بۇرۇن دېگەن سۆز ئۇـ
چۇن سىزگە بىر تىيىن تۆلەيدىغان بىرمۇ كىشى يوق. . .

مەن بولالماي قالدىم، زادى چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى.
مەن ئاللىقاچان ھېرىپ ھالىمدىن كەتتىم، قۇملۇق خۇددى بىر
پارچە بۇلۇتتەك مېنى شوراپ قۇرۇتىۋەتتى، ئۇ يەنە بىر غايەت
زور مۇشتقا ئوخشاش مېنى يەنجىپ بەدىنىمدىكى ئاخىرقى بىر
تامچە سۇيۇقلۇقنىمۇ چىقىرىۋەتتى. تۆگە ئاقساپ ماڭماقتا ئىـ
دى، ھەر ئون قەدەم ماڭغاندا خۇددى ئېلىشىپ قالغاندەك قاتتىق
بوزلايتتى. ئۇچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ياق، تۆت كۈن بولسا
كېرەك . . . بۇنى ھېسابلاپ ئولتۇرۇشقا ۋاقتىم يوق، ھازىر
مەن پەقەت بىر خىل ئېتىقاد ئىچىدە ياشاۋاتىمەن: داۋاملىق
ئىلگىرىلە، داۋاملىق ئىلگىرىلە، بۇ بوستانلىقتىن ئايرىلىپ،
بىپايان قۇملۇققا كىر. . . بۇ خىل ئېتىقادنىڭ ئۆزى كۈچ، ئۇ
مېنى ئىلھاملاندۇرىدۇ، ھېچقانداق توسالغۇغا ئۇچرىمايدۇ. . .
داۋاملىق ئىلگىرىلە. . . يىراقتىكى غۇۋا نۇر چاقناپ تۇرغان
يەرگە بارساڭلا ئەركىنلىككە ئېرىشەلەيسەن!

مەن قانداقمۇ بەرداشلىق بېرىپ كەلگەندىمەن-ھە، سەھرايى
كەبىر قۇملۇقىدا توپتوغرا تۆت كۈن بىر دەممۇ توختىماي مېـ
ڭىپ، دەھشەتلىك تومۇز ئىسسىققا چىدىدىم. . . سۇمۇ، ئۇـ
زۇق-تۇلۇكمۇ يوق. . . ھەر قېتىم يىراقلارغا نەزەر سالغىنىمدا،
كۆز ئالدىمدا يەر-جاھان خۇددى شامال تەسىرىدە پەيدا بولغان

مەيىن دېگىز دولقۇنىدەك تەۋرەيتتى.

بەزىدە ئادەمنىڭ ئۆزى بىر مۆجىزە.

مەن قېچىپ چىقتىم. . . ئوممما بىننى بىلقاسىمنىڭ بارگا-ھىدىن، چېدىر ئالدىدا ئولتۇرغان كۆزەتچىنىڭ كىرپىكى ئاستى-دىن قېچىپ چىقتىم. مەن خەنجەر بىلەن كەينى تەرەپتىكى بىرىزىنتنى كېسىپ، قۇملۇقتا يەر بېغىرلاپ ئۆمىلەپ ماڭدىم.

ئەركىنلىككە ئېرىشكىنىمنى ھېس قىلغىنىمدا، مەندە يەنە تۇيۇقسىز كۈچ پەيدا بولدى. مەن تۆگىلەرگە قاراۋاتقان قاراۋۇل-غا ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ گېلىنى تاكى ئۇ ھوشسىزلىنىپ يىقىلغانغا قەدەر سىقتىم. مەن شۇ تاپتا سالماق-تەمكىن ئىدىم، ماڭا بۇ خىل سالماقلىق-تەمكىنلىك نەدىن كەلگەنكىن-تاڭ؟ مەن ئەڭ ياخشى بىر تۆگىنى—ئاق رەڭلىك، پۇتلىرى ئۇزۇن، لو-كىسى ئېگىز، تازا ئوبدان تويۇنغان، قانغۇچە سۇغۇرۇلغان بىر تۆگىنى تاللىدىم. مەن تۆگىنى مىنىپ، ئۇزۇن پەرىجىنى يې-پىنچاقلاپ، بارگاھتىن چىقتىم، مېنى ھېچكىم تونۇيالمىدى. ھەتتا ئالدىمدىن چىقىپ قالغان چارۋىچىمۇ تونىماي يېنىدىن ئۆتكۈزۈۋەتتى. ھېلىقى ئاق تەنلىكنىڭ قېچىپ كېتىشى كىم-نىڭمۇ خىيالىغا كەلسۇن؟

بۇ كۈنى كېچىدە كەلگەن پۇرسەت ئىنتايىن جايىدا كەلگەن پۇرسەت ئىدى. ئوممما بارگاھتىن ئايرىلىپ ھېلىقى ملادشى لېيتېنانت گلانتۇسنى ئۆلتۈرگىلى كەتكەنىدى. بۇ ئىشنى ئۇ مېڭىش ئالدىدا مېنىڭ چېدىرىمدا ئۇنىڭ ئۇستىدىن جەزمەن غالىب كېلىمەن دېگەن ئىشەنچىكە تولغان ھالدا ئۆز ئاغزى بىلەن ماڭا ئېيتقانىدى. ئۇ تەمبەل، ئورۇق بولۇپ، كۆزلىرى چاقناپ

تۇراتتى، تۇرقى بەئەينى قۇملۇق شاھزادىلىرىگە ئوخشايتتى.

— ئاللا ئادەمنىڭ ھاياتىنى ئادىل ئورۇنلاشتۇرىدۇ، — دېدى ئۇ مەغرۇر ھالدا، — ھاياتىمىز ئارقىلىق كونا-يېڭى ھېسابنى بىراقلا ئۇزىمىز.

— ملادشى لېيتېنانتنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچىمۇ سىز؟ — مەن تۆۋەن ئاۋاز بىلەن سورىدىم.

— ئۇ ماڭا قانداق قىلغان بولسا مەنمۇ ئۇنىڭغا شۇنداق قىلىمەن. كۆزىنى ئويغانىنىڭ كۆزىنى ئوي، چىشىڭنى چاققانىنىڭ چىشىنى چاق دېگەن تەمسىل سىلەرنىڭ "ئىنجىل"ىڭلاردىن چىققان ئەمەسمۇ؟ مەن دەل ئۇنى چىشلەپ پۈركىۋېتىدىغان چىشىنىڭ ئۆزىلا...

— ئوما، سىز بىزگە ئاز-تولا چېتىشلىق ھەممىلا نەرسىنى بۇرمىلاپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنالىغاندىكىن، ھەقىقەتەن قالتىس مەككار ئىكەنسىز جۇمۇ، — دېدىم مەن.

ئۇ ئۇندىمەستىن ماڭا ئۇزاققىچە قاراپ تۇردى. مەن ئىچىمدە، ئۇ مېنىمۇ بىللە ئېلىپ بېرىپ يۇز كۆرۈشتۈرۈپ قويايمۇ-يا دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈۋاتىدىغۇ دەپ ئويلىدىم. مەن دېمىمىنى چىقارمىدىم... ئەگەر ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس ئوماىدىن چاققان كەلسە، بۇ مېنىڭ ئەركىنلىكىمدىن دېرەك بېرەتتى. ئوما بۇرۇلۇپ چېدىردىن چىقىپ كەتتى. مەنمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چېدىردىن چىقىپ، ئۇنىڭ ئىگەرلەپ قويۇلغان تۆگىسىنىڭ ئىشىك ئالدىدا چۆكۈپ ياتقانلىقىنى كۆردۇم.

— ملادشى لېيتېنانت گلانتۇسقا سالىمىنى يەتكۈزۈپ قويۇڭ، ئۇنىڭ مېنى بۇ يەردىن قۇتقۇزۇپ چىقىشىنى كۈتۈۋاتىدۇ

مەن، — دېدىم مەن.

ئوممما بېشىنى لىڭشىتتى، ئۇنىڭ سەل-پەل قىيىسىق كەل-گەن كۆزلىرىدە ۋە يادا‌ڭغۇ چىرايىدا يۇرىكىدىن ئۇرغۇپ چىققان خۇشاللىقى جىلۋىلەندى، — مەن ئۇنىڭغا ھەممىنى ئېيتىپ بېرد-مەن، دوكتور ئەپەندىم، ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەرسەم بولىدۇ، چۈد-كى سىز مېنىڭ قولۇمدا ئىنتايىن بىخەتەر. . .

شۇنداق، "سىز مېنىڭ قولۇمدا ئىنتايىن بىخەتەر" دېگەن سۆزنى ئۇ توغرا ئېيتتى. . . بىراق مەن ئۇچ سائەتتىن كېيىنلا، بىر تۆگىگە مىنىپ سەھرايى كەبىر قۇملۇقىغا قاراپ قاچتىم.

تۆت كۈن داۋاملاشقان بۇ قېچىش جەريانىدا، ھەمىشە ئۆ-زۇمنى يەرگە تاشلاپ يېتىپ، ئەجىلىمنى كۈتۈپ ياتايمۇ-يا، مۇشۇنداق قىلسام ياخشىراق بولارمىكىن دەپمۇ ئويلىدىم. مەن زادى قېچىپ نەگە بارالايمەن؟ ئوممانىڭ دوستلىرى قۇملۇقتا. ھېچقانداق يەرنى ئالا قويماي ئاختۇرۇۋاتىدۇ؛ ناۋادا مەن بۇ ئەسەبىي مىللەتچىلەرنىڭ قولىغا قايتىدىن چۈشۈپ قالسام، كە-چۈرۈم قىلىنىشىمدىن ھەرگىزمۇ ئۈمىد يوق. ماڭا شۇ ئايانكى، ھامىد جىبران دوكتور قۇملۇقتىكى بارلىق چارۋىچىلارنى مېنى ئىزلەشكە چاقىرىپ بولدى. . . بابادور مۇھەممەد بىننى رامدانمۇ كاللامدىكى پىلانلىرىمنى مەڭگۈلۈك يوقىتىش ئۈچۈن مېنى دەر-ھال ئۆلتۈرۈشنى يەنە تەشەببۇس قىلغىلى تۇردى. ماڭا يەنە شۇمۇ ئايانكى، شىمالىي ئافرىقىدىكى پۈتكۈل ئۇلۇغۋار ھەرىكەت-كە باشچىلىق قىلىدىغان، كەچۈرمىشلىرى ئەپسانىۋى تۈس ئال-غان سەئىد مۇھەممەد بىننى شاكىر، ھوججال تېغىنىڭ مەلۇم يېرىگە يوشۇرۇنغان، قاپقارا كەكە ساقاللىق بۇ ئادەم بىپايان

سەھرایی کەبىر قۇملۇقىدىكى بىردىنبىر كۆك كۆزلۈك ئادەم. ئۇنى ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان، ھەتتا ئومامۇ كۆرۈپ باقمىغان.

سەھرایی كەبىرنىڭ سېرىق قۇم دېڭىزىدا يالغۇز بىر ئادەم نەقەدەر كىچىك، نەقەدەر ئاجىز-ھە! بۇنداق قىسمەت كىمنىڭ بېشىغا چۈشكەن؟ تۇتقۇن قىلىنغان بىر ئادەمنى ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇق قىينىماقتا، ئىككى كۈندىن بۇيان ئاقساپ قالغان تۆگە رەھىمسىز قامچىنىڭ زەربىسىدىن ئىڭراپ دىڭگوسلاپ ماڭماقتا.

ئاھ، خۇدا... ئازراق يامغۇر ياغقان بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! بىر قېتىم ياغسىمۇ... چارەك سائەت... ھەتتا ئىككى مىنۇت ياغسىمۇ مەيلىدى... مەن مۇشۇنداق ئاسانلا قانائەتلىنىدىغان بولۇپ قالدىم... پەقەت بىر نەچچە تامچە يامغۇرنىڭ بەدىنىمگە چۈشىشىدىن قىسقىغىنە ۋاقىت ھۇزۇرلانسامىلا بولغىنى، بۇ يامغۇر مېنىڭ لەۋلىرىمگە، پېشانەمگە، كۆكرىكىمگە چۈشسە... مەن خۇشاللىقىمدىن قىنىقىنىمغا پاتماي يامغۇر ئىچىدە سەۋدايىلارچە ئوسسۇل ئويناپ كەتكەن بولاتتىم، مەن ئاغزىمنى يوغان ئېچىپ، خۇددى سېرىكچىلەرنىڭ توپنى يەرگە چۈشۈرۈۋەتمىگىنىگە ئوخشاش ھەر بىر تامچە يامغۇرنىمۇ ئۆتكۈزۈۋەتمەي سۈمۈرۈۋالاتتىم...

لېكىن، خۇدا رەھىم قىلمىدى... ئۇ پەقەت قۇياشنىلا ئەۋەتتى، شۇڭا قۇياشقا نەپرەتلىنىدىغان بولۇپ قالدىم. بۇ زادى قانداق قۇياش-ھە، ئۇ زېمىنگە ئوت-يالقۇن پۈركىمەكتە، زېمىن يالقۇن تەپتىدىن چاك-چېكىدىن يېرىلىپ، بولدۇقلاپ قان ئېقىقتان ھالدا كۆككە قاراپ ئىڭرىماقتا. تاشلار ئاپتاپتا قاقلىنىپ

ئاقىرىپ كەتكەن، قىزىپ كەتكەن قۇمدىن ئوت تەپتى كېلىدۇ، ئاندا-ساندا كۆزگە چېلىقىدىغان ئوت-چۆپلەر قورۇلۇپ، جىگەر رەڭگە كىرىپ قالغاندى. قىش كۈنلىرى لىقمۇلىق سۇ ئاقىدىغان ئېرىقنىڭ ئويمان جايلىرىدا بىرنەچچە تۇپ غەيرىي شەكىلىلىك يۇلغۇن ئۆسۈپ قالغاندى. قۇرۇپ قالغان ئۆستەڭدە ياۋا گۈللەر، ھەرخىل ئوت-چۆپلەر ۋە پاكار-پاكار چاتقاللار ئۆسكەندى. بۇ يەرنىڭ تۈپرىقى سەل-پەل نەمرەك بولۇپ، يەر ئاستىدىكى سېغىز توپا قاتلىمى يەر يۈزىدىكى سۇ تەركىبىنى ساقلىغاندى.

ئادەم قۇملۇقتا تەنھا يول يۈرسە، بىمەنە خىياللارنى قىلىشىتىن خالىي بولالمايدىكەن. تۇنۇگۈن مەن تۆگىدىن چۈشۈپ، قولۇم بىلەن بۇ ئوت-چۆپلەرنى سىيلاپ، ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى ئېسىمگە ئالدىم . . . بۇ ئىسىملار ھېچكىم بىلمەيدىغان ھەم بىلىشنىمۇ خالىمايدىغان، ئادەمنى بىزار قىلىدىغان، ئەھمىيەتسىز ئىسىملار ئىدى، . . . مېنىڭچە، بۇ ئوت Aristida Pungens ، ئاۋۇ يەردىكى چاتقال Retama rae tam دەپ ئاتالسا كېرەك، راست شۇنداقمىدۇ؟ قۇملۇق ئادەمنى تۇرلۇك خىياللار ۋە ئەسلىمىلەر قوينىغا غەرق قىلىدىكەن، مېڭىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىكى بۇ خىياللارنى، خۇددى گەمىدە ئوبدان ساقلانغان ئېسىل ھاراقنى ئېلىپ چىققاندەك ئېلىپ چىقالايدىكەنسەن، ئاندىن بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئۇنى تېتىساڭ چەكسىز لەززەتلەنگىلى بولىدىكەن، مانا بۇ مېنىڭ بىردىنبىر ئوزۇقۇمدۇر. . . Cornulaca nonacantha بولسا قۇملۇقتىكى بىر خىل دورا ئۆسۈملۈكىنىڭ ئىسمى. . . . جەنۇبتا بىر خىل

ئوت بولۇپ، ئۇ يىڭنە ئوت دېيىلىدۇ، خۇددى خەنجەر بىسغا ئوخشاش ئۆتكۈر، قاتتىق كېلىدۇ. stipa tenacissima نېمىدېگەن گۈزەل ئىسىم بۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ! Tenacissima دېگەن سۆز خۇددى مىسساده‌كلا ئاڭلىنىدۇ... نېمىدېگەن يېقىملىق پەندى-نەسىھەت ـ هە! ئاھ خۇدا، مەن ئۇچۇن هەققانىيەتنى ياقلىغىن، مېنى خۇداغا ئىشەنمەيدىغان كىشىلەر بىلەن كۈرەش قىلىشقا يېتەكلىگىن، ئىلاهقا بىھۆرمەتلىك قىلىدىغان، ساختىپەز كاززاپلارنىڭ چاڭگىلىدىن قوتقۇزۇۋالغىن...

شۇنداق، مېنى قۇتقۇزۇۋالغىن، ئاھ خۇدا...

يېنىمدىن ئايرىلمىغىن... قۇملۇقتىكى ئىسسىقلىق، چاڭ-توزان ۋە قاقاسلىق مېنى ساراڭ قىلىۋەتكىلى ئاز قالدى...

تىلىم ئۇسسۇزلۇقتىن ئىششىقا، ئاشقازىنىم ئاچلىقتىن تارتىشىقا، ئالەم كۆز ئالدىمدا تەۋرەشكە باشلىدى... مەن كۆزۈمنى قىسقىنىمدىلا ئاندىن بىر نەرسىلەرنى كۆرەلەيتتىم... چوڭ مېڭەم، ئاپتاپقا قاقلىنىپ قۇرۇغان، خۇددى قايناۋاتقاندەك تۇيۇلىۋاتقان 1450 گرام كېلىدىغان بۇ چوڭ مېڭەم لاتىن تىلىدا ئويلانماقتا...

خۇدا، سەن مېنىڭ تۇۋرۇكۇم.

مەن بەنە يولغا چىقتىم... قۇرۇپ كەتكەن بىر جىلغىدا بىردەم ئارام ئېلىۋېلىپ، تۆگىنى تەكشۈرۈپ باقتىم. تاشقا دەسسىۋالغان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ ئالدىنقى پۇتىنىڭ تاپىنى يارىلىنىپتۇ. مەن ئۇنىڭ ئىششىپ كەتكەن پۇتىغا قاراپ قايسى ۋاقىتتا ماڭالماس بولۇپ قالىدىغانلىقىنى هېسابلاپ چىقتىم، شۇ

چاغدا ئۇنى تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولىمەن. . . سادىق، باتۇر تۆگە قۇملۇقتا مېنى سائەت-سائەتلەپ ئېلىپ ماڭدى.

هازىر هاۋا سالقىنلىشىپ، تېزلا كەچ كىرىپ قالدى، مەن سوغۇققا بەرداشلىق بېرىپ، قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىكى ئويمان جايدا ياتتىم. تۆگىگە ئىچىم ئاغرىپ، پىيادە يۈرگىلىمۇ ئۇچ سائەت بولۇپ قالدى. سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا ناۋادا بۇ تۆگە بولمىغان بولسا، مەن قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان بولاتتىم-- هە؟ بىرەر بوستانلىققا يېتىپ بارمىغۇچە ئۇنى هەرگىز تاشلاپ كېتەلمەيمەن. مەن ئۇنى بىر ئامال قىلىپ، بەرداشلىق بېرىدىغان، ئۆزۈمگە ئوخشاش قەيسەرانە. . . قەيسەرانە قىلىشىم كېرەك.

مەن مەست ئادەمدەك، قۇملۇقتا دەلدەڭشىپ، قۇياش نۇرى، تومۇز ئىسسىقى ۋە ئۇسسۇزلۇق ئازابىنى تارتىپ. . . پۇتۇن كۈچۈمنى يىغىپ. . . . بىر مېتىر-بىرمېتىردىن. . . قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا، شېغىل-تاشلار ئۈستىدە، قۇلۇلە قېپى چېچىلىپ ياتقان يولدا قەدىمىنى ناهايىتى تەسلىكتە يۆتكەيتتىم. بىر قېتىم، مەن بىر تۇز كۆلنى ئۇچراتتىم، ئىچىمدە، بۇ گروئىلا تۇز كۆلى بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم. بۇ يەردە مەن تۇز تاشنى تۇتقان هالدا بىر سائەت تۇردۇم.

ئادەمنى ئەسەبىيلەشتۈرۈۋېتىدىغان خىياللار قەلبىمنى چىرمىماقتا. ناۋادا مەن بۇ تۇز تاشنى يالاپ قويىدىغانلا بولسام، ئۇسسۇزلۇقتىن ئىچىمگە ئوت كېتىپ ئۆلۈشىم مۇمكىن. . . ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈش ئەڭ قورقۇنچلۇق ئۆلۈم. . . ئاچلىقتىن ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان ئادەم ئاستا-ئاستا هېرىپ-چارچاپ، ماغ-

دۇرسىزلىنىشى، بەدىنى ئۇيۇشۇپ سېزىمىنى يوقىتىشى مۇمـ-
كىن. . . لېكىن ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان ئادەم
ئېلىشىپ قالىدۇ. . . مېنىڭ تاللىۋالىدىغان يولۇم پەقەتلا بىر-
لا: ئاچلىقتىن ئۆلۈش ياكى ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈش. . .

يەنە كەچ كىردى. مەن بىر جىلغىنىڭ ئويمان يېرىدە
ياتتىم، كۆز ئالدىمدا بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن كىچىك قا-
قاس تاغلار نامايان بولدى. مەن ئاپتاپتا قۇرۇپ كەتكەن، ئۇۋۇ-
لۇپ، يېرىلىپ يوچۇقلار ئېچىلىپ قالغان قىزغۇچ قىيا تاشلار
بار يەردە كېچىنى ئۆتكۈزۈمەن. ئەمدى يەنە خاتىرە يازالمايمەن،
ئۇخلاشتىن باشقىسى ئېسىمگە كەلمەيۋاتىدۇ. . . قويە بۇ يالغان
سۆزۈڭنى. هايات قېلىش—قەلبىڭنى توغرا ئىپا-
دىلىگەنلىكىڭ. . .

مېنىڭ تۆگەم تاپىنىنى يالىغان هالدا بىر قىيا تاشنىڭ
يېنىدا ياتاتتى. ئۇ ئىمكانقەدەر بوينىنى ئۇزۇن سوزۇپ تاپىنىنى
يالىسا، بىر ئاز ئارام تاپىدىغان ئوخشايدۇ. ئۇ ئەمدى بوزلىماي،
تېپ-تىنچ ياتاتتى. تىتىلىپ جۇل-جۇل بولۇپ كەتكەن مەينەت
ئەدىيالغا ئورالغان ئېگەر يەرگە تاشلاپ قويۇلغاندى. مەن بىر
چەتتە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قاقاس دالىدىكى ئاجىز نۇردا خاتىرە
يېزىۋاتىمەن. هەر قېتىم سوغۇق، قاراڭغۇ كېچە يېتىپ كېلىپ
سان-ساناقسىز يۇلتۇزلار ساناپ تۇگەتكىلى بولمايدىغان مەشئەل-
لەرگە ئوخشاش كۆكتە چاقنىغاندا، مەن تۆگىنىڭ يېنىغا ئۆمىـ-
لەپ بېرىپ، ئۇنىڭغا مەهكەم يۆلىنىۋالىمەن. ئۇ مېنىڭ بەدە-
نىمنى ئىسسىتىدۇ، پۇتۇن بەدىنىدىن سېسىق پۇراق تارقىتىپ،
ئادەمنى بىزار قىلىدىغان بۇ هايۋان مېنىڭ ئەتراپىمدىكى بىردىنـ-

بىر جانلىق ئىدى.

بىراق، ئەتە يەنە قانداق بولار؟

يەنىلا شۇ قۇياش.

يەنىلا شۇ قۇملۇق.

قېچىش... تىنىم تاپماي قېچىش.

ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرىدىغان بىر خىيال "داۋاملىق ئالدىڭغا ماڭ! داۋاملىق ئالدىڭغا ماڭ!" دەپ ماڭا ھەيدەكچىلىك قىلماقتا.

ئاچلىق. ئۇسسۇزلۇق.

ئۇسسۇزلۇق...

مەن ئۇسسۇزلۇقنى ئويلىماسلىقىم كېرەك... ھەر قېتىم ئىششىپ كەتكەن تىلىم بىلەن لەۋلىرىمنى يالىغىنىمدا، لەۋلىرىمنىڭ يېرىلىپ، ئاغزىمنىڭ قۇم بىلەن توشۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىمەن. ھەر قېتىم تۇكۇرۇكۇمنى يۇتقىنىمدا، ئاغزىمدىن غىرىسلىغان ئاۋاز كېلىدۇ.

لېكىن، مەن ئەركىن ئادەممەن!

قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئاسمان كۈل رەڭ تۈس ئالدى.

تۆگە ئىڭراشقا باشلىدى.

تىنچلانغىن دوستۇم، مەن يېنىڭغا بېرىپ ياتاي. ئاھ، غېرىبانە ھەمراھىم... ئىككىمىز ھالاكەت گىردابىغا قاراپ كېتىۋاتىمىز... ئاھ خۇدا، ماڭا ئۇيقۇ ئاتا قىلغىن. ئارىدىن يەتتە سائەت ئۆتتى.

مەن ساراڭلاردەك بىر قىيا تاش ئۈستىگە چىقتىم.

مەن خۇشاللىقىمدىن ۋارقىراپ، تۆگىنى چۆرىدەپ ئۈس-

سۇل ئوينىۋەتتىم. ياق، بۇنىڭ سەۋەبىنى نېمىشقا ئېيتمىغۇ-
دەكمەن؟ مەن يىغلىۋەتتىم! سۇيى قۇرۇپ بولغان بەدىنىمنىڭ
قەيىرىدىن ياش بولۇپ ئېقىپ چىققۇدەك سۇ يىغالىغان كۆزلە-
رىمنىڭ قۇدرىتىگە بەكمۇ ھەيرانمەن. . . مەن يىغلىماقتىمەن.

ئالدىمدىكى تاغ جىلغىسىدىكى قىيا تاش يېنىدا بىر قۇدۇق
تۇراتتى!

ئۇ يەر بىر بوستانلىققا ئايلانغانىدى!

بۇ كىچىك بوستانلىقتا ئادەم ئولتۇراقلاشمىغان بولۇپ، بىر
قانچە تۇپ جىگدە ۋە يۇلغۇنلا بار ئىدى. . . بىراق، ئۇ يەردە بىر
قۇدۇق تۇراتتى. . . مەن ناھايىتى ئېنىق كۆردۈم. . . ئەنە، قۇ-
دۇق سۇپىسى قوپۇرۇلغان كىچىك يۇمىلاق قۇدۇق، سۇركىلىپ
ئۇپراپ كەتكەن ئارغامچىغا تېخى بىر مايماق چېلەكمۇ ئېسىقلىق
تۇرۇپتۇ!

تۆگەم بوزلاشقا باشلىدى. . . بۇ شادلىقنىڭ بەلگىسى ئە-
دى. بۇنى مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن كۆردۈم، ئۇ بوزلىماقتا.
پۇتۇن تومۇرلىرىمدىكى قانمۇ گويا ئۇيۇۋاتقاندەك قىلاتتى. . .
تۆگە ئاسقاقلىغان پېتى تاغ ئېتىكىگە قاراپ ماڭدى، سۇركە-
لىپ، تېرىسى ئۇپراپ كەتكەن پۇتلىرى قۇملۇقتا چوڭقۇر ئىز
قالدۇراتتى. ئۇ ئەمدى يۇگۇرۇشكە، بېشىنى ئالدىغا سوزغان
ھالدا، بوزلىغىنىچە قۇدۇق تەرەپكە قاراپ يۇگۇرۇشكە باشلىدى.

سۇ! سۇ!

ئاھ، خۇدا. . . سەن ھايات ئىكەنسەن. . . راستىنلا ھايات
ئىكەنسەن. . . تېخى تۇنۇگۇن كېچىلا مەن سەندىن گۇمانلانغانە-
دىم. . . سېنىڭ مەۋجۇتلۇقىڭنى ئىنكار قىلىپ، ساڭا بىھۆر-

مەتلىك قىلغاندىم، ساڭا ۋە سېنىڭ نامىڭغا لەنەت ئوقۇپ، ساڭا ئىشەنمەس بولغاندىم. . . چۈنكى ئۇ چاغدا مەن ئاللىقاچان ھېرىپ ھالىمدىن كەتكەندىم.

بىراق، سەن ھەقىقەتەن مەۋجۇت ئىكەنسەن. . . بۇنى مەن ئەمدى ھېس قىلىۋاتىمەن. خۇدا، سەن ھەممىلا جايدا مەۋجۇت ئىكەنسەن.

ئاھ خۇدا، مېنىڭ دوئا-تىلاۋىتىمگە قۇلاق سالغايسەن. . .

مەن يىغلىدىم. مەن ياشلىرىمنى تارام-تارام ئاققۇزغان ھالىدا قۇدۇققا بېرىپ سۇ ئىچىمەن.

سۇ ئىچىمەن. مەن راستىنلا سۇ ئىچەلەرمەنمۇ؟ سۇ ئىچىش دېگەن قانداق گەپ بولغىيدى؟

مانا ئەمدى. . . ئەمدى ئۆزۈممۇ قۇدۇققا قاراپ يۇگۇرۇشكە باشلىدىم.

—ياپىيىشىل پالما دەرىخى ماڭا ئەزەلدىن بۇنداق گۈزەل كۆرۈنۈپ باقمىغانىدى. . .

ئودھام—سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىكى بىر بوستانلىق بولۇپ، كىچىك بىر دەريا بۇ يەرنى ياشارتىپ تۇراتتى. تومۇز ئىسسىقىدىمۇ سۇيى توختاپ قالمايتتى. شۇڭا بۇ يەردە تۈگمىگۈل، يورىكا دەرىخى، زەيتۇن دەرىخى، جىگدە، بامبۇك، قارا ئارچا ۋە سۈت پۇراق پىستە دەرەخلىرى بۇك-باراقسان ئۆسەتتى. ئاق تاش ۋە خام كېسەك بىلەن قوپۇرۇلغان ئۆيلەر ئېگىز قورۇ تېمىنىڭ كەينىدە غىل-پال كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. بۇ قورۇ

تىمى كىچىك دەريا بويلاپ قوپۇرۇلغان بولۇپ، دەريانى ئاسراش رولىنىمۇ ئوينايتتى. كەڭ مېۋىلىك باغدا، قوغۇنلار پىشاي دەپ قالغان، مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭمۇ شاخلىرى ئېگىلىپ كەتكەندى.

ئودھام بەختلىك كىچىك بازار. بۇ يەردە ئەرەبلەر، بەربەرلەر، ئۇلىدلار ۋە چارۋىچى قەبىلىلەردىن بولۇپ ئىككى مىڭدىن ئارتۇق كىشى ئولتۇراقلاشقان. كەچتە باي سودىگەرلەر ئىككى رېستورانىنىڭ چوڭ زالىدا ئولتۇرۇپ، ئۇسسۇلچى قىزلارنىڭ ئوسسۇلىنى كۆرىدۇ، بۇ قىزلار رېستوراندىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر ئېگىز بىنادىكى كەڭ-كۇشادە، ھەربىي لاگىر شەكلىدىكى ئۆيلەردە ئولتۇرىدۇ. بۇ—مۇھەببىتىنى ئەرزان باھادا سېتىپ، كۆڭۈل ئېچىشقا كەلگەنلەرنى ئادەم بىلەن تەمىنلەيدىغان ھەربىي لاگىر.

داڭقى پۇركەتكەن فاتىخ مەجەل خارتۇشى ئېگىز، ئورۇق كەلگەن ئەرەب بولۇپ، ئۇ بۇ "بەخت ئائىلىسى"نى باشقۇراتتى، بۇ قۇملۇق رايونىنىڭ كەسىپ تىلىدا بۇنداق كۆڭۈل ئاچىدىغان جاينىڭ ئالاھىدە ئاتىلىشى. بۇ يەردە ئوخشاش بولمىغان ئىرقتىكى 17 نەپەر قىز ئۆزلىرىنىڭ ئىپپەت-نومۇسىنى ساتاتتى، باشقىلار تەرىپىدىن خورلىناتتى، ئاياغ ئاستى قىلىناتتى، شۇڭا ئۇلار ھەممىدىن ئۇمىدىنى ئۇزگەنىدى.

كۆپ قېتىملىق، كېچىلىك ئۇزۇن سەپەر ئارقىلىق، ھېرد شۇېت ئودھامدىكى فاتىخنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كېلىندى. ئۆمەر بۇ قىزنى ئۆزى بىۋاسىتە بۇ بوستانلىققا ئېلىپ كەلگەندى. سەپەر ئۇستىدە ئۇ كۇندۇزلىرى بۇ قىزنى يېزا-كەنتلەردىكى

مەینەت هەم دىمىق ئۆيلەرگە يوشۇرۇپ قوياتتى، ياكى بولمىسا ئۇنى سىپىق ۋە تىنجىق يەر ئاستى ئۆيلىرىگە سولاپ قوياتتى. بۇ كۈنلەردە ھېرد ھەمىشە فرانسىيە قىسملىرى ماشىنىلىرىنىڭ ئۆي ئالدىدىن ئۆتكەنلىكىنى، ساياھەتچىلەرنى ئېلىپ ماڭغان ئاپتوبوسلارنىڭ، ئۆزى سولاپ قويۇلغان يەر ئاستى ئۆينىڭ ئۇدۇلىدىكى ماي قاچىلاش بېكىتىدە ماي قاچىلىغانلىقىنى ئاڭلايتتى. قولىدا ئاپپارات كۆتۈرۈۋالغان ساياھەتچىلەر ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، تۆگىلەرنى، دېرىزىسى يوق ئۆيلەرنىڭ تاملىرىنى ۋە ئەرەبلەرنى رەسىمگە تارتاتتى ۋە بۇ رەسىملەرنى ئالبۇملىرىغا چاپلاپ، باشقىلارغا كۆرسىتىپ، ماختىنىشاتتى: قاراڭ بۇ يەر شىيەتئەيسا دېگەن يەر بولىدۇ، ئاۋۇ يەر بولسا بۇيرا، ماۋۇ يەر ھېيىن ھۇسەيرە، بىز بۇ يەردە ئارام ئېلىپ كوكا-كولا ئىچكەن، ئاۋۇ يەردىكىسى. . . جېنىم فولىددا، بىز ئۇ يەردە بىر بوتۇلكا پىۋا تاپتۇق، تەمى سەل قىرتاڭغۇ بولسىمۇ، لېكىن راستىنلا پىۋا ئىكەن! ئاغزىنى ئاچقان چاغدا، قىزىتىلغان تۆمۈر تاختا ئۈستىگە سۇ قۇيغانغا ئوخشاش پىژىلدىغان ئاۋاز چىقتى. پەرتىلۇدا. . . سۆيۈملۈكۈم ئارفولىد، سىز ئۇ يەردە بىر ئەرەبنىڭ قۇلىقىنى ئېشەككە ئوخشاش مىدىرلىتالايدىغانلىقىغا ئىشىنەمسىز؟ بىز ئۇچىيىمىز ئۇزۇلگۈدەك كۈلۈشۈتۇق. شۇنداق، ئافرىقا ئىنتايىن سۆيۈملۈك، خاسىيەتلىك زېمىن ئىكەن! . . .

بىر قېتىم ھېرد يەر ئاستى ئۆينىڭ قېلىن تاملىرىنى مۇشتلاپ، "قۇتقۇزۇڭلار! قۇتقۇزۇڭلار! مېنى قۇتقۇزۇڭلار!" دەپ ۋارقىرىغانىدى، لېكىن بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ يېتىپ كەلگىنى

يەنىلا ئۆمەر بولدى، ئۇ قىزنى تام تۈۋىدىن تارتىپ ئەكىلىپ، بىر شاپىلاق ئۇردى.

بۇ ئادەمنى تولىمۇ بىئارام قىلىدىغان ئىش بولدى. بۇ ئەرەب قاراپ تۇرۇپ ئۇنى ئۇردى! ئۇنىڭ گۆشلۈك، ھەمىشە تەرلەپ سىپىق پۇراپ تۇرىدىغان قولى ئۇنىڭ كاچىتىغا تەگدى. شۇنىڭ بىلەن ھېرد كەينىگە دەلدەڭشىپ كېتىپ بېشى تامغا ئۇرۇلدى. ئاغرىقتىن كۆزە ئۇنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدىنى بىر خىل خورلۇق تۇيغۇسى چۇلغىۋالدى.

بىر كۈنى كېچىدە ئۇ ئودھامغا ئېلىپ كېلىندى.

فاتىخ ئۇنىڭغا ئۇزاققىچە تىكىلىپ قارىدى. ئۇ غەزەپ-نەپ-رىتىنى ئىچىگە يۇتۇپ، فاتىخنىڭ تىكىلىپ قاراشلىرىغا ئىندە-مەي بەرداشلىق بەردى.

ئۆمەر ئاغزىدا بىر تال كۈچلۈك تۈركىيە تاماكىسىنى قىڭ-غىر چىشلىگىنىچە، قىزىل بۆكىنى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويۇپ، ئېسىل خۇرۇم ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى.

—ھازىردىن باشلاپ سىز مۇشۇ يەردە تۇرىسىز، —دېدى ئۇ ھېردقا قولى بىلەن فاتىخنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، —بۇگۈندىن باشلاپ بۇ كىشى سىزنىڭ خوجايىنىڭىز بولىدۇ. ئۇ سىزنى سېتىۋالدى! سىزنى نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇنداق قىلىدۇ، ناۋادا بويسۇنمىسىڭىز ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.

—ئۆلۈم ئەڭ تېز ۋە ئەڭ ياخشى قۇتۇلۇشتۇر، —دېدى ھېرد.

—ئىختىيارىڭىز. ھېلىغىچە ئاشقىڭىزغا ئۇمىد باغلاپ تۇ-رامسىز نېمە؟ ئۇنىڭ ئىسمى پاۋىل ھاندرىك، شۇنداقمۇ؟

هېردنىڭ چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ كەتتى.

—قەيەردىن بىلىۋالدىڭىز؟—ئۇ دۇدۇقلاپ سورىدى.

—پايلاقچىلىرىمدىن. ھاندرىك دوختۇر ھامبۇرگدىن كەپ-
تۇ. بۇنى مەن ئالجىردىن يولغا چىقىدىغان ۋاقتىمىزدىلا بىلگە-
نىدىم. شۇنىمۇ ئېيتىپ قوياي، بىز يولغا چىقىپ يېرىم سائەت-
تىن كېيىنلا، ئۇمۇ ئەلئېھرام مېھمانخانىسىغا كەپتۇ!

—مېنى ئىزلەپ كەپتىمۇ؟—ئۇنىڭ چىرايىدا خۇشاللىق
ئالامەتلىرى جىلۋىلەندى،—ئۇ چوقۇم مېنى داۋاملىق ئىزلەيدۇ.

—ياخشى ئىشنىلا ئويلاۋەرمەڭ،—ئۆمەر، فاتىخقا قاراپ
قويدى،—بىز ئۇنى ئامالىمىزنىڭ بارىچە ئافرىقىدىن كەتكۈزۈۋېـ-
تىمىز، ھېچ بولمىغاندا قۇملۇققا يېقىن كەلتۈرمەيمىز. ئۇ
بۇنداق يىراق يولنى باسالمايدۇ، خېنىم،—ئۇ "خېنىم" دېگەن
سۆزنى خۇددى پەسكەش بىر سۆزنى ئېيتقاندەك سوزۇپ ئېيتتى،
بۇنى ھەتتا فاتىخمۇ سېزىپ، ئۆمەرگە قاراپ كۈلۈۋەتتى.

—ھاندرىك دوختۇر ھېلىھەم ئالجىردا، بىرنەچچە كۈندىن
كېيىن بۇساددا‌غا بارماقچى، ئۇ ئەمدى ئۇنىڭدىن نېرىغا ئۆتەلمەيـ-
دۇ. بىز دېگىنىمىزنى قىلماي قويمايمىز.

—مەن بۇ بوستانلىقتا نېمە ئىش قىلىمەن؟ ئۇسسۇل ئويـ-
نايمەنمۇ؟

—ئۇسسۇلمۇ ئوينايسىز.

ھېرد قورققىنىدىن كەينىگە داجىدى:

—"ئۇسسۇلمۇ ئوينايسىز" دېگەن نېمە دېگەن گەپ؟

ئۇ تۇيۇقسىز ئۆزىنى ئاللىقانداق ئېچىنىشلىق بىر قىسمەتـ-
نىڭ كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى، بۇنداق قورقۇنچلۇق

ئىشنى ئۇ بۇرۇن ھەتتا ئويلاشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايتتى. ئۇ شىددەت بىلەن ئېتىلىپ بېرىپ، جۇغى كىچىك كەلگەن ئۆمەرنى كاستۇمىنىڭ ئۆرۈمە ياقىسىدىن كاپ ئېلىپ، ئورۇندۇقتىن تارتىپ تۈرغۇزدى-دە، يۈزىگە بىر مۇشت ئاتتى. فاتىخ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنى تۇتۇۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈرمەستىلا ئۆمەرنىڭ يۈز-كۆزلىرى قانغا بويالدى.

—مەن ئۆلۈشكە رازى! —دەپ ۋارقىرىدى ھېرد، —مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار، دەرھال ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار... مۇشۇ يەردە-لا... مەن قارشىلىق كۆرسىتىمەن... ئىپپەت-نومۇسىنى سا-تارمىكىن دەپ خام خىيال ئەيلىمەڭلار، بىچارە ھاياتلىق ھوقۇ-قۇم ئۈچۈن كۈرەش قىلىمەن! ھەرگىز مۇ، ھەرگىزمۇ ئۇ بىناغا قەدەم باسمايمەن! ھەرگىز! پەقەت ئاخىرقى بىر تىنىقىم بولە-سىلا...

ئۇ ئۆزى بىلەن ئېلىشىۋاتقان ئۆمەرنىڭ كۆزلىرىنى بۇر-كۈتىنىڭ تىرنىقىدەك ئېچىلغان تىرناقلىرى بىلەن تاتىلاپ قانىتە-ۋەتتى.

ئۆمەر ئاغرىقتىن ھۆركىرەپ، بېشىنى تۆۋەن ئېگىپ ۋە ئېڭىشىپ تۇرۇپ ھېردنى يەرگە يىقىتتى. ئۇ ھېردنىڭ بەدەنلە-رىگە ئەسەبىيلەرچە دەسسەشكە تەمشىلىۋاتقاندا، فاتىخ كېلىپ ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ، ھېردنى يۆلەپ تۇرغۇزدى. ئۆمەرنىڭ يۈز-لىرى قانغا بويالغان بولۇپ، ئىششىپ چىققان كۆزلىرىدىن قا-تىللىق نۇرلىرى چاقنايتتى. ئۇ يەنە ئېتىلماقچى بولغاندا، لې-كىن فاتىخ قولىنى كېرىپ ئۇنى توسۇۋالدى. فاتىخ ھېردنى يۆلەپ ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى.

—قورقما، —دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ، —فاتىخ چۈشىنىدۇ. . .

ئۆمەر لاغىلداپ تىترىگەن ھالدا ئۆينىڭ بۇلىڭىدا زوڭزۇيىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ ئاق يىپەك كۆڭلىكى قان بولۇپ كەتكەن، سۇس رەڭلىك كاستۇمىمۇ مەينەت قىلىۋېتىلگەنىدى. ئۇ ئېغىر-ئېغىر تىنىپ، بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە، گويا يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋانغا ئوخشاش ھە دېسىلا ئېتىلىپ كېلىدىغاندەك قىلاتتى.

فاتىخ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى.

—مەن ئۇنى سېتىۋالغان، —دېدى ئۇ تۆۋەن ئاۋازدا. ئۆمەر قەدىمىنى توختىتىپ، كۆزلىرىنى قىسقىنچە فاتىخقا قارىدى، —ھازىر ئۇ ماڭا مەنسۇپ بولدى، سەن پۇلنى ئالغاندىكىن بۇ يەردىن ھازىرلا كەت!

—ئۇ مېنى ئۇردى! خۇداغا ئىشەنمەيدىغان بىر ئادەم قاراپ تۇرۇپ مەككىنى تاۋاپ قىلىپ كەلگەن مەندەك بىر مۇسۇلماننى ئۇردى ئەمەسمۇ!

—يوقال!

—ئىككىڭلار خۇدانىڭ قارغىشىغا كېتىسىلەر! ئۇ دېگەن بىر ئالۋاستى! ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەت، فاتىخ! سەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمىسەڭ، ئۇ سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ!

—يوقال!

—ئىككىڭلار خۇدانىڭ قارغىشىغا كېتىسىلەر! ئۇ دېگەن بىر ئالۋاستى! ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەت، فاتىخ! ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەسەڭ، ئۇ سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ!

—كۆزۈمدىن يوقال!

ئۆمەر ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ بۆكىنى قولىغا ئېلىپ، چاچ مېيى بىلەن قارايتىلغان ۋە پارقىرىتىۋېتىلگەن بېشىغا كىيدى. ئۇ ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ يەنە ئارقىسىغا بۇرۇلدى-ده، كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرىنى چاچرىتىپ، تۆۋەن ئاۋازدا ھەيۋە قىلىپ دېدى:

—سەن ئۇنى سېتىۋالدىڭ، لېكىن مەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىمەن! ئۆلتۈرۈۋەتمىسەم ئۆمەر بىننى سۇلايمان بولماي كېتەي! مېنى ئۇرۇۋاتىدۇ تېخى، بۇ پاسكىنا جالاپ!

فاتىخ ئۆيدە ئۆرە تۇرغاندا ئىنتايىن بەستلىك كۆرۈنەتتى. ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، ئوڭ قولىنى كۆتۈرۈپ، شىددەت بىلەن بىر سىلكىۋىدى، يالت قىلىپ چاقنىغان نۇر بىلەن تەڭ ئاللىقانداق بىرنەرسە ئۆمەرنىڭ بېشى ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ ياغاچ ئىشىككە غاچچىدە قادالدى. ئۆمەر چاقماق تېزلىكىدە بېشىنى قاچۇرۇپ، قورققان ھالدا يۇقىرىغا قارىدى.

بىر ئۇزۇن ھەم نېپىز خەنجەر ئىشىككە سانجىقلىق تۇراتتى.

خەنجەرنىڭ ئالتۇن ھەل بېرىلگەن سېپىغا يىلان سۈرىتى نەقىشلەنگەن بولۇپ، قىزىل ياقۇت يىلان كۆزى قىلىنغانىدى.

—كېلەر قېتىم چوقۇم تەككۈزەلەيمەن،—دېدى فاتىخ ئالدىرىماي-تېنىمەي.

ئۆمەر ئۆيدىن غىپىدە چىقىپ كەتتى. ئۇ تېز قەدەم بىلەن ماشىنىسىغا چىقىپ، ئودھامدىن ئايرىلىپ، پۇتكۇل ئاتلاس تاغ تىزمىسىنى كېسىپ ئۆتىدىغان چوڭ يولغا چۈشتى.

ئۇ رول ئالدىدا تۇگۇلۇپ ئولتۇرۇپ، كۈمۈش لېنتىدەك

سوزۇلۇپ يانقان يولغا قارايتتى. يول بويىدىكى سىلىق، پارقىراق قىيا تاشلار يالت قىلىپلا ماشىنىنىڭ كەينىدە تاشلىنىپ قالاتتى.

—هاندرىك بەدەل تۆلەيدۇ، —دەيتتى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە، —هاندرىك بۇنىڭ ئۈچۈن بەدەل تۆلەيدۇ. . . هېرد بۇنىڭدىن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندىنمۇ بەكرەك ئازابلىنىدۇ.

ئۇنىڭ چىرايىدا يەنە تەبەسسۇم پەيدا بولدى، قېلىن كالىپۇكلىرى كۈلكىدىن قىيسايدى، ئۇ ماشىنىسىنى ھەيدەپ ئالجىرغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. قۇملۇق ۋە قۇم بارخانلىرى ئاسمىنىدا ئېسىلىپ تۇرغان كۈمۈش تەخسىدەك ئاي كېچىنى خۇددى كۈندۈزدەك يورۇتىۋەتكەندى. ئاسىيا بۆرىسى سوزۇپ-سوزۇپ ھۇۋلايتتى. يولدىن ئۆتىشىپ تۇرغان ماشىنىلاردىن ئۇركىگەن مايمۇنلار ئاگاۋا ئۆسكەن تۆپىلىكتە چىرقىرىشاتتى، بىر توپ چارۋىچى پاكار، ئالا-بۇلماچ چېدىرنىڭ ئالدىدا تېرە ئەيلەۋاتاتتى. لاۋۇلداپ يېنىپ تۇرغان گۈلخان ئەتراپىنى يورۇتىۋەتكەندى.

ئۆمەر بىر قۇدۇقنىڭ يېنىدا توختاپ يۈز-كۆزلىرىنى يۇيۇپ، يەنە يولغا چىقتى. ئۇ كېچىدىمۇ سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان سودىگەرلەرنىڭ يېنىدىن ئۆتتى. ئۇ ماشىنىنىڭ چىرىغدىنى ياندۇرۇپ، سۈرئەتنى ئازراقمۇ ئاستىلاتماي ھەيدەيتتى، ئەرەبلەرنىڭ ئاچچىقلانغان ھالدا قۇيۇندەك كېلىۋاتقان ماشىنىنى كۆرۈپ، چۇقان-سۈرەن سېلىشىپ تۆگە-ئېشەكلىرىنى چەتكە ئالغانلىقىنى كۆرگىنىدە قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتەتتى.

”خەپ هاندرىك، مەن سېنى قۇملۇقتا ماشىنىغا سۆرۈتۈپ

ئۆلتۈرمىسەم ھېساب ئەمەس. گۆشۈڭنى پارچە-پارچە قىلىپ، ھېلىقى جادۇگەر خوتۇنغا ئەۋەتىپ بېرىمەن. . . ھەر كۈنى بىر خالتىدىن ئەۋەتىمەن. . . ئۇنىڭغا دوزاخنى كۆرسىتىمەن. . . دوزاخنى. . .“ دەپ ئويلىدى ئۇ ئىچىدە.

بۇنى كۆرگەن خۇدامۇ كۆزلىرىنى يۇمۇۋېلىشقا مەجبۇر بولدۇ.

ئودھامدىكى كۆككە بوي سوزغان يوغان پالما دەرەخلىرى شامالدا ئىرغاڭلايتتى.

ھېرد يىپەك يوپۇق يېپىلغان كارىۋاتتا تورۇسقا تىكىلگىنىچە ياتاتتى. فاتىخ ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر ئورۇندۇقتا تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتى.

—ھازىر سىز ماڭا مەنسۇپ، —دېدى ئۇ تۆۋەن ئاۋازدا، —مەن سىزنى خۇددى ئەتىرگۈلنى ئاسىرىغاندەك ئاسرايمەن. . . —ئۇ كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ قىزغا قارىدى، —سىز نەقەدەر گۈزەل-ھە. . . چاچلىرىڭىز قاپقارا، تەنلىرىڭىز ئاپئاق. . . كۈزلەرنىڭ بىرىدە ئافرىقىنىمۇ ياخشى كۆرۈپ قالارسىز بەلكىم. ئافرىقىدا پەقەت ئۆمەر بىننى سۈلايمانلا بار دەپ ئويلاپ قالماڭ، ئۇ ئىخلاسمەن مۇسۇلمانلار ئىچىدىكى مۇناپىق. ئافرىقا خاسىيەتلىك بىر زېمىن. بۇ يەردە ئاي كىشىلەر بىلەن مۇڭدىشالايدۇ، قۇملۇق پىچىرلىيالايدۇ، پالما دەرەخلىرى ناخشا ئېيتالايدۇ، ئاسما سائەتتەك پورەك-پورەك گۈللىرى بەزمە قىلالايدۇ، بۇنى زەن سالسىڭىزلا ئاڭلىيالايسىز. . . —ئۇ ئاستا ئېگىلىپ، تارتىنغان ھالدا ھېردنىڭ بىلىكىنى سىلىدى ۋە ھېردنىڭ چۆچۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، قولىنى تېزلا تارتىۋالدى، —سىز بۇ

يەردە بولسىڭىز ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك سېزىمەن، — ئۇ ئارىسالدى بولغان ھالدا قوشۇپ قويدى، — سىز مەڭگۈ مەن بىلەن بىللە بولىسىز . . .

تورۇستا بىر ئۆمۈچۈك ئۆمىلەپ يۈرەتتى. ئۇ ئاي نۇرىدا خۇددى كۈمۈشتىن ياسالغاندەكلا كۆرۈنەتتى. ھېردىنىڭ كۆز ياشلىرى مونچاقتەك تۆكۈلمەكتە ئىدى . . .

ھاندرىك ئۆز باشلىقى بۇناد دوختۇرنىڭ ئۇدۇلىدا، ھامبۇ-رۇگتىن كەلگەن دوكلاتنى ئالدىغا قويغان ھالدا ئولتۇراتتى. كۆزدىنى قاماشتۇرىدىغان چىراغ نۇرى دوكلاتنى يورۇتۇپ تۇراتتى.

كىشىلەر ھېرد شۇېتنى نەچچە كۈنگىچە ئالجىردىكى قاۋاق-خانا ۋە مېھمانخانىلاردىن ئىزلەپ باقتى. ئۇ ئېلىپ كەلگەن ئەنسىزلىكنى قوللىرىنى قوشتۇرۇپ، ئورۇندۇققا يۆلۈنۈپ ئول-تۇرغان بۇنادنىڭ چىرايىدىنمۇ كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

— بىزنىڭ ئالجىرىيىگە، بولۇپمۇ قۇملۇق رايونىدىكىلەر-نىڭ سالامەتلىك ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشىمىز يېتەرلىك بولمايۋاتى-دۇ. ئاڭلىشىمىزچە، بەزى بوستانلىقلاردا ھەتتا ماخاۋ كېسىلى-مۇ پەيدا بولۇپتۇ، بۇ كېسەللەر ئايرىم داۋالىنىش پۈرسىتىگىمۇ ئېرىشەلمەپتۇ. سىفلىس كېسىلىنى دېمەيلا قويايلى، قورقۇنچ-لۇق يېرى شۇكى، بىز بەشتىن ئۈچ قىسىم بوۋاقنىڭ بۇ كېسەل-نى يۇقتۇرۇپ دۇنياغا كېلىشىگە قاراپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولۇۋا-تىمىز، تەن قۇرۇلۇشى غەلىتە، ئەما ۋە دۆت-كالۋا بالىلارنىڭ

نىسبىتى ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ. . . بىز بۇ يۇقۇملۇق كېسەللەر-
نىڭ يامراپ كېتىشىنى تىزگىنلەشكە ئامالسىز قېلىۋاتىمىز،
چۈنكى ئەرەبلەر بىلەن بەربەرلەر بىزگە—بىز ئاق تەنلىكلەرگە
قارشى تۇرىدۇ! ئافرىقا كومۇنىزمى يەنى ئافرىقا ئافرىقىلىقلار-
نىڭ دەيدىغان ئىدىيە ئالجىرىيىدىمۇ كىشىلەرنىڭ بارلىق ھەرد-
كەتلىرىنىڭ ئەڭ ئالىي مىزانى بولۇپ قالدى،—دېدى ئۇ قوللى-
رىنى كېرىپ،—بىز بۇ يەردە پۈتۈنلەي ئامالسىز.

—سىز تەكشۈرۈش ۋە ئالدىنى ئېلىش ئەترىتىنى تەشكىل-
لەپ، قۇملۇق رايونىنى تەدرىجىي ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ،
كېسەللەرنى داۋالىشىڭىز زۆرۈر.

ھاندرىك ئۈستەلدىكى ھۆججەتلەرنىڭ يېنىغا يېيىلغان خە-
رىتىگە ئېڭىشتى:

—بوستانلىقتىن يولغا چىقىپ، بىسكرا، بۇساددا، تو-
غۇرت، گۈلرارا، گېردىئا ۋە راگوئېت، بوستانلىقلىرىنىڭ ئەت-
راپىدىكى يەرلەرنى خۇددى چاچقا سۈزگۈچ سالغاندەك ئالا قوي-
ماي ئارىلاپ چىقساق بولىدۇ!

بۇناد كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ھاندرىككە ھېسداشلىق نەزىرى
بىلەن قارىدى.

—تەشكىللەش ئىقتىدارىغا ئىگە گېرمانىيىلىك بولۇشقا مۇ-
ناسىپ ئىكەنسىز،—دېدى ئۇ كۈمۈشتەك ئاپئاق چاچ قاپلىغان
بېشىنى چايقاپ،—جەنۇبىي ئامېرىكىدا، ھەتتا كونگو دەرياسى
بويىدا ياكى مىسىردا قىلغىلى بولىدىغان ئىشلارنى سەھرايى
كەبىردىمۇ قىلالايمەنمىكىن دەپ ئويلاپ قالماڭ! سىز 300
مىليون جۇڭگولۇققا ياكى 200 مىليون ھىندىستانلىققا كېسەل-

لىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئوكۇلىنى ئۇرالايسىز، لېكىن نەچچە مىڭ ئەرەبكە ئىممۇنىتېت ئوكۇلىنى ئۇرۇشتىن مۇمكىن ئەمەس! بۇلار باشقا بىرخىل مىللەت، ئەپەندىم، بۇ يەردىكى ئەرلەر ئاللا بەخت ئاتا قىلغان تېرىسىنى خىرىستىئانلار سىلاپ قويسا، بۇنى ئۆزلىرىگە قىلىنغان زور ھاقارەت دەپ بىلىدۇ. بىزنىڭ دۇچ كېلىۋاتقىنىمىز ئەسەبىي ئىشنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدىغان ئىخلاسمەنلەردۇر، ئۇلار قۇنقۇزغۇچ خۇدا دەۋرىدىلا ئافرىقىنى ۋەھىمىگە مۇپتىلا قىلغانىدى! ئۇ چاغلاردا ئۇلار تېخى ئوقيا بىلەن نەيزە ئىشلىتەتتى. لېكىن بۇگۇنكى كۈندە ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقى ياسىغان پىلىموت، زەمبىرەك ۋە باشقۇرۇلىدىغان بومبىلارغا ئىگە بولدى. دۇنيا ئۆزگەردى، تېخىمۇ غالىب كەلگىلى بولمايدىغان بولۇپ ئۆزگەردى.

ھاندرىك ئورۇندۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرغىنىچە خەرىتىگە بىر سىزىق سىزىپ قويدى.

—ئەتە بۇساددىغا بارىمەن، —دېدى ئۇ چوڭقۇر ئويلانغان ھالدا، —بەلكىم ئۇ يەردىن بىسكرا ئارقىلىق قۇملۇققا يەنىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىشىم مۇمكىن، بۇنىڭدىن كېيىن خىزمەتكە ئاساس تېپىش ئۈچۈن ھېچ بولمىغاندا توغۇرت ۋە گېردىئا ئوتتۇرىسىدىكى بوستانلىقلاردا تارقالغان كېسەللىك ئەھۋالىنى ئېنىقلاپ چىقارمەن.

بۇناد بېشىنى لىڭشىتتى

—قانداق قىلسىڭىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىختىيارى. بىراق، مېنىڭچە بۇنداق قىلىشنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق. سىلەر—گېرمانىيىلىكلەر پەقەتلا بىكار تۇرمايسىلەر-دە! ئەگەر بىز كېـ

سەل بولۇپ قالغان بۇ ئادەملەرنى داۋالاش پۇرسىتىگە ئېرىشەل-
مىسەك بۇنداق دوكلاتنىڭ بىزگە نېمە كېرىكى؟! ناۋادا ئاخۇ-
نۇملار مەسچىتتە كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتىنى تىل-
لاپ قارغاۋىرىدىغان بولسا، مۇداپىئەلىنىش ئوكۇلىنى ئۇرغۇز-
غىلى بىرەر مۇسۇلمان كېلىپ قالارمىكىن دەپ خام خىيال
قىلماڭ! قۇملۇقتىكى بىرەر پىتقا پېنسىلىن ئوكۇلىنى ئۇرۇش
ئەرەبلەرگە چېچەك ئىممۇنىتېت ئوكۇلىنى ئۇرۇشتىن كۆپ ئا-
سان! — ئۇ سۆزلەۋېتىپ بىر قاپ سېگارتنى ھاندىرىكىنىڭ ئالدىغا
قويدى ۋە ئۇنىڭدىن ئۆزى بىر تالنى سۇغۇرۇۋالدى، — سىز ئەتە
ساتاك قاتناش شىركىتىنىڭ قۇملۇقتا قاتنايدىغان نۆۋەتچى ماشى-
نىسىغا ئولتۇرۇپ بۇساددىغا بارسىڭىز بولىدۇ، ئۇ يەردە ئاجا-
يىپ ئىشلارغا يولۇقىسىز.

ھاندىرىك ئورنىدىن تۇرۇپ، دېرىزە ئالدىغا باردى. ئۇنىڭ
نەزىرى ھويلىدىكى ئېگىز پالما دەرەخلىرىدىن يىراقلارغا ئاغدۇ-
رۇلدى. سان-ساناقسىز چىراغلار دېڭىز قولتۇقىنىڭ كېچىلىك
مەنزىرىسىگە ھۆسۇن قوشقاندى.

— ئەگەر سىرتتا بىرەر ھەپتە تۇرۇپ قالسام مېنى ئىزلەر-
سىزمۇ؟ — دەپ سوردى ئۇ.

بۇناد بېشىنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ، ھەيرانلىق بىلەن ئۇنىڭغا
قاردى.

— نېمە ئىش قىلىشنى ئويلاۋاتىسىز، كەسىپدىشىم؟

— مەن بۇساددادىنمۇ يىراققا بېرىشنى ئويلاۋاتىمەن.

— سەھرايى كەبىرگىمۇ؟

— شۇنداق.

بۇناد بېشىنى چايقىدى.

—سىز يەنىلا ھېلىقى قىزنى ئويلاۋاتامسىز؟ سىز راستتىنلا بىراۋنىڭ ئۇنى ئالجىردىن بىرەر بوستانلىققا باغلاپ ئېلىپ كەتكىنىگە ئىشىنەمسىز؟ نېمىشقا بۇنداق قىلىدىكەن؟ قىز-چوكانلارنى ئاپىرىپ ساتىدۇ دېمەكچىمۇ سىز؟ نېمىدېگەن بىمەنە خىيال بۇ، كەسىپدىشىم: خۇددى "مىڭ بىر كېچە"دىكى چۆچەكلەردىكىدەك بىرگەپ بولدى-دە! 20-ئەسىردىكى بۇگۇنكى كۈندە بۇنداق ئىشلار مەۋجۇت ئەمەس. قۇل سودىسى بۇنىڭدىن ئون يىل بۇرۇنلا تۈگىگەن!

—مەن ئۇنىڭغا يارەم بېرىمەن دەپ ۋەدە بەرگەن، — ھاندرىك سۆزلىگەچ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئاستا مېڭىپ بۇنادنىڭ يېنىغا كەلدى، —ئۇ مېنىڭ يارەم بېرىشىمنى ئۆتۈنگەنىدى، ئۇنىڭ قۇتقۇزۇشنى تەلەپ قىلىپ يازغان خېتىنىمۇ كۆردىڭىز-غۇ. مەن بۇ قىزنى ياخشى كۆرىمەن...

بۇناد قولىدىكى يوغان ھېقىق كۆزلۈك ئۈزۈكنى مىدىرلاتقاچ، خىزمەتدىشىغا قانداق نەسىھەت قىلىش ئۈستىدە باش قاتۇردى.

—سىزنىڭ ئۇ قىز بىلەن تونۇشقىنىڭىزغا ئارانلا ئالتە كۈن بولۇپتۇ. شۇ قىز ئۈچۈن ھاياتىڭىزنى دوغا تىكىشكە ئەرزىيدۇ دەپ قارامسىز؟ ئۇنى ياخشى كۆرىمەن دەيسىز، بۇنىسى ئۆزدىڭىزگە پۈتۈنلەي ئېنىقمۇ؟

—شۇنداق.

بۇناد ھاندرىكنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى دىۋانغا مۇرىسىدىن بېسىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئۇنىڭغا يەنە سېگارتنى سۇندى.

. —سىز ئاۋۋال بىر تال تاماكا چېكىۋېلىپ، بىر رومكا فرانسىيە بىراندى ھارىقىنى ئىچىۋېلىپ، ئاندىن سۆزلەڭ. مەن ئىسسىق-سوغۇقنى بېشىمدىن كەچۈرگەن ئادەم، بەلكىم ئىشلار-غا ئاقىلانىرەك قارىشىم مۇمكىن. سىزگە ئوخشاش ياشتا مەنمۇ مۇشۇنداق قىلغان بولاتتىم، —ئۇ نەزىرىنى ئاستا-ئاستا تورۇسقا ۋە ئۇ يەردىكى شامالدۇرغۇچ شامىلدا تارقىلىپ كېتىۋاتقان تاماكا ئىسىغا يۆتكەپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —قۇملۇققا بېر-ىشىڭىزغا زادىلا قارشى ئەمەسمەن. قانداقلا بولمىسۇن، ۋەزىر-پىڭىز ئۆزىڭىزگە ناھايىتى ئېنىق. مېنىڭ پەقەت بىرلا تەكلى-پىم بار. بۇ سىزنىڭ ھامىۋۇرگىتىن بۇ يەرگە كېلىشتىكى بۇرچى-ڭىز بىلەن بىردەك شۇنداقلا بۇ سىزنىڭ سەھرايى كەبىر قۇملۇ-قىغا بېرىشىڭىزغا سەۋەبمۇ بۇلالايدۇ: سىز چەت بوستانلىقتىكى ئامىيوبا تولغىقىنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ بېقىڭ.

بۇناد ئۆزىنىڭ ئۈستىلىنىڭ يېنىغا بېرىپ، قېلىن بىر دۆۋە ماتېرىيالنى ئېلىپ كېلىپ، ھاندرىكىنىڭ ئۈستىلىگە قويـ-دى.

—بۇنى ئۆزىڭىز بىر قېتىم ئوقۇپ بېقىڭ، بۇلارنىڭ ھەمـ-مىسى ۋادىدىئا ۋە بىئېرما ئوتتۇرىسىدىكى يەرلىك ھەربىي دوخـ-تۇرخانىنىڭ دوكلاتى. بىر يىل ئىچىدە 4389 كىشى تولغاق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغان، بۇنىڭ ئىچىدىن 4178 كـ-شى ئۆلگەن! قۇملۇقتا تارقىلىدىغان بۇ خىل كېسەلنى بىز تېخى ئېنىقلىيالمىدۇق! بۇ ئادەمنى قان بۇزۇلۇشقا مۇپتىلا قىلىدىغان بىرخىل تولغاق. داۋالىماق تەس كېسەل! —بۇناد دېرىزىگە يۆ-لىنىپ، تاماكا كۈلىنى كونا داسقا ئاۋايلاپ چەكتى، —

كېسەلنىڭ ئالامىتى مۇنداق: دەسلەپتە بىمارنىڭ كۆڭلى ئازراق ئاينىيدۇ، ئاندىن كېيىن ئۇ قۇسىدۇ، تىترەيدۇ، قىزىيدۇ، ئارقىدىنلا توختىماي قان ئارىلاش ئىچى سۈرىدۇ، ئاخىرىدا پۈتۈن ئەزايى ماغدۇرسىزلىنىپ، قېنى بۇزۇلۇپ، يۈرەك هەرىكىتى ئاجىزلاپ، زەئىپلىشىپ ئۆلىدۇ. بۇخىل كېسەل پاسكىنا، تۇرغۇن دەريا سۈيىنى ئىچىشتىن پەيدا بولغان! بىز ئامالىمىزنىڭ باريچە سۇ مەنبەلىرىنى تەكشۈرۈپ، ئۆلگۈچىنىڭ قېنىنى پارىژ ئۇنىۋېرسىتېتى دوختۇرخانىسىنىڭ تەجرىبىخانىسىغا ئەۋەتىپ بەردۇق. تەكشۈرۈش نەتىجىسى ئىسپاتلىدىكى، بۇخىل ئېنىقلىغىلى بولمايۋاتقان ۋىروس هازىرقى بار بولغان قان زەردابى ئىچىدىمۇ ئېرىمەيدىكەن! بۇ هەقىقەتەنمۇ ئادەمنىڭ بېشىنى قاتۇرىدىغان بىر ئىش، بۇ خىل تولغاق كېسىلىگە گىرىپتار بولغۇچىلار يەنىلا شۇ ئەرەبلەر، بەربەرلەر، ئۇلېدنايىلار، خېدىبلاردۇر، ئۇلار كېسىلى هەرقانچە ئېغىرىبولسىمۇ، بىرەر ئاق تەنلىك دوختۇرنىڭ داۋالىشىنى رەت قىلىدۇ. ئۇلارنىڭمۇ ئۆز ئاقىللىرى بار، ئۇلار قۇرۇت-قوڭغۇزلارنى قۇرۇتۇپ سوقۇپ ۋە باشقا هايۋانلار بىلەن كېسەلنى داۋالىماقچى بولۇۋاتىدۇ. بۇ ئەلۋەتتە بىر بىمەنىلىك! —بۇناد ئۆزىنىڭ سۆزىنى ئۆزى چۈشەنمىگەندەك بېشىنى چايقاپ قويدى، —ئالدىنقى بىر ئايدىلا گىرائا رايونىدا 467 ئادەم بۇخىل كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالدى. بىز تاپالىغان كېسەللەرنى ئايرىم بىر يەرگە يىغدۇق، ئۇلار ئۇ يەردە كېسەل ئازابىنى يەتكۈچە تارتقاندىن كېيىن ئۆلۈپ كەتتى. بۇ خىل كېسەل يۇقۇملىنىشتىن تارقالدىمۇ، سۇدىن تارقالدىمۇ ياكى بولمىسا بۇلغانغان يېمەكلىكتىن تارقالدىمۇ، بۇنى هازىر-

غىچە ئېنىقلىيالمىدۇق.

ھاندىرىك بۇ قېيىن بىر دۆۋە ھۆججەتنى ۋاراقلاپ كۆرگەچ، كېسەللەر ۋە ئۆلگەنلەرنىڭ رەسىملىرىگە قىزىقىپ قارىدى.

—ئۇنداقتا، بۇ خىل كېسەلگە تاقابىل تۇرغۇدەك بىرەر ئۇنۇملۇك دورا تېپىلمىدىمۇ؟

—شۇنداق.

—شۇنداق، —بۇنادىنىڭ چىرايى غەزەپلىك تۇس ئالدى، لېكىن ئۇ گېرمانىيىلىك دوختۇرنىڭ ئالدىدا بۇنى ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيتتى، —سىلەرنىڭ گېرمانىيىنىڭ بېرمىلىن ۋە نودمارك شىركەتلىرىنىڭ دورىلىرىمۇ كار قىلمىدى. —دېدى ئۇ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بەرگەن ھالدا قوشۇمچە قىلىپ، —ھېچقانداق دورىنىڭ ئۇنىڭغا ئۇنۇمى بولمىدى! بىز يېڭى بىر مەسىلىگە دۇچ كېلىۋاتىمىز. بىز ئەسلىدە بۇ ئادەتتىكى تولغاق بولسا كېرەك دەپ ئويلىغانىدۇق، ئۇنداقتا بىز ئاللىقاچان ئۇنىڭ ئۈستىدىن غالىب كەلگەن بولاتتۇق. لېكىن، ھازىر بۇ خىل كېسەل بىزنى ئۇمىدسىزلىك گىردابىغا ئاپىرىپ قويدى.

—بۇنىڭغا قانداق تەدبىر قوللاندىڭلار؟

—ھېچنېمە قىلمىدۇق دېسەكمۇ بولىدۇ! بىز نېمىمۇ قىلالايتتۇق؟—بۇنادىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغاندەك بولدى، —سىز سۈرۈشتۈرۈپ باقسىڭىز بولىدۇ، كەسىپدىشىم! بىز بۇرۇن ئىشلەتكەن دورىلارنى، بۇنىڭدىن ئەللىك يىل بۇرۇنلا بىر چەتكە تاشلاپ قويغان، لېكىن ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى بولغان، ئائىلىدە دائىم ئىشلىتىدىغان دورىلارنى، مەسىلەن، نافتالىن ۋە سالسرات ئېفىرى دېگەندەك دورىلارنى ئىشلىتىشكە مەجبۇر بول-

دۇق. ئۇچەي قانغاندا سۇ ۋە ئېرگوتېن بىلەن يۇدۇق. ئۆزد-
مىزنىڭ ئېھتىياتچان ۋە تەمكىن دوختۇر بولۇشتەك سالاھىيىتد-
مىزنى تۆۋەنلىتىشكە چىداپ تۇرۇپ، ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ
داۋالاش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، تولغاق كېسىلىنى سىماب خلو-
رىد ۋە ئارىسىنلار بىلەن داۋالايمۇ باقتۇق. ھەتتا باكتېرىيىگە
قارشى دورىلارنىمۇ ئىشلەتتۇق. . . ۋاي خۇدايىمەي، كەسىپىد-
شىم، بىز تولغاقنى داۋالىيالغان بىلەن قاننى بۇزىدىغان ۋىرۇس-
قا تاقابىل تۇرالمىدۇق، ھېچقانداق چارە كار قىلمىدى! داۋالاش
جەھەتتە پەقەتلا ئىلگىرىلىيەلمىسەك، ئەرەبلەرنى قاچا-قۇچىلىد-
رىنى دېزىنفېكسىيە قىلىپ ئىشلىتىشكە كۆندۈرەلمىسەك، بۇ-
نىڭغا قىلچىلىكمۇ ئامال تاپالمايمىز! — بۇناد بىرئاز توختىۋې-
لىپ، ھاندرىككە بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاش-
تۇردى، — بۇ ئەھۋالغا نىسبەتەن، سىزنىڭ بىرەر ئامالىڭىز بار-
مۇ؟

ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتىپ، قەتئىيلىك بىلەن دېدى:

— شۇنداق، مەن قۇملۇققا بارىمەن، — ئۇ ئورنىدىن تۇ-
رۇپ، سېگارتنى بېسىپ ئۆچۈردى. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ،
كېسەل ئادەمنىڭ چىرايىدەك پۇرۇشۇپ كەتتى، — بەلكىم مەن
ئىككى خىل نەرسىنى تاپالىشىم مۇمكىن، — دېدى ئۇ تۆۋەن
ئاۋازدا قوشۇمچە قىلىپ، — بىرى ۋىرۇس، يەنە بىرى ھېرد.

بۇناد لېۋىنى چىڭ چىشلىدى، ئۇ بىرنەچچە ئېغىز بولمىد-
غۇر، بىمەنە گەپ قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى-دە:

— مەن ۋىرۇسنى تاپسىڭىز دەيمەن، كەسىپدىشىم، — دېدى
ئۇنلۇك ئاۋازدا.

هاندرىك ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭغا قاراپ كۈ-لۈمسىرەپ قويدى.

—مەن بىر سىناپ باقاي دەيمەن، بۇناد دوختۇر، مۇھەببەت-مۇ بىر خىل كېسەل، دورا بىلەن داۋالىغىلى بولمايدىغان بىر خىل كېسەل.

—ھەي ئەخمەق، —دېدى بۇناد كەينىگە بۇرۇلۇپ، — يۈگۈرۈڭ، سەھرايى كەبىرگە تېز بېرىڭ! —ھاندرىك ماڭار چاغدا ئۇ يەنە بۇتەرەپكە ئۆرۈلۈپ ۋارقىرىدى، —توختاڭ! كې-لىڭ، فرانسىيىنىڭ براندى ھارىقىدىن بىرەر رومكىدىن ئىچ-شۈالايلى! ناۋادا بۇنچىلىك قېرىپ كەتمىگەن بولسام، سىزنى دوستۇم دېگەن بولار ئىدىم! ئاھ خۇدا، كىشىلەر سىزنى ھام-بۇرگىتىن بۇ يەرگە ئەۋەتمىگەن بولسا نېمە دېگەن ياخشى بولاتـ-تى-ھە!

كەچتە، ھاندرىك يەنە جېككۇرىن دۇمبىلا بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ ئالجىرىدىكى قىزىل قىيا ئۈستىگە قوپۇرۇلغان ھەشە-مەتلىك سان گېئورگى مېھمانخانىسىدا تۇراتتى. ھاندرىك تەتقى-قات ئورنىغا فرانسىيىلىك كەسپداشلىرىنىڭ تەجرىبە ئەھۋالى-نى تەكشۈرگىلى بارغاندا ئۇنى ئۇچرىتىپ قالغانىدى.

ئۇچىسىغا نېپىز ئۇزۇن نىلون كۆڭلەك كىيگەن، ئادەمنى مەپتۇن قىلىدىغان بۇ نازىنىن قىز كۈلۈمسىرىگەن ھالدا، ئۇ-دۇل مېڭىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ھاندرىك بىلەن سالاملىشىپ، ئۇنىڭ قوللىرىنى بىرھازاغىچە چىڭ قىسىپ تۇردى، ئۇنىڭ

كۆزلىرىدىن ئوتتۇرا يەر دېڭىزىدا جىلۋىلىنىپ تۇرغان كەچكى شەپەقتەك بىرخىل نۇر چاقنايتتى.

—قۇملۇققا باردىغىنىمىزنى ئاڭلىدىم، —دېدى ئۇ، — ئالدى بىلەن بۇساددىغا باردىكەنمىز، ئاڭلىشىمچە ئۇ يەر ناھايىتى گۈزەل بوستانلىقمىش.

ھاندىرىك ئىندىمەستىن، رەتلىك تىزىلغان پروبىركىلارغا سەپسالدى. دەپتەرگە يېزىلغان خاتىرىلەرگە كۆز يۈگۈرۈتتى، كېسەللىك ئالامەتلىرى يەنىلا مەخپىي بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۆزگىرىش بولمىغانىدى! ھۇ كارغا يارىمايدىغان، قارغىش تەگكۈر كونا سۆز! جېككۇرىن ئۇنىڭ كەينىدىن كېلىۋېتىپ ئۇنىڭ ئېگىز، كېلىشكەن قەددى-قامىتىگە سەپسالدى. ئۇنىڭ ھېسسىياتى جۇش ئۇرۇپ، بۇ ئېگىز بويلۇق، ئالتۇن چاچلىق يىگىتنى كەينىدىن قۇچاقلاپ ئۆزىگە قارىتىپ، ئۇنى چوككىدە سۆيۈۋالغۇسى كېلىپ كەتتى. ئۇ قوللىرىنى جۇپلىگەن ۋاقىتتا، ئالىقانلىرىنىڭ تەرلەپ كەتكەنلىكىنى سەزدى.

—قاچان يولغا چىقىمىز؟—ئۇ پاراڭلىشىش ئۈچۈنلا سوراپ قويدى.

—ئەتە چۈشتىن كېيىن.

—بىلەتكە تىزىملىتىپ قويۇمەنمۇ؟

—مېنىڭچە، بۇ ئىشنى بۇناد دوختۇر ئورۇنلاشتۇرىدۇ، — ھاندىرىك ئارقىسىغا بۇرۇلغاندا، ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى بىلەن يەنە ئۇچرىشىپ قالدى.

—مېنىڭ باشقىچە بىر تەكلىپىم بار، دۇمىلا خېنىم.

—مېنى جېككۇرىن دەپ چاقىرىڭا.

—ماقۇل، جېككۇرىن.

ئۇ پىسىڭڭىدە كۈلۈپ قويدى، شۇتاپتا ئۇنىڭ گىلاستەك قىزىل لەۋلىرىدىن نۇر تېمىپ تۇراتتى.

—مۇشۇنداق چاقىرىڭ، دوختۇر. سىزنىڭ چاقىرىشىڭىز فرانسىيىلىك ئەرلەرنىڭ چاقىرىشىغا پەقەتلا ئوخشىمايدىكەن. جېككۇرىن دېسىڭىز خۇددى ناخشا ئېيتقاندەك، يېقىملىق مۇزىكىدەك ئاڭلىنىدىكەن. سىزنىڭ مېنى جېككۇرىن دەپ ئاتىشىڭىزنى بەكمۇ ياقتۇرىمەن.

ھاندرىك گېلىنى قىرىپ قويۇپ، پروبىركىلارغا يۈزلەندى.

—مېنىڭچە سىز بۇساددا‌غا بارماي، ئۇدۇللا بىسكراغا بېرىڭ، مەن ئۇ يەرگە بىرنەچچە كۈن كېچىكىپ بارىمەن. ھەرھالدا شۇنىمۇ ئېيتىپ قوياي، مېنىڭ بۇساددا بېجىرىدىغان بىرنەچچە شەخسىي ئىشىم بار.

جېككۇرىننىڭ كۆزلىرى قىسىلىپ، ئاۋازىمۇ تۆۋەنلەپ كەتتى.

—ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىزنى ئىزدىمەكچىمۇ سىز؟

ھاندرىك ئىتتىك ئارقىسىغا بۇرۇلدى.

—ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

—پەقەت بۇناد دوختۇرنىڭ ئېيتىپ بەرگىنىنىلا بىلىمەن، —گەرچە ئۇ ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىزنىڭ ئالجىردا ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتكىنىگە خۇشال بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭغا ھېچقانداق قىزىقمايدىغاندەك بىرخىل قىياپەتكە كىرىۋالدى، —مېنىڭچە سىز بىر خىيالىي مەنزىرە ئىچىدىكى گۈزەلنى

ئىزدەپ، رىئاللىقتىكى گۈزەلگە سەل قاراۋاتىسىز.

ئۇ ھاندىككە يېقىنلاشتى. . . ئۇنىڭ بەدىنىدىكى ئەتىر ھىدى ھاندىكىنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلدى، ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

—نېمىشقا ئۇ قىزنى ئىزلەيسىز، دوختۇر؟

—چۈنكى مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، جېككۇرىن.

—سىز تېخى ئۇنىڭ بىلەن پاراخوتتىلا تونۇشقان ئەمەسمۇ.

—ماڭا مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك.

—بىر كۆرۈپلا كۆيۈپ قالدىم دېگەن شۇ ئىكەن-دە!

—بەلكىم شۇنداقتۇ.

چىرايلىق كەلگەن فرانسىيىلىك بۇ قىز بېشىنى چايقاپ، قىپقىزىل تىرناق بويىقى سۈرۈلگەن، ئورۇق، ئۇزۇن قوللىرى بىلەن ئۇنىڭ يېڭىنى ئاستا تارتتى.

—سىزدەك ئەر ھېچقانداق بىر ئايالغا مەنسۇپ بولماسلىقى كېرەك. . . سىزگە پۈتۈن دۇنيانىڭ ئىشىكى ئوچۇق، مىڭلىغان-تۈمەنلىگەن گۈزەللەرگە ئىگە بولغان دۇنيانىڭ ئىشىكى ئوچۇق.

ھاندىك ئاغزىنى چىڭ يۇمۇپ جىم تۇرۇۋالدى، جېككۇرىننىڭ ئوپئوچۇقلا قىلغان چاقچىقى ئۇنى ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغانىدى.

—سىز يەنىلا ئۇدۇل بىسكراغا بېرىۋېرىڭ، جېككۇرىن،

—ئۇ تەلەپپۇزىنى ئىمكانقەدەر قوپالراق چىقىرىشقا تىرىشىپ دېدى، —ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن شۇ جايدىكى ھەربىي دوختۇرخانىغا بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرۇپ، تەجرىبە قىلىشتا ئىشلى-

تىلىدىغان بارلىق نەرسىلەرنى تەييارلاڭ. بۇناد دوختۇر ئۇ يەر-دىكى مەسئۇل ۋراچقا سىزنى تونۇشتۇرۇپ بىر پارچە ئالاقە يېزىپ بېرىدۇ. ئاۋۋال بىر ئامال قىلىپ قان تېپىڭ، دېزىنفېك-سىيە قىلىنغان قان بولسۇن! مېنىڭچە سىز هازىر بار بولغان دورىلار بىلەن ئۇنىڭغا بوياق بېرىشكە كىرىشىڭىز بولىدۇ. . .

—خوپ!—جېككۇرىن هەربىيچە سالام بەردى،

—باشلىقنىڭ يەنە باشقا تاپىلايدىغانلىرى بارمىكىن؟—دېدى ئۇ قولىنى چۇشۇرۇپ، ئۇنىڭ ئاۋازى قايتىدىن مۇلايىملا-شىپ قالغاندى،—سىز ئالجىرنى پىششىق بىلىسىزغۇ دەيمەن، دوختۇر؟

—شۇنداق.

—مېنى، يېنىڭىزغا ئېلىپ، ماڭا ناتونۇش بولغان بۇ شە-هەرنى ئايلاندۇرغان بولسىڭىز نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى-هە!

—بۇ يەردە، چىرايلىق قىزلار كېچىسى سىرتقا چىقسا ياخ-شى بولمايدۇ، جېككۇرىن.

—ها! ها!—ئۇ ئېچىلىپ كۇلۇپ كەتتى،—مېنى چىرايـ-لىق دېگىنىڭىزنى قاراڭ.

—قانداقلا دېگەن بىلەن بۇ نۇقتىغا ئەرلەر سەل قارىيالماي-دۇ،—هاندىرىك يەنە ئوڭايسىزلىنىپ قالدى،—مېنىڭچە سىز ئەڭ ياخشىسى كارىۋىتىڭىزغا چىقىپ ئۇخلاپ، قۇملۇققا قىلىدى-غان سەپىرىڭىز ئۈچۈن كۈچ توپلاڭ. بىسكراغا بېرىش ئۈچۈن توپتوغرا 16 سائەت يول ماڭىدىغان گەپ!

—كارىۋاتتا بەك يالغۇزلۇق هېس قىلىدىكەنمەن،—دېدى

ئۇ ئادەمنىڭ مەسلىكىنى كەلتۈرىدىغان ئويماقتەك ئېغىزىنى پۈرۈشتۈرۈپ، — ئالجىرنىڭ كېچىسى ئادەمنى رىۋايەتلەردىكىدەك مەستخۇش قىلىدۇ دەپ ئاڭلايمەنغۇ.

— بەئەينى خەتەرلىك رىۋايەتلەردىكىدەك، جېككۇرىن. ئالجىر ئافرىقىنىڭ روجىكى، ئافرىقىدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ يەردىن تېپىلىدۇ: قەلەندەر، باي، دىن تارقاتقۇچى، قاتىل، ئوغرى، قاراقچى، ساددا-سەممىي سودىگەر ۋە گۈزەل ئۇسسۇلچى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى بار. ئالجىردا جەننەتمۇ، دوزاخمۇ كىشىلەرنى چاقىرىپ تۇرىدۇ.

— بۇگەپ ئادەمنى بەكمۇ جەلىپ قىلىدىكەن!

— جېككۇرىننىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى، — سىز مېنى دوزاخقىمۇ، جەننەتكىمۇ ئېلىپ كىرسىڭىز قانداق، دوختۇر!

كەچتە ھاندرىك بىلەن جېككۇرىن جۇمھۇرىيەت كوچىسىنىڭ دەرەخزارلىق يول بويىدىكى بىر كىچىك ئاشپۇزۇلغا كىردى. بۇ ئاشپۇزۇل بىر بانكىنىڭ ھەيۋەتلىك دېرىزىسى تۇۋىگە جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ بىر لەمپىلىك بالكونى بار ئىدى، بۇ يەردىن پورت كوچىسىدىكى كېچىدىمۇ تىنماي ئۆتۈشۈپ تۇرغان ماشىنىلارنى كۆرگىلى بولاتتى. ئاشپۇزۇل خىزمەتچىسى قەھۋە ۋە تورت ئېلىپ كەلدى. ئۇچ كىشىلىك مۇزىكا ئەترىتى جاز مۇزىكىسى ۋە تانگو مۇزىكىسى ئورۇنلاۋاتاتتى. بىر غۇنچە بويلۇق ناخشىچى قىز مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينىۋاتاتتى. كوچىنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە بىرمۇنچە ئەرەبلەر ئېگىز پرېستان تېمىغا يۆلەنگىنىچە قەھۋەخانىنىڭ بالكونىدىن كۆزىنى ئۇزمەي، ناخشا ئېيتىۋاتقان قىزغا ۋە ئورۇندۇقتا

ئولتۇرغان ياۋروپالىقلارغا قارىشىپ تۇراتتى.

خاتىرە بۇيۇمى ساتىدىغانلار، گىلەم سودىگەرلىرى، گاز سۇ ۋە پاراخوت بېلىتى ساتىدىغانلار قەھۋەخانا ۋە قاۋاقخانىلارنى ئارىلاپ، شەرقلىقلەرگە خاس قىزغىنلىق بىلەن كىشىلەرگە يېـ چىشىپ ئۆز بۇيۇملىرىنى سېتىشاتتى. ھاندرىك چوڭ بىر يەسـ مەنگۇل چەمبىرىكى ئېلىپ، جېككۇرىننىڭ بوينىغا ئېسىپ قويـ دى، ئۇنىڭ بەدىنىدىن شۇ ھامان كىشىنى مەست قىلىدىغان خۇشبۇي ھىد تارقالدى.

"ئۇ ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن" دەپ ئويلىدى ھاندرىك ئىچىدە: "ئۇنىڭدا ئەرلەرنى مەست قىلغۇچى بىر خىل سېھرىي كۈچ بار. كىمكى ئۇنىڭغا بىر قارىسىلا ئاشىق بولۇپ قالغۇدەك. ئۇنىڭ لەۋلىرى، ئۇنىڭ كۆزلىرى، ئۇنىڭ غۇنچىدەك نازۇك بويلىرى نەقەدەر سېھىرلىك-ھە!"

ئۇ قەھۋەنى ئىچىپ بولۇپ يەنە ئۆزىگە بىر رومكا ئىشتەينى ئېچىش ھارىقى، جېككۇرىنغا سودا قوشۇلغان مارتىن ھارىقى ئەكەلدۈردى.

—سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى پەقەتلا بىلمەيمەن، —دېدى ھاندرىك، —سىز لىسبوندىن پاراخوتقا چىقتىڭىز، مەن بىلەن پاراڭلىشىپ، كەسىپداش ئىكەنلىكىڭىزنى ۋە مەن بىلەن قۇمـ لۇققا بېرىشنى خالايدىغانلىقىڭىزنى، ھەتتا بەزى قىيىنراق بولـ غان تەجرىبىلەرگىمۇ قاتنىشىدىغانلىقىڭىزنى ئېيتتىڭىز، مانا ھازىر ئىككىمىز ئالجىردىكى جۇمھۇرىيەت كوچىسىنىڭ دەرەخـ زارلىق يولى بويىدىكى ئاشپۇزۇلدا بىر رومكىدىن مارتىن ھارد- قى ئىچىپ ئولتۇرۇپتىمىز! گەرچە بۇ ئاڭلىماققا رومانلاردىكى

توقۇلما ھېكايىلەرگە ئوخشىسىمۇ، ئەڭ ئېسىل رومانلاردىكى ۋەقەلىكلەرنىڭمۇ راست بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ قالدىم.

—بەلكىم رومانىدۇر، —جېككۇرىن چىرايلىق، جۈدەڭ بېشىنى سەل-پەل قىيسايتىۋىدى، قاپقارا، پارقىراق سۈمبۈل چاچلىرى سىيرىلىپ چۈشۈپ بىر كۆزىنى توسۇۋالدى، ئۇ چاچلىرىنى قايرىۋەتمىدى، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ تۇرقىنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك سېھرىي كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، —سىزگە ئېيتقىنىمدەك، پارىژدا يەنە بۇرۇقتۇرما بولۇپ تۇرۋاتىدۇ، —ئۇ سىناق نەزىرى بىلەن ھاندرىككە قاراپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —سىز قايسى تەرەپتىكى ئەھۋالىمنى بىلمەكچىسىز، دوختۇر؟ توي قىلىشقا پۇتۇشكەنمۇ-يوق دېگەننىمۇ؟ ياق! مۇھەببەتلىشۋاتامسىز-يوق دېگەننىمۇ-يا؟ بۇ سوئالغا "شۇنداق" دەپ جاۋاب بېرىشكە مەجبۇرمەن، لېكىن سىز قارامىلىق بىلەن "كىمنى ياخشى كۆرۈپ قالدىڭىز؟" دەپ سوراپ سالماڭ.

—سىز قەيەردە تۇغۇلغان؟

—پاسپورتىمدا نىمدا تۇغۇلغان دەپ يېزىلغان. دادام ئۇ يەردە يېزا دوختۇرى، ئانام ئۇسسۇلچى ئىدى. دادام سانرىمدا ئانام بىلەن تونۇشۇپلا، ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قاپتىكەن ھەم ئانام بىلەن توي قىلىۋاپتىكەن! ئويلىمىغان يەردىن ئۇلارنىڭ تويىدىن كېيىنكى تۇرمۇشى ئىنتايىن بەختلىك ئۆتۈپتۇ. دادام ئۇرۇشتىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا قازا قىلدى، ئانام بولسا ھازىرغىچە نىمدا تۇرىۋاتىدۇ. ھازىر بۇرتاندا قۇرۇلۇش تېخنىكى بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئاكامدىن باشقا، مەن ئائىلىمىزدىكى بىردىنبىر با-

لا. هەددىدىن زىيادە ئەركە ئۆسۈپ، ھەمىشە ماختىلىپ، ياغ ئىچىدىكى بۆرەكتەك ئاسرىلىپ چوڭ بولدۇم. . . لېكىن، يېنىمدا بىر ئەر بولسىلا، مەن ئۇنى ئۈستۈن ئورۇنغا قويۇپ سۆيۈپ، ھەرقانچە نامرات ۋە قىيىن شارائىتتىمۇ ياشىيالايدىغانلىقىمغا ئىشىنىمەن، — ئۇ قاپقارا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ھاندرىككە قارىدى، — تەكشۈرۈش جەدۋىلىدە يەنە ئېنىق بولمىغان جايلار بارمىكەن، دوختۇر؟

— بۇيىل قانچە ياشقا كىردىڭىز؟

— يىگىرمە يەتتىگە، بۇ سوئالنى سەل قارامىلىق بىلەن سوراپ قالدىڭىزغۇ، دوختۇر.

— لېكىن بۇنى سوراشنىڭ زۆرۈرىيىتى بار. سىز ئىنتايىن ياش كۆرۈنىدىكەنسىز، جېككۈرىن. بىر قارىسا، مەلۇم بىر جايدا تۇرۇپ شېرىن چۈش كۆرۈۋاتقان، دۇنيانىڭ ئىسىق-سوغۇقىنى كۆرمىگەن ساددا قىزلارغىلا ئوخشايسىز، بىر قارىسا، ئەرلەرنى ئېزىقتۇرۇشقا ئادەتلىنىپ قالغان شاللاق ئاياللارغىمۇ ئوخشايسىز. . .

— سىز شۇنداق ھېس قىلدىڭىزمۇ، دوختۇر؟ — ئۇنىڭ كۆزلىرى ھاندرىكنىڭ ئارامىنى بۇزاتتى، ئۇ ئالدىغا سەل-پەل ئېڭىشكەنىدى، ياقىسى تۆۋەن ئويۇلغان يىپەك كۆڭلەكتىن كۆكرەكلىرى كۆرۈنۈپ قالدى. ھاندرىك رومكىدىكى ھاراقنى داۋالغۇتۇپ قويدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىر خىل غېرىبلىق ۋە تاشلاندۇققا ئايلىنىپ قېلىش ھەسرىتى چۇلغۇالغانىدى. ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا ھېردنى — ئۆز يۈرتىدىن كېلىپ بېشىم ئەرەبلەرنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالغان قىزنى ئەسلەپ قالدى.

لېكىن ئۇ يەنە جېككۇرىن ئۆزىنىڭ يېنىدا بولسىلا تەمتىرەپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالىدىغانلىقىنىمۇ ھېس قىلدى.

ئۇلار ھاراقلىرىنى ئىچىپ بولۇپ، دېڭىز ساھىلىدىكى چوڭ كوچىنى بويلاپ سەيلە قىلدى. شاۋقۇن-سۈرەنلىك كوچىدىن ئۆتۈپ، قىزىل قىيا تاشقا يامىشىپ چىقىپ، چىراغ دېڭىزى ئىچىدىكى ئالجىرغا نەزەر سېلىشتى. ئۇلارنىڭ كەينى تەرىپىدىكى گۈللۈكتىن نومۇسگۈل[1] يەسىمەن گۈل ۋە تۈگمىگۈللەرنىڭ پۇرىقى كېلەتتى.

جېككۇرىن قولىنى ھاندىرىكىنىڭ مۈرىسىگە قويىۋالدى، ئۇنىڭ چاچلىرى ھاندىرىكىنىڭ سول مەڭزىگە تېگىپ، غىدىقىنى كەلتۈرۈۋەتتى.

—سىز بۇ گۈزەل شەھەردە قېلىشنى خالىمامسىز، دوختۇر؟ مېنىڭ تەسەۋۋۇرىمدىكى قۇملۇق رەھىم-شەپقەتسىز، —ئۇ كۆزلىرىنى قىسىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، —سىز قۇملۇققا ئاشۇ گېرمانىيىلىك قىزنى دەپلا بارىسىزغۇ دەيمەن.

—بۇمۇ بىر سەۋەب، جېككۇرىن.

—سىز زىيان تارتىسىز! سىز ياۋۇز ئەرەبلەرنى چۈشەنمەيسىز، —ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ دېدى، —بۇنىسىنى مەنمۇ بىلىمەيمەن، پەقەت كىتابلاردىن ئوقۇغان. بىراق مەن قورقىمەن...

—ئۇنداق بولسا سىز ئالجىردا قېلىڭ جېككۇرىن، بىسكرا-غا ئۆزۈملا باراي.

---

① نومۇسگۈل—ئۇياتچان ئوت دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئۇ بېشىنى چايقىدى.

—مەن ئۆزۈمدىن ئەمەس، سىزدىن ئەنسىرەۋاتىمەن، دوختۇر.

ھاندىرىك ئۇنىڭ بىلىكىنىڭ مۇرىسىنى ئاستا بېسىۋاتقانلىقىنى سەزدى. بىر خىل تىترەك پۈتۈن بەدىنىگە تاراپ، بىردىنلا ئۇنىڭدا قىزنى سۆيۈش ئىستىكى قوزغالدى. بۇنداق قىلىش مۇمكىنمۇ؟ نېمىدېگەن بىمەنىلىك بۇ! لېكىن، ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىققان بىر خىل كۈچ ئۇنى قىزنى قوچاقلىۋېلىشقا مەجبۇر قىلدى. ئۇ قەددىنى رۇسلاپ، كۆزىنى ئۇۋۇلىدى. دېڭىزدىن كەلگەن سوغۇق شامالدا پالما دەرەخلىرىنىڭ شاخلىرى شىلدىرلايتتى.

—ماڭايلى، جېككۇرىن.

قىز بېشىنى لىڭشىتىپ، ئۇنى قولتۇقلىۋالدى.

—يەنىلا بۇرۇن ئېيتقىنىمدەك قىلايلى،—دېدى ھاندىرىك ئۆزىنىڭ دىققەت-زېھنىنى چېچىش ئۈچۈن،—سىز بىسكراغا ئۇدۇل بېرىۋېرىڭ، مەن بۇساددانى ئايلىنىپ، بىسكراغا بىرنەچچە كۈن كېچىكىپ باراي، ئۇ چاغدا سىزنىڭ تەجرىبىخانىدىكى تەيىيارلىقلىرىڭىز پۈتۈپ قېلىشى مۇمكىن.

جېككۇرىن ئۇنىڭ بىلىكىنى چىمدىپ قويدى.

—سىز ھەقىقەتەنمۇ ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋالالايدىغان سوغۇق قان ئادەمكەنسىز، دوختۇر، مۇشۇنداق گۈزەل كېچىدىمۇ سىز يەنىلا خىزمەتنىڭ گېپىنى قىلىۋاتىسىز!

ئۇلار يولنى بويلاپ، ئاستا مېڭىپ تاغدىن چۈشۈپ، چىراغلار چاقناپ تۇرغان شاۋقۇن-سۈرەنلىك شەھەر ئىچىگە كىر-

رىپ، مىغىلداپ ئۆتۈشۈپ تۈرغان كىشىلەر توپىغا قوشۇلۇپ كەتتى. ئۇلار قايتا پاراڭلاشمىدى، لېكىن ھەر ئىككىسىلا كۆڭۈل دەرۋازىسىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى، قەلبىگە بىر تالدىن ئۇرۇق چېچىلغانلىقىنى، بۇ ئۇرۇقنىڭ دۇنيادىكى ھەممە نەرسىدىن تېز سۈرئەتتە بىخلىنىپ ئۆسۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇلار شاۋقۇن-سۈرەنلىك كوچىدا قولتۇقلىشىپ، ئىندىمەستىن يولىنى داۋاملاشتۇردى.

ھاندرىك ساتاك قاتناش شىركىتىنىڭ قۇملۇققا بارىدىغان نۆۋەتچى ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ، سەھرايى كەبىر قۇملۇقى چېتىدىكى بۇساددىغا بارغان كۈنى چۈشتىن كېيىن، ئۈچىنچى قورغاندىكى كاپىتان پۇروشېنى ئۆمرىدە يولۇقۇپ باقمىغان ئاجايىپ بىر ئىشنى بېشىدىن كەچۈردى.

ئىشىك چېكىلدى. ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ، ملادشى لېيتېنانت گلانتۇسنى كۆردى.

ئۇنىڭ چىرايى سولغۇن، كىيىملىرى جۇل-جۇل، بېشى تېڭىلغان، يۈزلىرى مەينەت، قوۋۇزلىرى كىرىشىپ كەتكەن بولۇپ، بەئەينى بىر تىرىك مۇردىغا ئوخشاپ قالغاندى. ئۇنىڭ كۆز نۇرلىرى ئۆچكەن بولۇپ، قولىنى كۆتۈرۈپ دوكلات قىلغاندا، كۆز قارىچۇقى تەشۋىشلىنىپ مىدىرلايتتى.

—ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس دەم ئېلىشتىن قايتىپ كەلدى، مەلۇم سەۋەب بىلەن كېچىكىپ قالدى.

ئۇ سۆزلەپ بولۇپلا ھوشسىزلىنىپ، پۈتۈن بەدىنى بوشۇ-

شىپ، كاپىتاننىڭ ئالدىغا يىقىلدى.

پۇروشىنى ئۇنى كاپ قىلىپلا تۇتۇۋالدى، ئۇنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى قورۇنى بىر ئالدى.

—سانىتار! خەۋەرچى! بارلىق ئوفىتسىرلار مېنىڭ يېنىمغا كېلىڭلار! ھەممىڭلار تەييارلىنىڭلار! قورۇغا يىغىلىڭلار! ئۇرۇش تەييارلىقىنى قىلىڭلار!

ئۇ ملادىشى لېيتېنانت گلانتۇسنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ، كارىۋاتقا ياتقۇزدى، يۈزىنى يۇيۇپ، تېڭىقىنى يېشىپ، ئىسپىرت بىلەن پېشانىسىدىكى يارىنى سۈرتتى. سانېتار ئۆيگە ئۇچقاندەك كىرىپ، يارا ئېغىزىنى تەكشۈرۈپ، يۇقۇملىنىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئوكۇلىنى دەرھال ئوكۇل سالغۇچقا كىرگۈزدى.

—يارا ئېغىزى يىرىڭداپ كېتىپتۇ،—دېدى سانىتار جىددىي يوسۇندا،—بىرەر ھەپتىدەك تېڭىلمىغانلىقتىن، يارا ئېغىزى قۇم بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ.

—كاپشۇەرمىگىنە!—كاپىتان پۇروشىنى ۋارقىرىدى،—دەرھال دىۋىزىيە شتابىغا گلانتۇس قايتىپ كەلدى دەپ تېلېگىراممىا بېرىۋەت!

قولىدا بىر بوتۇلكا فرانسىيە بىراندى ھارىقىنى كۆتۈرۈپ، يۈگۈرۈپ كىرگەن خەۋەرچى دەرھال ھاراقنى ئۇستەلگە قويۇپ، يەنە تېلېگراممىا بېرىش ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردى.

سانىتار ئېھتىيات بىلەن يارا ئېغىزىنى يۇيۇپ، پېنسىلىن ئۇن دورىسىنى يىرىڭداپ كەتكەن يارا ئېغىزىغا چاچتى. ھوشسىز ياتقان گلانتۇسنىڭ يۈزلىرى تارتىشقاندەك قىلدى. پۇروشىنى

ئۇنى خۇددى كىچىك بالىنى قۇچىقىغا ئالغاندەك قۇچىقىغا ئېـ
لىپ، ئۇنىڭ بېشىنى ئۆزىنىڭ كۆكسىگە تىرىدى.

—تىنچلانغىن يىگىت، —ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەيتتى، —
هەممە ئىش ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، ئازراق ئاغرىۋاتىدۇ، شۇنـ
داقمۇ؟ مەن سېنىڭ يېنىڭدا، تىنچ ياتقىن.

دۇپۇرلىگەن ئاياغ تىۋىشىغا ئەگىشىپ بارلىق خادىملار قورـ
غان قورۇسىغا يىغىلدى. قورغان ئىچىدە هېلىغىچە تۇرغان
ئەرەبلەر سىرتقا چىقىرىۋېتىلدى. كاپىتان پۇروشېنى گلانتۇسـ
نىڭ بېشىنى ياستۇققا قويۇپ، هەربىيلەر ئىشلىتىدىغان يۇڭ
ئەدىيالنى ئۇنىڭ ئۈستىگە ياپتى-دە، ئۆزى بىر تەرەپتە زوڭزىـ
يىپ ئولتۇردى. ياردارنىڭ تىنىقى ئاجىز، كۆزلىرى چۆرىسى
كۆكىرىپ كەتكەن چاناقلىرىغا ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، لەۋلىرى
ئاقىرىپ، ئازراقمۇ قان دىدارى قالمىغان، ئۈستۈنكى لېۋى
چىشلەپ يارا قىلىۋېتىلگەنىدى. گېلىغا چۇشكەن تىرناق ئىزى
ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى، بەدىنىنىڭ بىر نەچچە يېرىدە قان
داغلىرى قېتىپ قالغانىدى.

قورۇدا قىسىملارنى سەپكە تۇرغۇزۇپ بولغان ملادشى سېر-
ژانت ئۆيگە كىرىپ دوكلات قىلدى.

پۇروشېنى بېشىنى كۆتۈرۈپ دېدى:

—بولىدۇ، هازىرلا چىقاي، ملادشى لېيتېنانت گلانتۇسـ
نىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى قايسىڭلار كۆرگەن؟

—هېچكىم، —ملادشى سېرژانت قورقۇمسىراپ كاپىتانغا
قارىدى، —ئۇ ئىشىكىڭىز ئالدىدا تۇرغاندىلا ئاندىن بىز كۆر-
دۇق.

—ئۇنداقتا قاراۋۇلخانىدىكى قاراۋۇللارچۇ؟ ئۇلار ئۇخلاپ قاپتىمۇ؟

ملادشى سىرژانت مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى.

—ئۇلار، ئاددىي كىيىنىۋالغان ئەرەبلەردىن باشقا ھېچنېمىنى سەزمىدۇق، بەلكىم ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس ئەرەبچە ياسىنىۋېلىپ، قورغانغا قايتىپ كەلگەن بولۇشى مۇمكىن، دەيدۇ.

پۇروشېنى ھوشسىز ياتقان يارىدارنىڭ تاتارغان چىرايىغا قاراپ بېشىنى بوشقىنا لىڭشىتتى.

—بەلكىم شۇنداقتۇر، قىسمىنىڭ تەييارلىقى پۈتتىمۇ؟

—پۈتتى، كاپىتان.

—سەن قوشۇننى باشلاپ قورغان ئالدىغا چىق، تۆت دالا زەمبىرىكىنى بىللە ئېلىپ ماڭ. ئۇچ جىپ ماشىنا ۋە ئىككى موتسىكلىت ئالدىنقى قاراۋۇللۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتىسۇن.

—خوپ، كاپىتان.

ملادشى سىرژانت چىقىپ كەتتى. پۇروشېنى يەنە بىر قېتىم گلانتۇسقا قاراپ، ئۇنىڭ پېشانىسىدىكى چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ قويدى.

—يىگىت، سەن ئۇچۇن ئىنتىقام ئالىمەن، —دېدى ئۇ تۆۋەن ئاۋازدا، ئۇنىڭ ئاۋازى ئازراق پۈتۈپ قالغاندەك قىلاتتى.

ئۇ دېرىزىدىن قۇملۇققا قارىدى. ئاسماندا بۇلۇتلار لەيلەپ يۈرەتتى، قۇياش ئولتۇرۇپ، سايە ئۇزۇراپ قالغانىدى. قۇم بارخانلىرى ۋە ئۇنىڭغا زىننەت قوشۇپ تۇرغان ئوت-چۆپلەر تاكى ئۇپۇق سىزىقىغىچە سوزۇلغانىدى. يىراقتا تۆگە كارۋانلىرى

ئەگرى-بۇگرى يولدا ئاستا كېتىۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ سايىسى ھەم ئۇزۇن ھەم قارا بولۇپ، خۇددى كۆككە تاقاشقاندەكلا كۆرۈنەتتى. پۇروشىنى لەۋلىرىنى چىڭ چىشلىدى.

—مەن ئومىمانى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن، —دېدى ئۇ سۆزىنى چىشى ئاراچلىرىدىن چىقىرىپ، —خاتىرجەم ئۇخلىغىن، ئوغلۇم.

ئۇ مەردانە قەدەملەر بىلەن ئۆيدىن چىقتى. سانىتار ئۇنىڭ ئورنىغا كېلىپ گلانتۇسقا قاراپ ئولتۇردى. ئارىدا، ئۇ بىلئەجىبە نىڭ مەسئۇل ھەربىي ۋراچىغا تېلېفون بەرگەندى، ئۇلار دالا دوختۇرخانىسىنىڭ ماشىنىسىنى بۇگۇن كېچىدىلا ئۇچىنچى قورغانغا ئەۋەتىشكە ماقۇل بولدى.

ئۇستىگە قاراۋۇلخانا سېلىنغان قېلىن، ئاق قورۇق تامنىڭ ئالدىدا، ئەسكەرلەر برونېۋىك ماشىنىلار ۋە ئاتلارنىڭ يېنىدا، لىق ئوق بېسىلغان ئاپتومات ۋە ئاپتوماتىك مىلتىقلىرىنى مۇرىسىگە ئېسىشىپ تۇراتتى. مىلتىقلار كەچكى قۇياش نۇرىدا چاقناپ كۆزنى قاماشتۇراتتى.

—بۇرادەرلەر، —دېدى كاپىتان پۇروشىنى ئۇنلۇك ئاۋازدا، سىلەر نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلدىڭلار! بۇ ئىش پەقەت ملادشى لېيتېنانت گلانتۇسنىڭ شەخسىي ئىشى بولماستىن، بەلكى فراڭسىيىنىڭ ئابرويى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بىر ئىش، بىز قىيىن شارائىت ئىچىدىمۇ ئۇنى قوغدىشىمىز زۆرۈر، مەن بۇ ھەقتە ئارتۇقچە سۆزلەپ يۇرمىسەممۇ بولار!

بۇيرۇق بىلەن تەڭلا، ئەسكەرلەر ئاتلىرىغا مىنىشتى. برونېۋىك ماشىنىلارنىڭ ئېغىر تىپتىكى دىۋىگاتېل ماتورى گۇرۇلدىگەندە، جەڭ ئاتلىرى ئازراق ئۇركىدى، جىپ ماشىنا ۋە

ئىككى موتسىكلىت ئالدىدا قۇملۇققا قاراپ يول ئالدى.

قاراۋۇلخانىدىكى قاراۋۇللار قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ئېھتىرام بىلدۈردى. ئۇچىنچى قورغاندىكى مۇھاپىزەتچى قىسىم چاڭ-توزانلار ئىچىدە كۆزدىن غايىب بولدى. كاپىتان پۈروشېنى جىپ ماشىنىدا كېتىۋېتىپ يەنە بىر قېتىم ئارقىسىغا قارىدى.

دەرۋازا تاقالدى. قاراۋۇلخانا ئۈستىدىكى كۆزىتىش چىرىغى گۈگۈم قاراڭغۇلۇقىدا ھەرتەرەپكە ئايلىنىپ، ئەتراپنى يورۇتۇشقا باشلىدى.

ئەرەب تىجارەتچىلىرى ۋە تىلەمچىلەر بىر كىچىك ئىشىكتىن قورغانغا كىرگۈزۈلدى. يېنىدا قورال بار-يوقلۇقى تەپسىلىي تەكشۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ يان بىنادا تۈنىشىگە يول قويۇلاتتى.

دەرۋازا ئالدىدىكى قۇم-توپىغا مىلىنىپ ئولتۇرغان جۇل-جۇل كىيىملىك بىر تىلەمچى تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى سوزۇپ، ئۈششاق تىجارەتچى ۋە ئەسكەرلەردىن بىرنەرسە تىلەۋاتاتتى.

ئاستا-ئاستا يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان قوشۇن گۈگۈم قاراڭغۇلۇقى قاپلىغان ئۈپۈقتا خۇددى بىر توپ چۈمۈلىلەردەك كۆرۈنەتتى، ئۇ ئۇلارغا خېلى ئۇزاققىچە قاراپ تۇردى.

ئۇ ئوممابىننى بىلقاسىم ئىدى.

قاراۋۇل بۇ تىلەمچىنىڭ بىر ئۇخلايدىغان يەر تېپىۋېلىشى ئۈچۈن ئۇنى قۇرۇقدىلىپ قالغان قورغاننىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈۋەتتى.

هېرد ئودهامدا ئوچ هەپتىنى ئۆتكۈزدى. ئۇ ئەركىن ئىدى، قانداقلا بولمىسۇن ئۆمەرنىڭ يېنىدا تۇرغاندىن ئەركىنرەك ئىدى. فاتىخ ئۇنىڭ بىلەن ناھايىتى ئاز پاراڭلىشاتتى، ئۇ هېردقا مەنىلىك قارايتتى، هېرد هەمىشە ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى.

ئۇنىڭ باغدا ئەركىن-ئازادە ئايلىنىشىغا يول قويۇلاتتى. ئۇ باغ تېمىدىكى بىرنەچچە تۆشۈكتىن قۇرۇپ قالغان دەريا قىنىغا قارايتتى. بۇ دەل ياز كۈنلىرى بولغاچقا، تۆگە-ئېشەك كارۋانلىرى ئۇزۇلمەي ئۆتۈپ تۇراتتى. بىر قېتىم، ئۇ يەنە ياۋروپادىن كەلگەن ساياھەتچىلەرنىمۇ كۆردى، ئۇلار بېشىغا چىغ شىلەپە، ئۇچىسىغا تەنھەرىكەت كىيىمى كىيىشىپ، تەرلەپ-پىشىپ قىيا تاشلارغا ئېسىلىپ چىقىپ، زوق-شوق بىلەن تۆگە ۋە ئېگىز-ئېگىز پالما دەرەخلىرىنى رەسىمگە تارتاتتى. مەشۇتتىن ئۇزۇن كۆڭلەك كىيگەن ئالتۇن چاچلىق بىر قىز هېرد تۇرۇۋاتقان باغ تېمىنىڭ ئۈدۈلىدىكى بىر چوڭ تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ياش يىگىتنى رەسىمگە تارتقۇزدى. ئۇ قاقاقلاپ كۈلەتتى، ئۇنىڭ كۈلگەن ئاۋازى هېردقىمۇ ئېنىق ئاڭلاندى. بۇ ئەركىن-ئازادە كۈلۈش ئىدى، هېرد بېشىنى يوچۇق ئېچىلىپ قالغان تامغا يۆلىگىنىچە، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلىۋەتتى.

بەزىدە فاتىخ ئۇنىڭ بىلەن بىللە باغنى ئايلىناتتى. ئۇ هېرد بىلەن ناھايىتى ئاز پاراڭلىشاتتى، هېرد ئۇنىڭ گېپىنى چۈشەنمەيتتى، پەقەت تەلەپپۇزىدىنلا ئۇنىڭ مۇلايىملىق بىلەن سۆزلەۋاتقانلىقىنى هېس قىلالايتتى. ئۆيدەك ئېگىز پالما دەرەخلىرى

ئاستىدا، ئۇ ھېردىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، بۇك-باراقسان دەرەخ بىلەن قاپلانغان ئودھام بوستانلىقىغا نەزەر سالاتتى. بەزىدە ئۇ ئۇ قىزغا قىممەتلىك قول ھۈنەر بۇيۇملىرىنى، نەقىشلەنگەن كۈمۈش زىننەت بۇيۇملىرىنى سوۋغا قىلاتتى، بۇ بۇيۇملار ئۇسۇ-تىگە ئەرەب يېزىقىدا "ئاللا ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن" دېگەندەك بەخت تىلەش سۆزلىرى ئويۇلغانىدى. ئۇ بەزىدە بۇ يەردىن چىق-مايدىغان ئېسىل مېۋىلەرنىڭ ئوبدانلىرىنى تاللاپ ئۇنىڭغا بېرەت-تى، ئۇ بۇ مېۋىلەرنى ئالجىر، بۇساددا ۋە بىسكرادىن سېتىۋې-لىپ، ماشىنا بىلەن ئەپكەلدۈرەتتى.

ھېرد ھېلىقى "ئۆي"دىكى باشقا قىزلار بىلەن ئۇچرىشىپ باقمىدى، ئۇ ھەتتا ئازاب تارتىۋاتقان بۇ قىزلارنىڭ مۇشۇ يەر-لىكمۇ ياكى ئۆزىگە ئوخشاش ئۆمەر تەرىپىدىن فاتىخقا سېتىپ بېرىلگەن ياۋروپالىقلارمۇ، بۇنى ئېنىق بىلمەيتتى. ئۇ بۇنى سوراپ باقمىدى. بۇ ئۇنىڭ بىلىشكە قىزىقمىغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى سوراشتىن قورققانلىقىدىن ئىدى، ئۇ سوئالىنىڭ فاتىخنى غەزەپلەندۈرۈپ، ئۇنىمۇ ھېلىقى "ئۆي"گە ئاپىرىپ بېرىشىدىن قورقاتتى. ئۇ بۇنى ئويلىسىلا تەنلىرى جۇغۇلداپ كېتەتتى.

بىر قېتىم، مەلۇم بىر كۈنى كەچتە، ھېرد تام تۈۋىدە ئولتۇرۇپ، يېتىپ كەلگەن تۆگىلەرنىڭ بوزلاشلىرىنى ۋە ئېـ-شەك ھەيدىگەن ئادەملەرنىڭ ۋارقىراشلىرىنى ئاڭلاۋاتقاندا، ھويـ-لىنىڭ ئۇ چېتىدىكى "ئۆي"دىن قۇلاقنى يارغۇدەك چىرقىراق ئاۋاز ئاڭلاندى. قامچىنىڭ تاراسلاپ بەدەنگە تەگكەن ئاۋازى بىلەن تەڭ ۋاقتىنچە توختاپ قالغان بۇ چىرقىراق ئاۋاز، كېيىنـ-چە تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى. بۇ بىر ئايالنىڭ ئادەمنىڭ يۈرىكىنى

ئېزىدىغان ئاۋازى ئىدى. قامچىنىڭ تاراسلاشلىرى توختىغاندىن كېيىن، ھېرد بىر ئايالنىڭ توگۈلۈپ، دەلدەڭشىگىنىچە ھويلىدىن يوگۈرۈپ ئۆتكەنلىكىنى، بىر ئەرەبنىڭ قوغلاپ كېلىپ ئۇنى توتۇۋېلىپ، يەرگە يىقىتىپ، ئۆشىنىسىگە ئارتقىنىچە ئېلىپ ماڭغانلىقىنى كۆردى. ئايالنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازى ھېلىقى "ئۆي"گە كىرگەندىن كېيىن يوقالدى.

ھېرد تامنىڭ توۋىدە قېتىپ قالغاندەك ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئادەمنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرىدىغان بۇ قورقۇنچلۇق كۆرۈنۈشكە تىكىلگىنىچە قېتىپ قالغاندى. فاتىخ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ سەل-پەل ئېگىلگەندىمۇ، ئۇ يەنىلا قىمىرلىماي ئولتۇرىدۇ-ۋەردى، ئاغزىغا بىرەر ئېغىزمۇ گەپ كەلمىدى. فاتىخ ئۇنىڭ تەشۋىشلىنىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئەپسۇسلانغان ھالدا بېشىنى لىڭشىتتى.

—ئۇ قاچماقچى ئىكەن، —فاتىخ ئاستا سۆزلەپ، مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى، —قاچىمەن دېسە بولمايدۇ-دە!

ھېرد فاتىخ بىلەن كارى بولماي، بېشىنى تولغاپ ئۇ تەرەپ-كە قارىۋالدى، ئاندىن يوگۈرگىنىچە ھويلىدىن ئۆتۈپ، ئۆيىگە كىرىپ، ئىشىكنى تاقىۋالدى. ئۇ كەڭ ۋە يۇمشاق دىۋاندا، بېشىنى يىپەك ياستۇققا قويۇپ، ئالتۇن ھەل بىلەن زىننەتلەن-گەن تورۇسقا ۋە بالكونغا قاراپ ياتتى. بالكوننىڭ تۆت ئەتراپىغا ئاق تاش تۇۋرۇك ئورنىتىلغان بولۇپ، قىزىل سىرلانغان تۆمۇر رېشاتكا ئۇنى باغدىن ئايرىپ تۇراتتى.

ئۇ ھاندىكنى يادىغا ئالدى، شۇ نەرسە ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ ئايان ئەمەس ئىدىكى، ھاندىكنىڭ ئىزلەپ كېلىدىغانلىقىغا بول-

غان ئىشەنچ ئۆزىنىڭ سۈكۈت قىلىپ ياشىشىغا سەۋەب بولۇۋاتا-
تى. غېرىبچىلىقتا ئۆتۈۋاتقان بۇ كۈنلەردە، ئۇ دائىم ئۇنى
ئەسلەيتتى، ھەتتا ئاكىسىنى ئويلىغاندىنمۇ كۆپرەك ئويلاتتى،
ئۇ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا بىر چوڭ ئۆزگىرىشنىڭ بولۇ-
ۋاتقانلىقىنى سەزمەيتتى.

ئۇنىڭ ئاكىسى تۈيۈقسىز ئۇنىڭ قەلبىدىن يىراقلاپ، يې-
تىپ بارغىلى بولمايدىغان بىر يەرگە يوشۇرۇندى. ئۇ پۈرسەت
چىقىرىپ خەت يېزىشى كېرەك ئىدىغۇ، ئەگەر ئۇ ھايات بولسا،
نېمىشقا 15 يىلغىچە ئازراقمۇ خەۋىرى بولمايدۇ؟ ئۇرۇش ئاخىر-
لاشقىلىمۇ خېلى يىللار بولدى، بۇ جەھەتتە شۇېت دوكتورنىڭ
ھايات ئىكەنلىكىدىن گۇمانلانغان بارلىق كىشىلەرنىڭ گۇمانى
توغرا ئوخشايدۇ، بۇ بەلكىم بىر بېشارەتتۇر، ئۇ ئاللىقاچان
ئالەمدىن ئۆتكەن، ھېردىنىڭ ئىزلىگىنى پەقەت بىر غايىۋى ئوبۇ-
راز بولۇشىمۇ مۇمكىن.

لېكىن، ئۇنىڭ ھاندىكىنى سېغىنىش، ئۇ بۇرۇن چۈشۈ-
نىپ يېتەلمىگەن بىر خىل ھېسسىيات توختاۋسىز ھالدا قەلبىگە
سىڭىپ كىرىپ، ئۇنىڭ پۈتكۈل خىيالى ۋە ھېسسىياتىنى ئىگەل-
لىۋېلىپ، فاتىخ قاماپ قويغان كۈنلەردە تايىنىدىغان تۈۋرۈك
ۋە كۈچكە ئايلاندى. بۇ قاماقنىڭ قانچىلىك داۋاملىشىپ، قانداق
ئاخىرلىشىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

بۇ ئەرەب بۇنى تۈيغاندەك قىلاتتى، ئۇ ئۆمەردىن بۇ ئەھۋال-
لارنى ئىگەللىگەنىدى، شۇڭا ئۇ ھەر كۈنى ھېرد باغدا سەيلى
قىلغاندا يوشۇرۇن كۆزىتىپ يۈرەتتى. ئۇ گۇمانلانغان ھالدا
چاتقاللىق ياكى كۆيۈپ خارابلىككە ئايلىنىپ كەتكەن ئۆينىڭ

ئەسكى تېمى كەينىدە يوشۇرۇنۇپ ئولتۇراتتى. بۇ ئۆيدە بۇرۇن بىر كۈتۈلمىگەن ئاجايىپ بىر ئىش يۈز بەرگەندى. بىر ئەسكەر هاراق ئىچىپ مەست بولۇپ قېلىپ، تاماكا قالدۇقىنى گىلەم ئۈستىگە تاشلاپ قويغان، شۇنىڭ بىلەن ئۆيگە ئوت تۇتىشىپ كەتكەن، ياز كۈنى سۇ كەمچىل بولغاچقا، ئوتنى ئۆچۈرۈش مۇمكىن بولماي، ئاخىر ئۇ بەش قىز بىلەن بىللە ئۆينىڭ ئىچىدە كۆيۈپ ئۆلگەن. شۇنىڭدىن كېيىن بوستانلىقتىكى كىشىلەر بۇ جايدىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇلار، كۆيۈپ ئۆلگۈچىلەرنىڭ ئەرۋاهى خارابلىكتە لەيلەپ يۈرۈپ، بۇ يەردىن ئۆتكەن كىشىلەرنى قارغايدۇ دېگەن ئەپسانىگە ئىشىنەتتى. لېكىن فاتىخ بۇنىڭغا قىلچە پىسەنت قىلمايتتى.

ئۇ تامنىڭ ئەتراپىدىكى قويۇق ئۆسكەن چاتقاللىقتا ئولتۇرۇپ، هېردقا قارايتتى. نېمىشقا بۇ يەردە ئولتۇرغىنىنى هەتتا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ بۇ گۈزەل قىزنى ئىگەللىۋېلىش كويىدا يۈرەتتى، ئۇ بۇرۇن گاداي، تىلەمچىدىن پەرقلەنمەيدىغان بىر ئەرەب ئىدى، كېيىن ئەرزان باهالىق قىزلارنىڭ تېنىدىن نۇرغۇن پۇل تاپتى، بۇگۈنكى كۈندە، قۇملۇقتىكى ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان باي ئەرلەردىن بولۇپ قالدى، ئائىلىسىدە ئاق تەنلىك بىر قىزمۇ بار، ئۇ مۇشۇلارنى ئويلىسىلا ئۆزىنى مەغرۇر هەم بەختلىك هېس قىلاتتى. ئۇ زورلۇق قىلىشنى خالىمايتتى، زورلۇق كۈچىنىڭ پەقەت بۇ ئاجىز قىزنىڭ يۈرىكىنى ئېزىدىغانلىقىنى، ئۇنى زورلۇق بىلەن ئىگەللىۋالغاندا، ئۇنى قولدىن چىقىرىپ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ سۈكۈت قىلىپ، خۇددى بىر ساداقەتمەن ئىتتەك ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈ-

رۇپ، ھەمىشە ھېردىنىڭ چۈشىنىش تەس بولغان ھەرىكەتلىرى ۋە چىراي ئىپادىلىرىنى مۆلچەرلەپ باقاتتى.

بىر كۈنى ئۇ، ھېردىنىڭ كىچىك بىر مايمۇننى قەپەستىن چىقىرىپ كۆتۈرۈۋالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. فاتىخ مېھمانلارنىڭ كۆڭۈل ئېچىشى ئۈچۈن ھەر بىر ئۆيگە مۇشۇنداق مايمۇن سولانغان قەپەز قويۇپ قويغانىدى. ئۇ مايمۇننى تىزىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۇنىڭغا ئەنجۈر ۋە تاتلىق، يوغان ئۈزۈملەرنى يېگۈزدى، تۈكلىرىنى ئاستا سىلىدى، ئاندىن بىر ئۈزۈن كۈ-مۈش زەنجىر بىلەن ئۇنىڭ بوينىدىن باغلاپ، گۈللۈكتە بىللە ئوينىدى.

فاتىخ كۆيۈپ خارابلىككە ئايلانغان ئەسكى تامنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا قارايتتى. ھېردىنىڭ بۇ مايمۇننى قانداق قد-لىپ تۇيۇقسىزلا ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى، ئۇ ئىتائەتمەن، ساداقەتمەن ۋە بىخەتەر ھەرىكەتچان نەرسىنى ياخشى كۆرۈپ شۇڭ-داق قىلىۋاتامدۇ ياكى بۇنىڭ بىلەن ئادەم چۈشىنىپ يېتەلمەيدد-غان بىرەر مەقسەتكە يەتمەكچىمۇ، فاتىخ بۇنى چۈشىنەلمەيتتى.

كەچتە، ھېرد ئۇخلاپ قالغاندىن كېيىن، فاتىخ خىلمۇ خىل گۈمانلار بىلەن كىچىك مايمۇننى قەپەزدىن چىقىرىپ، تەپسىلىي كۆزىتىپ چىقتى. تۈكلىرىنى قايرىپ قاراپ باقتى. بۇ مايمۇننىڭ باشقا مايمۇنلارغا ئوخشاشلا، بەدىنىدە ھېچقانداق ئالاھىدە يېرىمۇ يوق ئىدى. ئۇ مايمۇننى قەپەزگە سولاپ قويۇپ، ئاندىن ئودھامدىكى ئەركىن بازارغا باردى، ئۇ يەردە قول ھۈنەر-ۋەنلەرنىڭ يايىملىرى بار ئىدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، ھېردىنىڭ ئۆيىدە ئالاھىدە كۆركەم

ياسالغان، ئىچىدە بىر ئىلەڭگۈچى، تاماق يەيدىغان چىرايلىق سۈپىسى ۋە بىر لىڭگىرتاقتىقى بار ياغاچ قەپەس پەيدا بولۇپ قالدى. كىچىك مايمۇن قەپەسنىڭ ئىچىدە ھەر تەرەپكە سەكرەپ ئويناپ، چىر-چىر چىرىلداپ، ئايال خوجايىندىن ئەھۋال سو-رايتتى.

ھېرد كۆڭلىدە فاتىخقا رەھمەت ئېيتىپ، ئۇنىڭغا قولىنى سۈندى. فاتىخ ئۇنىڭ قولىغا، ئاندىن ئۇنىڭ كۆزىگە قارىدى. ھېرد ئۇنىڭغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتقاندا، ئۇ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئېگىلدى، لېكىن ئۇ ئۇنى سۆيمەي، پەقەت پېشانىسىنى ئۇنىڭ قولىغا يېقىپ، ناھايىتى تېزلا رۇسلىنىۋالدى.

بۇ خىل قۇللاردەك ھۆرمەت بىلەن باش ئېگىپ تۇرۇش بىرنەچچە سېكۇنتلا داۋاملاشتى. ئاندىن ئۇ بېشىنى ئېگىز كۆتۈ-رۈپ، ئۆيدىن چىقىپ، ئىشىكنى ئاستا يېپىپ قويدى.

بۇ كۈنى چۈشتە "ئۆي"دىكى قىزلار بىر ۋاقىلىق ئېسىل تاماق يېيىش بىلەن بىرگە ئىككى سائەتلىك ئارام ئېلىش پۇرسە-تىگىمۇ ئىگە بولدى. ئۇلارنىڭ بۇ ۋاقىتنى فاتىخنىڭ چاكارلىرى بىلەن بىرلىكتە باغدا ئۆتكۈزۈشىگە روخسەت قىلىندى.

بۇ ئىككى سائەت ئىچىدە ھېردنىڭ باغقا بېرىشىغا رۇخسەت قىلىنمىدى. ئۇ بالكوندىكى قىزىل رېشاتكىنىڭ كەينىدە ئولتۇ-رۇپ، پەستىكى باغدا ئايلىنىپ يۈرگەن قىزلارغا قارايتتى. بۇلار ئەرەبلەر، ئولېدنايىلار ۋە بەربەرلەر بولۇپ، ئىچىدە ئاق تەنلىك ئىككى قىزمۇ بار ئىدى، ئۇنىڭ بىرى ئۇزۇن قارا چاچلىق، ئېگىز، زىلۋا كەلگەن؛ يەنە بىرى پاكار، سېمىز، قىزىل چاچلىق بولۇپ، ئۇلار پالما دەرىخىنىڭ ئاستىدا مەيۋىلە-

نىپ ئولتۇرۇپ، قۇرۇپ قالغان دەريانا نەزەر سالاتتى.

ھېرد باشقىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاشقا جۇرئەت قىلالمىدى. ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىنىپ، قۇل بولۇۋاتقان بۇ ئايالىلارغا قاراپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە غەزەپ ئۇچقۇنلىرى يانىتتى. ئىككى سائەتتىن كېيىن، كۆزەتچى، بۇ قىزلارنى يەنە ھېلىقى "ئۆي"گە ھەيدەپ كىرگۈزىۋەتتى. ھېرد بالكوندىن ئۆيگە قايتىپ كىرىپ، بېشىنى مايمۇن قەپىسىنىڭ رېشاتكىلىرىغا ياقتى. كىچىك مايمۇن يۈگۈرۈپ كېلىپ، مۇلايىملىق بىلەن تۇمشۇقىنى ئۇنىڭ قولىغا سۈركىدى.

—سەن ئۆزۈڭگە ياخشى پەخەس بولۇشىڭ كېرەك، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، —سەن ماڭا دوست بولۇپ، مېنى قۇتقۇزۇۋالغىن، ئاڭلىدىڭمۇ.

مايمۇن چىر-چىر چىرقىراپ ئىلەڭگۈچكە سەكرەپ چىقىپ، ئىككى قولى بىلەن ئارغامچىنى چىڭ تۇتۇپ، كۆچەپ لىڭشىتتى، ئۇ ئاپىئاق چىشلىرىنى پارقىرىتىپ، كۈلۈمسىرەيتتى.

شۇ كۈندىن باشلاپ، فاتىخ ھېردنىڭ مەيلى باغدا بولسۇن ياكى ئۆيدە بولسۇن ھامان كىچىك مايمۇن بىلەن بىللە يۈرگىنىنى كۆرىدىغان بولدى. مايمۇن ئۇنىڭ سايىسىدەك ئۇنىڭدىن بىردەممۇ ئايرىلمايتتى، ھازىر كۈمۈش زەنجىرنى ئىشلەتمىسىمۇ، ئۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، خۇددى كىچىك بالىدەك، ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ، كەينى پۇتى بىلەن ئۆرە تۇرۇپ ماڭاتتى. ھېرد قۇرۇق دەريا قىنىغا يېقىن يەردىكى تامنىڭ يېنىغا قويۇلغان تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، يوچۇقتىن سىرتقا قارىغاندا، ئۇ

تامنىڭ بېشىغا چىقىۋېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئويناشقان ئۇششاق تىجارەتچىلەر ۋە تىلەمچىلەرگە خىرىس قىلاتتى.

كەچتە فاتىخ ئۇخلاپ قالغاندا، "ئۆي"دىكى مەست ئەسكەر-لەرنىڭ ۋارقىراشلىرى ۋە قىزلارنىڭ چىرقىراق ئاۋازلىرى جىم-جىت هويلىغا ئاڭلىناتتى، مانا شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆيىدە "بوبو" دەپ ئىسىم قويۇپ قويغان بۇ مايمۇننى كۆندۈرۈشكە باشلايتتى. ئۇ ئۇنىڭغا قاپچۇقلۇق بىر بويۇنداق ئېسىپ قويىۋد-دى، دەسلەپتە بوبو ئۇنى چىشلەپ ئۈزۈۋەتتى، كېيىنچە، ئۇ بوينىغا قاپچۇقنى ئېسىپ، قەپەس ۋە ئۆيدە مېڭىپ يۈرۈشكىمۇ ئاستا-ئاستا كۆنۈپ قالدى. ئۇ ناهايىتى تېزلا بويۇنداق بىلەن پەقەتلا كارى بولمىدى، هەتتا ئۇنىڭغا شۇنچىلىك كۆنۈپ كەتتى-كى، ئەگەر كۈندۈزى پارقىراپ، يالىلداپ تۇرغان بويۇنداقنى ئېسىپ قويمىسا خۇددى بىر نەرسىسى كەم بولۇپ قالغاندەك، هويلىدا ئۇياندىن-بۇيانغا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ، ئايال خوجايىنىغا ياۋا چىلاننى ئاتىدىغان بولۇپ قالدى.

بوبو هېرىدىنىڭ يېنىدا تۆت هەپتە تۇرغاندىن كېيىن خۇددى بىر ئىتائەتمەن، ياۋاش ئىتقىلا ئوخشاپ قالدى. بۇ چاغدا يۈز بەرگەن بىر ئىش هېرىدىنىڭ بوبونىڭ يارىدىمگە تايىنىپ ئىشقا ئاشۇرماقچى بولغان پىلانلىرىنى كۆپۈككە ئايلاندۇردى.

بۇ ئودهامنىڭ ئادەتتىكىدەك بىر كېچىسى ئىدى. خىرە كېچە پۈتۈن بوستانلىقنى ئىلكىگە ئالغان، پالما دەرەخلىرى خۇددى ئۆچۈپ قالغان قارا مەشئەللەردەك ئاسمان بىلەن بوي تالىشىپ تۇراتتى. قاشالىق ئېغىلدىكى تۆگىلەر بوزلايتتى. سوقما تاملىق مەسچىتنىڭ قۇببىسىدىن مەزىنىنىڭ مۇسۇلمانلارنى-

ـى خۇپتـەن نامـزىغا چاقـرىپ تـوۋلـىغان ئـەزان ئـاۋازى ئاڭلىناتتى.

هېرد بالكوندىكى رېشاتكىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، باغقا قاراپ تۇراتتى. بوبومۇ ئۇنىڭ يېنىدا ئىدى. تۇيۇقسىز ئۇ مايمۇنىنىڭ قىمىرلاپ، چىشلىرىنى هىڭگايتىپ، تەشۋىشلىنىۋاتقانلىقىنى، كۆزلىرىنىڭ هويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى قاراڭغۇلۇققا تىكىلىپ قالغانلىقىنى سەزدى. كۆيۈپ كەتكەن ئۆي خارابىسى خىرە-شىرە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى، چىملىق بىلەن تامغا چۈشكەن ئوخشاش بولمىغان قاراڭغۇلۇقتا بىر ئاق چېكىت غىل-پال يۆتكەلگەندەك قىلدى، بۇ ئاق چېكىت بىرئاز توختاپ، بىرەر شەپە بار-يوقلۇقىغا دىققەت قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى، بىرئاز-دىن كېيىن ئۇ يەنە يۆتكىلىشكە باشلىدى. ئۇ بىر ئادەم ئىدى! ئۇستىگە ئاق پەرىچە كىيىۋالغان ناتونۇش ئادەم! ئۇ بېشىنى ياغلىق بىلەن ئورۇۋالغان بولۇپ، ماڭغاندا ئازراق دەلدەڭشىگەندەك قىلاتتى. ئۇ، هېرد ئولتۇرغان بالكوندىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە بىر قولى بىلەن پالما دەرىخىنى تۇتۇپ، يەنە بىر قولى بىلەن مەيدىسىنى بېسىپ تۇراتتى.

بوبو چىرقىراشقا باشلىۋىدى، هېرد قولى بىلەن دەرهال ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ، قىمىرلىماي تۇرغان بۇ ئەرگە دىققەت بىلەن قارىدى. ئۇ ئەمدى رۇسلىنىپ، خۇددى ياۋايى هايۋاندەك، ئەتراپتىكى تىۋىشقا قۇلاق سالغاندىن كېيىن، چوڭ قەدەم بىلەن كۆيۈپ كەتكەن ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ، يەر ئاستى ئۆينىڭ ئېغىزى يېنىدىكى قويۇق چاتقاللىقتا غايىب بولدى.

هېرد بۇ ئورۇق، ئېگىز ئەرنىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىدى-

دی. ئۇ بىردەم كۆزەتكەندىن كېيىن، ئۆيگە قايتىپ كىردى. دىۋاندا يېتىپ، پۈتۈن بىر كېچە ئۇخلىيالمىدى، سىرتتىكى تىۋىشقا قۇلاق سېلىپ، يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ، كېچىدە بىرەر نەرسىنى بايقاش ئۈچۈن، قاراڭغۇدا تىمسىقلاپ بالكونغا چىقتى.

باغ جىمجىت بولۇپ، پەقەت يىراقتىن ئاسىيا بۆرىسىنىڭ ھۇۋلاشلىرىلا ئاڭلىناتتى. پالما دەرەخلىرى سوغۇق شامالدا شالدىرلايتتى، ئودھام كوچىلىرىدا قۇم-بوران ئۈچۈپ تۇراتتى.

بوستانلىق قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەن، ھەتتا ھېلىقى "ئۆي"مۇ تىنچلىنىپ قالغاندى. ئەرەبلەر بۇ يەردىن كەتكەندى، يېقىن ئەتراپتىكى قورغاندىكى ئەسكەرلەرمۇ بۇگۈن سىرتقا چىقىرىلمايتتى، پەقەت قورۇق دەريا قىنىدا كىشىلەر ھېلىمۇ ئالدىراش يۈرەتتى، كېچە قاراڭغۇ بولسىمۇ، ھېرد ئۇ يەردىكى ئەھۋاللارنى كۆرۈپ تۇراتتى. ئاق پەرىجە كىيگەن، تۆگە مىنگەن بىر ئەرەب تۆگىسىنى دەريا قىنىدا ئۇياقتىن-بۇياققا چاپتۇرۇپ يۈرەتتى، ئېغىر تۇياق ئاۋازلىرى ۋە تۆگە ھەيدىگەن چاغدىكى "چوھ!" دېگەن ئاۋازلار ئاندا-ساندا ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بوستانلىقنى بىر توپ ئەسكەر قورشىۋالغاندەك قىلاتتى، ئۇلار قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ ئودھامدىكى ھەر بىر ئائىلىنى ئاختۇرۇپ يۈرەتتى.

كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان خارابە پالما دەرىخى ۋە چاتقاللارنىڭ ئارىسىدا غايىب بولغان، ئۇ يەر قاپقاراڭغۇ، كىشىنىڭ قورققۇسى كەلگۈدەك سۈرلۈك ۋە سىرلىق بولۇپ، رىۋايەتلەردىكى ئەرۋاھلارغا ماكان بولغاندى. خارابىلىكتە قېچىپ ھالىدىن كەتكەن بىر ئادەم ياتاتتى، ئۇنىڭ يېرىلىپ كەتكەن تاپانلىرىدىن قىپقىزىل قان تاماتتى، ئۇ جۈدەپ قورايدەك بولۇپ، تۆگىشىپ

كېتەيلا دەپ قالغان بولۇپ، قۇملۇقتا پاسكىنا بولۇپ كەتكەن بىر پەرىجىنى يېپىنىۋالغاندى.

ئۇ نەم، سېسىق پۇراپ تۇرغان يەر ئاستى ئۆيىدە يېتىپ، بىرەر شەپە بار-يوقلىقىغا قۇلاق سالاتتى. ئۇمۇ ئەرەبلەرنىڭ هايت-هۇيتلىرىنى ئاڭلاپ ياتاتتى.

ئۇ قولىدا بىر خەنجەرنى چىڭ تۇتقىنىچە، يۈز بېرىپ قېلىش ئېهتىمالى بولغان ئەهۋالدىن پەخەس بولۇپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ قولى زەئىپلىك ۋە سوغۇقتىن تىترەيتتى.

ئۇ پات-پات كىرىش ئىشىكىگە ئۆمىلەپ بېرىپ، قۇلىقىنى يەرگە يېقىپ، تۆگە تاپانلىرىنىڭ پوسۇرلاشلىرىغا قۇلاق سالاتتى. تۇياق ئاۋازى ئاستا-ئاستا يىراقلاشقاندىن كېيىن، ئۇ يېنىك تىن ئېلىپ، يەنە يەر ئاستى ئۆيىگە قايتىپ كىرىۋالاتتى.

ئۇ پەرىجىگە يۆگىنىپ، بىر بۇلۇڭدا ياتاتتى. ئۇنىڭ ئولتۇرۇشىپ كەتكەن مەيدىسى جىددىي نەپەستىن بىر كۆتۈرۈلۈپ بىر چۈشۈپ تۇراتتى.

نەم تارتىپ كەتكەن خارابىلىكتە ياتقان بۇ ئادەم خۇددى بىر دۆۋە ئەخلەتكە، بىر باغلام مەينەت رەختكە ئوخشاپ قالغاندى.

ئۇ ئىنتايىن قورقۇپ كەتكەن، تۇنقۇنلۇقتىن قېچىۋاتقان ئادەم ئىدى.

ئۇ هانس شۈبت دوكتورنىڭ دەل ئۆزى ئىدى.

ئاسمان سۈزۈلۈشكە باشلىدى.

مەن بىرئاز كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم، لېكىن قېنىپ ئۇخلىـ

يالمىدىم، چۈنكى مەن قېنىپ ئۇخلاشنىڭ تەمىنى ئۇنتۇپ كەتـ
كەنىدىم. ئۇيقۇ باشتىن-ئاخىر ئۆزگەرمەس، سادىق، ئىشەنچـ
لىك دوست. گىيوتې «ئېگمىنت» دېگەن ئەسىرىدە مۇشۇنداق
دېگەندەك قىلاتتى، ئۇ شۇنداق دېدىمۇ ياكى شۇنىڭغا يېقىنراق
بىرنەرسە دېدىمۇ، تازا ئېنىق ئېسىمدە قالماپتۇ. مەن خېلى
ئۇزاقتىن بۇيان ئۇخلىيالمىدىم، قوغلىغۇچىلارنىڭ ئاۋازىنى
ئاڭلاپ قېلىشتىن قورقۇپ، قۇملۇقتا هە دەپ قېچىپلا يۈردۈم.
ئۇخلاش نېمىدېگەن راهەت-هە!
قۇياش يەنە كۆتۈرۈلدى. قۇملۇقنىڭ چېتىدىكى بۇ بوستانـ
لىقنىڭ ئىسمى ئودهام بولۇپ، بۇنى مەن خېلى بۇرۇنلا بىلەتـ
تىم. مەن بۇ يەردە بىر هەپتە تۇرغان شۇنداقلا ساخالىن قەهۋەـ
خانىسىدا بىر رومكا ئىشتەي هارىقى ئىچكەنىدىم. ئۇ چاغدا
كونكرس ئىسىملىك بىر ئەپەندى يېنىمدىكى پەشتاختا يېنىدا
تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ سەهرايى كەبىر قۇملۇقنىڭ كىندىكىدىن
كېسىپ ئۆتكەندە يولۇققان ئاجايىپ سىرلىق تۇس ئالغان نۇرغۇن
هېكايىلەرنى سۆزلەپ بەرگەنىدى. بىز قۇملۇقنىڭ ئەڭ يىراق
جايلىرىغىچە ئىچكىرىلەپ كىرگەن بۇ ئېكسپېدىتسىيىچىگە هەيـ
رانلىق بىلەن قاراپ قالغانىدۇق. بۇگۈن مەن سېسىق بۇس
چىقىپ تۇرىدىغان بۇ يەر ئاستى ئۆيىدە يىلاندەك تۇگۇلۇپ،
دەسسۇپتىلگەن قۇرتقىلا ئوخشاپ قالدىم.
سىرتتا ئەرەبلەر ئاپتاپتا كۆزەتچىلىك قىلىۋاتاتتى. ئۇلار
ئۇششاق تىجارەتچى ۋە تىلەمچى سىياقىغا كىرىۋېلىپ، كوچىنىڭ
هەممە بۇلۇڭ-پۇچقاقلىرىغا تارقىلىپ، بوستانلىقتىن چىققىلى
بولىدىغان بارلىق ئېغىزلارنى كۆزىتىپ ئولتۇراتتى. بۇ يەردىن

بىرەر ئادەمنىڭ ئۇلارغا سەزدۇرمەي چىقىپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇلار مېنىمۇ سېزىۋالالايتتى، مەن بىرەر ئەسكەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزۈمگە تارتىشتىن ئىلگىرىلا ئۇلار يۇشۇرۇنۇپ تۇرغان يېرىمدىلا مېنى ئۆلتۈرۈۋېتەتتى. مېنىڭ ئەركىنلىككە قاراپ يۈگۈرگەن ۋاقتىم دەل ئۆلۈمگە قاراپ يۈگۈرگەن ۋاقتىم بولاتتى!

يورۇقلۇق تورۇس يوچۇقلىرىدىن ۋە قويۇق چاتقال ئاراچىلىرىدىن شۇڭغۇپ ئۆتۈپ يەر ئاستى ئۆيىگە چۈشۈشكە باشلىدى. زەيلىشىپ كەتكەن بۇلۇڭدا قۇرت-قوڭغۇزلار مىغىلدايتتى. بۇ يەردە يەنە خېلى چوڭ-چوڭ ئۆمۈچۈكلەرمۇ بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ تارتقان تورلىرى يوچۇقلاردىن چۈشكەن نوردا يالتىرايتتى. مەن بۇ قۇرت-قوڭغۇزلارنىڭ زەھەرسىز ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلسەمۇ، لېكىن بۇلار مېنىڭ ھۆ قىلغۇمنى كەلتۈرەتتى.

ماڭا بۇ يەر بىخەتەرمىدۇ؟

ئىشىنمەنكى، مېنىڭ بۇ باغقا كىرىپ، بۇ يەردە يوشۇرۇنۇۋالغىنىمنى ھېچكىم كۆرمىدى. ھەممە ئۆيلەرنىڭ چىراغلىرى ئۆچۈرۈلۈپ، پەنجىرلىرى يېپىلغان، ھەتتا پۇتۇن باغ كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ھېلىقى رېشاتكىلىق بالكوننىڭ كەينىمۇ قاپقاراڭغۇ.

تەلىيىم تازا ئوڭدىن كېلىپ، بۇ خىلۋەت باغنى تېپىۋالدىم! مەن ئاللىقاچان ھېرىپ، بۇ ئودھامنىڭ قەيىرىگە يوشۇرۇنسام بولىدىغانلىقىنى بىلمەي تۇراتتىم، ئۇچ كۈن بۇرۇن ئوممانىڭ ئادەملىرى مېنى بارا ئىسىملىك كىچىك بوستانلىقتا بايقاپ قالدى، ئۇلار مېنى قۇملۇقتىن ئۆتۈپ تاكى ئاتلاس تاغلىرىنىڭ ئېتەكلىرىگىچە قوغلاپ باردى. بۇ ئەسەبىيلەرچە قوغلاش

ئىدى، كېچىسى مەن ئۇلاردىن قېچىپ قۇتۇلدۇم، لېكىن كۈن-دۈزى ئۇلار يەنە يېتىشىۋالدى، مەن ئاقساپ قالغان تۆگەمگە يۆلىنىپ، قۇملۇقنىڭ ئويمان يېرىدە يېتىپ، ئۇلارنىڭ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان چاغدىكى قۇم بارخانلىرىغا چۈشكەن يانتۇ سايىلىرىنى كۆردۈم.

بۇ كۈنلەردە، مەن بىر ھايۋاننى ياخشى كۆرۈش ئادەمنى ياخشى كۆرۈشتىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتىم. ئەگەر بۇ ساداقەتمەن تۆگە بولمىغان بولسا، مەن قايسى ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاتتىمكىنە؟ ئەگەر مەن ئۇنى مىنمىگەن، ئادەمنى كۆيدۈرگۈدەك تومۇز ئىسسىقىدا ھەيدىمىگەن بولسام، ئۇ ئاقساپ قالغان پۇتلىرىنى سۆرەشتۈرۈپ ماڭمىغان بولسا، ئۆزۈم پىيادە مېڭىپ، قانچىلىك يىراققا بارالايتتىمكىنە؟ بىز بىر-بىرىمىزگە يۆلىنىپ، قۇملۇقتا تۇنىدۇق. ئاچلىققا بىرلىكتە بەرداشلىق بەردۇق. نۇرغۇن كۈنلەردىن كېيىن، بىز قۇملۇقتا تۇنجى قۇدۇقنى كۆرگىنىمىزدە يەنە بىرلىكتە خۇشال بولدۇق، تىرناقلىرىم بىلەن ئۇچ سائەت كولىغاندىن كېيىن چىققان لاي-قۇم ئارىلاش سۇنى بىرلىكتە ئىچتۇق.

بىز يەنە يولغا چىقىپ، چەكسىز كەتكەن قۇملۇققا كىرىدۇق، ئادەمنى كۆيدۈرگۈدەك ئىسسىقتا ئۇپۇق خۇددى قازان قاينىغاندەك تەۋرەيتتى. . . ھازىر مانا مەن بۇ يەردە يېتىپتىمەن، ھېرىپ ھالىم قالمىدى، پۇتۇن بەدىنىم ئۇرۇپ چېقىۋەتكەندەك ئاغرىۋاتىدۇ، يەنە قاچالىغۇدەك ماغدۇرۇم يوق. ئەگەر ھازىر ئۇلار كېلىپ مېنى تۇتماقچى بولسا، مەن قارشىلىق كۆرسەتمەيمەن. مەندە قارشىلىق كۆرسەتكۈدەك كۈچ يوق. . .

خاتىرە يېزىشنى ۋاقتىنچە توختىتىپ تۇراي، مەن ئۈستىدىكى ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلاپ، يەر ئاستى ئۆيىنىڭ چىقىش ئىشىكىگە قاراپ ئۆمىلىدىم. ھۇ ئۆلمىگۈر، باياتىن يازغانلىرىمىنىڭ ھەممىسى بىكار گەپ ئىكەن-دە. . . ھەرقانداق ئادەم جان تىكىپ ئېلىشماي قالمايدىكەن. مەن چىقىش ئېغىزىغا ئۆمىلەپ كېتىۋېتىپ سىرتقا قارىدىم. بىر ئېگىز بويلۇق ئەرەب خارابىلىكتە تۇرۇپ، چاتقاللار ئارىسىدىن بىرنەرسىگە دىققەت قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇچىسىغا كۆچمەن چارۋىچىلارنىڭكىدەك قوش يوللۇق پەرىجە كىيمەي، كەشتىلەنگەن ئۇزۇن يىپەك پەرىجە كىيىپ، بېشىغا پارقىراق يىپەك بۆك كىيىۋالغان بۇ ئەرەب ئوممانىڭ ئادىمى ئەمەس ئىدى. ئۇ چوقۇم باغ ۋە بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى ئىدى. ناۋادا مېنى كۆرۈپ قالسا، ئۇمۇ مېنى سېتىۋېتىدۇ.

ئۇ، كىشىلەرنىڭ ناھايىتى قىممەتلىك بىر ئاق تەنلىكنى ئىزدەۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭ شىمالىي ئافرىقىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتەلەيدىغانلىقىنى ناھايىتى تېزلا بىلىۋالىدۇ. . . ئۇنىڭ ئۆمۈچۈك ۋە قۇرت-قوڭغۇزلار مىغىلداپ تۇرغان ئۆڭكۈردە ئارام ئېلىۋاتقاندا تېپىلغانلىقى دۇنيا تارىخىدا ھەقىقەتەنمۇ بىر كۈلكىلىك ئىش بولۇپ قالىدۇ.

مەن ئۆزۈمنى خېلى تىنچلىنىپ قالغاندەك ھېس قىلدىم. يەر ئاستى ئۆيىنىڭ ئۈستىدە تۇرغان ئەرەب خارابىلىكتىن كەتتى. مەن يېنىمچە يېتىپ، كۆزۈمنى يۇمۇپ بىرەر سائەتتەك دەم ئالدىم. بۇ كەيپىياتىمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ماڭا يېڭىدىن كۈچ-قۇدرەت ئاتا قىلدى. مەن ھىندىستاندىكى يوگا مۇرىتلىرىـ

ىنىڭ قانداق قىلىپ سۈكۈت ئىچىدە تۇرۇپمۇ ھاياتتىن لەززەت ئالالايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتىم. . . بىزنىڭ تېنىمىزدە مانا مۇشۇنداق نۇرغۇن سىرلار بار ئىكەن ئەمەسمۇ.

مەن كېيىنكى قەدەمنى قانداق بېسىش ئۈستىدە باش قاتۇر-دۇم. ئودھامدا قېچىشقا خاتىمە بېرىپ، چوقۇم خارابىلىكنىڭ يەر ئاستى ئۆيىدىن ئەركىنلىككە چىقىشىم كېرەك، بولمىسا مەن ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ ئېرىشەلمەيمەن! بۇنداق كېتىۋېرىشكە بولمايدۇ، چۈنكى مېنىڭ ئەمدى چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى. ئومىمانىڭ ئادەملىرى ھويلا بىلەن قىسىم ئوتتۇرىسىدا مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن ئىلگىرى، مەن بۇ ھويلىدىن مەلۇم بىر كې-چىسى قېچىپ چىقىپ، ھەربىي قىسىم تۇرۇشلۇق جايغا بېرىپ پاناھلىنىشىم كېرەك. بۇ پەقەت نەچچە سېكۇنتلىق، ناھايىتى خەتەرلىك تەۋەككۈلچىلىك، لېكىن مېنى قۇتقۇزىدىغان بىردىن-بىر چارە.

ۋاقىتلىق بىخەتەرلىك تۈيغۇسى ئىچىدە قورسىقىمنىڭ چې-دىغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە ئېچىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلـ-دىم. مەن ئاخىرقى قېتىمقى ياۋا چىلان ۋە تاتلىق-تۇرۇمنى قاچان يېگەنلىكىمنى ئەسلىيەلمىدىم، گۆشنىڭ تەمىنى ئاللىقا-چان ئۇنتۇپ كەتتىم. تۇنۇگۈن مەن ئاچلىق ئالدىدا تىز پۈكۈش كېرەكمۇ ياكى ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ئاچلىققا بەرداشلىق بېرىش كېرەكمۇ دېگەن سىناققا دۇچ كەلدىم. مېنىڭ تۆگەم، مېنىڭ ئەڭ سادىق دوستۇم ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ قانداق ئۆلۈپ قالغـ-ىنىنى ئۆزۈممۇ بىلمەي قالدىم. پەقەت ئۇنىڭ تۈيۇقسىز ئالدىنقى ئىككى تىزىنى ئېگىپ، يېنىچە يىقىلىپ چۈشۈپ، يەردە ياتقىنىـ-

ىىلا كۆردۇم. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئۇستۈېشىمدىكى قۇم-
لارنى قېقىۋاتقاندا، نەپىسى ئاجىزلىشىپ، كۆزلىرىنى يوغان
ئېچىپ قايغۇرغان ھالدا ماڭا قارىدى. مەن ئۇنىڭ بېشىنى قۇچە-
قىمغا ئېلىپ، بىرەر سائەت ئولتۇردۇم، ئۇ ئاخىر ئۇن-تىنسىز-
لا جان ئۈزدى، خۇددى مېنى قۇملۇقتا ئۇستىگە مىندۇرۇپ
ماڭغاندەك، قىلچىمۇ باشقىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغىمىدى. . .
ئۇ ئاشۇنداق كۆزلىرى قېتىپ قالغان ھالدا نەپەس ئېلىشتىن
توختىدى.

مۇشكۇل ئەھۋالدا قالغان ئادەم مۇشۇنداق چىدامسىز بولۇپ
قالىدىكەن. مېنىڭ كاللامغا كەلگەن بىرىنچى خىيال قايغۇرۇش
ئەمەس، بەلكى گۆشكە بولغان تەشنالىق بولدى.

يەپ تۇگەتكۇسىز گۆش.

يېڭى گۆش. . . مەن قان تېمىپ تۇرغان خام گۆشتىن
يېسەممۇ بولاتتى. . . شۇتاپتا مېنىڭ نەپسىم تاقىلداپ تۇراتتى،
ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇققا چىدىماي كېتىۋاتاتتىم. تۆگە گۆشىنىڭ
تەمى ياخشىمىش. . . قېنى ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرارمىش دەپ
ئاڭلىغانمەن. . . قانداقلا بولمىسۇن قانمۇ بىر خىل سۈيۇقلۇق-
تە. . . ئاغزىمغا سېرىق سۇ يىغىلىپ كەتتى. . .

مەن بۇ ساداقەتمەن ھايۋاننىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، قولۇمغا
خەنجەرنى ئېلىپ، ئۇنىڭ گۆشىنى كەسمەكچى بولدۇم.

مەن ياۋايى ئادەملەردەك، بىر قېتىم قورساق تويغۇزۇش
كويىدا ئاشۇنداق قىلماقچى بولدۇم، لېكىن مەن ئاخىر ئۇنىڭغا
تەگمەي، ئۇنى سار ۋە ئاسىيا بۆرىلىرىنىڭ مەززە قىلىشىغا
قالدۇردۇم. مەن يەنە يولۇمنى داۋاملاشتۇرۇپ، پىيادە مېڭىپ

ئودهامغا كەلدىم. ھېسسىياتلىق بولۇش—ھەقىقەتەنمۇ بىز ئىنسانلارنى ئازابلايدىغان بىر ئىش ئىكەن.

باغدىن يېنىك ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى... يېنىك ئاياغ تىۋىشى... بۇ ئاياغ تىۋىشى يىپەك پەرىجە كىيگەن ئەرەبنىڭ ئاياغ تىۋىشىغا ئوخشىمايتتى. ئاياغ تىۋىشى مەن يوشۇرۇنۇپ ياتقان يەرگە كەلگەندە توختىدى... باش ئۈستىمدىلا توختىدى... ئارقىدىن يەر ئاستى ئۆيىنىڭ ئۆرۈلۈپ چۈشكەن پەلەمپىيىگە كېلىپ... يەنە توختىدى...

ئاھ خۇدا، تۈگىشىدىغان بولدۇم! بۇنىسى كۆڭلۈمگە ئايان بولدى. لېكىن مەن قولۇمدا خەنجەرنى تۇتقىنىمچە ئۆلۈمەن... ھەرگىزمۇ تەسلىم بولمايمەن...

چاتقاللىقتىن شالدىر-شۇلدۇر قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى... ھازىر خاتىرىنى ئاخىرغىچە يېزىۋېتىشىم كېرەك... گەرچە مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي، شادلىقتىن سەكرەپ تەنتەنە قىلغان بولسامۇ يازاي... پەلەمپەيدىن توروك-توروك قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئالما، نەشپۈت، تاتلىق ئاپېلسىن، شېرىن تەمى تىلنى يارىدىغان چىلگىلەر... ئايىغىم ئاستىغا دومىلاپ چۈشتى.

ھاياتلىق... ھاياتلىق ماڭا يەنە قۇچاق ئاچتى! مەن قۇتقۇزۇلدۇم!

مەن ھېچنېمىگە قارىماي پەلەمپەيگە قاراپ ئېتىلدىم، ھايا-جان ئىچىدە توۋلىغىنىمچە يۇگۈرۈپ چىقىپ قۇياش نۇرىغا چۆمۈلدۈم. خارابىلىكتىكى چاتقاللىقتا ھېچكىم يوق بولۇپ، پەقەت پالما دەرەخلىرى ئارىسىدىن شىپىرلىغان ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلىدىم ھەم بىر قىزنىڭ باغقا يۇگۈرگىنىچە كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىدىم

نى كۆردۇم.

بەئەينى بىر پەرىزات. . . مەن ئاخىر قۇتقۇزۇلغانلىقىمنى بىلدىم. . .

سەھەر، ھاۋا ئوچۇق ۋە ئىللىق ئىدى. قۇياش ئالتۇن نۇرلىرىنى پالما دەرىخىنىڭ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن يەر يۈزىگە چېچىپ، ئوتلاقنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈۋەتكەنىدى. ھېرد ئەتىگەندىلا باغقا كىردى. ئۇ بوبونى يېتىلىۋالمىغانىدى، بۇ، خارابلىكتە ئولتۇرۇپ ئۇنى كۆزىتىۋاتقان فاتىخنىڭ ئويلىمىغان يېرىدىن چىقتى. مايمۇننىڭ ئۆيدە تىتىلداپ چىرىلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھېردنىڭ ئاشپەز ئايال ئەپكىلىپ بەرگەن بىر سېۋەت مېۋىنى ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان تامنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ يەۋاتقانلىقى فاتىخنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇردى.

فاتىخ بېشىنى چايقىغىنىچە ئاستا ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ، بۇ يېڭى بايقاشنىڭ قانداق غەيرىي يېرى بارلىقىنى بىلەلمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ ئەتىگەندىكى كۈندىلىك خىزمىتىگە كىرىشىپ، ھېلىقى "ئۆي"لەرنىڭ ھېساباتىنى بىر-بىرلەپ چىقىرىشقا، ئالجىر ۋە كونستانتىندىكى شۆبىلىرىدىن كەلگەن خەت-چەكلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا باشلىدى.

ھېرد تام تۈۋىدە بىرەر سائەتچە ئولتۇردى، لېكىن تامنىڭ يېرىقىدىن قۇرۇق دەريا قىنىدىكى قىزىق مەنزىرىنى تاماشا قىلماي، كۆيۈپ كەتكەن خارابلىكنى كۆزىتىپ ئولتۇردى. ئۇ ئالمىنى ناھايىتى ئاستا يېدى، ھەتتا يېرىم سائەتكىچە يەپ بولالـ

ماي، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، باغنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئۆرۈلۈپ كەتكەن ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئۇ قەدىمىنى توختىتىپ، يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغان خەۋپتىن تەشۋىشلەندى. ئاخىرىدا كۆيۈپ كەتكەن ئۆينىڭ كىرىش ئېغىزىغا بېرىپ تىكشاپ باقتى.

خارابلىك جىمجىت بولۇپ، كۈل بىلەن كۈچلەنگەن تۈپ-راقتا ياۋا ئوت-چۆپلەر ئۆسۈپ كەتكەندى، ئوتتۇرىدىكى يەر ئاستى ئۆيى بىلەن تۇتاشقان پەلەمپەينىڭ ئۈستىدە خىش-كېسەك پارچىلىرى چېچىلىپ ياتاتتى.

"بەلكىم مەن بىرەر ئوغرى ياكى قاتىلغا يارەم قىلىۋاتقان بولىشىم مۇمكىن، ئۇ ئېغىر جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلار ئۇنى ئىزدەۋاتقان بولۇشى مۇمكىن" دەپ ئويلاپ قالدى ئۇ تۇيۇقسىز. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىدە يەنە دەرھال توسۇۋالغىلى بولمايدىغان بىر خىل قارشىلىق پەيدا بولدى. "ئالتۇن زەنجىر ۋە ھەشەمەتلىك ئۆي مېنىمۇ بۇ يەردە قاماپ تۇرۇۋاتىدىغۇ، ئۇنداقتا بۇمۇ بىر خىل جىنايەت ئەمەسمۇ؟ كىم مېنىڭ تەقدىرىمگە ئىچ ئاغرىتىپ، قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشىمغا يارەم بېرىدۇ؟"

ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇ ئۆزىنىڭ گۇمانلىرىنى يوققا چىقىرىپ، يەر ئاستى ئۆينىڭ پەلەمپەيى يېنىغا كېلىپ، لىق بىر سېۋەت مېۋىنى پەلەمپەيدىن تۆكۈۋەتتى. يەر ئاستى ئۆيىدىن توۋلىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ، بۇرۇلۇپلا قاچتى. خۇددى ئارقىسىدىن بىركىم قوغلاۋاتقاندەك، كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراشقىمۇ ئۇلگۇرمەي، ئۇچقاندەك يۈگۈرگىنىچە باغدىن كېسىپ ئۆتۈپ، ئۇدۇل ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ بوبودىن ئانچە

يىراق بولمىغان دىۋانغا ئۆزىنى ئېتىپ، بېشىنى ئىككى قولى ئارىسىغا ئېلىۋالدى.

ئۇ فاتىخنىڭ كېلىشىنى كۈتتى، لېكىن ئۇ كەلمىدى. ياش ئايال ئاشپەز سېۋەتنى ئالغىلى كېلىپ، شۇنچە كۆپ مېۋىنىڭ يوقاپ كەتكىنىگە ھەيران قالدى.

چۈشتە، ھېرد ناھايىتى ئاز تاماق يېدى. جىددىيلىشىش ۋە خاتىرجەمسىزلىك ئۇنىڭ گېلىنى بوغۇۋالغاندەك قىلاتتى. ئۇ، فاتىخنىڭ ھەر كۈنى چۈشتە ئەكەلدۈرۈپ بېرىدىغان چوڭ تەخسىدىكى تاماق-قورۇملاردىن پەقەت بىر نەچچە قوشۇقلا يېدى. ئۇ بۇگۈن يالغۇز تاماق يېيەلىگەنلىكى ئۈچۈن ئىنتايىن رازى بولدى. فاتىخ بىسكراغا بىر تاشقى سودا شىركىتى بىلەن بىر مۇھىم سودا ئۈستىدە سۆھبەتلەشكىلى كەتكەنىدى.

تاماقتىن كېيىن، ئۇ يەنە بالكون رېشاتكىسىنىڭ يېنىدا خارابىلىكتىكى شەپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇردى. ئۇ بۇ يەردىن خارابىلىكنى ئېنىق كۆرەلەيتتى، خارابە ئاۋۋالقىدەكلا ھېچقانداق شەپىسىز ھالدا قۇياش نۇرىدا جىمجىت ياتاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ چاتقاللىقتىن بىر ئاق چېكىتنىڭ غىل-پال ئۆتكەنلىكىنى كۆرگەنلىكىگە ئىشىنەتتى، شۇتاپتا ئۇنىڭ يۈرىكى ئىنتىزارلىق ۋە جىددىيلىشىش ئىچىدە سوقۇشتىن توختاپ قالغاندەك ئىدى. ئۇنداقتا بۇ بىر خىيالمۇ تۇيغۇمىدۇ؟

فاتىخ ئۆيدە بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ يەنە بىر قېتىم باغقا كىرىشكە جۈرئەت قىلدى. ئۇ خارابىلىككە يېقىن جايدىكى مۇخلار ئۆسۈپ كەتكەن بىر تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، يېرىق تامغا يۆلەنگىنىچە يالغاندىن ئاپتاپقا قاقلانغان قىياپەتكە كىرىۋالدى.

ئۇ كەينى تەرىپىنىڭ يەر ئاستى ئۆيىگە كىرىش ئېغىزى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، ئۇ يەردىن ئازراقمۇ شەپە ئاڭلانمايتتى. قارىغاندا قاچقۇن خەۋپ-خەتەرنى ھېس قىلىپ، قېچىشقا تەييارلىق كۆرۈپ ئەڭ ئاستىنقى پەلەمپەيدە تۇرغىنىچە ئۇستىدىكى شەپىگە قۇلاق سېلىۋاتقان بولسا كېرەك. "بىر ئامال قىلىپ بېشارەت بېرىشىم كېرەك،—دەپ ئويلىدى ئۇ كۆڭلىدە،—مەن ئۇنىڭ دۇشمىنى ئەمەس، ماڭا ئىشەنسە بولىدۇ."

شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر قىسقا گېرمانىيە بالىلار ناخشىسىنى ئېيتىشقا باشلىدى. ئۇ ناخشا ئېيتىۋېتىپ، تۇيۇقسىز قانداق قىلىپ بۇ ناخشىنى تاللاپ ئېيتقىنىنى چۈشىنىپ يېتەلمىدى.

ئۇ ياڭراق، بالىلارنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئاۋازى بىلەن تۆۋەندىكى ناخشىنى ئېيتتى:

ئانام بىزنىڭ ھويلىغا،
تېرىپ قويدى ماش-پۇرچاق.
چۈكۈلدىشىپ چۈجىلەر،
كەلدى بولۇپ چوقۇماق.
چۈجىلەر ھەي چۈچىلەر،
بولدىغۇ ئىش بەك چاتاق.
ئاتا-ئانام سىلەرنى،
كۆرسە قىلارمىز قانداق...

ئۇ ناخشىسىنى توختىتىپ ئەتراپقا قۇلاق سالدى.
ھەممە يەر جىمجىت ئىدى.

قۇرۇپ كەتكەن دەريا قىنىدا تۈيۈقسىز ئىككى تىجارەتچى-
نىڭ ئۇرۇشقان ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ بوم
ئاۋازى باغنى بىر ئالدى، كېيىن ئۇلار ئۇ يەردىن كېتىپ
قالدى.

يەنە جىمجىتلىق باشلاندى.

يەر ئاستى ئۆيىدىكى ئەر ئېھتىمال ئىككىلىنىۋاتقان، باش-
قىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويۇشتىن ئەنسىرەۋاتقان بولسا
كېرەك. ھېرد كۆڭلىدە شۇنى ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇرۇ-
لۇپ، يەر ئاستى ئۆيىنىڭ كىرىش ئېغىزىغا قاراپ بېقىشقا جۇر-
ئەت قىلالمىدى.

شۇڭا ئۇ بالىلار ناخشىسىنى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن،
ھېلىقى ئەرنىڭ ئۆزىنىڭ كەينىدە تۇرغىنىنى سەزمىدى.

شۇبىت ئەمدىلا ئېغىز ئاچاي دەپ تۇرىشىغا، تۈيۈقسىز تىجا-
رەتچىلەرنىڭ پاراڭلاشقان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ يەنە يەر ئاستى
ئۆيىگە قايتىپ كىرىپ، ئاۋاز يېقىنلىشىۋاتامدۇ-يوق دەپ تىڭ-
شاپ باقتى.

پاراڭ ئاۋازى ئاستا-ئاستا يىراقلاشقاندىن كېيىن، ئۇ تۆۋەن
ئاۋازدا سورىدى:

—سىز كىم؟

ھېرد نېمىس تىلىنى ئاڭلاپ قورقۇپ كېتىپ، قانداق جا-
ۋاب بېرىشىنىمۇ بىلەلمىدى. بۇ چاغدا "ئۆي"دىكى بىر كۆزەتچى
باغقا كىرىپ، خارابىلىككە قاراپ كەلدى.

—ئادەم كەلدى! —دېدى ھېرد چاققانلىق بىلەن، —تېز
چۈشۈپ كېتىڭ! مەن بۇگۈن كېچىدە يەنە خارابىلىككە كېلەي.

ئۇئورنىدىن تۇرۇپ، ئېگىلىپ، گۈل ئۈزۈۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالدى. بىر قولىدا گۈلنى تۇتۇپ، ئازراق چۆچىگەندەك قەددىنى رۇسلاپ، ئۆزىگە يېقىنلا كېلىپ قاراپ تۇرغان كۆزەت-چىنى كۆردى.

ئۇ ھېردقا بىر نېمىلەرنى دېدى، لېكىن ئۇ ئەرەبچە سۆزلە-گەنلىكتىن، ھېرد ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى چۈشەنمەي بېشىنى چايقاپ، تام تۈۋىگە داجىدى.

شۈبت يەر ئاستى ئۆيىنىڭ ئاستىنقى پەلەمپېيىدە تۇرۇپ، ئۈستىدىكى تىۋىشقا قۇلاق سېلىپ تۇراتتى. ئۇ كۆزەتچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، نېمە دېگەنلىكىنى ئېنىق چۈشەندى. كۆزەتچى شۇ قەدەر ئۆكتەم بولۇپ، ھېلىقى خانىمنى بىشەملىك بىلەن ھاقارەتلەۋاتاتتى. ئۇ كۆزەتچىنىڭ بۇ قىزغا قىلغان پەس-چاكىنا سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، لېۋىنى چىڭ چىشلىدى.

ئۇ پۈتۈن بىر كۈندۈزى يەر ئاستى ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، مېۋە-چېۋە يېدى. ئۇ تېنىنىڭ خۇددى بىر پارچە بۇلۇتتەك يېمەكلىكنى سۈمۈرۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. چۈشكە يېقىن، ئۇ يەر ئاستى ئۆيىنىڭ ئەڭ قاراڭغۇ بۇلۇڭىدا خۇددى كىرپىدەك تۇگۇلۇپ بىرئاز ئۇخلىدى. ئۇ ئويغانغاندا يىپەك پەرىجە كىيگەن ھېلىقى ئېگىز بويلۇق ئەرەب يەنە خارابلىكتە تۇراتتى. شۈبت ئۈستۈنكى ئەگمە ئۆگزىنىڭ يوچۇقىدىن بۇ كىشىنىڭ يېقىنلا يەردە تۇرغانلىقىنى ئېنىق كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ پۇشۇلداپ تىنغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ كەتتى.

چۈشتىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنى ئىزدەۋاتقانلارنىڭ قۇرۇق دەريا قىنىدىكى ۋاراڭ-چۇرۇڭلىرىنى ئاڭلىدى. ئۇلار بوستانلىق-

نى هازىرغىچە ئاختۇرۇۋاتاتتى، ئۇششاق تىجارەتچى قىياپىتىدە ياسىنىۋېلىپ، ئۆيمۇ ئۆي، ھويلىمۇھويلا كىرىپ ئىزدەۋاتاتتى، ئۇلار ھەتتا ئىككى مولامنىڭ ھەمراھلىقىدا، مەزىنگە قارا چىراغ كۆتۈرتىپ، ئىزلىمىگەن مەسچىت ۋە يەر ئاستى يوللىرىنى مۇ ئالا قويماي ئاختۇرۇپ چىقتى.

بۇ ۋاقىتتا ھېرد سىرتقا چىقماي، بالكون رېشاتكىسىنىڭ ئالدىدا خارابلىككە قاراپ ئولتۇردى. بوبو ئۇنىڭ يېنىدىكى خۇرۇم ئورۇندۇقتا چىشلىرىنى ھىڭگايتقىنىچە ئويناپ ئولتۇراتتى. فاتىخ بىر قېتىم كېلىپ، ئۇنىڭغا بىر نېمىلەرنى دېدى، ئۇ ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن بىر ئىشنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ، بېشىنى چايقاپ، ئۆزىنىڭ ھېرىپ كەتكەنلىكىدىن ئېنىق بېشارەت بەردى. فاتىخ تېزلا چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ "ئۆي"گىمۇ ئوممانىڭ بىرمۇنچە ئادەملىرى كەلدى. ئۇلار قىزلاردىن سوراپ، يەر ئاستى ئۆيلىرى ۋە ياتاقلارنى ئاختۇرۇپ، ئاندىن ھېردنىڭ بالكونى ئاستىغا كەلدى. فاتىخ بۇ ئالاھىدە ئۆيدە كىمنىڭ تۇرىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇلار باشلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، بالكونغا قاراشتى، بۇلار ساپلا ياۋايى تەبىئەتلىك يىگىتلەر بولۇپ، قاپقارا بۇرۇت قويۇۋالغاندى. جىگەر رەڭ، چاسا يۈزلىرىنى قورۇق بېسىپ كەتكەن بولۇپ، بۇ قورۇقلار بەئەينى ھوججال تېغىنىڭ جىلغىلىرىغا ئوخشايتتى، ئۇلار يەنە باغنى ئاختۇرۇشقا كېتىشتى.

ھېرد رېشاتكىنى چىڭ تۇتقىنىچە ئۇلارغا قارايتتى.

بوبو ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، تۈكلىرىنى ھۇرپەيتكىنىچە ھەرخىل قىلىقلارنى چىقىرىپ ئوينايتتى.

ئۇلار خارابىلىك يېنىغا كېلىپ، بىر ئايلىنىپ، كۆيۈپ ئۆرۈلۈپ چۈشكەن ئەسكى تام ۋە قويۇق چاتقاللىقنى تەكشۈرۈپ چىقتى.

ھېرد يۈرىكىنىڭ ئاغزىغا قاپلىشىپ قېلىپ، نەپەس ئالالماي قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. جىددىيلىشىش ۋە ۋەھىمىدىن ئۇنىڭ گېلى بوغۇلۇپ قالغاندەك قىلاتتى.

ئۇ ئورندا ئولتۇرالماي قالدى، قورققىنىدىن تىترەپ، كۆڭلىدە "ئاھ خۇدا، ھەرگىز چاتاق چىقىپ قالمىسۇن" دەپ تىلىدى. قاچقۇچى نېمىس تىلىدا سۆزلەپ، ئۇنى ھەيران قالدۇردى. ئودھامدا بىر گېرمانىيىلىكنى ئەرەبلەرنىڭ ئاختۇرۇپ يۈرگىنى نېمىسى؟ ئۇ، بۇ سىرنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى. بەلكىم ئۇ چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ ئەسكىرىدۇ؟ چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ ئىچىدىمۇ نۇرغۇن گېرمانىيىلىكلەر بار، بۇ ياشلار يۈرتىدا ئۇمىدسىزلىنىپ، تەۋەككۇلچىلىك ئىچىدىن تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى ئىزلەشكە ئۇمىد باغلىغان. شۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە ھەپتىدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىكى مەنىۋي تۇۋۇرۇك ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ، خۇددى قۇملۇققا ئوخشاش ئاپتاپقا قاقلىنىپ قۇرۇپ كەتكەن، ئۇلار بۇ يەردە ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەپ، ئاخىر يەنە مۇشۇ يەردە ئۆلگەن.

ھېرد كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. ئۇ جىددىيلەشكەنسىرى ئاۋازىنى شۇنچە قاتتىق چىقىرىپ، ۋارقىرىۋېتىشكە تاس-تاماس قالدى، ئۇ مۇشۇنداق قىلغاندا ئاندىن كۆڭلىدىكى غايەت زور بېسىمدىن قۇتۇلالايدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا، ھېلىقى ئەرەبلەر فاتىخ بىلەن بىللە خارابىلىكتىن ئايرىلىپ، قۇرۇپ

كەتكەن دەريانغا يېقىن قاشا تامنىڭ يېنىغا كېلىپ بولغانىدى.

بېسىۋالغىلى بولمايدىغان بىر خىل غەلىبە شادلىقى ھېرد-نىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىۋالدى، ئۇنىڭ تەنتەنە قىلغۇسى كې-لىپ كېتىپ، خۇشاللىقىدىن بوبونى كاپلا قىلىپ تۇتۇپ قۇچاق-لىۋالدى. مايمۇن چىرىلدىغىنىچە ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا بېرىۋالدى-دە، ئايال خوجايىنىغا تەشۋىشلىنىپ قارىدى.

فاتىخ ۋە ئوممانىڭ ئادەملىرى باغدىن ئايرىلىپ، ئادەتتە توم تۆمۈر زەنجىر بىلەن ئېتىپ قويۇلىدىغان كىچىك ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى. ئۇلار دەريا قىنىدىن ئاساسىي كوچىغا قاراپ مېڭىپ، كۆزدىن غايىب بولدى.

شۇېت يەر ئاستى ئۆيىدە تۇرۇپ، قوغلىغۇچىلارنىڭ سۆزد-نى ۋە بارغانسېرى يىراقلاپ كېتىۋاتقان ئاياغ تىۋىشىنى ئېنىق ئاڭلىدى. فاتىخ ئۇلارغا كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان خارابىلىك توغ-رىسىدىكى ھېلىقى رىۋايەتنى سۆزلەپ بەردى. ئۇ مەنمەنلىك بىلەن:

—بۇ يەردە يوشۇرۇنۇۋالغان ئادەم يوق، مېنىڭ بېغىمدا ئاق تەنلىكلەرنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، —دېدى.

شۇېت سەل ئالدىغا ئېڭىشىپ، جاۋاب كۈتتى. لېكىن ھېچ-كىم جاۋاب بەرمىدى، ئۇ پەقەت بارغانسېرى يىراقلاپ، ئاخىر غايىب بولغان ئاياغ تىۋىشىنىلا ئاڭلىدى. ئۇ يېنىك تىن ئېلىپ، سېسىق بۇس چىقىپ تۇرغان بۇلۇڭغا كېلىپ ئولتۇرىۋىدى، يەردە ئۆمىلەپ يۈرگەن ئىككى پارقىراق قوڭغۇز قورقۇپ قېچىپ

كەتتى.

مانا بۇ ئاخىرقى بىر كۆرۈنۈش. مەن شۇلارنى ئويلىغاچ پېشانەمدىكى سوغۇق، يېپىشقاق تەرلەرنى سۈرتتىم. باياتىن ئۇلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، لاغىلداپ تىترەپ، قورقۇپ كەتكەندىدىم، مانا ھازىر ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى ئارام ئېلىشىم، ياخشىراق ئارام ئېلىشىم كېرەك...

مەن ياخشىراق ئۇخلۇۋېلىشىم، يېيىش-ئىچىشتىن باشقا ھېچ ئىش قىلماي، ئۇچ-تۆت كۈنگىچە ياخشى ئۇخلۇۋېلىشىم كېرەك، مەن ھازىر ئۇزۇن يىللارغىچە قەپەزگە سولىنىپ، تۈيۈقسىز كەڭ زېمىنگە چىقىپ، ئەركىنلىككە ئېرىشكەن ھايۋاندەك، نېمە قىلىشىمنىمۇ بىلەلمەي قالدىم. ھەي شۇېت، ئەمدى بىركىم سېنىڭ پېيىڭگە چۈشمەيدۇ، بىردەممۇ كۆزىنى ئۈزمەي، ھەتتا تەرەت سۈندۈرۈشىڭدىن تارتىپ تاكى ھەربىر قىلمىش-ئەتمىشىڭگىچە كۆزىتىپ يۈرمەيدۇ. ھازىر بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ، نۇرغۇن ئەسلىمىلىرىڭ ئىچىدىكى بىرى بولۇپ قالدى.

ئاشۇ بىرنەچچە سائەت ئىچىدە ئۇ ھېلىقى سىرلىق ئىش ئۈستىدە قاتتىق ئويلاندى: نېمىسچە ناخشا ئېيتقان، ئۇنىڭغا نېمىس تىلىدا سۆز قىلغان بۇ قىز كىم؟ ئۇ قانداق قىلىپ بۇ ئۆيگە كىرىپ قالدى؟ گەرچە ئۇ كېچىدە ئۇنى راستىنلا كۆرۈپ قالغان بولسىمۇ پاش قىلىپ قويماي نېمىشقا يەنە يەر ئاستى ئۆيىگە مېۋە تۆكۈپ بېرىدۇ؟ ئۇنىڭ ئېيتقىنى بىر بالىلار ناخشىسى ئەمەسمۇ؟ بۇ قەدىمىي بالىلار ناخشىسى ئۇنىڭ كاللىسىغىمۇ خېلى چوڭقۇر ئورنىشىپ قالغاندەك قىلاتتى.

ئانام بىزنىڭ هويلىغا،
تېرىپ قويدى ماش-پۇرچاق. . .

كۆك پۇرچاق. . . بېرلىن. . . شەھەر چېتىدىكى بىر كىچىك ئۆي، ساكىروف ئەتراپىدىكى ئۈستى شاخ-شۇمبا بىلەن يېپىلغان، پەس لەمپىلىك ئۆي، ئۆينىڭ كەينىدە بىر چوڭ باغ بولۇپ، باغدا ئېگىز بويلۇق، كۈمۈش چاچلىق ئەر گۈللەرنى چاتاۋاتاتتى، ياش، چىرايلىق، ئالتۇن چاچلىق بىر ئايال چۆنەكلىكتە يەرنى تىرنىلاۋاتاتتى، ئىككى كىچىك بالا چىملىقتا ئوينىۋاتاتتى. ئوغۇل بالا ئىندىئانچە كىيىنگەن بولۇپ، پارقىراق يۈگىنى بار بىر ئويۇنچۇق ياغاچ ئاتقا مىنىۋالغانىدى، قىز بالا بولسا بالىلار هارۋىسى ئىچىدە كولدۇرما ئويناپ، ۋىلىقلاپ كۈلەتتى.

شۇنداق، بۇ ئەينى ۋاقىتتىكى مەنزىرە. . . ناهايىتى بۇرۇنقى ئىش! هېلىقى قىزچاقنىڭ ئىسمى هېرد بولۇپ، ئۇنىڭ سىڭلىسى ئىدى. كېيىن، دادىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇلار ئۆيىنى سېتىۋېتىشكە مەجبۇر بولدى. ئوغۇل بالىنىڭ ئىسمى هانس بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ۋە ئارام ئېلىش كۈنلىرى ئىشلەپ پۇل تېپىشقا تايىنىپ، ئالىي مەكتەپتىكى تۈرمۈشنى قامدىدى، شۇنداقلا دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشتى. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا بەزى كەشپىيات نەتىجىلىرىنى ئېلان قىلدى، بۇنىڭ بىلەن كۈچىنىپ ئىشلەپ پۇل تېپىشتىن قۇتۇلدى.

ئەمدىلىكتە ئۇ مانا بۇ يەردە، ئودھامدا، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدا، ئۆزىنى قوغلاۋاتقان دۇشمەنلەرنىڭ قورشاۋى ئىچىدە، كۆيۈپ خارابلىككە ئايلانغان ئۆينىڭ يەر ئاستى ئۆيىدە يەنە شۇ بالىلار ناخشىسىنى ئاڭلىدى. ئەينى ۋاقىتتا، ھەر قېتىم ئۇلار ئۇخلىيالمىغاندا، ئانىسى كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى كىچىك ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، شوخ، سۈزۈك ئاۋازى بىلەن ھەمىشە بۇ ئەللەي ناخشىسىنى تاكى ئۇلار كۆزلىرىنى يۇمۇپ، خاتىرجەم ھالدا ئۇيقۇغا غەرق بولغانغا قەدەر ئېيتاتتى.

گېرمانىيە بالىلار ناخشىسىنى ئېيتالايدىغان بۇ قىز قۇملۇققا قانداق كېلىپ قالغاندۇ؟

ئۇ كۆزىنى ئۇۋۇلىدى. ئۇنىڭ كاللىسىغا تۇرلۇك خىياللار كەينى-كەينىدىن كەلسىمۇ، سىر يەنىلا يېشىلمەيۋاتاتتى.

شۇبىت ئېھتىيات بىلەن چىرىپ كەتكەن پەلەمپەيگە چىقىپ، چاتقاللىق ئالدىدا قەدىمىنى توختىتىپ، شەپىگە قۇلاق سالدى، باغدا ھېچكىم يوق ئىدى. "ئۆي" تەرەپتىن قاقاقلىغان كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇ يەردە سىرتقا چىقىشقا ئىجازەت ئالغان ئەسكەرلەر قىزلارنى مەست قىلىش بىلەن كۆڭۈلدىنى ئېچىشۋاتاتتى.

گەرچە بىرەر شەپە بولمىسىمۇ، ئۇ يوشۇرۇنۇپ تۇرغان يېرىدىن چىقىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. مەلۇم بىر جايدىن بىر مايمۇننىڭ چىرىلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، بۇ ئاۋاز بەلكىم بالكوندىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلدى. ئۇ ئېڭىشىپ، چاتقاللىققا كىرىپ، شاخلارنى قايرىپ، ھېلىقى ئۆيگە قارىدى.

رېشاتكىلار بەكمۇ زىچ بولغاچقا، ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى،

ریشاتکىلار قۇياش نۇرىدا چاقناپ، قىزىل رەڭدە تاۋلىنىپ، تۇراتـ
تى، لېكىن ریشاتكىنىڭ كەينى قاپقاراڭغۇ ئىدى.

ئۇ كەينىگە يېنىپ، يەر ئاستى ئۆيىگە قايتىپ كىردى.

"كېچىدە قاچاي،—دەپ ئويلىدى ئۇ كۆڭلىدە،—لېكىن قېچىپ كېتىشتىن بۇرۇن، ھېلىقى قىز بىلەن يەنە بىر سۆزلىـ
شىپ، ئۇنىڭ كىملىكىنى سوراپ بىلىۋالاي."

ئودھامدا تۇرغان گېرمانىيىلىك بۇ قىز ئانام ئېيتىدىغان بالىلار ناخشىسىنى نەدىن ئۆگىنىۋالغاندۇ؟

ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ، نۇرغۇن يىللار بۇرۇنقى مەنزىرىنى چۈشىدى. ھارغىنلىق ئۈستۈن كەلگەنلىكتىن، ئۇ ئاستاـئاستا ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

ئۇ ناھايىتى شېرىن چۈشلەرنى كۆرگەنلىكتىنمىكىن، ئۇخـ
لاۋېتىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى.

ئۇنىڭ يادىڭغۇ، قوڭۇر چىرايى نۇرلاندى.

پاۋىل ھاندرىك، ئەرەبلەر چىرايلىق سۆزـئىبارىلەر بىلەن "بەخت ماكانى" دەپ ئاتىۋالغان بوساددا بوستانلىقىدىكى ھەشـ
مەتلىك سەرەمجانلاشتۇرۇلغان ئاتلانتىك ئوكيان مېھمانخانىسىغا چۈشتى. بۇ مېھمانخانا بوستانلىقنىڭ چىقىش ئېغىزىغا جايلاشقان سالقىن، چوڭ زالى بار غايەت زور ئاق رەڭلىك بىنا بولۇپ، زالدىكى قىممەت باھالىق فارفور خىشلىق پول ئۈستىگە قولدا توقۇلغان گىلەملەر سېلىنغانىدى. مورلارنىڭ ئۈسلۈبىدا ياسالـ
غان ریشاتكا چوڭ زال بىلەن كۆلىمى ئانچە كىچىك بولمىغان

پېشايۋاننى ئايرىپ تۇراتتى، پېشايۋاننىڭ كەينىدە بىر سەكرەش پەشتىقى ۋە پروژېكتورلۇق سۇ ئۈزۈش كۆلچىكى بولۇپ، پرو-ژېكتورنىڭ يورۇقىدا كىشىلەر كېچىدىمۇ سۇ ئۈزەلەيتتى. سۇ ئۈزۈش كۆلچىكىنىڭ ئەتراپىدىكى رەڭدار كۈنلۈكلەرنىڭ ئاستىـ-غا چىۋىقتىن توقۇلغان شىرە-ئورۇندۇقلار قويۇلغان بولۇپ، ئاق كىيىم كىيگەن ئەرەب كۈتكۈچىلەر مېھمانلارنى كۈتۈپ، خۇددى سېھىرگەرلەردەك چەبدەسلىك بىلەن كۆپچىلىكنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇراتتى. ھەر قېتىم كەچ كىرگەندە چىراغلار چاقناپ، پالما دەرىخى، تەشتەك گۈللىرى، ئاگاۋا ۋە بۈك-باراقسان چاتقاللىقـ-نى يورۇتۇپ، بۇ يەرنى خۇددى بالىلار چۆچەكلىرىدە تەسۋىرلەنـ-گەن دۇنياغىلا ئوخشىتىپ قوياتتى. يىپەك تون كىيىشكەن ئەرەب بەگزادىلىرى ئاپئاق داستىخان سېلىنغان يۇمىلاق جوزا يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئىسپىرتسىز فىلىپ ھارىقىنى ئىچىشەتتى. بۇ يەرنى ھەقىقەتەنمۇ قۇملۇقتىكى ئوردا دېيىشكە بولاتتى، چۈنـ-كى قۇملۇق، مېھمانخانىنىڭ قاشا تېمى كەينىدە، باغنىڭ چېتىـ-دە، سۇ ئۈزۈش كۆلچىكىنىڭ ئارقىسىدا ئۇزۇندىن-ئۇزۇنغا سو-زۇلغان بولۇپ، ئىنتايىن تار كەلگەن پالما دەرىخى بەلۋېغى قۇملۇق بىلەن بوستانلىقنى ئايرىپ تۇراتتى، سەھرايى كەبىر قۇملۇقى ئەنە شۇ يەردىن كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. كىشىلەر باغدىن چىقسىلا ئىسسىق قايناپ تۇرغان قاقاسلىققا كىرىپ قالاتـ-تى. كۆز يەتكۈسىز سەھرايى كەبىر قۇملۇقى پەقەت بىر تام بىلەنلا ئايرىلىپ تۇراتتى، كۆچمەن چارۋىچىلار تۆگىلىرىنى ھەيـ-دەپ قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتەتتى، ئۇسسۇزلۇق، ئىسسىق، ئاف-رىقىغا خاس رەھىمسىزلىك مانا مۇشۇ يەردىن باشلىناتتى. كىـ-

شىلەر قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاق تاش ۋە گۈللەر بىلەن خۇد-
دى بالىلار چۆچەكلىرىدە تەسۋىرلىنىدىغان مۇشۇنداق دۇنيانى
بەرپا قىلىپ، سۇنى ھەدەپ ئىسراپ قىلاتتى. مېھمانخانا ئۆيلە-
رىدىكى ھەر بىر سۇ تۇرۇبىسىدىن، ھەر بىر سۇ جۆمىكىدىن
مۇزدەك سوغۇق، سۈزۈك، پاكىز سۇ چۈشۈپ تۇراتتى! سۈپ-
سۈزۈك زۇمرەتتەك دولقۇنلىنىپ تۇرغان كەڭ سۇ ئۇزۇش كۆلى
كېچىسى پروژېكتورنىڭ يورۇقىدا قېنىق كۆك رەڭدە كۆرۈنەت-
تى، مېھمانخانىغا چۈشكەن مېھمانلار كەينى-كەينىدىن پەشتاق-
تىن سۇغا سەكرىشەتتى.

ھاندرىكمۇ مۇشۇ يەرگە چۈشكەنىدى. ئۇ چۈشكەن ئۆينىڭ
دېرىزىسى باغقا قارايتتى، بالكونىنىڭ ئاستى چوڭ پېشايۋان بو-
لۇپ، بالكوندا تۇرۇپ پۈتكۈل بوستانلىقنى كۆرگىلى بولاتتى.
ئۇ يەتتە مەسچىتنىڭ گومبەزسىمان ئۆگزىسى ۋە قوببىسىنى،
پالمىزارلىقلىرىنى، ئەرەب پاسونىدا سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ تۇز
ئۆگزىلىرىنى، ئۇپۇققىچە سوزۇلغان قۇملۇقنى، ئاتلاس تېغى-
نىڭ گۇمبەزسىمان چوققىلىرىنى ۋە پەلەمپەي شەكىللىك قىيا-
لىرىنى كۆردى.

ئۇ يەرگە يېتىپ بارغان كۈنى، ھاندرىك فرانسىيىنىڭ
رايون ۋالىيسى فاتتو ئەپەندى بىلەن ئۇزاق سۆھبەتلەشتى. پا-
كار، سېمىز، بۇلجۇڭ گۆشلىرى تەرەققىي تاپقان بۇ ئادەم 55
ياش ئەتراپىدا بولۇپ، يان تەرەپتىن قارىسا خۇددى بۇركۇتكىلا
ئوخشايتتى، ئۇ ئۆزىگە ئىشىنەتتى، ئافرىقىدا يۈز بەرگەن بار-
لىق ئىشلار ئۇنىڭغا زادىلا ۋەھىمىلىك ۋە تاسادىپ-
ىي تۇيۇلمايتتى.

ئۇ هاندىكنى كۈتۈۋالغان چاغدا ئۇچىسىغا ئاق كاناپ كۆڭ-
لەك ۋە كالتە ئىشتان، بېشىغا كەپكە كىيگەن بولۇپ، ئىنچىكە
بامبۇك هاسا تايىنىۋالغاندى. ئۇ هاندىك بىلەن قول ئېلىشىپ
كۆرۈشۈپ، ئۇنى ئۆز ئۆيىگە باشلىدى. ئۆي ناهايىتى چوڭ
بولۇپ، تورۇستا بىر چوڭ شامالدۇرغۇچ غۇيۇلـ-
داپ ئايلىنىۋاتاتتى.

—مەن سىزنىڭ كېلىدىغانلىقىڭىز توغرىسىدىكى ئۇقتۇ-
رۇشنى تاپشۇرۇۋالغاندىم،—ئۇ سۆزلىگەچ مۇزلىتىلغان گاز
سۇ بوتۇلكىسىدىن ئىككى ئىستاكان ماندارىن شەربىتى قۇيدى.
هاندىك رەهمەت ئېيتىپ، ئىستاكاننى قولىغا ئېلىپ بىر كۆتۈ-
رۈپلا يېرىمىنى ئىچىۋەتتى.

—بۇنى ئىچىپ خېلى راهەتلىنىپ قالدىم،—دېدى ئۇ،—
هاۋا بەك ئىسسىپ كەتتى.

—سالقىن جايلارمۇ 35°C كېلىدۇ!—دېدى فاتتو بېشىنى
لىڭشىتىپ،—سىز بۇ قېتىمقى هېچقانداق ئەهمىيەتسىز سەپە-
رىڭىزنى تازا ياخشى ۋاقىتقا توغرىلاپسىز. ياز كۈنلىرى، ئەگەر
چارۋىلارنى يۆتكەپ تۇرمىسىمۇ بولىدىغان ئىش بولسا، ئىسسىققا
ئەڭ چىدايدىغان كۆچمەن چارۋىچىلارمۇ ئۆيىدىن چىقمايتتى،—
ئۇ ئولتۇرۇپ، هاسىسىنى بىر قەۋەت توپا-چاڭ بېسىپ كەتكەن
ئۈستەل ئۈستىگە قويدى،—بىز ئاساسلىق مەسىلە ئۈستىدە
سۆزلىشىپ بولدۇق، دوختۇر. دېمەك، سىزنىڭ سەپىرىڭىز
بىهۇدە ئاۋارىگەرچىلىك بولۇپتۇ.

—بېناد دوختۇرمۇ ئالجىردا ماڭا شۇنداق دېگەنىدى.

—ئۇ ناهايىتى ئەقىللىق ئادەم،—فاتتو، ماندارىن شەربە-

تىدىن بىر يۇتۇم ئوتلاپ، قولىنىڭ دومبىسى بىلەن پېسىسىدىكى تەرلەرنى سۈرتتى، ئاندىن قولىنى كالتە ئىشتىنىغا سۈركىدى، — ئۇ ئەسلى سىزنى ماڭغۇزماسلىقى كېرەك ئىدى. سىز قۇملۇقتا زادى نېمە ئىش قىلماقچى؟ كېسەللەرنى تەكشۈرمەكچىمۇ؟ بۇ بىر خام خىيال.

ھاندرىك كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇ ھۆكۈمەت تەرەپنىڭ بۇ ئىشقا قارشى تۇرىدىغانلىقىغا ئاللىقاچان تەييارلىق كۆرۈپ قويغانىدى، بېناد ئۇنىڭغا ئاتلاس ئەتراپىدىكى پائالىيىتىڭىزگە پۇتۇنلەي ئۆزىڭىز مەسئۇل، چۈنكى بۇ جايلار فرانسىيە مۇستەملىكىچى ھۆكۈمىتىنىڭ قوغداش دائىرىسىگە تەۋە ئەمەس، دەپ ئەسكەرتكەنىدى.

— پىكرىڭىزگە پۇتۇنلەي ھۆرمەت قىلىمەن فاتتو ئەپەندى، — دېدى ئۇ جاۋابەن، — لېكىن ئۆزىڭىزمۇ ئەرەبلەر قارشى تۇردى دەپ، شىمالىي ئافرىقىنى تارقىلىشچان كېسەللىكلەرنىڭ مەنبەسىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇش ئۈچىغا چىققان يۇرەكسىزلىك دەپ ھېسابلاۋاتىسىزغۇ! بىز كىشىلەرنى تەدبىرىمىزنىڭ پايدىسى تېگىدىغانلىقىغا ئىشەندۈرۈپ قايىل قىلىشىمىز كېرەك.

— قايىل قىلىش دەمسىز؟ — فاتتو چۆچىگەن ھالدا ۋارقىرىۋەتتى، — سىز بىر تاغار بۇرگىنى زامانىۋى يېزا-ئىگىلىكىنىڭ قىممىتىگە ئىشەندۈرۈپ قايىل قىلىشىڭىز مۇمكىنكى، لېكىن بىر توپ ئەرەبنى مۇداپىئە ئوكۇلىنىڭ ئەھمىيىتىگە ئىشەندۈرۈپ قايىل قىلىشىڭىز ئۇنداق ئاسان ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىز ئۇلارنىڭ نەزىرىدە كاپىر، مانا بۇ ئاساسىي سەۋەب. ئىسلام دىنى بارلىق دىنلار ئىچىدە باشقا دىننى ھەممىگە

دىن بەك چەتكە قاقىدۇ! لېكىنۇ. . . —ئۇ مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، —قېنى سىناپ بېقىڭ! مەن قارشى ئەمەسمەن. سىز ئەسەبىي مۇسۇلمانلارنىڭ تېنىڭىزنى ھۆتمە-تۆشۈك قىلىۋېتىشىگە تەييارلىق قىلىپ قويۇڭ! سىز مۇسۇلمانلارنىڭ نادان، قارا قورساقلىقىغا ئىشەنمەيۋاتىسىز. ئۇلارنىڭ ياۋروپادا تەربىيىلەنگەن ئۆز دوختۇرلىرى بار، لېكىن ئۇلارمۇ ھېچ ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىقالمايۋاتىدۇ! بولمىسا ئاشۇ دوختۇرلارمۇ ئىسلام دىنىنىڭ مۇرىتلىرى، دوختۇر! سىز خۇداغا ئىشەنمەيدىغان ئادەم، سىز كېلىپ نېمىمۇ قىلالايتتىڭىز، تازىمۇ كۇلكىلىك ئىش-تە بۇ! —ئۇ قاقاقلاپ كۇلۇۋەتتى. ئۇنىڭ كۇلكىسىگە ھەسرەت ئارىلاشقانىدى. —بىز ئۇلارنى مەجبۇرلىشىمىز كېرەك، —ھاندرىك ماتېرىيال سومكىسىدىن سەھىيە تەرەپنىڭ بىر پارچە دوكلاتىنى چىقىرىپ، ئۇستەلگە يايدى، —سانلىق مەلۇماتلار ئىسپاتلىدىكى، ئۇچ يىلدىن بۇيان جىددىي كېسەل، بولۇپمۇ بۇ خىل ئالاھىدە تولغاقنىڭ قوزغىلىش نىسبىتى تېز ئېشىپ بارغان. بۇنى ھېسابلاشقا توغرا كەلسە، ھۆكۇم قىلىش ئوبيېكتى بولۇشى زۆرۇر. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئېنىق دىئاگنوز قويۇلغان كېسەللەرنى ئايرىپ داۋالاش ھەمدە بۇنى كەڭ كۆلەمدە داۋالاش تەدبىرىنى يولغا قويۇشنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى قىلىش كېرەك.

—قۇرۇق نەزەرىيىچىلەر! —فاتتو سەھىيە تەرەپنىڭ بۇ قېلىن دوكلاتىنى ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا چۆرۈپ تاشلىدى، —بۇ دوكلات ئاشۇ يەردە تۇرۇشقىلا لايىق، دوختۇر. دەل مۇشۇ تەكشۈرگۈچى خادىملار تۈپەيلىدىن، مېنىڭ تەۋەلىكىمدىكى رايوندا، بۇساددا-

دىن تۇغۇرتقىچە بولغان جايدىلا 17 قېتىم فرانسىيە قوشۇنلىرىغا ياكى تەكشۈرۈش كومىتېتىغا ھۇجۇم قىلىش ۋەقەسى يۈز بەر-دى، بۇ كومىتېتتىكى كۆپ قىسىم كىشىلەر ئاق كۆڭۈل ئىنژېنېرلار بولۇپ، ئۇلار ئاتلاس رايونىدا گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغانىدى. مەن بۇ ئىشتىن تويۇپ كەتتىم! ئەگەر سىز ئۆز بېشىمچىلىك قىلىپ راستىنلا قۇملۇققا بارماقچى بولسىڭىز بېرىۋېرىڭ، يانپىشىڭىزغا ئېسىلىۋالمايمەن! لېكىن مېنى قوللامدىكىن دەپ ئۇمىد كۈتمەڭ. مېنىڭ ھېچنەرسىدىن خەۋىرىم يوق، ھېچقانداق گەپنى ئاڭلىغىنىممۇ يوق، قولىقىم گاس!

—مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك، —دېدى ھاندرىك كۈلۈپ تۇرۇپ، —بۇنداق ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغاندىكىن، پېنسىيىگە چىقىسىڭىز بولغۇدەك.

فاتتو ئۆزىنى مەسخىرە قىلغان ھالدا بېشىنى لېڭشىتتى، —سىز بەك قىزىقچى ئىكەنسىز، يىگىت. مەن مۇشۇنداق ئادەمىنى ياخشى كۆرىمەن. شۇ سەۋەبتىن سىز سەھرايى كەبىر قۇملۇقىغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىشىڭىز مۇمكىن، مەن تىنچلىققا موھتاج، سىز بۇنى چۈشىنەلەيسىز، بىلىسىڭىز، قانداق قىلىپ ئەرەبلەر ۋە بەربەرلەرنى ئېغىز ئاچقۇزماسلىق ۋە فرانسىيىنى ئالجىرىيەدىن تېخىمۇ كۆپ بايلىقنى يۇلۇۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش بېشىمنى قاتۇرۇپ كەلگەن ئىش بولدى. بۇ مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىش جەريانىدا مەن ئۇچ قېتىم دالا دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالدىم، چۈنكى قۇملۇق ئوغلانلىرى خېلى مەرگەن كېلىدىكەن، —ئۇ سوغۇق گازسۇ بوتۇلكىسىنى ئېچىپ،

هاندىكىنىڭ ئىستاكاننى قايتىدىن توشقۇزۇپ قويدى، —قېنى خوشە، يەنە بىر ئىستاكاندىن ئىچىۋېتەيلى.

—ناھايىتى خۇرسەنمەن، فاتتو ئەپەندى، —ھاندىرىك چوڭ-چوڭ ئوتلاپ ئىچىشكە باشلىدى. مۇشۇنداق ئىسسىقتا سوغۇق ئىچىملىك ھارارەتنى تۆۋەنلىتىش بولۇش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. شامالدۇرغۇچ بولسا ئىسسىقنى تۇگىتەلمەيدۇ، پەقەت ئۇنى ۋاقتىنچە ئۇچۇرۇپ كېتىدۇ، —سىز قىزلارنى ئېلىپ-سېتىشقا زادى قانداق قارايسىز؟

—ۋاي خۇدايىمەي، يەنە مۇشۇ مەسىلە ئۇستىدە ئېغىز ئېچىۋاتىسىزغۇ! —فاتتو رەنجىگەن ھالدا بېشىنى كۆتۈرۈپ تورۇسقا قارىدى، —بېناد دوختۇر خېتىدە سىزنىڭ ئالجىردىكى ئادەم ئىزدەش پائالىيىتىڭىزنىمۇ يېزىپتۇ. ئەخمەقلىق بۇ! دوختۇر.

—شۇبىت خېنىم ئەلئېھرام مېھمانخانىسىدىن ماڭا قۇتۇلدۇرۇشنى تەلەپ قىلىپ خەت چىقارتىپتىكەن، لېكىن بىز يېتىپ بارغان چاغدا ئۇنى ئېلىپ كېتىپ قاپتۇ.

—بۇ پەقەت ھاراق ئىچىپ مەست بولغاندىن كېيىنكى ھەسرەت. ناتونۇش دۆلەت، ناتونۇش ئادەم، ئوخشاش بولمىغان تىل، كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ھەممىلا يەر خەتەرلىك، مانا مۇشۇنداق ئىش. بىرنەچچە ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن بۇنداق روھىي ھالەت ئاستا-ئاستا ئىزىغا چۈشۈپ قالىدۇ. كىشىلەر بۇ دۆلەتكە سىڭىپ كېتىدۇ، ھەتتا چىپىلداپ تەر ئېقىپ تۇرغان مىنۇتلارنىمۇ ئەسلەپ قالىدۇ. مەندە مۇشۇنداق تەسىرات بولغان، ئۇ چاغدا مەن گېردىئا ئېگىزلىكىدە ئارام ئېلىۋاتاتتىم، سەككىز

كۈندىن كېيىنلا بۇساددىغا قايتىپ كەلدىم، قارىسام، بۇ قارغىش تەگكۈر بوستانلىقنى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس تەر، چاڭ-توزان، قوي گۆشى ۋە قەھۋەلىرىنىڭ ئارىلاشما پۇرىقىنى سېغىنىپ قاپتىمەن. ئۆمەرگە ئوخشاش ئالدامچىلار دېگەن چوقۇم بار، لېكىن قىزلارنىڭ مۇشۇنداق يوقاپ كېتىشىنى ھېچكىم بىزگە دوكلات قىلىپ باقمىغان.

—چۈنكى ئۇ قىزلارنىڭ ئۇرۇق-تۇغقىنى يوق، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئىز-دېرىكىنى قىلىدىغان ئادەم چىقمىغان. بۇلارنىڭ ھەممىسىلا بويتاق قىزلار!

—شۇنداقمۇ؟—فاتتو بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئاندىن نەزىرىنى ئۆزىنىڭ ھاسىسىغا يۆتكەپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى،—13—خەيرسىز سان.

ئەمدى فاتتو بىلەن سۆزلەشكۈدەك ھېچ ئىش قالمىغاندى.

ئىككى سائەتتىن كېيىن ھاندرىك ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى. گەرچە فاتتو قارشى تۇرسىمۇ، ئۇ يەنىلا قىسمەن مەقسىدىگە يەتتى. ئۇ بارلىق قۇملۇق قورغانلىرىنىڭ نامى ۋە تېلېفۇن نومۇرلىرى بار جەدۋەلگە، گېردىئا رايوننىڭ مۇكەممەل خەرىتىسىگە، قورال ئېلىپ يۈرۈش ئىسپات قەغىزى ۋە جىددىي ئەھۋال ئاستىدا قىسمىدىن يارەدەم تەلەپ قىلىش گۇۋاھنامىسىگە ئىگە بولدى.

ھاندرىك فاتتوغا ئوخشاش ئالاقىلىشىش تەس بولغان ئادەمدىن بۇنچىۋالا كۆپ نەپكە ئېرىشكىنىدىن پەخىرلىنىشكە تامامەن ھەقلىق ئىدى.

ئاخىرقى بىر كۈنى، ھاندرىك ئاتلانتىك ئوكيان مېھمانخا-

نىسىدىكى ئۆيىدە، خەرىتە ئالدىدا ئولتۇرۇپ، قىزىل قەلەم بىلەن ئۆزىنىڭ ماڭماقچى بولغان يوللىرىنى سىزىپ چىقتى. ئودھام بوستانلىقى، مۇقەددەس شەھەر ھامىل، بىسكرا، بىلـ ئەجبە، ئودبابا. . . ئۇنىڭ قولىدىكى قىزىل قەلەمنىڭ يۆتكىلـ شىگە ئەگىشىپ، بىرنەچچە ئادەمنىڭ تەقدىرى بىرلا ۋاقىتتا مۇشۇ سىزىق ئۈستىدە چەمبەرچەس باغلاندى. لېكىن ئۇلار مۇـ شۇ بىرنەچچە سائەت ئىچىدىلا بىر-بىرى بىلەن زىچ باغلىنىپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، ھاندرىك بىسكراغا بارىدىغان ئاپتوبۇسقا چىققاندا، فاتتو ئاپتوبۇسنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، بېشىنى چايقىدى.

—راستتىنلا بارامسىز!؟

—شۇنداق.

—ئۆمۈرئىستراخوۋانىيىسىگە قاتناشقانمۇ سىز؟

—قاتناشقان،—دېدى ھاندرىك كۈلۈپ.

فاتتو ھاندرىك دوختۇرغا ئۇزاققىچە قارىدى،—لېكىن مېـ نىڭ كۈلۈشكە رايىم بارمايدۇ، دوختۇر. مانا بۇ مەن تۇنۇگۈن كېچە تاپشۇرۇۋالغان تېلېگىرام،—ئۇ ھاندرىككە بىر پارچە قەـ غەزنى سۇندى.

ئۇچىنچى قورغاندىن دوكلات، بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگـ ـرى ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇسنى ئېغىر يارىلاندۇرغان ئەرەب مىللەتچىلىرىنىڭ كاتتىۋېشى ئومماببىنى بىلقاسىم، تـ

لەمچى قىياپىتىدە ياسىنىپ قورغانغا سوقۇنۇپ كىرىپ، ئېغىر يارىلانغان بۇ ئوفىتسېرنى ئۆلتۈرۈشكە ئۇرۇنغاندا توسۇپ قېلىندى ۋە قاچقاندا يارىلاندۇرۇلدى. ئۇنى كېچىدە تۇتۇشقا مۇمكىن بولمىدى. قورغاندىكى قىسىملار شۇ ۋاقىتتا كاپىتان پۇروشېنىنىڭ يېتەكچىلىكىدە چارلاش ئۈچۈن سىرتقا چىقىپ كەتكەنىدى، شۇڭا تۇتۇش بۇيرۇقى چۈشۈرۈلگىنىگە ئۇزۇن بولغان بۇ جىنايەتچىنى تۇتۇش پۇرسىتى قولدىن كېتىپ قالدى. بارلىق قاراۋۇلخانىلارغا: ئوممابىننى بىلقاسىم پەيدا بولغان هامان ئاگاهلاندۇرۇش بەرمەستىنلا ئېتىۋېتىلسۇن، دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى. جەنۇبتا، هوججال ئەتراپىدا بارغانسېرى كۆپەيۋاتقان بېشارەتلەر توپىلاڭچى قىسىملارنىڭ بىر يەرگە توپلىنىۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلىدى. مەن بارلىق قىسىملارنى ئەڭ يۇقىرى تەييارلىق هالىتىدە تۇرۇشقا بۇيرۇيمەن.

گېنېرال رات

ئالجىر

فاتتو هاندرىكنىڭ تېلېكسىنى خاتىرجەم كۆرۈپ بولغانلىقىغا قاراپ دېدى، — ئەهۋال تازا ياخشى ئەمەس، لېكىن سىز بۇ رايونلارغا بارماقچى بولۇۋاتىسىز. راستىنلا ساراڭ بولۇپ قاپسىز!

— لېكىن ساراڭ بولۇشىمنىڭ سەۋەبى بار، — هاندرىك هېلىقى قەغەزنى يەنە فاتتونىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى، — بەلكىم ئۇ يەردىكى كىشىلەر بىر دوختۇرغا جىددىي موهتاجدۇر. ئۇ يەرگە بېرىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىمەن،

لېكىن تۇرمۇشتا خەۋپ-خەتىرى يوق يەنە نېمە ئىش بار؟

— ئۇنداق بولسا مېڭىۋېرىڭ، تازىمۇ ببغەرەز ئادەم ئىكەنـ سىز! — فاتتو بۇرۇلۇپ، ئېغىر قەدەم تاشلاپ، توپا-چاڭ ئۆرـ لەپ تۇرغان كوچىدىن كېسىپ ئۆتتى. لېكىن يىراققا بارمايلا توختاپ، يەنە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ۋارقىرىدى، — ئەگەر سىز تىنچ-ئامان قايتىپ كەلسىڭىز، مەن سىزنى مارتىل ھارىقى ئىچىشكە تەكلىپ قىلىمەن!

كاپىتان، پۇروشېنى گلانتۇسنىڭ كارىۋىتى يېنىدا ئولتۇـ رۇپ، كەينى-كەينىدىن ئۇلاپ كوكا-كولا ئىچەتتى. ئۇ ھەربىيچە كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، كالتە ئىشتان ۋە قىسقا يەڭلىك ئىچ مايكا كىيىۋالغانىدى. ملادشى لېيتېنانت ياستۇققا يۆلىنىپ، قوغۇن يەۋاتاتتى. كاپىتان قولىغا چوڭ بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ، يەنە بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى، خەۋەرچى بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇنى ئالجىرغا يوللىماقچى ئىدى.

— ئۇنتۇپ قالغان يەرلىرىڭىز يوقتۇ، گلانتۇس؟ — ئۇ بېـ شىنى كۆتۈرۈپ سورىدى، — ئاشۇ ئەبلەخلەرگە قايتۇرما زەربە بېرىشىڭىز ئاساسى قىلىش ئۈچۈن ھەممىنى تولۇق دوكلات قىلـ شىمىز كېرەك! يەنە ئويلىنىپ بېقىڭ.

گلانتۇس داكا بىلەن ئورالغان بېشىنى قاشلاپ، كەينىگە يۆلەندى. ئۇنىڭ ئاۋازى يەنىلا بەك ئاجىز بولۇپ، بىر جۈملىنى تولۇق سۆزلەپ بولۇش ئۈچۈن خېلى زور كۈچ سەرپ قىلغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ قوغۇننى بىر تەرەپكە قويۇپ قويدى.

—هەممىنى تولۇق ئېيتتىم، —دېدى ئۇ،
—يەنە بىر قېتىم ئوقۇپ باقسىڭىز قانداق، كاپىتان.
—بولىدۇ، —پۇروشىنى بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى:

ئالجىرىيىنىڭ بىلىئەجبە رايونى ئۇچىنچى قورغاندىكى ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇس، ئالجىر باش شتابىغا دوكلات قىلىدۇ:

ئىككى كۈن دەم ئېلىش ئۇچۇن، سىرتقا چىققىنىمدا ئودبابا بوستانلىقىدا ئەرەب مىللەتچىسى ئومماببننى بىلقاسىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ ئىككى يىل بۇرۇن يەر ئاستى قۇل بازىرىدىن ئاۋىستىرىيىلىك ياش بىر قىزنى سېتىۋېلىپ، ئۇنى ئۆزىگە توقال قىلماقچى بولغانىدى. مەن ئاۋىستىرىيىلىك بۇ قىزنى قۇتقۇزۇپ، ئۇنى ئالجىرغا ئېلىپ كەلگەنىدىم، كېيىن بۇ قىز ئۇيەردە سىرلىق هالدا ئۆلۈپ كەتتى. رەقىبلەر ئۇچراشقاندا، ئادەمنىڭ كۆزىگە قان تولىدىكەن. ئومماببننى بىلقاسىم مېنى ئۇرۇپ، گېلىمنى بوغۇپ، سۇدا تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرۈش ئۇچۇن مېنى بىر قۇدۇققا تاشلىۋەتتى. بۇ پەسلىدە يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئورنى ناهايىتى تۆۋەن بولغاچقا، قۇدۇق سۇيى پەقەت كۆكرىكىمگىچىلا كەلدى. ئۇ تۆگىسىنى مىنىپ كەتكەنگە قەدەر ئۇن چىقارماي تۇرۇۋالدىم، ئاندىن قۇدۇق تېمىغا ياماشتىم. مەن يېنىمدىكى قەلەمتىراچ بىلەن قۇدۇقنىڭ خىش تېمىنىڭ ئاراچلىرىنى چوڭقۇر كولاپ، كولىغان يەرگە دەسسەپ، بىر يېرىم كۈندىن كېيىن، ئاخىر قۇدۇقتىن چىقىۋالدىم. مېنىڭ تۆگەمنى ئومماببننى بىلقاسىم ئاللىقاچان ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. . . .

—هۇ توڭگۇز! —پۇروشىنى ئاچچىقىغا چىدىماي ئوقۇشتىن توختىدى، —هازىردىن باشلاپ بىز ئالتە ھەپتىلىك ئېتىش مەشقى ئېلىپ بارىمىز، يىگىتلىرىمىز ئىككىنچى قېتىم ھەرگىز-مۇ خاتا ئېتىپ سالمايدۇ! —ئۇ قەغەزنى ئېلىپ، يەنە ئوقۇشقا باشلىدى:

تۆگەمدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن، قورغانغا پىيادە قايتىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئەينىسايرا بوستانلىقىدا بىر ئامال قىلىپ، ئەرەبلەرنىڭ بىر يۇرۇش كىيىمىنى تېپىپ كىيىپ، قۇمۇلۇقتا تۆت كۈن ماڭدىم. بەشىنچى كۈنى مەن بىراۋنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭغانلىقىنى سېزىپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن كۈندۈزلىرى ئاتلاس تېغىنىڭ غارلىرىغا يوشۇرۇنۇۋېلىپ، كېچىسى ماڭدىم، سەككىزىنچى كۈنىگە كەلگەندىلا ئاندىن قورغانغا قايتىپ كەلدىم ۋە دالا دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالدىم.

مەن قايتىپ كېلىپ، ئىككىنچى كۈنى ئاخشىملا، تىلەمچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، قورغانغا سوقۇنۇپ كىرىۋالغان ئوممابىننى بىلقاسىم دوختۇرخانىدا مېنى خەنجەر بىلەن ئۆلتۈرمەكچى بولدى. بىر سانېتار دېرىزە تۈۋىدىكى قارا كۆلەڭگىنى كۆرۈپ، تېرىۋوگا سىگنالى بەردى. ئوممىا قېچىش جەريانىدا يارىلاندۇرۇلۇپتۇ، كىشىلەر يول بويىدىكى تۆگە توختىتىلغان يەردە قان ئىزىنى بايقاپتۇ. يەردە تۈياق ئىزىلا بولۇپ، مۇشۇ يەردىن باشلاپ ئوممانىڭ ئىزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. كېيىنكى بىر قېتىملىق ئاختۇرۇشنىڭمۇ نەتىجىسى بولماپتۇ. كىشىلەر ئۇنى خەرىتىدىكى 3a7C دەپ بەلگە قويۇلغان رايوندا تۇرمىغان بولسا، ئۇزىنى

ساقلاپ تۇرغان شېرىكلىرى بىلەن ھوججالغا كەتكەن بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىشتى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، توپىلاڭچى قىسىملار ئۇ يەردە توپلىنىۋېتىپتىمىش، شۇنداقلا نۇرغۇن زاما-نىۋى قوراللارنى تەييارلاپتىمىش.

ئۇچىنچى قورغاندىن:
ملادشى لېيتېنانت ئېمىل گلانتۇس

گلانتۇس بېشىنى لىڭشىتتى، — ئەھۋال ئاشۇنداق، — دېدى ئۇ كۆچەپ سۆزلەپ، — ئالجىرغا دوكلات قىلىسىڭىز بولىدۇ، كاپىتان، — ئۇ سوئال نەزىرى بىلەن پۇروشېنىغا قاراپ، — ساقايغاندىن كېيىن مەن دەم ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەرمەن-مۇ؟

— سىز تېخى جاپانى يەتكۈچە تارتىمىغان ئوخشىمامسىز! — پۇروشېنى بېشىنى چايقىدى، — مەن نېمە بولۇشىدىن قەتئىينە-زەر سىزنىڭ دەم ئېلىشقا چىقىشىڭىزغا قوشۇلمايمەن! ھەتتا قۇملۇقتا يالغۇز بېرىشنىمۇ خىيال قىلماڭ! بۇ ئىشلارنىڭ ھەم-مىسى ئۆتمۈشكە ئايلانسۇن، گلانتۇس.

— مەن ئۇ قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىم، — دېدى ئۇ خاتىرجەم ھالدا، — لېكىن ئۇ ھېلىقى قىزنى ئۆلتۈرۈۋەتتى.

— سىز ئۇنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئىسپاتلىيالمايسىز! بۇ پەقەت سىزنىڭ پەرىزىڭىز.

گلانتۇس بېشىنى چايقىدى. ئۇنىڭ ئازابلىنىۋاتقانلىقى كۆ-رۈنۈپلا تۇراتتى، چىرايىمۇ ئۆزگىرىپلا كەتتى، — ياق، ئۇنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىلىمەن. ياپياش، تېنى ساغلام بىر ئادەم

هېچېىر سەۋەبسىزلا ئۆلۈپ كەتمەيدۇ، — ئۇ كەينىگە يۆلىنىپ، ئاق سىر بىلەن سىرلانغان تورۇستا ئەكس ئەتكەن دېرىزىنىڭ شولىسىغا قارىدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى ئۆلۈپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان ئادەمنىڭكىدەك تاتىرىپ كەتكەنىدى، — مەن ئافرىقىغا زادىلا قەدەم بېسىپ باقمىغان بولسام نەقەدەر ياخشى بولاتتى دەيمەن، كاپىتان.

— مەنمۇ شۇنداق، — پۇروشېنى ئورنىدىن تۇرۇپ، دوكلاتىنى يانچۇقىغا سالدى، — چەت ئەل ئارمىيىسىگە قاتناشقان ئادەم يەنە نېمىدىن ئۇمىد كۈتەلەيدۇ دەيسىز؟

قاراڭغۇ چۈشۈش هېرد ئۇمىد قىلغاندىنمۇ تېز بولدى. ئۇ فاتىخ بىلەن كەچلىك تاماقنى بىللە يېگەندىن كېيىن، قول ئىشارىسى بىلەن ئۇنىڭدىن باغقا يەنە بىر قېتىم كىرىشكە ئىجازەت سورىدى. فاتىخ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە ئۇنى يىراقتىن كۆزىتىشكە بىرلا كۆزەتچىنى قويدى.

پالما دەرىخىنىڭ يۇمران يەلپۈگۈچسىمان يوپۇرمىقى ئاي نۇرىدا خۇددى كۆركەم ئالتۇن رەڭ مەشۇت توقۇلمىلارغا ئوخشاش كۆرۈنەتتى. هېرد ئۆزىنىڭ پىلانلىرىنى تەپسىلىي ئويلاپ باقتى. ئۇ دەرھاللا خارابىلىككە بارماستىن بەلكى ئايدىڭدا تام توۋىدە ئولتۇرۇپ، ئادەمنى مەپتۇن قىلىدىغان تەبىئەت مەنزىرىسىگە نەزەر سالدى. يىرىم سائەتتىن كېيىن، ئۇ كۆيۈپ كەتكەن ئۆي تەرەپكە مېڭىپ، يەر ئاستى ئۆيىنىڭ كىرىش ئېغىزى ئالدىدىكى تاش ئۈستىدە ئولتۇردى.

”ئۆي“نىڭ يېنىدا تۇرغان ئەرەب كۆزەتچى بۇ تەرەپكە قاراپ كەلدى. ھېرد ئۇنىڭ پالما دەرىخى ئارىسىدىن غىل-پال ئۆتكەن سايىسىنى كۆرۈپ، جىددىيلىشىپ نەپىسى قىسىلدى.

—ئاستىدا تۇرۇڭ، كۆزەتچى كەلدى، —دېدى ئۇ يەر ئاستى ئۆيىدىكى ئاۋازنى ئاڭلاپ تېزلىك بىلەن. ئۇ يېرىلىپ كەتكەن تامغا يۆلىنىپ، يۇلتۇزلارنى ساناۋاتقاندەك ئاسمانغا قاراپ تۇر-دى.

كۆزەتچى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارىدى، ئاندىن بىرنېمىلەرنى دەپ كەتتى، لېكىن ئۇ ھېچنېمە-نى چۈشەنمىدى. ئۇ كۆزەتچىنىڭ تىكىلىپ قارىشىدىن قور-قۇپ، يۈرىكى ئاغقان ھالدا تىترەپ كەتتى، شۇ تاپتا ئۇ كۆزەت-چىنىڭ يەر ئاستى ئۆيى تەرەپكە بۇرۇلۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ يوغان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ، لەۋلىرىنى چىڭ يۇمغىنىچە قىمىرلىماي ئولتۇردى.

كۆزەتچى ئۇنچىقمىدى. ئۇ ھېردنىڭ چىرايىنى كۆرۈپ باق-ماقچى بولغاندەك، ئالدىغا سەل-پەل ئېگىلدى. تۇيۇقسىز، ئۇ خۇددى بىر يىرتقۇچ ھايۋاندەك ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قولى-دىن تۇتۇپ، تاش ئۈستىدىن تارتىپ تۇرغۇزدى. ئۇ بوغۇق ئاۋازدا بىرمۇنچە گەپلەرنى قىلدى، ئۇ ئاچچىق تەر ۋە ياۋا چىلان پۇراپ تۇرغان قولى بىلەن بىردىنلا ھېردنىڭ قورققىنىدىن ئې-چىلىپ قالغان ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ، ئۇنى چىملىققا بېسىشقا ئۇرۇندى.

ھېرد بارلىق كۈچى بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ، پۇت ئېتىپ جېنىنىڭ بارىچە تېپىرلىدى، مۇشتىنى تۇگۇپ كۆزەتچى-

نىڭ بېشىغا مۇشتلىدى. لېكىن بۇ ئەبلەخ خۇددى قانلىق ئاغزى چوڭ ئېچىلغان شىردەك، ھېردىنىڭ كۆز ئالدىدا ئاپئاق چىشلىرىنى پارقىرىتىپ كۈلەتتى. ھېرد ئىككى پۇتىنىڭ يەردىن ئۈزۈلگەنلىكىنى، يىقىلىپ چۈشەيلا دەپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى، شۇ ئەسنادا ئۇ چاتقاللىقتىن بىر كۆلەڭگىنىڭ سەكرەپ چىققانلىقىنى كۆردى. كۆزەتچى ئىككى مۇرىسىنى يۇقىرىغا بىر كۆتۈرۈپ، ئۆز تەڭپۇڭلىقىنى يوقىتىپ سەنتۈرۈلدى. قۇلاقنى يارغۇدەك ۋارقىرىغان ئاۋاز جىمجىت كېچە ئاسمىنىنى يېرىپ ئۆتۈپ، پۇتۇن باغنى بىر ئالدى. كۆزەتچى ئالدىغا دۇم چۈشتى، ئاندىن دەسسەپ چەيلەنگەن گۈللەرنىڭ ئۈستىدە دۇمىلاپ ئىڭىراشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئىككى تاغىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇزۇن بىر خەنجەر سانجىقلىق تۇراتتى.

شۈبت ئېغىر نەپەس ئالغان ھالدا، چىرايىدا قان دىدارى قالمىغان، تامغا يۆلىنىپ تۇرغان ھېردىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ھېردىنىڭ كۆزلىرى ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان كۆزەتچىگە تىكىلگەندى، ئارقىدىن ئۇ نەزىرىنى بۇ ناتونۇش ئاق تەنلىك كىشىگە ئاغدۇردى، ئۇ تېزلىك بىلەن جان تالاشقۇچى ئۈستىگە ئېڭىشىپ، يەنە قەددىنى رۇسلىدى.

—نېمىلەرنى قىلىپ قويدىڭىز؟—ھېرد ئالاقزادە بولغان ھالدا تۆۋەن ئاۋازدا دېدى.

—دۇنيانى مۇتتەھەملەر چاڭگىلىدىن قۇتقۇزماقچىمەن،—دېدى شۈبت ئەتراپقا كۆز يۈگۈرۈتكەچ،—مەن بۇ يەردىن كېتىشىم كېرەك. تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ قالسا، ئەڭ يېقىن بىر قاراۋۇلخانىغا يېتىپ بېرىۋالارمەن. ناۋادا غەلىبە قىلىپ قال-

سام، ئەتىلا سىزنى بۇ يەردىن قۇتقۇزۇپ چىقىمەن! بەلكىم بۇگۇن كېچە بولۇشىمۇ مۇمكىن! مېنى كۇتۇڭ.

"ئۆي"دە چىراغ يانداۋرۇلدى. داچىدىن فاتىخنىڭ قاراۋۇلـ لارغا ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. تۈيۇقسىز يانداۋرۇلغان چـ راغ نۇرى قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ ئۆتتى.

—ئۇلار كەلدى، —دېدى ئۇ كېكەچلەپ، —تېز قېچىڭ! تېز يۇگۇرۇڭ!

شۇېت يېقىن كېلىپ، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئۇنىڭغا تىكىلدى.

—رەھمەت سىزگە، —دېدى ئۇ تۆۋەن ئاۋازدا، —سىز مېنى قۇتقۇزدىڭىز، ماڭا كۇچ-قۇۋۋەت ئاتا قىلدىڭىز، بۇنى مەن مەڭـ گۇ ئۇنتۇمايمەن.

ئۇ پۇتۇن بەدىنى تىترەپ تۇرغان ھېردىنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ، ئۆزىگە تارتىپ، ئۇنىڭ قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىگە سۆ- يۇپ قويدى. ئاندىن، ئۇ يۇگۇرگىنىچە باغنى كېسىپ ئۆتتى، ئۇنىڭ جۇل-جۇل بولۇپ كەتكەن پەرىجىسى پۇلاڭلايتتى. ئۇ يۇگۇرۇپ تام تۇۋىگە بېرىپ، بىر سەكرەپلا تامدىن ئۆتۈپ كەتـ تى. بىرىنچى تۇركۇم كۆزەتچىلەر خارابىلىككە كەلگەندە، ئۇ- نىڭ ئاياغ تىۋىشى ئاللىقاچان قۇرۇق دەريا قىنىدا يوقالغانىدى.

ئەرەبلەر تۇگۇلۇپ ياتقان جەسەتنى ئورىۋېلىپ ۋارقىرىشاتـ تى. ئۇلار قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، گۇلخان ۋە پانۇسلارنى كۆ- تۇرۇشۇپ قاتار تىزىلىپ باغ ئىچىنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى.

يىپەك تون كىيگەن، ئېگىز، ئورۇق كەلگەن فاتىخ ھېرد- نىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئۆلگۈچىگە قاراپ قويۇپ، ئاندىن ئۇنىڭـ

غا قاریدی، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن گۇمان ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى.

—ئۇنى مەن ئۆلتۈردۇم، مەن! —دېدى ھېرد قولى بىلەن ئۆزىنى ئىشارە قىلىپ پەس ئاۋازدا، ئۇ سۆزلەۋېتىپ پۈتۈن بەدىنىنىڭ ماغدۇرسىزلىنىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ھوشسىزلىنىپ يىقىلاي دېگەندە فاتىخ ئۇنى قۇچاقلىۋالدى. فاتىخ ئۇندىمەستىن ئۇنى ئاستا كۆتۈرۈپ، باغدىن ئۆيگە ئەكىرىپ دىۋانغا ياتقۇزدى. دىۋاندا ئولتۇرغان بوبو كۆز يېشى قىلغاچ قىز خوجايىننىڭ يۈزىنى سىلىدى. فاتىخ مايمۇننى تېپىپ نېرى كەتكۈزۈۋېتىپ، ئۆزى ھېردنىڭ يېنىدىكى كىچىك خۇرۇم ئو-رۇندۇقتا ئۇنىڭ ھوشىغا كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى.

كۆزەتچىلەر باغدىكى ھەربىر چاتقالنى، ھەربىر تام تۈۋىنى ئاختۇرۇپ چىقتى. ئۇلار يەر ئاستى ئۆيىگە كىرىپ، ئۇ يەردىن پەقەت قۇرت-قوڭغۇز، ئۆمۈچۈكتىن باشقا بىرەرتال مېۋە ئۇرۇ-قىنىمۇ تاپالمىدى.

ھېردنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان فاتىخ ئۇنىڭ تاتارغان، مەيۇس-لىك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان چىرايىغا قارايتتى. ئۇ كۆڭلى-دە، "بۇ قىز مۇشۇنداق ئىشنى قىلالامدىغاندۇ؟ راستتىنلا شۇ قىلغانمىدۇ؟ خەنجەرنى نەدىن تاپقاندۇ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن بۇنداق قىلىدۇ؟" دەپ ئويلىدى.

ئۇ ئۆمەرنىڭ سۆزىنى ئېسىگە ئالدى: "ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەت، فاتىخ! سەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمىسەڭ، ئۇ سېنى ئۆلتۈرۈۋې-تىدۇ!" ئۇ كۆزىنى يۇمدى، قوللىرىنىڭ پەيلىرى تارتىشىپ يىغىلىپ قالدى. قۇملۇق قانۇنى بويىچە قانغا قان ئېلىش كې-

رەك. بۇ قانۇن: پەقەت پۇت-قولۇڭ پۇتۇنلەي كېسىپ تاشلانمىسىلا، ئىنتىقام ئېلىشىڭ لازىم دېگەندىن ئىبارەت.

ئۇ كۆزلىرىنى ئېچىپ، نەزىرىنى يەنە ئۇنىڭ تاتارغان چىرايىغا ئاغدۇردى.

خۇددى كۆچلۈك يىغىسىنى بېسىپ تۇرۇۋاتقاندەك، فاتىخىنىڭ جاۋغايلىرى تارتىشىپ كەتتى.

شۇبىت ئانچە يىراققا كېتەلمىدى.

ئۇ ئۇزۇن ۋە تار دالاندىن ئۆتۈپ، بىر مەسچىتكە يۇگۇرۇپ كىردى. ئېھتىيات بىلەن بىرنەچچە ئايلانمىدىن ئۆتۈپ، بورا سېلىنغان ۋە مېھرابى قىلۋىغا يۇزلەنگەن نامازخانىغا كىردى، بۇ يەردە ئەينەك شارچىلار بىلەن زىننەتلەنگەن ئاسما چىراغ ۋە گۈمبەزسىمان تورۇسنى تىرەپ تۇرغان يوغان تۈۋرۈكلەر بار ئىدى. ئۇ ئىستىنجاخانىدىن ئۆتتى، نامازخانلار بۇ يەردە تەرەت ئالغاندىن كېيىن يالاڭ ئاياغ مېڭىپ، كۆڭلىدە خۇدانى ياد ئېتىپ، پېشانىسىنى جاينامازغا تەگكۈزۈپ نامىز ئوقۇيتتى. مەسچىتنىڭ ئىچى جىمجىت بولۇپ، ئاخۇنۇم ۋە كۆزەتچىلەر ئۇخلاپ قالغانىدى. ئۇ لەخمىگە ئوخشاش ئاچا يولنى بويلاپ، ئاخۇنۇملار ھۇجرىسىنىڭ ئالدىدىن تېزلىك بىلەن ئۆتتى، ئاندىن جىنازا توختىتىپ قويۇلغان مېيىت يۇيۇش ئۆيىدىن كېسىپ ئۆتتى. دەپنە قىلىش ۋاقتىدا، بۇ جىنازىلار قەبرىستانلىققا ئېلىپ بېرىلاتتى، ئاندىن ئاق كېپەنگە ئورالغان مېيىتلار جىنازىدىن چۈشۈرۈلۈپ يەرلىككە قويۇلاتتى.

ئۇ تىك بىر پەلەمپەينىڭ ئالدىغا كېلىپ، يۇلتۇزلار بىلەن قاپلانغان ئاسماننىڭ بىر پارچىسىنى كۆرگىنىدە، ئاندىن يېنىك تىن ئالدى. ئۇ پەلەمپەيگە ئىتتىك يامىشىپ چىقىپ، ئۇچلۇق تۆمۇر قۇببىلار قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان مەسچىتنىڭ سېغىز لايلىق ئۆگزىسىدە يېتىپ، كۆزىنى يۇمدى. ئۇ ئېغىر نەپەس ئالاتتى. بىر خىل سوغۇق تىترەك ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە تارالدى، ئۇ بىر تۈپ ئېگىز پالما دەرىخى دالدا بولۇپ تۇرغان ئۆگزە چېتىگە ئۆمىلەپ بېرىپ، پەرىجىسىگە چىڭ ئورۇنىۋالدى.

ئۇ بىر سائەتكىچە مۇشۇنداق يېتىپ، بىرەر شەپە بار-يوقلىقىغا قۇلاق سالدى.

تۆۋەندىكى يول جىمجىت ئىدى. يىراقتىن ئاسىيا بۆرىسىنىڭ هۇۋلاشلىرى، ئاندا-ساندا ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى ۋە كۈيلىگەن مۇشۇكلەرنىڭ مىياۋلاشلىرىمۇ ئاڭلىنىپ قالاتتى.

ئەتراپ جىمجىت ئىدى.

پالما دەرەخلىرى شىلدىرلايتتى.

مەسچىتنىڭ ئۆگزىسىدە تۇرۇپ، بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن تۇپمۇ تۇز ئۆگزىلەرنى كۆرگىلى بولاتتى، بۇ ئۆگزىلەرنى قارىماققا جىلغىغا ئوخشاش كۆرۈنىدىغان كوچىلار ئۇ يەر-بۇيەردىن ئايرىپ تۇراتتى. كىچىك هويلىلارغا شوتىلار قويۇلغان بولۇپ، كۈندۈزى ئايالار ئاشۇ شوتىلار بىلەن ئۆگزىگە چىقىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىشىنى قىلىشاتتى، بۇ يەردە تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى ئالاتتى، چۈنكى ئۆگزە ئۇلارنىڭ يۇزىدىكى چۈمبىلىنى ئېلىۋەتسە بولىدىغان بىردىنبىر يېرى ئىدى. ئۆگزە ئەرەب ئائىلىلىرىدىكى ئەڭ سىرلىق جايغا ئايلىنىپ قالغانىدى.

شۇپتىنىڭ ماغدۇرى ناھايىتى تەستە ئەسلىگە كەلدى. ئۇ ئۆگزە چېتىدە يانقىنىچە ئېغىر نەپەس ئالغان ھالدا كۆزلىرىنى ئاشۇ ئۆگزىلەرگە تىكەتتى. بۇ ئۇنىڭ ئەركىنلىككە ئېرىشىشىدىكى بىردىنبىر يول ئىدى. تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەنلا مەزىن قۇببە ئۈستىدە پەيدا بولۇپ، ئەزان ئېيتىپ، نامازخانلارنى بامدات نامىزىغا چاقىراتتى. ئۇلار ئاللانىڭ ئۆيى ئۆگزىسىگە يوشۇرۇنۇۋالغان بۇ ئاق تەنلىكنى چوقۇم كۆرۈپ قالاتتى. بۇ—ئۆلۈمدىن دېرەك بېرەتتى، ھېچكىممۇ ئۇنى بۇ بالايى-قازادىن ساقلاپ قالالمايتتى.

ئۇچ سائەتتىن كېيىن شۇپت يەنە ئاستا يولغا چىقتى. ئۇ مەسچىتنىڭ ئۆگزىسىدىن ئەڭ يېقىن يەنە بىر ئۆگزىگە چىقىپ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ توسۇق تامدىن ئۆتتى. ئۇ مۇشۇنداق قىلىپ، بىرمۇنچە ئۆگزىدىن ئۆملەپ ئۆتۈپ چوڭ كوچا بويىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىگە يېتىپ كەلدى. ئاندىن ئۇ پەسكە سىيرىلىپ چۈشۈپ، كوچىدا جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈشكە باشلىدى. تار كوچىدىن مىلتىق ئاۋازى ئاڭلاندى.

ئومىمانىڭ ئادەملىرى! ئۇلار مېنى كۆرۈپ قاپتۇ-دە! شۇپت يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، بىرنەرسىگە پۇتلىشىپ سەنتۈرۈلۈپ كەتتى-دە، ئىككىنچى پاي ئوقتىن ساقلىنىپ قالدى، ئوق ئۇنىڭ بېشى ئۈستىدىن ۋىزىلداپ ئۆتۈپ كەتتى. تۇيۇقسىز ئۇ ۋارقىراشقا باشلىدى، قۇلاقنى يارغۇدەك ئاۋاز كېچە ئاسمىنىدا جاراڭلىدى:

—ۋاي قۇتقۇزۇڭلار! قۇتقۇزۇڭلار! مېنى قۇتقۇزۇڭلار!

ژاندارما ئەترىتىنىڭ بىناسى ئوپۇر-توپۇر بولۇپ كەتتى،

رەتسىز كىيىنگەن بىرنەچچە ئادەم ئېتىلىپ چىقتى، ئۇلار جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان ئەرنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلارغا ئوق ئۈزدى. قاچقۇچى سەنتۈرۈلۈپ، بىرقانچە قەدەم يۈگۈرۈپلا يىقىلىپ چۈشتى. ئىككى ژاندارما ئۇنى كۆتۈرۈپ، ژاندارما ئەترىتى بىناسىغا ئېلىپ كىردى.

—بىز بۇنداق ئىشقا ئەسلا يولۇقۇپ باقمىغان!—دېدى ملادشى لېيتېنانت دەرىجىلىك قاراۋۇلخانا باشلىقى،—ئاق تەنلىك ئادەمغۇ بۇ! ئاغىنىلەر، ئىشنىڭ قىزىقى ئەمدى چىقىدىغان بولدى.

ئەتىگەندە فاتىخنىڭ ئۆيى ژاندارما قوشۇن تەرىپىدىن قورشىۋېلىندى. قۇرۇق دەريا قىنى، كوچا، باغ ئەتراپى، ھېلىقى "ئۆي"نىڭ ئالدى ئەسكەرلەر بىلەن تولۇپ كەتتى. ئۇلار قورشاۋنىڭ ئىچىدىكى ھەربىر شەپىگە دىققەت قىلاتتى. يولدا بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقان ئەرەبلەر ئۈنچىقماستىن، زىتلىشىش، دۈشمەنلىك، ئۆچمەنلىك كەيپىياتىدا تۇراتتى. ئۇلارنىڭ سۈكۈتى ئىچىگە قۇملۇقنىڭ سىرلىق ۋەھىمىسى شۇنداقلا تونۇردەك ئىسسىق تۇپراققا خاس قەيسەرلىك ۋە رەھىمسىزلىك يوشۇرۇنغانىدى.

شۋېت بىلەن ملادشى لېيتېنانت دەرىجىلىك قاراۋۇلخانا باشلىقى فاتىخنىڭ ئالدىغا كەلدى. فاتىخ ئۇزۇن دىۋاندا، قەن كۆپ سېلىنغان قويۇق قەھۋەنى ئىچىپ ئولتۇراتتى.

—ئەپەندىلەر نېمە قىلماقچىسىلەر؟—ئۇ ساپ فرانسۇز تىـ

لىدا سۆزلىدى، كىشىلەر بۇنىڭ پارىژ تەلەپپۇزى ئىكەنلىكىنى بىلەلەيتتى، —بۇ يەر پۇتۇنلەي تىنچلىققۇ!

—ھېلىقى ئاق تەنلىك قىز قەيەردە؟—شۇېت بىرنى ئۇ-رۇپ، ئۇنىڭ قولىدىكى ئەينەك ئىستاكاننى چۇشۇرۇۋەتتى. ئىستاكان قېلىن گىلەم ئۇستىدە جارانىڭ قىلىپ سۇندى، جىگەر رەڭلىك سۇيۇقلۇق گىلەمگە سىڭىپ كىرىپ، بىر پارچە سەت داغ پەيدا قىلدى. فاتىخ چۆچىگەن ھالدا قاشلىرىنى يىمىرىپ، سۇنۇپ كەتكەن ئىستاكانغا قارىدى. ئۇ ھېچقانچە ھاقارەتكە ئۇچ-رىمىغاندەك ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ، ئۇنچىقماستىن ئاستا بۇرۇ-لۇپ شۇېتقا قارىدى، —قايسى ئاق تەنلىك قىز؟—ئۇ بېشىنى چايقاپ دېدى، —مەن دېگەن ئەرەب، مېنىڭ ئاق تەنلىك ئايالىم يوق!

—ئۇ قىز سېنىڭ ئۆيىڭدە! ھېلىقى بالكونى باغقا قارايدى-غان ئۆيدە. يەنە ھېلىقى ئۆلتۇرۇلگەن كۆزەتچىچۇ؟

—ئۆلتۇرۇلگەن كۆزەتچى دەمسىزا؟—فاتىخ مۇغەمبەرلىك بىلەن كۇلدى، شۇېت ئەرەبلەرنىڭ بۇنداق كۇلكىسىگە ئىنتايىن ئۆچلىكى كېلەتتى ۋە ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنەتتى.

—مەن كۆزەتچىنى نېمە قىلىمەن؟ يەنە نېمىشقا ئۇلارنى ئۆلتۇرۇمەن؟

شۇېت فاتىخقا قاراپمۇ قويماي، تېز-تېز قەدەم تاشلاپ ھېردىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. بالكونى بار بۇ ئۆي ئاللىقاچان يىغىشتۇرۇۋېتىلگەن بولۇپ، يەرنى قېلىن بىر قەۋەت توپا-چاڭ باسقان، ئۇزۇن يىللارغىچە ئادەم ئولتۇرمىغاندەك ھالەتكە كەل-تۇرۇپ قويۇلغاندى، ئۇينىڭ ئىچى قۇپقۇرۇق بولۇپ، ھېچقان-

داق ئۆي سەرەمجانلىرى كۆرۈنمەيتتى، ھەتتا قىزىل رەڭلىك رېشاتكىمۇ غەپلەت ئۈيقۇسىدا ياتقاندەك قىلاتتى.

باغدىكى قان ئىزلىرى تازىلانغان، چىملار قايتىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇلغان، ھەتتا گۈللەرمۇ سوغۇرۇپ قويۇلغانىدى.

شۇېت غەزەپلىنىپ ئۆيگە قايتىپ كىردى، فاتىخ يەنىلا شۇ يەردە قايتىدىن تەييارلانغان قەھۋەنى ئىچىپ ئولتۇراتتى.

—سەن ئۇ قىزنى نەگە ئاپىرىۋەتتىڭ؟—شۇېت غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى، —سىلەر ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپسىلەر-دە! —ئۇ فاتىخقا ئېتىلغانىدى، لېكىن ملادشى لېيتېنانت ئۇنى چىڭ تۇتۇۋالدى.

—تىنچلىنىڭ، —دېدى ئۇ، —ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، دوكتور ئەپەندى، بۇ خىل ئۇسۇل بىلەن سىز ئەرەبلەردىن ھېچ-نېمىگە ئېرىشەلمەيسىز. قۇملۇقتىكى ئەھۋالنى چۈشىنىسىز-غۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ دۈشمەنلىرىنى قانداق قىيىن-قىستاققا ئېلىپ سوراق قىلغان بولسا، بىزمۇ شۇنداق قىلىمىز.

فاتىخنىڭ كۆزىدە غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرسىمۇ، چىرايىنى قىلچىلىك ئۆزگەرتمەي، ملادشى لېيتېنانتنىڭ قولىغا كويزا سېلىشىغا قاراپ تۇردى.

—سىلەر ماڭا ئۇۋال قىلىۋاتىسىلەر، —دېدى فاتىخ مەغرۇر ھالدا، —ئادالەتسىزلىك ئۆچمەنلىكىنىڭ ئانىسى.

ئۇ بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۆيىدىن چىقىپ، ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ تۇرغان جىپ ماشىنىغا چىقتى. ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئولتۇردى. ماشىنا تاماشا كۆرۈپ تۇرغان ئەرەبلەر-نىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار ئۇنچىقماستىن تەزىم قىلد-

شىپ، قىسىم ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، تارقىلىپ كېتىشتى.

شۇېت، ملادشى لېيتېنانت بىلەن ھېلىقى چاڭ-توزان باسقان قۇپقۇرۇق ئۆيگە كىردى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ بالكونغا چىقىپ، باغقا ۋە قۇياش نۇرىغا چۆمۈلگەن خارابىلىككە قارىدى.

—ھېلىقى كېچىسى ئۇ مۇشۇ يەردە ئولتۇرغاندا، مېنى كۆرۈپتىكەن، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، —ئۇ مېنىڭ ھاياتىمنى قۇتقۇزۇپ قالدى، ملادشى لېيتېنانت. مەن ئۇنىڭ ئىسمىنى، ئۇنىڭ كىملىكىنى، نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن. پەقەت ئۇنىڭ گېرمانىيىلىك ئىكەنلىكىنىلا بىلىمەن. ئۇمۇ بىزگە ئوخشاشلا ئاق تەنلىك. بىز چوقۇم ئۇنى ئىزدەپ تاپىلىي، ملادشى لېيتېنانت.

—قۇملۇق بەكمۇ چوڭ، دوكتور ئەپەندى.

شۇېت بېشىنى چايقىدى.

—ئەگەر بىر ئادەمنى ئىزدىمەكچى بولساق، يەر-جاھان ھەرقانچە كەڭ بولسىمۇ ئۇنىڭ كارايىتى چاغلىق! بۇنى مەن مۇشۇ 15 يىل ئىچىدە ئۆگىنىۋالغان، —ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئۇنچىقماي ئۆيدىن چىقىپ باغقا كىرگەندىن كېيىن ئاندىن ئېغىز ئاچتى. ئۇ قۇرۇق دەريا قىنى تەرەپتىكى تام يېنىدا تۇرغىنىچە قۇياش نۇرىغا چۆمۈلگەن بوستانلىققا قارىدى.

—سىز بىر ئادەمنىڭ بىر كېچىدىلا يەنە بىر ئادەم بىلەن، بىر ناتونۇش ئادەم بىلەن چوڭقۇر باغلىنىپ، خۇددى ئۆزىنى ئىككىگە بۆلگىلى بولمىغاندەك يېقىن بولۇپ قېلىشىنى بىلەمسىز؟

—شۇنداق، دوكتور ئەپەندى.

ئۇچىنچى قىسىم

بىسكرانىڭ بازىرىدا بىر تىلەمچى ياتاتتى.

ئۇ ئەما بولۇپ، يېمەكلىكلەرنى پارچە سېتىش دۇكىنىنىڭ سايىسىدا تۇگۇلۇپ ياتاتتى.

شىمالىي ئافرىقىدا ئۇنىڭغا ئوخشاش تىلەمچىلەر سانسىز بولۇپ، ئۇلار قورقۇنچلۇق چېكەتكىلەردەك توپ-توپ بولۇشۇپ شەھەرگە ياكى بوستانلىققا كېلەتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، ئۇنى گويا ئۆرۈلۈپ چۈشكەن خارابە ئۆي، ھېلىقى تىلەمچى بېشىغا قويۇپ ياتقان كېسەك، ياكى ئۆينىڭ يېرىق تېمىدىن جىمجىت يەرگە چۈشكەن ئاقۇچ رەڭلىك خوراپ كەتكەن بىر پارچە تاش قاتارىدا كۆرۈپ، ئۇنىڭغا نەزىرىنى سېلىپمۇ قويمايتتى. سانسىزلىغان يالتىراق لېنتا سودىگەرلىرى، كان رودىسى سېتىقچىلىرى، گاز سۇ ساتقۇچىلار، ئايال سېتىقچىلار، بېلىق سودىگەرلىرى، موزدۇزلار، خالۋاپلار، دېھقانلار، سېرىكچىلەر، مۇزىكانتلار، ئوغرىلار، باي قەبىلە باشلىقلىرى، ياۋروپا ساياھەتچىلىرى، رەڭلىك ئىرقلاردىن بولغان ساقچىلار ۋە چەت ئەل ئارمىيىسى ئەسكەرلىرى ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتەتتى،

ئۇلار ئۇنىڭ بىر خىللا ئاھاڭدا غىڭشىپ بىر نەرسە تىلىشىگە پەرۋامۇ قىلمايتتى. ئۇ كۇن بويى شۇ يەردە ئىچىگە بىرنەچچە فرانىكلا سېلىنغان ياغاچ چۆچەكنى تۇتقىنىچە ئولتۇراتتى. ئۇ رەھىمدىل ئاللانىڭ كەچتە يەنە ئۆزىگە بىر توغرام نان نېسىپ قىلىشىنى تىلەپ، ئۇنى ھەر كۇندىكىگە ئوخشاش ئۆزىنىڭ بىر ۋاقلىق تامىقى قىلماقچى بولۇشاتتى.

ھاندرىك ئۇنىڭ يېنىدىن بىرقانچە قېتىم ئۆتكەن بولسىمۇ ئۇنىڭغا دىققەت قىلمىغانىدى. بۇ دوختۇرنىڭ بىسكراغا كەلگىنىگىمۇ بىرەر ھەپتە بولۇپ قالدى، ئۇ بۇ يەردىن بىر قىسىم ماتېرىياللارغا ئىگە بولۇپ، بىرقاتار تەجرىبىلەرنى ئىشلىمەكچى ئىدى. فاتتو بۇساددادا ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەرگەن ئەھۋاللار بىسكىرادا ھەقىقەتەنمۇ سان ساناقسىز ئىدى. ئۇ ئەرەبلەرنىڭ دۇشمەنى، خۇداغا ئىشەنمەيدىغان ئادەم تۇرۇپ، خۇدانىڭ ھىماتىدىكى نەرسىگە چېقىلىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتاتتى. ئۇ ئوكۇل ساندۇقىنى كۆتۇرگىنىچە كېسەلگە گىرىپتار بولغانلارنىڭ ئائىلىلىرىگە كىرىۋىدى، لېكىن بارغانلا يېرىدە، كىشىلەر ئۆيلىرىنى تاشلاپ چىقىپ كەتتى، بىر-بىرىگە تۇتاش ئۆگزىلەرگە قېچىپ چىقىپ، ئىچى قالايمىقان، ئاسان تاپقىلى بولمايدىغان كەپىلەرگە ياكى قاراڭغۇ يەر ئاستى سۇ يوللىرىغا يوشۇرۇنىۋېلىشتى. ھاندرىك ئامال قىلالماي، ئاخىر ئىككى سانېتارنى يارەمگە چاقىرىپ، تولغاق كېسىلىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغان ئائىلىلەرنىڭ ئۆيلىرىنى تولۇق دېزىنفېكسىيە قىلدى. لېكىن بۇنداق قىلغانىنىڭ نېمە پايدىسى بار دەيسىز؟ ئىككى كۇندىن كېيىن، ھېلىقى كىشىلەر يۇقۇملۇق كېسەل دېگەن نېمىنى پەرۋايىغىمۇ ئېلىپ قويماي يەنە

ئوغرىلىقچە ئويلىرىگە قايتىپ كېلىشتى، ئۇلار يەنىلا ئۆزلىرى-
نىڭ كىيىملىرىنى ھەرتەرەپكە قالايمىقان تاشلاشتى، بۇ كىيىم-
لەرنى كوچىنىڭ بويىدىكى بۇلاق سۈيىدە يۇيۇشنى ياكى ئاپتاپقا
سېلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمىدى.

شۇ كۈنى دىققەت قىلىشقا ئەرزىگۈدەك بىر ئىش يۈز بەر-
دى. ھېلىقى تىلەمچى پېشىن نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، تام
تۈۋىگە بېرىپ جىمجىت ئولتۇردى. ئۇنىڭ قولىدىكى ياغاچ چۆ-
چەك تىترەيتتى، بېشى ھەرتەرەپكە ئىغاڭلايتتى، ئۇ خۇددى
قاراڭغۇلۇقتا ئولتۇرۇپ مۇزىكا ئاڭلاۋاتقاندەك، بېشىنى مۇزە-
كىغا ماسلاشتۇرۇپ ئىغاڭلىتىۋاتقاندەك قىلاتتى. بىر سائەتتىن
كېيىن، ئۇ خۇددى تاشلىۋېتىلگەن بىر ئورام ئەسكى لاتىدەك،
توپا يولغا بىراقلا يىقىلىپ چۈشتى. ئەگەر ئۇنىڭ يۈزى توپىغا
پېتىپ قالمىغان بولسا، بەلكىم كىشىلەر ئۇنىڭغا يەنىلا دىققەت
قىلمىغان بولاتتى، چۈنكى نۇرغۇنلىغان تىلەمچىلەر ھېرىپ كەت-
كەندىن كېيىن چاڭ-توزاندا ياكى سايە جايدا يېتىپ ئۇخلايتتى.
رەڭلىك ئىرقتىن بولغان بىر ساقچى بازارنى تەكشۈرۈۋېتىپ
ئۇنى كۆرۈپ قالدى، ئۇ يەردە ياتقان تىلەمچىنىڭ يېنىغا كې-
لىپ، تەپتى.

—ھەي، ئىتنىڭ كۈچىكى، —ئۇ قوپاللىق بىلەن ۋارقىرا-
دى، —تېزراق ئورنۇڭدىن تۇر! سەن ماشىنا يولىدا يېتىۋاپ-
سەن. ئاڭلىدىڭمۇ؟ تېزراق ئورنىڭدىن تۇر دەيمەن، سېسىق
ئۆمۈچۈك، بولمىسا قامچا بىلەن ساۋايمەن!

تىلەمچى قىمىرمۇ قىلماي، تۇگۈلۈپ ياتاتتى، ئۇنىڭ كۆز-
لىرى چىڭ يۇمۇلغان، چىرايى تاتارغان، لەۋلىرى جۈپلەنگەن

بولۇپ، سەزگۈسىنى يوقاتقاندەك قىلاتتى. خۇددى مەلۇم بىر خىل ئازاب ئۇنىڭ تېنى ئىچىدىن سىرتىغا ئېتىلىپ چىقىۋاتقان-دەك، ئۇنىڭ بەدىنى توختىماي تارتىشاتتى.

هېلىقى رەڭلىك ئىرقتىن بولغان ساقچى بىر توپ كىشى-لەرنىڭ ئالدىدا تۇرغىنىچە ئويلىنىپ قالدى؛ ئۇ مۇشۇ يەردە يېتىۋەرسۇنمۇ ياكى ئۇنى تېپىپ تام تۇۋىگە ئاپىرىۋېتەيمۇ؟ بۇ تىلەمچىلەرنىڭ ئۆزى بىر خىل ئاپەت، كىشىلەر بۇ خىل ئاپەتنى كونترول قىلىشقا ئامالسىز، چۈنكى بۇ دۆلەت ئىنتايىن رەھىم-سىز، كىشىلەر نامراتلىق بىلەن باياشاتلىقتىن باشقا ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ.

رەڭلىك ئىرقتىن بولغان ساقچى يەنىلا تىلەمچىنىڭ يېنىدا تۇراتتى. بۇ چاغدا، ھاندرىك بازار تەرەپتىن كەلدى. ئۇ يەردە يانقان تىلەمچىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئېڭىشىپ سوردى:

— ئۇنىڭغا نېمە بوپتۇ؟

— بۇ لالما ئىت ھوشىدىن كېتىپتۇ، — دېدى ساقچى جاۋا-بەن، — بىز بۇ مەينەت چوشقىنى بۇلۇڭغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتەيلى.

ھاندرىك زوڭزايغىنىچە ئېھتىيات بىلەن يەردە يانقان ھېلى-قى ئادەمنىڭ بەدىنىنى سىلىدى. تۇيۇقسىز، دوختۇرمۇ تىترەپ كەتتى. ساقچى ئەجەبلەنگەن ھالدا ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— نېمە بولدى؟ — سوردى ئۇ، — سىزگە ياردەم كېرەكمۇ، ئەپەندىم؟

ھاندرىك ئورنىدىن دەس تۇردى، ئۇنىڭ يۈزلىرى قىزى-رىپ، تەرلىرى كۆزىگىچە ئېقىپ چۈشكەنىدى. — دەرھال بىر

ماشىنا چاقىرىڭ، — دېدى ئۇ ئۇنلۇك ئاۋازدا، — بۇ ئادەمنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىش كېرەك!

— مۇشۇ قاسماق تىلەمچىنىمۇ؟ — ساقچى چۆچىگەن ھالدا سورىدى ۋە قىمىرلاپمۇ قويمىدى.

— بولدى سورىماڭ، تېز مېڭىڭ! ئىش ناھايىتى جىددىي! سىز پەقەت تېزلىكتە بىر ماشىنا چاقىرىپ كەلسىڭىزلا، بىر مېدالغا ئېرىشەلەيسىز. تېز بولۇڭ، تېز بولۇڭ! — ھاندرىك يەنە ئېڭىشىپ، ھېلىقى ھوشىدىن كەتكەن تىلەمچىنىڭ ئاشقازىنىنى بېسىپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، ئاندىن يەنە ئۇنىڭ قاپىقىنى تەتۇر ئۆرۈپ، كۆز قارىچۇقىنى تەكشۈردى، — خۇداغا شۈكۈر، — دېدى ئۇ تۆۋەن ئاۋازدا، — بەلكىم مەن ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالالىشىم مۇمكىن. . .

ھېلىقى ساقچى كۆڭلىدە، ئاق تەنلىكلەرنىڭ ئىچىدە بىرمۇ ساق ئادەم يوق دەپ ئويلىدى، شۇڭا ئۇ ماشىنا تېپىشقا ئانچە كۆچىمىدى. ئۇ پەقەت شەرقلىقلەرگە خاس بەخارامانلىق بىلەن يول تۆپىسىدە تۇرۇپ، بازار تەرەپكە كېلىۋاتقان بىرىنچى پىكاپنى توستى. ئۇ پىكاپ ئىشىكىنى ئېچىپ، كېپىنكىدە ۋارقىراپ-جارقىراپ، قولىنى پۇلاڭلىتىۋاتقان شوپۇرنى تارتىپ چۈشۈرۈپ، تازا كېلىشتۈرۈپ بىر شاپىلاق ئۇردى، ئاندىن ئۆزى رولنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، پىكاپنى ھەيدەپ ھاندرىكنىڭ يېنىغا كەلدى.

— مانا بىر ماشىنا تېپىپ كەلدىم، ئەپەندىم، — دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ھېلىقى شوپۇر يولدا تۇرغىنىچە ھۆركىرەپ، مۇشتلىرىنى

پۇلاڭلىتىپ، قۇملۇقتا ئىشلىتىلىدىغان بارلىق يامان تىللار بىـ
لەن ھېلىقى ساقچىنى تىللاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ بىلەن ھېچكىمـ
نىڭ كارى بولمىدى ۋە بىرەرى توختاپ بۇياققا قاراپمۇ قويمـ
دى. ئاھ خۇدا، بىر ساقچى بىر ماشىننى بۇلاپ كەتتى! ئاللا
بۇ ئىت كۇچۇكىنىڭ جاجىسىنى بېرىدۇ. ئاللا دېگەن ئۇلۇغ!

ھاندرىك ئېھتىيات بىلەن تىلەمچىنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ، ئۇنى يۆلىدى، ئاندىن ئاچلىقتىن بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قالايلا دەپ قالغان بۇ ئەرنى پىكاپقا چىقىرىپ، كەينى ئورۇندۇققا ياتقۇزدى، ئۆزىمۇ پىكاپقا چىقىپ، ساقچىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

—پىكاپنى ھەيدەڭ، تېزراق ھەيدەڭ،—دېدى ئۇ ئېغىر نەپەس ئېلىپ.

بىسكرادىكى ئاق رەڭلىك بىنا ھەربىي دوختۇرخانا بولۇپ، نۇرغۇنلىغان ئۇستى ئوچۇق بالكون ۋە چوڭ دېرىزىلىك ئۆيلىرى بار ئىدى. بۇ بىنانىڭ ھەممىلا يېرىدە شىر-شىر ئاۋاز چىقىرىپ ئايلىنىۋاتقان شامالدۇرغۇچلار بولۇپ، كارىدۇر ۋە دالانلار پاكىز ھەم يورۇق ئىدى. ھېلىقى كونا پىكاپتا ھوشىدىن كەتكەن، مەينەت تىلەمچى كۇتۇۋېلىش ئورنىغا ئېلىپ كېلىنگەندە، بۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى چۆچۈپ كەتتى.

ھاندرىك بىلەن ساقچى تىلەمچىنى كۆتۈرۈپ كۇتۇۋېلىش ئۆيىگە كىرگەندە مەسئۇل ۋراچ، مايور فۇئىل مۇشۇ يەردە بولۇپ، ئىككى سانىتار بىلەن يېڭىدىن دوختۇرخانىغا قوبۇل قىلىنغان كېسەللەرنىڭ تىزىملىكىنى تەكشۈرۈۋاتاتتى.

—ۋاي خۇدايىمەي،—دېدى فۇئىل كۇلۇپ تۇرۇپ،—سىز يولدىكى چۈسىلارنى يىغىۋاتامسىز نېمە؟! سۆيۈملۈك ھاندرىك

دوختۇر، سىز بۇنى نەدىن تېپىپ كەلدىڭىز؟

—بازاردىن، —دېدى ساقچى ئەلەم بىلەن. ئۇنىڭغا بىر تەلەمچىنى كۆتۈرۈشۈپ بېرىش ئۆزىنىڭ غۇرۇرىنى دەپسەندە قىلغاندەك تۇيۇلدى، —ئۇ يولدا يېتىپتىكەن، مەن بۇ بەتبەختنى بىر تەرەپكە تېپىۋېتەي دەپ تۇرسام، بۇ ئەپەندى كېلىپ قالدى. مەن قانداق قىلىمەن؟

—بولدى، بولدى، —فۇئىل ھاندرىك ئاللىقاچان زەمبىلگە سېلىپ بولغان تىلەمچىنىڭ يېنىغا كېلىپ سورىدى، — تەكشۈرەمدۇق؟

ھاندرىك قولىنىڭ دۇمبىسى بىلەن پېشانىسىدىكى تەرنى سۈرتىۋېتىپ، ساقچىغا 500 فرانك بەردى. ساقچى ھەيرانلىق بىلەن بۇ ئاز بولمىغان بايلىققا قاراپ، ھەربىيچە سالام بەرگەندىن كېيىن دوختۇرخانىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. ئۇ كۆڭلىدە، ئەگەر ھېلىقى ئاق تەنلىك ماڭا نېمە بەرگىنىنى ئېسىگە ئېلىپ قالسا، بەلكىم ئۇ پۇلنى قايتۇرۇۋېلىشى مۇمكىن، بىر تىلەمچى ئۈچۈن 500 فرانك تاپسام، ئەزىىرايى، بولدى مەن ئۇنىڭغا ھەر كۈنى 100 تىلەمچى يىغىپ بېرەي، دەپ ئويلىدى.

فۇئىل ھاندرىكتىن سوردى، —قورسىقىڭىز ئاچتىمۇ، كەسىپدىشىم؟

—ئاچمىدى! تەلەي ئوڭدىن كەلدى. مانا بۇ بىز تەتقىق قىلماقچى بولۇۋاتقان ۋىرۇسلۇق تولغاق. مەن ئاخىر قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان بىر كېسەللىك مىسالىغا ئىگە بولدۇم.

فۇئىل ھاڭ-تاڭ قالغان ھالدا تىلەمچىگە قاراپ، ئاندىن كارىدور تەرەپكە قاراپ ۋارقىرىدى. بىرنەچچە سانىتار يۈگۈرۈپ

كەلدى.

—ھەممىڭلار ئۆز ئورنىڭلاردا تۇرۇڭلار، —دېدى فۇئىل جېكىلەپ، —ئايرىم بىر ئۆينى بوشتىڭلار! ئۇچىنچى نومۇرلۇق جىددىي قۇتقۇزۇش ئۆيىنى تەييارلاڭلار! بىز ئىككىمىز 20 مىنۇتتىن كېيىن ئوپېراتسىيىگە كىرىشىمىز.

پۇتۇن دوختۇرخانىدا بىر خىل جىددىيلىك پەيدا بولدى. ئۇچىنچى نومۇرلۇق جىددىي قۇتقۇزۇش ئۆيى ئەسلىدە يارىسى يىرىڭداپ كەتكەن يارىدارلار ئۈچۈن مەخسۇس ئىشلىتىدىغان ئۆي بولۇپ، بىردەمدىلا تەييارلاپ تەق قىلىندى. گېرمانىيىلىك دوختۇر بىر ۋىرۇسلۇق تولغاق كېسەلگە گىرىپتار بولغان بىر ئادەمنى ئېلىپ كەپتۇ دېگەن خەۋەر پۇتۇن دوختۇرخانىغا شامالدەك تېز تارقالدى، بۇ بىسكرا بويىچە ياتاققا ئېلىنىپ داۋالىنىدىغان تۇنجى كېسەل ئىدى.

ھاندرىك بىلەن فۇئىل دېزىنفېكسىيە قىلىش سۈيۇقلۇقىدا قوللىرىنى يۇيغاندىن كېيىن، ئىككى سېستىرا ئۇلارنىڭ قولىغا ھەم نېپىز ھەم چىڭ رېزىنكە پەلەيىنى كىيدۈرۈپ قويدى. ئۇچىنچى نومۇرلۇق جىددىي قۇتقۇزۇش ئۆيىنىڭ ئوپېراتسىيە ئۈستىلىگە كىيىملىرى ئاللىقاچان سېلىنىپ، بەدىنى يۇيۇلغان ھېلىقى تىلەمچى ياتقۇزۇلدى. گەرچە يوپ-يورۇق كۈندۈز بولسىمۇ، ئۆيگە يەنىلا چوڭ چىراغ يېقىلدى، كېسەل كىشىنىڭ ئورۇق بەدىنى چىراغ نۇرىدا سۈس كۆكۈچ كۆرۈنەتتى، شامالدۇرغۇچ شىرىلداپ ئايلىناتتى، ئۆينى فېنول ۋە تەر پۇرىقى قاپلىغاندى، تىلەمچىنىڭ كىيىملىرى ئوپېراتسىيە ئۈستىلىنىڭ يېنىدىكى ئەخلەت ساندۇقىدا تاشلاقلىق تۇراتتى.

هاندرىك بىلەن فۇئىل ئېڭىشىپ كىيىملەرگە قاراپ، قىسقۇچ بىلەن ئۇنى يايدى. هاندرىك يېقىن كېلىپ قاراپ بېقىپ، ئاندىن بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئۇچەي يېپىشقاق سۈيۇقلۇقى بىلەن قان ئارىلىشىپ كېتىپتۇ، — دېدى ئۇ ئاستا، — سىز دەرهال ئۇلارنى تەجرىبىخانىدا هۇجەيرە تەجرىبىسى ئىشلەپ، ئاجرالمىلارنى تەهلىل قىلىشقا بۇيرۇڭ. ئىشىنىمەنكى، بۇ كېسەللىكتىن بىز ئويلىمىغان نەرسىلەرنى بايقايمىز.

ئىككى سانىتار ئەخلەت ساندۇقىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى. هاندرىك بىلەن فۇئىل تىلەمچىنىڭ بەدىنىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشكە باشلىدى. بۇرۇن ئۇلار نەچچە مىڭ تولغاق كېسەلنى تەكشۈرگەن بولسىمۇ، ئۇ چاغدىكى بۇ خىزمەت ئۇلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا پۈتۈنلەي رەسمىيەت ئۇچۇنلا ئىدى، لېكىن هازىر ئۇلار هالىدىن كەتكەن، پۈتۈن بەدىنى لاغىلداپ تىترەۋاتقان بۇ تىلەمچىنىڭ تېنىنى سىيپاشتۇرۇۋاتقاندا، ناهايىتى جىددىيلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇلار ئۇچەينى هەمەل قىلىش ئارقىلىق يېپىشقاق سۈيۇقلۇقنى چىقىرىپ، ئۇنى دەرهال تەجرىبىخانىغا ئاپىرىپ بەردى. ئارقىدىن، تىلەمچى هېلىلا بوشىتىلغان ئايرىم ئۆيگە ئېلىپ چىقىلدى ۋە يالتىراق يېپىلغان كېسەل كارىۋىتىغا يانقۇزۇلدى، هاندرىك ئۆز قولى بىلەن ئىشىكنى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى يانچۇقىغا سېلىۋالدى.

ئۇلار تەجرىبىخانىغا كېلىپ، كېسەل سەۋەبىنى ئانالىز قىلىشقا باشلىدى. ئۇلار يۇقىرى هەسسىلىك مىكروسكوپ بىلەن

ئۇچەي يېپىشقاق سۈيۇقلۇقى ۋە قاننىڭ ھالىتىنى ئايرىم-ئايرىم تەكشۈرۈپ چىقتى. فۇئىل كۆزەينىكىنىڭ ئارىلىقىنى توختىماي تەڭشەپ، ئاخىر ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا بېلىنى رۇسلىدى.

— ئاناڭنى، — دېدى ئۇ قوپاللىق بىلەن، — يەنىلا شۇ تىپىك تولغاق. لېكىن بۇ بېشىنى يەيدىغان ۋىرۇس قاننىڭ ئىچىدە ئىكەن! ئۇ ساپ قاننى شۇنداق ئوڭايلا بۇزۇپتۇ! ئۇ خۇددى قان راكىغا ئوخشاشلا قورقۇنچلۇق. سىز بۇ تىلەمچىنى ھېسابتىن چىقىرىۋەتسىڭىز بولغۇدەك، ھاندرىك دوختۇر.

ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتتى.

— شۇنداق، — دېدى ئۇ ئاۋازىنى سوزۇپ، — ئۇ ئۆلۈش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ، لېكىن مەن ئۇنىڭ جەستىنى — ئۇنىڭ كېسەللىك تارقاتقۇچى قېنىنى ساقلاپ قالماقچىمەن! ئۇ مېنىڭ بىر قاتار سىناقلىرىمغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدۇ. بىز ھازىر بۇ خىل قاننى مايمۇن ۋە ئىتلارنىڭ تومۇرىغا ئۇرۇپ، بۇ خىل كېسەلنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنى تەپسىلىي تەتقىق قىلساق بولىدۇ.

فۇئىل بېشىنى چايقاپ قويدى، ئاندىن ئەتىر سوپۇن بىلەن قولىنى يۇيۇپ، قويۇق سوپۇن ماغزىپىنى بىلەكلىرىگىچە سۈرىدى. ئۇ خۇددى ماخاۋ كېسىلىنىڭ ۋىرۇسلىرىنى چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك، بىر قاتتىق چوتكا بىلەن بىلەكلىرىنى چوتكىلىدى.

— ئەگەر بۇ ئىشنى باشقىلار ئۇقۇپ قالسا، سۆيۈملۈك كەسىپدىشىم، ئۇ چاغدا سىز كۈپكۈندۈزدە ۋە كۆپچىلىكنىڭ كۆز ئالدىدىلا رەھىمسىزلەرچە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلۈپ، يول بويىغا چۆ-

رۇپ تاشلىۋېتىلىسىز. بۇ ئادەم گەرچە كىشىلەر ھۆرمەت قىلـ
مايدىغان تىلەمچى بولسىمۇ، لېكىن مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ بۇ
ئۇممىتى ئاللانىڭ قارغىشىغا ئۇچرىغان بىزدەك ئاق تەنلىكلەر-
نىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئەسەبىي مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدە
بۇ بىچارە تىلەمچىمۇ دىن ئۈچۈن شېھىت بولغۇچىغا ئايلىنىدۇ،
— ئۇ قولىدىكى چوتكىنى ئەينەك پەتنۇسقا سېلىپ، ئاندىن قولـ
دىكى ماغزاپ يۇقىنى يۇيۇۋەتتى، — سىزگە ئەسكەرتىپ قويماي،
ھاندىرىك دوختۇر، سىز تۇرۇۋاتقان بۇ دوختۇرخانا بىخەتەر،
لېكىن سىز يەنە قۇملۇققا ئىچكىرىلەپ كىرمەكچى بولۇۋاتىسىز،
ناۋادا بۇ تىلەمچىنىڭ ئىشى قۇلاقتىن قۇلاققا ئاڭلىنىپ قالسا،
ئۇنداقتا بىز سىزنىڭ دىدارىڭىزنى مەڭگۇ كۆرەلمەيمىز.

ھاندىرىك بېشىنى چايقاپ، ئاق بوغما چاپىنىنى كىيدى.

— بىزنىڭ تەجرىبىمىزنى باشقىلار قانداق ئۇقۇپ قالسۇن، كەسىپدىشىم؟ سىزنىڭ سانىتارلىرىڭىز ئېغىزىنى چىڭ تۇتىدۇ.

— ئۇنتۇپ قالماڭكى، بىزنىڭ ھەربىر كېسەل بۆلۈممىزدە ئەرەب چاكارلار بار، ئۇلار ھەممىنى كۆرۈپ تۇرىدۇ، ئۇلار يەنە يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىشقىمۇ بەك ئۇستا.

— ئۇنداقتا بىز تەجرىبىمىزنى ئايرىم كېسەل بۆلۈمىدە ئېـ
لىپ بېرىپ، بۇ يەردە ھەربىي قامال يۈرگۈزۈپ، بۇ يەرگە
پەقەت گۇۋاھنامىسى بار كىشىلەرنىلا كىرگۈزەيلى، —
ھاندىرىكنىڭ نەزىرى يۇيۇنۇش ئۆيىنىڭ دېرىزىسىدىن ئوتتەك
قىزىغان يوللارغا تاشلاندى. تومۇز ئىسسىقى قايناپ تۇرغان
چۈشتە ئۇ يەر خۇددى مازاردەك جىمجىت بولۇپ، پەقەت ئۇستـ
گە يوغان تاشلار ئارتىلغان بىرنەچچە تۆگە تىنجىق ھاۋادا نەپەس

ئېلىپ، هارغىن هالدا ئېغىر قەدەملىرىنى يۆتكەپ كېلىۋاتاتتى. ئۈستۈېشىنى چاڭ-توزان باسقان، پۈتۈن ئەزايى قارا تەرگە چۆمگەن، يەلكىسىنى يالىڭاچلىۋالغان بىر نېگىر ئۇزۇن تاياق بىلەن تۆگىلەرنى ھەيدەۋاتاتتى، — بىز باشقىلارغا، بۇ يەردە كۈچلۈك زەھەرلىك بىر تەجرىبە ئىشلەۋاتىمىز دەپ قويساق بولىدۇ، — ھاندىرىك سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، سىز يارەمچى دوختۇرلارنىڭ ئالدىدىمۇ ئېغىز ئاچماڭ.

— ئۇنداقتا سىزنىڭ دېگىنىڭىز بويىچە بولسۇن، — دېدى فۇئىل ئەلەم بىلەن، — بۇ تىلەمچىنىڭ جەستىنى قانداق قىلىمىز؟ بۇ ئىشنى يەنىلا ئەرەبلەرنىڭ بىر تەرەپ قىلغىنى تۈزۈك.

— ئۇلار جەسەتنى ئېلىپ كەتسە بولىدۇ. ماڭا پەقەت ئۇنىڭ قېنىلا لازىم. بەلكىم مەن يەنە ئۇنىڭ ئۇچىينىمۇ چىقىرىۋېلىپ، ئۇنىڭدا يەنە باشقا كېسەل ئۆزگىرىشىنىڭ بار-يوقلۇقىنى ئىسپاتلىشىم مۇمكىن.

— ئۇلار ئوپېراتسىيە ئىزىنى كۆرۈپ قالىدۇ، — دېدى فۇئىل بېشىنى چايقاپ، — يېڭى پىچاق ئىزى بەك خەتەرلىك، ئۇلار بىزنى ئوپېراتسىيە قىلىش پىچىقى بىلەن بىر مۇسۇلماننى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ دېيىشىدۇ.

— ئاغزىڭغا كەلگىنىچە جۆيلىگەنلىك-تە، بۇ! — ھاندىرىك ھايانلانغان ھالدا دېرىزىنىڭ يېنىغا يۆلۈنۈپ، بىر تال تاماكا تۇتاشتۇردى، — ئۇنداقتا ئۇلار بىرخىل دىنىي ئەسەبىيلىككە تايىنىپلا، ئۆز ئادەملىرىنىڭ ھايۋانلاردەك ئۆلۈپ كەتمەسلىككە كاپالەتلىك قىلالامدىكەن؟

— ئۇلار شۇنداق قىلالايمىز دەپ قارايدۇ، سۆيۈملۈك كە-

سىپىدىشىم، ھەتتا ئۇلار دەل ئاشۇنداق قىلىۋاتىدۇ! قۇملۇقتىكى بۇ مىللەتنىڭ روھىي خىسلىتى بىزگە پۈتۈنلەي ناتونۇش، بۇنى چۈشىنىپ بولمايدۇ. ئۇلار ئەڭ ئېغىر ئازابقا چىداپ ئۆلۈپ كېتىشكە رازىكى، خۇداغا ئىشەنمەيدىغان ئادەملەرنىڭ ئۆز بەدىنىگە قول تەگكۈزۈشىنى خالىمايدۇ. ئاق تەنلىك دوختۇرنىڭ قولى تەگكەن بولسا، شۇ ئادەم ھاياتىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقىدۇ، ئۇنىڭ كېسىلى ساقايتىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ بەدىنىنى نەچچە يۈز قېتىم يۇيۇپ، ئاللانىڭ كەچۈرىشىنى تىلەيدۇ، ئۇ ھەتتا ئۆزىنىڭ مەڭگۈلۈكىنى كۆزلەپ، جېنىنى قۇتقۇزۇپ قالغان شەپقەتچىسىنىمۇ قارغايدۇ، —فۇئىل قوللىرىنى كۆتۈرۈپ سۆزىنى داۋام قىلدى، —تەڭرىنىڭ نامى بىلەن قىلماقچى بولغان ئىشلىرىڭىزنى قىلىۋېرىڭ، كەسىپدىشىم، مەن ئايرىم تەييارلانغان ئۆينى قامال قىلىپ، بىر ھەپتىگىچە مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ مۇھاپىزەت قىلغۇزۇپ بېرەي، باشقىسىغا مېنىڭ ئامالىم يوق. كېيىنكى بىر قاتار تەجرىبىلەردە، مەن بەلكىم سىزگە ئانچە يارداەم بېرەلمەسلىكىم مۇمكىن. مېنىڭ خىزمىتىم بەك كۆپ.

ھاندرىك كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتتى.

—ئەلۋەتتە، كەسىپدىشىم. ئۇنىڭدىن باشقا سىزمۇ يەنە ياشاشنى ئويلايسىز، شۇنداقمۇ؟

—ئەگەر شۇ مۇمكىن بولسا، —دېدى فۇئىل ھاندرىك بىلەن قول ئېلىشۋېتىپ، —ئىككىمىز بىر-بىرىمىزنى ناھايىتى چۈشىنىشىدىكەنمىز. سىز قالتىس ئادەمكەنسىز جۇمۇ، ھاندرىك دوختۇر، ئىشلىرىڭىز ئوڭۇشلۇق بولغاي.

فۇئىل بۇرۇلۇپ سىرتقا ماڭدى، لېكىن ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ يەنە توختىدى.

—سىزگە يەنە نېمە كېرەك؟—سورىدى ئۇ.

—قىرىق مايمۇن، ئون ئىت ۋە يۈز چاشقان.

—ئەتە ئەكىلىپ بېرەي. ئۇنىڭدىن باشقىچۇ؟

—ئەمدى بولار. يا بولمىسا يۇقىرى ھەسسىلىك مىكروسكوپتىن بىرنى تېپىپ بېرەلەمسىزكىن.

—گېرمانىيە ئەينىكىدىن ياسالغىنىنى، شۇنداقمۇ؟

—تاپتىڭىز.

فۇئىل كۈلۈپ كەتتى.

—سىلەر گېرمانىيىكىلەر شۇنداق ھاكاۋۇر كېلىسىلەركى، ئادەم چىداپ تۇرالماي قالىدۇ،—دېدى ئۇ،—بىرنى تاپالايمەنمۇ—يوق، سىناپ باقاي. گېرمانىيىدە ئىشلەنگەن نەرسىلەرغۇ ھەقىقەتەنمۇ يامان ئەمەس.

ئون مىنۇتتىن كېيىن، ھاندرىك ھېلىقى ھوشىدىن كەتكەن تىلەمچىنىڭ كارىۋىتى يېنىدا ئولتۇردى. بۇ كېسەل رايونى قامال قىلىنىپ، تىلەمچىنىڭ كىيىملىرىمۇ كۆيدۈرۈۋېتىلدى. ھاندرىك ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتتى. تومۇرنىڭ سوقۇشى ئاجىز بولۇپ، مىنۇتىغا پەقەت 53نىلا سوقاتتى. ھاندرىك تىڭشىغۇچنى ئۇنىڭ كۆكرىكىگە قويۇپ، يۈرەك سوقۇشىنىڭمۇ تەكشى ئەمەسلىكىنى سەزدى. كېسەل كىشىنىڭ ئۆپكىسىنىڭ سول قانىتىدىكى ئاۋاز ئۆزگىرىشىنى ئىنچىكىلەپ ئاڭلاپ، ئاندىن ئۇنىڭ كۆكرىكى بىلەن دومبىسىنى چېكىپ تەكشۈردى. ئۆپكە سىلى! ئاچلىق ۋە قۇۋۋەت يېتىشمەسلىك ئۆپكىدە كېسەل ئۆزگىرىشىنى

كەلتۈرۈپ چىقىرىپتۇ. ئۇنىڭ تولغىقى توختىغان تەقدىردىمۇ (بۇ ئەمەلىيەتتە مۇمكىن بولمىغان ئىشقۇ) ئۆپكە سىلىدىن ئۆ-لۈپ كېتىشى تۇرغانلا گەپ.

هاندىرىك نېپىز يالتىراق ئۈستىدە يالىڭاچ ياتقان كېسەلنى ئۇزاققىچە كۆزەتتى. ئۇنىڭ بەدىنى بىر تېرە بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان، قېنى قېچىپ، قۇرغاقلىشىپ كەتكەن تېرىسى قوڭۇر كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، ياڭاق سۆڭىكى ۋە تاڭلاي سۆڭىكى پولتىيىپ چىققان، چىرايى خۇددى ئۆلۈك ئا-دەمگىلا ئوخشاپ قالغاندى. ئۇنىڭ ئورۇق پۇتلىرىدا بىرنەچچە چوڭ تاتۇق بولۇپ، بۇ چىقان چىققاندىن كېيىن قېپقالغان ئىز ئىدى.

ئۇ قانچە ياشلاردا باردۇ؟ هاندىرىك شۇنى ئويلىغاچ ئۇنىڭ بېشىنى يۆلىدى. ئۇنىڭ يېشى توغرىسىدا بىر نەرسە دېيىش تەس بولۇپ، قارىماققا بىر بوۋايغىلا ئوخشايتتى، بىراق ئۇ مەندىن ياش بولۇشىمۇ مۇمكىن. كىممۇ ئۇنىڭ يېشىنى سوراپ يۈر-سۇن-هە! ئۇ هەر كۈنى بىسكرا بوستانلىقىنىڭ بازىرىدىكى تام تۈۋىدە ئولتۇرۇپ، ياغاچ چۆچىكىنى تەڭلەپ، هەر بىر ئۆتكەن يولۇچىدىن بىرنەرسە تىلەيدۇ. ناۋادا ئاق تەنلىك ساياهەتچىلەر بىسكراغا كەلسە، ئۇنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ بىرەر هەپتە-لىك تۇرمۇشىغا يېتەرلىك سەدىقىگە ئىگە بولالىشى مۇمكىن. لېكىن، ئاق تەنلىكلەر بۇنىڭ پەقەت مىڭلىغان-تۈمەنلىگەن تە-لەمچىلەرنىڭ ئىچىدىكى بىرى ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلسۇن؟ ئاف-رىقىنىڭ هەممىلا يېرىدە ياغاچ چۆچەكلىرىنى كۆتۈرۈپ تىلەمە-چىلىك قىلىۋاتقان تىلەمچىلەر دېگەن هەددى-هېسابسىز. ئۇ

بەزىدە ھېچنەرسىگە ئېرىشەلمەيمۇ قالىدۇ، بۇنداق چاغلاردا ئاخ-شاملىرى ئاچ قورساقلا بىر بۇلۇڭدا خۇددى ئىتقا ئوخشاپ تۇگۇ-لۇپ ئۇخلاشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئارىدىن ئىككى-ئۈچ كۈن ئۆت-كەندە بىرەر دېھقان ئۇنىڭغا بىرەر تال سېسىقشقا باشلىغان ئالما ياكى زەيتۇن بېرىشىمۇ مۇمكىن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ خۇدانىڭ ھىممىتىگە شۈكۈر-سانا ئېيتىپ، ھەممىنى بىراقلا يەۋېتىدۇ. شۇنداق قىلىپ كۈننىڭ كەينىدىن ئاي، ئاينىڭ كەينىدىن يىل ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ. . . تۇرمۇشىدا قىلچىمۇ ئۆزگىرىش بولماي-دۇ، ئۇ مەڭگۈ دەپسەندە قىلىنغان تىلەمچى، ئىنسانلار كىيىمى-نى كىيىۋالغان، لېكىن مىليونلىغان نامراتلار قوشۇنى ئىچىدە-كى ئاللا تەرىپىدىن ئۇنىتۇپ قېلىنغان ھايۋان سۈپە-تىدە ياشاۋېرىدۇ.

ھازىر ئۇ ئۆلۈش ئالدىدا تۇرماقتا. . . تولغاقتىن، ئۆپكە سىلى كاساپىتىدىن ئۆلىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ جېنىغا زامىن بولىۋاتقىنى ئاشۇنداق تۇرمۇش، بىسكرادىكى چاڭ-توزان بىلەن تولغان نامرات تۇرمۇش. تىلەمچى ئىڭراپ يەنە قان ۋە يېپىشقاق سۈيۈقلۇق قۇسۇشقا باشلىدى. ھاندرىك ئۇنىڭغا كروبىل ئوكۇ-لىنى ئوردى ۋە ئۇنىڭ قۇسۇقىنى بىر ئەينەك پەتنۇسقا يىغىش-تۇردى.

كۆپ يىللىق دوختۇرلۇق ھاياتى ئۇنىڭغا كۆڭلى ئاينىشنى تىزگىنلەشنى ئۆگەتكەندى. ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇ بىر ئىلىم-پەن، بىر ناتونۇش دۆلەتكە سىڭىپ كىرىپ، رەھىمسىز، قەبىھ دۇشمەنگە جەڭ ئېلان قىلىش. ئۇنىڭ كۆرۈۋاتقىنى پەقەت ۋىروس—مىكروسكوپتىمۇ كۆرگىلى بولمايدىغان بىر خىل كې-

سەللىك سەۋەبچىسى، بىر توپ ۋىرۇسلار قەبىلىسى، بىرخىل زەھەر كەلتۇرۇپ چىقارغان ئۆلۈم ئىدى.

فۇئىل ئۆيگە كىرىپ، ھاندرىكنىڭ تىلەمچىنىڭ يېنىدا ئېڭىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

—ئۆلدىمۇ؟—سورىدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

—ياق تېخى، بىراق ئۇزاققا بارمايدۇ. ئۇنىڭ بەدىنىدە ئازراقمۇ قارشى تۇرۇش كۈچى قالماپتۇ،—ھاندرىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدى،—سىزنىڭچە ئۇنىڭغا بىر قېتىم قان بېرىپ باقساق قاندىق بولار؟

—ئۇنۇمى يوق دېيەرلىك!—فۇئىل رەت قىلىش نەزىرى بىلەن كەسىپدىشىگە قارىدى،—ئۇنىڭ قېنىدا ۋىرۇس بار.—دەل شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈنلا، مەن يېڭى قان بېرىش ئارقىلىق ئۇنىڭ يېڭى ھاياتقا ئېرىشىش ئىمكانىيىتى بار-يوقلۇقىنى كۆرۈپ باقماقچى ئىدىم!

فۇئىل چۆچىگەن ھالدا كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ھاندرىككە قارىدى.

—لېكىن كىممۇ بۇ پاسكىنا تىلەمچىگە قان بەرسۇن؟ مۇدا-پىئە ئەترىتىدىكى ياشلارمۇ؟ ھەرگىز بولمايدۇ!

—ئىشنى ئىرق مەسىلىسىگە ئاپىرىپ تاقىماسلىق كېرەك، بۇ بىر ئادەمنىڭ ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، كەسىپدىشىم!—دېدى ھاندرىك قاتتىقراق ئاۋازدا.

—بۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ! سىز ئاق تەنلىكلەرنىڭ رەڭ-لىك ئىرقلارغا بولغان پوزىتسىيىسىنى، شۇنداقلا رەڭلىك ئىرقلارنىڭ ئاق تەنلىكلەرگە تۇتىدىغان پوزىتسىيىسىنى چۈشەن-

مەيسىز. سىز بىزنىڭ دۆلىتىمىزگە يەنىلا يېڭى. . . — سىلەرنىڭ دۆلىتىڭلار. . . — هاندىرىك نەزىرىنى ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان تىلەمچىدىن فۇئىلغا يۆتكىدى، — ئەگەر سىلەر بۇ يۇقۇمىلۇق كېسەلگە قارشى كۈرەش قىلمىساڭلار، ئۇنداقتا ئۇ مەڭگۈ سىلەرنىڭ دۆلىتىڭلارغا ئايلىنالمايدۇ! سىلەرنىڭ قوشۇنىڭلار بۇ يەردە پۇقرالارنى ئۆلتۈرمەي، ئەكسىچە بىر ئالىيجاناب ئىش قىلىپ، ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋېلىشى كېرەك! بۇمۇ بىر خىل مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتى! سىياسەت بولغاندىمۇ ئەڭ ياخشى سىياسەت! — ئۇ يەنە تىلەمچىنىڭ يېنىغا كېلىپ، دېزىنفېكسىيە قۇتىسىدىن ئوكۇل يىڭنىسىنى ئېلىپ، توم شىپىرىسقا سالدى، — مەن هازىر ئۇنىڭ قېنىنىڭ قايسى قان تىپىغا كىرىدىغانلىقىنى تەكشۈرتۈپ كۆرەي. 20 مىنۇتتىن كېيىن، قان بېرىشكە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنىڭ هەممىسى تەييارلانسۇن. قان تىپى ئېنىقلانغان هامان سىزگە خەۋەر قىلىمەن. 20 مىنۇتتىن كېيىن، قان بېرىدىغان بىرەرسىنىڭ ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

— سىز ئالجىر باش شتابىدىن كېلىدىغان قىيىنچىلىقنىمۇ ئويلاپ قويۇڭ! — دېدى فۇئىل قاتتىق ئاۋازدا، — مەن ئۇلارنىڭ باشقىچە پىكىردە بولۇشىنىمۇ نەزەرگە ئالمىسام بولمايدۇ.

— سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىشىنى قىلىۋېرىڭ، كەسپىدىشىم! خەت-ئالاقە ئارقىلىق ۋىرۇسلارنى يوقىتىش غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈۋېرىڭ! بۇ مەزگىلدە مەن سەكراتقا چۈشۈپ قالغان كىشىلەرنىڭ يېنىدىن نېرى كەتمەيمەن. سىز ئىشىڭىزنى قىلىۋېرىڭ لېكىن 20 مىنۇتتىن كېيىن، قان بېرىدىغان بىرسى

بۇ يەرگە كەلسۇن!

بۇ گەپ فۇئىلىنىڭ غۇرۇرىغا تەگكەچكە، ئۇ يۇزلىرى قىزارغان ھالدا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ دەرھال بىسكرادا تۇرۇشلۇق ھەربىي قوماندانغا تېلېفون بېرىپ، گېرمانىيىلىك دوختۇرنىڭ بۇ ساراڭلارچە خىيالىنى دوكلات قىلدى. قوشۇن قوماندانى، مايور بولت بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ۋارقىراپ كەتتى:

—بولمايدۇ! بولمايدۇ! بىر پاسكىنا ئەرەب تىلەمچىگە قاندىقىمۇ قان بەرگىلى بولسۇن؟ ئۇ ئاداش ساراڭ بولۇپ قاپتۇ! مەن قوشۇلمايمەن! ئاڭلىدىڭىزمۇ، قوشۇلمايمەن!

تۆت مىنۇتتىن كېيىن، قاننىڭ O تىپلىق قان ئىكەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى. فۇئىل دوختۇر يەنە تېلېفوننىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، مايور بولت بىلەن سۆزلەشتى:

—ئۇنىڭ ئالجىردىكى بىر گېنېرال ئۆز قولى بىلەن يېزىپ بەرگەن خېتى بار ئىكەن! ئۇ ئېھتىياجلىق بولغان ھەممە نەرسىگە ئېرىشسە بولىدىكەن! ئەسكەرلەرنىڭ قېنىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە! شۇنداق، ئۇنىڭ بۇلارغا ئېرىشىش ھوقۇقى بار ئىكەن، مايور ئەپەندى. مەن ناھايىتى ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن، ماڭا O قان تىپىدىكى بىر ئادەم كېرەك. مەن ئالجىر تەرەپكە ئۆز پىكرىمنى بېرىمەن، لېكىن ھازىر ئالدى بىلەن مۇشۇ خىل قان تىپىدىكى ئادەمنى تاپمىسام بولمايدۇ.

20 مىنۇتتىن كېيىن، چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ ياش بىر ئەسكىرى—بېلگىيىلىك كىشى تىلەمچىنىڭ يېنىدىكى قاتلانما كارىۋاتتا ياتتى. تىلەمچى نەپەستىن قىينالغانلىقتىن گېلى خى-

رىلدايتتى. فۇئىل ئۇنچىقماستىن، چىرايى غەزەپلىك تۇس ئالـ
غان ھالدا ھاندرىككە يارەملىشىپ ئىككى رېزىنكە شىلانكىنى
كېسەل كىشى بىلەن قان بەرگۈچىنىڭ ۋېناسىغا ئۇلىدى.
ھاندرىك بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئاچچىقلىنىۋاتقان كەسىپدىشىگە قا-
راپ قويدى.

—ئاۋۋال 300 گرام ئالايلى، —دېدى ھاندرىك تۆۋەن ئا-
ۋازدا.

—بولىدۇ، —دېدى فۇئىل قورسىقى كۆپكەن ھالدا، —ئۇ
زادى قانچىلىك قانغا موھتاجكەن؟

—مەن ئۇنىڭ بارلىق قېنىنى پەيدىنپەي ئالماشتۇرۇۋەت-
مەكچىمەن.

—بەش كىلولىتىر قاننىڭ ھەممىسىنى ئالماشتۇرماقچىمۇ
سىز؟

—توغرا ئېيتتىڭىز.

فۇئىل قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

—ۋاي خۇدايىمەي، ھاندرىك دوختۇر، —دېدى ئۇ زەردە
بىلەن، —بۇنداق قىلىۋەرسىڭىز، بىر نېگىرنى ساپ گېرمانىيە-
لىككە ئايلاندۇرۇپ قويغۇدەكسىز...

چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ ياش ئەسكىرىنىڭ ساپ قېنى
ئەرەب تىلەمچىنىڭ قان تومۇرىغا ئاستا-ئاستا ئېقىپ كىرىشكە
باشلىدى...

جېككۇرىن دۇمبىلا، بىسكرانىڭ تۇرمۇشىغا كۆنۈپ كەتتى.

ئۇ تەڭداشسىز كۈچ ۋە سەۋرچانلىق بىلەن ھاندىرىكىنىڭ تەجرىبە-خانا قىلىشى ئۈچۈن فۇيىلدىن بىر ئېغىز چوڭ ئۆينى قولغا كەلتۈردى. فۇئىل بۇ گېرمانىيىلىك دوختۇرنى باشلاپ ئۆيگە كىرگەندە، ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا ئولتۇراتتى.

—سىزنىڭ مۇشۇنداق بىر ئاسلاننى يول ئاچقۇچى ئاۋانگارت قىلىپ ئەۋەتكىنىڭىزنى مەڭگۇ ئۇنتۇيالمايمەن،—دېدى فۇئىل ھاندىرىككە قاراپ،—سىزنىڭ تەجرىبىخانىڭىز ئۈچۈن، ئۇ پۈتۈن ھەربىي دوختۇرخاننىنى قالايمىقان قىلىۋەتتى! ئۇ مەقسىتىگە يەتتى، ئۇ ئالۋاستىنىڭ يېنىدىمۇ مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ! كىممۇ مۇشۇنداق بىر خانىمنىڭ تەلىپىنى رەت قىلالىسۇن؟

ئۇ ئاق خالات كىيىپ پروبىركىلار بىلەن تولغان ئۇستەلـ-نىڭ يېنىدا ئولتۇرغان جېككۇرىننى قولى بىلەن ئىما قىلىپ كۆرسەتتى. ئۇ قىز پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىۋاتقان بولسىمۇ، يۈزلىرى يەنىلا قىزىرىپ كەتتى، ھاندىرىكنىڭ كۆز نۇرى ئۇنىڭ تىنچ كۆڭلىنى داۋالغۇتۇۋەتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇ-رۇپ گېرمانىيىلىك بۇ دوختۇر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

—مېنىڭچە، مەن سىزنىڭ ئارزۇيىڭىز بويىچە ھەممىنى بېجىرىپ بولدۇم،—دېدى ئۇ تۆۋەن ئاۋازدا،—مەن ھەممىنى قولغا كەلتۈردۇم، پەقەت كېسەللىك باكتېرىيىسى بار قاننىلا تاپالمىدىم. چۈنكى بۇنداق ئادەم قېنى يوق ئىكەن، بۇنى ئەپۇ قىلىشقا بولار دەيمەن. ھايۋانلارنىڭ قېنى بولسا ئېشىپ-تېشىپ تۇرۇپتۇ.

فۇئىل بېشىنى چايقىدى.

—بۇ گەپلەر بىر گۈزەل خانىمنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتىدۇ!

بۇ ئادەمنى تولىمۇ هاياجانلاندۇرىدۇ جۇمۇ، خانىم! — ئۇ ئەدەپ بىلەن تەزىم قىلدى، — سىزنىڭ لەۋلىرىڭىز هايۋانلارنىڭ قېنى ئۈستىدە سۆھبەتلىشىشكە ئەمەس، سۆيۈشۈشكىلا يارالغانكەن. . .

بۇ، هاندرىك بىسكراغا يېتىپ بارغاندىن كېيىنكى بىر ئىش ئىدى. ئۇ چاغدا جېككۇرىن ئۇنى ئۇنىڭ ياتقىنى كۆرۈشكە باشلاپ كەلگەنىدى. بۇ، قۇياش نۇرى تولۇق چۈشۈپ تۇرىدىغان چوڭ ئۆي بولۇپ، چۈشتىكى قاتتىق ئىسسىقنى توسۇپ تۇرىدىغان پەنجىرىسى بار ئىدى، ئويۇق يېنىغا مۇنچا ئورنىتىلغان، ئۆينىڭ ئىچىگە فرانسىيە ئۇسلۇبىدىكى چوڭ بىر كارىۋات قويۇلغانىدى. بالكونىنىڭ رېشاتكىسى شەرق قۇرۇلۇشلىرىنىڭ ئۇسلۇبىنى بۇزۇپ تاشلىغان بولۇپ، خۇددى ئوردىنىڭكىدەك هەشەمەتلىك نەقىشلەنگەنىدى.

— تاماقنى باشقا دوختۇرلار بىلەن بىللە هەربىي ئەمەلدارلار ئاشخانىسىدا يەيسىز، — دېدى جېككۇرىن كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇۋېتىپ، — بىسكرا تولىمۇ نامرات جاي ئىكەن! ياۋروپالىقلارنىڭ نېمە ئۈچۈن نەچچە مىڭ مارك خەجلەپ بۇ يەرگە كېلىپ، سېغىز لايدىن ياسالغان كەپە ۋە مەسچىتلەرنى تاماشا قىلىدىغانلىقىنى زادىلا چۈشىنەلمىدىم. قۇملۇققۇ ناهايىتى سېھىرلىككەن، دەسلەپكى ئۈچ كۈندە خېلى بولىدىكەن، كېيىنكى كۈنلەردە ئادەم ئۆلگۈدەك هېرىپ كېتىدىكەن. . . — ئۇ پېشانىسىدىكى چاچلىرىنى قايرىۋېتىپ، كۈلۈمسىرىگەن هالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — كەچۈرۈڭ دوختۇر، مەن بەزىدە سۆزنى تازا جايىدا قىلالمايمەن. ئاچچىقىم كېلىپ كەتكەن بەزى ۋاقىتلاردا،

خۇددى پارىژنىڭ بېلىق بازىرىدىكى ئايال سېتىقچىلارغا ئوخشاشلا ئادەم تىللاپمۇ سالىمەن، — ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە كىشىنى مەپتۇن قىلغۇدەك ئوماق ھالىتىگە قايتتى، — ئۆيىڭىزنى جايلاش-تۇرۇۋىشۇپ بېرەيمۇ؟ — سورىدى ئۇ، — مەن ئەزەلدىن ئەرلەرنىڭ نەرسىلىرىنى رەتلەپ باقمىغان، — ئۇ ئاپئاق چىشلىرىنى چىقىرىپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ھاندرىك بالكوننىڭ يېنىدىكى پەنجىرىنى قايرىۋېتىۋىدى، ئۆتكۈر قۇياش نۇرى ئۆيگە چۈشتى. ئۇ خېلى بىر ھازادىن كېيىنلا كۆزنى قاماشتۇرىدىغان قۇياش نۇرىغا كۆنەلمىدى، شۇنداقلا ئۇ بالكونغا چىقىپ پالما دەرىخى، تۈگمىگۈل، زەيتۇن دەرىخى ۋە ئۈياتچان ئوتلار ئۆسۈپ كەتكەن باغقا نەزەر تاشلىدى. ئۆينىڭ يان تەرىپىدە دوختۇرخانىنىڭ ئامبولاتورىيىسى بولۇپ، ئوچۇق دېرىزىدىن قاتار تىزىلىپ تۇرغان يارىدار ئەرەبلەر بىلەن بەربەرلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى، رەڭلىك ئىرقتىن بولغان بىرنەچچە ياش دوختۇر يەلكىسىنى يالىڭاچلىغان ھالدا تېڭىش ئۈستىلىنىڭ يېنىدا قاتار سەپ بولۇپ قىستىلىپ كىرىۋاتقان بىمارلارنىڭ يارىسىنى تەكشۈرۈۋاتاتتى. بالىلىرى بار بىرمۇنچە ئانىلار چۈمبەللىرىنى تارتىشىپ، ئىنتايىن ئۈيالغان ھالدا تام تۈۋىدىكى ياغاچ ئورۇندۇقتا تۈگۈلگىنىچە ياشنىپ قالغان بىر ئەرەب دوختۇرنىڭ ئۆزلىرىنى رەت بويىچە ئىشىكى يېپىقلىق، دېرىزىسىگە پەردە تارتىلغان بىر ئۆيگە چاقىرىشنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. بۇ ئادەم، مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ چۈمبىلىنى تارتمىغاندا چىرايىغا قارىسا بولىدىغان بىردىنبىر دوختۇر ئىدى.

ئۇ دانىشمەن ئىدى.

هاندىك ئارقىسىغا بۇرۇلغاندىلا، ئاندىن يېنىدا جېككۇرىنىڭ تۇرغانلىقىنى سەزدى-دە، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ئۇنىڭ تىنىق كۆزلىرىگە قارىدى.

—يېنىمدا بولغىنىڭىز ناھايىتى ياخشى بولدى، جېككۇرىن. سىزنىڭ ماڭا بەرگەن يارىدىمىڭىز ئويلىغانلىرىڭىزدىنمۇ كۆپ بولدى. . . يالغۇز تەجرىبىخانىنى ھەل قىلىشتىلا ئەمەس، شەخسىي ئىشلار جەھەتتىمۇ بار-دە! بىز دوست بولۇپ قالايلى، قانداق دېدىم؟

جېككۇرىنىڭ پۇتۇن ئەزايىغا تىترەك ئولاشقاندەك بولۇپ، بېشىنى بىلىنەر-بىلىنمەس لىڭشىتىپ قويدى.

—ئىچىم پۇشقاندا سىزگە كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى ئېيتىپ بېرىمەن! سىز سۆزۈمگە توۋا-ئىستىغپار ئاڭلاۋاتقان پوپقا ئوخشاش قۇلاق سالارسىز. . .

—بولىدۇ، دوختۇر،—ئۇ بۇ سۆزنى قىلغاندا گېلىغا بىر نەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك بولۇپ، خىيالغا چۆكتى: دوست، پوپ. . . مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن. . . ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى ئەمدىلا ھەقىقىي چۈشىنىۋاتىمەن! مەن ئۇنىڭ ياداڭغۇ، چىرايلىق چىرايىغا مەڭگۇ قارايمەن. مەن ئۇنىڭ قۇچاقلىشىغا ۋە سىلىشىغا، ئۇنىڭ سۆيۈشىگە تەشنا. مەن بۇرۇنلا مۇشۇنى خىيال قىلغانىدىم. ئۇ مېنىڭ قەلبىمنى ئاللىقاچان ئىگەللەپ بولدى. ئۇ مېنى ھەمراھى قاتارىدا كۆرگەن تەقدىردىمۇ، پەقەت ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، ئۇنى مەڭگۇ كۆرۈپ تۇرسام، ئۆزۈمنى يەنىلا بەختلىك ھېس قىلىمەن. . .

مەسچىتتە مەزىن ئەزان توۋلاشقا باشلىدى. ئەرەبلەر ئامبو-

لاتورىيىنىڭ ھەر بىر ئىشىكىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ، قىلۋىغا قاراپ، رۇكۇغا ئېگىلدى. ئاۋازى بوستانلىقنىڭ ئاسمىنىدا ياڭ-راپ، يىراقلارغا تارالدى.

ھاندرىك، مەزىننىڭ ئۇچلۇق قۇببە ئۈستىدە ئالىقانلىرىنى كاناي قىلىپ ياڭراق ئاۋازى بىلەن ئەزان ئېيتىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇنىڭ ئاۋازى ھەممە ئائىلىلەرگە ئاڭلىناتتى. گەۋدىسى رىتىم بويىچە توختىماي ئىغاڭلايتتى.

—تاماق ۋاقتى بولدى، —دېدى ئۇنىڭ كەينىدە تۇرغان جېككۇرىن، —سىز ھازىر باشقا دوختۇرلار بىلەن تونۇشۇپ قوي-سىڭىز بولارمىكىن.

بۇ، ھاندرىكنىڭ چەكسىز كەتكەن سەھرايى كەبىر قۇملۇ-قىدىكى ھالقىلىق جاي—بىسكراغا كەلگەن تۇنجى كۈنى ئىدى. بۇ بوستانلىق يالقۇنجاپ تۇرغان دوزاخقا بارىدىغان دەرۋازا، شۇن-داقلا قاقلىنىپ قۇرۇپ كەتكەن ئاي شارىنىڭ يېنىدىكى بىر جەننەت ئىدى.

ھاندرىك بۇرۇلۇپ، جېككۇرىننىڭ كەينىدىن ماڭدى.

بۇ بىمارلارنى قوبۇل قىلغان تۇنجى كۈن ئىدى. ھېلىقى تىلەمچى ھەربىي دوختۇرخانىدا ھوشسىز ياتتى، ئۇنىڭ تومۇرىدا بېلگىيىلىك كىشىنىڭ قېنى ئايلىنىۋاتاتتى. ئۇنىڭغا بېرىلگەن قان ئازراقمۇ كار قىلمىدى، ھاندرىك مۇشۇنداق بولۇشىنى بۇ-رۇنلا ئويلاپ يەتكەنىدى، چۈنكى ۋىرۇسنىڭ بەدەنگە تارقىلىشى قاننىڭ قايتا يېتىلىشىدىن كۆپ تېز ئىدى.

بۇ ۋاقىتتا جېككۇرىن كېسەلخانىدا تىلەمچىنىڭ يېنىدا ئول-
تۇرۇپ، ئۇنىڭغا قارىغاچ، پارىژدىن كەلگەن گېزىتنى كۆرۈۋا-
تاتتى. بۇ، يېمەكلىكلەر بىلەن بىرگە ئالجىردىن بىسكراغا ئې-
لىپ كېلىنگەن ئىككى كۈن بۇرۇنقى گېزىت ئىدى. فرانسىيە
ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ نۆۋەتچى ئايروپىلانى ھەر كۈنى بۇ
گېزىتلەرنى، پوچتىدىن ئەۋەتىلگەن نەرسىلەرنى ۋە باشقا بۇيۇم-
لارنى قاچىلاپ، مارسېلدىن يولغا چىقىپ، ئوتتۇرا يەر دېڭىزى-
دىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ ئالجىرغا يېتىپ كېلەتتى. ئۇنىڭغا گېزىتتى-
كى خەۋەرلەر تىلغا ئالغۇچىلىكىمۇ يوقتەك ۋە مۇھىممۇ ئەمەس-
تەك، پەقەت قۇملۇقلا مەردانىدەك، بۇ كەڭ تۇپراق ئىنسانىيەت-
نىڭ ئەمەلىيەتتە نەقەدەر ئاجىزلىقىنى روشەن ئىسپاتلاۋاتقاندەك
تۇيۇلدى. ئۇ قۇملۇققا قاتنايدىغان ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ بىسكرا-
غا يېتىپ كەلگەن چاغدىلا بۇنى ھېس قىلغانىدى. ئۇ ئاتلاس
تاغلىرىدىن ۋە چۆل-باياۋانلاردىن، كەڭ كەتكەن قاقاس دالىلار-
دىن، تۇزلۇق سۇ كۆلىدىن ھاسىل بولغان تۇز ساھىللىرىدىن
شۇنداقلا تۇزلۇق سۇ كۆلىنىڭ بويىدىكى قۇم بارخانلىرىدىن
ئۆتۈپ، ئەڭ دەسلەپتە بىرنەچچە تۆگىنى كۆرگەن، تۆگىلەرنىڭ
سالماق، سۇرلۇك كۆرۈنۈشى ئۇنىڭ قەلبىنى ئەسىر قىلىۋالغا-
نىدى، ئۇ داڭ قاتقان ھالدا قاراپ، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن قۇم-
لۇقنىڭ جىمجىت ۋە ئەبەدىيلىكىنى كۆرگەنىدى. گېزىتتە خە-
ۋەر قىلىنغان، پارىژدا مەلۇم مىنىستىرلىكنىڭ مىنىستىرى
سۆزىدە گېرمانىيىگە ھۇجۇم قىلدى، ۋېرسال ئەتراپىدا بىر سۈت
ماشىنىسى ئاغدۇرۇۋېتىلدى دېگەندەك خەۋەرلەر بۇ يەردە نېمىدې-
گەن ئەرزىمەس ئىشلار-ھە. . . مىنىستىر تەختتىن چۈشۈرۈۋې-

تىلسە بولىدۇغۇ، سۈت ماشىنىسىمۇ داتلىشىدىغۇ. . . بۇلارنىڭ ھەممىسى يەنە مەۋجۇت بولۇپ تۇرمىسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، پەقەت بىرلا نەرسە مەڭگۈ ساقلىنىپ قالىدۇ. . . ئۇ بولسىمۇ قۇملۇق! مەڭگۈلۈك قۇملۇق! ئۇ ئۇلۇغۋار سۈكۈتچى، ئۇنىڭ ئىسمى خۇددى ئەرەبلەر ئېيتقاندەك. . . سەھرايى كەبىر. . .

تىلەمچى قىمىرلىۋىدى، گېزىتنى قويۇپ، ئۇنى كۆزىتىشكە باشلىدى. ئۇ تېخىچە ھوشسىز ياتاتتى، ئۆلۈم ئالدىدىكى جان تالىشىش يەنىلا داۋام قىلىۋاتاتتى. جېككۇرىن ئۇنىڭغا يۈرەكنى كۈچەيتكۈچى ئوكۇل ئۇرۇۋىدى، ئۇ سەل تىنچلانغاندەك بولدى. قاتتىق ئاغرىقنى سەزگەن بولسا كېرەك، ئۇنىڭ تېرىلىرى تېخىچە تارتىشىۋاتاتتى.

— ھەممە ئىش نورمالمۇ، جېككۇرىن؟

— شۇنداق، دوختۇر، ھەممە ئىش نورمال. ئۇنىڭ تومۇرى بەك ئاجىزكەن، قارىغاندا ئوڭشىلالمايدىغان ئوخشايدۇ.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن، جېككۇرىن. لېكىن بىز ئۇنىڭ قېنىغا ئىگە بولدۇق! بۇ ئەڭ قىممەتلىك! مەن ئېلىپ بېرىۋاتقان بىرقاتار مۇھىم تەجرىبىلەر ئوتتۇرا باسقۇچقا قەدەم قويدى. ۋىروسنى كۆرۈش ئاسان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ھېچقانداق دورا كار قىلمايۋاتىدۇ. بۇ ۋىروسلار بەكمۇ مەمنۇن بولغاندەك، قاندا لەيلەپ يۈرۈشىدۇ، — ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ ئەپۇ سورىغاندەك كۈلۈپ قويۇپ، ئىشىكنى يېپىپ چىقىپ كەتتى.

جېككۇرىن ئىشىككە قاراپ، خىيالغا پاتتى. . . .

ئۇ بەلكىم ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىزنى ئۇنتۇپ كېتىشى مۇمكىن. ئۇلار نىمىغا كۆچۈپ بېرىپ، ئۇ يەردە دادىسىنىڭ

شىپاخانىسىنى قايىتا ئاچسا بولىدۇ. . . ئۇلار پۇروۋانىس قۇ-
ياشى نور چېچىپ تۇرغان ئۇزۇمزارلىقتا ياتقاندا كۆڭلى قانائەت
ھاسىل قىلىپ، ئۆزلىرىنى چەكسىز بەختلىك ھېس قىلىشىدۇ.
ئۇلارنىڭ نۇرغۇن بالىلىرى بولىدۇ. . . نۇرغۇنلىغان ئوماق،
سېرىق ياكى قارا چاچلىق بالىلىرى بولىدۇ. . . ئۇلارغا پۈتۈن
دۇنيا شادلىققا چۆمگەن چوڭ گۈلزارلىقتەك تۈيۈلىدۇ. . . ئۇ
نىمدىكى دوختۇرخانىدا ئوپېراتسىيە قىلىدۇ، تەجرىبىخانىدا دا-
ۋاملىق تەتقىق قىلىدۇ، بىردىنلا داڭ چىقىرىپ، بىر ئۇلۇغ
دوختۇرغا ئايلىنىپ، كىشىلەرنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولى-
دۇ. . . مانا شۇ كىشى ئۇنىڭ ئېرى!

ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىز—نازىنىن ئۇسسۇلچى ھېرد
شۇېتلا بىر توسالغۇ، بەلكىم ھاندرىك ئۇنى قايتا كۆرەلمەسلىكى
مۇمكىن، بەلكىم بۇ قىز ئاللىقاچان قۇملۇقنىڭ قارىنغا غەرق
بولغان بولۇشىمۇ، باشقىلار تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلگەن بولۇشى-
مۇ، سەھرايى كەبىرنىڭ قۇم-بورانلىرى مەلۇم بوستانلىقلارغا
ئۇچۇرۇپ كەتكەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئۇ ھايات قالغان تەقدىر-
دىمۇ، بارلىق ئاق تەنلىكلەردىن يىراق تۇرىدۇ. . . ۋاقىتنىڭ
ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، ئۇنىڭ ھېردنى سېغىنىشى بارغانسېرى
سۇسلىشىدۇ، چۈنكى تۇرمۇش ھامان تەرەققىي قىلىدۇ. . .
شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىزنىڭ ئوبرازى ئۇنىڭ
كۆڭلىدىن بارا-بارا كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، ئاخىرىدا بىر خىيالىي
مەنزىرىلا قالىدۇ، ئەكسىچە جېككۇرىن ئۇنىڭ يېنىدىن زادىلا
ئايرىلمايدۇ، بۇ قىزنىڭ ئۆزى بىر تۇرمۇش، ئۇ مەڭگۇ قۇرۇ-
ماس بىر بۇلاق. . . ھاندرىك باشتىن-ئاخىر ئۇنىڭ دىدارىنى كۆ-

رۇپ تۇرالايدۇ، ئۇنىڭ كۆزلىرىنى، ئۇنىڭ لەۋلىرىنى، ئۇنىڭ نازۇك تەنلىرىنى كۆرۇپ تۇرالايدۇ. . .

ئېھتىمال. . . بەلكىم. . .

ئۇ بەختلىك ھالدا كۈلۈمسىرەپ، بىر نۇقتىغا تىكىلىپ قالدى.

ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىز ئۇنىڭ ئىشقى-مۇھەببەت تۇر-مۇشىدىكى بىر رەھىمسىز رىئاللىق بولغاچقا، ئۇ شۇتاپتا ئۇنىڭ مەڭگۈ قايتا پەيدا بولماسلىقىنى، ئۇنىڭ قۇملۇقتا ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن بولۇشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتى.

جېككۇرىن كۆزىنى يۇمۇپ، قوللىرىنى جۇپلەپ، چىڭ سىقتى. مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن دەپ ئويلىدى ئۇ. ئاھ خۇدا، مېنىڭ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىم بەئەينى چاڭقاپ كەتكەن ئادەمنىڭ سۇغا تەشنا بولغىنىغا ئوخشايدۇ. كۆڭلۈمدىن كەچكەن بارلىق خىياللىرىمنى كەچۈرگەيسەن. . . مەن ئۇنى سۆيىمەن. . .

كارىۋاتتا ياتقان تىلەمچى ئىڭرىدى.

مانا ئاخىر ئەركىنلىككە ئېرىشتىم! لېكىن مەن بەختلىك-مۇ؟

ھەر كۈنى ئاخشىمى دېرىزە ئالدىدا ئولتۇرۇپ پالما دەرەخ-لىرىگە قارىغىنىمدا، ئەزەلدىن تونۇش بولمىغان ھېلىقى قىزنىڭ خارابە ئالدىدا ئېيتقان قىسقىغىنا، ئوماق بالىلار ناخشىسى قۇلاق تۇۋىمدە ياڭرايدۇ. ئۇنىڭ ئاۋازى ئانامنىڭ ئاۋازىغا تولىمۇ ئوخ-

شىغاچقا، مەن ئۇلارنى پەقەتلا پەرق ئېتەلمىدىم. بۇ قىزنى قايتا كۆرۈشكە ۋە ئۇنى ئىزلەپ تېپىشقا ئامالسىز قالدىم. بۇ ئىش مېنى قاتتىق ئازابلاۋاتىدۇ.

ھېلىقى ھاكاۋۇر ئەرەب فاتىخ زۇۋان سۈرمەيۋاتىدۇ. گەرچە ئۇلار سوراق جەريانىدا ئۇنى قامچا بىلەن ساۋاپ، يارىسىغا تۇز سېپىپ، يېلىنجاۋاتقان قوقاسقا دەسسىتىپ دېگەندەك بەزى يول قويۇلمايدىغان ۋاستىلەرنى ئىشقا سالغان بولسىمۇ ئۇ يەنىلا زۇۋان سۈرمىدى. شۇ يەرلىك ساقچىلار بۇ خىل قەدىمىي "سوراق قىلىش ئۇسۇلى"نى قوللىنىپ، ئۆز قېرىندىشىنى سوراق قىلغاندا، مەن ئىختىيارسىز ھالدا تەتۈر قارىۋالدىم. لېكىن ئۇ يەنىلا زۇۋان سۈرمىدى. بىرەر قېتىممۇ ۋارقىرىمىدى، پەقەت كۆزلىرىنى ماڭا تىككىنىچە قاراپ تۇردى. بۇ خىل قاراشنى مەن بۇرۇنلا ئوممابىننى بىلقاسىمنىڭ كۆزلىرىدىن كۆرگەنىدىم، ئۇ ماڭا ئەرەبلەرنىڭ ئىچكى سىرىنىڭ نەقەدەر چوڭقۇرلىقىنى ھېس قىلدۇرغانىدى.

بىز ئۇ قىزنىڭ ئىسمىنىڭ نېمىلىكىنى ۋە كېلىپ چىقىشىنى ئىگەللىيەلمىدۇق، قەيەرگە ئېلىپ كېتىلگەنلىكىنىمۇ ئۇقالمىدۇق. مېنىڭ بىردىنبىر بىلىدىغىنىم ئۇنىڭ نېمىس تىلىدا سۆزلىشىلا ئىدى. بۇ ئىش مېنى ھەيران قالدۇرۇپ، ئۇنى ئىزدەشكە ھەيدەكچىلىك قىلاتتى.

بۇساددادا تۇرۇۋاتقىنىمغىمۇ ئۇچ كۈن بولۇپ قالدى. مەن ئاتلانتىك ئوكيان مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدۇم، بۇ يەر خۇددى "مىڭ بىر كېچە"دىكى چۆچەكلەردە تەسۋىرلەنگەن سارايغىلا ئوخشايتتى. مەن كۈن بويى بالكوندا ياتاتتىم ياكى بۇك-با-

راقسان چاتقاللىق ئاستىدا چىغ ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتىم. ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەن چاغلاردا سۇ ئۈزۈش كۆلىگە چۈشۈپ سۇ ئۈزۈپ، ئاندىن پالما دەرىخىنىڭ ئاستىدا ياتاتتىم. رەڭلىك كۈنلۈكلەر ئاستىغا ھەمىشە سوغۇق ئىچىملىك قاچىلانغان بوتۇلىكىلار قويۇلغان بولاتتى.

مېنىڭ ئەرەب كۈتكۈچىلەردىن ھەقىقەتەنمۇ قورقۇاتقىنىمغا ئىقرار بولغۇم كەلمەيدۇ. ئوممانىڭ قوغلاشلىرىدىن ھېلىغىچە يۈرىكىم ئېغىپ تۇرىدۇ. ھەر قېتىم ئاق چاپان ۋە ئاق بوغماق شاراۋار كىيگەن، بۇدۇر چاچلىق بېشىغا قىزىل بۆك قوندۇرۇۋالغان كۈتكۈچىلەر مېنىڭ خىزمىتىمنى قىلغاندا، ھامان ئۇلارنىڭ كۆزلىرىگە بىرەر يامان غەرەز يوشۇرۇنغاندەك ھېس قىلاتتىم. بەلكىم مەن خاتالاشقاندىمەن، چوقۇم مەن خاتالاشتىم... بۇ پېيىمگە چۈشكۈچىلەرنىڭ كاساپىتىدىن پەيدا بولغان روھىي ئاجىزلىق بولۇپ، ئۇ مېنى ئازابلايتتى. فاتتومۇ: "سىز ئاتلانتىك ئوكيان مېھمانخانىسىدا خۇددى قورغان ئىچىدە تۇرغاندەك بىخەتەر تۇرىسىز" دېگەندى. مەن ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشىنىمەن... بىراق، ھەر قېتىم سۇ ئۈزۈش كۆلىدىن چىقىپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ ياتقىنىمدا، يوشۇرۇنۇۋالغان قاتىل بولۇپ قالمىسۇن يەنە دەپ ئەتراپىمغا قارايمەن.

ئەگەر بىر ئادەم دۈشمىنىنىڭ نەزىرىدە ئۆزىنىڭ قانچىلىك قىممىتى بارلىقىنى ئۇقۇپ قالسا، ئۇ بەكمۇ قورقۇنچلۇق بولىدىكەن...

بىر نەچچە كۈندىن بۇيان، روھىي كەيپىياتىم تۇراقلىق بولمىدى. بۇساددىغا كەلگىنىمدىن بۇيان، نۇرغۇنلىغان دۆلەت-

لەرنىڭ سودا ۋەكىللىرى پائالىيىتىنى جىددىيلەشتۈردى، مۇتەخەسسىسلەر ئۆز ئارا ئالاقىلاشتى، ئۇلار قۇملۇقتا ئۆتكۈزگەن 15 يىللىق ھاياتىمدا قانداق ماتېرىيال توپلىغىنىمنىمۇ ئىگەللەپ بولغاندى، ھەرخىل ۋاستىلەر ئارقىلىق مېنى ھېلىقى يەر ئاستى سۈيى توغرىسىدىكى مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاشقا قايىل قىلماقچى بولاتتى.

بۇ خىل تەقەززالىق ھېسسىياتى مېنى ھوشيارلاشتۈردى ھەم چوڭقۇر خىياللارغا غەرق قىلدى. ئوممانىڭ: "سىلەر قۇملۇقنى گۈللەندۈرۈشنى باھانە قىلىپ، ئافرىقىلىقلارنى ھالاكەتكە يۈزلەندۈرۈۋاتىسىلەر!" دېگەن سۆزى يوللۇقمۇ-قانداق؟ ھازىر مانا بۇلار ئۈستىدە ئويلىنىشقا ۋاقىت چىقىرالىدىم.

تۈنۈگۈن مەن دەل شۇ خىيالنى قىلىۋاتقىنىمدا فاتتو ياتىقىمغا كىرىپ، تەكەللۇپسىزلا كېلىپ يېنىمدىكى چىغ ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئۇ ئۆزۈن ئاق يىپەك ئىشتان، ئاق كوزىركىلىق شەپكە كىيىۋالغاندى. ئۇ ماڭا شەرقلىكلەرگە خاس تاماكىدىن بىرنى سۇندى، ئاندىن ماڭا ئوخشاشلا پالما دەرەخلىرى ئارىسىدىن سانسىزلىغان ئاق رەڭلىك ئۆگزىلەرگە ۋە قۇملۇققا نەزەر تاشلىدى.

—يېقىندىلا، سىزنىڭ بىر قېرىندىشىڭىزنىڭ سەھرايى كەبىرگە كەلگىنىدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟ ئۇمۇ بىر ئالىم، بۇ كىشى ھامبۇرگتىن كەلگەن ھاندرىك دوختۇر بولىدۇ.

— تونۇمايدىكەنمەن، —دېدىم مەن قىزىقمىغان ھالدا. ھامبۇرگتىن كەلگەن ھاندرىك دوختۇر بىلەن نېمە مۇناسىۋىتىم بولسۇن، دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە. ئافرىقىدىكى چەت ئەل ئارمىدىكى

يىسىدە ھەتتا ئەرەبلەرنىڭ قەبىلىلىرى ئارىسىدا گېرمانىيىلىك دوختۇرلار ناھايىتى كۆپ، ئۇلار ھۆرمەتكە سازاۋەر، كىشىلەر ئەرەبلەر تەرىپىدىن ئۆلىما دەپ ئاتالغان بۇ دوختۇرلارغا ئىشىنىشىدۇ. لېكىن فاتتونىڭ كېيىنكى بىرنەچچە ئېغىز سۆزىنى ئاڭلاپ ئورۇندۇقتىن دەس تۇرۇپ كەتتىم:

—بۇ دوختۇر بىر قىزنى ئىزلەۋاتىدۇ! ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ئۇ قۇملۇققا ئالداپ ئېلىپ كېلىنگەن گېرمانىيىلىك قىز ئىكەن. نېمىدېگەن قاملاشمىغان ئىش بۇ!

—نېمە؟!—دەپ ۋارقىرىۋەتتىم مەن،—مەنمۇ شۇ قىزنى ئىزدەۋاتىمەن؟! مەن ئۇنى كۆرگەن، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەن.

فاتتو چۆچىگەن ھالدا ماڭا قارىدى ۋە قولى بىلەن ئىشارە قىلدى.

—سىز ئاپتاپتا بەك ئۇزاق يېتىپسىز، دوكتور ئەپەندى،—دېدى ئۇ قوپال ئاۋازدا،—ئوبدانراق دەم ئالسىڭىز بولغۇدەك.

—ھە، ياق! ئۇ ئەينى ۋاقىتتا ئودھامدىكى فاتىخ مەجەل خارتۇشى ئىسىملىك باي بىر ئەرەبنىڭ ئۆيىدە تۇراتتى! مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ باققان! مەن قېچىپ چىققان كۈنى ئۇ تۇيۇقسىز يوقاپ كەتتى!

فاتتو بېشىنى سىقىمدىغىنىچە ماڭا قارىدى.

—بىمەنە ئىش،—دېدى ئۇ ئاستا سۆزلەپ،—بۇ ئىش ئالىجىرنى زىلزىلىگە سالىدۇ! مېنىڭ رايونىمدا بەزىلەر ئادەم ئېلىپ-سېتىشتەك يامان قىلمىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ! سىز ئۇنىڭ ئاشۇ قىز ئىكەنلىكىگە كاپالەتلىك قىلالامسىز؟

—هەئە! ئۇ تېخى بىر گېرمانىيە بالىلار ناخشىسىنى ئېيت-
قانىدى! —مەن بۇرۇلۇپ يالۋۇرغان قىياپەتتە فاتتوغا قاردىم ۋە
تەقەززالىق بىلەن، —بۇ قىز توغرىسىدا يەنە نېمىلەرنى بىلە-
سىز؟ —دېدىم.

—بىلىدىغانلىرىم ناھايىتى ئاز. ئۇ قىز ئۇسسۇلچى ئە-
كەن، ئۇسسۇل ئۆمىكىگە ئەگىشىپ گېرمانىيىدىن ئافرىقىغا
ئويۇن قويغىلى كەلگەن ئىكەن. روشەنكى، ئۇ كېلىشىم ۋە
ۋەدىلەر تەشكىللىك ھالدا ئادەم سېتىشنىڭ بىر قېتىملىق نىقابى
قىلىنغان، خالاس! بۇ گۇرۇھنىڭ كاتتىۋېشىنىڭ ئىسمى ئۆمەر
ئوخشايدۇ! ۋاي خۇدايىمەي، ئالجىر دېگەندە ئۆمەر ئىسىملىك
ئادەمدىن يۈز مىڭى باردۇ دەيمەن! —فاتتو قولىدىكى تاماكىغا
قاراپ قويۇپ، كۈلىنى چۈشۈرۈۋەتتى، —ھاندىرىك دوختۇر ئال-
جىرغا كېلىش سەپىرىدە پاراخوتتا ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپتۇ ۋە
ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ! ھازىر ئۇ قۇملۇقتا يېڭىدىن تارقال-
غان بىر خىل تولغاق كېسىلىنى بويسۇندۇرۇش ئۈچۈن بىر قاتار
تەجرىبىلەرنى ئىشلەۋاتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ھېلىقى قىزنى-
مۇ ئىزلەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ھېلىقى قىزغا بولغان مۇھەببىتى ھەقە-
قىي مۇھەببەتتەك قىلىدۇ.

مەن سۆز قىستۇرمىدىم. يۈرىكىمنى بىر نەرسە غاجىلايت-
تى. نېمە دېگەن بىمەنىلىك بۇ... مېنىڭ ھاياتىمنى قۇتقۇزغان
ھېلىقى ناتونۇش شەپقەتچىمنى باشقا بىر ئەرنىڭ ياخشى كۆرۈپ
قالغىنى نېمىسى، بۇ ئىش مېنىڭ يۈرىكىمنى ئەزمەكتە ئىدى.

—ھاندىرىك دوختۇر ھازىر قەيەردە؟ —سوردىم مەن كۆڭ-
لۈمدە ئۇنى زىيارەت قىلىش ئىستىكى تۇيۇقسىز تەبىئىي ھالدا

قوزغالغانلىقىنى ھېس قىلىپ. بۇ خىل تەبىئىي تۈيغۇ ماڭا باشتىن-ئاياغ زىيانلىق ئىدى، ئۇ مېنى ئەرەب مىللەتچىلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈرۈپ قويغان ۋە ئومما قاتارلىقلارنىڭ ئەھلىسەلىپ-لىنىڭ قۇربانىغا ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى. بىراق ئۇنىڭ مېنى سىرلىق نىشانغا يېقىنلاشتۇرىدىغان پايدىلىق تەرىپىمۇ بار ئىدى.

فاتتو قولىدىكى تاماكىنىڭ قالدۇقىنى سۈپىغا تاشلىۋىدى، پاكار بىر ئەرەب بالا ھىجايغىنىچە كېلىپ تېرىۋالدى.

—مەن نەدىن بىلەي. مەن بىراۋنىڭ مەلۇم بىر بوستانلىقتا ئۆلتۈرۈلۈپتۇ دەپ خەۋەر قىلىشىنى كۈتۈۋاتىمەن! ئويلاپ باقـ-ماپسىز، ئۇ ئاداش تولغاق كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلارغا يەنى ئەرەبلەرگە باكتېرىيىگە قارشى ۋاكسىنا ئۇرماقچى! بۇ نېمىدېـ-گەن ساراڭلىق-ھە! مېنىڭچە ئۇ بۇساددادىن بىسكراغا بېرىپ بولدى. ئۇ يەردىن سەھرايى كەبىر قۇملۇقىغا يەنىمۇ ئىچكىرىـ-لەپ كىرىپ، گېردىئا ۋە راگوئېتلارغىچە بارىدۇ. ئۇ ھەتتا گېلىيە ۋە يىڭىساراغىمۇ بارماقچى! خۇدا ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي! مەن كۆزلىرىمنى يۇمۇۋېلىپ، ھېچنەرسىنى كۆـ-رۈشنى خالىمايمەن، ئۇنىڭ ھازىر قەيەردىلىكىنىمۇ بىلمەيمەن،

—ئۇ ماڭا قىيا قاراپ سورىدى، —سىز ئۇنى ئىزلەپ بارمايدىغانـ-سىز، دوكتور ئەپەندى؟

—دەل ئەكسىچە، ئۇنى ئىزلەپ بارماقچى بولۇۋاتىمەن.

—نېمىدېگەن بىمەنىلىك بۇ! ئەجەبا، سىزمۇ ئاشۇ قىزنى دەپمۇ؟ ۋاي خۇدايىمەي، قىز قوغلىشىدىغان بۇ ئاداشلار ئەقلىـ-دىن ئېزىپ نېمە بولۇپ كەتكەن-ھە! —ئۇ ئاچچىقىدا يەرنى تەپـ-كىنىچە ماڭا قارىدى، —بولدى ئەمدى، ئۇ ئىشنى ئويلاۋەرمەڭ!

سىز ئاتلانتىك ئوكيان مېھمانخانىسىدا تۇرىۋىرىڭ، سۇ ئۇزۇش كۆلچىكىگە بېرىپ سۇ ئۇزۇڭ، ئاپتاپقا قاقلىنىڭ! ھاردۇقىڭىز چىققاندىن كېيىن ئالجىر ۋە پارىژلارغا بارىسىز، ئۇ يەردە ئۆزۈڭىزنى، زىلزىلە قوزغىيالايدىغان يەر تۇزۇلۇشى خەرىتىسىنى نامايان قىلالايسىز! ناۋادا سىز قۇملۇقنى مۇنبەت ئېتىزغا ئايلاندۇرالىسىڭىز، ئۇنداقتا چوقۇم پىدائىيلار ئارمىيىسىنىڭ پەخرىي چەۋەندازىغا ئايلىنالايسىز! تېخى نوبېل مۇكاپاتىغىمۇ ئېرىشىسىز! ھېلىقى قىزنى بولسا ئۇنتۇپلا كېتىسىز.

—مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن، —مەن بۇ ئىش ئۇستىدە فاتتو بىلەن داۋاملىق سۆزلىشىۋېرىشنى خالىمىدىم. ئۇ فرانسىيە مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ تەرسا، مۇتەئەسسىپ ئەمەلدارى بولۇپ، ئۇنىڭغا ئوخشاش كىشىلەر ھەممىلا يەردە تېپىلىدۇ. ئۇلارنىڭ تېنى ئاپتاپتا قاقلىنىپ خورىغان، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىغا ئەرەبلەرنىڭ تەقدىرچىلىك كەيپىياتى يۇققان، ئۇلار كۆڭۈللىرىگە غايەت زور ئارزۇ-ئارمانلارنى پۇكۇپ مۇستەملىكىدە ئولتۇراقلاشقان يىللاردا ئىمكانقەدەر خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈپ، ئاندىن ساق-سالامەت ۋە رازى بولۇشقان ھالدا ۋەتىنىگە قايتىشنى ئۇمىد قىلىشىدۇ.

بۇ بىرقانچە كۈن ئىچىدە مەن مېھمانخانىدىن ئايرىلمىدىم، ھەمىشە مېھمانخانىنىڭ گۈلزارلىقى بىلەن پالىمزارلىقىنى ئايرىپ تۇرغان قورشاۋ تامنىڭ يېنىدا ئولتۇردۇم. پالما دەرەخلىرىنىڭ كەينىدىكى سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىن ئادەمنىڭ تېنى شۇركەنگۈدەك سېرىق نۇر چاقناپ تۇراتتى.

ئەرەبلەر ھېچ ئىش قىلماي، ئاۋۋالقىدەكلا تاشيولدا ئولتۇ-

رۇپ یاکی یېتىپ تاماکا چەككەچ پاراڭلىشاتتى. مەن ئۇلارنىڭ مۇلايىم چىرايىنىڭ كەينىگە ئۆزلىرىنىڭ بۇ خىل ئەركىنلىكىگە بولغان چەكسىز ئىپتىخارلىقى، ئۆزلىرىگە ئېلېكتر چىراغ، ماشىنا، كوكا-كولا، زامانىۋى قورال ۋە شىپالىق ئېلىپ كەلگەن، بىراق دۆلىتىنىڭ هوقۇقىنى تارتىۋالغان ياۋروپالىقلارغا بولغان ئۆچمەنلىكى يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلىمەن. مەن بۇ تىپتىنچ ئۆتكەن بىرقانچە كۈندە ۋاقىت چىقىرىپ، هېلىقى يەر ئۈزۈلۈشى خەرىتىسىنى رەتلەپ چىقتىم. مەن باش شتابنىڭ خەرىتىسىگە قاراپ، كولىسا بۇلاق سۈيى چىقىش ئېهتىمالى بولغان جايلارغا بەلگە سالدىم. كىشىلەر ئاق بورلۇق تاش قاتلامىلىرى ئارقىلىق پۈتكۈل قۇملۇق تېگىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان يەر ئاستى سۈيىنى تېپىش ئۈچۈن 20—70 مېتىرغىچە چوڭقۇرلۇقتا بۇرغىلىشى كېرەك. لېكىن بەزى جايلاردا 300 مېتىر چوڭقۇرلۇقتا بۇرغىلاشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇ يەرلەردە نۇرغۇن يەر ئاستى جىلغىلىرى، چوڭ-چوڭ يەر ئاستى كۆللىرى بار، ئۇلار قۇرىماس بۇلاق، بۇ سۇ بىلەن سەهرايى كەبىر قۇملۇقىنى ئۆستەڭ سۈيى بىلەن سۇغارغاندەك سۇغارغىلى بولىدۇ. ئەگەر سۇ چىقىرىش پونكىتلىرى ئارقىلىق يەر ئاستى سۈيىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك هالدا يەر يۈزىگە باشلاپ چىققىلى بولسا، بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا تىمتاس قۇملۇقنى مۇنبەت ئېتىزلىققا، دۇنيا تەمىناتىنىڭ بىر بازىسىغا ئايلاندۇرۇپ، بىر گۈزەل، مەمۇرچىلىق دەۋر ئۈچۈن ئاساس سالغىلى بولىدۇ.

مەن بۇ بىرقانچە كۈن ئىچىدە هېلىقى قىز توغرىسىدىكى خىيال مېڭەمدە قايتا ئەكس ئەتكەنگە قەدەر بېرىلىپ ئىشلىدىم.

مەن شۇ قىز ئۈچۈن، شۇنداقلا مەن ئوممما بىلەن بىللە تەكشۈ-
رۈش ساياھىتى قىلغان چاغدا مەلۇم جايغا قالدۇرۇپ قويغان
خاتىرەمنى قايتۇرۇپ كېلىش، قوشۇننىڭ مۇھاپىزەت قىلىشى
ئارقىسىدا ئۆزۈمنىڭ تەتقىقات نەتىجىلىرىنى يەنىمۇ مۇكەممەل-
لەشتۈرۈش ئۈچۈن قۇملۇققا قايتا بېرىشقا تەييارلاندىم.

بۇ ئوي زادىلا كاللامدىن كەتمەيتتى.

مەن تاقەتسىزلىنىپ تىت-تىت بولىدىغان بولۇپ قالدىم.
بۇ ئوي خۇددى قىزىتمىغا ئوخشاش پۈتۈن بەدىنىمنى قىزدۇراۋا-
تتى. راست، مەن ئەزەلدىنلا، دەرۋەقە يەنە بىر خىل قۇملۇق
قىزىتمىسىنىڭ، قۇملۇققا بولغان بىرخىل ئىنتىلىشىنىڭ بارلى-
قىغا ئىشىنىپ باقمىغانىدىم، لېكىن، بىرنەچچە كۈنلۈك خاتىر-
جەملىكتىن كېيىن، مەن ھازىر بۇنى ھەقىقەتەنمۇ ھېس قىلىپ
يەتتىم. مەن گۇللىنىشكە يۈزلەنگەن باياۋانغا، قۇملار يېيىلىپ
ياتقان ئىسسىق جايغا، يالتىراپ چاقناپ تۇرغان تۇز كېنى ۋە
شېغىللار يېيىلىپ ياتقان چۆل-جەزىرىگە قايتا بېرىشىم كېرەك.
مېنىڭ زىددىيەتكە تولغان يۈرىكىم. . . باشقا يولنى تاللىمايدۇ.
مەن تۆگىگە تەشنا، يۈلتۈزلار جىمىرلىغان قۇملۇق كېچىسىگە
تەشنا، مۇشۇنداق كېچىدە ئاسىيا بۆرىسى ھۇۋلايدۇ، تۆگە پۇ-
شۇلداپ ئۇخلايدۇ. كىمكى قۇملۇق ھاياتىنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ
باقمىغان بولسا، ئۇ بۇ خىل مۇتلەق ئەركىنلىك بولغان، كىشى-
نىڭ يۈرىكىنى چۈلغۇۋالىدىغان، ئادەمنى مەپتۇن قىلىدىغان
بىپايان دۇنيادا ياشاپ باقمىغان بولسا، ئۇنداقتا ئۇ بۇلارنى
چۈشىنەلمەيدۇ.

مەن گەرچە قۇملۇقتا 15 يىلنى ئۆتكۈزگەن بولساممۇ،

روهي -كەيپىياتىمىنىڭ نەقەدەر تاقەتسىزلىنىۋاتقانلىقىنى، ئۆ-زۇمدىن نەقەدەر رازى بولمايۋاتقانلىقىمنى ئەمدىلا ھېس قىلىۋاتە-مەن. بۇساددانىڭ ماڭا بىرەر نەرسە بېرىشى ناتايىن، پارىژ ياكى بېرلىندىكى پىششىق خىشتا سېلىنغان ئىمارەتلەر ئىچىدە، ئۇ خىل قايناق مۇھىتتا ئۆزۇمنى بەختلىك ھېس قىلىشىم مۇمكىن ئەمەس، راستىنلا مۇمكىن ئەمەس. مەن سەھرايى كەبىرگە قايتىپ بېرىپ بوستانلىقلارنى ئارىلاپ، قۇملۇق ئاستىدىكى سىرنى ئىزلىشىم كېرەك.

مەن بۇرۇن: مەن قۇياشقا ئۆچ بولۇپ قالدىم، قۇملۇققا ئۆچ بولۇپ قالدىم، بۇ زېمىنغا ئۆچ بولۇپ قالدىم، ئافرىقىنىڭ ھەممە نەرسىلىرىگە ئۆچ بولۇپ قالدىم دەپ يازغانىدىم. لېكىن ھازىر مۇشۇنداق ئۆچلۇك-نەپرەت ئىچىدىمۇ مۇھەببەت بولىدىغا-لىقىنى، بۇنىڭ بىر خىل يۇكسەك، ئەڭ كۈچلۈك مۇھەببەتنىڭ شەكلى ئىكەنلىكىنى ئەمدىلا چۈشىنىۋاتىمەن.

ئەتە ھەممە ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولىدۇ.

مەن قۇملۇققا قايتىپ بارىمەن.

بىر پىيادە ئەسكەرلەر شۆبە ئەترىتى مېنى ئۈچىنچى قورغا-غا ئاپىرىپ قويىدۇ، ئاندىن يەنە باشقا چەت ئەل ئارمىيىسى ئەسكەرلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا داۋاملىق ئىلگىرىلەيمەن. مەن ئالجىردىن تېگىشلىك بولغان بارلىق يارەمگە ئېرىشتىم، ئۇلار ماڭا لازىم بولغان ھەممە نەرسىنى بەردى. ئۇلار مېنىڭ يەر تۈزۈلۈشى خەرىتەمنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى بىلىدۇ. بىرنەچچە كۈنگىچە ئايىغى ئۈزۈلمەي مېنى زىيارەت قىلغان ھېلىقى مۇتە-خەسسىسلەر، ئەھۋالدىن قارىغاندا يۇقىرىغا بىر پارچە باھالاش

دوكلاتى سۇنغان ئوخشايدۇ. مەن بۇگۇن مېھمانخاننىڭ سۇ ئۇزۇش كۆلىدە ئاخىرقى قېتىم سۇ ئۇزۇۋالاي، مەن يەنە بىر ئاخشام سۇپىدا ئولتۇرۇپ، ئاق كىيىملىك ئەرەب كۇتكۇچىلىرىنىڭ مۇلازىمىتىگە مۇيەسسەر بولالايمەن.

ئەتە يەنە تۆگىگە مىنىمەن.

مەن ھاندرىك دوختۇر بىلەن ئۇچرىشالايمەنمۇ؟ ئۇ توغرىسىدا ناھايىتى كۆپ ئويلىنىشقا، يالغۇز ئۇنىلا ئەمەس، بەلكى ھېلىقى مەن بىلەن ئەزەلدىن تونۇش بولمىغان، چىرايلىق، گېرمانىيىلىك قىزنىمۇ ئويلاشقا مەجبۇرمەن. ئۇ، مېنى قۇنقۇزۇپ قالغان قىزنى ياخشى كۆرىدىكەن. بەلكىم بىز مەلۇم تۆت كوچا ئېغىزىدا ئۇچرىشىپ قېلىشىمىزمۇ مۇمكىن، بۇ ئەسلا مۇمكىن بولمايدىغان ئىشمۇ ئەمەس، چۈنكى، بۇ دۆلەتنىڭ زېمىنى گېرمانىيىدىن ئۇچ ھەسسە كەلگۈدەك چوڭ بولسىمۇ، لېكىن، قۇملۇق مەركىزىدە پەقەت سانىۋاغۇدەك بىرنەچچىلا شەھەر ۋە بوستانلىقى بار. بۇ جايلاردا ھەرقانداق ئادەمنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ.

ناۋادا ئومانى كۆرۈپ قالسام قانداق قىلارمەن؟

ئۇ چوقۇم مېنى داۋاملىق ئىزلەۋاتىدۇ، ئۇنىڭ تەن بەرمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ قالسام قانداق قىلىشىمنى راستىنلا بىلەلمەيۋاتىمەن.

ئافرىقا ئەمدى ئېغىر ئۇيقۇدا ياتقان ساھىبجامال ئەمەس. ئۇ چوقۇم ئويغىنىدۇ، چوقۇم گۈللىنىدۇ. دۇنيانىڭ تەرەققىياتىنى توسۇپ قالغىلى بولمايدۇ. ئومما بۇلارنى چۈشەنمەيدۇ، ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ دۆلىتى ۋە خەلقىنىلا كۆرۈپ، بۇ خىل بىرتەرەپ-

لىمە قارىشىنى ھەمىشە توغرا دەپ ھېسابلايدۇ.

مەن قۇملۇققا قايتىپ بېرىشقا تەقەززا بولماقتىمەن.

بۇ 15 يىللىق جەريانىنى بېشىمدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، مەن بىرنەرسىنى يەنە بىر كۆرۈشنى—بىردەم بولسىمۇ كۆرۈۋېلىشنىلا ئويلايتتىم. ئۇ مېنىڭ 15 يىللىق ھاياتىمدىكى بىردىنبىر ئارزۇيۇم...

يامغۇر!

بىر سائەتلىك شارقىراپ ياغقان يامغۇر ئۈچۈن ھازىرلا ياۋروپاغا بارغۇم بار! بۇ پۈتۈنلەي بىر خام خىيال، ئەمەلگە ئاشمايدىغان بىر ئارزۇ.

مەن ئۆزۈمنىڭ ھېچقانداق يەرگە مەنسۇپ بولماستىن بەلكى قۇملۇققىلا مەنسۇپ ئىكەنلىكىمنى ئەمدىلا ھېس قىلىۋاتىمەن.

گېلىيىنىڭ ئەتراپىدىكى قۇملۇق قاقاس جاي ئىدى.

بۇ يەرنىڭ ھەممىلا يېرىدە قۇمدىن باشقا ھېچقانداق نەرسە كۆرۈنمەيتتى.

بۇ يەردە ھېچقانداق ئوت-چۆپ، دەل-دەرەخ، يېشىللىق دېگەنلەردىن ئەسەرمۇ يوق. بىرەر قېتىم يامغۇر ياغقان تەقدىردىمۇ، نەملەشكەن قۇملۇق ناھايىتى تېزلا قۇرغاق سېرىق قۇم دانچىلىرىغا ئايلىنىدۇ. گېلىيىدە يامغۇر ياغمىغىلىمۇ ئۇچ يىل بولۇپ قالدى.

كىمكى گېلىيىدىن ئىبارەت گېردىئانىڭ جەنۇبىغا جايلاش-

قان بۇ چەت بوستانلىقتىن ئايرىلىدىكەن؟ ئۇ دۇنيادا ھەممىدىن بەك ئارماندا قالغان ئادەمگە ئايلىنىدۇ. ئادەم مەيلى شەرققە، جەنۇبقا، غەربكە، شىمالغا بارسۇن، ھەممىلا يەر ئوخشاشلا قۇملۇق، ھەممىلا يەر ئوخشاشلا ئىسسىق، ھەممىلا يەر ئوخشاشلا قاقاسلىق ۋە سۇسىز.

بۇ بۇلاق بىلەن ئۇ بۇلاقنىڭ ئارىلىقى ئىككى-ئۈچ كۈنلۈك يول، بۇ بۇلاقلار ھەمىشە 30 مېتىر قېلىنلىقتىكى قۇم ئاستىدا بېسىلىپ قالىدۇ، كىشىلەر ناھايىتى چوڭقۇر كولىغاندىلا ئاندىن سۇ چىقىرالايدۇ. قۇدۇق كولىغاندىن كېيىن دۆۋىلەنگەن نۇرغۇنلىغان قۇم دۆۋىلىرىنىڭ ئەتراپى ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلگەن تۆگە ۋە ئېشەكلەرنىڭ ئۇستىخانلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەن. بۇ يول ئەرەبلەر تەرىپىدىن "ئاچلىق-ئۇسسۇزلۇق يولى" دەپ ئاتالغان بولۇپ، ئۇ سەھرايى كەبىر ۋە گېردىئانىڭ جەنۇبىدىكى چۆللۈكتىن ئۆتىدىغان چېكى يوق قۇملۇق يول.

شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، بىر تۆگە كارۋىنى تومۇز ئىسسىقىدا چۆللۈككە كىرىپ كەلدى. بۇ كارۋاندا ئادەم مىنگەن يەتتە تۆگە ۋە يۈك ئارتىلغان 10 تۆگە بولۇپ، بۇ 10 تۆگىنىڭ دۇمبىسىدە قاتلانغان چېدىر، تۇلۇم ۋە تۆگىنىڭ قورۇق مایاقلىرى (بۇ مایاقلار كېچىدە ئوت يېقىشقا يېقىلغۇ قىلىناتتى) قاچىلانغان تاغارلار پۇلاڭشىيتتى. قاتتىق چارچىغان ئورۇق تۆگىلەر ئاستا-ئاستا ئىلگىرىلەيتتى. ئۇلارنىڭ نىشانى سەھرايى كەبىرنىڭ مەركىزىگىرەك جايلاشقان مۇنبەت بوستانلىق — يېڭسارا ئىدى.

نەچچە كۈندىن بېرى، ھاۋا تۇتۇلۇپ، زادىلا ئېچىلمىدى،

ئاسمان خۇددى بىر قەۋەت نېپىز تور بىلەن يېپىپ قويغاندەك، سۇس كۆك كۆرۈنەتتى.

كارۋان ئالدىدا تۆگە مىنگەن پاكار، سېمىز كەلگەن بىر ئەرەب مەيۇسلەنگەن ھالدا ئاسمانغا قاراپ بېشىنى چايقىدى، ئاندىن نەزىرىنى ئۇستىگە پەردىلىك تەختىراۋان ئارتىلغان بىر تۆگىگە يۆتكىدى، تەختىراۋان خۇددى بىر ئېغىز كىچىك ئۆيگە ئوخشاش بولۇپ، تۆگىنىڭ قەدىمىگە ماسلىشىپ ئوڭ-سولغا چايقىلاتتى. ئېگىز ۋە بېجىرىم كەلگەن بۇ تۆگە بوينىنى سوزغىنىچە قۇملۇقتا ئاستا قەدەم تاشلاپ ماڭماقتا ئىدى.

ھېرد شۇېت تەختىراۋاننىڭ ئىچىدىكى بىر ياغاچ ئورۇندۇقتا تۇگۇلۇپ ئولتۇرۇپ، يوپۇقنىڭ كىچىككىنە يوچۇق قالدۇرۇلغان كۆزنىكىدىن چەكسىز كەتكەن قۇملۇققا نەزەر سالاتتى.

ھېلىقى كېچىسى ناتونۇش قاچقۇن باغدا كۆزەتچىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، نۇرغۇن ئىشلار يۈز بەردى. ئۇ ھوشىغا كەلگەن چاغدا ئۆزىنىڭ ئۆيىدە ياتماستىن، بەلكى كۆزنەكلىرىگە پەردە تارتىلغان، قاراڭغۇدا ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان چوڭ تېپتىكى بىر ئاپتوبۇس ئىچىدە ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ قىمىرلىغاندا يېنىدا ئولتۇرغان ئەرەبكە كۆزى چۈشتى، ئۇ ھېردنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ بەلۋېغىغا ئېسىلغان ئۇزۇن كالىبىرلىق بىر تاپانچىنى كۆرسىتىپ قويدى. ھېرد سۈكۈت قىلىپ ئولتۇردى، چۈنكى ئەمدى ۋارقىراش ياكى قارشىلىق كۆرسىتىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق ئىدى.

ئۇ شوپۇرنىڭ يېنىدىكى ئالدىنقى ئورۇندۇققا ئۆزىنىڭ چا-

مادانىنىڭ قويۇلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئودھامدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلغانلىقىنى بىلدى. ئۇ بۇنى ھېس قىلىپ يەتكەندە يىغلىماستىن، پەقەت لەۋلىرىنى چىڭ يىمىرىپ، ھاڭۋاققان ھالدا نەزىرىنى ئالدىدىكى بوش ئورۇندۇقتىن ماشىنىنىڭ چىرىغى يوروتقان يولغا يۆتكىدى. تۈپتۈز كەتكەن يول بويىدا شېغىللىق ساھىللار، يېگانە قورام تاشلار، پالما دەرەخلىرى ۋە زەيتۇنزارلىقلار كۆزگە تاشلىناتتى، ئارقىدىنلا يەنە قۇملۇق كۆزگە چېلىقاتتى، ماشىنىنىڭ چاقى ئاستىدىن قۇم-توپا كۆتۈرۈلەتتى. ھېرد شۇ چاغدىلا ماشىنىنىڭ جەنۇبقا—چېكى يوق دۇنياغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

ئۇلار كېچىچە ئالدىراپ يول يۈرۈشتى. سەھەر مەزگىلىدە، ئۇلارنىڭ ئاپتوبۇسى ئادەم ئولتۇراقلاشمىغان بىر بوستانلىققا كېلىپ توختىدى. بۇ يەر ئودبابا بۇلىقى بولۇپ، ملادىشى لېيتېنانت گلانتۇس مۇشۇ يەردە ئومماببىنى بىلقاسىم بىلەن ئېلىشقانىدى. شوپۇر ئاپتوبۇسنى بۇ يەردە توختىتىپ، بۇلاق سۈيىدىن رادىئاتورغا لىق قاچىلىدى. ھېردنىڭ ئاپتوبۇستىن چۈشۈشىگە رۇخسەت قىلىندى. ئۇ بۇلاق بويىدا ئولتۇرۇپ، كېچىنىڭ سوغۇقلىقىنى ھېس قىلدى. ھېلىقى گەپ قىلمايدىغان ئەرەبمۇ ئونىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇزۇن پەرىجىسىنى سېلىپ، ھېردنىڭ مۇرىسىگە يېپىنچاقلىتىپ قويدى. ھېرد ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدى ۋە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئەمما ھېلىقى ئادەم نەزەرىنى باشقا تەرەپكە بۇراپ، ھېچنېمىنى كۆرمىگەن بولۇۋالدى. بۇ چاغدا، ئاسىيا بۆرىسىنىڭ ھوۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، باشتا ئۇ سوزۇپ

بىر هوۋلىدى، ئارقىدىنلا ئاۋازىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۇزۇن-ئۇزۇن هوۋلىغىلى تۇردى، بۇ ئاۋازدىن ئادەمنىڭ تېنى شۇركىنىپ كېتەتتى.

يېرىم سائەتتىن كېيىن ئۇلار يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۇدۇل جەنۇبقا قاراپ ماڭدى. تەخمىنەن چۈشتىن بۇرۇن سائەت ئونلاردا، ئۇلار قاتتىق ئىسسىققا پەرۋا قىلماي سايبۇلاققا يېتىپ كەلدى. بۇ پەقەت بىرلا تېيىز بۇلاق بار كىچىك بوستانلىق ئىدى. هېلىقى تۆگە كارۋىنى بۇ يەردە هېرىدنى كۈتۈپ تۇراتتى، ئۇلار ئۇنى چەت ۋە نامەلۇم دۇنياغا ئېلىپ كېتەتتى.

تۆگە كارۋىنى سەپەرگە چىققان ئىككىنچى كۈنى، هېرىد ئۇچ جىپ ماشىنىلىق بىر چارلاش ئەترىتىنى يىراقتىن كۆردى. ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس شۇلارنىڭ ئىچىدە ئىدى. بىراق ئۇ دۇربۇن بىلەن كۆزىتىپ، بۇ تۆگە كارۋىنىنىڭ ئوماغا تەۋە ئەمەسلىكىگە هۆكۈم قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۇچ جىپ ماشىنىسى بۇ كىچىككىنە كارۋان يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ بۇ كارۋانغا قىزىقمىدى، ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپمۇ قويمىدى.

هېرىد تەشنا كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ئۇچ جىپ ماشىنىسىنىڭ پۇرقىراپ كۆتۈرۈلۈۋاتقان چاڭ-توزانلار ئىچىدە غايىب بولغانلىقىغا هاڭۋاققان هالدا قاراپ قالدى. چارلاش ئەترىتى ئۇپۇق سىزىقىدا غايىب بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ يېنىدىكى ئاق تۆگىگە مىنگەن ئەرەب ئۇنىڭغا قاراپ مۇغەمبەرلەرچە هىجايدى ۋە خىرقىراق ئاۋازدا:

— ئارمىيىمۇ سېنى قۇتۇلدۇرالمايدۇ، — دېدى.

ئارىدىن ئۇچ كۈن، تۆت كۈن، بەش كۈن، ئالتە كۈنمۇ

ئۆتۈپ كەتتى، قۇملۇقنىڭ چېتى كۆرۈنمەيتتى. ئوتتەك ئىسسىق ھاۋا ئادەملەرنىڭ ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرۈپ قۇرۇتىۋەتتى. يولدا بىرمۇ بۇلاق ئۇچرىمىدى، ئۇلار ئامالسىز تۇلۇمدىكى قىزىپ كەتكەن سۈنى ئىچىشتى. بۇ سۇ دۇغ-لاي، قىرتاق، تەمسىز ئىدى، لېكىن ئۇ يەنىلا سۇ-دە، بۇ سۇدىن ھەر كۈنى يېرىم لىتىر ئىچىلەتتى. ئۇلارنىڭ يۈز يۈيۈشقا سۈيى يوق ئىدى، تەر ۋە توپا-چاڭ ئارىلىشىپ كەتكەنلىكتىن، تېرىسىگە بىر قەۋەت، قېلىن ئۇپا سۈرتۈلگەندەك كۆرۈنەتتى.

ئۇزۇنغا سوزۇلغان سەپەرنىڭ 7-كۈنى، ئاسمان كۈل رەڭگە ئۆزگىرىپ، قاراڭغۇلىشىشقا باشلىدى. شامالمۇ توختاپ قالدى، تۇيۇقسىز ئاسمان-زېمىننى تۇمان قاپلاپ كەتتى، يەر-جاھان قاراڭغۇلىشىپ، ھېچ نەرسىنى كۆرگىلى بولماي قالدى، شۇ تاپتا ئۇ گويا ھور بىلەن تولغان مۇنچىغا ئوخشايتتى.

ئەرەبلەر قورقۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇلار تۆگىلەرنى چەمبەر شەكلىدە ئايلاندۇرۇپ چۆكتۈردى، ئاندىن ھېرىدىنمۇ چۈشۈردى. قۇملۇقنىڭ مەركىزىدە، قۇياشنىڭ ھىمايىلىسىمۇ يوق ئىدى... ئۇلار چېدىر تىكىدىغان بىرىزىنت بىلەن ئۆزىنى ۋە تۆگىلەرنى يېپىشتى، ھېرىدنى تەختىراۋاندىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، چوكتۇرۇلگەن بىر توگىنىڭ يېنىغا ئەكېلىپ، قېلىن بىرىزىنتنىڭ ئاستىغا ئورۇنلاشتۇردى.

— ئاھ، خۇدا! — ئەرەبلەر قاتتىق ۋارقىراپ ئىلتىجا قىلىشقىنىچە تىزلىنىپ، يۈزىنى مەككىگە توغرىلىدى. ئۇلارنىڭ خۇداغا ئىلتىجا قىلغان ئاۋازى قۇملۇقنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇۋەتتى. ئاسمان سېرىق رەڭگە ئۆزگەردى... ھېرد تەبىئەتنىڭ

قورقۇنچلۇق بۇ مەنزىرىسىگە قاراپ قېتىپلا قالدى. . . ئۇ قۇم-چاڭنىڭ ئۇپۇق سىزىقىدىن يوگىلىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، ئۇ-لارغا قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. قۇم-بوران سۈرئىتىنىڭ تېزلىكى كىشىنى قورقۇنچقا سالاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ يىراقتىن يېقىنلىشىۋاتقان، بارغانچە كۈچىيىپ كېتىۋاتقان بو-رانىنىڭ هۆركىرىگەن ئاۋازىنىمۇ بىللە ئېلىپ كېلىۋاتاتتى. قۇم-بوران ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، هاۋا شالاڭلىشىپ كەتتى. . . هېرد بريزېنتنىڭ ئاستىدا بېشىنى قۇملۇق يەرگە تۇپتۇز قىلىپ قويۇۋالغان تۆگىگە چاپلىشىپ ياتاتتى ۋە هاسىراپ نەپەس ئالاتتى. ئۇ گويا تۇيۇقسىزلا هاۋاسى شالاڭ بىر ئۆيگە چۆرۈپ تاشلىۋېتىلگەندەك، هازىرلا تۇنجۇقۇپ قالىدىغاندەك ئى-دى. . . قۇم-بوران باستۇرۇپ كەلدى. . . هوشقىرتقان، غۇرقى-رىغان، هوۋۇلدىغان ئاۋازلار بىلەن تەڭ قۇم باش-كۆزلەرگە تۆكۈلۈپ، هېردنى كۆمۈپ قويدى؛ قومىنىڭ كىرمەيدىغان تۆشۈ-كى يوق ئىدى، هېردنىڭ ئاغزى، كۆز ۋە قۇلاقلىرى قۇم بىلەن ئېتىلىپ قالدى. ئۇ هېلىقى تۆگىنىڭ يېنىغا ئۆمىلەپ باردى-دە، بىر تۇلۇمنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، سۇنى كىيىملىرىگە تۆكتى، ئاندىن هۆل كىيىم بىلەن يۈز-كۆزىنى چۇمكىدى. هول كىيىم گويا سۇزگۈچكە ئوخشاش ئۇنىڭ نەپەسلىنىشىنى خېلى يېنىك-لەشتۈردى. ئۇنىڭ ئەتراپى قورقۇنچلۇق تۇسكە كىردى. گويا ئاسمان يېرىلىپ، يۇلتۇزلار گۇمۇرۇلۇپ كەتكەن زېمىنغا چۈ-شۈپ، بۇ بالايى-ئاپەت ئىچىدە چاڭ-توزان ۋە قۇمغا ئايلىنىپ كەتمەكچى بولغاندەك قىلاتتى. ئاسمان بىلەن زېمىن ۋە پۈتۈن دۇنيا غايىب بولغاندەك ئىدى. قۇم-بوران هوۋلىغىنچە ئادەم

ۋە هايۋانلارنى قاپساپ، يەرگە چاپلاپلا قويدى، ئۇلار شۇ تاپتا ئۆزلىرىنى قوغداشقا ئاجىز ئىدى.

قۇم بوران تەخمىنەن تۆت مىنۇت داۋام قىلدى. تۆگىلەر، ئەرەبلەر، ئۇلار يېنىغا ئېلىۋالغان نەرسىلەرنىڭ ھېچقايسى كۆرۈنمەيتتى. بىرنەچچە مىنۇت ئىچىدە دۆۋىلىنىپ كەتكەن قۇم دۆڭلىرى ئادەم ۋە هايۋانلارنى كۆمۈۋەتكەندى. قۇم دۆڭىنىڭ تۆت ئەتراپىدا بوران شىددەت بىلەن ھوۋلاپ بۇياققا دۆۋە-دۆۋە قۇملارنى ئۇچۇرۇپ كېلىپ، يەنە ئۇنى تېزلىك بىلەن ئەسلىدىكى قۇملۇققا ئۇچۇرۇپ ئەپكېتىۋاتاتتى. نەچچە مىڭ توننا قۇم قۇيۇن-لۇق بوراندا پىرقىراپ ئايلىنىپ، يولنى توسقان ھەرقانداق نەرسىنى يالماپ يۇتۇۋېتىۋاتاتتى ۋە كۆمۈۋېتىۋاتاتتى.

ھېرد بريزېنت رەختىنىڭ ئاستىدا، تىترەپ تۇرغان ھېلىقى تۆگىگە چىڭ يېپىشىپ ياتاتتى. ئۇ ھۆل كىيىمى بىلەن يۈز-كۆز-زىنى ئېتىۋالغان بولۇپ، نەپەس ئېلىشى بارغانچە قىيىنلىشىپ كېتىۋاتاتتى... ئۇ ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە هاياتىنى قوغداپ قا-لىدىغان ئوكسىگىننى سۈمۈرەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىنى بېسىپ تۇر-غان قۇم بارغانچە ئېغىرلىشىپ، بارغانچە چىدىغىلى بولماي قېلىۋاتاتتى. مەن كۆمۈلۈپ كېتىۋاتىمەن، مەڭگۈ چىقالمايدىغان بولدۇم، دەپ ئويلىدى ئۇ. بوران تېخىچە ھۆركىرەۋاتاتتى، دۆۋە-دۆۋە قۇم يەنە بىر قېتىم كىچىك قۇم بارخانلىرىغا ئۇچۇپ كەلدى، بىچارە ئادەملەر ۋە ئات-ئۇلاغلار قۇم ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالدى.

ئۇ مىدىرلىماقچى بولىۋىدى، لېكىن ھەرقانچە قىلىپمۇ مىدىرلىيالمىدى، بريزېنت ئۈستىدىكى ئېغىر قۇم ئۇنى بېسىپ

تۇراتتى. ئۇنى قاتتىق ۋەھىمە باستى، برىزىنت ئاستىدا تېـ
پىرلاپ، داد-پەريياد كۆتۈردى... ۋارقىرىدى... ئەمما ئۇنىڭ
ئاۋازىنى قۇم-بوراننىڭ ھۆركىرىشى بېسىپ كەتتى، ئاغزىغا قۇم
تولۇپ كەتتى. ئۇ يۆلىنىپ تۇرغان تۆگە لاغىلداپ تىترەيتتى.
ھېرد ئەقلىنى يوقىتىپ، ئورنىدىن قوپۇپ قاچماقچى بولدى.
.. پەقەت بۇ يەردىن قېچىپلا كەتسە... مەيلى قەيەرگە بارسىمۇ
ئوخشاش... ئىشقىلىپ ھەممىلا يەر قۇملۇق، ھەممىلا يەردە
بوران، ھەممىلا يەرنى ۋەھىمە ۋە ئۆلۈم دەھشىتى قاپلىغـ
ـان... قېچىش كېرەك... قېچىش... پەقەت بۇ يەردە پۈتـ
قولىنى چۈشەپ قويغاندەك يېتىپ، تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپ قالمىسلا
بولغىنى. يەنە تېخى... يەنە تېخى قۇم ئۆزىنى كۆمۈپ تاشلاشـ
تىن بۇرۇن ئەزرائىلنىڭ ئەپتىنى بىر كۆرۈپ بېقىش كېرەك.

ئۇ قاتتىق ۋەھىمە ئىچىدە ئاخىر قۇم دۆۋىلىنىپ كەتكەن
برىزىنتنى كۆتۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ھاسىرىغىنىچە ئىڭـ
رايتتى. دەل شۇ چاغدا، ئۇ يېنىدىلا بىر نەرسىنىڭ مىدىرلاۋاتـ
قانلىقىنى ھېس قىلدى. ئارقىدىلا يۇڭلۇق، پاسكىنا بىر باش
كۆرۈندى. ئۇنىڭ كەڭ ئېغىزى ئالدىغا بۆرتۈپ چىققان بولۇپ
چىشلىرى پارقىراپ تۇراتتى. ئۇ ھېردنىڭ پاناھىغا ئېرىشمەكچى
بولۇپ، قاتتىق ۋە ئۇزۇن تىرناقلىق قولىنى سوزۇپ، ھېردنى
تۇتۇۋالدى. ئۇنىڭ تىترەپ تۇرغان كىچىككىنە گەۋدىسى ئالدىغا
سوزۇلۇپ كېلىپ، ھېردقا چىڭ چاپلاشتى. ھېرد بوش يىغا
ئاۋازىنى، ئازابلىق ئېسەدەشنى ئاڭلىدى.

—بوبو!—ھېرد بىرياقتىن مايمۇننىڭ ئىسمىنى چاقىرـ
غاچ، ئۇنى ئۆز يېنىغا تارتتى،—مەن سېنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ

كېتىپتىمەن ئەمەسمۇ. سەن قەيەردىن ئۇنۇپ چىقتىڭ؟ تەختىراۋاندىن قېچىپ چىقتىڭمۇ؟ ۋاي ئوبدان بوبورۇم، ئوماق بوبورۇم!

مايمۇن ئۇنىڭ يۈزىنى يالىدى. ئۇ بۇنىڭدىن قىلچىمۇ بىزارلىق ھېس قىلمىدى. ئۇمۇ بىر جان ئىدى، ئۇنىڭغا چىڭ چاپلىشىپ تۇرغان ھايات بىر جان ئىدى؛ ئۇ جۇغى كىچىككىنە مايمۇننىڭ ئۆزىگە قايتا شجائەت بەخش ئەتكەنلىكىنى ۋە ئەقىل-پاراسەت ئاتا قىلغانلىقىنى ھېس قىلدى. ھېلىقى تۆگە تېخىچىلا جىمجىت ياتاتتى. ئۇ تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپ قالغانمىدۇ؟ قورقۇنچلۇق ھۆركىرىگەن ئاۋاز ئاللىقاچان يوقاپ كەتكەن بولۇپ، قۇم خۇددى چاقماق چېقىپ، گۈلدۈرماما گۈلدۈرلىگەندىن كېيىن زېمىنغا تۆكۈلىدىغان يامغۇرغا ئوخشاش تاراسلاپ چۈشمەكتە ئىدى.

ھېرد تۆگىگە يۆلەنگەن ھالدا بېرىزىنت ئاستىدا يەنە بىر سائەتتەك تۇردى. ئاندىن ئالدى-كەينىدىكى قۇملارنى كۇچەپ كولاپ، ئالتۇن رەڭلىك دانچىلاردىن پەيدا بولغان كىچىككىنە تاغ ئاستىدىن ئۆملەپ چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ يەككە-يېگانە ھالدا قۇملۇقتا تۇرغانلىقىنى كۆردى. باشقا تۆگىلەر چۆكتۈرۈلگەن ۋە ئەرەبلەر شامالدىن پاناھلانغان جايلار قۇم دۆۋىسىگە ئايلانغانىدى. تەختىراۋان كۆرۈنمەيتتى، باشقا ھەممە نەرسىمۇ كۆرۈنمەيتتى، بىر ئادەمنىڭ قارىسىمۇ يوق ئىدى... پەقەت قۇملۇقلا، قۇم دۆۋىلىرىلا قۇياشنىڭ قاتتىق قىزدۇرۇشىغا چىداپ، ئۇن-تىنسىز سوزۇلۇپ ياتاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بوبونى يېنىغا تارتىپ، ھېلىقى تۆگىنى بېسىپ تۇرغان قۇمنى كولاشقا باشلىدى. يەرگە

چۆكتۈرۈلگەن تۆگىنىڭ بېشى بريېرىنت ئاستىدا بولۇپ، ئېغىر قۇم ئۇنىڭ پۇتۇن گەۋدىسىنى بېسىۋالغانىدى. ھېرد ئۇنىڭ بېشىنى تېپىۋېلىشتىن بۇرۇن، ئۇ ناھايىتى سەۋرچانلىق بىلەن ياۋاش تۇرۇپ بەردى. ھېرد تۆگە ئۈستىدىكى قۇملارنى قوش قوللاپ بىر ياققا سىيرىپ چۈشۈرەتتى، بوبومۇ ئىككى پۇتى ۋە ئەپچىل قوللىرى بىلەن قۇملارنى تاتىلايتتى. تۆگە ئاخىر بېشىنى كۆتۈرۈپ، غەمكىن كۆزلىرى بىلەن بوبوغا تىكىلىپ، مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرگەندە، بوبو خۇشاللىقتىن خىرقىراپ كەتتى. ھېردمۇ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئىككى قولى بىلەن تۆگىنىڭ بېشىنى قۇچاقلاپ، ئۇنىڭ قېلىن كالپۇكلىرى دوردىيىپ تۇرغان ئېغىزىنى ۋە بۇرنىنى سىلاپ كەتتى. تۆگىنىڭ ئېغىزىدىن سېرىق ھەم قىڭغىر-قىيىسىق چىشلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ھېرد بريېرىنتىنىڭ ئاستىدىن بىر تۇلۇمنى تارتىپ چىقىرىپ، تۆگىنىڭ بۇرۇن تۆشۈكلىرى ۋە ئاغزىغا سۇ قۇيدى. تۆگە قۇرۇپ كەتكەن تىلى بىلەن سۇنى ئاچكۆزلەرچە يالايتتى.

ھېرد ئەرەبلەر تېخى بايىلا بوراندىن پاناھلانغان جايغا كەلدى. بۇ يەر جىمجىتچىلىققا چۆككەنىدى. ئېگىز دۆۋىلەنگەن قۇم ئاستىدا باشقا تۆگىلەر ھەم ھېلىقى ئەرەبلەر كۆمۈلۈپ قالغانىدى. ئۇلار چوقۇم تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپ قالدى، ئۇلارنىڭ قۇم ئاستىدا جان تەسلىم قىلغانلىقىغا پەقەت بىرنەچچە مىنۇتلا بولدى. بىر تۆگىنىڭ ئالدى تۇياقلىرى ئېگىز قۇم دۆۋىسىنىڭ سىرتىغا چىقىپ قالغانىدى، يەنە بىر قۇم دۆۋىسىدىن ئۇزۇن ئاق پەرىجىنىڭ پېشى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قۇياش كۆيدۈرمەكتە. گويا بۇنىڭدىن تېخى بىرنەچچە مىنۇت ئىلگىرى قورقۇنچلۇق

قۇم-بوران يەر-زېمىننى سىيرىپ-سۇپۇرپ ئۆتمىگەندەكلا، ئاسمان يەنە سۇس زەڭگەر رەڭگە ئۆزگەدى.

ھېرد ئۆلۇم دەھشىتى قاپلىغان زېمىنغا نەزەر تاشلاپ ئىختىيارسىز شۇركىنىپ كەتتى. ئۇ ھېلىقى تۆگىنىڭ يېنىدىن ئېگەر چومىنى كولاپ چىقاردى. ئېگەر ۋە بىرنەچچە تۇلۇم ئۇستىدىكى قۇم-توپىلارنى قېقىۋېتىپ، ياغاچ ئېگەرنى تۆگىنىڭ ئۇستىگە تاشلىدى، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئاجىز كۇچىگە تايىنىپ، كەندىر ئارغامچىنى تۆگىنىڭ قورسىقى ئاستىدىن ئۆتكۇزۇپ، ئېگەرنى تازا چىڭىتىپ تاڭدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، سېلىۋەتكەن ھول كىيىمىنى بېشىغا ئوراپ، بوبونى قۇچىقىغا ئېلىپ، تۆگىگە مىندى. تۆگە ھاسىرىغان ھالدا ئورنىدىن قوزغالدى. ئۇ ئالدى بىلەن ئالدى گەۋدىسىنى كۆتۇردى، ئاندىن ئارقا پۇتىنى تۇزلىدى، ئاخىرىدا ئالدى پۇتى بىلەن يەرگە مەزمۇت دەسسەپ، سوزۇپ بوزلاپ گەۋدىسىنى رۇسلىدى، ئەگرى، ئۇزۇن بوينىنى ئوڭ-سولغا تولغاپ، ئاغزىنى ئېچىۋىدى، چىشلىرى پارقىراپ كەتتى.

ھېرد تۆت ئەتراپقا ئارىسالدىلىق بىلەن نەزەر تاشلىدى. يەنە بىر بوستانلىق قەيەردىدۇ؟ ئۇ قاياققا قاراپ مېڭىشى كېرەك؟ قايسى تەرەپ جەنۇب؟ قايسى تەرەپ شىمال؟ قۇياش ئۇنىڭ بېشىدا تىكلىشىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆلۇم دەھشىتى قاپلىغان زېمىنغا يەنە بىر قېتىم نەزەر تاشلىدى-دە، بېشىنى تۆۋەن سالدى. يەككە-يېگانىلىق، پاناھسىزلىق غايەت زور ۋەھىمە پەيدا قىلىپ، ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلاتتى، ئەتراپتىكى شەيئىلەرنى چۇشەنمەسلىكتىن كېيىن چىققان قورقۇنچمۇ ئۇنىڭ قەلبىنى مۇجۇيتتى.

ھېرد ھەيدىمىگەن بولسىمۇ، تۆگە ئاستا-ئاستا قەدەملىرىنى يۆتكەپ ئېرەنسىزلىك بىلەن مېڭىپ، قۇملۇققا كىردى، چۈلۈۋۈر ئۇنىڭ بوينىدا بوش ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئۇ نامەلۇم بىر كۈچنىڭ تەسىرىدە بىر خىل سىرلىق، ئاجايىپ تەبىئىي تۈيغۇسىغا تايىنىپ يول ئىزدەپ، چەكسىز قاقاس قۇملۇققا كىرىپ كېتىۋاتاتتى. ئېگىز ھەم كۈچلۈك كەلگەن، قالايمىقانلاشقان تۈكلىرىگە قۇم دانچىلىرى يېپىشىپ قالغان بۇ سېرىق رەڭلىك تۆگە بەخىراماں ماڭماقتا ئىدى. ئۇ ئاغزىنى يېرىم ئاچقان ھالدا، قەدەمدە بىر ھاسىرايتتى... لېكىن ئۇ يەنىلا مېڭىۋاتاتتى... ھېچكىم ئۇنى يېتىلىمىسىمۇ، ھېچكىم چۈلۈۋۈرىدىن تارتمىسىمۇ مېڭىۋاتاتتى، ئۇنىڭ قۇملۇققا ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ياكى قۇملۇقتىن چىقىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى... مۇشۇ سائەت، مۇشۇ مىنۇتتا، بۇنى كىممۇ بىلەلەيتتى دەيسىز؟ ھېرد ياغاچ ئېگەر ئۈستىدە تۇگۇلۇپ ئولتۇرغىنىچە ئۆزىنى ئېلىپ قاياققا مېڭىشنى تۆگىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇردى، بوبو ھېردنىڭ ئالدىدىكى ئېگەرنىڭ تۇتقۇچىغا چاپلىشىپ ئولتۇراتتى. ھېردنىڭ تۆگە كېتىۋاتقان نىشانىنى ئۆزگەرتكۈسى يوق ئىدى، ئۇ بۇ ھايۋانلىقنىڭ ساغلام تۈيغۇسىغا تايىنىپ مېڭىشىغا پۈتۈنلەي يول قويدى.

ھېرد پىژ-پىژ ئاپتاپتا خېلى ئۇزۇن ۋاقىت چايقىلىپ ماڭدى. ئۇنىڭ بېشىدىكى ھۆل كىيىمى ئاللىقاچان قۇرۇپ، تاراقشىپ كەتكەنىدى. شۇڭا ئۇ تۆگىنىڭ ئېگىرىدىكى تۇلۇمنى يېشىۋېلىپ، كىيىمىنى يەنە ھۆللىدى، يالىڭاچ مۇرىسىگە ۋە ھېچ نەرسە يېپىلمىغان كۆكرىكىگە ئازراق سۇ چاچتى، ئاندىن ئېھتىيا-

يات بىلەن بىرنەچچە ئوتلام سۇ ئىچتى، بوبوغىمۇ ئازراق ئىچ-كۈزدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئالىقىنىغا ئازراق سۇ قۇيۇپ، تۆگە-نىڭ بېشىنى قايرىپ، ئۇنىڭغىمۇ بىرنەچچە يۇتۇم سۇ ئىچكۈز-دى.

گۈگۈم بولغاندا، ھېرد غەربكە پېتىۋاتقان قۇياشقا قاراپ ھەيران بولغان ھالدا تۆگىنىڭ شىمالغا ئەمەس، بەلكى غەربىي جەنۇبقا قاراپ ماڭغانلىقىنى بايقىدى بۇ چاغدا، تۆگە تۇيۇقسىز قەدىمىنى توختىتىپ، تىزلىنىپ، ھېردقا قاراپ بوزلىدى. ھېرد سىلكىنگىنىچە تۆگىنىڭ ئۈستىدىن سىيرىلىپ يەرگە چۈ-شۈۋالدى. ئۇ كىيىمىنى كىيىپ، ئوزۇق خالتىسىدىن يەيدىغان نەرسە ئىزدىدى. ئۇ بىرنەچچە پارچە قېتىپ كەتكەن سۈلۈ نېنى-نى تاپتى-دە، ئۇنى ئۈشتۈپ، بوبو بىلەن تۆگىگە بۆلۈپ بەردى. ئۆزى يەنە بىرنەچچە يۇتۇم سۇ ئىچتى، ئاندىن كېيىن تېڭىلغان كۈدە-كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇردى.

ئۇ ئۇنچىقماي، مىدىر-سىدىرقىلماي، غەربكە پېتىۋاتقان قۇياشقا تىكىلدى. قۇياش ئۇپۇقتا غايىب بولدى، ئاسمان قىپقى-زىل قان رەڭگىگە كىردى. ھېرد بېشىنى چاڭگاللىغان پېتى يىغلىۋەتتى.

ئۇ ئۆزىنىڭ نېمىشقا يىغلاۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. پەقەت ئىچكى ھېسسىياتىنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن ئۆزىنى توختىتىۋالا-ماي يىغلىۋەتكەندى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى توپا-چاڭ باسقان مەڭزىنى بويلاپ ئېقىشقا باشلىغان چاغدا ئۇ بىر خىل ئازادىلىك ھېس قىلدى، بۇ، ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان ئىنتىزار بولۇپ كېلىۋات-قان چوڭ بىر ئازادىلىك ئىدى.

ئۇ يۈزىدىكى ياشنى قولى بىلەن ئېرتىۋېتىپ، بوبوغا قاراپ ئېگىشتى. بوبو ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغىنىچە ناننى غاجاۋاتاتتى. جىمجىت ياتقان تۆگە ھەيرانلىق بىلەن ھېردقا قاراۋاتاتتى.

—ھازىر، پەقەت يالغۇز ئۇچىمىزلا قالدۇق—ھېرد پەس ئاۋازدا سۆزلىگەچ، بارماقلىرى بىلەن بوبونىڭ پاسكىنا تۈكلۈك بەدىنىنى ئاۋايلاپ قاشلاشقا باشلىدى،—بۇ يەردە، بىزدىن باشقا ھېچنېمە يوق. بىراق بىز ئۆلۈپ قالمايمىز، شۇنداقمۇ، بوبو؟ بىز بەرداشلىق بېرىمىز، ئۇچىمىز چوقۇم بىر-بىرىمىزگە زىچ تايىنىمىز...

بوبو ئىنكاس قايتۇرمىدى، ئۇ قېتىپ كەتكەن ناننى ھۇ-زۇرلىنىپ يەۋاتاتتى ھەم كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا تۇلۇمغا قاراۋاتا-تى. تۆگە كۆزلىرىنى يۇمۇۋالغان بولۇپ، كۆرۈمسىز بېشىنى ئۇيان-بۇيان لىڭشىتىۋاتاتتى.

ھېرد ئۇھ تارتقىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ، تۆگىنىڭ يېنىغا كۈدە-كۆرپىسىنى سالدى. ئاسماندا بالدۇر پەيدا بولغان بىرنەچچە يۇلتۇز جىمىرلايتتى، سوغۇق قۇملۇق كېچىسى باشلىنىش ئال-دىدا تۇراتتى.

ھېردنىڭ ئەتراپى جىمجىتچىلىققا چۆككەندى. ئاسىيا بۆ-رىسىنىڭ ھوۋلىشىمۇ، سارنىڭ باش ئۇستىدە قانات قېقىشلىر-مۇ ئاڭلانمايتتى. بۇ يەردە ھاياتلىق—ھايۋانلارمۇ، ئادەم ۋە ئۆسۈملۈكمۇ يوق ئىدى. پەقەت قۇم، پىژغىرىم ئىسسىق بىلەن قەھرىتان سوغۇق، سۈكۈنات بىلەن تىمتاسلىقلا بار ئىدى.

ئەتراپتا ئېغىر سۈكۈنات، گۆرىستان جىمجىتلىقى ھۆكۈم سۈرەتتى.

ھېرد بىلەن بوبو يوتقاننى يېپىنىپ، قۇملۇقتا ياتقان تۆگىگە چىڭ چاپلىشىپ ياتتى. ھېرد كۆزىنى يۇمدى ۋە تېزلا ئۇخلاپ قالدى؛ ئۇ چوڭقۇر نەپەس ئالغىنىچە ياتاتتى، يۈزى يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا قارىتىلغانىدى.

تۆگە بېشىنى ئالدى ئىككى پۇتىنىڭ ئارىسىغا تىقىپ ياتقىنىچە پۇشۇلدايتتى. ئۇ يېنىدىكى ھېردقا سىڭايان قارىغىنىچە، تۇمشۇقىنى سەل-پەل كۆتۈردى.

تۈن يېرىملاشتى. ئاي نۇرى ئاستىدىكى قۇملۇق گويا ئۆركەشلەۋاتقان كۈمۈش رەڭ دېڭىزغا ئوخشايتتى. ئۇ شۇنچە جەزبىدار ئىدى، ئۇ جىمجىتلىققا، چېقىلغىلى بولمايدىغان سەلتەنەتكە چۆمۈلگەنىدى.

بوبو بېشىنى ھېردنىڭ مۈرىسىگە قويۇپ، سول قولى بىلەن ئۇنىڭ بوينىغا گىرە سېلىۋالغانىدى...

ئەسلىدە يىرىڭلىق كېسەللەرنى ئوپېراتسىيە قىلىشتا ئىشلىتىدىغان، 3-نومۇرلۇق جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمىدىكى ئوپېراتسىيە ئۈستىلىدە ھېلىقى تىلەمچى ياتاتتى.

ئۇ تاكى جان ئۈزگىچە ھوشىغا كېلەلمەي، بۇنىڭدىن تۆت سائەت ئىلگىرى ئۆلۈپ كەتكەنىدى. ھاندرىك بىلەن فۇئىل ئۇنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ قېتىپ قالغان، ئۆلگەندىن كېيىن غەم قايغۇدىن خالاس بولغان، ھەتتا رازىمەنلىك ئالامەتلىرى ئىپادىلىنىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ تۇراتتى.

—ئۇ راستتىنلا ئۆلۈپ قالغان ئوخشايدۇ،—فۇئىل سۆز-

لىگەچ يانچۇقىدىن تاماكىسىنى چىقاردى. گەرچە جىددىي قۇتقۇ-
زۇش بۆلۇمىدە تاماكا چېكىش چەكلەنسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئۆزىگە
بىرنى تۇتاشتۇرۇپ، بىر قاپ تاماكىنى ھاندرىككە ئۇزىتىۋىدى،
ھاندرىك رەت قىلدى. ھاندرىك ئىككى قولىنى ئوپېراتسىيە
ئۇستىلىنىڭ قىرىغا قويدى، ئۇنىڭ بارماقلىرى خۇرۇم يالىتىلا-
غان سوغۇق ئۇستەل قىرىغا تەگدى.

—ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالالمىدۇق،—ئۇ ئاستا ئېغىز ئاچتى،
—مەن ئۇنىڭغا ئەڭ يېڭى دورىلارنى ئىشلەتتىم، بۇگۇنكى كۈن-
دىكى ئەڭ ئېغىر تولغاققا تاقابىل تۇرالايدىغان ئوكۇلنىمۇ ئۇر-
دۇم، لېكىن ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى كار قىلمىدى!

—بەك كېچىككەن، سىز ئېلىپ كەلگەن بۇ ئاداشنىڭ ئەھ-
ۋالىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا پەقەت ۋاپات بولۇشتىن ئىلا-
گىرىكى ماي سۈركەش مۇراسىمىدىن باشقىسى كار قىلماس
بولۇپ قالغان ئىكەن.

ھاندرىك بۇ خىل مەسخىرىگە پىسەنت قىلماي، بېشىنى
چايقاپ قويدى.

—ئۇ يالغۇز تولغاق سەۋەبىدىلا ئۆلگىنى يوق. گەرچە
ئۇنىڭغا تۇز سۈيى ۋە كىلاۋدىي ئۇرغان بولساممۇ ئۇنىڭ ئۇچەي
يولىدىن چىققان قاننى توختىتالمىدى. يۈرەكنى كۈچلەندۈرۈش
ئوكۇلى ۋە كامفورامۇ قان ئايلىنىشتىكى توسالغۇلارنى تۇگىتىش-
كە ئاجىز كېلىپ قالدى. قان بەرگەنىنىڭمۇ ھېچقانداق ئۇنۇمى
بولمىدى. . .

—مەن بۇرۇنلا دېگەنتىمغۇ،—فۇئىل كۆرەڭلىگەن ھالدا
بېشىنى لىڭشىتتى،—سۆيۈملۈك كەسىپدىشىم، بۇ ئىش مۇنا-

سۆتتى بىلەن ئالجىر تەرەپ بىزگە تەنبىھ بېرىشمۇ مۇمكىن! چەت ئەل ئارمىيىسىنىڭ بىر ئەسكىرىنىڭ قىزىل قېنى ھەقسىز ھالدىلا بىر تىلەمچىنىڭ قان تومۇرىغا ئېقىپ كىرگەن تۇرسا.

—قان بېرىشنىڭ ئۇنۇمسىز بولۇشى ھەرگىز تولغاق سەۋەبىدىن ئەمەس، بەلكى ھازىرغىچە ئېنىق بولمىغان قان قۇرۇلمىسىنىڭ غەيرىي ئۆزگىرىشىدىن! بىزنىڭ يولۇققىنىمىز ئالاھىدە بىر خىل قان كېسەللىكى، قىزىل قان ھۈجەيرىلىرىنىڭ بۇزۇلۇشىدىن بولغان كېسەللىك، بۇنداق ئەھۋالدا، ۋىروس تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى تۇرغانلا گەپ! —ھاندرىك پېشانىسىدىكى تەرلەرنى سۈرتتى، —ئالدى بىلەن شۇنداق بىر نۇقتىنى جەزملەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، بۇ خىل غەلىتە ھەم سىرلىق قوشۇمچە كېسەللىك ئالامەتلىرىنى بىللە ئېلىپ كېلىدىغان تولۇغاق بەلكىم تىپىك ئامىبالىق تولغاق بولۇشى مۇمكىن. بۇ خىل تولغاققا ھازىر پەقەت بايىر 205-نومۇرلۇق دورىلا يەنى ياترىنىلا تاقابىل تۇرالايدۇ.

—ھۇ نىجىس تولغاق! —فۇئىل ئەستايىدىللىق بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى.

بۇ ئادەمنى ھاندرىك دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەلمىگەن بولسا، ئاللىقاچان بىسكرادىكى بازارنىڭ بۇلۇڭىدا ئۆلۈپ قالغان بولاتتى، بىرسى ئۇنى كۆتۈرۈپ نامەلۇم بىر جايغا ئاپىراتتى-دە، ئوپۇل-توپۇل كۆمۈۋەتكەن بولاتتى. فۇئىلغا تۇيۇقسىز، ئوپېراتسىيە ئۇستىلىدە ياتقان بۇ جەسەت بىر تىلەمچى ۋە قىلچە قەدىرقىممىتى يوق ئادەم بولۇپلا قالماي، بەلكى كۆز ئالدىدىكى بۇ پاسكىنا، ئاللىقاچان ئۆلۈپ قالغان ئادەم ئەمەلىيەتتە نەچچە

مىليونلىغان باشقا كېسەللەرنىڭ تەقدىرىگە ۋەكىللىك قىلىۋاتقان-
دەك، ئۇنىڭ يېنىدىكى بۇ مەشھۇر گېرمانىيىلىك دوختۇر بولۇ-
سا، گويا مېدىتسىنا تارىخىدىكى تارىخىي خاراكتېرلىك مىنۇت-
لارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

فۇئىل ھاندرىككە شۇبھە بىلەن قاراپ قويدى.

— ئافرىقىدا، بىزنىڭ بۇ يەردە، ئەزەلدىن ياتراپ ئىشلە-
تىپ باقمىدۇققۇ. بىز ئىشلىتىدىغان دورىلار پەقەت باكتېرىيىگە
قارشى دورىلار، بولۇپمۇ ئاۋرىئومېتسىن بىلەنلا چەكلىنىدۇ.
مەن ئۇنىڭ پايدىسىنىڭ ناھايىتى ئاز بولىدىغانلىقىنى ئېتىراپ
قىلىمەن. ئەگەر ئامىبالىق تولغاققا گىرىپتار بولغانلارنىڭ ئۆ-
لۈش نىسبىتى 28 پىرسەنت دەيدىغان بولساق، ئۇ چاغدا بۇ خىل
يېڭى تىپتىكى تولغاققا گىرىپتار بولغانلارنىڭ ئۆلۈش نىسبىتى
چوقۇم 90 پىرسەنت ئەتراپىدا بولىدۇ! بىزنىڭمۇ بايىر ياتراپنى
سىناپ باققۇمىز بار، بىراق، بىز قايسى ئامال بىلەن ھېلىقى
قان كېسەللىكىگە تاقابىل تۇرالايمىز؟

— ئامال يوق، — ھاندرىك جىددىي تۇردە جاۋاب بەردى.

— ئازراقمۇ ئامال يوقمۇ؟

— شۇنداق، بىز ئىشنى قەيەردىن باشلاشنى بىلمەيمىز،
چۈنكى بىز بۇ خىل تولغاققا قانداق يېقىنلىشىش، ئۇنى قانداق
چۈشىنىشنىمۇ بىلمەيمىز. ئادەتتىكى مىكروسكوپ بىلەن كې-
سەللىك باكتېرىيىلىرىنى كۆرەلمەيمىز. ئېلېكترونلۇق مىك-
روسكوپ ئاستىدا، ئۇلارنىڭ يۇمىلاق، تۆت بۇرجەكلىك، كۆ-
رۈش تور پەردىسىگە ئوخشايدىغان ھالىتىنى كۆرەلەيمىز. پەقەت
مۇشۇلا! بۇنىڭدىن باشقا بىز يەنە نېمىنى بىلەتتۇق؟ ھېچنېمىنى

بىلمەيمىز. ئۇلار 300 مىڭدىن 23 مىليون مولېكۇلا ئېغىرلىقىغا ئىگە بولغان يادرو يروتېئىنى بولۇپ، مۇشۇنداق هايات هۇجەيرىلەرنىڭ ئىچىدە كۆپىيىدۇ، بۇ هۇجەيرىلەر كېسەللىك بار ئورگانىزملاردا كېسەللىككە ئەگىشىپ پەيدا بولغان، مەلۇم يېڭى ئاتومنىڭ ئالاهىدە ماددىسى ئىچىگە سوقۇنۇپ توپلىنىدۇ. ئۇنى يۇقتۇرۇپلىۋالدىمۇ، ئادەم تۇگىشىدۇ! بىز هەممە تۇردىكى تولغاقلارنى كۆرسىتىپ بېرەلمەيمىز، لېكىن مۇشۇ خىل تولغاقنى ئىگەللەشكە ئامالسىزمىز. بىزنىڭ ئىگەللىيەلىگىنىمىز پەقەت قان زەردابى يەنى كېسەل ئەسلىگە كېلىش مەزگىلىدىكى قان زەردابى. بىزنىڭ ئىچكى كېسەللىكلەر ئىلمىمىز تەرەققىيات باسقۇچىدا تۇرۇۋاتىدۇ، كەسپىدىشىم. تاشقى كېسەللىك دوختۇرلىرىغا كۆپ ئاسان، ئىشقىلىپ ئۇلار مۇۋاپىق بولمىدى دەپ قارىغانلىرىنى كېسىپ ئېلىۋەتسىلا بولدى! ئۇلارنىڭ ماهارىتى پەقەت ئاناتومىيىنى ئىگەللەپ، ئەڭ ئۇششاق نېرۋا ئۇچلىرىنى چۇشىنىۋېلىشتا ئىپادىلىنىدۇ، بۇنىڭغا يەنە جاسارىتىنى قوشسىلا كۇپايە. بىراق بىزنىڭ ئالدىمىزدىكىسى بېكىنمە هالەتتىكى تەن هەم سىرلىق ئەزالار، هورمون ۋە بەز هۇجەيرىلىرى! — ئۇ كۆزىنى يوغان ئېچىپ فۇئىلغا قارىدى، كۆزىدىن قەتئىيلىك چىقىپ تۇراتتى، — ئەمما بىز هەرگىز تىز پۈكمەيمىز، ئېلىشىمىز. . .

— بىر ناتونۇش رەقىب بىلەن ئېلىشىش-تە بۇ!

— توغرا، تېببىي ئىلىمدىكى هەربىر يېڭى رەقىب ناهايىتى يوشۇرۇن بولىدۇ. لېكىن، ناهايىتى ئاز ساندىكىلەرنى هېسابقا ئالمىغاندا، دوختۇر هامان غەلىبە قىلغۇچىدۇر!

فۇئىل تاماكا قالدۇقىنى ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلاپ، تىلەم-
چىنىڭ جەستىگە قارىدى ۋە ئوپېراتسىيە ئۇستىلى تەرەپكە بۇ-
رۇلۇپ، بېشىنى لىڭشىتتى.

—ئەمىسە، ھازىر ئۇنى قانداق بىرتەرەپ قىلىمىز؟

—ئۇنى كۆمدۈرۈۋېتىمىز. مەن ئاللىقاچان ئۇنىڭ بەدىنى-
دىن ئۇچ لىتىر قان ئېلىۋالدىم، كېسەللىك قوزغاتقۇچى ۋى-
رۇسنى تەكشۈرۈپ چىقىشقا كەڭتاشا يېتىدۇ. ئەگەر يەتمەي
قالسا، بىز، يېڭى بىمارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈشكە مەجبۇرمىز.

فۇئىلنىڭ چىرايىدا ئىستېھزالىق كۈلكە جىلۋىلەندى.

—مېنىڭچە بۇنىڭغا بەك ئۇزۇن كۈتۈشكە توغرا كېلىدۇ.
سىزنىڭ چوڭ يولدىن بىر كېسەل تىلەمچىنى ئېلىپ كەتكەنلى-
كىڭىز توغرىسىدىكى بۇ خەۋەرنىڭ بىسكرادا قانچىلىك تېز سۈر-
ئەتتە تارقىلىپ كېتىدىغانلىقىغا چوقۇم ئىشەنمەيسىز. ھازىر
بارلىق كېسەلمەنلەر سىزنى كۆرسىلا خۇددى جېنىنى ئېلىپ
قاچقاندەك يېنىڭىزدىن غايىب بولۇشى مۇمكىن. قورال كۈچى
ئىشلىتىش ئاقمايدۇ. ئالجىر تەرەپنىڭ: تىنچلىقنى ساقلاش،
ئىغۋاگەرلىك قىلماسلىق، ماراكەش بىلەن تۇنىس ۋەزىيىتىنىڭ
تەرەققىياتىغا قاراش، دېگەن كۆرسەتمىسىنىمۇ بىلىسىزغۇ.

ھاندرىك جەسەتنى تەكشۈرگەندە كىيىۋالغان رېزىنكە پەلەي-
نى سېلىپ، ھازىرلا پېچەتلىنىدىغان ساندۇققا تاشلىدى. ئۇ
كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئىشىككە قاراپ ماڭغان چاغدا، چىرايى ناھا-
يىتى جىددىي تۈس ئالغانىدى.

—ئۇنداقتا مەن ئۆلۈكلەرنى يىغارمەن، —دېدى ئۇ پەس
ئاۋازدا.

— ئۆلۈكلەرنىمۇ يوشۇرۇپ قويۇشىدۇ!

ھاندرىك مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ دېدى:

— قېنى قاراپ باقارمىز. ئەگەر ئەرەبلەر بىزنىڭ خىزمىتىمىزنىڭ ئۇلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ يەتسە، بەلكىم كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتىشى مۇمكىن. مەن مەدەنىيەتسىزلەرگە ئويغىتىش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنى زادىلا سىناپ كۆرمىگەن. بۇ يەرگە كېلىپ، ئاق-قارىنى سۈرۈشتۈرمەيلا، ئۇلارغا ۋاكسىنا ئۇردۇم، نەتىجىدە مەغلۇب بولدۇم. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئالدى بىلەن قەبىلە باشلىقىنىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئادەملىرىگە مېنىڭ ۋاكسىنامنى چۈشەندۈرمىگەنلىكىمدىن بولدى. بۇ يەردىكى كىشىلەر يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ زادى نېمە ئۈچۈنلىكىنى ئەزەلدىن بىلمەيدۇ، تۈيۇقسىز پەيدا بولغان بىر ئاق تەنلىكنىڭ نېمە ئۈچۈن كىچىككىنە بىر پىچاق بىلەن كىشىلەرنىڭ بىلىكىنى تۆت يەردىن جىجىپ قويىدىغانلىقىنى، كۆكرىكىگە ئۇچلۇق يىڭنىنى سانجىيدىغانلىقىنى چۈشەنمەيدۇ. ئەجەبا، سىز ئۇلارنىڭ بىزگە ئۆچمەنلىك قىلىدىغانلىقىدىن، بىزدىن ئۆزلىرىنى ئېلىپ قاچىدىغانلىقىدىن غەلىتىلىك ھېس قىلمىدىڭىزمۇ؟

فۇئىل قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— سىز راستىنلا تىپىك گېرمانىيە غايە پەرەسچىسى ئىكەنسىز، كەسىپدىشىم! سىز قۇملۇقتا سىستېمىلىق ئاممىباب تېبابەتچىلىك ئىلمى توغرىلىق لېكسىيە ئۈيۈشتۈرماقچى بولۇۋاتامسىز؟ سىز ئاشۇ تىلەمچى، ئوغرى، پادىچى، ھۇرۇن، سولامچى، ئالدامچى ۋە باشقا بىر قىسىم لۈكچەكلەر ئۈچۈن كۈرس

ئاچماقچىمۇ؟ يۇقۇملۇق كېسەللەر شۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن تارقىلىدۇ. لېكىن باي ئەرەبلەر، ئۆزلىرىنى ناھايىتى ياخشى ئاسرىغان سودىگەرلەر، خەلىپىلەر، دۇكاندارلار، ئامېرىكا پاسوندىكى ئۇچ پىكاپى، يەتتە خوتۇنى بار ئېكسپورت سودىگەرلىرى، چوڭ پومېشچىكلار—مانا بۇلارنىڭ ناھايىتى ياخشى شەخسىي دوختۇرلىرى بار، ئۇلار دوختۇرلارغا ئىش ھەققى بېرەلەيدۇ، ياۋروپادىن ئايروپىلان بىلەن دورا ئېلىپ كېلەلەيدۇ. ئۇلارنىڭ سۇ ئۈزۈش كۆللىرى بار، تازىلىقنىڭ قىممىتىنى بىلىدۇ، بەدىنىنى ئىنتايىن پاكىز تۇتىدۇ. لېكىن، بۇلار ئاز سانلىق كىشىلەر، سۆيۈملۈك كەسىپدىشىم. ئۇلار پىشۇرۇلغان سۈتنىڭ ئۈستىدىكى بىر قەۋەت نېپىز قايماق. ۋەھالەنكى، زور كۆپ ساندىكى كىشىلەر، نەچچە يۈز مىليون شىمالىي ئافرىقا پۇقرالىرى بەكمۇ نامرات، پاسكىنا، ئىپتىدائىي. . . ئۇ كولاپ تۇگەتكىلى بولمايدىغان بىر پاتقاقلىق، چۈنكى يېڭى پاتقاق توختىماي ئۆرلەپ تۇرىدۇ!

ھاندرىك لەۋلىرىنى سەل پۇرۇشتۇرۇپ، ئىشىك يېنىدا تۇرۇپ قالدى. ئۇ گويا ئويلىنىۋاتقاندەك ئۆز كەسىپدىشىغا قارىدى، ئۇنىڭ كاللىسىدا بىر يېڭى، ئۇلۇغ پىكىر شەكىللەنگەندەك، پەقەت ئۇنى چۈشىنىشلىك قىلىپ ئىپادىلەپ بېرىشتە دەرھال مۇۋاپىق بىر سۆز تاپالمايۋاتقاندەك قىلاتتى.

—فۇئىل دوختۇر، —ئۇ ئاستا سۆزلەشكە باشلىدى، —مېنىڭچە، مەن بىسكرادا ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمىگۈدەكمەن. بىر نۇقتىنى سىز ناھايىتى توغرا ئېيىتتىڭىز. يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ مەنبەسى پۇقرالار ئارىسىدا، تۆۋەن قاتلامدىكى

خەلق ئارىسىدا، شۇڭا بىسكرا ماڭا نىسبەتەن بەكمۇ شەھەر پۇرىقىغا ئىگە جاي، مەن تېخىمۇ جەنۇبقا مېڭىشىم كېرەك.

فۇئىل ھەيرانلىق بىلەن ھاندىككە تىكىلدى.

—سەھرايى كەبىرگە كىرمەكچىمۇ سىز؟ . . . —ئۇ سۆزدىنى دۇدۇقلىغان ھالدا داۋاملاشتۇردى، —ئاشۇ قارغىش تەگكۇر، ئوتتەك قىزىق، زېرىكىشلىك قۇملۇققا باراي دەمسىز؟ بۇ راستىنلا ساراڭلىق!

—بۇساددادىكى فاتتو ئەپەندىمۇ ماڭا مۇشۇنداق دېگەن. لېكىن، بىزنىڭ كۆزقارىشىمىز بىردەك ئىدى. فۇئىل دوختۇر، يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ مەنبەسى ئەڭ كەمبەغەل ئادەملەر ياشاۋاتقان جايىدۇر، —ئۇ ئىككى قولىنى يۇقىرى كۆتۇردى، —مېنىڭ بۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە ئامالىم بولسۇن؟ مەن جەنۇبقا بارمىسام بولمايدۇ!

—تەجرىبىخانىدىكى ھەممە نەرسىنى ئېلىپ بارامسىز؟

—ئەڭ ئېھتىياجلىق نەرسىلەرنىلا ئالىمەن. بىرنەچچە سانىدۇققا ياترىن، تېررامىتسىن، ئاۋرېئومىتسىن، كېلاۋچى، قان توختىتىش دورىسى، پىلاستىر، يۇرەكنى كۆچەيتكۈچى دورا، كورامىن، لوبېلىن، ئاددىي شىپىرىس قاچىلىۋالىمەن، ۋېنا توۋىرىغا ئوكۇل ئۇرىدىغان شىپىرىس ھەمدە بىر قىسىم قان تىپلىرى تولۇق بولغان زاپاس قانلاردىنمۇ ئېلىۋالاي دەيمەن، ھەممىسى—مانا مۇشۇلار! بەلكىم ئىككى تۆگىگە ئارتىشقا توغرا كېلەر!

فۇئىل فارفور خىش ياتقۇزۇلغان يەرگە تىكىلدى، يەر ئوتتۇرىغا قاراپ ئازراق پەسلەپ بارغان بولۇپ، ئوتتۇرى سۇز-

گۇچ سېتكىسى ئورنىتىلغان سۇ چىقىرىش ئېغىزى ئىدى. ئۇ ھاندىرىكنىڭ تېزلا ئايرىلىپ كېتىدىغانلىقىدىن ئەپسۇسلاندى ۋە تۈيۈقسىز بۇ ياش نېمىس دوختۇرنىڭ بىسكراغا، ئالجىرىيىگە، پۈتكۈل تېببىي ساھەسىگە نىسبەتەن زور، ھەتتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە كىشى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ۋىروس تەتقىقاتى ئارقىلىق تېببىي ساھەنى بىر يېڭى قىياپەتكە ئىگە قىلىشى مۇمكىنلىكىنى ھېس قىلىپ قالدى.

—ھاندىرىك دوختۇر، مېنىڭ سىزنى كەتكۈزگۈم يوق،— فۇئىل سەممىيلىك بىلەن دېدى،—بىز دائىم كۆپ تالىشىپ قالىمىز، ھەركۈنى شۇنداق. لېكىن بىزنىڭ مۇنازىرىمىز مەلۇم پرىنسىپ ئاساسىدا بولىدۇ، بەلكىم بىر خىل خاتىرجەملىك ئىدىيىسى ئاساسىدا بولىدىغاندۇر، مەن تونۇش نەرسىلەرنى بىراقلا قالايمىقان قىلىۋېتىپ، ئاندىن يەنە باشقىدىن يېڭى تەرتىپ ئورناتمىسا بولمايدىغان بولۇپ قېلىشنى خالىمايمەن. سىز جەنۇبنى چۈشەنمەكچى بولۇۋاتىسىز، مۇشۇنداق يالغۇز، يارەمچىسىزلا ئۇ يەرگە بارماقچى بولۇۋاتىسىز، بۇ خىيالىڭىزدىن ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن، چۈنكى جەنۇبتا سىزگە يارەم بېرىدىغان ئادەم يوق، سىز يەككە جەڭ قىلىشقا مەجبۇر بولىسىز، ئاخىر ھېچقانداق ئامالىڭىز قالمىغان چاغدا، پاجىئەلىك ھالدا ئۆلۈپ كېتىسىز. ھاندىرىك دوختۇر، سىز قۇملۇقنى بوش چاغلاپ قاپىسىز!

—ھەرگىزمۇ بوش چاغلىغىنىم يوق! مەن ئالجىرىيىگە كۆپ قېتىم كەلگەنمەن.

—پەقەت ئالجىرغىلا!—فۇئىل كۆزگە ئىلمىغاندەك بىر

ئىشارە قىلدى، —مەيلى خاقان كوچىسى، برودۋېي كوچىسى، مۇقەددەس ئايال جېنىد كوچىسى، لوندون شەھىرى، ياكى ئالـ جىرنىڭ جۇمھۇرىيەت كوچىسى بولسۇن، ھەممىسى ئوخشاش! ھەممىسىدىلا ئېگىز بىنالار، سارايلار، ئاسفالت يوللار، ئېسىل پىكاپلار، تراموۋاي، ئاپتوبوس، چىرايلىق ئاياللار، كاستۇم-بۇـ رۇلكا كىيگەن ئەرلەرنى كۆرىسىز—ئالجىر بىلەن باشقا جاينىڭ نېمە پەرقى بار؟ ئوخشىمايدىغان يېرى بەلكىم بۇ يەردە چۇمبەل ئارتىۋالغان ئاياللار بىلەن بۆك كىيىۋالغان ياكى سەللە ئورىۋالـ غان مۇسۇلمانلارنىڭ بولغانلىقىدۇر؟ سۆيۈملۈك كەسىپدىشىم، سىز دۇساردوفتىمۇ موناخلارنىڭ پەرەنجە ئارتىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرەلەيسىز. سىزنىڭ تونۇشقىنىڭىز پەقەت ئافرىقىنىڭ يالغان تۇرقى، بۇنداق تونۇش خۇددى كىشىلەرنىڭ نېگىرلارنى كۆرگـ نىگىلا ئوخشايدۇ، كىشىلەر دائىم ئۇلارنى يارەمگە موھتاج، ناھايىتى ئەخمەق دەپ قارايدۇ. سىز پەقەت ياۋروپا شەكلىدىكى ھەر خىل مەدەنىيەتتىن ئاز دېگەندە 1000 كىلومېتىر نېرىدىكى جايدىلا ئاندىن ئافرىقىنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىنى كۆرەلەيسىز.

—بىراق ئۇ يەرلەر ۋىرۇسلۇق تولغاقنىڭ تارقىلىش مەنبەـ سى تۇرسا!

—بۇ توغرا گەپ، —فۇئىل ئىككىلىنىپرەك جاۋاب بەردى.

—شۇڭا مەن ئۇ يەرگە بارىمەن.

—ئەگەر سىز ئۇ يەردە ئۆلۈپ كەتسىڭىز قانداق قىلىسىز؟ سىزنىڭچە ئىلىم-پەن دېگەن زادى نېمە؟ ئۇ چاغقا كەلگەندە، كىشىلەر سىزنى ئىزدەپ تاپقاندا، پەقەت بىرنەچچە پارچە ئۇستـ خىنىڭىزلا قالغان بولىدۇ، —فۇئىل بۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا

ناھايىتى ئەستايىدىل كۆرۈنەتتى، ھېچ بولمىغاندا باشقىلارغا مۇ-
شۇنداق تۇيۇلاتتى، —سىز ئاۋۋال بىسكرادا قېلىپ، بۇ مۇتتە-
ھەمنىڭ بەدىنىدىن ئېلىۋالغان ئۇچ لىتىر قاننى تەتقىق قىلىپ
كۆرۈڭ، —ئۇ نەزىرىنى يەنە ئۆلۈپ كەتكەن تىلەمچىگە ئاغدۇر-
دى. ئۆلگۈچىنىڭ ئورۇق، ئۇزۇن گەۋدىسى تۇپتۇز ياتاتتى،
ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاق رەخت يېپىلغان بولۇپ ئۇنى ھاندرىك يېپىپ
قويغانىدى، —بەلكىم سىز ياترىپنى ئىشلەتكەندىن كېيىن، ياخ-
شى ئۇنۇمگە ئېرىشىشىڭىز مۇمكىن. بەزى چاغدا ئەڭ ياخشى
نەتىجە ئاددىيلىقىدىن كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. . .
—ئۇ پەقەتلا تاسادىپىيلىق! —ھاندرىك بېشىنى چايقىدى.
—فۇئىل دوختۇر، سىزنىڭ ئەنسىرىشىڭىز مېنى تەسىرلەندۇر-
دى، سىزنىڭ تىرىشچانلىقىڭىزنى تەرىپلەشكە ئەرزىيدۇ. بىراق
مەن بارىمەن! مەن بىر قارارغا كېلىپ بولدۇم. سىز بۇنىڭ
نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلمەيسىز! مەن كىچىكمىدىن
باشلاپلا ناھايىتى جاھىل ئىدىم. بىر ئىشنى قىلىمەن دېسەم
چوقۇم مەقسىتىمگە يەتمەي قويمايتتىم! ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتـ-
قان چېغىمدىمۇ شۇنداق ئىدىم. ئەينى چاغدا ماربورىگدا ھۇجەيرە
پاتولوگىيىسى دەرسىنى بېرىدىغان بىر پروفېسسور بار ئىدى.
ئۇ ئەزەلدىنلا فىرشاق قانۇنى بويىچە دەرس سۆزلەيتتى، بىز—
ياپياش يىگىتلەردىن ھېچكىممۇ ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىشكە پېتـ-
نالمايتتۇق. مەنمۇ جۇرئەت قىلالمايتتىم. لېكىن، كېچىدە مەن
ھەر خىل ھورمونلار ئورتاق رول ئويناش تەتقىقاتى بىلەن شۇ-
غۇللىناتتىم، نەچچە قېتىم ھەتتا ھوشۇمدىن كېتىپمۇ قالغان.
ئاخىر، مەۋسۇم ئاخىرىدا، مەن مۇكەممەل ۋە مۇنازىرە تەلەپ

قىلمايدىغان بىر پارچە دوكلاتنى ئېلان قىلدىم، شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ياشانغان پروفېسسورنىڭ مىڭ مۇشەققەتتە بىزگە بەرپا قىلىپ بەرگەن بارلىق نەزەرىيىسى ئاغدۇرۇلدى، باشقا ساۋاق-داشلار ئەندىكىپ كېتىشتى. ئۇ چاغدا مەن ناھايىتى پەخىرلەن-گەن ئىدىم، چۈنكى پروفېسسور ماڭا رەددىيىمۇ بەرمىدى، بەل-كى مېنىڭ بىرمەزگىللىك غەلىبەمگە سەۋر-تاقەت قىلدى. ئۇ-نىڭ بۇنداق قىلغىنى ناھايىتى ئاقىلانىلىق بولغانىكەن، مەن بۇ نۇقتىنى ئەمدى چۈشىنىپ يەتتىم. كىشىلەر ياش ۋاقتىدا ھەمە-شە رەھىمسىز بولىدۇ. بۇ ئىش توغرىلىق دېمەكچى بولغىنىم شۇكى، ئەينى چاغدا ئاشۇ دوكلاتىمنى تاماملىيالىشىم بىر قارار-غا كەلگەنلىكىمدىن بولغان، شۇڭا نۇرغۇن كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزگەنىدىم. قەدىرلىكفۇئىل دوختۇر، ھازىرمۇ ئەھۋالدا ھېچقانداق ئوخشىماسلىق يوق، سەھرايى كەبىرنىڭ جەنۇبىدا مەن تەتقىق قىلىدىغان كېسەللىكنىڭ مەنبەسى بارلىقىنى بىلە-مەن، شۇڭا مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، شۇ يەرگە بارىمەن.

بۇ كۈنى، ئۇلار بۇ ئىش توغرىلىق يەنە مۇنازىرىلەشمىدى. فۇئىل ھاندرىكنى ئۆز تۇرالغۇسىغا تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭ تۇرالغۇسى بىر ئاق رەڭلىك داچا بولۇپ، نۇرغۇن تەكشى ئۆگزە-لىرى، بۇك-بارىقسان ئۆسۈملۈكلىرى يەنە بىرنەچچە بالكون ۋە چىملىقلىرى بار ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى چوڭ بىر باغ ئىچىدە ئىدى. داچا چاققانغىنە، خىيالىي تۈس ئالغان بولۇپ، ئۆيلىرى ئازادە ھەمْ سالقىن، راھەت ھەم ئاددىي ئىدى. گۈگۈم پەردىسى يېيىلغان چىملىقتا، ئۇلار چۈنقتىن توقۇلغان ئورۇندۇقتا ئول-

تۇرۇپ شىدبورا ھاۋىقى ئىچىشتى. بىر نېگىر بالا بىر چەتتە تۇرۇپ ئۇلارغا مۇلازىملىق قىلىۋاتاتتى. ئۇ يوغان ئېغىزىنى كالچايتىپ كۈلۈمسىرەيتتى. فۇئىل كۈلۈپ تۇرۇپ باشمالتىقىنى چىقىرىپ، بۇ كىچىك ئوغۇل بالىنى ماختاپ قويدى.

—مېنىڭ بۇ نېگىر شۇمتەككە ئىگە بولۇپ قالغىنىم، سىزنىڭ ھېلىقى تىلەمچىگە ئېرىشكىنىڭىزدىن پەرقلەنمەيدۇ، بىر كۈنى بىر ئەرەب كېلىپ، بۇ بالىنى ئوپېراتسىيە ئۈستىلىگە قويدى. مەن بالىغا قاراپ، دەرھاللا ئۇنىڭ بەزگەك بولۇپ قالغانلىقىغا ھۆكۈم قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى تەكشۈرۈشكە باشلىدىم، بىراق، مەن تەكشۈرۈشۈمنى ئاياغلاشتۇرۇپ قايىرىلىپ قارىسام ھېلىقى ئەرەب يوق، ئۇ شۇ قاچقانچە ئىككىنچى كۆرۈنمىدى. شۇنىڭدىن تارتىپ، بۇ بالا مېنىڭ يېنىمدا تۇرىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، قەيەردىن كەلگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. بەلكىم ئاتا-ئانىسى ياكى ئاكا-ھەدىلىرىمۇ يوق ئوخشايدۇ. مەن ئۇنى ئېلىپ قېلىپ خىزمەتكار قىلىۋالدىم.

ھاندرىك ھېلىقى بالىنىڭ ئارقىسىدىن قارىدى. ئۇ نوبىيىلاردىن ئىدى، ھاندرىك "ئەرەبلەر بىلەن ھېچقانداق قانداشلىقى بولمىغان بىر نوبىي ئادەمى-ھە، قىزىق، ئۇ ئالجىرىيىگە قانداق كېلىپ قالدىكىنە؟" دەپ ئويلىدى.

—ئەمىسە، سىز ئۇنى نېمە دەپ چاقىرىسىز؟—دەپ سورىدى. ھاندرىك.

فۇيىل كۈلۈپ تۇرۇپ دېدى:

—كاسپا خاش[1] دەپ چاقىرىمەن.

هاندرىك قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە قىزىل ئۈزۈم هارىقى قۇيۇلغان رومكىنى قولىغا ئالدى.

—ئىسمىنى ئاجايىپ جايدا قويۇپسىز كەسىپدىشىم، بىز نىمە ئۈچۈن هاراق ئىچىۋاتاتتۇق؟

—سىزنىڭ جەنۇبقا قىلىدىغان ئەخمىقانە سەپىرىڭىز ئۈچۈن! شۇنداقلا سىزنىڭ ئەرەبلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈشىڭىز ئۈچۈن!

—بۇ مۇنداقلا دەپ قويغان گەپتۇ!؟

مەسچىت پەشتىقىدىن نامازخانلارنى نامازغا چاقىرغان ئەزان ئاۋازى بىسكرا ئاسمىنىدا ياڭرىدى. بەكمۇ مۇڭلۇق ۋە ناخشىدەك يېقىملىق بۇ ئەزان ئاۋازى بوستانلىقنىڭ ئەڭ چەت ياقىلىرىغىچە ئاڭلىناتتى.

فۇئىل ئۈستەل چىرىغىنى يېقىنراق ئېلىپ كېلىپ، يانچۇقىدىن چاققانغىنە بىر خەرىتىنى ئېلىپ، جوزىغا يايدى. ئۇ ئېڭىشىپ تۇرۇپ، گېردىئاغا يېقىن بىر جاينى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى:

—ئالتىنچى نومۇرلۇق بۇلاقلار توپى چوڭ بىر كېسەللىك مەنبەسى. ئاتالمىش ئالتىنچى نومۇرلۇق بۇلاقلار توپى گېردىئادىن گېلىيەگىچە بولغان ئارىلىقتىكى بىر بۆلەك يول. بۇ يەردە هەر ئىككى كۈن ماڭغاندا، ئەينى ۋاقىتتا قۇملۇققا قېزىلغان بىر قۇدۇق ئۇچرايدۇ، بۇ سۇلار خېلىلا قىرتاق، ئىچكىلى

---

[1] كاسپا—قىزىقچى، هەزىلكەش دېگەن مەنىدە. خاش—غوجىدار دېگەن مەنىدە.

بولمايدۇ. تۆگە كارۋانلىرى كېسەللىكنى بۇ يەردىن ھەرقايسى بوستانلىقلارغا ئېلىپ باردۇ. بۇ خىل كېسەللىك سەككىز-ئون كۈنلۈك يوشۇرۇن دەۋردىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن داۋالاپ ساقايتىش تەس بولغان كېسەللىككە ئايلىنىپ كېتىدۇ، — فۇئىل چۈچۈمەل ئۈزۈم ھارىقىدىن تېزلا بىر ئوتلىۋالدى، — ئۇ مەلۇم بىر بوستانلىققا بارغاندىن كېيىن ناھايىتى تېزلا يامراپ كېتىدۇ. سىز بىلىسىز، بۇ خىل كېسەلگە گىرىپتار بولغانلارنىڭ ئۆلۈش نىسبىتى ناھايىتى يۇقىرى بولىدۇ. ئەمما، ئۆلگەنلەرنىڭ زادى قانچىلىك ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، چۈنكى ھېچكىممۇ ئەخمەقلەرچە كۈچ سەرپ قىلىپ، قۇملۇقتىكى ئاھالىلەرنىڭ ھەقىقىي سانىنى ستاتىستىكا قىلىپ، توغرا ئومۇمىي سانغا ئېرىشىشنى خىيال قىلمايدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇنىڭغىمۇ مۇمكىنچىلىك يوق. چۈنكى سەھرايى كەبىر — كۈلمىسىڭىزچۇ، كەسىپدىشىم، توختىماي ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان بىر زېمىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ زېمىندىكى كىشىلەرمۇ توختىماي يۆتكىلىپ تۇرىدۇ. ھەر بىر قەبىلە ئۆزلىرى ئولتۇرۇۋاتقان جاينى ئۈزلۈكسىز ئالماشتۇرۇپ تۇرىدۇ. تۆت ئەتراپتا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن ئادەملەر بىردىنلا ھوججالدىن شىمالغا كۆچۈپ كېلىدۇ، شىمالدىكى قەبىلىلەر بولسا جەنۇبنى بەكرەك ياخشى كۆرىدۇ. شۇڭا، ئۇلار ھەمىشە يول ئۈستىدە چېپىپ يۈرۈشىدۇ، سان-ساناقسىز كىشىلەر يىل بويى مۇشۇنداق چېپىپ يۈرىشىدۇ! ئۇلار، ئۆزلىرىنىڭ ئارامگاھىنىڭ ئىككى خىل ئامىلدىن تەشكىل تاپىدىغانلىقىنى، بۇنىڭ بىرىنىڭ، قۇملۇقتىكى بۇلاقلاردىن ئېلىپ ماڭغان كېسەللىك مىكروبلىرى، يەنە بىرىنىڭ ئىسسىق بەلۋاغ-

دىكى ئافرىقىنىڭ ئامىبالىق تولغىقى ئىكەنلىكىنى زادىلا بىلمەيدۇ. شىمالىي ئافرىقىدا، بىز نۇرغۇن مىللەتلەرنى ئۇچراتتۇق، ئۇلار ئورتا ئافرىقىدىن، مىسىردىن، تۇنىستىن، مارا-كەشتىن، ئابىسىنىيىدىن، نىل دەرياسى ۋادىلىرىدىن، كونگودىن ۋە نىگىرىيىدىن كەلگەن. كىم بىلىدۇ، بۇ كۆچمەنلەر ئىسىسىق بەلۋاغنىڭ ئامىبالىق تولغىقىنى بىزنىڭ سۇبتروپىك بەلۋاغ را-يونلىرىمىزغىمۇ ئېلىپ بارامدۇ تېخى؟ بۇلارنى پەقەت بۇ خىل كېسەللىكنى ئېنىقلاپ چىققاندىن كېيىنلا چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيمىز، — فۇئىل گويا هالىدىن كەتكەندەك توختىۋالدى، ئاندىن ئۈمىدسىزلەنگەن هالدا خەرىتىنى بىر يانغا قويدى، — هاندرىك دوختۇر، سىز كۆرۈپ تۇرۇپسىز، بۇ ۋەزىپە هەرگىزمۇ بىر ئادەم يەككە-يېگانە هالدا ئۆز ئۈستىگە ئالىدىغان ۋەزىپە ئەمەس!

هاندرىك نەزەرىنى سىرتتىكى باغقا ئاغدۇردى. باغ ئىچى جىمجىت بولۇپ، ئېگىز ئۆسكەن خورما دەرەخلىرى بىلەن قاپلا-نغانىدى.

— فۇئىل دوختۇر، سىزنىڭ بۇ يەردىكى مۇهىتىڭىز بەك گۈزەل ئىكەن، — هاندرىك سۆزنى باشقا تەرەپكە يۆتكىدى، — بۇ مەن كۆرگەن تۇرالغۇلار ئىچىدە ياۋروپالىقلارنىڭ ئەڭ چىرايلىق تۇرالغۇ جايلىرىنىڭ بىرى ئىكەن.

— بەلكىم شۇنداقتۇ، — فۇئىل هاندرىككە يەنە تولدۇرۇپ هاراق قۇيدى، ئاندىن كاسپاخاشنى چاقىردى. بالا ئىشىكتىن ئېتىلىپ كىرىپ، چىشلىرىنى هىڭگايتىپ كۈلدى.

— مۇز پارچىسى قەيەردە، هوي زەڭگى شۇمتەك؟ — دەپ ۋارقىرىدى فۇئىل، — دەرهال بېرىپ، مۇز پارچىسىنى ئەكىلىپ

جوزىغا قويمىساڭ، يۈرىكىڭنى سۇغۇرۇۋالىمەن!

ھېلىقى نوبىي بالا گۈللۈك ساپما كەشىنى سۆرىگەن پېتى بۇرۇلۇپلا ئۆيگە كىرىپ كەتتى. فۇئىل ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى، ئاندىن ھاندرىككە قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ دېدى:

—بۇ ناھايىتى ياخشى بالا. توغرا، سىزمۇ بىر خىزمەتكار يالىلىۋېلىڭ. ئافرىقىدا، ئەگەر خىزمەتكارى بولمىسا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانغا تەڭ! كاسپا خاشىنىڭ چوقۇم نۇرغۇن دوستلىرى بار، ئۇلار چوقۇم خۇشاللىق بىلەن سىزگە ئەگىشىدۇ. پەقەت كۈندە ئۇلارغا بىرنەچچە تال ياۋا چىلان، يېرىم لىتىر سۈت ياكى سۇ، يەنە ئىككى نېپىز قوتۇرماچ قوشۇپ بەرسىڭىزلا، ئۇلار رازى بولىۋېرىدۇ. بۇنىڭدىن سىرت، سىز ھەر يېرىم سائەتتە بىرەر قېتىم ئۇلارنىڭ كۆتىگە ئۇچىنى تېپىپ تۇرسىڭىزمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق.

ھاندرىك كۈلۈمسىرەپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئالجىرىيىگە دەسلەپ كەلگەن چاغدىكى ئەھۋالىنى ئەسلەپ قالدى. ئۇ ئۇرۇش ئەمدىلا ئاياغلىشىپ ئۇزۇن ئۆتمىگەن چاغ ئىدى، ئۇ بىر ياش دوختۇر بولۇش سۈپىتى بىلەن فرانسىيىلىكلەرنىڭ گومانسىرىغان، ئۆتكۈر كۆزلىرىنىڭ نازارىتىگە ئۇچرىغانىدى. ماي ئېيىنىڭ قۇياشى ئاپئاق نۇر چېچىپ تۇرغان ئالجىر ئايرودرومىدا ئۇ يەككە-يېگانە قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ چامادانىغا قارىغان، ئۇنىڭ ئۈستىدە تامۇژنىدىن ئۆتكەندە سىزىپ قويغان ھال قەلەم سىزىقلىرى ئۆچمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا ھېچكىم چىقمىغان، ھەتتا داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئاكادېمىيىسىدىكى كەسىپ-

داشلىرىدىن بىرىمۇ ئۇنى قارشى ئېلىشقا كەلمىگەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىر سەرگەردانغا، ئۇنتۇلغان بىر ئادەمگە ئوخشاپ قالغانلىقىنى ھېس قىلغان، ھېچكىمنىڭ ئۇنى تۇتۇپ كەتمىگەنلىكىدىن ۋە ماخاۋ كېسەللىرى تۇرىدىغان ئارالغا سۆرەپ ماڭمىغانلىقىدىن ئەجەبلەنگەنىدى. ئۇ بىر تاكسىنى چاقىرىپ، شوپۇرغا ئۆزىنى ئالجىر شەھىرىگە ئاپىرىپ قويۇشنى ئېيتقانىدى. بۇ دەل قۇياش پارلاپ تۇرغان بىر چۈشتىن كېيىنكى ۋاقىت ئىدى. دېڭىز سۈيى توق زەڭگەر رەڭدە بولۇپ، دېڭىز قولتۇقى كەڭرى، ھاۋا دىمىق ئىدى، ئاق رەڭلىك شەھەر گويا دېڭىزدىن كۆتۈرۈلۈپ چىققاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ ھېچقانداق نىشانسىز ھالدا چوڭ يولدا ئاستا ماڭغان، بۇ شەھەر بىلەن تونۇشۇشنى ئويلىغانىدى. ئۇ يەككە-يېگانە ھالدا كەشباغا كەلگەنىدى، ئۇنىڭغا قىلچىمۇ قورقۇنچ يوق ئىدى، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ قەيەردە تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇ قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان قىزىل قىيا ئۈستىدىكى قەدىمىي تۇرك قەلئەسىگە كېلىپ، يوغان ياغاچ چاق بېكىتىلگەن قەدىمىي مىس زەمبىرەككە يۆلەنگەن ھالدا، سەلتەنەتلىك، گۈزەل شەھەرگە نەزەر تاشلىغانىدى. مۇشۇ تاغ ئۈستىدە، ئاشۇ قەدىمكى زاماندىكى بەلگە قويۇلغان ۋە خاتىرىلەر ئويۇلغان زەمبىرەك يېنىدا تۇرۇپ، ئۆز تەسەۋۋۇرىدىكى ئافرىقىنى، پالما دەرەخلىرىنى ۋە شەرقنىڭ گۈزەللىكىنى خىيال قىلغانىدى. ئافرىقىنىڭ تارىخى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بىر-بىرلەپ ئۆتكەن—سۇلتان بىلەن ئەرەب پادىشاھلىرى، ئارقا-ئارقىدىن يۈز بەرگەن تۇركىيە ئۇرۇشى، ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى رىملىقلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى، پادىشاھ كەيراكرا ۋە ئاپىرۇس، ئاۋگۈس-

تۇ ۋە دىئوكراتئۇن قاتارلىقلارنى ئويلىدى. بۇ يەردە، بۇرۇن ئافرىقىدىكى بىرىنچى باش روھانىي، مۇقەددەس ئاۋگۇستىنۇس ئولتۇراقلاشقانىدى؛ بۇ يەردە، خرىستىئان مۇخلىسلىرى خۇددى رىم، تىبلىس ۋە شىناكۇلاردىكىگە ئوخشاشلا، بەربەرلەر ئارىسىلانلىرىنىڭ ۋەيران قىلىشىغا ئۇچرىغان. كېيىن ئۇ نەچچە ئەسىرلىك سېھرىي ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، تاغدىن چۈشۈپ شەھەرگە—بۇ قىزىل رەڭ بېزەپ تۇرغان، كۈمۈش ھىلال ئايغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئاستانىغا قايتىپ كېلىپ، ئۇچ ئايغا سوزۇلغان تەجرىبىخانا ھاياتىنى باشلىغانىدى. بۇ تەجرىبىخانىلار ئېگىز ئەينەك تاملاردىن قۇراشتۇرۇلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا ياۋروپا ئۇسلۇبىدىكى بىر قورۇغا تۇتاشتۇرۇلغانىدى، ئۇ يەرگە ئامېرىكىنىڭ بۇلۇتسىمان كاۋچۇك كۆرپىچەكلىرى سېلىنغان نۇرغۇن ئورۇندۇقلار قويۇلغانىدى! مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ھاندرىك دوختۇر ئافرىقىغا، ئۇ تەشنا بولغان بۇ زېمىنغا تۇنجى قەدەم قويغاندا ئېرىشكەن تەسىراتلار ئىدى. بۇ تەسىراتلار ئۇنى تەمكىنلەشتۈرگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ تەسىراتلار شۇنچىلىك چوڭقۇر ئىدىكى، شۇنىڭ تۈپەيلىدىن بۇگۈنمۇ ئۇ فۇئىلنىڭ قۇملۇقنىڭ خەتەرلىرى توغرىسىدىكى بايانلىرىغا كۈلۈپلا قويىدى. ئۇ ئافرىقا دەل مېنىڭ چۈشىمىپ يەتكىنىمگە ئوخشاش، مەڭگۈ مېنىڭ ئارزۇلىرىم بىلەن قارىمۇ قارشى، دەپ ئويلايتتى.

—سىز قاچان يولغا چىقماقچى بولۇۋاتىسىز؟—فۇئىل ئۇنىڭ خىيالىنى ئۇزۇۋەتتى.

—قاچان ماڭىدىغانلىقىمنى دەمسىز؟ ئەڭ ياخشىسى ئەتە بولسا بولاتتى. لېكىن بىز بىر تۈركۈم يېتەرلىك ياتربىننى

كۇتۇشمىز كېرەك. بۇنىڭدىن قارىغاندا، بەلكىم بىر ھەپتىدىن كېيىن مېڭىشىم مۇمكىن. مەن ئاۋۋال ماشىنا بىلەن تۇغۇرتقا بېرىپ، ئاندىن ئۇ يەردىن بىر تۆگە كارۋىنى بىلەن گېردىئاغا بارارمەن.

—تۆگىگە مىنىپ بارامسىز؟

—ھەئە.

—بۇ بەك چاتاق بوپتۇ! —فۇئىل رومكىدىكى ھاراقنى كۆتۈرۈۋەتتى، —ياغاچتىن ياسالغان ئېگەردە ئولتۇرىسىز، تېمپېراتۇرا سىلسىيە 60 گرادۇستىن يۇقىرى، ئۇ يەردە سۇ يوق، پەقەت تۆشۈكلا بولسا كىرىۋېرىدىغان قۇم ۋە باشقۇرۇش تەس بولغان، بەزىدە ھەتتا ئادەمنى چىشلىۋالىدىغان تۆگىلا بار، قەدىرلىك كەسىپدىشىم، سىز ئۇچ قاداق پېنسىلىن ئېلىۋېلىپ ساغرىڭىزنى داۋالاپ تۇرارسىز...

قۇملۇققا سەپەر قىلىشقا تەييارلىق قىلىنىۋاتقان بۇ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە، ھاندرىك بىلەن جېككۇرىن دۇمبىلا بىر قېتىم تەگشىپ قالدى. ئەمما تەگشىش ئانچە قاتتىق بولمىدى، چۈنكى مەيلى ھاندرىك بولسۇن ياكى جېككۇرىن بولسۇن، ھەر ئىككىسى ئۆز كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى دەۋېلىشنى ئويلاۋاتقان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزلىرىنى بېسىۋېلىشقانىدى. تەقدىر ئۇلارنى بىر يەرگە جەم قىلغان، ئەمما يەنە ۋاقىتلىق ئايرىلىپ تۇرۇشقا مەجبۇر قىلىۋاتاتتى.

جېككۇرىن، ھاندرىك بىسكراغا كەلگەن چاغدا، ئۇنىڭ ئۆ-

يىنىڭ بالكونىدا تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۆزىنى ھەمراھ قىلىۋېلىشىنى ئۆتۈنگەن ئاشۇ كۈندىن باشلاپ، بۇ گېرمانىيىلىك دوختۇرنىڭ غەم-قايغۇسىز، خۇشال-خۇرام ياشىشى ئۈچۈن ئىمكانىيىتى يار بەرگەن بارلىق ئىشلارنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قىلدى. دىمىق ئىسسىق تەجرىبىخانىدا نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىشقا توغرا كەلسەمۇ، ئۇ يەردە پۈتۈن ئەزايى چىلىققىدە تەرگە چۆمۈلۈپ كەتسەمۇ، دوختۇرخانىدا ھېرىپ ھالى قالمىسىمۇ، بۇنى ئاز دېگەندەك يەنە ھېلىقى ھايۋانلارنى بولۇپمۇ مايمۇننى كېچىدە كۆزەتسىمۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسىگە جېككۇرىن رازى ئىدى، جىمغور مۇھەببەتنى بىلەن ھاندرىككە ھەر تەرەپلىمە غەمخورلۇق قىلىپ، يوشۇرۇن ھالدا ئۇنىڭغا تەلپۈنەتتى.

بىر قېتىم ئۇ ئۆز ئارزۇسىنى بەكمۇ جايىدا ئەمەلگە ئاشۇردى. ئۇ ھاندرىككە كاربون ئىككى ئوكسىدىنىڭ بېسىمىدىن پايدىلىنىپ مېۋە سۈيى سىقىپ چىقىرىدىغان بېسىملىق بوتۇلكا سوۋغا قىلدى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن، جېككۇرىن ئۇنى ھاندرىكنىڭ جوزىسىغا قويۇپ قويدى. ئۇ بۇ نەرسىنى قەيەردىن تېپىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتمىدى. ھاندرىك ئۇنىڭ قولىغا سۆيۈپ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرگەن چاغدا، ئۆزىنى ناھايىتى بەختلىك ھېس قىلدى. يەنە بىر قېتىم، بىر ئەرەب يارىدەمچى تەجرىبىخانىنى تازىلاۋېتىپ، پالاكەتلىك قىلىپ، بىر تىزىق پروبىركىنى يەرگە چۈشۈرۈۋېتىپ چېقىۋەتتى. كېيىن، جېككورىن يېڭى پروبىركىلاردىن ئېلىپ كېلىپ، ھاندرىكنىڭ تەجرىبە ئېلىپ بېرىشىغا كاپالەتلىك قىلدى. ھاندرىك بىسكرا بىلەن تۇغۇرت ئارىلىقىدىكى قۇملۇقتا سەرسان بولۇپ يۈرگەنلەرنى تېپىپ،

هۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۇلارنىڭ بەدىنىنى تەكشۈرگەن ئۈچ كۈن ئىچىدىمۇ، يەنىلا شۇ جېككۇرىن ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر تۆگە كارۋىنى يىغىپ بەردى. جېككۇرىن بىلەن ھاندىرىكنىڭ چېدىرلىرى يانداش قىلىپ تىكىلگەنىدى. جېككۇرىن قۇملۇقتا بېنىزىن ئوچىقىدا ھاندىرىككە تاماق قىلىپ بېرەتتى. تۈزلانغان قوي گۆشىگە زەيتۇن قوشۇپ قورۇيتتى، زەنجىۋىل شەربىتى بىلەن پۇرچاق پىشۇراتتى، تاتلىق ياڭىيۇدا تەملىك چىپىس قىلاتتى، قوغۇنغا شېكەر قوشۇپ، ئۇششاق توغرالغان كالا گۆشى، توخۇ ۋە ھايۋان مېيى قاتارلىقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ كىچىككىنە يۇمىلاق تورت ياسايتتى. ئۇ باشتىن-ئاخىر ھاندىرىكنىڭ يېنىدىن ئايرىلماي، ئۇنىڭ غېمىنى يەيتتى، زادىلا ھارغىنلىق ھېس قىلمايتتى. ھاندىرىك ئۇنىڭغا موھتاج بولغان ھامان ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولاتتى.

جېككۇرىن ھاندىرىكنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان بىر قىسمىغا ئايلانغانىدى.

جېككۇرىن بۇ نۇقتىنى ھېس قىلىپ يەتكەنىدى. ئۇ كۆڭلىدە قاتتىق خۇشال ئىدى. ئۇ يەنە تەبىئىي ھالدىلا ھاندىرىكنىڭ يېنىدا پەيدا بولىدىغانلىقتىن، ئىككىسىنىڭ رىشتىسىنىڭ ئاللىقاچان باغلانغانلىقىنىمۇ ھېس قىلاتتى. شۇڭا، ئەگەر جېككۇرىن تۈيۇقسىز ئايرىلىپ كېتىدىغان بولسا، ھاندىرىك باشقا ھەرقانداق كىشىگە قارىغاندا ئۇنى بەكرەك سېغىنغان بولاتتى. شۇ سەۋەبتىن جېككۇرىن ئۆزىنىڭ بارلىق مۇھەببىتىنى ھەرىكىتىگە مۇجەسسەملىگەنىدى.

جېككۇرىن كۆڭلىدە، ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىز بۇ يەر-

دىن يىراققا كەتتى، باشقىلار تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلدى، ئافرىقىدا تۇگەشتى، قوملۇقتىكى تويماس كېسەللىك ئۇنى يۇتۇۋەتتى دەپ ئويلايتتى. ئۇ ئەمدى قايتىپ كېلەلمەيدۇ، ئۇ كۆپ بولسا هاندرىكنىڭ هايات ئاسمىنىدىكى ژاللىدە چاقنىغان بىر نۇر، ئۇ ئاللىقاچان يوقالدى، مەڭگۇ قايتا نۇر چاچالمايدۇ، بۇ ئۇسسۇلچى ئارتىسنىڭ هازىر قەيەردە ئىكەنلىكىنى كىم بىلىدۇ؟ بۇ دۆلەتتە يەنە كىم ئۇنى تاپالايتتى؟

ئۇنىڭ ئىسمى نېمىتتى؟ هېرد شۇېت. . . هېرد شۇېت دېگەن كىم؟ ئۇنىڭ بىلەن جېككورىن دۇمېلا قىلچە مۇناسىۋەتسىز. . .

شۇ كۈنى كەچتە، هاندرىك شۇ يەردە تۇرۇشلۇق هەربىي دوختۇرخانىدىكى تۇرالغۇسىغا قايتىپ كېلىپ جېككۇرىن بىلەن بالكوندىكى چىۋىق جوزا يېنىدا بىللە ئولتۇردى. ئۇ بېسىملىق بوتۇلكا بىلەن بىر ئىستاكان ماندارىن سۈيى سىقىپ چىقىرىپ ئىچتى.

هاندرىك نەزىرىنى دوختۇرخانا باغچىسىغا تاشلاپ، چوڭقۇر خۇرسىندى.

—مەن ئەتە قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتۈپ، گېردىئاغا بارىمەن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەردىن يەنە راگۇئېتقا قايتىمەن.

—گېردىئا سەهرايى كەبىر قۇملۇقىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا، ئايلانمىسى 700 نەچچە كىلومېتىر كېلىدىغان تۇرسا.

—بىلىمەن! ئۇ يەردە چوقۇم يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ مەنبەسى بار! يېتەرلىك ياتربىننى يىغىپ بولسامىلا يولغا چىقىمەن. راگۇئېتتىن باشلاپ تۆگىگە مىنىپ ماڭىمەن.

جېككۇرىن بېشىنى لىڭشىتتى. ئارقىسىدىكى جوزىدىن بىر پارچە قەغەز ۋە بىر قېرىنداشنى ئالدى-دە، سورىدى:

—بىز نېمىلەرنى ئېلىۋالساق بولار؟

—بىز دەمسىزا؟—ھاندرىك ئەمدىلا ئېغىر خىيالدىن ئويغانغاندەك ئىدى،—ئۆزۈم يالغۇز بارىمەن جېككۇرىن.

جېككۇرىن كۆزىنى يوغان ئاچقان ھالدا تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى.

—ئۆزىڭىز يالغۇزلىمۇ؟

—بۇ قېتىمقى سەپەر، سىزگە نىسبەتەن بەك خەتەرلىك. ھازىر قۇملۇقنىڭ تېمپېراتۇرىسى سىلىسىيە 60 گرادۇس، بۇ-نىڭغا چىدىيالمايسىز. سىز بۇساددادىن مېڭىڭ، ئۇ يەردىن ما-شىنىغا چىقىپ ئارقىڭىزغا قايتىپ راگۇئېتقا بېرىڭ، شۇ يەردە مېنى ساقلاڭ،—ئۇ چاقچاق قىلماقچى بولۇپ سۆزىنى يەنە داۋام-لاشتۇردى،—سىز مەڭگۇ مېنىڭ ئالدىنقى قاراۋۇلۇم. ئەگەر مەن ھەر قېتىم بىر جايغا بېرىپلا قورغاننىڭ يېرىمىنىڭ ئاللىقا-چان ئىگىلىنىپ بولغانلىقىنى بىلسەم، نېمىدېگەن پەيزى بولاتـ-تى-ھە!

—مېنىڭ بۇ يەردە قالغۇم يوق، ئارقامغا قايتىپ ماڭغۇمۇ يوق،—جېككۇرىن جاھىللىق بىلەن سۆزلىگەچ، پېشانىسىگە چۈشۈپ تۇرغان بۇدۇر چاچلىرىنى ئارقىغا سىلكىدى،—مەن سىز بىلەن بىللە تۆگىگە مىنىپ، قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتىمەن! بولمىسا كىم سىزگە تاماق ئېتىپ بېرىدۇ؟

ھاندرىك كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، دېدى:

—مەن ئەرەبلەر بىلەن بىللە تاماق يەيمەن.

—كۆكىرىپ كەتكەن سېرىق ماي، زەيتۇن يېغى، سېسىپ كەتكەن قوي گۆشى يېمەكچىمۇ؟ بۇنىڭغا سىز چىدىمايسىز.

—بىر ئادەمنىڭ چىداش ئىقتىدارى ئىنتايىن زور بولىدۇ، سىز ئۇنىڭغا بەلكىم چىدىيالماسسىز.

—مەن ئاجىز لاتا قورچاق ئەمەس.—جېككۇرىن هاياجانلىنىپ كەتتى.

—بۇنى سىز ئاللىقاچان ماڭا يېتەرلىك ئىسپاتلاپ بەردىڭىز، جېككۇرىن،—هاندرىك بىر قولىنى قىزنىڭ قولىنىڭ ئۈستىگە قويدى ۋە ئۇنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى،—سىز ئەرلەرنىڭ ئالقىشىغا هەممىدىن بەك ئېرىشىدىغان قىز هەمراهسىز. بارلىق ماختاشلار سىزنىڭ قىممىتىڭىزنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيدۇ. دەل مۇشۇنداق بولغاچقا مېنىڭ سىزنى يوقۇتۇپ قويغۇم، سىزنى قۇملۇققا كۆمۈپ قويغۇم كەلمەيدۇ. مېنىڭ راگۇئىتتا سىزگە هاجىتىم چۈشىدۇ! قۇملۇقتا سىزنى سېغىنىدىغانلىقىمغىمۇ ئىقرارمەن.

—ئەمىسە، مەن سىز بىلەن بىللە بارىمەن...

—ياق! سىز قايتىپ كېتىشىڭىز كېرەك!—هاندرىك كۆزىنى يەرگە تىكىپ دېدى،—مەن سىزدىن ئەنسىرەۋاتىمەن، جېككۇرىن.

قىزنىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى، شۇتاپتا ئۇنىڭ قەلبى بەخت تۇيغۇسىغا چۆمگەنىدى.

—سىز مەندىن ئەندىشە قىلامسىز؟—قىز پەس ئاۋازدا سورىدى.

هاندرىك بېشىنى لىڭشىتتى.

—هەئە، ئەگەر سىز بولمىسىڭىز، بۇ يەردىكى خىزمىتىمىنى قانداق قىلىشىمنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن.

قىز نەپىسىنىڭ جىددىيلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، دۇدۇقلاپ تۇرۇپ دېدى:

—ئەگەر سىز بولمىسىڭىز، مەنمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن. . . سىز بىلەن بېرىشىمغا ماقۇل دەڭ، سىزدىن ئۆتۈنىمەن، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي. . .

ھاندىرىك قورققىنىدىن چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. قىزنىڭ كۆزىدىن مۇھەببەت ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇراتتى. ھاندىرىك بۇ خىل ھېسسىيات ئۇچقۇنىنى كۆردى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىنى قىستاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ھاندىرىكنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىمۇ داۋالغۇش پەيدا بولدى، بۇ خىل داۋالغۇش ئىدراك توغىنىنى ۋەيران قىلىشقا باشلىدى. ھاندىرىك تۇيۇقسىز جېككۇرىنىڭ ئىككى قولىنى تۇتۇپ، ئۆزىگە تارتتى.

—مەن سىزنى ئېلىپ بارالمايمەن، سىز قۇملۇقنى چۈشەنمەيسىز. قۇملۇق ھەم گۈزەل، ھەم قورقۇنچلۇق. سوغۇققانراق بولۇڭ، قىزچاق! بىزنىڭ ھاياتىمىز گېردىئادا ئاياغلاشماسلىقى كېرەك. . .

—بىزنىڭ ھاياتىمىز؟—جېككۇرىن كۆزىنى يۇمدى، ئاندىن ئالدىغا ئىنتىلىپ، لېۋىنى يۇقىرىغا قاراتتى. ھاندىرىك بۇ لەۋلەرگە قارىدى، قوڭۇر رەڭلىك ياداڭغۇ يۇزگە ۋە چىرايلىق گىلاس لەۋلەرگە قارىدى. ئەمما، ئۇ قىزنىڭ لېۋىگە سۆيمىدى، پەقەت قىزنىڭ چېچىنى سىلاپ قويۇپ، ئاندىن قەددىنى رۇسلىدى.

—مەن يەنە تەجرىبىخانىغا بىر بېرىپ كېلەي، سىز بېرىپ ئۇخلاڭ، جېككۇرىن،—دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ.

ئۇ چىقىپ كېتىپ، ئۆي ئىشىكىنى ياپقان چاغدا، جېككۇ-رىن مۇشتۇمىنى تۇگۇپ، جوزىغا قاتتىق ئۇردى ۋە بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئۇ قولياغلىقىنى چىشلەپ يىرتىۋەتتى، چۈنكى ئۇ ۋارقىراپ يىغلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن، قولياغلىقىنى چىڭ چىشلە-ۋالغانىدى. كېيىن ئۇ بىردىنلا ئۆزىنى ھاندرىكنىڭ كارىۋىتىغا ئېتىپ، ياستۇقنى ئىككى قوللاپ مۇشتلاشقا باشلىدى. ئۇ مېنى سۆيمىدى، دەپ ناله قىلاتتى ئۇ ئىچىدە، ئۇ مېنىڭ لەۋلىرىمنى ياراتمىدى! ئاھ، مەن ئۇنىڭدىن نەپرەتلىنىمەن، ئەگەر مەن ئۇنى بۇنچە ياخشى كۆرۈپ قالمىغان بولسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! ئۇ چاغدا مەن ئۇنى ئەرەبلەرگە تاپشۇرۇپ بەرگەن بولاتتىم! بەلكىم مىڭ فرانك خەجلەپ بىرنەچچە قاتىلنى سېتە-ۋېلىپ، ئۇنى قۇملۇقتا ئۆلتۈرۈۋېتىپلا كۆمۈپ تاشلايتتىم! مەن بەلكىم ئۇنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈۋېتەتتىم! تەجرىبىخانىدىكى ئىشكاپتا نەچچە يۈز خىل زەھەر بارغۇ! لېكىن، مەن ئۇنى سۆيمەن، مەن ئۇنى سۆيمەن. . .

يېرىم كېچە بولغاندىلا، ئۇ ئاستا-ئاستا تىنچلاندى ۋە ھاندرىكنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ، دوختۇرخانىنىڭ باغچىسىغا كىر-دى. ئۇ كىشىنى مەست قىلىدىغان خۇش پۇراق تارقىتىپ تۇر-غان بۇككىدە چاتقاللىق يېنىدا ئاستا ماڭدى. ئۇ ئالاھازەل بىرەر سائەتچە مېڭىپ يۈردى. كېچىلىك ئىسمېنىدىكى ياش بىر يار-دەمچى دوختۇر ئۇنى ئۇچرىتىپ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن سالام-لاشتى. بۇ ياش بىر ئەرەب ئىدى. جېككۇرىن ئۇنى توختىتىپ

بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلدى، ئاندىن يەنە باغچىدا مەقسەتسىز مىڭىشقا باشلىدى.

مەن راگۇئېتتا ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىمەن، دەپ ئويلايتتى ئۇ. راگۇئېتتا، مەن ئۇنى بىر قارارغا كېلىشكە قىستايمەن! ئۇ مېنى سۆيىدۇ، بۇنى مەن ھېس قىلىپ بولدۇم. . . ئۇ مەندىن ئەندىشە قىلىۋاتىدۇ. . . ئۇ مېنىڭ ئۇنىڭ يېنىدا بولۇشۇمغا ئىنىتىزار، لېكىن، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىۋاتىدۇ، چۈنكى ئۇ تېخىچىلا ھېلىقى نېمىس قىزنى ئويلاۋاتىدۇ، ھېلىقى نەس باسقۇر بېرلىنلىقنى، ھېلىقى ئادەمنىڭ جېنىغا تېگىدىغان گېرمانىيىلىك قىزنى ئويلاۋاتىدۇ. . .

تۇيۇقسىز ئۇ بىرسىنىڭ ئۆزىنى چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى، ھاندرىك ئۆز ھۇجرىسىنىڭ بالكونىدا تۇراتتى.

—جېككۇرىن! تېخىچە باغچىدا نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟— دەپ ۋارقىرىدى ئۇ.

—مەن مۇھەببەتلىشىۋاتىمەن! —جېككۇرىن زەھەرخەندىلىك بىلەن جاۋاب بەردى، —سىزگە مالالىلىق يەتكۈزۈپ قويىمىغاندىمەن، دوختۇر؟

بالكوننىڭ يېنىدىكى ئىشىك يېپىلدى. ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى. جېككۇرىن ئاغزىنى چىڭ يۇمۇۋالدى. ئەجەبمۇ ئەخمەقلىق قىپتىمىنا دەپ ئويلاپ قالدى ئۇ تۇيۇقسىز، راستىنلا تازىمۇ ئەخمەقلىق قىلىپ قويۇپتىمەن!

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىدىن نەپرەتلىنىشكە باشلىدى. . .

ئاردىن تۆت كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، فۇئىل بىر جىپ ماشىنىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ھاندرىك بىلەن قول ئېلىشىپ خوش-لاشتى.

—تۇغۇرتقا بارغاندىن كېيىن، بات دوختۇرنى ئىزدەڭ،— دېدى فۇئىل،—ئۇمۇ شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي دوختۇرخانا-نىڭ دوختۇرى. ئۇ سىزگە يارداەم قىلىدۇ. قۇملۇققا كىرگەن-دىن كېيىن ماڭا خەت يېزىڭ. قۇملۇقتا دائىم تۆگە كارۋىنى ۋە چارلىغۇچى ئەترەتلەرنى ئۇچرىتالايسىز، شۇلار ئالغاچ كەلسە بولىدۇ. ئەگەر سىز بىرەر يېڭىلىق بايقىسىڭىز، چوقۇم ماڭا خەت يېزىپ ئۇقتۇرۇڭ! بىز بىسكرادىكى دوختۇرخانىدا سىز-نىڭ تەجرىبە خىزمەتلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئۈستىمىزگە ئالايلى. سىز جەنۇبتىن قايتىپ كەلگەن چېغىڭىزدا، بىزمۇ چوقۇم ھېلىقى بىرقاتار تەجرىبىلەرنى ئىشلەپ بولغان بولىمىز.

—بۇ بەك ياخشى بولدى، فۇئىل دوختۇر.

ھاندرىك بۇ كەسپىدىشى بىلەن قول سىقىشتى. بۇ دۆلەتتە، ھەممە نەرسە ۋەيرانە، بېكىنمە ھالەتتە ئىدى، ھەممە نەرسە تۈپ يىلتىزىدىن ئۆزگەرمەكتە ئىدى، ئادەملەرمۇ شۇنداق. ئۇلار ئۆزلىرىنى مۇھىتقا ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئافرىقا بىلەن بىر-جان-بىر تەن بولۇپ كەتكەنىدى.

ماشىنا ئاستا-ئاستا قوزغالدى، ئۇ بىسكرا بازىرىدىن ئۆتۈ-تى. بىر نەچچە سازەندىنى بىر توپ بالىلار ۋە ئۇزۇن پەرىجىگە ئورۇنۇۋالغان ئەرلەر ئورىۋېلىشقانىدى، ئۇلار زېرىكەرلىك بىر كۈيگە چېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرسى داپ، يەنە بىر-سى ئىككى تارلىق بىر چالغۇنى كۆتۈرۈۋالغان بولۇپ، قالايمىقان

هالدا بىر مۇڭلۇق مۇزىكىنى ئورۇنلاۋاتاتتى. چالغۇنىڭ كاماد-چىسى ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، ئەگرى بىر دەرەخ شېخى بىلەن ئاتنىڭ قۇيرۇق قىلىدا ياسالغانىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كەشلىر-ىنى سېلىپ، ئالدىغا قويۇپ قويغانىدى، بۇ كەشلەرگە بىر نەچچە يارماقلا تاشلىناتتى.

ماشىنا باي خەلىپىلەرنىڭ قەبرىستانلىقىدىن ئۆتتى. بۇ قەبرىلەرنىڭ ھەممىسىلا قورشاۋ تام بىلەن ئورالغان بولۇپ، كىشىلەر يىراقتىنلا ئاپئاق قەبرە گۇمبەزلىرىنىڭ چاقناپ تۇر-غانلىقىنى كۆرەلەيتتى. ماشىنا يەنە چۆمۈلۈش مەيدانى ئەتراپىدا-كى ئېگىز ئۆسكەن پالما دەرەخلىرى، بۇك-باراقسان چاتقاللىق-لار، تار ھەم ئۇزۇن، مۇنبەت مېۋىلىك باغلار يېنىدىن ئۆتتى. ناھايىتى تېزلا ئۇ بىسكرا شەھىرىدىن چىقىپ، تاشيولغا چۈش-تى. بۇ تاشيول كىشىلەرنى ئۆزلىرى سەزمىگەن ھالدا قۇملۇققا يېقىنلاشتۇرۇپ، تارىختىن بۇرۇنقى چوڭ دېڭىز بولغان دەريا قىنىغا تۇتاشتۇراتتى. . .

ئوچۇق دېرىزىدىن ئۇچۇپ كىرگەن قۇملار ئادەمنىڭ يۈز-لىرىدىن ئاققان تەرلەر بىلەن ئارىلىشىپ كەتتى. ھاندرىك بۇ-نىڭغا ئاللىقاچان كۆنۈپ قالغانىدى. ئۇ ھازىر پېشانىسىدىكى تەرنى سۈرتىمەن دەپ قۇم بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئوماچتەك قد-لىپ قويمايدىغان بولغانىدى. ئۇ سەل كۆتۈرۈلۈپ، قاتتىق خۇرۇم يۆلەنچۈككە يۆلەنگەن ھالدا، ئۆزىنىڭ ھېلىقى تىلەمچى بەدىنىدىن ئېلىۋالغان قاننى دەسلەپكى قەدەمدە تەجرىبە قىلغاندا يازغان بىر قىسىم خاتىرىلەرنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى. بۇ خاتىرد-نى ئۆزىنىڭ قانچە قېتىملاپ ئوقۇغانلىقىنى بىلمەيتتى.

بۇ كىشىنى ئازابلايدىغان ۋە ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان قايتا كۆرۈش ئىدى.

ئۇ ھەر بىر ئابزاسنى كۆرۈپ بولغاندا، تۆۋەندىكى سۆزلەر-نى ئويلايتتى، بۇ سۆزلەر ئۇنىڭ كاللىسىغا مۇستەھكەم ئورناپ كەتكەنىدى.

خىزمىتىم نەتىجىسىز بولدى!

تەجرىبەم مەغلۇپ بولدى!

ئەزرائىل يەنىلا مەندىن قۇدرەتلىك ئىكەن...

قۇملۇق ئاسمىنىدىكى يۇلتۇزلارمۇ سوغۇق.

ئاسمان، بۇلۇت، ھاۋا، شامال، بۇلارنىڭ ھەممىسىلا سو-غۇق. پەقەت قۇملا ئىسسىق، ناھايەت ئازراقلا ئىسسىق، چۈنكى پارچىلىنىپ كەتكەن قۇم دانچىلىرى ئىسسىقلىقنى ساقلىيالماي-دۇ. قۇملۇق، بەئەينى داستىخان ئېلىپ تاشلانغان زىياپەت جوزىسىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىدە پۈرلىشىپ كەتكەن رەخت پارچىلىرىدىن باشقا تاماق ئېشىندىلىرىلا بولىدۇ. كىشىلەر مۇ-شۇنداق قۇملۇقتا ئۆزلىرىمۇ سەزمىگەن ھالدا كۆمۈلۈپ قېلىپ، ئۇن-تىنسىزلا ئۆلۈپ قالىدۇ. كىشىلەر قۇم بارخانلىرىغا يۆلە-نىپ يېتىپ، كۆزلىرىنى يۇمۇپ، قۇرىغان بەدەنلىرىنىڭ قانداق رۇسلىنىۋاتقانلىقىنى، خاتىرجەملىككە—ئاشۇ بۇيۇك ۋە مەڭگۈ-لۇك خاتىرجەملىككە قانداق تەشنا بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلى-دۇ. كىشىلەر يەنە خۇددى ئۇزۇلۇپ كەتكەن بوتۇلكا ئىچىدىن ئېقىپ چىققان بىرنەچچە تامچە سۇ قۇم بارخانلىرىغا سىڭىپ

كەتكەنگە ئوخشاشلا پۇتۇن بەدىنىدىكى كۈچىنىڭ قۇم قاتلاملىرىغا قانداق سىڭىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالايدۇ. ئاسماننىڭ چېكىگە كۆز يەتمەيدۇ، ئۈپۈق سىزىقى، قۇملۇق ۋە سەھرايى كەبىرىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى ھەممە نەرسە شۇنچە زور، بىپايان ۋە ئۇنى مۆلچەرلەش شۇنداق قىيىن...

تۆگە مىدىر-سىدىر قىلماي، يېنىچە جىمجىت ياتاتتى، ئۇ ئۇزۇن گەۋدىسىنى سوزۇپ، بۆرتۈپ چىققان قېلىن كالپۇكلىرىنى قۇمغا تىقىپ، ئىككى كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ ياتاتتى. كىشىلەر ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىدىغانلا بولسا، ئۇنىڭ يۈزىنىڭ تارتىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەلەيتتى. ھېرد تۆگىنىڭ يېنىغا سېلىنغان ئەدىيال ئۈستىدە بوبونى قۇچاقلىغان ھالدا ياتاتتى. ئۇ يوتقان بىلەن ئۆزىنى چۈمكىۋالغان، ئىككى قولىنى گىرەلەشتۈرۈۋالغان بولۇپ، بوبونىڭ بېشى ئۇنىڭ بوينىغا قويۇقلۇق ئىدى. بوبو ئۇنىڭغا چىڭ چاپلىشىۋالغان بولۇپ، تېڭىرقىغان ۋە غەمگە چۆككەن كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراۋاتاتتى.

تۆت كۈن ئۆتتى... ھېرد شۇنى ئويلىغاچ، سوغۇق چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا قارىدى، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان يۇلتۇزلار ئۇنى ئەندىشىگە سالدى. ئەجەبا، مەن ئاسمانغا شۇنچە يېقىنمۇ، چاقناۋاتقان يۇلتۇزلارنى بۇنچە ئېنىق كۆرۈۋاتقىنىم نېمىسى؟ ئۇلار ماڭا قاراپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇلار مېنى يەر شارىدىن ئېلىپ كەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ... ئاھ، بۇ مۇدھىش كېچە! ئۆتكەن تۆت كۈن نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق ھەم ئىسسىق-ھە! تۆت كۈن... بىر تېمىم سۇمۇ قالمىدى، پەقەت بىرنەچچە تال ياۋا

چىلان، تۆت تال نېپىز توقاچلا قالدى. كۈندۈزى، بوبو ئاچلىق-تىن، ئۇسسۇزلۇقتىن چىرقىراپ، ئاستا قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتـ-قان تۆگىنى ساراڭلارچە ئۇرۇپ كېتەتتى. ئۇ گويا: ئېلىشىپ قالدىڭمۇ؟ ئىقتىدارىڭنى يوقىتىپ قويدۇڭمۇ-يا؟ مېنى نەگە ئېـ-لىپ كېتىۋاتىسەن؟ دەپ سوراۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئەتراپ قاتتىق جىمجىتلىققا چۆككەندى.

ئالدىنقى نەچچە كۈندە ھېرد تۆگىگە مىنىپ توختىماي ماڭـ-دى. ئۇ قورقۇنچ ئىچىدە شۇنى ھېس قىلدىكى، بۇ قۇملۇقنىڭ چېكى كۆرۈنمەيتتى، ئىككى تۈلۈمدىكى سۇ كۈنسېرى ئازلاۋاتاتـ-تى، ھامان بىر كۈنى ئۇ ئۇسسۇزلۇق ئازابىغا چىدىماي تۆگە ئۈستىدىن سىيرىلىپ قۇملۇققا يىقىلىدۇ. كېچىدە، ئۇ سوغۇق كېچە شامىلىدا تۇرۇپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ، بەدىنىنىڭ ئۈستىنى يالىڭاچلاپ، سوغۇق ھاۋانى سۈمۈرۈش ئارقىلىق ئۇسـ-سۇزلۇقىنى قاندۇرماقچى بولاتتى. لېكىن ھەر كۈنى كۈندۈز بولغاندا، ھەر قېتىم قۇياش ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلگەن چاغدا (قۇـ-ياش شۇنداق تېز كۆتۈرۈلەتتىكى، ھەتتا ئۇنىڭ تۇتۇقراق چاغلىـ-رىمۇ بولمايتتى) قاتتىق ئىسسىق ئۇنى ئازابلاشقا باشلايتتى، ئۇنى 16 سائەتلەپ توختىماي ئالغا مېڭىشقا مەجبۇر قىلاتتى. ئۇنىڭ تىلى قېلىنلىشىپ، كالپۇكلىرى دوردىيىپ كەتكەندى، تۆگە ئۈستىدە ئىككى يېقىغا ئىغاڭلىغان ھالدا ئولتۇرۇپ، قېـ-تىپ قالغان كۆزلىرى بىلەن كۆز ئالدىدىكى دولقۇنغا ئوخشاش ئېگىز-پەس كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان قۇم دېڭىزىغا سەپسالاتتى.

بۇ ئازابلىق كۈنلەردە، ئۇ كۆپىنچە ۋاقتىنى مەسىلىلەر ئۈستىدە باش قاتۇرۇشقا سەرپ قىلدى. ئۇ، بۇ قاقاس قۇملۇق-

تىن چىقىپ كېتىشنى ئويلايتتى. لېكىن ئۇمىد بەكمۇ غۇۋا كۆرۈنەتتى! ئۇ، بۇ نۇقتىنى ئاللىقاچان تونۇپ يەتكەنىدى. لېكىن ئۇ ئۆلۈمنى كېچىكتۈرۈۋاتاتتى، ئۆلۈم بىلەن جاپالىق ھەم قەيسىرانە جەڭ قىلىۋاتاتتى، ئۇ قول قوشتۇرۇپ كۈتۈپ تۇرۇشنى خالىمايتتى.

تۆتىنچى كۈنى، ئۇ ئاخىر تۆگە ئۈستىدىن قۇملۇققا دومىلاپ چۈشتى. ئۇ يىغلىماقچى بولدى، ئەمما كۆزىدىن ياش چىقىرالمىدى. كۆز يېشىمۇ سۇ-دە! . . .

شۇ كۈنى كېچىدە، ئۇ بارلىق ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى تەييارلاپ قويدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسمى ۋە ئادرېسىنى بىر پارچە قەغەزگە يازدى—ئۇ بىر چىلاننى يالاپ ھۆللىگەندىن كېيىن، شىلىمشىق شۆلگىيى بىلەن ئۇ خەتنى يازدى. ئاندىن كېيىن ئەدىيال ئۈستىدە يېتىپ يوتقاننى ئۈستىگە ياپقاندىن كېيىن ئىبادەت قىلدى. . . پەس ئاۋازدا قىلغان ئىبادىتى قەلبىنى تىترەتتى، ئۇ بۇنىڭ ئۆلۈش ئالدىدىكى سۆزى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

تاڭ ئاتتى. ئۇ يەنىلا تۆگىنىڭ يېنىدا، يۈزىنى ئاسمانغا قارىتىپ، ئىككى كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ ياتتى. قۇياش قىزدۇرۇشقا باشلىدى، ئۇ بۇنى توسۇشقا ئامالسىز ئىدى. ئۇنىڭ ئۆرە تۇرۇشقا ماجالى قالمىغانىدى. قۇم. . . بەدىنى ئاستىدىكى قۇم ئۇنىڭ يېنىدىكى قۇملارغا ئوخشاش قولنى كۆيدۈرگۈدەك دەرىجىدە قىزىق بولمىسىمۇ، يەنىلا ئىسسىق ئىدى. بوبو پەس ئاۋازدا غىڭشىدى، ھېرد ئۇنى يەنە قۇچاقلىۋالدى ۋە كۆزىنى يۇمغان ھالدا ئۇنى سىلىدى.

—جىم تۇرغىنا، جىگىرىم،—ئۇ ئاستا سۆزلىدى. ئۇ گەپ

قىلىشىنىڭ مۇشكۈل بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، تىلى گويا ئىسسىق ئوماچقا ئوخشاش ئېغىزىغا پاتماي قالغان بولۇپ، ئۇنىڭ گەپ قىلىشىغا توسالغۇ بولۇۋاتاتتى، — پەقەت يەنە بىرنەچچە سا-ئەتتىن كېيىنلا، ھەممە نەرسە ئاياغلىشىدۇ. . .

ئالاھازەل چۈش بولغان مەزگىلدە، تۆگە تاقەتسىزلىنىشكە باشلىدى. ئۇ ھېردقا كۆز ئۈزمەي تىكىلدى، ئاندىن بىر كېرد-لىۋالدى-دە، ئارقا پۇتلىرىنى كۈچەپ تىرەپ، ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ ھەيران قالغۇدەك زور، گويا تارىختىن بۇرۇنقى ھايۋانلار-غا ئوخشايدىغان گەۋدىسى ھېردىنىڭ يېنىدا تىك تۇراتتى، قۇياش نۇرى ئۇنىڭ بېشىغا چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ خۇددى سىمۇول خا-راكتېرلىك بىر بەلگىدەك، بۇ غېرىبانە قاقاس چۆلدە ئۆزە تۇراد-تى. ئۇنىڭ بۇرۇن تۆشۈكچىلىرى پۇشۇلدايتتى، ھەم ئۇزۇن ھەم سەت، سېرىق چىشلىرى پارقىرايتتى. ئۇ مانا مۇشۇنداق بىرەر سائەتچە تۇرغاندىن كېيىن، ئاستا-ئاستا ئالغا قاراپ مې-ڭىشقا باشلىدى، گويا قۇملۇقتا ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتقان قىزنىڭ چاقىرىشىنى، بۇيرۇقىنى كۈتۈۋاتقاندەك، ناھايىتى ئاستا كېتىد-ۋاتاتتى. ئۇ ئاۋاز يەتكۈدەك جايدا يەنە بىر قېتىم توختاپ، تۆت ئەتراپقا قاراپ چىقتى، كېيىن مېڭىشنى داۋاملاشتۇردى، ئۇنىڭ قەدىمى بارغانچە ئىتتىكلەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ تاپىنىدىن قۇم-توپا كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. باشتا ئۇنى كۆرگىلى بولاتتى، ئۇ خۇددى سېرىق قۇم ئارىسىدىكى بىر قارا چېكىتتەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى، لېكىن كېيىن قۇملۇق بىلەن ئاسمان تۇتىشىپ كەتكەن جايدا كۆزدىن غايىب بولدى.

ئارقىدا تاشلاپ قويۇلغان قىزنىڭ ئەتراپى گۆرىستان جىم-

جىتلىقىغا چۆككەندى.

گۆرىستان جىمجىتلىقى شۇنچە سۈرلۈك بولسىمۇ، ھېرد تۆگىنىڭ كىشىنى ئازابلايدىغان ئاۋازىنى ناھايىتى ئېنىق ئاڭلىدى، ئۇ ئىككى قولى بىلەن قۇلىقىنى ئېتىۋېلىپ، ۋارقىرىدى.

—توختا دەيمەن! توختا!

خۇددى يۇمشاق بىر پارچە رەخت ئاغزىغا كەپلەنگەندەك، ئۇنىڭ ئاۋازى ئۇزۇلۇپ قالدى.

چۈشتىن كېيىن، جەنۇبتىن ھەم ئىسسىق ھەم قۇرغاق شامال ئۇرۇشقا باشلىدى. شامال ھېردنىڭ ئالدىدىكى ئۇششاق قۇملارنى ئۇچۇرۇپ ئۇزۇن بىر قۇم بەلۋېغى ھاسىل قىلىپ قويدى. ھېردنىڭ تۈپتۈز يانقان بەدىنى ئاستا-ئاستا بىر قۇم دۆۋىسى بولۇپ شەكىللەندى ۋە ناھايىتى تېزلا ئۇزۇلمەي ئۇچۇپ كېلىۋاتقان قۇملار بىلەن كۆمۈلدى. ھېرد قارشىلىق قىلمىدى، تىترەپ تۇرغان بوبونى قۇچاقلىغان پېتى جىمجىت يېتىۋەردى، بوبو ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن ئۆز بۇرنىنى يالاۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئاللىقاچان ئاۋازى چىقماس بولۇپ قالغانىدى، ئۇنىڭ ئاغزىدىنلا ھاسىرىغان ئاۋاز كېلەتتى.

شامال توختىدى، ھېرد ھازىرلا ئارام ئالغان جاي تۈپتۈز بولۇپ قالغانىدى. قۇم يەردىكى بارلىق نەرسىلەرنى مەسىلەن، تۆگىنىڭ ئېگىرى، ھېچقانچە سۇ قالمىغان تۇلۇم، سومكا، يوتقان، يۈگەن ۋە باشقا يۈكلەرنىڭ ھەممىسىنى يۇتۇۋەتكەنىدى. بۇنىڭغا ئۇلىنىپلا يەنە بىر كېچە، يەنىلا شۇ سوغۇق ۋە يۇلتۇزلار چاقناپ تۇرغان كېچە يېتىپ كەلدى.

ھېرد لاغىلداپ تىترىگەن ھالدا يىغلىۋەتتى، كېيىن ئۇخ-

لاپ قالدی. ئۇ بۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر كېچە ئىكەنلىكىنى، بۇنداق كېچىدىن ئەمدى ئىككىنچىسى بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ئۇ تەقدىرگە تەن بېرىپ، ئاستا-ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ كېچە قاراڭغۇلۇقىدا نۇرغۇن يورۇق نۇرلارنىڭ يۆتكىلىۋاتقانلىقىنى كۆرمىدى. ئۇلار يۇلتۇزلار ئەمەس، بەلكى قۇملۇقتىكى يورۇقلۇق ئىدى. ئۇ، بۇ يورۇقلۇقلارنىڭ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ناھايىتى تېزلا ئادەم قارىسى پەيدا بولغانلىقىنى، بۇ سايىلارنىڭ ئارقىدىنلا بىر كىچىك تۆگە كارۋىنىغا ئايلانغانلىقىنىمۇ كۆرمىدى. بۇ تۆگە كارۋىنى قاپقاراڭغۇ كېچىدە ئاستا ئىلگىرىلەيتتى، ئاۋاز چىقارمايتتى، ئالدىدىكى تۆگە ئۈستىدە ئولتۇرغان ئادەم بىر مەشئەل كۆتۈرۈۋالغانىدى.

بەربەرلەردىن كەينىگە سايىت قۇملۇق ئۈستىدە ئۇخلاپ ياتقان ئايال ئالدىدا چۆچۈپ توختىدى، ئۇ تۆگە ئۈستىدە تۇرۇپ ئۇنىڭغا سەپسالدى. بوبو چۆچۈپ كەتكىنىدىن ھېردقا چىڭ چاپلىشىۋالدى، ئۇ لاۋۇلداپ تۇرغان مەشئەلگە قاراپ قورقۇپ كەتكەنىدى.

كەينىگە چۈلۋۇرنى تارتىپ، تۆگىسىنى چۆكتۈردى. ئاندىن يەرگە سەكرەپ چۈشۈپ، تېز-تېز چامداپ ئۇخلاپ ياتقۇچىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ يوتقان ئۈستىدىكى قوملارنى ئىتتىرىپ، ئېڭىشىپ ھېردىنىڭ يۈزىگە قارىدى؛ ئۇ شۇنچىلىك پەس ئېڭىشكەن ئىدىكى، ھېردىنىڭ ئاجىز نەپەسىنى ھېس قىلدى. ئېگىز بويلۇق، ساغلام بىر نېگىر خىزمەتكار بىر تۇلۇم سۇ كۆتۈرۈپ، يۈگۈرۈپ كېلىپ، ھېردىنىڭ يېنىغا تىزلاندى. ئۇ ھېردىنىڭ

بېشىنى كۆتۈرۈپ، سوغۇق سۈنى ئۇنىڭ يۈزىگە ۋە دوردىيىپ كەتكەن لەۋلىرى ئارىسىغا تېمىتتى. ھېرد سۈنى ئاڭسىز ھالدا سۈمۈرەتتى، ئۇ تېخىچىلا ئۇيقۇ ھالىتىدە بولۇپ، ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمەيتتى. سوغۇق سۇ ئۇنىڭ بەدىنىگە تاراپ، ئۇنىڭغا ھاياتلىق ۋە كۈچ ئاتا قىلىۋاتاتتى.

كەينىگە ھېردنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. ئۇ ئېگىز ۋە ئورۇق ئادەم بولۇپ، چىرايى سۈرلۈك، كۆزلىرى قاپقارا ئىدى. قوڭۇر ساقىلى بىلەن بۇرۇتى بىرلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۇزۇن پەرىجىسى ئاق رەڭلىك بولۇپ، تىكىلىشى سىپتا ئىدى، ئۈستى ئالتۇن-كۈمۈش يىپلار ۋەكىمخاب بەلۋاغ بىلەن نەقىشلەنگەنىدى. بوينىغا ئىنچىكە بىر زەنجىر ئېسىۋالغان بولۇپ، زەنجىردە مۇقا-ۋىسىغا ئالتۇن يالىتىلغان كىچىككىنە بىر قۇرئان ساڭگىلاپ تۇراتتى، بۇ مەككىگە بارغان ھاجىلارنىڭ بەلگىسى ئىدى. ئۇنىڭ چىرايى چوڭ بىر تاتۇق ئىزىدىن ئازراق بۇزۇلغاندەك ئىدى، چۈنكى بۇ تاتۇق ئۇنىڭ سول كۆزىدىن باشلىنىپ، پېشانىسىغىچە سوزۇلغانىدى، ئەمما بۇ تاتۇق بۇ ئەرنىڭ كىشىگە بېرىدىغان ئومۇمىي تەسىرىگە، يەنى كۈچ-قۇۋۋەتلىك ۋە ئەقىللىق ئىكەن دېگەن ئوبرازىغا قىلچە زەرەر يەتكۈزمەيتتى.

ھېلىقى نېگىر بوبونى ھېردنىڭ يېنىدىن ئېلىپ ماڭغان چاغدا، بوبو جان-جەھلى بىلەن ئۇنى تاتىلىدى، چىشلىدى، چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، شالىنى چاچتى، ئۇ قولىنى بوشۇ-تىپ، ئۇنى ھېردنىڭ يېنىغا قويۇپ قويغۇچە ئەپتىنى بۇزۇپ تۇردى. كېيىن ئۇلار بوبونى قوچاقلىۋالغان ھېردنى ھېلىقى ئېگىز تۆگىنىڭ دۇمبىسىگە قويدى. كەينىگە ئۇنى ئالدىدىكى

ئورۇنغا يۆلەپ، يوتقاننى مەھكەم يېپىپ قويدى، ئاندىن ھېرد-
نىڭ بېشىنى ئۆز مەيدىسىگە قويۇپ، ئۇنى ئارام ئالغۇزدى.
كېيىن ئۇ يولغا چىقىشقا قول ئىشارىسى قىلدى ھەم مەشئەلنى
ھېلىقى ئېگىز بويلۇق نېگىرغا بېرىپ، ئۇنى ئالدىدا مېڭىشقا
بۇيرىدى.

ھېرد چۈشەكەپ كۈلۈمسىرىدى. ئۇ تەۋرىنىۋاتقانلىقىنى
ھېس قىلدى. مەن لەيلەپ يۈرگەن ئوخشايمەن دەپ ئويلىدى ئۇ.
مەن راستىنلا يۈلتۈزلارغا قاراپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئوخشاي-
مەن، شامال مېنى ئۇچۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ. مەن بىر تال پەيگە
ئوخشاپ قالدىم. مەن كائىناتتا سەيلە قىلىۋاتىمەن، شۇنـ-
چە لەرزان... مەن ئۆرلەۋاتىمەن، ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتـ-
مەن... مانا مۇشۇنداق قىلىپ، تەڭرىنىڭ مەڭگۈلۈكلىكىنى،
گۈزەللىكىنى ئويلىغاچ كاللىسى ئاللىقاچان يوقىتىپ قويغان
سەزگۈلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالدى.

ئۇ ئاخىر تۆگىنىڭ چايقىلىشى ئىچىدە ھوشىغا كەلدى.

قۇياش ئەمدىلا كۆتۈرۈلىۋىدى، قۇملۇق كۆزىنى چېقىپ
چاقناشقا باشلىدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ كەينىنىڭ قارا كۆزلـ-
رىنى، ساقىلىنى ۋە پەرىجىسىگە كەشتىلەنگەن ئالتۇن-كۈمۈش
يىپلارنى كۆردى. ئۇ قايتا كۆزلىرىنى يۇمدى ۋە ئۆزىنى ئالغا
ئېلىپ كېتىۋاتقان تۆگىگە تاپشۇردى. ئۇ ھەم تەڭرىنىڭ ئۆزىگە
يەنە ھايات ئاتا قىلغانلىق شاپائىتىگە مىننەتدارلىق بىلدۈردى،
ھەم ئويغانغاندىن كېيىن يۈز بېرىدىغان، بىلگىلى بولمايدىغان
ئىشلاردىن قورقۇپ قالدى.

ھېلىقى نېگىر ناخشا ئېيتقاچ داۋاملىق ئالدىـ-

دا كېتىۋاتاتتى.

بوغۇق ناخشا ئاۋازى ئۇنىڭ كەڭ كۆكسىدىن ئۇرغۇپ چىقىۋاتاتتى، ئۇ ناخشىنى سوزۇپ-سوزۇپ توۋلايتتى. بۇ بىر مۇڭلۇق ناخشا بولۇپ، ئۇ يەر-زېمىنى پايانسىز كونگونىڭ چەكسىز ئورمانلىقلىرىدا تارقالغانىدى. بۇ ناخشا ئەڭ ئاۋۋال ئىپتىدائىي ئورمانلىقلاردا ئېيتىلغان بولۇپ، كېيىن قاشالانغان هالقىسىمان يېزا-مەھەللىلەرگە، ۋە چىڭدالىغان يېزا مەيدانلىرىغا تارقالغانىدى.

هازىر هېلىقى بەستلىك نېگىر قۇملۇقتا بۇ ناخشىنى ئېيتىۋاتاتتى. ئۇ بىر ياقتىن ناخشا ئېيتقاندا، بەدىنىدىن شورقىراپ تەر قۇيۇلاتتى، ئۇنىڭ تېرىسى ئاتىنىڭ تېرىسىگە ئوخشايتتى، ئۇنىڭ ناخشىسى تۆگە كارۋىنىنى ئالغا ئۇندەيتتى:

ئەي ئۇلۇغ ئىلاھ، دولقۇنلۇق دەريا،
سۈر باسار تەننى قارا ئورماندا.
ياتار ئۈۋىبول غەپلەت ئۇيقۇدا،
ئويغىنار چىقسا پايىكتىن سادا.
ئەي پايىك، سېنى شۇ چىشى مۇشۇك،
ئېلىپ كىرگەنغۇ چەكسىز ئورمانغا.
ئېھ، بۇيۇك ئىلاھ، كۆرسەت يول ماڭا،
ئەتە، يا ئېلىپ ئاتلىناي ئالغا.
ناخشا ئېيتىمەن، ئېيتىمەن ناخشا،
چۈنكى ئۈۋىبول قورقۇنچاق تازا،

مۇگدەيدۇ، شۇنچە ئامراق ئۇيقۇغا.
بىلمەيدىكەن ئۇ، شۇ چىشى مۇشۇك،
كۆزىنى يۇمۇپ باقمايدۇ ئەسلا.

كەيناق قول ئىشارىسى قىلىۋىدى، نېگىر جىم بولۇپ قالـ
دى. ھېرد ئويغاندى.
—رەھمەت سىزگە،—ھېرد پەس ئاۋازدا سۆزلىگەچ كەيـ
ناقنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى.
بۇ بەربەر ھېردقا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ، ئۇنى يۆلىۋالـ
دى، بۇ چاغدا تۆگە چۆككەن، كۆيدۇرگۇدەك قىزىق قۇملۇققا
يانقانىدى. . .
نېمىدېگەن بىمەززىلىك بۇ!

كاپىتان پۇروشېنىنىڭ ئومابىننى بىلقاسىم بىلەن ملادشى
لېيتېنانت گلانتۇس توغرىسىدا سۆزلىگەن ئاجايىپ ھېكايىسىنى
مەن ئالتە قېتىم ئاڭلاپ بولدۇم، يەتتىنچى قېتىم سۆزلىمەكچى
بولغاندا، مەن بىر بوتۇلكا ۋىسكىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئاغزىنى
تۇۋاقلاپ قويدۇم. ئۇ ۋىسكىغا شەك-شۇبھىسىز ئىشىنەتتى، شۇ-
ڭا ئۇنىڭ سۆزى ئازلاپ، پەقەت ھەربىي گەزەرمىدە ئۆتكۈزگەن
ھاياتىدىكى قىزىقارلىق ئىش-ئىزلىرىنىلا سۆزلىدى، ئەمما بۇ-
لارنىڭ ھەممىسىلا ئاددىي ۋە مەنىسىز ئىشلار ئىدى.
مېنىڭ قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇچىنچى نومۇرلۇق
قورغاندا تۇرۇۋاتقىنىمغا 10 كۈن بولدى. 17 نەپەر چەت ئەللىك

ئەسكەردىن تەشكىل تاپقان مۇھاپىزەت قىلىپ ئاپىرىش ئەترىتىـ
مۇ مۇشۇ يەردە ئىدى. ئۇلار ماڭا ھەمراھ بولۇپ بۇساددادىن
يولغا چىقىپ، جىرىق ۋە راگۇئېتتىن ئۆتۈپ، ئۇچىنچى قورغاندـ
غا كەلگەنلەر بولۇپ، ئۇلار ئەسلى رابات ۋە ماراكەشكە بېرىپ
دەم ئالىدىغانلار ۋە ئالمىشىدىغانلار ئىدى. ئۇچىنچى قورغاندا،
كاپىتان پۇروشىنى مېنى كۆتۈۋالدى ھەم ماڭا "قۇملۇق ئەرۋاـ
ھى"نى كۆرگەنلىكىدىن شەرەپ ھېس قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.
بۇ ئەرۋاھ توغرىسىدا، ئۇ ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىكى تۆت نەپەر كاپىتان
بىھۇدە ئاۋارە بولۇپ، تەتقىق قىلىپ باققانىدى. دېمەكچىمەنكى،
ئۇلار بۇرۇن ماڭا دىققەت قىلغان ۋە مېنى ئىزدىگەن ئىكەن.
بۇ ئومۇمانىڭ غايەت زور شىجائىتىنى، ئۇنىڭ تەمكىن، خاتىرجەم
ۋە ئەسەبىي روھىنى چۈشەندۈرەتتى، چۈنكى ئۇ ئەڭ خەتەرلىك
بولغان رايونلارغا دائىم مېنى بىللە ئېلىپ باراتتى. ئۇنىڭ
نېمىشقا مۇشۇنداق قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىم. بۇ بەلكىم
سىرلىق تۈس ئالغان، زەڭگەر كۆزلۈك سەئىد مۇھەممەد بىننى
شاكىر ئۇنى مېنى بىللە ئېلىپ مىللەتچىلەرنىڭ مەخپىي لاگىرىـ
غا يېقىنلىشىشنى چەكلىگەنلىكىدىن بولسا كېرەك. شۇ سەۋەبـ
تىن، ئومما مېنى ئېلىپ، قۇملۇقتا توختىماي ئايلىنىپ يۈرەتـ
تى، ئۇ ھەمىشە ھەرخىل باندىتلارنىڭ سېزىپ قېلىش خەۋپىگە
ئۇچراپ تۇراتتى.

ئۇچىنچى نومۇرلۇق قورغان، كىشىنى بىزار قىلىدىغان
قورغان بولۇپ، ئومما بۇ يەردىكى دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىسىدا
ملادشى لېيتېنانت گلانتۇسقا تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىمغان بولسا،
بەلكىم بۇ قاقاس، پاسكىنا، سېغىز توپلىق قورغاننى ھېچكىمـ

مۇ تىلغا ئالمىغان بولاتتى. چەت ئەل قوشۇنلىرىدىكى ئەسكەر-لەرمۇ شۇنداق قارايتتى. بۇ ئەسكەرلەرنىڭ چىرايىمۇ قۇملۇققا ئوخشاش سېرىقلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلار شۇنداق بوشاڭ ۋە روھسىز ئىدى، بىراق ھاياتقا تولۇپ تاشقان ئۇمىدۋارلىق بىلەن قارايتتى. 17 نەپەر تەلەيلىك ئەسكەر بىز بىلەن خوشلىشىپ، ھەربىيلەر ئىشلىتىدىغان قارا ماشىنا بىلەن راگۇئېتقا قايتقان چاغدا، مەن بۇ نۇقتىنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈپ يەتتىم. شۇ چاغدا، پۈتكۈل قورغاندىكى ئەسكەرلەر سىرتتىكى مەيدانغا يىغىلىپ، ئۇلار بىلەن قول پۇلاڭلىتىپ خوشلىشۋاتاتتى، بۇلارنىڭ ئىچىدىكى ستوجاتتىن كەلگەن بىر گېرمانىيىلىك ئەسكەر پەس ئاۋازدا ماڭا: "ئىسىت، ئەگەر مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرى بولۇپ قالغان بولسام قانداق ياخشى بولاتتى-ھە! ئەگەر شۇنداق بولغان بولسا، بەلكىم يەنە ئۇچ ھەپتىدىن كېيىن گېرمانىيىگە قايتىپ بارغان بولاتتىم. . ."دېدى.

گېرمانىيە! مەن 15 يىلدىن كېيىن يەنە شۇ ئىسىمنى ئاڭلىدىم. ئاجايىپ ئىسىم-دە بۇ. . . گېرمانىيە! بۇ ئىسىم قۇ-لىقىمغا نىسبەتەن ئاللىقاچان ناتونۇش بولۇپ قالغاندى، شۇڭا ئاڭلىنىشقا بىرئاز غەيرىي تۇيۇلدى. ئۇ نېمە دېگەن قىسقا سۆز، خۇددى باتالىئوندىكى بۇيرۇققىلا ئوخشايدۇ. گېرمانىيە! بۇ ئىسىمدا يەنە ئىنتىزارلىق سادالىرى ئەگىپ يۈرىدۇ. مەن 15 يىلدىن كېيىن تۇيۇقسىز بىر گېرمانىيىلىكنىڭ ئاغزىدىن بۇ ئىسىمنى ئاڭلىغان ۋاقتىمدا، يۈرىكىم بىردىنلا قىسىلدى. مەن مۇشتۇمنى چىڭ تۇگىۋالدىم، سەۋەبى، بۇنداق چوڭ زەربىگە تۇيۇقسىز ئۇچرىغاندا بەرداشلىق بېرەلمەي "گېرمانىيە" دېگەن

بۇ ئىسمىنى ۋارقىراپ تاشلاشتىن ساقلىنىشىم ئۈچۈن ئىدى. مەن ھەم ياڭراق ھەم توغرا ھالدا ئۆز ئاغزىم بىلەن ئېيتقان بۇ ئىسمىنى كىشىلەرگە قايتا ئاڭلاتماقچى ئىدىم.

مەن بۇ ئويۇمنى كاپىتان پۇروشېنىغا ئېيتقان چاغدا، ئۇ پەقەت بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

شۇنداق، بۇرادەر، ھەر قېتىم مەن ئولىئوننى، پارىژنى ياكى لىئوننى ئويلىغان چېغىمدا، ۋارقىرىغۇم كېلىدۇ، — دېدى ئۇ ماڭا گەپ قىلغاچ، كۈچلۈك بەدىيان ھارىقىنى ئىچىۋېتىپ. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ خىل لىمون ئارىلاشقان كۈچلۈك ھاراق ئوسسۇزلۇقنى قاندۇرىدىغان ياخشى دورا ئىمىش. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، مەنمۇ بۇ ھاراقنىڭ ھەقىقەتەن زېرىكىشنى يوقىتىشتا بىردىنبىر تەسەللى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئۇ-چىنچى نومۇرلۇق قورغاندىكى زېرىكىشلىك تۇرمۇش كىشىنىڭ جىسمىنى ئازابلاپ، ئادەمنىڭ نېرۋىلىرىنى كاردىن چىقىرىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەنىدى.

يەنە بىر كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ئالجىر تەرەپتىن ئاخىر خەۋەر كەلدى، مېنىڭ 25 ئادەملىك بىر ئەترەتنى ئېلىپ، ئىككى جىپ بىلەن، گېلىيە ئەتراپىدىكى بىر قىسىم رايونلاردا گېئولوگىيە-لىك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشىمغا روخسەت قىلىنغانىدى. ھەم-دە ئەرەبلەرنىڭ قارشىلىقىغا قارىماي، بۇرغىلاپ تەكشۈرۈش خىزمىتىنى سىناق قىلىپ بېقىشقا قول سالساممۇ بولاتتى، چۈنكى ئۇ مېنىڭ سەھرايى كەبىر قۇملۇقىنىڭ ئۈستى قاتلىمى بىلەن سۇ سىڭمەيدىغان تاش قاتلىمى ئارىسىدا نۇرغۇن مىقداردە-كى تاتلىق سۇلۇق كۆللەر بار دېگەن پەرىزىمنى ئىسپاتلايتتى.

ملادشی لېيتېنانت گلانتۈس بۇرۇن بىر تەكشۈرۈش ئەترە-
تىگە رەھبەرلىك قىلغانىكەن. مېنىڭچە ماڭا ھەمراھ بولۇشتا
ئۇنىڭدىن باشقا لايىق ئادەم يوق ئىدى، ئۇ، بۇ رايوننى خۇددى
ئۆز يۇرتىنى چۈشەنگەندەك چۈشىنەتتى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇنىڭ
ۋۇجۇدىدا ئۇزلۇكسىز كۈچىيىپ كېتىۋاتقان قىساس يالقۇنى ئۇ-
نى قەتئىي تەۋرەنمەس قىلىۋەتكەنىدى، بىز دائىم تىزپۈكۈپ
قالىدىغان شەيئىلەرنىڭ نۇرغۇن تاشقى تەسىرلىرىگە نىسبەتەن
ئۇ پەرۋا قىلمايتتى.

بىز ئوخشاش بەش پارچە خەرىتە ئۈستىگە ماڭىدىغان يۆنۈ-
لۈشىمىزنى ئىنچىكىلىك بىلەن سىزىۋالدۇق. بىز قىلچىلىكمۇ
چەتنەپ كەتمەسلىكىمىز كېرەك ئىدى، چۈنكى، بۇساددا، راگۇ-
ئېت، ئالجىر ۋە گېردىئالاردا تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ قوماندان-
لىرىدا مۇشۇ خىل خەرىتە بار بولۇپ، بىزنىڭ سىمسىز رادىئو
خەۋەرلىشىش بەلگىمىز يۈتكەن ھامان، ئۇلار دەرھال تەشكىلد-
نىپ ئىزدەيتتى.

بىز يولغا چىقماقچى بولغان كۈننىڭ ئالدىنقى كۈنى، كە-
چىك بىر ئوغۇل بالا ئالدىمغا كېلىپ سەدىقە سورىدى. ئۇ ئوماق
بىر شاكىچىك بولۇپ، ئوتتۇرا بوي، ساغلام، كۈچلۈك كۆرۈ-
نەتتى، ئۇنىڭدا بەربەرلەر بىلەن تۇئارېگلارنىڭ خىسلىتى ئورتاق
گەۋدىلەنگەنىدى. ئۇ قورغاننىڭ ئاستى قەۋتىدىكى ئۆيۈمگە كە-
رىپ كەلدى ۋە ھەيرانلىق نەزىرى بىلەن ماڭا قاراپ، ئىنچىكە
ھەم پاسكىنا قولىنى ئالدىمغا سوزدى.

—ئەپەندىم، ماڭا بىر پېنىس بېرىڭا،—دېدى ئۇ ئىنگلىز-
چە.

باشتا مەن كۆلگەنىدىم، كېيىن ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدىم ۋە ئۇنى تارتىپ ئالدىمغا ئەكەلدىم.

—سەن نەدىن كەلدىڭ؟—دەپ ئەرەبچە سوردىم ئۇنىڭدىن.

ئۇ ھاڭۋاققان ھالدا ماڭا قارىدى، مېنىڭ قولۇمدىن سىلىكىنىپ چىقىپ، بىر بارمىقىنى ئاغزىغا تەگكۈزدى.

—سىزمۇ بىزنىڭ تىلىمىزنى بىلەمسىز؟—دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ تۇرۇپ،—مەن تېخى سىزنى ئامېرىكىلىقمىكىن دەپ ئويلاپتىمەن.

—نېمىگە قاراپ شۇنداق دېگەنىدىڭ؟

ئۇ ئاغزىنى كالچايتىپ كۆلگەن ھالدا، ئۈستىدىكى ئۇزۇن پەرىجىسى ئىچىدىن كىچىككىنە بىر تۇمارنى چىقاردى. بۇ نيويوركتىكى "ئالتە پېنىس" دېگەن دۇكاندىن سېتىۋېلىنغان تۇمار بولۇپ، ئەرزان باھالىق، ھەتتا يالانتاق ئالتۇن رەڭگىمۇ ئۆچۈپ كەتكەن تەقلىدىي نەرسە ئىدى. بۇ تۇمار ئەتىرگۈل شەكلىدە بولۇپ، ئىنچىكە مېتال زەنجىرگە بېكىتىلگەنىدى. كىشىلەر بۇ تۇمار ئىچىگە كىچىك سۈرەت ياكى خۇراپىي كىشىلەر بالا-قازادىن ساقلايدۇ دەپ قارىغان نەرسىلەرنى سېلىۋالاتتى. مەن بۇ ئۆسمۈرنىڭ بوينىدىن بۇ ئەرزان ئەتىرگۈلنى ئېلىپ ئاچتىم. ئۇنىڭ ئىچىگە كىچىككىنە بىر پارچە سۈرەت سېلىنغان ئىكەن. قۇم-توپىلار كىرىۋەرگەنلىكتىن، بۇ رەسىم ئاللىقاچان سارغىيىپ، پاسكىنا بولۇپ تۇتۇقلىشىپ كەتكەنىدى. سۈرەتتىكى چوكان ماڭا قاراپ تۇراتتى، ئۇ ئامېرىكىلىقلارنىڭكىگە ئوخشايدىغان بالا چىراي بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايى ناھايىتى ئالقىشقا ئېرىشكەن بىر ھۆسۈن تۇزەش ئۆيىدە نەچچە مىڭ ئوخشاشلا

چىقىدىغان شەكىل بىلەن گىرىم قىلىنغانىدى. ئۇ لەۋلىرىگە لەۋسۈرۈخ سۈركىگەن، يۈزىدە تەبەسسۇم جىلۋە قىلغان ھالدا تۇراتتى. ئەمما، ئۇنىڭ تەبەسسۇمى مۇشۇ تۇمارەك ياسالما ئىدى.

—سەن بۇنى قەيەردىن ئېلىۋالدىڭ؟—مەن قاتتىق تەلەپ-پۈزدا سوردىم.

بالا قورققىنىدىن تۇگۇلۇپ، ئىككى قولىنى كۆتۈردى.

—ئۇ ئايال سەزمىدى. . .—دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

—ئوغرىلىغانمىدىڭ؟

—مەن ئۇنى بەك ياخشى كۆرىمەن، ئۇ قۇياش نۇرىدا پارقىراپدۇ تېخى، مەن ئۇنى كۆتۈرۈۋالسام خۇددى قولۇمدا ئىككىنچى قۇياشنى تۇتۇپ تۇرغاندەكلا بولۇپ قالىمەن. شۇڭا مەن كېچىدە ئۇ ئايالنىڭ يېنىدىن ئۇنى ئوغرىلىۋالغانىدىم.

—ئۇ ئايال بۇنى زادىلا ئىزدەپ باقمىدىمۇ؟

—ئىزدىدى،—بالا يەنە ئاغزىنى كالچايتىپ كۇلدى،—مەن ئۇنىڭغا يارەملىشىپ ئىزدىشىپ بەردىم، لېكىن بىز ئۇنى تاپالمىدۇق. . .

مەن بۇ شوخ بالىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم. ئۇنىڭدا بىرخىل بەڭۋاشلىق بارئىدى، كىشىلەر مانا مۇشۇنىڭغا تايىنىپلا قۇملۇقتا ئەركىن-ئازادە، توسالغۇسىز يۈرەلەيتتى. شۇڭا، مەن ئۇنىڭغا 100 فرانكلىق پۇلدىن بىرنى بەردىم ھەم ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇۋېلىپ سوردىم:

ئېتىڭ نېمە؟

—بىلال، ئەپەندىم.

—بىلال؟ بۇ مىسىرلىقلارنىڭ ئىسمىغا ئوخشايدىكەنغۇ؟

—مېنىڭ ئانام ئەسلى نىللىقلاردىن ئىدى، دادام بىلئاندا ۋاپات بولغان.

—ئەمىسە سەن ھازىر نېمىگە تايىنىپ جان بېقىۋاتىسەن؟ ئوغرىلىق قىلىپمۇ؟

—يالغۇز بۇنىڭغىلا تايىنىپ ئەمەس، ئەپەندىم، —ئۇ يوغان ھەم دۇگىلەك كۆزلىرىنى ئالايتىپ، ماڭا تىكىلدى، ئۇنىڭ بۇ تۇرقى بىر جانىۋارغا ئوخشايتتى، —مەن تىلەمچىلىككە كۆپرەك تايىنىمەن، بۇنىڭدىن باشقا ئىشنىمۇ قىلالايمەن. . . پەقەت مەن خالىساملا.

—پەقەت سەن خالىساڭلا. ئەمىسە، بىلال، ھازىر شۇنداق قىلىشنى خالامسەن؟

—بەلكىم، ئەپەندىم.

—ئەمىسە، مەن بىلەن بىللە قۇملۇققا كىرگىن.

—سىزنىڭ مالىيىڭىز بولۇپمۇ؟

مەن ھەيرانلىق ئىچىدە بېشىمنى چايقىدىم.

—مالاي دېگەن نېمە؟ بۇنى سەن قەيەردىن بىلىۋالدىڭ؟

—لېكىن، ئەپەندىم، —بىلال رەت قىلىش نەزىرى بىلەن ماڭا قارىدى، —مەن بۇرۇن تۇمارىنى ئوغرىغا ئالدۇرۇپ قويغان ھېلىقى ئايالنىڭ مالىيى ئىدىم. . .

ھە، ئەسلى مۇنداقكەنده. . . ئەمما ئىشىم يەنىلا ئوڭغا تار-تىپ قالسا ئەجەب ئەمەس. . .

مۇشۇ ۋاقىتتىن تارتىپ بىلال مەندىن قاچمايدىغان بولدى. ئۇ مېنىڭ يېنىمدا ئۇخلايتتى، مېنىڭ ئالدىمدا تاماق يەيتتى،

ئۇ خۇددى ئىتقا ئوخشاش ماڭا ئەگىشەتتى. . . ئۇ ئۆزى ئېرىش-
مەكچى بولغان ۋە ماڭا ئەسقېتىپ قالار دەپ قارىغان بارلىق
نەرسىلەرنى ئوغرىلايتتى، ئۇ ئوغرىلىغان نەرسىلەرنى ھەمىشە
زادىلا سېلىپ باقمىغان، پاسكىنا، ئۆزۈن پەرىجىسىنىڭ ئىچىگە
يوشۇراتتى، كەچتە، مېنىڭ چېدىرىمدا، ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسى-
نى كارىۋىتىمغا يايىتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە چىلان، سۇرلەنگەن
كالا گۆشى كونسېرۋاسى، قاتتىق قارا ئارچا مېغىزىدىن ئىشلەن-
گەن ھاراق ۋە ئۇچ قۇتا شاكىلات. . . قاتارلىق نەرسىلەر بولاتـ-
تى. ئارىدىن 10 مىنۇت ئۆتە-ئۆتمەيلا مېنى قوغداپ كېلىۋاتقان
ھېلىقى كىچىك شۆبە ئەترەت تەرەپتىن كەلگەن چۇقان-سۇرەن
ئاۋازىنى ئاڭلايتتىم. . . بىرسى قارا ئارچا مېغىزىدىن ئىشلەنگەن
ھارىقىنى ئىزدىسە، بىرسى چىلىننى ئىزدەيتتى، يەنە بىرسى
سۇرلەنگەن كالا گۆشى كونسېرۋاسى بىلەن شاكىلاتنى سۇرۇشتۇ-
رەتتى. . . بۇ چاغدا، بىلال كۇلەتتى، قولىنى لەۋلىرى ئۈستىگە
قويۇپ:

— ئەپەندىم، تېز يەڭ، ئەتە مەن يەنە سىزگە تېخىمۇ كۆپ
نەرسىلەرنى ئەپكېلىپ بېرىمەن، — دەيتتى.

كىشىلەر بەلكىم مېنى كەچۇرۇۋېتەر. . . بولۇپمۇ ملادشى
لېيتېنانت گلانتۇس مۇشۇ ئابزاسنى ئوقۇغاندا مېنى كەچۇر-
گەي، مەن بىلالنى زادىلا توسمايتتىم. بۇ ھەرگىزمۇ مېنىڭ
بىلالنىڭ زېرەكلىكىنى ياخشى كۆرگەنلىكىمدىن ئەمەس، بەل-
كى، مېنىڭچە، ئۇنىڭغا ئوغرى-يالغانلىق قىلىشنىڭ ئىنتايىن
نومۇسسىزلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈشكە ئۇرۇنۇشنىڭ قىلچە
ئەھمىيىتى يوقلۇقىدىن ئىدى. ئۇ بەكمۇ ساددىلىق بىلەن "مەن

ئۆزۈمنىڭ خوجايىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ياخشىراق ياشىشى ئۈچۈن ئوغرىلىدىم" دەپ ئويلايتتى. باشقا ھەرقانداق نەرسىگە قىلچە كۆڭۈل بۆلمەيتتى. ئۇ ئۆزى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى خوجايىنى ئۈچۈن ئوغرىلىغانلىقتىن، ئۇ ئۆزىنىڭ قىلمۇاتقىنىنىڭ ھەممىسىنى ئورۇنلۇق دەپ قارايتتى. مەن ئۇنى تىللىشىم، ئۇنىڭغا تەنبىھ بېرىشىم، ئۇنى ئۇرۇشۇم مۇمكىن. . . لېكىن بىر سائەتتىن كېيىن، ئۇ يەنە مېنىڭ ئالدىمدا پەيدا بولاتتى-دە، بىر نەرسىنى قولۇمغا تۇتقۇزاتتى، يەنە كېلىپ بۇ نەرسە ماڭا چوقۇم بەك كېرەكلىك نەرسە بولۇپ چىقاتتى. مانا شۇ چاغدا، 20 مېتىر يىراقلىقتىكى كىشىلەر يەنە غوتۇلدىشىپ، قارغىشىپ شۇ نەرسىنى ئىزدەۋاتقان بولاتتى. ملادشى لېيتېنانت گلانتۇسنىڭ يۈك-تاقىسى بىلالنىڭ خەزىنىسى ئىدى، قارا ئارچا مېغىزى ھارىقى، سۈرلەنگەن كالا گۆشى كونسېرۋاسى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى شۇ يەردىن چىقاتتى. بىر كۈنى، بىلال ماڭا بىر كۈمۈش ياپراقچىسى ئەكىلىپ بەردى، مەن مۇشۇنداق بىرنەرسە تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن سەزگۈرلۈك دەرىجىسى ئىنتايىن يۇقىرى بولغان بىر ئەسۋاب ياساشنى ئويلىغانىدىم. ئۇ كۈمۈش ياپراقچىسىنى ئالدىمغا قويغان چاغدا سەل-پەل كۈلۈمسىرىدى.

—سەن بۇنى زادى قەيەردىن تېپىپ كەلدىڭ؟—دەپ سوردىدىم مەن بۇ ئىشتىن بەكمۇ ھەيران بولغان ھالدا.

—ملادشى لېيتېنانتنىڭ يېنىدىن! ئۇنىڭ يۈك-تاقىسى ئارىسىدا بىر كۈمۈش ئۈزۈك بار ئىكەن. مەن ئۇنى ئېلىپ ئوت ئىچىدە ئېرىتكەندىن كېيىن، بىر پارچە تاش بىلەن ئۇرۇپ ياپىلاق قىلدىم. . .

سۆيۈملۈك ملادشى لىيتىنانت گلانتۇس، مەن، سىزنىڭ بۇگۈنكى كۈندىمۇ ئاشۇ تامغا بېسىلغان كۈمۈش ئۈزۈكنى ئىزدەۋاتقانلىقىڭىزنى بىلىمەن، ئۇ سىزنىڭ ھەربىي مەكتەپتىكى تۇنجى مۇھەببىتىڭىزنىڭ يادىكارى، سىز بۇرۇن بۇ ئىشنى ماڭا سۆزلەپ بەرگەنىدىڭىز. كەچۈرۈڭ، مەن شۇ چاغدا كۈمۈش ياپراقچىغا بەك موھتاج ئىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىلال... ماڭا ئىشىنىڭكى، ئۇ ئالۋاستىنىڭ بالىسى ئىكەن.

بىز بۇرغىلاپ تەكشۈرۈش خىزمىتى بىلەن پايپېتەك بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىنىڭ تۇنجى كۈنى، بىلال بىر پەس قۇم دۆۋىسىنى بايقىدى. ئۇ سەھرايى كەبىردىكى نۇرغۇن قۇم بارخانلىرىغا ئوخشاش، يولدىكى كىچىككىنە بىر توساق ئىدى. ئۇ شامالىدىن كېيىن شەكىللەنگەن بىر قۇم دۆۋىسى بولۇپ، قىزلارنىڭ ئالتۇن چېچىغا ئوخشايتتى. بىز ئۇنىڭغا يېقىن جايدا قۇدۇق قېزىش سىنىقىنى باشلىدۇق. بىز ناھايىتى تېزلا قۇملۇق ئۈستىدە بىر قۇدۇق بۇرغىلاش جازىسىنى تىكلەپ، نوكەش بۇرغىنى يەر ئاستىغا كىرگۈزدۇق... بۇرغىلاپ 40 مېتىرغا يەتكۈزگەن چاغدا يەر ئاستى سۈيىنى بايقىدۇق. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆزۈم سىزغان خەرىتە ئۈستىگە قىزىل چەمبىرەك سىزىپ بەلگە قويدۇم. بۇ چاغدا، بىلال مېنىڭ يېنىمغا كەلدى ۋە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي، مېنى تارتىپ قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ بىر تېىىز ئويمانلىق ئالدىدا توختىدى ۋە قولى بىلەن بىر قۇم دۆۋىسىنى كۆرسەتتى، بۇ قارىماققا يايى شەكلىگە ئوخشايدىغان قۇم دۆۋىسى ئىدى.

—بىچارە ئادەملەر، —بىلال شۇنداق دەپ، بېشىنى تۆۋەن

سالدی.

مەن قۇم دۆۋىسىنىڭ ئالدىنى تەكشۈرۈپ، قۇم ئۈستىدىن رەڭگى ئۆچۈپ كەتكەن بىر قىسىم نەرسىلەرنى تاپتىم، بۇلارنىڭ ئىچىدە تۆگمىنىڭ بىر ئېگىرى، قامچىنىڭ دەستىسى ۋە يۇقىرى تېمپېراتۇرىدا قىزىپ، غەلىتە شەكىللەرگە كىرىپ قالغان بىر قىسىم تېرە پارچىلىرى بار ئىدى.

بىر قەبرىستانلىق!

بىر تەبىئىي قەبرىستانلىق.

مەن قولۇمنى گۈرجەك قىلىپ، ئېھتىيات بىلەن ئورا كولاشقا باشلىدىم. بوش قۇملار توختىماي سىيرىلىپ چۈشۈپ تۇراتتى، مەن ئاخىر بىر كىچىك ئورەكچە كولاپ، ھېلىقى نەرسىلەرنى كۆمۈپ قويدۇم. بىلال بىر چەتتە ئۇن-تىنسىز تۇراتتى، ئۇ ھاياجانلانمىدى، ئۆلگۈچىلەرنىڭ روھىدىن قورقۇۋاتامدۇ ياكى باشقىلارنىڭ ئۆلگەنلەرنىڭ تىنچلىقىنى بۇزۇۋەتكەنلىكىگە نارازى بولۇۋاتامدۇ، بۇنى بىلىپ يېتەلمىدىم. مېنىڭ قولۇم بىر پەرىجىگە تېگىپ كەتكەن چاغدا، ئۇ قىلۋىغا قاراپ، پىچىرلاپ سۈرە ئوقۇغۇنچە ئاللاغا ئىبادەت قىلىشقا باشلىدى.

مەن قۇملارنى يىغىشتۇرۇۋاتقان چاغدا، بىر تال بىلەزۈككە كۆزۈم چۈشتى. مەن تەئەججۈپلەنگەن ھالدا ئېگىشىپ ئۇنى يەردىن ئالدىم. بۇ ئاياللارنىڭ ناھايىتى نەپىس ئالتۇن بىلەزۈكى بولۇپ، ئۈستىدە 585 دېگەن مال نومۇرى بار ئىدى. ئۇ ھېلىمۇ پارقىراپ تۇراتتى، ئەمما شەكلى ئازراق ئۆزگەرگەنىدى. بۇ بىلەزۈك ئۈستىدە يەنە "K. B. بېرلىن" دېگەن خەتلەر ئويۇلغانىدى.

بېرلىن!

بۇ خەت گويا چاقماققا ئوخشاش پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى لەرزىگە سالدى.

ئەگەر بىلەزۈك بۇ يەرگە چۈشۈپ قالغان بولسا، ئۇنى سالغان قىزنىڭ ئۆزى قەيەردە؟ بېرلىن... ئۇ چوقۇم گېرماندىيىلىك... بىر نېمىس قىز... بىر قورقۇنچلۇق خىيال مېنى قامال قىلىۋالدى. مەن ئودھامدىكى ھېلىقى مېنى قۇتقۇزغان شەپقەتچىمنى يادىمغا ئالدىم. ئۇ تۈيۈقسىز فاتىخنىڭ ئۆيىدە يوقاپ كەتكەن، ئۇنىڭ نەگە ئېلىپ كېتىلگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ... ئۇ مەن بىلەن نېمىسچە پاراڭلاشقان. مانا ئەمدى بۇ يەردە—گېلىيە ئەتراپىدىكى قۇملۇقتا، مەن بېرلىندا ئىشلەنگەن بىلەزۈكنى تېپىۋالدىم...

—بىلال!—مەن قاتتىق ۋارقىرىدىم، —بېرىپ بارلىق ئەسكەرلەرنى بۇ يەرگە باشلاپ كەل! تېز بول! ھەممىسى گۈرجەك ئالغاچ كەلسۇن! ئۆلۈپ كەتكەن ناھايىتى قىممەتلىك بىر ئادەم بۇ قۇم دۆۋىسى ئاستىدا ياتىدۇ!

بالا مىدىرلاپمۇ قويمىدى. ئۇ ھاڭۋاققان ھالدا قۇم دۆۋىسىگە قاراپ تۇراتتى، كېيىن ماڭا قارىدى-ده سوردى:

—ئۇ ئاق تەنلىكمۇ؟

—ھەئە، چاپسان بول!

—ياق، ئاللا ئۇنى ئاللىقاچان جازالاپتۇ.

مەن داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدىم. بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى كېيىنچە چۈشەندىم، ئەمما، شۇ چاغدا، مەن بىلالنىڭ گەجگىسىدىن قامالىلاپ تۇتۇپ، ئۇنى ئالدىمغا تارتقانىدىم.

—ئۇ بىر ئاق تەنلىك ئايال! مەنمۇ ئاق تەنلىك. . .

—شۇنداق ئەپەندىم، سىزمۇ ئاق تەنلىك، لېكىن سىز بىزگە ياخشى مۇئامىلە قىلىسىز. . .

بۇ گەپ مېنى ھاڭ-تاڭ قالدۇردى. مەن ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىپتىمىشمەن. . . مېنىڭ قۇملۇققا كىرىشىم، ئۇ-لارنىڭ زېمىنىغا كىرىشىم، پۈتۈنلەي ياۋروپا كۆچمەنلىرىنىڭ باي بولۇشى ئۈچۈنغۇ. . .

مەن بىلالنى جازالىيالمايمەن. ئۇمۇ ماڭا يارەم قىلمايدۇ.

كېيىن، بۇ بىرنەچچە كىچىك قۇم دۆۋىچىلىرى گۈرجەك ۋە ۋاقىتلىق ياسالغان تىرنىلار بىلەن كولاپ ئېچىلدى.

بىز ھەممىنى كولاپ ئاچتۇق. بىز ۋەھىمىدىن تىترەپ كەتتۇق. . .

قۇم-بوران تۆگىلەرنى كۆمۈپ تاشلىغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ باشلىرى قۇملۇق يەرگە چوڭقۇر پېتىپ كەتكەنىدى.

تۆگىگە يانداش ياتقانلار ئۇزۇن پەرىجىگە ئورالغان ئەرەبلەر بولۇپ، ئۇ پەرىجىلەر ئۇلارنىڭ كېپەنلىكى بولۇپ قالغانىدى.

ئۇلار قۇم-بورانىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ تۇنجۇقۇپ ئۆلگەنىدى.

ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئايالار ئولتۇرىدىغان بىر تەختىراۋان بار ئىدى.

ئىشىنىمەنكى، مېنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى ھەرىكىتىم جەزمەن ئەسەبىي ئىدى. مەن بىردىنلا تەختىراۋانغا ئېتىلدىم-دە، پەردە-نى قايرىپ، قۇم-توپا بىلەن توشۇپ كەتكەن ئورۇندۇقنى كۆر-دۇم. تەختىراۋان قۇپ-قۇرۇق بولۇپ، جەسەتلەر ئارىسىدىمۇ

ئایال زاتی یوق ئىدى. بۇ چوڭ قەبرىدە پەقەت ئۇنىڭ جەستىلا كۆرۈنمەيتتى. قۇم-بوران ئېھتىمال ئۇنى ئۇچۇرغانچە سەھرايى كەبىرنىڭ باشقا بىر جايىغا ئاپىرىپ كۆمۈپ تاشلىغاندۇ.

ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس ئۇ جەسەتلەرنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن قەددىنى رۇسلىدى.

—ھەممىسى ناتونۇش كىشىلەر ئىكەن، —دېدى ئۇ جىددىي قىياپەتتە، —ئۇلار جەنۇبتىكى قۇملۇق ئېتەكلىرىدىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇلارنىڭ تۆش يانچۇقىدا بىر قارا چۈمبەل بىلەن بىر كىچىك خالتىدا چايان ۋە يىلان چېقىۋېلىشنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان يەرلىك تالقان دورا بار ئىكەن. بىزنىڭ بۇ ئەتراپتا ھېچقانداق زەھەرلىك يىلان يوق دېيەرلىك، ئاندا-ساندا بىرقانچە زەھەرلىك قۇملۇق ئۆمۈچۈكى ئۇچراپ قالىدۇ، خالاس. ئۇلار جەزمەن جەنۇبتىن كەلگەنلەر...

—ئۇنداقتا، ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىز قانداق قىلىپ ئودھامدىن بۇ ناتونۇش كىشىلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغاندۇ؟

گلانتۇس مۇرىسىنى چېقىرىپ قويۇپ، بىلەزۈكنى قولىغا ئالدى. ئۇ بىر پەس سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن يەنە ماڭا قايتۇرۇپ بەردى.

—سىز ئۇنىڭ ھېلىقى قىز ئىكەنلىكىنى قانداق بىلىسىز؟ ئېھتىمال بۇ نەرسىنى بۇ ھارامزادە ئوغرىلىغاندۇ، ئاندىن ئۇنى بۇ تەختىراۋانغا ئولتۇرغان، ھازىر ئۇن-تىنسىز غايىب بولغان ھېلىقى ئايالغا سوۋغا قىلغاندۇر. مېنىڭچە، ئودھامدىكى ھېلىقى قىزنىڭ بىرنەچچە كۈن ئىچىدە جەنۇبتىن 500 نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جايدا پەيدا بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ناۋادا

ئۇ «مىڭ بىر كېچە» دىكى مىڭ ئىككىنچى قىز بولۇپ قالسا ئاندىن. . .

ئۇنىڭ قاقاقلاپ كۈلگەن كۈلكىسىدىن مەن تولىمۇ خاپا بولدۇم. مەن بۇرۇلۇپ بۇرغا قۇدۇقۇم قېشىغا باردىم-دە، جەسەتلەرنى يېڭىۋاشتىن كۆمۈۋېتىش ئىشىنى ئەسكەرلەرگە قالدۇردۇم. ئۆلۈك تۆگىلەرنى بولسا تاپقۇش، ئاسىيا بۆرىسى ۋە ھەممىنى قۇرۇتۇپ تاشلايدىغان قۇياشقا تاپشۇردۇم.

لېكىن، ھېلىقى قىز مۇشۇ ئەتراپتا دېگەن خىيال زادىلا كاللامدىن كەتمىدى. ھەتتا 3-نومۇرلۇق قورغانغا يېڭىۋاشتىن قايتىپ كەلگەن بۇگۇنكى كۈندە كاپىتان پۇروشېنى مازاق قىلىسىمۇ، مەن يەنىلا بۇ نۇقتىغا ئىشىنىۋەردىم. ئۆلگۈدەك مەسخىرە قىلىنغان بولساممۇ، ئاخىرقى ھېسابتا يەنىلا ئۆز كۆز قارىشىمنى توغرا دەپ ھېسابلىدىم.

قانداق قىلىشىم كېرەك؟ پاسكىنا قورغان ئىچىدە ئولتۇرۇپ يېڭىدىن خەرىتە سىزاتتىم. . . پۇتۇن ئەزايىمدىن تەر قۇيۇلۇپ تۇراتتى، ھاراقنى ھەدەپ ئىچىۋاتىمەن، زېرىكىشلىك ئىچىدە ۋاقتىم ھارام ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ.

شۇتاپتا تىنچلىنىشىم ئۈچۈن ئۈچ سائەت ۋاقىت كېتەتتى.

شۇ ۋاقىتتا، ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس قېشىمغا كېلىپ، ئۇن-تىنسىز ھالدا بىر باغاقچە بەردى. سالام خەت قەغىزىدىن يىرتىۋېلىنغان ئالىقانچىلىك بۇ قەغەز قۇياش تەپتىدە سارغىيىپ كەتكەن بولۇپ، ئۈستىگە بىرنەچچە قۇر خەت يېزىلغانىدى. خەت مەن ئۈچۈن ئېغىر زەربە بولدى، بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن ئاندىن ئەسلىگە كېلەلىدىم.

خەت قەغەزگە قېرىنداش قەلەم بىلەن نېمىس تىلىدا رەتلىك هەم ئوچۇق قىلىپ مۇنداق دەپ يېزىلغانىدى:

”سىز بىلەن دىدارلىشىشتىن ئۈمىد قالمىدى، پاۋىل. . . بىز يول ئۈستىدە تۆت كۈن پايپېتەك بولدۇق. . . كەينافىنىك. . . ئېيى. . .تىشىچە، ئەتە. . . ناۋادا مەن ئۆلۈپ قالسام، مېنىك سىزگە بەرگەنلىرىمنى يادىڭىزغا ئالارسىز. . . مەن ئۈچۈن ئۈ-نى ئىزلەك، ئۈنداقتا قۇم-باياۋاننى چۈشەنگەن بولىسىز، مەن بىلىمەن، ئۇ هايات. . . شۇنچىلىك ئۈسساپ كەتتىمكى. . .“

مەن ئۈزۈلۈپ قالغان جۈملىگە تۆت كۆز بىلەن قاراۋاتا-تىم، قولۇم تىترەۋاتاتتى. يېنىمدا ئۆرە تۇرغان گلانتۇس بىر قولىنى مۇرەمگە قويدى.

—سىزنىك توغرا چىقتى، دوكتور، —دېدى ئۇ پەس ئاۋاز-دا، —هەقىقەتەن ئاشۇ قىز. ئۇ بىزنىك مۇشۇ رايوندا بولسىلا، ئۇنى تاپالايمىز. . . ئەگەر ئۇ قۇملۇقتا خېيىم-خەتەردىن ئامان قالغان بولسىلا، ئانچە يىراقلاپ كەتمەسلىكى مۇمكىن. . .

مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ قويدۇم. شۇتاپتا هەسرەت چېكد-ۋاتاتتىم. . . هەي توۋا، نېمە دېگەنلىكىم ۋە نېمىلەرنى قىلغانلى-قىم ئېسىمدە قالمىدى، بىرنەچچە سائەت ئىچىدە زادى نېمە ئىشلارنىك يۈز بەرگەنلىكىنىمۇ بىلمىدىم. . . بىز ئۇ قىزنى قۇملۇقتىكى مەلۇم جايدىن تاپالايمىز. . .

ئۇنىك بەك يىراقلاپ كېتىشى ناتايىن. . . گلانتۇسنىك

ئېيتقانلىرى ناھايىتى توغرا. . . بەرھەق دۇرۇس. . .
بۇ قۇملۇق دېگەن نېمىگە نەقەدەر ئۆچ مەن-ھە!

قارا تۇگۇن چوققىسى سەھرايى كەبىر قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدكى بىر چوڭ تاغنىڭ ئاساسلىق چوققىسى بولۇپ، بۇ تاغ ھوججال تاغلىق رايونىنى شەكللەندۇرگەنىدى. 2070 مېتىر ئېگىزلىكتىكى تاغ چوققىسى كۆككە بوي سوزۇپ چوقچايغان بولۇپ، تۆت ئەتراپىدا بىرنەچچە پارچە ئاق بۇلۇت چوققىدىكى قىيا تاشلارغا سوقۇلۇپ پارچىلىنىپ كەتكەندەك لەيلەپ يۈرەتتى. ھوججال تاغلىق رايونى مانا مۇشۇنداق تەبىئىيلىكى، خىلۋەتلىكى، جىمجىتلىقى ۋە تاقىر ھاڭ، قىيالىرى بىلەن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ، ئۇ غايەت زور تەبىئي ئابىدىگە تەۋە يەر. پەقەت ئاز ساندىكى بىر قانچە ئاق تەنلىك نۇرغۇن چوڭقۇر تاغ جىلغىلىرىنى كېسىپ ئۆتۈپ، بۇ يەردىكى قۇرۇپ كەتكەن دەريا قىنىنى تونۇغانىدى، بۇ قۇرۇق دەريالار رېيىن دەرياسىدىنمۇ كەڭ ئىدى. مىسسىپى دەرياسى كاتتا ئەزىم دەريا، شۇنداقتىمۇ تەيىلخاد قۇرۇق جىلغىسى ھەيۋەتلىكتە كىشىنى ئۇنىڭدىن بەكرەك ھەيرەتتە قالدۇراتتى، قۇرغاق دەريا، كېلكاي تاغ تىزمىسىدىن باشلىنىپ ئۇدا دېڭىز يۈزىدىن 1933 مېتىر ئېگىزلىكتىكى خاسئاباد تېغىدىكى بىر قۇرۇق دەريا قىنىغىچە سوزۇلۇپ باراتتى. ئىككى قىرغاقتىكى يېرىق قىيالار نەچچە يۈز مېتىر ئېگىزلىكتە بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسى چوڭقۇر كەتكەن ھاڭ ۋە تىك قىيالار ئىدى. بۇ يەردە نە بىرەر تۇپ دەل-دەرەخ، نە بىرەر

تال چاتقال، نه بىرەر تال گۈل-گىياھ يوق. پەقەت قىيا تاشلار، قۇياش ۋە ئۇلۇغ تەبىئەتنىڭ سۈكۈناتىلا بار. تاپقۇشنىڭ چىرىا-داشلىرىدىن باشقا سادا ئاڭلانمايدۇ، ھالبۇكى تاپقۇشلارنىڭ يا-شاشتا تايىنىدىغان يەم-ئوزۇقلۇقى ئانچە كۆپ بولمىغان ھايۋان-لارنىڭ تاپ سۆڭىكى ئىدى.

سۈكۈناتقا چۆمگەن تاغ تىزمىسىدىكى بۇ ھالاكەت جىلغىسى-دا، قارا تۈگۈن چوققىسىنىڭ باغرىدىكى قۇرۇق دەريا يېنىدا، قىيا تاش ئۈستىدە قېزىپ ياسالغان بىر ئۆي بار ئىدى.

ياپىلاق ھەم پاكار كەلگەن بۇ ئىمارەتنىڭ تۆت ئەتراپى ناھايىتى قېلىن قىيا تاش بولۇپ، بەئەينى بۇ يەرنىڭ تاغلىرىدەك قاراڭغۇ ئىدى، ئۆيدە نە ھاياتلىقتىن ئەسەر، نە تۈڭلۈك يوق ئىدى. قىيا تامنىڭ ئالدىدا ئادەمزاتى كۆرۈنمەيتتى، كىشىلەر ئېھتىمال بۇ ئۆي ئەمەس، پەقەت ئۆزگىچە شەكىلدىكى قىيا تاش، قۇرغاق جىلغىدىكى كۆزگە چېلىقىدىغان نەرسە، ئۇ تەبە-ئەتنىڭ مەنىسىز، كىشىنى قىلچە كۈلدۈرەلمەيدىغان چاقچىقى دەپ پەرەز قىلىشى مۇمكىن ئىدى.

ئەمما، ئۇ بىر راست ئۆي ئىدى، قاپقاراڭغۇ كېچىلەردە، ئاجىز نۇر تالالىرى بەزىدە بۇ يەردىن قۇرۇپ كەتكەن دەريا قىنىغا تۆكۈلەتتى ھەمدە تاقىرباش تىك يارنى يورۇتاتتى. نا-گان-ناگاندا كىشىلەر بۇ خىلۋەت جايدا ئىنسان كۆلەڭگىسىنى چېلىقتۇرالايتتى... ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەرلەر بولۇپ، قارا رەڭلىك ئۇزۇن پەرىجە كىيىۋېلىشقان، بېشىغا چېكىسىنى باسۇ-رۇپ چاسا ياغلىق چىگىۋېلىشقانىدى؛ ئۇلارنىڭ كۈل رەڭ چىرا-يىدىن بەئەينى ئەتراپىدىكى قىيا تاشلاردەك ئىسسىق-سوغۇقنى

بېشىدىن كەچۈرگەنلىكى چىقىپ تۇراتتى.

شۇ كۈنى كەچلىكى، بۇ ئۆينىڭ ئىچىدىكى ئادەتتە بوش تۇرىدىغان بىر ئېغىزلىق ئۆيگە سېلىنغان ئادەتتىكىچە بورا ئۈستىدە ئېگىز بويلۇق، تەمبەل بىر ئەرەب ئولتۇرغان بولۇپ، ئالدىغا بىر جىن چىراغ قويۇلغانىدى. يىپەك يېپىنچىنى پۈرلەش پېتىلا يېپىنىۋالغان بولۇپ، ئاق ياغلىق ئاستىدىكى تەمكىنلىك چىقىپ تۇرىدىغان بىر جۈپ كۆزى روبىرو ئولتۇرۇپ گەپ-سۆز-سىز تاماكا چېكىشىۋاتقان بىرقانچە ئەرگە تىكىلگەنىدى.

ئۇ ھېچقانداق بىر ياۋروپالىق كۆرۈپ باقمىغان، ئەمما ناھايىتى تونۇش بىر جۈپ زەڭگەر كۆز ئىدى. بۇ كۆز ياۋروپا-لىقلار ھۆكۈمرانلىق قىلغان يىللاردا ئەپسانىۋى تۈس ئالغانىدى.

سەئىد مۇھەممەد بىننى شاكىر تاماكىنى بىر كۈمۈش تەخ-سىنىڭ ئۈستىگە قويغاندىن كېيىن كەڭ پېشانىسىنى سىلاپ قويدى. ئومما بىننى بىلقاسىم ئۆينىڭ بۇلۇڭىدا تۇگۈلۈۋالغان بولۇپ، يالىڭاچ مۈرىسى قان سىڭىپ كەتكەن داكا بىلەن تېڭىل-غانىدى؛ بابادۇر مۇھەممەد بىننى رامدان بىلەن ھامىد جىبران دوكتور چىراغ نۇرىنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشۇۋاتاتتى. سەئىد ئۆيـ-گە بىرقۇر كۆز يۈگۈرتتى-دە، بېشىنى چايقاپ قويدى.

—بىرەر ئېغىز گېپىڭلارمۇ يوقمۇ؟—دەپ سورىدى ئۇ يېـ-قىملىق، تەمكىن ئاھاڭدا. ئۇنىڭ بۇ خىل ئاھاڭى قۇلاققا مۇشت ئۇرغاندەك ئاڭلىنىدىغان ئەرەب تىلىغا لاتاپەتلىك، يېقىملىق تۈس بېغىشلىدى.

بابادۇر ئاستاغىنە باش لىڭشىتىپ قويدى.

—بىز يەنە نېمە دېيەلەيتتۇق، سەئىد؟ بىز ئۈچۈن ئېيتقاد-

دا، شۇپت دوكتور ئاللىقاچان تۈگەشتى. . .

—ئەجەبا، بىزنىڭ دۆلىتىمىزمۇ شۇنىڭغا ئەگىشىپلا تۈگىشەتتىمۇ؟—سەئىد مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى، ئۇنىڭ ئاۋۋالقىدەكلا سىپايە ئېيتىلغان گېپىدىن قىلچە هاياجانلىنىش چىقمىسىمۇ، ئەمما غۇۋۋا هەم سۆرۈن ئۆينى بىر ئالدى.

—بىز ئۇنى قايتا قولغا چۈشۈرىمىز،—دېدى ئومما مۇشتۇمىنى بەدىنىگە تىرەپ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ،—مېنىڭ رازۋېدكىچىكلىرىم ئۇچ هەپتىدىن بۇيان ئۇنى ئۇدا ئىزدەۋاتىدۇ.

—ئۇلارنىڭ كۆزى جەزمەن كور بولۇپ قاپتۇ، ئومما،—دېدى سەئىد كۈلۈمسىرىگىنىچە، ئومما چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى،—شۇپت دوكتورنىڭ ئۇچىنچى نومۇرلۇق قورغاندا تۇرۇۋاتقىنىغا ئىككى هەپتە بولدى! ئۇ ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس بىلەن بىللە قۇملۇقتا يېڭى سۇ مەنبەسى ئىزلەۋاتىدۇ! ئۇ جىن چاپلىشۋالغاندەك ئىشلەۋاتىدۇ، مۇشۇنداق ئىشلەۋەرسە ئۇچ يىلدىن كېيىن قۇملۇقتىن ئەسەرمۇ قالمايدۇ! ئۇ قازماقچى بولغان بۇلاق ئاللىقاچان ئاتمىشقا يەتتى!

—ئاتمىش بۇلاقنىڭ هەممىسى گېردىئا ۋە گېلىيەدىمىكەن؟ بۇ مۇمكىن ئەمەسقۇ دەيمەن؟—جىبران دوكتور قوينىدىن بىر پارچە خەرىتىنى چىقاردى هەمدە توم كۆتمەك بارماقلىرى بىلەن شىرىقلاپ تۇرغان قەغەزنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى،—بىز بەلگە قويغان بۇ ئىككى رايوندىكى بۇلاق ئاران 34 ئىكەن. مۇشۇ بۇلاقلارغا تايانساقمۇ دۆلىتىمىز روناق تاپىدۇ. بۇلاقتىن ئاتمىشى بولسىزە. . . گۈل-گۈلىستانلىقنىڭ ئۆزى بولىدۇ-دە!

—شۇبت هامىلىنىڭ ئالىملىرىدىن كۆپ قابىل، —سەئىد شۇنداق دېگەچ بېشى چۇشۇپ كەتكەن جىبران دوكتورغا قارىدى، —ئۇ ھەممىمىزنى بېسىپ چۇشىدۇ! ئاغىنىلەر، بىز شۇنى ئېنىق بىلىشىمىز كېرەككى، سەھرايى كەبىرنىڭ سۇغىرىلىشىغا ئەگىشىپ، بىزنىڭ ئافرىقىنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن قىلغان كۈ-رەشلىرىمىز ئۈزۈل-كېسىل مەغلۇب بولىدۇ! قۇملۇق ياۋروپا-لىقلارنى بېقىش مەركىزىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. سىلەر بۇنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلىسىلەر! شۇنىڭ ئۈچۈن بىز قانداق قىلىشىمىز كېرەك؟

بابادور چېكىپ تەمىدىن كەتكەن تاماكىسىنى تاشلىۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆي ئىچىدە ئەنسىزلىك بىلەن ئۇيان-بۇيان مېڭىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ بەھەيۋەت گەۋدىسىنىڭ كۆلەڭگىسى تامغا چۇشۇپ تۇراتتى.

—بىز شۇبت دوكتورنى جەزمەن جايلىۋېتىشىمىز كېرەك!

—دېدى ئۇ ئوممىغا قاراپ، —مېنىڭ ئىزچىل تەشەببۇس قىلىۋاتقىنىم شۇكى، پەقەت ئۆلۈك ئادەملا زۇۋاندىن قالىدۇ!

—ئەمما بىز ئۇنىڭدىن گەپ ئېلىشقا موھتاج، —دېدى سەئىد جىبراننىڭ ئالدىدىكى خەرىتىگە قاراپ. ئۇ كەينىدىنلا خەرىتىنى قوش قوللاپ ئېچىپ، ئويغا پاتتى، —ناۋادا ئۇ زۇۋاندىن قالسا، بىز پەقەت ئۆز ئالىملىرىمىزنىڭ پىلانىغىلا تايىنىشقا مەجبۇر بولىمىز. لېكىن ئۇ پىلانلار ئانچە ئىنچىكە ئەمەس، مۇپەسسەلمۇ ئەمەس. ھوججال ئەڭ ئاۋات رايون بولۇشى كېرەك ئىدى، ھالبۇكى ئۆزىمىزنىڭ بىرەر پىلانىمۇ بولمىسا. . .

جىبران چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

— ئۇ بىزنىڭ ئىقتىدارسىزلىقىمىزدىن بولدى!

— ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ ئىقتىدارسىزلىقىڭلاردىن بولدى! سەئىد قولىنى بىرلا شىلتىۋىدى، جىبران زەردىسى قاينىغان ھالدا ئاغزىنى ئېتىۋالدى، — شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ جەزمەن ئېغىز ئېچىشى، بىز ئۈچۈن سۆز قىلىشى كېرەك. . .

— ئۇ مەڭگۈ ئۇنداق قىلمايدۇ! — ئومما بۇلۇڭدىن چىقىپ كەلدى، قان سىڭىپ كەتكەن داكا ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە توسالغۇ بولۇۋاتاتتى. ئۇ قەددىنى رۇسلاپ، ئوڭ بىلىكى بىلەن تامنى تىرىۋالدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ چىرايى پۈرۈشۈپ كەتكەنىدى، — شۋېت دوكتور ئۆلۈپ كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ لايىھىسىنى ھەرگىز بىزگە تاپشۇرمايدۇ!

— ئۆزىغۇ. . . بەلكىم شۇنداق قىلار! — دېدى سەئىد گۇمانىي نەزەر بىلەن ئوممىغا قاراپ، — ئەمما، ئۇ سىڭلىسىنى دەپ تاپشۇرۇپ قالامدۇ-قانداق؟ . . .

بابادۇر مېڭىشتىن توختاپ، خۇددى بىرنەرسىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈدىغاندەك غۇلىچىنى كېرىپ، پەس ئاۋازدا سورىدى.

— ئۇنىڭ بىر سىڭلىسى بارمىكەن؟

— شۇنداق، قىز دەل بىزنىڭ ئافرىقىدا. قىز ئەسلى ئاكىسىنى ئىزلەپ تاپماقچى بولغان، ئەمما ئۆمەر بىننى سۇلايمانغا يولۇقۇپ قالغان. ئۇ قىزنى ئودھامدىكى فاتىخقا سېتىپ بەرگەن، فاتىخ قىزنى يەنە سېتىۋەتمەكچى بولغان، لېكىن بىر قېتىملىق قۇم-بوران ئۇنىڭ تۆگە كارۋىنىنى يالماپ يۇتۇۋەتكەن. پەقەت قىزلا ئۆلۈمدىن ئامان-ئېسەن قېلىپ، كەيناق سايىت دېگەن بەربەر تەرىپىدىن ئۇسساپ ئۆلۈم گىردابىغا بېرىپ

قالغاندا قۇتقۇزۇپ ئېلىپ كېتىلگەن. قىز ھازىر راگۇئېت ئەت-راپىدىكى كەينافىنىڭ ئۆيىدە.

جىبران لېۋىنى پۇرۇشتۇرۇپ، بېشىنى سىڭايان قىلىپ سەئىدكەقارىدى.

—سىز قىزنى بۇلاپ كەلمەكچىمۇ، سەئىد مۇھەممەد؟

—شۇنداق.

—شۇ ئارقىلىق شۇېت دوكتورنى قىستىماقچىمۇ سىز؟

—شۇنداق.

—بۇ رەزىل قىلمىش.

سەئىد كۆزىنى يۇمۇۋالدى. ئۇ جىبرائىنىڭ كۆزىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، تامغا يۆلىنىۋالدى.

—بىز مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا! تۇرغاندىكىن، غەلىبە قازىنىشتىكى بارلىق ۋاستىلىرىمىزمۇ رەزىل بولىدۇ، ئەلۋەت-تە! بىز پەقەت ياكى ئۇنداق ياكى مۇنداق چارە قوللىنىدىغانلى-قىمىزنى چۈشىنىشىمىز كېرەك! ناۋادا بىز مۇشۇنداق چارە قوللانساق، غەلىبە قىلىمىز. ئەگەر بۇنداق قىلمىساق. . . بۇنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا زادى پېتىنالمايۋاتىمەن، ئاغىنىلەر. ئۇ قىز-نىڭ شۇېت دوكتورنى بىز ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا مەجبۇرلاش-تىكى كۈچلۈك قورال ئىكەنلىكىنى بىلىشىمىز كېرەك!

—ئەگەر ئۇ يەتىلا ئۇنىمىسچۇ؟—سوئال قويغىنى ئوممىا ئىدى. سەئىد بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىككى قولىنى كۆتۈردى:

—دوستلار، سىلەر نېمە ئۈچۈن دائىم مۆلچەرلىگىلى بول-مايدىغان ئىشلار ئۈستىدىلا باش قاتۇرىسىلەر؟ ھازىر بىز ئۇ قىزنى ئىمكان بار تېزرەك تۇتۇپ بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىشىمىز

كېرەك!

جىبران ھاياجانلىنىپ چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ئۇنىڭ چىرايى قىزىرىپ جىگەر رەڭگە كىرىپ قالدى.

—مەن قاتناشمايمەن!—دېدى ئۇ ۋارقىراپ،—مەن دېگەن ئالىم... مەن رەزىل ۋاستە بىلەن ئەمەس، بەلكى مەنىۋى قورالغا تايىنىپ كۈرەش قىلىمەن! مەن بۇخىل ۋاستىلەردىن ئۆزۈمنى تارتىمەن! دەرھال ھامىلغا قايتىپ، مارابۇتقا دوكلات قىلىمەن...

—ھامىد جىبران، سەن ھەقىقەتەنمۇ توخۇ يۈرەك بىر نېمىكەنسەن،—سەئىد ئەزمىلىك بىلەن ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تەپتى،—ئەمما، مەن سېنى ھەرگىز ئەيىبلىمەيمەن...

جىبران بۇ زەڭگەر كۆز ئەرەبكە سوغۇق نەزەردە قارىدى.

—سەن مېنى توخۇ يۈرەك دېسەڭ دەۋەر، سەئىد. ئەمما سېنىڭ ئۇ ۋاستىلىرىڭنىڭمۇ ۋاقتى ئۆتتى. زۇلۇم مۇقەررەر قارشىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ... ئاق تەنلىكلەر قورال ۋە ئادەم كۈچى جەھەتتە بىزدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ! بىزنىڭ 300 يىل ئاۋۋالقىدەك ئۇنداق ئەركىنلىك-ھۆرلۈككە ئېرىشىشىمىزگە ئەسلا پۇرسەت يوق! بىز ياۋروپالىقلارنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئەركىنلىككە ئېرىشىش ئۈچۈن مۇرەسسە قىلىشىمىز كېرەك... بۇ ئازابلىق، ئەمما ئۆزگەرتىشكە بولمايدىغان ئەمەلىيەت. كەلگۈسىدىكى سىياسەت مىللەتچىلىك سىياستى بولماستىن، بەلكى پۈتكۈل دۇنيادىكى ھەرقايسى مىللەتلەر ئۆزئارا دوستانە ئۆتىدىغان ۋە ئارتۇقچىلىقنى قوبۇل قىلىپ، يىتەرسىزلىكنى تۈگىتىدىغان سىياسەت بولىدۇ!

—خۇداغۇ جاجاڭنى بېرەر، —دېدى سەئىد جىبراننىڭ سۆ-
زى ئاياغلاشقاندىن كېيىن قاپىقىنى تۇرگەن ھالدا.

—بۇ نۇقتىنى خۇدامۇ چۈشىنىدۇ، دۇنياغا تىنچلىقنى ھۆ-
كۈمران قىلىش ئۈنىڭ ئارزۇسى. مارابۇت بەزىلەرنىڭ خۇداغا
ئېتىقاد قىلماسلىقىغا قاراپلا ئۇنى تىللاپ-قارغاپ كەتمەيدۇ. ئاق
تەنلىكلەرنىڭمۇ ئۆز خۇداسى بار، گەرچە ساختا بولسىمۇ. . .
ئىشقىلىپ ئۇلارنىڭمۇ بىر خۇداسى بار-دە! شۇنىڭلىق بىلەنلا
تىنچلىق مەيدانغا كەلمەي قالامدىكەن؟ سېنىڭ قىلماقچى بولۇ-
ۋاتقىنىڭ ۋەھشىيانە ئىش، سەئىد. سەن بىر ئادەمنى قىستاش
ئۈچۈن، ئۈنىڭ سىڭلىسىنى تۇتقۇن قىلماقچى بولۇۋاتە-
سەن. . . بۇ رەزىللىك ھەم ۋەھشىيلىك! —ئۇ شۇنداق دەپ بو-
لۇپلا ئىشىككە قاراپ ماڭدى ۋە يەنە بۇرۇلۇپ ئۆيدىكى باشقىلارغا
بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ئۇلار ئۇن-تىنسىز ئۇنىڭغا
قاراپ تۇراتتى، —مەن ئۇ قىزنى ئاگاھلاندۇرىمەن، —دېدى ئۇ
كەسكىنلىك بىلەن، —مەن بۇ ئىشنى مارابۇتنىڭ نامىدا قىلە-
مەن. مارابۇت سېنىڭ باش ئېگىشىڭنى تەلەپ قىلىدۇ، سەئىد.
ئانلا سىلەرنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي!

جىبران غېرىبانە تاش ئۆيدىن ئايرىلىپ، سوغۇق تۇن قا-
راڭغۇلۇقىغا چىقتى، ئۇ سوغۇق ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلدى-دە،
پەرىجىسىگە ئوبدان ئورىنىپ، ئېغىر قەدەملەر بىلەن تاغقا چىقە-
دىغان بىر چىغىر يولغا قەدەم تاشلىدى. بۇ چىغىر يول قىيا
تاشلارنى ئايلىنىپ يۇقىرى ئۆرلەپ، ئادەم تۇرىدىغان غايەت زور
بىر ئۆڭكۈرگە تۇتىشاتتى.

ئۇ يەنە بۇرۇلۇپ تاغ جىلغىسىغا كۆز تاشلىدى ھەمدە تۆۋەن-

ىدىكى ھېلىقى ئۆينى كۆردى. ئاجىز چىراغ نۇرى قىيا تام يېرىقلىرىدىن پىلىلداپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تاغ تىزمىسى ئاسمىنىدىكى ئاينى قارا بۇلۇت توسۇۋالغانىدى، بۇلۇت پارچىلىرى شىمالغا قاراپ سۈرۈلۈۋاتقان بولۇپ، يۇلتۇزلار تولىمۇ خىرە ئىدى.

جىبران خىيال سۈرگەن پېتى ئالغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

ئۇ ھامىلغا يېتىپ بارالمىدى، مارابۇتقا ئەھۋالنى دوكلاتمۇ قىلالمىدى. ھوججال تاغ تىزمىلىرى، يەنە چوڭقۇر قۇرغاق جىرا، قوپال قىيا تاشلار ۋە تۇتۇق ئاسمان بىردەك سۈكۈناتقا چۆمگەنىدى.

ھېچكىم ئۇنى قايتا كۆرەلمىدى.

ئومما كۆرمىدى، بابادۇرمۇ كۆرمىدى.

مارابۇت، جىبراننى سورىغان ۋاقتىدا، سەئىد ئۈنچىقماي تۇرۇۋالدى.

ئۇنىڭ بىر جۈپ زەڭگەر كۆزىدىن سىرلىق، سۈرلۈك ۋە ۋەھشىيانە نۇر چاقناپ تۇراتتى.

بۇ قۇملۇقتىكى تەڭدىشى يوق زەڭگەر كۆز ئىدى...

بۇ كۈنى كېچىسى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايدىغان بىر ئىش يۈز بەردى. كەيناف سايىتنىڭ راگۇئېتنىڭ يېقىن ئەتراپىدىكى تار ھەم ئۇزۇن ئۆيىدە، ئېگىز كەلگەن قومۇش قاشانىڭ، ياغاچ-تاش دۆۋىسىنىڭ، قوناق دۆۋىسىنىڭ ھەمدە سامان قويىدىغان كەپىنىڭ كەينىدىكى رېمونت قىلىنمىغان تەك-

شى ئۆگزىلەرنىڭ ئاستىدىكى قاشالىق چوڭ بىر ئۆيدە ھېرد شۇېت تۇرۇۋاتاتتى. يەتتە كۈنلۈك سەپەردىن كېيىن ئاخىر ئۇ بۇ ئۆيگە سۈلانغانىدى؛ ئۇ پەقەت بىر قېرى مالاينىڭ ھەمراھلىقىدىلا ئاندىن ئۆيدىن چىقىپ، تۆت ئەتراپى تام بىلەن قورشالغان قورۇدا ھاۋا يېيىشكە رۇخسەت قىلىناتتى.

قىز بۇ ئۆيگە كەلگەن كۈنىدىن تارتىپلا كەينىگە سايىتنى قايتا كۆرمىدى. كەينىگە سايىت قىز بىلەن پاراڭلاشمىدى ھەم ئۇنىڭغا نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە سولاپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى يېقىن ئەتراپتا تۇرىدىغان راگۇئېتتىكى ياۋروپالىقلارنىڭ قېشىغا بېرىشقا قويمىدى. بۇ خىل بىلىپ بولمايدىغان تەقدىر ئۇنىڭ نېرۋىسىنى كاردىن چىقاردى، ئۇ فاتىخنىڭ ئۆيىدىكىدەكلا رېشاتكىلىق دېرىزىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، سىرتتىكى قۇياشقا ۋە گۈل-گىياھلار بىلەن قاپلانغان ھويلىغا ھاڭۋاققىنىچە قارايتتى، بوبو ئۇنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ كۆز يېشى قىلاتتى.

ھېرد ئۆزىنى سېتىۋېتىلگەن ئەتىۋارلىق ھايۋاندەك ھېس قىلدى، قىز قېچىپ چىقىۋىدى، باشقىلار يەنە تۇتۇۋېلىپ ئالتۇن قەپەسكە سولاپ قويدى. ئۇ پەقەت ئىگىلىۋالغۇچىلارنىڭ خۇشالىلىقى ئۈچۈن ياشاۋاتاتتى، تاماشا قىلغۇچىلارنىڭ پەيزى قىلىشى ئۈچۈن ئازابقا چىداۋاتاتتى.

ھېلىقى قېرى مالاي، قىز سورىغان سوئاللارغا زادىلا جاۋاب بەرمەيتتى. بۇ دېھقان مېيىپ بولۇپ، ئوڭ پۇتى ناكا بولغانلىقتىن دائىم كەينىگە قاڭتىيىپ دىڭگوسلاپ ماڭاتتى. فرانسۇز تىلىنى بىلىدىغاندەك تۇراتتى، چۈنكى قىز ئۇنىڭ باغنىڭ قو-

مۇش قاشاسىنىڭ سىرتىدا بىر پىرىۋوتكا بىلەن فرانسۇز تىلىدا سۆزلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالغانىدى. ئەمما ئۇ ھەر قېتىم قىزنىڭ ئالدىغا كەلسىلا گاس-گاچا بولۇۋېلىپ، ئىشلىرىنى ئۇن-تىنسىز ھالدا تېز ھەم تۇجۇپىلەپ قىلاتتى.

قىز يەنە قەددى-قامەتلىك، ناخشىنى ناھايىتى ساز ئېيتىدىغان نېگىرنى كۆردى. بىر كۈنى ئەتىگىنى ئۇ قورۇدا ئوتۇن كەسلەۋاتقاندا، قىز دېرىزىدىكى رېشاتكىلار ئارىسىدىن قولىنى پۇلاڭلىتىپ، ئۇنىڭ يېقىن كېلىشىگە ئىشارە قىلدى، ئەمما ئۇ كەلمىدى، قىزغا باش لىڭشىتىپ سالام بەردى ھەمدە يوغان ئېغىزىنى كالچايتىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى.

ھېلىقى مويسىپىت دېھقان ئۇنىڭغا يەنە يېمەكلىك ئەكىلىپ بېرەتتى، يېمەكلىكلەر بىرخىللا بولسىمۇ، ئاز ئەمەس ئىدى، قىزغا يەنە نۇرغۇن مېۋە-چېۋە بېرىلەتتى، بۇلارنىڭ بىر قىسمىنى بوبوغا يېگۈزەتتى. ئىچىملىكلەردىن سۇ بېرىلەتتى، بەزى ۋاقىتتا لېمون سۈيىمۇ بېرىلەتتى، لېمون سۈيىنى چەينەككە قۇيۇپ دېرىزىدىن سۇنۇپ بېرەتتى. قىز بوۋايدىن ئوقۇيدىغان ھەرسە ئەكىلىپ بېرىشنى ئۆتۈنگەن ۋاقتىدا، ئۇ تازا ئاڭقىرالمىدى، ئەمما ئىككىنچى كۈنى ئەتىگىنى يېمەكلىك قويۇلغان ياغاچ پەتنۇسىنىڭ ئۈستىگە بىر پارچە گېزىت قويۇغلۇق ئىدى. بۇ بىر پارچە «ئالجىرىيە گېزىتى» بولۇپ، ئون ھەپتە بۇرۇن نەشر قىلىنغان كونا گېزىت ئىدى، ئەمما ھېرد ئۇنىڭ بىلەن ئون نەچچە كۈننى ئۆتكۈزدى. ئۇ گېزىتنى قۇرمۇ قۇر ئوقۇدى، باش ماقالىنى يادقا ئالدى، تېپىشماقلارنى تاپتى، بارلىق ئېلانلارغا جاۋاب بەردى. شۇنداق قىلىپ مەنىسىزلىك ئۇنىڭ ئېسىدىن

كۆتۈرۈلۈپ، جانلىنىپ قالدى ھەمدە ئەتراپتا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا قىزىقسىنىپ قالدى.

بۇ قورۇ نۇرغۇن لاپاس ئۆي، قوتان ۋە بىر يۈرۈش تۇرالغۇ ئۆيدىن تەركىب تاپقانىدى. ئۆيلەردە كەينافتىن باشقا يەنە ئۇچ ئايال تۇراتتى. ھېرد بىر قېتىم ئۇچ ئايالنىڭ قورۇدىن ئۆتكەنلىكىنى كۆرگەنىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى يۈزىگە چۈمبەل ئارتىۋالغان، سېمىز، دوغلاققىنە كەلگەن بولۇپ، يول ماڭغاندا ئۆردەكتەك ئىغاڭلاپ ماڭاتتى. دېرىزە رېشاتكىسىنىڭ بىر تال تۆمۈرى ئازراق ئېگىلىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، قىزنىڭ سىرتقا قارايدىغان يوچۇقى سەل چوڭايغانىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يوچۇقتىن بوبو ئېلاستىكلىق بەدىنى بىلەن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كېتەلەيتتى. ئەمما، ئۇ پەقەت كېچىسىلا بوبونى سىرتقا چىقىرىپ بىرئاز چۆرگىلەتكەندىن كېيىن، پەس ئاۋازدا چاقىرىپ قايتۇرۇپ ئەكىلىۋالاتتى. بەشىنچى كۈنى كېچىسى، ئۇ باغدا سەيلى قىلغان ۋاقتىدا تېرىۋالغان بىر تال چۈچىلا بىلەن ھېلىقى كونا گېزىتنىڭ بۇرجىكىگە مۇنداق سۆزلەرنى يازدى:

"مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار، مەن راگۇئېتقا يېقىن يەردىكى بەربەر كەيناق سايىتنىڭ قولىدا. مەن گېرمانىيىلىك قىز، مەن ئەرەبلەرگە سېتىۋېتىلدىم! مېنى تېز كېلىپ قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار!

ھېرد شۇبت."

ئۇنىڭدىن كېيىن قىز قەغەزنى پۈكلەپ ئىككى قاتلىدى-دە، بوبونىڭ بوينىغا ئېسىلغان زىننەت چەمبىرىكىدىكى كۈمۈش قوڭغۇراقنىڭ ئىچىگە تىقتى. ئۇ بوبونىڭ يۈزىنى، بۆرتۈپ چىققان كۆزلىرىنى ۋە يوغان ئېغىزىنى سىلاپ قويدى، ئاندىن بوبونىڭ مەيدە تۈكلىرىنى سىلىققىنە قاشلاپ قويدى. بۇ كۈنى كېچىسى، ئۇ بوبونى يەنە بىر قېتىم كامىرىنىڭ دېرىزىسىدىن چىقاردى-دە، چىت تامنى ئىما قىلدى.

—تېز يۈگۈر! —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، —تېز يۈگۈر، بو-بو! كۈچۈكنىڭ بارىچە يۈگۈر. . .

بوبو قىزغا ئۇزۇندىن ئۇزۇن تەلمۈرۈپ قارىدى. ئۇ دېرىزە ئالدىدىكى يەرگە ئولتۇرۇۋېلىپ، ئىككى ئالدى پۇتىنى ئالماپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ بېرىپ، قومۇش تامغا يامىشىپ چىقىپ، بەدىنىنى تامدىن ساڭگىلىتىپ تۇرۇپ يەنە بىر قېتىم كەينىگە بۇرۇلۇپ، ھېرد تۇرغان دېرىزىگە قاراپ قويدى. بوبو يىغلامسىراۋاتقان بولۇپ، بىر ئالدى پۇتى بىلەن بۇرنىنى توسۇۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئورۇق ھەم ۋىجىك گەۋدىسى ئازاب ئىلىكىدە تىترەيتتى. ئەمما ئۇ يەنىلا سەكرەپ چۈشۈپ، ھەش-پەش دېگۈچە ئۆيدىن يىراقلاپ، سوغۇق كېچە قوينىغا شۇڭغۇپ، ئېگىز-ئېگىز ئوت-چاتقاللىقلارنى كېسىپ ئۆتتى-دە، يىراقتىكى چوققىلارنى، پارچە-پارچە ھەيۋەت قىيا تاشلارنى كۆزلەپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

ھېلىقى ئۆيلەر قاراڭغۇدا كۆزىدىن غايىب بولاي دەپ قالغاندا بوبو ئاخىرقى بىر قېتىم ئارقىسىغا تەلمۈرۈپ قارىدى. ئۇ ئىككى ئالدى پۇتى بىلەن مەيدىسىنى مۇشتلاپ تۇرۇپ مۇڭلۇق

ناله-پەریاد قىلدى. ئاندىن قاراڭغۇلۇققا ئۇچقاندەك كىرىپ كەتتى.

ئۇنىڭ بوينىدىكى كۈمۈش قوڭغۇراق بوش جىرىڭلاپ تۇراتتى.

پاۋىل ھاندىرىك ئۈستى دورا بىلەن توشۇپ كەتكەن قەۋەتلا ئۈزۈن بىر شىرەنىڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى. نۇرغۇن كىچىك ئەينەك تەخسە ۋە تەجرىبە نەيچىلىرىنىڭ، ھەر بىر دېستىرلەش كومزەكلىرى ۋە كونۇس شەكىللىك كولبىلارنىڭ ئىچىگە ئاچ قىزىل رەڭلىك سۇيۇقلۇق قاچىلانغاندى.

مانا بۇلار قان ئىدى.

راگۇئېت ھەربىي دوختۇرخانىسى سەھرايى كەبىرنىڭ جەنۇبىدىكى ئەڭ زامانىۋى دوختۇرخانىلارنىڭ بىرى ئىدى. يۇرۇش-يۇرۇش بىر قەۋەتلىك ئاق ئۆيلەر رەتلىك سېلىنغان بولۇپ، ھەممىسىدە چوڭ-چوڭ ئەينەك كۆزنەك ۋە ئويمان كەلگەن ئاپتاپسىنىش سەيناسى بارئىدى. ئۆيلەر ئېدىرلىققا سېلىنغان بولۇپ، تۆت ئەتراپى گۈل-گىياھلار بەرق ئۇرۇپ ئۆسكەن گۈلزارلىق ئىدى. تاش يانقۇزۇلغان بىر يانتۇ يول ئۇدۇل دەرۋازىغا تۇتىشاتتى. دەرۋازا ئالدىدا بىر ساقچى دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېلىنگەن نەرسە-كېرەكلەرنى تەكشۈرەتتى. بۇ ئافرىقىنىڭ جەنۇبىدا كەم بولغان، شۇ يەرلىكلەرمۇ كېلىپ داۋالىنىدىغان دوختۇرخانا ئىدى. بۇ يەردىكى كېسەللەر رايونى ئايرىۋېتىلگەن بولۇپ، ئىچكى كېسەللەر بۆلۈمى ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەر بۆلۈ-

مىنىڭ يەرلىك دوختۇرلىرى بار ئىدى، ئۇلار ياش، ئەقىللىق ھەم ياۋروپاغا بېرىپ ئوقۇپ كەلگەن ئەرەبلەر ۋە مىسىرلىقلار ئىدى. ئۇلار بۇ يەردە يارده‌مچى دوختۇر بولۇپ، خىزمەتنى ناھايىتى تۇجۇپىلەپ ئىشلەيتتى، ئەڭ يېڭى سەھىيە ئاتالغۇلىرى-نىمۇ ناھايىتى پىششىق بىلەتتى. ئۇلار ياۋروپادىن كەلگەن دوختۇرلار بىلەن بىر شىرەدە غىزالىناتتى، بىر چوڭ شىرە يېنىدا بىرگە ئولتۇراتتى، ئەمما، كىشىلەر يەنىلا ئۇلار بىلەن ياۋروپا-لىق دوختۇرلار ئارىسىدا ئوچۇق ھاڭ بارلىقىنى بىلەلەيتتى.

ھاندىرىك كەسىپداشلار ئارىسىدىكى بۇ خىل سوغۇقچىلىق-تىن ناھايىتى ئارامسىزلىناتتى. ئۇ بىرقانچە ئەرەب دوختۇر بىلەن ئالاقىلاشتى ھەمدە ئۆز تەجرىبىسىنى ئۇلارغا چۈشەندۈر-دى. ئۇلارمۇ يەرلىك ئاھالىلەردىن تولغاق بولۇپ قالغان بىمار-لارنى ئۇزلۇكسىز ئۇنىڭغا تونۇشتۇردى، ھەمدە قېرىنداشلىرىنى ئاق تەنلىك دوختۇرلارنىڭ تەكشۈرۈش ۋە داۋالىشىغا ماقۇل بولۇشقا كۆندۈردى. ھازىر، بۇ ئەرەب دوختۇرلار ھاندىرىكقا كۈچلۈك ھەۋەس بىلەن ئەگىشىپ، كېسەل كارىۋىتى يېنىدا ئۇنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىنى كۆزىتەتتى، يازغان رېتسېپىنى بىر-مۇبىر كۆرەتتى. ئۇلار ھاندىرىكقا ئەگىشىپ تەجرىبىخانىغا كې-لىپ، مىكروسكوپنىڭ كۆزىتىش كۆزنىكىنى ھەرىكەتلەندۈ-رۈپ، كېسەل بار قاننى كۆزىتەتتى.

ھاندىرىك بىر ئايىرىم بۆلمىدە تولغاق كېسىلىگە گىرىپتار 14 بىمارنى يانقۇزدى. بىر مەخسۇس بۆلمىدە، ھەربىي ئايروپە-لان بىلەن ياۋروپادىن يۆتكەپ كېلىنگەن ئۇچ ساندۇق ئالاھىدە ئۇنۇملۇك بايىر—205-نومۇرلۇق ياترىن دورىسى بار ئىدى.

هاندرىك قۇلۇپنى ئالماشتۇرۇۋەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۆينىڭ ئاچ-قۇچى پەقەت ئۇنىڭلا ئىلكىدە ئىدى. ئۇ يەنە بىر نۇسخا نازارەت قىلىش تىزىملىكى تەييارلىدى، ئۇ تىزىملىكنى ھەر ۋاقىت يېنىدا ئېلىۋېلىپ، ھەر قېتىم ئالغان دورىنىڭ مىقدارىنى خاتىرىلەپ قويىاتتى.

ئون تۆت كېسەلدىن ئونى قۇتقۇزۇپ قېلىنمىدى، ئۇلار دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېلىنگەن ۋاقتىدىلا قېنى بۇزۇلۇپ بولغان بولۇپ، كېسەلنىڭ يامانلىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەمدە يېڭى قان پەيدا قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى، شۇڭلاشقا، جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالغان بۇ كىشىلەر دوختۇرخانىدا پەقەت ئازابلىق ئۆلۈمنى كۈتۈۋاتاتتى. ھاندرىك ئۇلارنىڭ قېنى ئارقىلىق ۋىروس يوشۇرۇن رايونىغا تۇتىشىدىغان يولنى ئېنىقلاشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى. بۇ يول ئۇنىڭغا نىسبەتەن قاراڭغۇ ئىدى، ئۇ ئىزلەش جەريانىدا مۇشۇنداق بىر يولنىڭ مەۋجۇت بولۇش ئېھتىماللىقىدىنمۇ كۈنسېرى گۇمانلىنىۋاتاتتى.

يوغان دېرىزىدىن شۇڭغۇپ كىرگەن قۇياش نۇرى ئەينەك ئەسۋاب ئىچىدىكى قانغا چۈشتى.

بۇ قانلار كېسەللەرنىڭ تېنىدىن ئېلىنغان ۋاقتىدا كۈيىدەك قاپقارا ئىدى، ھازىر قېتىشقا قارشى ماددا ئارىلاشتۇرۇلدى، بۇنداق قىلغاندا تەجرىبىگە ئىشلىتىش ئۈچۈن ئۇزۇن مۇددەت ساقلىغىلى بولاتتى. قانلار قارىماققا ئاچ قىزىل رەڭدە بولۇپ، سەل-پەل مايلىقتەك ئىدى. ھىم ئېتىلگەن بىررەت ئەينەك تەجرىبە نەيچىلىرىگە لىق قان قاچىلانغان بولۇپ، قاننىڭ ئاستىدا سۇس رەڭدىكى ئۆستۈرۈش قاچىسى بار ئىدى. ئۇلار نۇر ئۆتۈ-

شۇدىغان توك ساقلاش ئىشكاپىغا سېلىنىپ، تۇراقلىق تېمپېرا-
تۇرىدا ساقلىنىۋاتاتتى. بىر قىزىل ئىسكىلىت سىزىلغان ئورگا-
نىك ئەينەك تەخسىدە سۇرەتكە ئېلىپ سىناق قىلىنغان قان
ئۈيۈشمىسىنىك قالدۇقلىرى قاچىلانغانىدى، ئۇنىڭغا مىكروس-
كوپنىك سۈنۈقلىرى، دورىلىق پاختا ۋە پاختا يىپ ئارىلىشىپ
كەتكەنىدى.

ھاندرىك كۆزىنى ئۇۋۇلىۋەتكەندىن كېيىن بېشىنى ئىككى
قولىنىك ئارىسىغا ئالدى.

قوڭۇر تەن، ياداڭغۇ بىر ياش دوختۇر ئۇنىك كەينىگە
كېلىپ، بىر قولىنى ئۇنىك مۇرىسىگە قويدى.

—كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، —دېدى ئۇ فرانسۇز تىلىدا
غاراڭ-غۇرۇڭ سۆزلەپ، ئۇنىك ئاۋازى باشقا ئەرەبلەرنىك ئاۋازى
بىلەن ئوپمۇ ئوخشاش ئىدى، —قۇملۇقتىكى بوستانلىقمۇ بىر-
ئىككى يىلدا شەكىللەنگەن ئەمەس. . .

ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

—مېنىك بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقىنىمغا ئۇچ كۈندۈز، ئىككى
كېچە بولدى. . . —دېدى ئۇ دەرمانسىز ھالدا، —ياترىننىك ئۇ-
نۇمىنى يوقاتقانلىقىغا زادى ئىشەنمەيۋاتىمەن، ئېتىراپ قىلغۇمۇ
كەلمەيۋاتىدۇ!

—ياترىن ئامىبا تولغىقىنى داۋالايدۇ، ھالبۇكى بىزنىك
دۇچ كېلىۋاتقىنىمىز قان ۋىرۇسى، بۇنىڭغا قارىتا بىزدە شىپا-
لىق دورا يوق.

—بۇ خىل قان ياترىننىك ئۇنۇمىنى ئاسانلا يوقىتىدىكەن
ئەمەسمۇ! چۈشىنەمسىز يىگىت؟ ياترىن، بايىر—

205-نومۇرلۇق دورا هازىرغا قەدەر تولغاقنى داۋالاشتا گەپ كەتمەيدىغان شىپالىق دورا ئىدى. . . هالبۇكى هازىر، دورا ۋە-رۇسلۇق قان بىلەن ئۇچراشقان ۋاقتىدا سۇغا ئوخشاپ قالدى! ۋىرۇسلارنىڭ ياتىرىنى خۇددى پەيزى سۇرۇۋاتقاندەك بىر مىللە-لىتىر-بىر مىلليلىتىردىن يۇتۇۋېتىشى ناھايىتى قورقۇنچلۇق بولدى-دە!

—ئەجەبا، بىرەر چىقىش يولى تاپقىلى بولماسمۇ، ھاندرىك دوختۇر؟

—چىقىش يولى دەمسىز؟—ھاندرىك چۆچىگەن ھالدا كەي-نىگە بۇرۇلۇپ، بۇ ياش ئەرەبكە كۆزلىرىنى يوغان ئاچقىنىچە قارىدى،—ئىككى پۇتىمىز بىر ئۆتۈككە تىقىلىپ قالغان تۇرسا، يەنە قانداق چىقىش يولى ئىزدەيمىز؟

ئەرەب قولىنى شىرەگە تىرىگىنىچە، دورىلارغا كۆز يۈگۈ-رۈتتى. ئۇ سەل-پەل پەسكە قارىۋالغاندى، جىددىي كۆرۈنۈدە-غان قوڭۇر يۈزىگە چۈشكەن يارقىن قۇياش نۇرىدا ئۇ گويا پارقىراق مىس ھەيكەلگە ئوخشاپ قالغاندى.

—ۋىرۇس ياتىرىنىڭ ئۇنۇمىنى يوق قىلغانىكەن، ئۇنداقتا ياتىرىنغا نىسبەتەن ئېيتقاندا جەزمەن قۇتۇپلانغان بىر خىل ماددا بار، ئۇ ۋىرۇسنى تىزگىنلىيەلەيدۇ.

—بۇ گەپ لوگىكىغا ئۇيغۇن،—ھاندرىك جازىدىن بىر تەج-ىربە ئەينەك نەيچىسىنى ئېلىپ، قۇياشقا توغرىلىۋىدى، قىپقى-زىل سۇيۇقلۇقتا سۇس نۇر زاھىر بولدى،—بۇ يەتتىنچى نومۇر-لۇق كېسەللىنىڭ قېنى.

—ئۇنىڭ ئىسمى ئۆمەر بىننى بىلئان، بولكىچى،—دېدى

ياش دوختۇر.

—پۇتۇنلەي توغرا. ئۇ يەتتە كۈن ئاۋۋال ئېلىپ كېلىنگەنىدى، ئەينى ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئامىبا تولغاق كېسىلى ياترىن بىلەن ساقىيىپ كەتكەنىدى، لېكىن تۆت كۈندىن بۇيان قانىنىڭ ئۆزگىرىپ كېتىشى بىلەن ئۇنىڭدىن ھېچقانداق ئۈمىد قالمىغانىدى. 15-نومۇرلۇق قان زەردابى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان 48-نومۇرلۇق سىناقنىڭ نەتىجىسىدە ھېچقانداق كېسەللىك ئۆزگىرىشى كۆرۈلمىدى! 15-نومۇرلۇق قان زەردابى سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلگەن مەزگىلدىكى بىماردىن ئېلىنغان قاندىن، يەنى تولغاق بولۇپ قالغاندىن كېيىن داۋالاپ ساقايتىلغان قان ئۆزگىرىش كېسىلى بار بىمارلارنىڭ قېنىدىن ئايرىۋېلىنغانىدى. بۇ ئىش ناھايىتى سىرلىق. . . قان ئۆزگىرىشنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە كېسەلنى ئۇچ لىتىر قان سېلىش ئارقىلىق قۇتقۇزۇۋېلىشقا بولاتتى، بۇنداق دېگەنلىك، بۇ خىل ۋىرۇس ئادەم ئەزاسىنىڭ ئىچكى قىسمىدا تۇراقلىق ئەمەس، ھەم قانىنىڭ 24 سائەت ئىچىدىكى تولۇقلىنىشى جەريانىدا قانىنىڭ مەركىزىدىن پەيدا بولىدۇ ھەم شۇ جەريانداۋ بۇلۇنۇپ چىقىدۇ دېگەنلىك. . . ۋىرۇس رولىنى يوقىتاي دەپ قالغان قاندىن يېڭىدىن پەيدا بولغان قانغا كۆچىدۇ ھەمدە يېڭى قانىنى بۇلغايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خىل ۋىرۇس ئۇزلۇكسىز كۆپىيىدۇ. ھامىنى بىر كۈنى، قايتا تولۇقلىنىدىغان قان يۇقۇملانغان دەسلەپكى مەزگىلدىلا ۋىرۇسنىڭ تاجاۋۇزىغا ئۇچرايدۇ-دە، بىر تامچىمۇ ساپ قان قالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىمار ئۆلۈپ كېتىدۇ!—ھاندرىك تەجرىبە ئەينەك نەيچىسىنى ھېلىقى ئەرەب دوختۇرغا سۇنۇپ بەرگەندىن كېيىن،

پېشانىسىدىكى تەرنى سۈرتتى. ئەينەك قۇرۇلمىلىق بۇ ئۆيگە شامالدۇرغۇچ ئورنىتىلغان بولسىمۇ، ھاۋا ناھايىتى تىنجىق ئىدى. ئۇ ئەينەكلەر بەئەينى بىر لوپا ئەينەكتەك، قۇياش نۇرىنى ئۇ ئىككىيلەننىڭ ئۈستىبېشىغا مەركەزلەشتۈرگەندى، —بۇ تەجرىبە نەيچىسىدىكى قان، سالامەتلىكى ئەسلىگە كېلىۋاتقان كېسەلنىڭ قان زەردابى بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋېتىلدى، دېمەكچىمەنكى بۇ ئاللىقاچان سالامەتلىكى ئەسلىگە كېلىۋاتقان كېسەلگە ئىشلىتىلدى. نەتىجىدە بايا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، كېسەلدە ئۆزگىرىش كۆرۈلمىدى.

—سىز بۇ خىل ۋىرۇسنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغانمۇ؟

—شۇنداق، بەلكىم ئۇنى ئېلېكترونلۇق مىكروسكوپ بىلەنلا كۆرگىلى بولۇشى مۇمكىن، بۇنىمۇ قىياسەن ئېيتىۋاتىمەن، چۈنكى بۇ خىل ۋىرۇسنىڭ زادى قانچىلىك چوڭلۇقتا ئىكەنلىكىنى بەلگىلەشكە ئامالسىزمىز. ۋىرۇسلارنى كۆرۈشكىمۇ پۈتۈنلەي ئامالىمىز يوقتۇ، بەلكىم. . . —ھاندىرىك نائىلاج تەجرىبە نەيچىسىنى جازىغا قويۇپ قويدى، —كىشىلەر ئۇ نەرسىلەرنىڭ كۆزگە كۆرۈنمەس ئەزرائىل ئىكەنلىكىنى، بەھەيۋەت كىشىلەرنىمۇ خۇددى قۇرت چىرىك ياغاچنى غاجىلاپ يىقىتقاندەك يىقىتىدىغان مىكرو نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلالايدۇ! بۇ بىرخىل لەنىتى سەزگۈ، تېببىي ساھەدە ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدىغان سەزگۈ. . . —ئۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئاق خالىتىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېچىۋەتتى. —بۇگۈن مۇشۇنچىلىك ئىشلەيلى! مەن ئىشلەشكە ئامالسىز قالدىم، چىقىپ ئوبدانراق نەپەسلىنەي، سىرتىنىڭ ھاۋاسى قايناپ تۇرغان تەقدىردىمۇ، بۇ يەردىكى قان

پۇراپ تۇرىدىغان يىرگىنچلىك ھاۋادىن كۆپ ياخشى! سىز بىرگە چىقامسىز؟

ئەرەب بېشىنى چايقىدى.

—ياق، ئەگەر ئىجازەت بەرسىڭىز، ئورنىڭىزدا مەن ئىشلىگەچ تۇراي، ھاندرىك دوختۇر، سىز توختاتقان جايدىن ئۇلاپ ئىشلەۋېرەي، بەلكىم ياردىمىم تېگىپ قالار. سىز بۇ بىر يۇرۇش تەجرىبىلەرنى تەپسىلىي پىلانلىغان ئەمەسمىدىڭىز؟

—شۇنداق، ئەنە ئاۋۇ خاتىرە ئىچىدە بار. ئەمما مەن ھازىر سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، بۇ بىر قىلچە ئەھمىيىتى يوق خىزمەت ئىكەن! تىرىشىشتىن كۆڭلۈمدە ئاللىقاچان يالتايغاندىدىم. مېنىڭ داۋاملىق ئىشلىشىم، ئافرىقىدا قانۇنىي ئورۇنغا ئىگە ئىكەنلىكىمنى ئىسپاتلاش ھەمدە. . .—توختىۋېلىپ ھېردىنى ئەسلىدى ۋە،—تەلىيىڭىز ئوڭدىن كەلسۇن، كەسىپدىشىم،—دەپ قويۇپ ئۆيدىن ئالدىراپ-تېنەپ چىقىپ كەتتى.

ئەرەب ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ھېسداشلىق نەزىرى بىلەن قاراپ قويدى. ئۇ دېرىزىدىن ھاندرىكنىڭ باغدىكى چىملىقتىن ئۆتۈپ، تېز-تېز قەدەم تاشلاپ دوختۇرخانىنىڭ ئاساسلىق بىناسىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇردى.

شۇنىڭ بىلەن ئەرەب ئۇن-تىنسىز ھالدا ھاندرىكنىڭ ئورۇندۇقىغا ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئولتۇرۇپ، مىكروسكوپنى يېڭىۋاشتىن ئېچىپ، ئەينەك لېنزىنى قۇياشقا توغرىلىدى. يارقىن نۇر تالالىرى پلاستىنكىنىڭ پېتىنقى جايىنى يورۇتتى. كىچىككىنە قان ھۈجەيرىلىرى مەرۋايىتتەك پارقىراپ تۇراتتى. ئۇ ئوكۇلىيارغا ئاستاغىنە ئېڭىشىپ، روشەنلىك دەرىجىسىنى

تەڭشەپ قويدى. ئۇنىڭ كۆسەيدەك قارا قوللىرى مىكروسكوپنى مەھكەم قامالىلىغانىدى.

ۋاقىت ئاققان سۈدەك ئۆتۈۋاتاتتى، پاسكىنا نەرسىلەر تۈڭى بارغانسېرى توشۇپ كېتىۋاتاتتى، سوغۇق ساقلاش ساندۇقى بارغانسېرى قۇرۇقدىلىۋاتاتتى، تەجرىبىنى خاتىرىلەش قەغىزى تەجرىبە نەتىجىلىرىنىڭ سان-سىفىرلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى.

ھەربىر سان-سىفىرنىڭ كەينىگە ئېنىق قىلىپ "كېسەللىكتە ئۆزگىرىش يوق!" دېگەن زېرىكىشلىك ھەم قىسقىغىنە سۆز يېزىلغانىدى.

كوچىلاردا ئەزان ئاۋازىنىڭ ئەكس ساداسى ئاڭلاندى، كوچا چىراغلىرى يورۇدى، ھەربىي دوختۇرخانا تۆپىلىكتە غايەت چوڭ پاراخوتتەك داۋالغۇۋاتاتتى. ھېلىقى ئەرەب ئۇدا ئۇستەل يېنىدا ئولتۇرۇپ، مىكروسكوپنىڭ كۆرۈش كۆزىنى ھەرىكەتلەندۈرۈۋاتاتتى.

ئۇ بۇ يەردە بىر كېچە ئولتۇرۇپ چىقتى.

ئەتىسى ئەتىگىنى بۇ يەردە يەنە ئاۋۋالقىدەكلا ئولتۇرۇۋەردى.

ئالاھازەل سائەت سەككىز ئەتراپىدا، ھاندرىك تەجرىبىخانىدا پەيدا بولغان ۋاقتىدا، بۇ ئەرەب يەنە قان قاچىلانغان قاچىغا ئېڭىشىپ قاراۋاتاتتى. ئۇنىڭ يۈزىدە بىرنەچچە قورۇق كۆپەيگەنىدى.

—تېخىچە ئىشلەۋاتامسىز؟—چۆچۈپ سوردى ھاندرىك،—سىز پۈتۈن بىر كېچە. . . بىز بۇنداق كېلىشۋالمىد-

غان ئىدۇققۇ، كەسىپدىشىم!

ھاندىرىك ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئىجىر-مىجىر يېزىۋېتىلـ-گەن تەجرىبە خاتىرىسىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئەرەب بىلـ-نەر-بىلىنمەس كۈلۈمسىرىگىنىچە، قان سۈركەلگەن بىر ئەينەك پارچىسىنى ئۈستەل ئۈستىگە قويدى.

—بىزنىڭ باشقا ئامالىمىز يوق، ھاندىرىك دوختۇر. خۇددى ئاللادىن ۋەھىي كەلگەندەك، ئۆزۈمنى توتۇۋالالماي ئامالسىز ئىشلەپ كېتىپتىمەن!

—بىرەر نەتىجىگە ئېرىشتىڭىزمۇ؟

ئەرەب بېشىنى تۆۋەن سېلىپ يەرگە قارىغىنىچە كۆزىنى يۇمۇۋالدى.

—كېسەللىكتە ئۆزگىرىش يوق، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

—بۇ تەرىپىنى ئاللىقاچان پەرەز قىلىپ بولغانىدىم. . .

—ھازىر مەنمۇ جاۋاب تاپالمايدىغانلىقىمىزغا ئىشىنىپ قالـ-دىم. بىز ئامالسىز بۇ خىل ۋىرۇسنى ھازىرغا قەدەر دورا كار قىلمايدىغان كېسەللەر قاتارىغا قوشۇۋېتەيلى! مەسىلەن، كۆپ قوزغىلىشچان جىگەر قېتىشىش، راك، ئاق قان كېسىلى. . . بىز بۇ كېسەللىكلەر ئالدىدا پەقەت كېسەللەرنىڭ يېلىنىپ ئۆتۈ-نۈشلىرىگە، ئۇلارنىڭ قىينىلىش-ئازابلىنىشلىرىغا كۆزىمىزنى پارقىراتقىنىمىزچە قاراپ تۇرۇشتىن باشقىنى قىلالمايمىز. مېـ-دىتسىنانىڭ ئەبەدىي چېكى بولمايدۇ، چۈنكى تەبىئەت ئادەم تېنىگە ھامان يېڭى رەقىبلەرنى پەيدا قىلىپ تۇرىدۇ.

ھاندىرىك قولىنى بۇ ئورۇق-ژىجىك دوختۇرنىڭ مۇرىسىگە قويدى. بۇ چۈشىنىش ۋە دوستلۇقنىڭ بىرخىل ئالامىتى ئىدى.

بىر مۇسۇلمان ئۇندىمەستىن ئاللاغا ئىشەنمەيدىغان بىرسى بىلەن قۇچاقلىشىپ كەتتى. ”ناۋادا بارلىق تەتقىقاتچىلار، مەيلى ئۇلار ئۇلۇغ زاتلاردىن بولسۇن ياكى ئورنى تۆۋەنلەردىن بولسۇن، مەيلى ئاتاقلىقلاردىن بولسۇن ياكى نامسىزلاردىن بولسۇن، ھەمـ-مىسى تەتقىقات جەريانىدا دۆلەت ۋە رايون تەۋەلىكىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! ئۇنداقتا بىرەر بۆ-سۈش بولغاندا، ئۇلار خۇددى يورۇقلۇق ئۆتۈشمەيدىغان قاپقاراڭـ-غۇ جاڭگالنى كېسىپ ئۆتۈپ يورۇق دۇنياغا چىققاندەك، ئۆزىنى يېڭى، ئۆزگىچە بىر دۇنيادا ھېس قىلغان بولاتتى! ئۇلار بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنىڭ قان-تەرىنى ۋە سالامەتلىكىنى سەرپ قىلىدۇ، ھەتتا بەزى ۋاقىتتا ھايـاتىنى تـەقدىـم قىلـىشـقا رازى بولـ-دۇ. . . ھازىرقى ئەھۋال ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، لېكىن بىز جەزمەن شۇنداق قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك. بىز دوختۇرلارنىڭ دېيىشكە تېگىشلىك بىردىنبىر گېپىمىز شۇكى، بىز ئاغرىق-سىلاقلارنى جەزمەن قۇتقۇزۇشىمىز كېرەك!“ ھاند-رىك ئەرەبكە قارىدى.

—كېلەچەكتىن غەم قىلامسىز، كەسىپدىشىم؟

—ياق، ھاندرىك دوختۇر.

—ماڭا ياردەم قولىڭىزنى سۇنۇشنى خالامسىز؟

—سىز مېنىڭ ياردەم قىلىشىمغا ئىجازەت بېرەمسىز؟

—نېمىشقا ئىجازەت بەرمەيدىكەنمەن؟ تېزدىن يەنە بىر مىكـ-روسكوپ ئېلىپ كېلىپ مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرۇڭ،—ئۇ بىر ئورۇندۇقنى ئەكىلىپ ئولتۇرۇپ، خاتىرە دەپتەرنى ئېلىپ، كېچىدىكى تەجرىبە خاتىرىسىنى كۆردى،—قارىغاندا ناھايىتى

تەرتىپلىك ئىشلەپسىز-دە! ھازىر سىز 400-دىن 405-گىچە بولغان تەجرىبىنى ئىشلەشكە كىرىشىڭ! سىز ئاللىقاچان 399-قېتىمغىچە سىناق قىلىپ بولۇپسىز! مەن ئاۋۋال 400-تەجرىبە نەيچىسىنى توشقۇزۇپ قويايي! — ھاندىرىك توڭ ساقلاش ساندۇقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئىچىدىن ئىككى تۈز تەخسىگە سېلىنغان ۋىرۇسنى ئېلىپ، ئۇلارنى بىر ئەينەك ساندۇقنىڭ ئىچىگە سالدى. ساندۇقنىڭ ئىككى بېشى نېپىز رېزىنكە رەخت بىلەن ئېتىلگەن، ئۇستىدە ئىككى تۆشۈك بولۇپ، قوش قولنى تىقىپ ساندۇق ئىچىدە ئىشلەشكە بولاتتى. بۇ كىشىلەرنىڭ ۋىرۇس بىلەن ھەپىلەشكەن ۋاقتىدا، بەدىنىنىڭ ۋىرۇسقا تېگىپ كەتمەسلىك مەقسىتىدە لايىھىلەنگەنىدى. . . ۋىرۇس ئەينەك ساندۇق ۋە نېپىز رېزىنكە رەختىنىڭ ئىچىگە ھىم قاچىلانغانىدى، ئەمما قولنى تىقىپ بىمالال ھەرىكەت قىلىشقا بولاتتى. ھاندىرىك رېزىنكە پەلەيىنى كىيىپ، ئىككى قولىنى ئەينەك ساندۇقنىڭ ئىچىگە تىقتى. ئۇ ئىككى كىچىك موچىن بىلەن قاننى سۈمۈرۈۋالغان ئۆستۈرۈش قاچىسىنى قوچۇپ، ئاندىن ئۇلارنى مىكروسكوپتىكى پلاستىنكىغا قويدى.

ياش ئەرەب دوختۇر ئۇنىڭ يېنىدا جىمجىت ئولتۇردى.

بۇ بىر ئۇيقۇسىز كېچە ئىدى!

مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ ھايات-ماماتى مۇشۇ نېمىس دوختۇرنىڭ قول ئىلكىدە ئىدى. ياش دوختۇر يالتىراپ تۇرىدىغان بىر جۈپ موچىننى ھەمدە يورۇقلۇق ئۆتكۈزۈدىغان رېزىنكە پەلەي ئىچىدىكى ئىنچىكە ھەم ئۇزۇن بارماقلارنىڭ كىچىك قان پارچىلىرىنى قانداق قىلىپ ئېرىتىپ، ئاندىن پلاستىنكا ئۈستىدە

گه قویغانلىقىغا زەن سېلىپ قاراۋاتاتتى.

—مىكروسكوپ جازىسىنى قۇراشتۇرۇپ بولدىڭىزمۇ؟— پەس ئاۋازدا سوريدى ھاندرىك.

—ھەئە.

—ماڭا يارده‌ملىشىپ ئۇچ ئۇلۇش تېررامېتسىنغا بەش ئۇ-لۇش ئاۋرومىتسىنىنى ئارىلاشتۇرۇڭ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئىككى ئۇلۇش سۇلفانىلامىد قوشۇڭ.

—نېمىشقا سۇلفانىلامىد قوشىمىز؟—بېشىنى چايقىدى ئە-رەب دوختۇر. ھاندرىك بېشىنى كۆتۈرمەستىن ئاۋۋالقىدەكلا ئەينەك پارچىسىغا سۈرتۈلگەن قاننى تەكشۈرۈۋەردى. ئۇنىڭ ئاستىنقى كالپۇكى ئالدىغا سەل دوردىيىپ چىققاندەك ئىدى.

”بۇ بىلگىلى بولمايدىغان كېسەل ئەسلى تەندىكى ۋىتامىنلار بۇزۇۋېتىلگەن تەقدىردىمۇ يەنىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا زىيان يەتمەيدىغان بىرخىل باكتېرىيەمۇ-قانداق؟ ھازىرغىچە يولنى خاتا ماڭدۇقمۇ-يا؟ ئەمدى ۋىتامىننى ئاسرايدىغان سىناق ئېلىپ بار-ساقمىكىن.“

ياش دوختۇر ھاندرىك سۈنۈپ بەرگەن قان سۈرتۈلگەن پارچىنى ئېلىپ، مىكروسكوپ ئاستىغا قويدى.

ئىككى دوختۇر ئۇن-تىنسىز ئىشلىمەكتە. ئۆي ئىچىدە پەقەت تەجرىبە نەيچىلىرىنىڭ تاسادىپىي چىرىسلاشلىرى ھەمدە قىزدۇرغۇچ شېشىلەرنىڭ بىر-بىرىگە تېگىپ جىرىڭلاشلىرى ۋە ئاياغ تىۋىشلىرىلا ئاڭلىناتتى. رەستىدە بىر باققالىنىڭ خېرىدار چاقىرغان ئاۋازى ھىم ئېتىلگەن دېرىزىدىن ئاڭلاندى، ئۇ ياڭاق سېتىۋاتقان بولۇپ، قۇلاقنى پاك قىلىپ قويغۇدەك دەرىجىدە

ۋارقىراپ خېرىدار چاقىراتتى.

قېرىنداش قەلەم قەغەز ئۈستىدە شىرىلدايتتى.

قېرىنداش قەلەم بىلەن ئۈدا خاتىرە يېزىلمۇاتاتتى.

نېپىز رېزىنكە پەلەي كىيگەن بىر قول بىر قانچە پارچە ھەم كىچىك ھەم تار كەلگەن ئەينەك تاختاينى باشقا بىرسىنىڭ قولىغا سۈنۈپ بېرىۋاتقاندىمۇ قېرىنداش قەلەم شىرىلداشتىن توختىمايتتى. . .

قېرىنداش قەلەم بىلەن باشتىن-ئاخىر مۈنداق بىر خىللا خەت يېزىلاتتى:

B.O . . . كېسەللىكتە ئۆزگىرىش يوق!

بۇ ئىش ئۈدا چۈش ۋاقتىغىچە بىرنەچچە سائەت داۋاملاشتى.

ئىككى دوختۇردىن ھېچكىممۇ بىرەر ئېغىز گەپ-سۆز قىلىمىدى، ئىككىلىسىلا گەپ قىلىشتىن قورقاتتى، چۈنكى ئېغىز ئېچىشسىلا ئاۋازلىرىدىن مەغلۇب بولغان كەيپىياتى بىلىنىپ قالاتتى.

شۇ كۈنى كەچلىكى، جېككۈرىن دۈمبىلا ھاندرىكنى ئۆيدە ساقلاۋاتاتتى.

ھاندرىك بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، مەيۈسلەنگىنىچە تەجرىبە-خانىدىن ئۈمىدسىز قايتىپ كەلگەن ۋاقىتتا، ئۇ ھاندرىكقا بىر ئىستاكان قەھۋە دەملەپ، بالكونغا ئېلىپ كەلدى. ئۇ قارا رەڭدىكى سۈيۈقلۇققا قارىدى، مادار قالمىغان بېشى ئىككى قولى ئارىسىغا ساڭگىلىدى.

—كېسەللىكتە ئۆزگىرىش يوق، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

—بىلىمەن، پاۋىل.

جېككۇرىن توقۇلما ئورۇندۇقنىڭ يان يۆلەنچۈكىگە ئولتۇ-رۇپ، ئۇنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ، بېشىنى ئۇنىڭ يۈزىگە ياقتى.

—سىز ھامىنى بىر كۈنى جاۋابقا ئېرىشىسىز، —دېدى جېككۇرىن ئۇنىڭغا بولغان چەكسىز ئىشەنچ بىلەن.

ھاندرىك رايى قايتقان ھالدا مۇرىسىنى چىقىرىپ قويدى، ئاندىن قەھۋەنى ئاز-ئازدىن ئوتلىدى.

—تەلىيىمگە يارىشا سىز يېنىمدا، جېككۇرىن، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا جېككۇرىننىڭ مۇرىسىنى سىلاپ تۇرۇپ.

ئىلگىرىكى بىرنەچچە ھەپتە ئىچىدە ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتى ئازراق ئۆزگىرىپ قالغاندى.

ھاندرىك قۇملۇقتىكى بۇيۇك سەپىرىنى تاماملاپ راگۇئېتقا كەلگەن ۋاقتىدا، يەنە بىسكرادىكىگە ئوخشاشلا تەييارلاپ تەق قىلىپ قويۇلغان تەجرىبىخانىنى كۆردى. جېككۇرىن شۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئۇنى قارشى ئالدى. مۇدىر ۋراچ فان بېل دادىسىغا ئوخشاش كۈلۈمسىرىگىنىچە ھاندرىكنىڭ مۇرىسىگە قوش قوللاپ ئۇرۇپ قويدى.

—مۇبادا سەپەردە سىزدىن چاتاق چىقىپ قالغان بولسا قاز-داق قىلاتتۇق-ھە، —ساداقەتمەنلىك بىلەن ئېيتتى ئۇ، —مەن بۇ قىزنى دەپ، سىزگە ئامالنىڭ يوقىدىن بەخت تىلەيمەن. . .

بۇ ھاندرىك ئۇچۇن ھەقىقەتەن ئازدۇر-كۆپتۇر تەسەللى ئى-دى. ئۇ قۇملۇقتا دوستانە بولمىغان مۇئامىلىگە ئۇچرىدى، تەكشۈرۈپ داۋالاشقا ئالدىنئالا قوشۇلغان نۇرغۇن كېسەللەر كې-

تىپ قالدى؛ ھېرد شۇېتىنىڭ ئازراقمۇ ئىز-دېرىكىنى ئالالماي، ئۇنىڭ بىلەن قايتا دىدار كۆرۈشۈشنىڭ نېسىپ بولمايدىغانلىقىنى جەزملەشتۈردى. ھاندرىك ھېرد شۇېتىنى ئۇنتۇپ كېتىشنى ئويلايتتى، ئەمما بۇ بەسى مۇشكۇل ئىدى. ئۇ ئامالسىز ئۇنىڭ رەسىمىنى گۈزەل ئەستىلىكلەر سۈپىتىدە ئەتىۋارلاپ ساقلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاققان سۈدەك ئۆتۈۋاتقان رېئال تۇرمۇشقا يۈزلەندى.

بىر كۈنى كەچلىكى ئۇلار تۈگمىگۈللەر ئاستىدا ئولتۇرۇپ جىمىرلاۋاتقان يۇلتۇزلارنى تاماشا قىلىۋېتىپ، ھاندرىك جېككۇ-رىننى باغرىغا بېسىپ گەپ-سۆزسىز، ئىزاھاتسىزلا سۆيدى؛ جېككۇرىن ئۇنىڭ سۆيۈشىنى قوبۇل كۆردى ھەمدە بىرەر ئېغىز-مۇ گەپ-سۆز سورىماستىن ئۇزۇن زامان پىنھان ساقلاۋاتقان يالقۇنلۇق مۇھەببىتىنى سۆيۈشكە مۇجەسسەملەشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا بېغىشلىدى. ئۇ ھاندرىكنى چۈشىنەتتى، ھاندرىكنىڭ سۆيۈشلە-رى كۈلكە ئىچىدىكى ئۈمىدسىزلىك ۋە ئۆتمۈشتىن قېچىش ھەمدە ئۈمىد ۋە ئېسەنگىرەشنى ئۆز ئىچىگە ئالغانىدى.

شۇ كۈنى كەچتىن باشلاپ جېككۇرىننىڭ تۇرمۇشىدا ئۆز-گىرىش بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاللىقاچان ھاندرىك بىلەن بىرلە-شىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى، ئۇ ھاندرىكنىڭ ئىشلىرىغا باشتىن-ئاخىر قاتناشتى. ئۇ ھاندرىكقا ئەگىشىپلا يۈردى، بىسكرادىكى ۋاقتىدىكىدىنمۇ بەكرەك ئەگەشتى. . . ھاندرىكنىڭ تۇرمۇشىغا سىڭىپ كىردى، ئۇ ھاندرىكنىڭ يېنىدا بولغاندىن باشقا ھېچنېمىنى بىلمەيدىغاندەك ھېس قىلاتتى.

جېككۇرىن پەقەت كۆڭلى ئارامىغا چۈشكەن ۋاقىتتىلا ھېرد

شۇپتىنىڭ قايتا پەيدا بولۇپ قېلىشىدىن غەم يەيتتى. ئۇ ناۋادا شۇنداق بولۇپ قالسا، بەختلىك، شېرىن چۈشلىرىنىڭ بەربات بولىدىغانلىقىنى، ھاندىكىنى دەپ قىلغان-ئەتكەنلىرىنىڭ بىكار كېتىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆرۈشۈشتىلا ھاندىكىنى كۆندۈرۈۋالغانلىقىنى بىلەتتى.

لېكىن، جېككۇرىن رېئال تۇرمۇشنىڭ ھۇزۇر-ھالاۋىتىنى سۈرۈۋاتاتتى، ئۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ھاندىكىنىڭ ئۇنىڭغا ئاتا قىلغان مۇھەببىتىگە غەرق بولۇپ كەتكەن بولۇپ، بەئەينى ئۇسساپ-چاڭقاپ كەتكەن ئادەمدەك، ئۇنىڭ شېرىن-شېكەر شەر-بىتىنى بارئىشتىياقى بىلەن سۈمۈرۈۋاتاتتى. ھاندىكمۇ بۇنداق مۇھەببەت بۇلىقىنىڭ كۈنلەرنىڭ بىرىدە قۇرۇپ تۈگەيدىغانلىقى-نى بىلەتتى.

ھاندىك نەزىرىنى باغقا ئاغدۇرغىنىچە ئىستاكاندىكى قەھ-ۋەنى ئىلەشتۈردى. بۇخىل باش ئەگدۈرمەك تەسكە چۈشۈۋاتقان كېسەل ئالدىدا ئۇ سەۋر-تاقەتسىز، تەۋرىنىشچان بولۇپ قالغان، ھەتتا پۈتۈنلەي بەل قويۇۋەتكەندى.

— مەن زادى ئىشلىيەلمىگۈدەكمەن، — دېدى ئۇ پەس ئاۋاز-دا، — مەن بىر چوڭ تاغنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن، تاغ چوققىسى-غا چىقىشقا ماغدۇرۇم يەتمىگەنلىكى ئۈچۈن باشقا بىر تاغ جىلغى-سىنى كۆرەلمەيۋاتىمەن، بەلكىم ئاشۇ تاغ جىلغىسى نىشانلىغان جاي بولۇشى مۇمكىن! بۇ ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن، جېككۇ-رىن، ئەمما بۇ تاغ جىلغىسىدىن كېيىن تېخىمۇ ئېگىز تاغ بولۇشىمۇ مۇمكىن! ئەمما، نىشانلىغان جاي جەزمەن بار!

قىز ھاندىكنىڭ كۆزلىرىگە سۆيۈپ، يۈزىنى سىلىققىنە

سلايتتى، مۇلايىم سۆزلەيتتى.

— مەن بىلەن فرانسىيىگە كېتىڭ، — دېدى جېككۇرىن پەس ئاۋازدا.

— تەتقىقاتىمنى ئۇزۇپ قويۇپمۇ؟

— شۇنداق. بىز نىم دېگەن يەردە ياشايمىز، بىزنىڭ ناھايىتى چوڭ شىپاخانىمىز بولىدۇ، بىز كاتتا ئۈمىد بىلەن بىرخىل ۋىرۇسقا جەڭ ئېلان قىلغانلىقىمىزنى ئۇنتۇپ كېتىمىز. تۇرمۇش كۆز ئالدىمىزدا تۇرسا، نېمە ئۈچۈن بىر قېتىملىق مەغلۇبىيەتنى كۆرۈپلا ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىمىز؟ سىزنى ياخشى كۆرىمەن، پاۋىل. ئەجەبا، بۇ قورقۇنچلۇق قۇملۇقتىن تېخىمۇ قىممەتلىك ئەمەسمۇ؟

ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ، جېككۇرىننىڭ قولىنى چىڭ سىقتى.

— دېگىنىڭىز توغرا، جېككۇرىن، لېكىن، ناۋادا ھەممىدىن قول ئۈزسەم، قورقۇنچاق سانىلىپ قالارمەنمىكىن؟

— سىزنى ھېچكىم ئەيىبلىمەيدۇ! مەن ئۈچۈن ئېيتقاندا سىز ئەبەدىي خاسىيەتلىك دوختۇر، مېنىڭ ئۇلۇغ ئوماق يىگىتىم، — قىز يەنە ھاندرىكنى سۆيۈپ قويۇپ، بېشىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويدى، — لەنتى ئافرىقىدىن ئايرىلساقلا، كۈنىمىزنى ناھايىتى بەختلىك ئۆتكۈزەتتۇق.

ھاندرىك بېشىنى لىڭشىتتى.

— بىز ناھايىتى بەختلىك بولىمىز، جېككۇرىن، ئەمما، بىز ھېلىقى تاغدىن جەزمەن ھالقىپ ئۆتۈشىمىز كېرەك.

ئۇ كاللىسىنى چايقىغىنىچە ھاندرىكنىڭ بېشىنى چىڭ قۇ-

چاقلىۋالدى.

—يۇرۇك، بىرگە فرانسىيىگە كېتەيلى، —دېدى جېككۇ-رىن تاقەتسىزلىك بىلەن. ئۇنىڭ نەپىسى تېزلىشىپ، كۆزىدىن قورقۇۋاتقانلىق ئالامىتى ئايان بولدى، —بىز ئۆز بەختىمىزنى ئويلايلى! سىز گېرمانىيە تەرەپكە، بۇ يەرنىڭ ھاۋا كىلىماتىغا چىدىيالمىدىم، داۋاملىق ئىشلەۋېرىشكە ئامالسىز قالدىم، بۇ يەردىن جەزمەن ئايرىلىشىم كېرەك، دەڭ. مېنى دەپ بولسىمۇ بۇ يەردىن كېتەيلىچۇ. . .

—مېنىڭغۇ تازا شۇنداق قىلغۇم بار، جېككۇرىن. . .

—دېدى ھاندرىك سۇدىن بىر يۇتۇم ئىچىۋېتىپ، —مەن ئافرىقىدىن نەپرەتلىنىمەن. . .

ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ جېككۇرىن دەرھال گېرمانىيىلىك ھېلىقى قىزنى ئەسكە ئالدى. ”ئۇ مېنى سۆيگەن بىلەن يەنىلا ھېلىقى قىزنى ئەسلەۋاتىدۇ! ھاندرىك شۇ قىزنى دەپ بۇ زېمىندىن نەپرەتلىنىدۇ، چۈنكى بۇ زېمىن ھېرد شۇېتنى يۇتۇپ كەتتى، شۇ سەۋەبتىن. . .“ ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ، ئۆزىنى باشقا ئىشلارنى ئويلىماسلىققا، پەقەت ھاندرىكنىڭ ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرغان قوللىرىنى ئويلاشقا زورلىدى.

—ئۇنداقتا، مەن بىلەن كېتىڭ، پاۋىل، —دېدى ئۇ يېقىملىق ئاۋازدا ئاغزىنى ھاندرىكنىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئەكىلىپ.

ھاندرىك نەزىرىنى ئۇنىڭ بۇدۇر چاچلىرىدىن يۆتكەپ، بىپايان قاراڭغۇلۇققا تىكىلدى. يىراق جايدىكى ھەيۋەتلىك ئاففول تېغى ئاي نۇرىغا بۆلۈنۈپ ياتاتتى.

—مەن سىناپ كۆرەي، —دېدى ھاندرىك پەس ئاۋازدا، —

ئەتىلا ھامبۇرگقا خەت يېزىپ، ئۇلارنىڭ مەن بىلەن تۇزگەن توختامنى بىكار قىلىشنى ئۆتۈنۈپ باقاي. . . مېنىڭ ئامالىم يوق، جېككۇرىن، مەن خاتىرجەملىككە موھتاج. . .

—بىز ناھايىتى بەختلىك بولىمىز. . .

—شۇنداق، جېككۇرىن.

—قاچان خەت يازماقچىسىز؟—سورىدى ئۇ.

—ئەتە ياكى ئۆگۈنلۈككە،—دېدى ھاندرىك ئىككىلەنگەن ھالدا،—ئەڭ ئاخىرقى تەجرىبىنى ئىشلىۋەتكۈم بار.

جېككۇرىن ئاچچىق كۈلۈپ كەتتى.

—بەل قويۇۋەتمەيدىغانلىقىڭىزنى بىلىمەن،—دېدى ئۇ،—ئىشنىڭ تېزرەك ئاخىرلىشىپ، بۇ دۆلەتتىن بالدۇرراق كېتىپ قېلىشىمىز ئۈچۈن مەن سىزگە ھەمدەمدە بولاي.

شۇ ۋاقىتتا، قۇملۇقتىكى بوستانلىقنىڭ چېتىدىن ئاسىيا بۆرىسىنىڭ ھوۋلاشلىرى ئاڭلاندى. كارۋانلار چۈشكەن مەيدانغا ئەمدىلەتتىن كەلگەن تىجارەتچىلەر ۋارقىراپ-جارقىرىشىپ خېرىدار چاقىرغاچ مال چۈشۈرۈۋاتاتتى. ھەربىي لاگىردىن ناخشا ساداسى يانغىرىدى. ھەربىي دوختۇرخانا تىمتاس قاراڭغۇ كېچىدە ئۇيقۇغا غەرق بولغانىدى.

—ئازراق مۇزلاۋاتىمەن،—دېدى جېككۇرىن تىترىگەن ھالدا مۇرىسىنى قىسقاچ.

ھاندرىك ئۇنى قۇچاقلىدى، ئاندىن ئۇنى كۆتۈرگىنىچە بالىكوندىن ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئاسىيا بۆرىسى يەنىلا ھوۋلاۋاتاتتى. . .

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن مۇدىر ۋراچ فان بېل ئىشقا چىقمايدىغان دوختۇرلارنى كىچىك دائىرىدە ئوۋغا چىقىشقا تەكـ لىپ قىلغانىدى. ھاندرىكمۇ تەكلىپكە بىنائەن قاتناشتى. ئۇ تەجرىبىخانىغا قۇلۇپ سالدى، چۈنكى ياش ئەرەب دوختۇر ھالـ سىزلىنىپ، ئۆيىگە دەم ئېلىشقا قايتقانىدى.

ئۇلار يوغان ئۈچ تايغاننى ئەگەشتۈرۈپ تاغلىق رايونغا كىر- دى، ئاندىن فان بېلنىڭ پىلانى بويىچە بىرقانچە تاغ جىلغىسىغا تارالدى. بىرگە بارغان نۇرغۇن بەربەرلەر ۋە سانىتارلار توقـ ماق-كالتەكلەرنى كۆتۈرۈشىۋېلىپ، تاغ جىلغىسىدا كۈتۈۋاتقان ئوۋچىلارنىڭ قارىغا ئاتقاندەك ئېتىشى ئۈچۈن ھايۋانلارنى تاغ جىلغىسىغا كىرگۈزمەكچى بولۇپ قىيا تاشلارنى ئۇرۇپ باقاتتى، ۋارقىراپ-جارقىرايتتى.

كىشىلەر تارىلىپ كېتىشتىن بۇرۇن، فان بېل ئوۋ مىلتىـ قى بار دوختۇرلارنى يېنىغا چاقىردى.

—جىمىكى ياۋايى ھايۋانلارنى ئاتساڭلار بولىدۇ، ئەپەندىـ لەر، —دېدى ئۇ ئۈنلۈك ئاۋازدا، —بۇنىڭ ئىچىدە مايمۇنمۇ بار، گەرچە بەزىلەر بۇخىل ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىنى خالىمىسىمۇ مەيلى. ئەمما، بىرنەرسىنى ئاتساڭلار بولمايدۇ، مانا شۇ نەرسە شىر! بۇ يەردە شىرنىڭ بار-يوقلۇقىدىن خەۋىرىم يوق، ئاڭلاشـ لارغا قارىغاندا ئاتلاستا ئىككى يۈزلا شىر قاپتۇ، ئۇلارنى تەبىئىي مۇھاپىزەت قىلىش تەشكىلاتى مۇھاپىزەت قىلىدۇ، شۇڭلاشقا، ناۋادا شىر كۆز ئالدىڭلاردىن ئۆتسە، ئۇ كىشىنى نەقەدەر جەلپ قىلسىمۇ، سىلەر سوغۇققانلىق بىلەن ئۇنى كەتكۈزۈۋېتىڭلار.

شىر ھازىر سانى كۆپ بولمىغان، شىمالىي ئافرىقىنىڭ سىرلىق-لىقى ۋە ئۇلۇغلۇقىنىڭ شاھىدى بولالايدىغان ئەتىۋارلىق ھايۋان-لارنىڭ بىرىدۇر. بىز ئافرىقىنى ھايۋان تېرىسى ئۈستىگە يالـ-ئاچلاپ قويماسلىقىمىز كېرەك! بۇنى چۈشىنەلەيدىغان-لىقىڭىزلارغا ئىشىنىمەن، ئەپەندىلەر.

دوختۇرلار باش لىڭشىتىپ ماقۇللۇق بىلدۈرگەندىن كېيىن جىلغىلارغا تارالدى. فان بېل بىلەن ھاندرىك ئاگاۋا ھەم ياۋا زەيتۇن قاپلاپ كەتكەن تار جىلغىنى ئىگىلىدى. ئۇلار بىر دۆۋە تاش ئۈستىدە گەۋدىسىنى يېرىم چىقارغىنىچە ئولتۇرۇپ، قا-ۋۇل، بەستلىك بىر ئەرەبنىڭ ھايۋانلارنى ھەيدەش ئەترىتى ئۈ-يۈشتۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆردى.

فان بېل سائىتىگە قاراپ قويۇپ، ئوۋچىلارنىڭ تەق بولۇپ بولغانلىقىنى پەملەپ، بىر قولىنى كۆتۈردى. ھايۋانلارنى ھەيـ-دەش ئەترىتى ھايت-ھۇيت دەپ ۋارقىرىشىپ ئۈزۈن كالتەكلەر بىلەن قىيا تاشلارنى ئۇرغىنىچە بۇ تەرەپكە قاراپ كېلىشكە باشلىدى.

جىلغىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە، گەۋدىسى ئۈزۈن، تۈكى يىـ-رىك كەلگەن بىر ياۋايى ھايۋان چاپچىپ قېچىۋاتاتتى. فان بېل كۈلگىنىچە ئوۋ مىلتىقىنى نىشانغا توغرىلىدى.

—بىر جەيرە ئىكەن ئەمەسمۇ! ياخشىغۇ، بىز بۇ يەردە بۆكەن ۋە قارا ئارقارنىڭ كېلىشىنى سۈكۈنات ئىچىدە كۈتەيلـ-چۇ! سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، سۆيۈملۈك كەسىپدىشىم، قۇملۇق سۈلەيسۈنى ئەڭ ياخشى غەنىيمەت ھېسابلىنىدۇ. لېكىن-زە، ناۋادا تەلىيىمىز ئوڭدىن كېلىپ قاپلاننى يولۇقتۇرساق

كارامەت ئىش بولاتتى-دە!

بۇ ۋاقىتتا، تۈك تاشلىغان بىر توپ مايمۇن ئاگاۋا شاخلىرىدىن تاقلاپ ئۆتۈپ كەتتى. مايمۇنلارنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن بولۇپ، پارقىراق ھەم ياپىلاق يۈزلىرى ۋەھىمىدىن پۈرۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇلار بىر چاتقالدىن يەنە بىر چاتقالغا شۇڭغۇپ ئۆتەتتى، ئالاق-جالاق بولۇپ چىر-چىر چىرقىرىشاتتى.

فان بىل پەس ئاۋازدا ئېيتتى:

— ئوماق مايمۇنلارنىڭ ئارىسىدىن بىرسى ھەش-پەش دېگۈچە جېنىدىن ئايرىلىدىغان بولىدۇ-دە... ياق، قەدىرلىكىم، بۇ بەك قورقۇنچلۇق ئىش. پەقەت مېھىر-شەپقەتسىز ئادەملا ئاندىن مايمۇن گۆشى يەيدۇ. مەن ئۇنداق قىلالمايمەن! ئەنە ئاياققا قاراڭ، ھاندرىك دوختۇر، كۆككە بوي سوزغان ئاۋۇ زەيتۇن دەرىخىنىڭ ئۈستىدە بىر "دەرەخ ئىلاھى"— ئىت باش مايمۇننىڭ كۆركەم ئۆرنىكى تۇرمامدۇ! ئۇ سەكرەپ چۈشكەن ھامان بىز ئۇنى توسايلى! بىرىنچى پاي ئوقنى ئاۋۋال سىز چىقىرىڭ.

ئۇلار ئاگاۋا دەرىخىنىڭ تىكەنلىك يوپۇرماقلىرى توسۇپ تۇرغان تاش دۆۋىسى ئۈستىدە مىدىر-سىدىر قىلماستىن ئولتۇراتتى.

"دەرەخ ئىلاھى" يەنىلا ئېگىز دەرەخ ئۈستىدە ئىدى، ئۇ ھايۋان ئۈركۈتۈش ئەترىتىگە ئېڭىشىپ قاراۋاتاتتى، ئالدى پۇتلىرى بىلەن تىزىغا گىرە سېلىۋالغانىدى. ئۇ شۇ تەرىقىدە مىت قىلماستىن زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، ئۇن-تىنسىز كۆزىتىۋاتاتتى.

قوشنا تاغ جىلغىسىدىن تۈنجى مىلتىق ئاۋازى ئاڭلاندى.

بىر قارا ئارقار پەيدا بولدى، ئەمما ھاندىك بىلەن قان بىل مىلتىقىنى قولىغا ئېلىپ بولغۇچە ئۇ قېچىپ كەتتى. يېقىن ئەتراپتىكى تاغ جىلغىسىدا يەنە بىر پەس قالايمىقان مىلتىق ئاۋازى ياڭرىدى. بۇ ۋاقىتتا، بىر ئەرەب تۆپىلىكتە ھاسىراپ-ھۆمىدىگىنىچە "بىر قاپلان كەلدى!" دەپ قويۇپلا غايىب بولدى. ئارقىدىنلا مىلتىق ئاۋازى بىرقانچە جىلغىغا تارالدى. قاپلان قېچىۋاتاتتى، ئۇ ھەربىر پاي ئوقتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، باشـ-تىن-ئاخىر يىقىلمىدى.

كىشىلەرنىڭ ھايت-ھۇيت قىلىشقان ئاۋازى يىراقلاشقاندىن كېيىن، "دەرەخ ئىلاھى" ئاستا-ئاستا پەسكە چۈشتى. ئۇ تۆت ئەتراپقا بىر قۇر كۆز يۈگۈرۈتكەندىن كېيىن سەكرەپ-تاقلىغـ-نىچە پەستىكى داۋانغا قاراپ يۈگۈردى، ئۇ بىر چاتقالدىن يەنە بىر چاتقالغا سەگەكلىك بىلەن سەكرەيتتى. ئەتراپتىكى بىر جىلغىدىن مىلتىق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، كەينىدىنلا بىر قارا ئارقار چىرقىرىغىنىچە ياندىن ئۆتۈپ كېتىۋىدى، "دەرەخ ئىلاھى" دەر-ھال زوك ئولتۇرۇۋالدى.

—ئاۋۋال ئوق چىقارماي تۇرۇك،—دېدى قان بىل پەس ئاۋازدا،—ئاسىيا بۆرىسى ۋە سىرتلان دېگەنلەر ئەخلەتكە ئوخـ-شاش ئەرزىمەس نەرسىلەر، ئەمما بۇ ئىت باشلىق مايمۇن بەلەن ھايۋان-دە!

ھاندىك مىلتىقنى قولىغا ئېلىپ، ئوق ئۇزۇشكە تەييارلاندـ-دى. ئۇ قارىغا ئالغۇچ ئارقىلىق "دەرەخ ئىلاھى"نىڭ ئېتىش ئارىلىقىغا كىرگەنلىكىنى ئېنىق كۆردى. ھاندىك كۆتۈۋاتاتتى، ئىت باشلىق مايمۇن ۋادىغا يېقىنلاشقانسېرى، ئۇنىڭ مىلتىقىمۇ

نىشانغا ئەگىشىپ يۆتكىلەتتى. ھاندىرىك تۈيۈقسىز زەيتۇن دەرەخى ئارىسىدىن سەكرەپ چىقىپ، چوقچىيىپ تۇرغان بىر قىيا تاش ئۈستىگە چىقتى.

—تېز ئېتىك، —دېدى فان بېل پەس ئاۋازدا. "پاك" قىلغان مىلتىق ئاۋازى تاغ جىلغىسىنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ تاشلىدى. ئىت باشلىق مايمۇن يۇقىرىغا بىر سەكرەپ ئىككى ئالدى پۇتى بىلەن كۆكرىكىنى تۇتۇۋالدى، ئاندىن چىرقىرىغىنىچە يۇگۇرۇپ بېرىپ، جىلغىدا ئۆسكەن بىر سېدىر قارغاينىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى. ئۇ شاخقا ئولتۇرۇۋېلىپ، مىلتىق ئاۋازىنىڭ قاياقتىن كەلگەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن ھاڭۋاققىنىچە تۆپىگە قارايتتى. ئۇ بەئەينى كىچىك بالىدەك يىغلاپ، ئىككى ئالدى پۇتى بىلەن بەدىنىنى توسۇۋالغاندى. ھاندىرىك قانىنىڭ ئىت باشلىق مايمۇننىڭ ئىككى ئالدى پۇتىنىڭ ئاستىدىن سىرغىپ چىقىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. ئۇ چۆچۈپ تەتۇر قارىۋالدى.

—چىدىيالماي قېلىۋاتىمەن! —دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ، —بۇنداق بولىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسام، ھەرگىز ئوق چىقارمايتىتىم.

"دەرەخ ئىلاھى"نىڭ گەۋدىسى ئىغاڭلاشقا باشلىدى، ئۇ ئالدى پۇتى بىلەن دەرەخ شېخىنى مەھكەم قامالىلىۋالغاندى. ئۇ دەھشەتلىك چىرقىرايتتى، خۇددى بىركىم يارەدەم بېرىدىغاندەك كۆزلىرىنى چوغدەك قىزىل كۆككە تىككەندى.

—ئۇ بەك قىينىلىپ كەتتى، —دېدى فان بېل يۇقىرى ئاۋازدا ۋە مىلتىقىنى توغرىلاپ تەپكىسىنى باستى.

چىرقىراش ئاۋازى جىمىپ كەتتى. ئىت باشلىق مايمۇن

كۆككە يەنە بىر تەلمۇرۇپ قارىدى، ئۇنىڭ بىرجۇپ كۆزىدىن چەكسىز ئېسەنگىرەش چىقىپ تۇراتتى، ئارقىدىنلا ئۇ سېدىرقا-رىغايدىن تاشنەكلا دومىلاپ قىيا تاش ئۈستىگە چۈشتى.

ئۇنىڭ كۆز قارىقى ئارقىسىغا تارتىلىپ كەتكەنىدى.

ساداقەتمەن بوبو مانا مۇشۇنداق ئۆلۈپ كەتتى. . .

ئىككى دوختۇر ئالدىرىماي-تېنىمەي جىلغىغا چۈشۈپ، "دەرەخ ئىلاھى"نىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇلار چۆچۈگىنىچە بىر-بىرىگە ھاڭ-تاڭ بولۇپ قارىشىپ قالدى.

—كۆندۈرۈلگەن ئىت باشلىق مايمۇن ئىكەن ئەمەسمۇ، ئۇ مۇھاسىرىدىن قېچىپ چىقىپ كېتەلىدى! تېخى ئۇنى تىرىك تۇتۇۋالارمىز دەپ يۈرۈپتۇق.

فان بېل ئېڭىشىپ، بوبونىڭ بوينىدىكى كىچىك كۈمۈش قوڭغۇراقنى يەشتى. ھاندىرىك بىر يانداتۇردى، ئۇ ئىت باشلىق مايمۇنغا يېقىنلىشىشقا پېتىنالمىدى، ئۇنىڭ چىرقىراپ-ئېڭرد-غان ئەكس ساداسى تېخىچە ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ياڭراپ، ئۇنىڭ تېنىنى شۇركەندۈرمەكتە ئىدى.

—بۇ يەردە بىر باغاقچە بار ئىكەن، —دېدى فان بېل ھەيران بولۇپ، —قىزىق ئىش، خەت تېخى نېمىسچە ئىكەن.

—نېمىسچە؟ قېنى مەن كۆرۈپ باقايچۇ! —ھاندىرىك باغاق-چىنى ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇپلا ئالدى. ئۇ ئەڭ ئاخىرقى بىر قۇرنى كۆرۈپلا دەلدۇگىنىپ كەتتى.

—"ھېرد!" دەپ توۋلىدى ئۇ، —فان بېل دوختۇر، ھېرد-نىڭ خېتى ئىكەن! —ئۇنىڭ قولىدىكى باغاقچە تىترەيتتى. ئۇ خەتنى تولۇق كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، مەزمۇننى فان بېلغا

تەرجىمە قىلىپ بەردى:

”مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار، مەن راگۇئېتقا يېقىن يەردىكى بەر-
بەر كەيناق سايىتىنىڭ قولىدا. مەن گېرمانىيىلىك قىز، مەن
ئەرەبلەرگە سېتىۋېتىلدىم! مېنى تېز كېلىپ قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭ-
لار!

ھېرد شۇېت.“

ھاندرىك قىيا تاشقا يۆلىنىپ قېتىپ تۇرغىنىچە، نېمە
قىلىشنى بىلەلمەي قالغان مۇدىر ۋىراچقا قارىدى.

—مەن بۇ ئىت باشلىق مايمۇننى—قىزنىڭ ئەلچىسىنى—
ئېتىپ تاشلاپتىمەن ئەمەسمۇ! ئاھ خۇدا...:

—ئەرەبلەرگە سېتىۋېتىلدىم دېگىنى نېمىسى—دېدى فان
بېل ئاستاغىنە،—ئەجەبا، ئالجىرىيىدە تېخىچە ئادەم سودىگەر-
لىرى بارمىدۇ؟ بىز دەرھال مۇداپىئە قىسمىغا ۋە ئالجىر تەرەپكە
ئۇقتۇرايلى!

—بىز دەرھال شۇ يەرگە بارايلى!—دېدى ھاندرىك ۋارقى-
راپ،—بۇگۇنلا، ھازىرلا يولغا چىقايلى! كەيناق سايىت بىزگە
يېقىن ئەتراپتا تۇرىدۇ! تېز بولايلى، ۋاقىتنى قىلچىمۇ ئارقىغا
سوزمايلى...

يېرىم سائەتتىن كېيىن بىر تېلېگراممىا ئالجىرغا يوللاندى.
ئەسكەرلەر بىلەن لىق تولغان ئۇچ جىپ ماشىنا لاگۇئېتتىكى

مۇداپىئە قىسىم لاگىرىدىن چىقىپ ھەربىي دوختۇرخانىغا كەل-
دى. فان بىل "دود گې" ماركىلىق دالا ماشىنىسى بىلەن ئۇ
يەردە ساقلاپ تۇرۇۋاتاتتى. مۇدىر ۋراچ ئۆزى رول ئالدىدا ئول-
تۇرۇپ، ماتورنى ئوت ئالدۇردى، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان
ھاندرىك يوتىسىغا بىر ئاپتوماتىك تاپانچا قويۇۋالغاندى. بىرلا
ۋاقىتتا، 250 كىلومېتىر جەنۇبتىكى 3-نومۇرلۇق قورغاندىمۇ
تېلېفون قۇلاقنى پاڭ قىلىۋەتكۇدەك دەرىجىدە جىرىڭلاپ كەتتى.
كاپىتان پۇروشېنى تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى. ھايال ئۆتمەي
پۇتكۇل قورغاندا جىددىي يىغىلىش سىگنالى ياڭرىدى. چەت ئەل
كورپۇسىدىكى ئەسكەرلەر پاناھ جايىدىن بىر-بىرلەپ ئېتىلىپ
چىقتى.

گېرمانىيىنىڭ ئالجىرىيىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ھىلىت
فان ئىسھاگېنمۇ باش ۋالىينىڭ چاقىرتىشى بىلەن دەرھال ئال-
جىر شەھىرىدىكى ئاق ئوردىغا يېتىپ كەلدى. بىر سائەتتىن
كېيىن ئۇ ئوردىدىن چىقىپ، ھەش-پەش دېگۇچىلا مېسسۇن
ئايرودرومىغا يېتىپ باردى. بۇ يەردە ساقلاپ تۇرۇۋاتقان بىر
ھەربىي ئايروپىلان ئۇنى ئېلىپ راگۇئېتقا ئۇچۇپ كەتتى.

بۇساددا، بىسكرا، تۇغۇرت، گېردىئا، گېلىيە ۋە راگۇئېت-
تا جىددىي ھالەت يۇرگۇزۇلگەنلىكى ئېلان قىلىندى.

فان بېلنىڭ "دودگې" ماركىلىق دالا ماشىنىسى ۋە ئۇچ
جىپ ماشىنا كېچە-كۇندۇز جەنۇبقا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتاتتى.

"مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار!"

ھاندرىك يۇرىكىنى ھەرىكەتتىن توختاپ قالغاندەك ھېس
قىلدى، شۇ تاپتا بىر چوڭ تاش ئۇنىڭ كۆكرىكىدىن بېسىپ

تۇرغاندەك نەپسى قىسلاتتى. . .

مەن ئۆزۈمنىڭ نىمە بولغانلىقىنى بىلمەيتتىم.

ئەتراپتىكى جىمى نەرسە پىرقىراۋاتاتتى، پۈتكۈل قۇملۇق كۆز ئالدىمدا بەئەينى چوڭ يۇمىلاق تەخسىدەك چۆگىلەۋاتاتتى، بىر سىرىق شار بىشىمغا چۈشۈۋاتاتتى.

زەڭگەر ئاسمان شۇنچىلىك يىراق، شۇنچىلىك بىپايان ئىدى، مەن ئامالسىز كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم. لېكىن مەن ئىلگىرىلەشتىن ھەرگىز توختاپ قالمايتتىم. ھېلىقى مەينەت، مەنسىز ھەم دىمىق كەلگەن 3-نومۇرلۇق قورغانغا قايتىشنىمۇ خالىمايتتىم! داۋاملىق ئىلگىرىلىشىم كېرەك، ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس يېلىنىپ ئۆتۈنگەن تەقدىردىمۇ قايتىپ كەتمەيمەن! مەن ئەڭ ئاخىرىدا كېلىۋاتقان جىپنىڭ كەينىدىكى رەتتە ئولتۇرۇپ، قۇم-توپا توزۇۋاتقان چۆلدە ئىلگىرىلەۋاتاتتىم. سېلىسىيە 60 گرادۇسلۇق پىژ-پىژ ئىسسىقتىمۇ مۇزلاۋاتقانلىقىمنى ھېس قىلاتتىم. قىزىتمام ئۆرلەپ كەتكەندى، قىزىتمام ئۆرلەپ كەتكەچكە كۆڭلۈم ئاينىپ، ئاجىزلاپ ماغدۇرسىزلىنىۋاتاتتىم.

نېمىشقا قىزىپ قالغىنىمنى ھېچ بىلەلمىدىم، ئالدىن ئازراقمۇ ئالامىتى كۆرۈلمىگەندى. . . كاپىتان پۇروشېنىنىڭ ئۆيىدە قارىغاي مېغىزى ھارىقى ئىچىۋاتقان چېغىمىزدا، تۇيۇقسىز ماڭا: ”دوكتور، چىرايىڭىز تاتىرىپ كېتىپتۇ، ئارامسىزلىنىۋاتامسىز؟“ دېگەندى ئۇ. ”شۇ ئەمەسمۇ، قۇملۇقنى سېغىنىۋاتىمەن“ دېگەندىم چاقچاق قىلىپ. ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە

پۇت-قولۇم ماغدۇرسىزلىنىپ ئورنۇمدىن تۇرالمىغىلى قىل قالـ
دىم. مەن دەلدەڭشىگىنىمچە پۇروشىنىنىڭ ئۆيىگە كەلگەن ۋاقـ
تىمدا، ئۇ گلانتۇس بىلەن بىللە بىر چوڭ خەرىتىنى ئېڭىشىپ
كۆرۈۋاتقانىكەن. ئۇ ماڭا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن:

—گلانتۇس قۇم-بوراندا گۆر ئاغزىدىن قايتقان ھېلىقى
ياۋروپالىق قىزنى جەزمەن مۇشۇ يېقىن ئەتراپتا دەپ قارايدىـ
كەن، —دېدى.

يۇرىكىم "قارت" قىلدى-دە، ئامالسىز باش لىڭشىتىپ قويـ
دۇم.

—دۇرۇس، قۇمنىڭ تېگىدىكى مەلۇم بىر جايدىدۇر. كىـ
چىك قۇم دۆۋىسىنىڭ ئاستىدا! چىرايلىققىنە قەبرىدە! بولدى،
ئېيتمايلا قويۇڭ، كاپىتان! زادى ئاڭلىغۇم كەلمەيدۇ ئۇ گەپلەرـ
نى. . .

—نېمە؟—گلانتۇس يېنىمغا كېلىپ بىلىكىمدىن كاپ تۇتـ
تى، —سىز نېمە دەپ ئۇنچىۋالا ھاياجانلىنىپ كېتىسىز؟ نېمە
بولدى سىزگە؟

—ئېھتىمال قۇملۇق سەپراسى بولۇپ قالغاندۇرمەن، —
دېدىم قوپاللىق بىلەن ۋە، —ماڭا 20 ئادەم، ئۇچ جىپ ماشىنا
بېرىڭ. . . قۇدۇق قېزىش نۇقتىلىرىنى داۋاملىق ئىزـ
دەيمەن. . . —دېدىم كەينىدىنلا ناھايىتى قاملاشمىغان گەپنى قىـ
لىپ.

ھېچكىم ئۇندىمىدى. مەن پۇروشىنىنىڭ سەپەر كارىۋىتىغا
دەرمانسىز ئولتۇردۇم، كۆزلىرىم، سېغىز توپىدا چىڭداپ قويۇـ
رۇلغان تامغا ئورنىتىلغان دېرىزە رامكىسىنىڭ كۆلەڭگىسىگە

قادالغانىدى.

بۇ ۋاقىتتا، بىر خەۋەرچى كىرىپ، پۇروشېنىغا بىر باغاقچە بەردى. كاپىتاننىڭ كەينىدە تۇرغان گلانتۇس باغاقچىدىكى خەتكە بىرقۇر كۆز يۈگۈرۈتتى-دە، ئالدىمغا ئېتىلىپ كەلدى:

—دوكتور، ھېلىقى قىزنى بىرسى ئىزدەپ تېپىپتۇ!

—بىرسى... ئۇنى... ئۇنى... ئىزدەپ... —دېدىم مەن كېكەچلەپ. قاتتىق چۆچۈپ كەتكەنلىكىم ئۈچۈن ئاۋازىم چىقماي قالدى. ئەمما تېزدىنلا بىرسىنىڭ ئۇ قىزنى ئىزدەپ تاپقانلىقىنى تولۇق ئاڭقىرىپ يەتتىم، دېمەك، ئۇ تېخى ھايات ئىكەن-دە! ، ئەجەبا قۇم-بوران ئۇنى كارۋانلار بىلەن بىللە يۇتۇپ كەتمىگەنمىدۇ؟! مەن چاچراپ ئورنۇمدىن تۇردۇم-دە، پۇروشېنىنىڭ قولىدىن باغاقچىنى يۇلۇپ ئېلىپ، دېرىزە ئالدىغا بېرىپ، ھەربىي تەرەپنىڭ تەمكىنلىكى قۇرىغۇر خېتىنى ئوقۇشقا باشلىدىم:

راگۇئېت تەرەپنىڭ دوكلات قىلىشچە، راگۇئېت ئەتراپىدىكى بەربەر كەينىك سايىت ئۆيىگە ئاق تەنلىك بىر قىزنى قاماپ قويغان. ئۇ قىز گېرمانىيىلىك ئىكەن. پەرەز قىلىنىشچە، مەزكۇر قىز بىر تۇركۇم ياش ئۇسسۇلچى قىزلارنىڭ ئىچىدىكى بىرسى ئىكەن، بۇ ئۇسسۇلچى قىزلار باشقىلار تەرىپىدىن ياۋروپادىن ئالجىرغا سېتىۋېتىلگەن، كېيىن يەنە قۇملۇقنىڭ ئىچىگىرىسىدىكى ئەرەبلەر ئاچقان پاھىشخانىغا ئېلىپ بېرىلغان. بۇ ئىش قىزلارنى ئالداپ سېتىش جىنايىتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، جىنايەتچى قېچىپ يۈرگەن بولۇشى مۇمكىن، مەن 3a دىن

7c گىچە بولغان رايونلاردىكى بارلىق قوغدىغۇچى قىسىملار ۋە قورغاندا تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك تەييارلىق ھالىتىگە ئۆتۈشىنى ئالاھىدە بۇيرۇق قىلىمەن.

ئالجىردا تۇرۇشلۇق ئارمىيە قوماندانى فۇرىستىل.

—ھازىرلا يولغا چىقاي! —دېدىم مەن ۋارقىراپ باغاقچىنى پۇروشىنىغا تاشلاپ بېرىۋېتىپ، —ئۇ مېنى قۇتقۇزۇۋالغان ھېـ-لىقى قىزنىڭ دەل ئۆزى! گلانتۇس! بىز دەرھال يولغا چىقايـ-لى!

راگۇئېت دېگەن بۇ يەردىن بەك يىراق، دوكتور!

—بىر ئادەم ئۈچۈن نىشان بولسىلا، دۇنيادا ھېچقانداق جاي يىراق بولمايدۇ!

—لېكىن بىز 300 نەچچە كىلومېتىرلىق قۇملۇقنى كېـ-سىپ ئۆتىمىز-دە!

ئۇچ مىڭ كىلومېتىر بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ بارىمەن!

بۇ ۋاقىتتا ئېھتىمال ناھايىتى قورقۇنچلۇق كۆرۈنگەندىـ-مەن، چۈنكى ئۇلاردىن ھېچكىم ئۇندىمەستىن، ئولتۇرۇشۇپ ئورا بولۇپ كەتكەن چوڭقۇر كۆزلىرىمگە، توپىدەك تاتىرىپ كەتكەن چىرايىمغا، ھالسىزلىنىپ ۋە قىزىتمام ئۆرلەپ كېتىش سەۋەبىدىن تىترەۋاتقان تېنىمگە ھەمدە تارتىشىپ قالغان بارماقـ-لىرىمغا ۋە تېڭىرقىغان كۆزلىرىمگە تىكىلىپ قارىشاتتى. ئۇ ئىككىيلەن يەنە بىر-بىرىگە ھاڭۋېقىپ قاراشقاندىن كېيىن، گلانتۇس ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. پۇروشىنى باغاقچىنى دىجورنىـ-

لىق دەپتىرىگە قىستۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، تەكچىدىن بىر بوتۇلكا ھاراق ئېلىپ ماڭا سۇندى:

—كېلىڭ، ئىچىپ قويايلى، دوكتور، —دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، —بىرەر رومكا كۆتۈرۈپ قويساق پايدىسى بار. كۆڭلىڭىزنى چۈشىنىمەن. سىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، تۇيۇقسىز بېشىڭىزغا كەلگەن ئىشلار ھەقىقەتەن كۆپ بولدى، ئەمما سوغۇققان بولۇشىڭىز كېرەك. بىز راگۇئېتقا ئەۋەتىلگەن تەكشۈرۈش ئەترىتىگە يارەملىشىشكە دەرھال قوشۇن ئەۋەتىمىز.

—مەنمۇ بىرگە بارىمەن! —دېدىم مەن.

—ئەلۋەتتە بىللە بارىسىز. ئۇچ سائەتتىن كېيىن يولغا چىقىمىز. راگۇئېتتىكى ھەربىي ماشىنا يولغا چىقىپ بولدى ھەقىچان.

قىزىتمام بىرنەچچە سائەت ئىچىدە تېخىمۇ ئۆرلەپ كەتتى، ئەمما مەن بىر ئېغىزمۇ تىنىپ قويمىدىم. پۇروشېنى ئەھۋالىنى سەل-پەل سېزىپ قالسىلا، مېنى قورغاندا قالدۇرۇپ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتىم. شۇنىڭ ئۈچۈن چىشىمنى چىشلەپ، ئۆي ئالدىدىكى لەمپە ئاستىدا گەۋدەمنى ئاقىرىپ كەتكەن تاشقا تىرەپ تۇرۇۋالدىم. تەييارلىق خىزمىتىنى كۆرۈپ باقاي دېۋىدىم، ئەپسۇسكى، ھېچنەرسىنى ئىلغا قىلالمىدىم. كۆز ئالدىمغا نېپىز بىر قەۋەت پەردە تارتىلغاندەك، بەزى نەرسىلەرنىڭ ئىزناسىنى كۆرەلىسەممۇ، ئەمما ئادەملەرنى پەرق ئېتىشتە ناھايىتى زورۇقۇپ كەتتىم. ئەمما، ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس كاناپچىغا كاناي چالدۇرغاندا ھەمدە ئەسكەرلەر پۇروشېنىغا دوكلات قىلغان ۋاقتىدا، ھېچ بولمىسا ئۆرە تۇردۇم.

—تەييارلىقىڭىز پۈتتىمۇ؟—سورىدى كاپىتان مەندىن.
مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ قويدۇم.
—ئەمما ھېچ نەرسە ئالماپسىزغۇ! چېدىرىڭىزچۇ؟ ئالماشـ
تۇرۇدىغان كىيىمىڭىزچۇ؟ قورالىڭىزچۇ؟—كۆزلىرىنى چەكـ
چەيتىپ قارىدى ئۇ ماڭا،—ئارامسىزلىنىۋاتامسىز-يا، دوكتور؟
—ياق، ئۇنداق ئەمەس!—ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ شۇنداق
دېگىنىمچە ئۆيۈمگە قاراپ يۈگۈردۈم. مەن بۇ ۋاقىتتا خېلى
ئوبدان يۈگۈرگەنلىكىمگە ئىشىنىمەن، دەلدەڭشىپمۇ كەتمىدىم.
ئۆيدە ئالىدىغان نەرسىلىرىمنىڭ ھەممىسىنى تۈمۈلەكلەپ، بۇـ
لۇڭدا تۈگۈلۈپ ئولتۇرۇپ ياۋا چىلان يەۋاتقان بىلالغا تاشلاپ
بەردىم.
—تېز بول، ھارامزادە!—دېدىم مەن ۋارقىراپ،—ھېلىقى
ئاق تەنلىك قىزنى ئىزلەش ئۈچۈن يولغا چىقماقچىمىز!
—ئۇ رەپىقىڭىز بولامدۇ، ئەپەندىم؟—ئۇ سورىغاچ ئورنـ
دىن تۇردى.
—نېمە؟—مەن تولىمۇ ئوڭايسىزلىنىپ، نېمە دەپ جاۋاب
قايتۇرۇشۇمنى بىلەلمەي قالدىم. مەن قاتلاپ قويغان چېدىرنى
يەنە ئۇنىڭغا تاشلاپ بېرىپ، ئىشىكنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:
—سورىمايلا قوي، قارا ئالۋاستى! بۇنى تېزدىن ملادشى
لېيتېنانتقا تاپشۇرۇپ بەر،—دېدىم ئۇنىڭغا.
—خوپ، ئەپەندىم.
ئۇ يېنىمدىن يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ، سەينادىن قۇيۇندەك تېز
چىقىپ كەتتى. ئۇ گىلانتۇسنىڭ ماشىنىسىنى تېپىپ، چېدىرنى
چاققانلىق بىلەن ماشىنىغا تاشلاپ، يەنە ئۇچقاندەك قايىتىپ

كەلدى.

—يەنە باشقا نەرسە-كېرەك بارمۇ، ئەپەندىم؟

—ھەئە، ماۋۇ ئىككى تۈلۈمنى ئېلىپ بېرىپ ئوبدان يوشۇ-رۇپ قوي، سۇ قىس رايونلاردا بۇ سۇ بىزنى قۇنقۇزۇۋالىدۇ.

—ھازىرلا بەجا كەلتۈرىمەن، ئەپەندىم.

جىپ قوزغالغان ۋاقتىدا مەن گلانتۇسنىڭ ماشىنىسىدا ئىدىم، بىلال كەينى تەرەپتىن كوزۇپقا چىقىپ، قاتلاپ قويۇلغان سايىۋەنلىكنىڭ ئارىسىغا شۇڭغۇدى. ئۇ ئاپئاق چىشلىرىنى چىقىرىپ كۈلگىنىچە دوستانە ھالدا بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

—تۈلۈملارنى يوشۇرۇپ قويدۇڭمۇ؟—سوريدىم مەن ئاستاغىنە. ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ، ئالدى تەرەپنى ئىشارەت قىلدى.

—ملادشى لېيتېنانتنىڭ ئورۇندۇقىنىڭ تېگىدە!

—نېمە؟

—ئۇنىڭ ئورۇندۇقىنىڭ ئاستىدا بىر كاۋاك جاي بار ئىكەن، مەن ئۇ يەرنى بوشتىپ پاكىزلاپ، سۇ تۈلۈملارنى ئوققا چېگىپ قويدۇم، ئەپەندىم!

مەن كەينىمگە بۇرۇلۇپ كۈلۈپ قويدۇم. يارايسەن، بىلال! بىچارە يېتىم بالا، سەن قۇملۇقنىڭ مەھسۇلى ئىدىڭ، مەن سېنى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ياۋروپاغا ئېلىپ كېتىشنى نەقەدەر ئويلايمەن-ھە! ئەمما، مېنىڭچە سەن ئۇ يەردە ئارامسىزلىنىسەن. ئۇ يەردە سەن ئەركىڭنى يوقتىسەن، بىپايان زېمىندىن مەھرۇم قالىسەن، سەھرايى كەبىرنىڭ ھىدىدىن، كۆچمە قۇم ھەمدە تۆگىلەرنىڭ بوزلاشلىرىنى ئاڭلاشتىن مەھرۇم قالىسەن. سەن ئۇ يەردە ئەسلى سېنىڭ ھاياتىڭغا تەۋە بولغان جىمى نەرسە-

لەردىن مەھرۇم قالىسەن. شۇڭلاشقا ئۆزۈممۇ ياۋروپاغا قايتىش-
تىن قورقىمەن. ئۆزۈمنىڭمۇ بىر ياۋروپالىققا ئوخشىغاندىن
كۆرە ئافرىقىلىققا بەكرەك ئوخشاپ قالغىنىمغا ئىشەنچىم كا-
مىل. ماشىنا قورغاندىن چىقتى. پۇروشىنى ماشىنا چاقلىرى
ئاستىدىن قوزغالغان چاڭ-توزانلار ئىچىدە قول پۇلاڭلىتىپ بىز
بىلەن خوشلاشتى. ئۇنىڭ ھەربىي كىيىمىنى ۋە ئالتۇن جىيەك-
لىك قولۋاقسىمان شەپكىسىنى قۇملۇقنىڭ چاڭ-توزىنى قاپلە-
دى. ماڭا بۇ ئاق كۆڭۈل، تۇز، تەرسا پۇروشىنىنى قايتا
كۆرۈش نىسىپ بولارمۇ؟ ئىككى بوتۇلكا كۇچلۇك بىدىيان ھارد-
قى ئىچكەندىن كېيىن تەڭشىلىپ، ھەربىي مەكتەپ دەۋرىدىكى
پەسكەش ناخشىلىرىنى ئېيتىدىغان پۇروشىنىنى قايتا كۆرۈش
نىسىپ بولارمۇ؟ بۇ مەينەت، مەنسىز 3-نومۇرلۇق قورغاننى،
ئۇستىدە كۆزىتىش مۇنارى بار ئېگىز سېپىلنى، تۆت ئەتراپنى
يورۇتۇپ تۇرىدىغان، پىلىموت يېنىغا جايلاشتۇرۇلغان چارلاش
چىرىغىنى قايتا كۆرەلەرمەنمۇ؟ 3-نومۇرلۇق قورغاندىن ئايرىل-
غان ۋاقتىمدا، مەندە ئىختىيارسىز مۇشۇنداق غەلىتە خىيال
پەيدا بولدى. بۇ خىياللار تومۇرۇمدا ئوخچۇپ ئېقىۋاتقان قىزىق
قېنىمدىن ئېتىلىپ چىققاندى.

3-نومۇرلۇق قورغان ھەش-پەش دېگۈچە چاڭ-توزان ئارد-
سىدا كۆزدىن غايىب بولدى. سەھرايى كەبىردىكى قۇم بارخانلە-
رى، تۇزلۇق كۆل، شېغىل تاشلار بىزنى ئوراپ تۇراتتى. مەن
ماشىنىدا تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇپ، بېشىمنى ئىككى قولۇم ئارىسىغا
ئېلىۋالدىم. كەينىمدە ئولتۇرغان بىلال ناخشا ئېيتىۋاتاتتى.

ئىرادەم بوشىشىپ كېتىۋاتاتتى.

مەن كۆچەپ تىرەجەپ، ئۆزۈمنى مەزمۇت ئولتۇرۇشقا زور-لىدىم.

ئەمما، بۇ خىل قارشىلىق ناھايىتى مۇشكۇل بولۇپ، مەن مىنۇت ئۆتكەنسىرى ئاجىزلىشىۋاتقانلىقىمنى ھېس قىلدىم. بۇ ۋاقىتتا كاللامدا پەقەت: "داۋاملىق ئىلگىرىلە، 3-نومۇرلۇق قورغان بىلەن ئارىلىقىڭ قانچە يىراقلاشسا شۇنچە ياخشى، بول-مىسا، ئۇلار سېنى ياندۇرۇۋېتىدۇ، ئۇ ۋاقىتتا ھەممە ئىش تۈگىشىدۇ. سەن جەزمەن بىللە بېرىپ، نېمىس قىز بىلەن قايتا دىدارلىشىشىڭ كېرەك" دېگەن ئوي ۋە بىلالنىڭ: "ئۇ سىزنىڭ رەپىقىڭىز بولامدۇ، ئەپەندىم" دېگەن سوئالىلا كېزىپ يۈرەتتى.

ماشىنا ئىلگىرىلەۋاتاتتى. ماشىنىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى-دىن كاللام يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتى. شۇ تاپتا قاتتىق ۋارقىرىغۇم كېلىپ كېتىۋاتاتتى! ئەمما مۇشتۇمۇمنى چىڭ تۈ-گۈپ لام-جىم دېمىدىم.

ئىلگىرىلەيلى. . . ئىلگىرىلەشتىن باشقا يول يوق!

يول سوزۇلۇپ ياتماقتا. . . باشقىلار مېنىڭ ئۆلۈم گىردا-بىدا ياتقان ئادەم ئىكەنلىكىمنى بىلمىگىيدى، ئىلاھىم! خۇدا ئۆز ھاياتىمنى مۇشۇنداق دەپسەندە قىلغانلىقىمنى كەچۈرگەي. . .

لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا، بىرسى مېنىڭ كېسەل بولۇپ قالغانلىقىمنى بايقاپ قالدى. كېسەل بولۇپ قالغانلىقىمنى بايقە-غان ئادەم گىلانتۇس ئەمەس، چەت ئەل كورپۇسىنىڭ ئەسكەرلە-رىمۇ ئەمەس، بەلكى سايىۋەنلىك ئارىسىدا تۇگۈلۇپ ئولتۇرۇپ ناخشا ئېيتىۋاتقان بىلال ئىدى. ئۇ ناخشا ئېيتىشتىن تۇيۇقسىز توختاپ، ئېڭىشىپ ماڭا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزى ئاغزىمغا تېگىپ

كەتكۈدەك دەرىجىدە يېقىن ئىدى.

— ئەپەندىم، نېمە بولدىڭىز؟ — سورىدى ئۇ پەس ئاۋازدا.

قىزىتما ئازابىدىن تولغىنىپ كاللام ئېغىرلىشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن تۈزۈك جاۋاب قايتۇرالماي، بېشىمنى چايقاپلا قويدۇم. بىلال ۋارقىراپ كەتتى، مەن توسۇۋالاي دېسەممۇ ئۇلگۈرەلمەي قالدىم. ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس كەينىگە قارىدى.

— تىنچ ئولتۇرغىنا، ھەي كۈسپۈرۈچ، — دېدى ئۇ ۋارقىراپ. ئۇ نەزىرىنى ماڭا ئاغدۇرۇپ، بىلالنىڭ توۋلاشتىكى سەۋەبنى ئاندىن چۈشەندى.

— قىزىپ قالدىڭىزمۇ، دوكتور؟

— شۇنداقتەك تۇرىدۇ.

— ئېغىرمۇ؟

— خېلى ئېغىر.

— ئۇنداقتا بىز دەرھال قايتىپ كېتەيلى!

— ھەرگىز ئۇنداق قىلماڭلار! — دېدىم مەن ئىنجىقلاپ قەدىمنى رۇسلاپ، ئىككى قولۇمنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، — مېنىڭ بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن، ملادشى لېيتېنانت، سىز ھېلىقى قىزنىڭ غېمىنى يېسىڭىزلا بولدى! مەن ھېچقانچە مۇھىم ئەمەس! ناۋادا يېرىم يولدا ئۆلۈپ كەتسەم، مېنى شۇ ھامان يەرلىككە قويۇۋېتىپ، سەپىرىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ. لېكىن سىز بۆرە ۋە ياۋا ئىتلارنىڭ جەستىمنى تارتىپ چىقماسلىقى ئۈچۈن قەبرە ئۈستىگە بىرنەچچە پارچە تاش باسۇرۇپ قويۇڭ. جەستىم ئۇلار يەۋېلىشىتىن بۇرۇن سېپىپ كەتسىكەن دەيمەن. . .

—تولا جۆيلۈمەك، دوكتور! —گلانتۈس ماڭا قاراپ ۋارقىراپ كەتتى، —هازىرلا قايتىپ كېتەيلى!

—بولمايدۇ! ئەگەر سىز ئۇلارنى كەينىگە ياندۇرۇدىكەنسىز، مەن ماشىنىدىن سەكرەيمەن.

—ساراڭ بولدىڭىزمۇ نېمە، شۇېت دوكتور!

شۇنداق! مەن ساراڭ بولۇپ قالدىم! سىز بۇنى چۈشەنگەن بولسىڭىزلا بولغىنى. مەندەك ساراڭنى ئېلىپ يۈرۈۋېرىڭ! ئىش ھېلىقى قىزنىڭ ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. مەن ناھايەت كۆيدۈرۈۋېتىلگەن بىر ھارۋا، چۈۋۈلۈپ كېتەي دەپلا قالدىم، —دېدىم رولنى كۆرسىتىپ، ماشىننى ھەيدەڭ گلانتۈس، بولىمىسا ئۆزۈم ھەيدەيمۇ-يا؟

—ھۇ كالۋا! —گلانتۈس قايرىلىپ ماشىننى يېڭۈاشتىن خوتقا سالدى. جىپ يەنە ئورنىدىن قوزغالدى. ئەترابىمىزدىن چاڭ-توزان كۆتۈرۈلۈپ چىڭ يۇمۇلغان ئېغىزىمىزغا كىرىپ كەتتى. مەن ئارقا-ئارقىدىن يۆتۈلۈپ كەتتىم، بېشىم چىڭقىلىپ ئاغرىپ كەتتى. نېرۋىلىرىم قاتتىق جىددىيلىشىپ پۈتۈن بەدىنىم يېرىلىپ كېتىدىغاندەكلا قىلاتتى، بۇ خىل يېرىلىش ھەرگىز چىرىپ كەتكەن تامنىڭ ئۆرۈلۈپ چۈشۈشىدەك بوش ئاۋاز بىلەن ئەمەس، بەلكى گۈلدۈرماما‌دەك قاتتىق ئاۋاز بىلەن قۇلاقنى يېرىۋەتكۈدەك دەرىجىدە گۈلدۈرلەيدىغاندەك قىلاتتى. مەن ئاشۇ گۈلدۈرماما سادا‌سىنى كۈتكەن بولساممۇ، لېكىن ئۇ ئاڭلانمىدى. مەن ماشىنىدىن سىلكىنىپ چىقىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن، ئۆزۈمنى ئالدىنقى ئورۇندۇقنىڭ يولەنچۈكىگە تاشلاپ، ئىككى قولۇم بىلەن ئۇنى چىڭ تۇتۇۋالدىم. بىلال يېنىمدا ئول-

تۇراتتى، ئۇ قاپقارا بولۇپ كەتكەن پاسكىنا قوللىرى بىلەن مېنى قۇچاقلىۋېلىپ بىر ئېغىزمۇ سۆز قىلمىدى. كېيىن كۆ-زۇمنى ئېچىپ ئۇنىڭ كۆزىگە قارىغىنىمدا، بىرخىل قاتتىق ئازاب پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى چۇلغىۋالدى. مۇنداق ئازاب تامامەن ئۇمىدسىزلەنگەن، دەرد-ئەلەمنى يەتكۈچە تارتقان كىشىدىلا بولاتـ-تى.

مەن يەنە توڭۇشقا باشلىدىم-دە، كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم.

بۇ قېتىم ئويغانغىنىمدا، بېشىمنى بىلالنىڭ يوتىسىغا قو-يۇپ، جىپنىڭ ئارقىسىدا يېتىپتىمەن.

ئەتراپنى قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ.

كەچ كىرگەنمىدۇ؟

بىز قانچىلىك يول باسقاندۇق؟

مەن خېلى روھلىنىپ قالغىنىمنى، ھەتتا يېتىپمۇ خەت يازالىغۇدەك بولۇپ قالغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. بىلال بىر چەتتە ماڭا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭغا مېنىڭ قىلىقلىرىم غەلىتە، قىزىقارلىق تۇيۇلغان بولسا كېرەك. ئۇنىڭ چىرايى تۇرۇلگەن بولۇپ، ئاپئاق چىشلىرى قېپقىزىل كالپۇكلىرى ئوتتۇ-رىسىدا پارقىرايتتى. ئۇ خەت يېزىشىمغا لام-جىم دېمەي قارىغىـ-نىچە نېمىنىدۇر ئويلىغاندەك قىلاتتى. شۇتاپتا ئۇنىڭ مېڭىسىگە كىرىپ كەتكۈم كېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭدەك بۇ جايدا تۇغۇلۇپ ئۆسـ-كەن بالىلارنىڭ بىزگە زادى قانداق قارايدىغانلىقىنى بەكمۇ بىلـ-گۈم كېلەتتى، بۇ ئىنتايىن قىزىقارلىق ئىدى، ئەلۋەتتە.

بىر ئۇخلىۋالغىنىمنىڭ پايدىسى كۆپ بولدى. گىلانتۇس ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكى ئۈستىدىن بويىنىنى سوزۇپ ماڭا

قاريدى.

—ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ، دوكتور؟

—هەئە، خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم، ملادشى لېيتېنانت.

—كېچىدە راگوئېتقا يېتىپ بارىمىز. بۇنىڭدىن ئۇچ سائەت ئىلگىرى ماشىنىنىڭ يېلى چىقىپ كېتىۋىدى، سىزنىڭ تەلىيىڭىز ئوڭدىن كېلىپ، مەخسۇس ئۇخلاشنى ئۆگەنگەندەكلا ئۇخلىۋالدىڭىز، دوكتور،—دېدى ئۇ خۇشخۇيلۇق بىلەن كۈلۈپ.

ئاسمان قاراڭغۇلاشتى. بېشىم يېڭنە سانجىغاندەك ئاغرىپ كەتتى، مەن ئىلاجسىز قەغەزلەرنىڭ ھەممىسىنى يۇك-تاقنىڭ ئىچىگە تىقىپ قويۇش ئۈچۈن بىلالغا بەردىم.

ئاسمان يېرىلىپ كېتىدىغاندەك، غايەت چوڭ يارا ئېغىزىدىن قان ئېقىۋاتقاندەك قىلاتتى. قۇملۇق كۈل رەڭگە ئايلاندى، مەن بىرقانچە تال ئوت-چۆپنى كۆردۇم، ئۇلار قۇرۇپ قالغان بولسىمۇ بەرىبىر ئوت-چۆپ ئىدى. بىز يايلاققا يېقىنلىشىپ قالغانىدۇق. ماشىنىنىڭ سۈرئىتى تېخىمۇ تېزلىتىلدى...

—ئۇ قىزنى تاپالارمىزمۇ؟

—ئەپەندىم، ئۇ سىزنىڭ رەپىقىڭىز بولامدۇ؟—دەپ سوردىغان ئىدى بىلال.

ناۋادا قىزىتمام ئۆرلەپ كەتمىگەن بولسا، بۇ جەھەتتە چوقۇم بىرمۇنچە خىيال سۈرگەن بولاتتىم.

كېچە. كەيناف سايىتىنىڭ ئۆيى بىرخىل رەڭدە بويالغان رەختىنىڭ دېغىدەك كۆرۈنەتتى، تاغلار يىراقتىكى ئۇپۇق سىزىدىغان

قىدا گويا غايەت چوڭ قارا رەڭلىك دېكوراتسىيەگە ئوخشايتتى، ئۇ گويا ئېگىز تامدەك ئاسمان بىلەن زېمىننى ئايرىۋەتكەنىدى.

ئۆيلەر ۋە ئاشلىق ئامبىرى تىمتاس ئىدى.

بۇ چاغدا، توّت ماشىنىنىڭ كەڭ تاشيولنى كېسىپ ئۆتۈپ بۇ دېھقان قورۇسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا گۈلدۈرلەپ كېلىپ توختىغانلىقىغا ھېچكىم دىققەت قىلمىدى.

خەنجەر ۋە مىلتىقلارنىڭ بىر-بىرىگە ئۇرۇلغان ئاۋازى تۇنۇ-نىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزدى. گۈپۈلدەپ يۈگۈرۈشكەن ئاۋازلار ئەتراپقا ئاڭلاندى. ھاندرىك ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، تاپاڭ-چىسىنى چىڭ تۇتقىنىچە ئەتراپقا قارىۋالغاندىن كېيىن ئىككى ئوفىتسېرنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. ئۇلار دەرۋازا ئال-دىغا كېلىپ مۇشتۇمى بىلەن ئىشىكنى قاقتى. بۇ چاغدا بىر ماشىنا ئالدىنقى چىرىغى كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك نۇر چېچىپ، پۈتكۈل قورۇنى كۈندۈزدەك يورۇتۇۋەتتى. ھاندرىك بۇ قورۇنىڭ تامامەن قورشۇۋېلىنغانلىقىنى، ھەرقانداق ئادەمنىڭ بۇ ئۆيدىن قېچىپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. ھاندرىك بىرەرسىنىڭ دەرۋازىنى ئېچىپ بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئارقد-سىغا بىرقانچە چامدام چېكىندى-دە، ئاسمانغا قارىتىپ ئۈچ پاي ئوق ئاتتى.

بۇ چاغدا، بىر ئوفىتسېر دەرۋازىنى گەۋدىسى بىلەن سو-قۇپ ئېچىپ، قورۇغا بېسىپ كىردى. بىر نېگىر ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ لاغىلداپ تىترىگەن ھالدا تامنىڭ تۈۋىدە تۇراتتى، ئۇ قورقۇپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، تۈيۈقسىز بېسىپ كىرگەنلەر-گە قاراپ قېتىپلا قالدى.

—هوي زەڭگى، كەيناق سايىت نەدە؟

ئوفىتسىر قاتتىق ئاۋاز بىلەن سوراپ، تاپانچىسىنى لاغ-لاغ تىترەپ تۇرغان نېگىرنىڭ كەڭ كۆكرىكىگە تىرىدى.

—قېچىپ. . . قېچىپ كەتتى! —دېدى نېگىر دۇدۇقلاپ،

— بۇندىن ئۇچ سائەت ئىلگىرى. . . قاچتى، . . . ھېلىقى ئاق تەنلىك قىزنى ئېلىپ قاچتى. . .

ئوفىتسىرنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان ھاندرىك كۆزىنى يۇمۇۋالدى. ئۇ چۆچىگەن ھالدا: "بەك كېچىكىپ قاپتۇق، يەنە بىر قېتىم بىرقانچە سائەت كېچىكىپ قاپتۇق! بۇ ئەبلەخلەر پىلانىمىزنى زادى قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟" دەپ ئويلىدى.

ئوفىتسىرنى ئىتتىرىۋېتىپ، نېگىرنى تامغا نىقتىدى.

—نەگە قاچتى؟ —ئۇ نېگىرغا قاراپ ۋارقىرىدى.

—ھا. . . ھامىلغا، —دېدى نېگىر يەنىلا دۇدۇقلاپ.

—ھامىلغا؟ —ھاندرىك ئارقىسىغا بۇرۇلىۋىدى، ھېلىقى ئوفىتسىر ئۇنىڭغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇنىڭ چىرايىنى غەم باسقانىدى.

—ئۇ، مارابۇت دەپ ئاتىلىدىغان شەھەر بولۇپ، بۇساددىغا يېقىن، بىسكراغا بارىدىغان بىر تارماق يول ئۇستىگە جايلاشقان. ھامىل سەھرايى كەبىرنىڭ مەككىسى، ئۇ يەردە ياۋروپالىقلارنىڭ تۇرۇشىغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ! مارابۇت جامەسى دەل بۇ مۇقەددەس جاينىڭ مەركىزىدە بولۇپ، ئۇ چىرايلىق مەسچىتلەرنىڭ بىرى.

ھاندرىك قولىنى چۇشۇرۇپ ھېلىقى ئوفىتسىرغا كۆزىنى يوغان ئېچىپ قارىدى:

—ماڭا سەممىيلىك بىلەن ئېيتىپ بېرىڭ، —دېدى ئۇ بوش ئاۋاز بىلەن، —مۇبادا ھېرد شۇېت راستتىنلا ھامىلغا ئېلىپ كېتىلگەن بولسا، ئۇ قانداق بولۇپ كېتەر؟

ئوفىتسېر ئىككىلىنىپ، يەرگە قاراپ كۆزىنى يۇمدى. خېلى ئۇزاق سۈكۈتتىن كېيىن دىدى:

ئەگەر راستتىنلا ھامىلغا ئەپكېتىلگەن بولسا، بىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇ غايىب بولدى دېگەن گەپ. . .

—بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟—ھاندرىك قاتتىق ۋارقىرىۋەتتى.

—بىز بۇ مۇقەددەس شەھەرنى ئاختۇرالمايمىز، ئاختۇرساق پۈتكۈل قۇملۇقتىكىلەر بىزگە قارشى چىقىدۇ! بارلىق مۇسۇلمانلار بىر كېچىدىلا ئىسيان كۆتۈرىدۇ. مۇبادا راستتىنلا ھامىلغا بېسىپ كىرسەك، مەڭگۈ ئۆچمەس ئوتنى ياندۇرۇپ قويغان بولىمىز.

قانداق دېگەن گەپ بۇ!—ھاندرىك قاتتىق ۋارقىرىۋەتتى.

فان بېل ھاندرىكنى پۈتۈن كۈچى بىلەن تىنچلاندۇرۇشقا تىرىشقان بولسىمۇ پايدىسى بولمىدى.

—ھەي، 20-ئەسىردە تۈتقۇن قىلىش ۋەقەسىنىڭ يۈز بەرگىنىنى قاراڭ. كىشىلەر تۈتقۇننىڭ نەگە قامالغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنى قۇتقۇزغىلى بولىدىغانلىقى ئېنىق بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قوتقۇزۇش شۇنداق ئاسان بولسىمۇ ئۇلار يەنىلا بۇ ئىشقا تۈتۈش قىلمايۋاتىدۇ، يەنە تېخى قانداقتۇر دىننى نەزەرگە ئالغاندا، ئۇنداق قىلىشقا يول قويۇلمايدۇ، دەۋاتىدۇ! مۇنداق بولسا ئوتتۇرا ئەسىرگە قايتقانلىق، زۇلمەتلىك ئوتتۇرا ئەسىرگە قايتقانلىق بولمامدۇ!

—بۇ يەر دېگەن ئافرىقا، —دېدى فان بېل بوش ئاۋاز بىلەن.

—ئۇنداق بولسا، ئۆزۈملا هامىلغا باراي! —دەپ هۆركىرىدى هاندرىك. ئۇ ئاللىقاچان خۇدىنى يوقاتقان بولۇپ، سوغۇق قانلىق بىلەن پىكىر قىلالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ تاپانچىسىنى قېپىغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مېڭىشقا تەمشىلىۋىدى، فان بېل ئۇنى كاپ قىلىپ توتۇۋالدى:

—نەگە بارىسىز؟

—هامىلغا.

—بۇ ئەخمىقانىلىق، هاندرىك دوختۇر.

—هازىر ئەخمەقلىقتا بۇ دۇنيانىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان هېچقانداق نەرسە يوق! ئەگەر بۇ قىزنى قۇتقۇزغىلى بېرىشقا قوشۇنىمىز جۇرئەت قىلالمىسا، ئۆزۈم يالغۇز بارىمەن!

—بۇ بىزنىڭ توخۇ يۇرەكلىك قىلغانلىقىمىز ئەمەس، —هېلىقى ئوفىتسېر شەپكىسىنى ئارقىسىغا ئىتتىرىپ قويدى، —بەلكى ئۇنداق قىلىش ئاقمايدۇ. چۈنكى 300 مىليون مۇسۇلمان قوزغىلىپ بىزگە قارشى چىقىدۇ، ئۇقتىڭىزمۇ؟ 300 مىليون مۇسۇلمان! مۇبادا كىشىلەر خۇداسىزلار مۇقەددەس شەهەر هامىلغا ئاياغ بېسىپتۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالسا، پۈتۈن شەرقتە غەزەپ ئوتلىرى لاۋۇلداشقا باشلايدۇ! مارابۇت كىشىلەرنى غازات قىلىشقا قوزغايدۇ، ئۇ چاغدا شىمالىي ئافرىقىدىن ئايرىلىپ قالىمىز. مېنىڭچە، مۇنداق دو تىكىشتە زىيان بەك چوڭ بولۇپ كېتىدۇ: بىر قىزغا پۈتكۈل ئافرىقىنى تىگىشكەن بولىمىز...

—هاندرىك تۇمشۇقىنى ئۇچلىدى:

—دېمەك، دۆلەتنىڭ مەنپەئەتىنى دەپ بۇ قىزنى قۇربان قىلماقچى بولىۋېتىپسىلەر-دە! سىلەر بىر ئادەمنى تاشلىۋەتتىڭ-لار! ئۇنىڭدىن ۋاز كەچتىڭلار.

—توغرا!

—مەن "توغرا" دېگەن بۇ سۆزىڭىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن،

—دېدى هاندرىك—هاياتلا بولىدىكەنمەن، "توغرا" دېگەن بۇ سۆ-زىڭىزنى ئېسىمدە مەڭگۈ چىڭ ساقلايمەن! بۇ زاماندا، بىر كىشىنىڭ مەنپەئەتى دۆلەتنىڭكى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغاندا، ئۇ نۆلگە تەڭ بولىدىكەن. بىراق، ئۇ دۆلەت ئۈچۈن دېيىلسە، يەنە قارغىشقا كېتىدىغان، مۇهىم كوئېفىتسىنتقا ئايلىنىدىكەن! مەن سىزنى قارغايمەن، كاپىتان ئەپەندىم!

هېلىقى ئوفىتسىر قولىنى كېرىپ قويدى:

—مەن بۇلارنى ئۆزگەرتىشكە ئامالسىزمەن، بۇ هەقتە بۇيۇ-رۇق بار. پارىژدىمۇ كىشىلەر سىزگە بىر ئادەمنى قۇتقۇزىمىز دەپ بىرقانچە مىڭ كىشىنىڭ ېېشىغا چىقىشقا بولمايدۇ، دېگەن بولاتتى. بۇ ئىككىسىنى سېلىشتۇرغىلى زادى بولمايدۇ، بۇ ئەقىل-ئىدراكقا مۇناسىۋەتلىك ئىش.

—ياق! بۇ بىر قىزغا مۇناسىۋەتلىك ئىش!—دەپ ۋارقىرد-دى هاندرىك،—مەن دۆلىتىمىزنىڭ كونسۇلىدىن يارەدەم بېرىش-نى تەلەپ قىلىمەن.

—ئىختىيارىڭىز!—دېدى ئوفىتسىر ئارقىسىغا بۇرۇلۇۋېـ-تىپ.

—بارلىق ئۆيلەردە بىرمۇ ئادەم يوق ئىكەن، هېچقانداق

نەرسىنى بايقىمىدۇق، — دەپ دوكلات قىلدى باشقا ئۆيلەردىن يۇگۇرۇشۇپ چىققان بىر قىسىم ئەسكەرلەر.

— قايتايلى! — ئوفىتسىر قاتتىق ۋارقىرىدى، — قاراۋۇللار قايتىپ كەلسۇن! ھەممىڭلار يىغىلىڭلار!

— ياڭراق ھەربىي كاناي ئاۋازى يۇلتۇزلار چاقناپ تۇرغان كېچە ئاسمىنىنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزدى.

ھاندرىك يەككە-يېگانە ھالدا دېھقان قورۇسىدا قالدى، ھېلىقى نېگىر ئاشلىق ئىسكىلاتىغا غىپىدە كىرىپ كەتتى. فان بېل دەرۋازا يېنىدا ئۇنى كۇتمەكتە ئىدى، ھاندرىك ئەتراپقا يەنە بىر قېتىم نەزەر تاشلىغاندىن كېيىن كېچىنىڭ سوغۇقلۇقىنى سەزدى. ئۇنىڭغا قېنى توڭلاپ قالغاندەك تۇيۇلدى.

تۇگىدى! بۇ قىز ئەمدى ئەركىنلىككە ئېرىشەلمەيدىغان بولدى. چۈنكى دىن ۋە سىياسەت ئۇنىڭ يېڭىۋاشتىن ئەركىنلىكىگە ئېرىشىشنى چەكلەۋاتىدۇ! بۇ دۇنيادا بۇ قىزنى قۇتقۇزالايدىغان ھېچقانداق كۈچ يوق ئوخشايدۇ، ئۇ مارابۇتنىڭ بۇ مۇقەددەس شەھىرى ھامىلدا قامىلىپ قالدى. سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىكى بۇ ئاق قەلئە — قۇملۇقتىكى مەككىگە قامىلىپ قالدى.

ئەقىل-ئىدراك ھېلىقى ئوفىتسىردا ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىدى، ئۇ تالادا ئەسكەرلىرىنى يىغىۋاتاتتى. ئۇنىڭغا شۇ ئايان ئىدىكى، بىر كىشىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن سانسىزلىغان كىشى ئۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن، ئافرىقىمۇ ھىندىچىنى ۋە چاۋشىيەنگە ئوخشاش جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. بىر قىزنى دەپ ئاتا-ئانىلار، بالىلار، ئاكا-ئۇكىلار ۋە ئاچا-سىڭىللاردىن بىرنەچچە مىڭ كىشى زار قاقشايدىغان ئىش يۈز بېرىشى مۇم-

كىن، ناھايەت شۇ بىر قىز ئۇچۇنلا. . .

ھاندىرىك بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە قورۇدىن چىقتى. ئۇ فان بېلىنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، فان بېل ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىشقا پېتىنالمىدى. ھاندىرىك ماشىنا يېنىغا بېرىپ ماشىنىغا چىقتى-دە، قوللىرى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالدى. فان بېل ئاستا ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇردى، ئاندىن كېيىن ماشىنىنى تېزلىك بىلەن ھەيدەپ، قاپقارا تۈن پەردىسى قاپلىغان ھېلىقى دېھقان قورۇسىدىن ئايرىلدى. ئۇ ماشىنىنى تاشيولغا چىقىرىپ، راگۇئېت تەرەپكە بۇرىدى. ماشىنا قاپقاراڭغۇ كېچىدە ماڭماقتا ئىدى.

ھاندىرىك پۈتۈن بەدىنىنىڭ لاغىلداپ تىترەۋاتقانلىقىنى سەزدى، بىر قولىنى فان بېلىنىڭ قولى ئۈستىگە قويدى.

—سىز. . . سىز بۇلارنى چۈشىنەمسىز؟—سوردى ئۇ كېكەچلەپ، —ئىشلار. . . بىر چۈشىمدۇ-يا؟ قاباھەتلىك چۈشىمدۇ؟ ئۇلار. . . راستىنلا بىر كىشىنى ئاشۇنداق خالىغانچە تاشلىۋېتەرمۇ؟

—ئۇلار مۇشۇنداق قىلىشقا مەجبۇر. . . ، —دېدى فان بېل بوش ئاۋاز بىلەن.

—مەن مۇشۇ ئافرىقىدىن نەپرەتلىنىمەن. ئۆمۈرۋايەت نەپرەتلىنىمەن ھەم ئۇنى قارغايمەن!

فان بېل بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ بىر قولىنى ھاندىرىكنىڭ تىترەۋاتقان مۈرىسىگە قويدى.

—ۋاقىت بارلىق نەرسىنى غۇۋالاشتۇرىۋېتىدۇ، ھاندىرىك دوختۇر. سىز پۈتۈن ۋۇجۇدىڭىز بىلەن خىزمەتكە كىرىد-

شىك. . . ۋىرۇسلىرىڭىزنى ئىزدەپ تېپىك، ئۇ چاغدا باشقا ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ كېتىسىز، پەقەت ئەگرى بويۇنلۇق بوتۇلكا ۋە تولغاق ۋىرۇسلۇق قاننىلا ئويلاك. سىز مۇشۇنداق جاھىل كېسەللەرنى داۋالاپ ساقايتالايسىز. . .

ھاندىرىك زۇۋان سۇرمىدى، ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ئورۇندۇق يۆلەنچۈكىگە يۆلەندى. "ساقايتىمىشمەن تېخى، مۇشۇ قېتىمقى زەربىدىن يۈرىكىم قان-زەرداب بولۇپ ئۆلۈدىغان ئوخشايمەن، مەن ۋىجدانسىز، توك ۋە مۇزچىراي ئادەمگە ئايلىنىپ قالىدىغان بولدۇم. . ." ئۇشتۇمتۇت جەنۇب تەرەپتىن بىر ماشىنا چىرىغى كۆرۈندى. ئۇنىك ئارقىسىدىن يەنە بىرقانچە چىراغ كۆرۈندى، ماتورلارنىك گۇركىرەشلىرى بارغانسېرى يېقىنلاشتى. كىشىلەر بىرقانچە جىپ ماشىنا ۋە ئەسكەر توشىغۇچى چوك ئاپتوموبىلنىك چاك توزۇتۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشتى.

ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس بىرىنچى بولۇپ ماشىنىدىن سەكرەپ چۈشتى. ئالدى بىلەن ئىككى ئوفىتسېرغا ئۆزىنى تو-نۇشتۇردى، ئاندىن كېيىن ئەتراپقا نەزەر سالدى.

—ھېچنېمە بايقىمىدىڭلارمۇ؟

—ياق. ئۇنى ھامىلغا ئېلىپ كېتىپتۇ، بىزدە قىلچە ئۇمىد قالمىدى.

—ھو ئۆلمىگۇر توڭگۇزلار! —ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس قاتتىق ئاۋاز بىلەن تىللاپ كەتتى.

—بىزنىك باشقا ئىلاجىمىز يوق! بۇ سىزگە ئايان، ملادشى لېيتېنانت.

—بۇنى بىلىمەن! ئەمما بىز ئۇنى يەنىلا تاپمىساق بولمايـ-

دۇ!

—سىز ھامىلغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلماقچىمۇ سىز؟— يەنە بىر ئوفىتسىرنىڭ كۆزىدىن ھەيرانلىق ئالامىتى كۆرۈندى.

—ھۇجۇم دېدىڭىزمۇ؟ ياق!—دېدى گلانتۇس ئارقىسىغا قايرىلىپ،—كەچلىكىڭىزلار خەيرلىك بولغاي، ئەپەندىلەر.

ئۇ ئۆزىنىڭ ماشىنىسىغا قايتىپ كېلىپ باشقا ماشىنىلار-نىڭ راگۇئېتقا ماڭغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۆزىگە تىكـ-لىپ تۇرغان دوكتور شۇېت تەرەپكە بۇرۇلدى.

—ئۇ قەيەردە ئىكەن؟—شۇېت ماغدۇرسىز ھالدا سورىدى.

—ھامىلدا!

—مۇقەددەس شەھەر مارابۇتتىمۇ؟—شۇېت ئۆزىنىڭ يېنىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان بىلالغا قارىدى،—ھامىل ساڭا تونۇشلۇق-مۇ بىلال؟

—تونۇشلۇق ئەمەس، ئەپەندىم. ئۇ بىر مۇقەددەس شەھەر!

—ئۇ بۇساددىغا يېقىن ئەتراپتا، توغرىمۇ؟

—توغرا!

—بۇ يەرگە نەچچە كېلومېتىر كېلىدۇ؟

—260 كېلومېتىر كېلىدۇ،—دېدى گلانتۇس ئارىسالدى بولغان ھالدا،—ئۇ يەرگە بېرىش ئۈچۈن ئىيىنرىختىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

—260 كىلومېتىر بولسا،—دېدى شۇېت ئۇھ تارتىپ،— بەك يىراق ئىكەن... ماڭا نىسىبەتەن بەك يىراق ئىـ-كەن...

شۇ كېچىسى تۆت كىشى يۇقاپ كەتتى.

ھاندىرىك يۇك-تاقلىرىنى ئالمايلا دوختۇرخانىدىن ئايرىلدى، قولىغا كىچىك بىر ساندۇققا قاچىلانغان قان زەردابى ۋە ئوپېراتسىيە ئەسۋابلىرىنى ئېلىۋالدى.

سىمىسىز رادىئولۇق قوبۇللىغۇچ-تارقاتقۇچ ئۇسكۇنىلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلغان ماتورلۇق چارلاش ئەترىتىنىڭ مەلۇم قىلىشچە، ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس، دوكتور ھانىس شۇېت ۋە بىلال ئىسىملىك بالا قۇملۇققا سەيلىگە بېرىپ قايتمىغان. شۇ-نىڭدىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان ئىزدەشلەردىن قىلچە نەتىجە چىقمىغان.

كاپىتان پۇروشېنى بۇ ئىشنى ئەتىسى ئەتىگەندە ئالجىرغا دوكلات قىلدى. ئۇ مۇنداق قىلسام، ئۇلار تېخىمۇ يىراققا بارالايدۇ، بىر كېچە ۋاقىتنى قولىغا كەلتۈرگەن بولىدۇ، دەپ ئويلىدى.

جېككۇرىن دۇمبىلا ھاندىرىكنىڭ تۇيۇقسىز كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەردىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن بىردىنلا ھوشىدىن كەتتى، كېيىن يەنە توپتوغرا بىر سائەت يىغلىدى. بۇ چاغدا ئۇ ھاندىرىكنىڭ مۇھەببىتىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدىكى تىرىشچانلىقىنىڭ مەغلۇب بولغانلىقىنى چۈشەنگەندى. ھېلىقى گېرمانىيىلىك قىز، قارغىش تەگكۈر گېرمانىيىلىك قىز غەلىبە قازاندى، مەن بولسام يەككە-يېگانە ھالدا قۇم بارخانلىرىنىڭ قورشاۋىدا قالدىم، ھاندىرىك بىلەن توي قىلىمەن دېگەن خىيالىم بەربات بولدى، مەن ئاشۇ ئاشىق-مەشۇقلۇق چۈشىگە دەپنە قى-

لىنىدىم.

ئۇ بارا-بارا تىنچلاندى، رەتسىز كارىۋاتتا يىغلاپ ياتقىنىچە تورۇسقا كۆز تىكتى. ئۇنىڭ يۈرىكىدە قىساس ئېلىش ئويى پەيدا بولدى: ئەرەبلەرنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇلارغا كېرەكلىك بولغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىش، ئاندىن ھاندىرىكنى ئۆلتۈرۈش كېرەك. مەن سېرىق چاچلىق بۇ نېمىس ئەرگە نەقەدەر نەپرەتلىنىمەن-ھە! ئەگەر ھېرد شۇېت ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! مەن بىر چەتتە تۇرۇپ، ئۇنى ئەرەبلەرنىڭ تاشكىزەك قىلىپ ياكى خەنجەر ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكىنىنى كۆرگەن بولسام!...

قىساس ئېلىش كېرەك، قىساس!

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزە يېنىغا كەلدى. قۇملۇق ئاپتاپتا جىمجىت سوزۇلۇپ ياتاتتى. مەن ئۇلارنى ئاق تەنلىكلەرگە قارىشى تۇرۇشقا قۇترىتىمەن. تېنىم، لېۋىم ۋە كۆزۈم ئارقىلىق ئۇلارنى ئەسەبىيلەشتۈرۈۋېتىمەن، تاكى ئۇلار ۋارقىراپ-جارقىراشقىنىچە قورغانغا ئېتىلىپ كىرگەنگە قەدەر، توپلاڭ مەشئىلىنى كۆتۈرۈشۈپ پۈتكۈل ئافرىقىنى سىيرىپ-سۈپۈرگەنگە قەدەر توختىمايمەن! مەن بارلىق ئەرلەردىن ئۆچ ئالىمەن... بارلىق كىشىلەردىن! ئادەمنى ۋەسۋەسىگە سالىدىغان بۇ ئويلار ئۇنىڭ قەلبىنى زىلزىلىگە سالغان بولسىمۇ، لېكىن كەيپىيات جەھەتتە تىنچلىنىپ قالدى. ئۇ دوختۇر فان بېلنىڭ گۈلزارلىقىتىن يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. يەنە ھېلىقى گېرمانىيە كونسۇلى ئۇنى چاقىردى. جېككۇرىن ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ كىيىمىنى كىيدى.

هاندرىك بىلەن بولغان چاغلار، مالۋا دەرىخى ئاستىدا ئۆتۈ-كۈزگەن ئاخشاملار، ئۆزىنىڭ ياتقىدىكى خەيرلىك كېچىلەر، قۇملۇقتا تۆگە مىنىپ يۈرۈشكەنلىرى، بىسكرا ۋە راگۇئېت تەجرىبىخانىسىدا مۇرىنى-مۇرىگە تىرەپ ئىشلىگەنلىرى يەنە بىر قېتىم ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى. . . ئاشۇ كۈنلەردە ئۇ ھەمىشە ھاندرىكنىڭ يېنىدا بولغانىدى، ھاندرىكمۇ تاكى ھېلىقى نېمىس قىز، بېرلىندىن كەلگەن مەبۇدقا ئوخشايدىغان ھېلىقى جىمغۇر قىز قايتىدىن پەيدا بولغانغا قەدەر ئۆزىدىن ئايرىلالمايدى-غانلىقىنى ھېس قىلغانىدى.

ئۇ ئەينەكتىكى ئەكسىگە قاراپ ئاچچىق كۈلدى. ئۇنىڭ بار-لىق ئاچچىق قايغۇ-ھەسرەتلىرى مۇشۇ ئاچچىق كۈلكىگە مەركەز-لەشكەنىدى. ئارقىدىن تام ئىشكاپىدىن چامادانىنى تارتىپ چىقى-رىپ، يۈك-تاقىسىنى تېڭىشقا باشلىدى.

دوختۇر فان بېل ئۇشتۇمتۇت ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەل-دى. ئۇ بىردەم شۇبھىلەندىيۇ، دەرھال چۈشەندى.

—ئەتە ئەتىگەندە ئالجىرغا ئۇچىدىغان ئايروپىلان بار ئى-كەن،—دېدى ئۇ تورۇسقا لاپىيىدە بىر قاراپ،—بۇ يېڭىدىن كۆپەيتىلگەن نۆۋەتچى ئايروپىلان بولۇپ، گېرمانىيە كونسۇلى دەل مۇشۇ ئايروپىلان بىلەن كەپتۇ. سىزمۇ مۇشۇ ئايروپىلاندا بىللە كەتسىڭىز بولىدۇ.

—رەھمەت،—جېككۇرىن بۇدۇر چاچلىرىنى ئارقىسىغا تا-رىدى،—مەن ئالجىرغا ئەمەس، قۇملۇققا بارىمەن.

—بۇنداق قىلسىڭىزمۇ بولىدۇ، ئەلۋەتتە،—فان بېل بې-شىنى لىڭشىتتى،—ئەمما ئۇ يەرگە بەربىر پىيادە بارالمايسىز-

غۇ، جېككۇرىن. ھازىردىن باشلاپ بۇ يەرگە ئاپتوبۇس قاتنىمايدۇ. كارۋانلار ھەربىي ئىدارە قىلىندى. سىز ئالجىرغا قاراپ ئۇچۇڭ، ئۇ يەردىن مارسىلغا بېرىڭ. ئۆيىڭىزگە قايتىپ كېتىڭ، جېككۇرىن، ئۇ يەردە تۇرمۇشىڭىزنى ئاۋۋالقىدەك ئۆتكۈزەلەيسىز، بۇ بەلكىم ئوبدان چارىدۇ.

—بولدى، دېمەيلا قويۇڭ!—دېدى ئۇ چىرقىراق ئاۋاز بىلەن،—ئەمدى ياشاپ نېمە قىلىمەن، جاندىن كېچىدىغان چاغ كەلدى...

—بىر ئەركىشىنى دەپمۇ؟—فان بېل ئاچچىق كۈلدى،—مۇنداق قىلىش زادىلا ئەرزىمەيدۇ. بۇ ئۆزىڭىزگىمۇ، ماڭىمۇ، ھاندرىككىمۇ ياخشى ئەمەس،—ئۇ ئالدىغا بىرقەدەم چامدىدى-دە، جېككۇرىننىڭ مۇرىسىنى تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى، شۇ تاپتا كۆزلىرىدىن بىرخىل ھەسرەت چىقىپ تۇراتتى،—سىزگە مەلۇمكى، جېككۇرىن، بۇلار ناھايەت بىر قىستۇرما، خالاس. سىز ھاندرىكنىڭ كۆڭلىنى ئۆزۈمگە رام قىلىۋالدىم، دەپ ئويلىغاندىڭىز؟

—شۇنداق!—ۋارقىرىدى جېككۇرىن.

—ئۇنداقتا ياۋروپاغا قايتىسىڭىز، سىزگە تېخىمۇ پايدىلىق بولغۇدەك. ياۋروپادا ھەممىنى بىراقلا ئۇنتۇپ كېتىسىز، بىراق قۇملۇقتا ئۆزىڭىزنى پاتقاقتىن تارتىپ چىقىرالماي نابۇت بولىسىز... بۇ سىز ئۈچۈن بەكمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش، جېككۇرىن

—ئۆزىڭىز بىلەن رەھىمدىللىقىڭىز قۇرۇپ كەتسۇن!—جېككۇرىن ئۇنىڭ قولىدىن بوشىنىپ چامادانىنى تېپىۋەتتى،—

چامادان ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ ئىچىدىكى نەرسىلەر چېچىلىپ كەتـ
تى، — هازىر كۆڭلۈمنىڭ قانچىلىك ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى بىـ
لەمسىز؟

فان بېل جاۋاب بەرمەي ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ: جېكـ
كۇرىن ئامالنىڭ بارىچە ئالجىرىيىگە ئۇچىدىغان ئايروپىلانغا سېـ
لىپ قويۇلسۇن، زۆرۈر تېپىلسا زورلۇق كۈچى ئىشلىتىلسۇن،
بىر ئەرەب ئىشىك ئالدىدا ساقلاشقا قويۇلسۇن، دېگەن كۆرسەتـ
مىنى دالاندىكىلەرگە قالدۇرۇپ كېتىپ قالدى.

تاڭ سۈزۈلگەندە، جېككۇرىن چامادان ئۈستىدە ئولتۇرۇپ
ئۆزىنى باسالماي يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ مۇداپىئە لىنىيىسى بۇزۇلـ
غانىدى، ئۆچمەنلىك، ئۆچ ئېلىش تۇگىمەس ياشقا ئايلاندى.
فان بېل ئايروپىلانغا چىقىرىش ئۈچۈن ئۇنى ئالغىلى كەلگەندە،
ئۇ يەنىلا يىغلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئەرەبلەرنىڭ ئۆزىنىڭ چامادان
ۋە باشقا نەرسىلىرىنى هەربىي دوختۇرخانا ئالدىدىكى ماشىنىغا
بېسىشقا ئۇن-تىنسىز يول قويدى.

ئۇ يەنە بىر قېتىم بالكونغا چىقىپ، پەستىكى باغ، چىغىر
يول، ئاق ياغاچ ئورۇندۇق، بالكوندىكى چىغ ئورۇندۇق ۋە
يۇمىلاق ئۈستەللەرگە قارىدى. ئۇ هاندىرىك بىلەن مۇشۇ چىغىر
يولدا سەيلە قىلغان، ئاق ياغاچ ئورۇندۇقتا بىللە ئولتۇرغان،
ئۇ يەردە تۇنجى قېتىم سۆيۈشكەنىدى، ئاۋۇ يۇمىلاق ئۈستەل
ئۇلار دائىم قەهۋە ئىچىدىغان، ئەتىلىك ئىشلارنى مەسلىھەتلـ
شىدىغان جاي ئىدى. ئۇ ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان بىر ئىستاكان-
نى كۆردى، بۇ دەل هاندىرىك دوختۇرخانىدىن غىپىدە كېتىش-
تىن بۇرۇن ئاخىرقى قېتىم ئىشلەتكەن ئىستاكان ئىدى. ئۇ

ئۇستەل قېشىغا كېلىپ ئىستاكاننى قولىغا ئالدى-دە، ئۇزاققىچە قاراپ تۇردى. . . ئاندىن ئىستاكاننى باغىنىڭ ئىچىگە زەرب بىلەن چۆرۈپ تاشلىۋەتتى. ئىستاكان ھېلىقى چىغىر يولغا چۈشۈپ چۈل-چۈل بولۇپ كەتتى.

"ئادەمنىڭ ئەسلىمىسىنى ئويغىتىدىغان ھەرقانداق نەرسىنى قالدۇرماسلىق كېرەك، —دەپ ئويلىدى ئۇ ئۇشتۇمتۇت، — قايغۇ-ھەسرەتتىن باشقىلىرىنى قالدۇرماي تاشلىۋېتىپ كېتەي."

ئۇ بېشىنى تۆۋەن سالغان پېتى ئۆيدىن چىقىپ شوپۇرنىڭ يېنىغا ئولتۇردى. ماشىنا قوزغالغاندا ئارقىسىغا قاراپمۇ قويمىدى. فان بېلنىڭ قولىنى پۇلاڭلاتقانلىقىنىمۇ كۆرمىدى. توپا-توزان كۆتۈرۈلگەن يولغا بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن كۆزدىنى يۇمۇۋالدى.

راگۇئېت ئايرودرومى—ھەربىي ئايرودروم بولۇپ، گېرمانىيە كونسۇلىنىڭ ئايروپىلانى ئۇ يەردە كۈتۈپ تۇراتتى.

جېككۇرىن دومېلا ئۆزى كەلگەن ھېلىقى دۇنياغا قايتىپ كەلدى. كىشىلەر شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىمىدى. ئايروپىلان ئۇنى قۇملۇقتىكى بىر تال قۇمغا ئوخشاش سىڭىپ كېتىدىغان مىليونلىغان كىشىلەر دېڭىزىغا ئاپىرىپ تاشلىۋەتتى.

جېككۇرىن ئۇچۇشتىن ئىلگىرىكى ئاشۇ كېچىسى شۇ يەردىكى ھەربىي دوختۇرخاندا پاتىپاراقچىلىق بولۇپ كەتتى. فان بېل قۇملۇقتىكى بارلىق ئورگانلارغا ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك تارماقلارغا تېلېگراممىا بەردى.

بارلىق قورغانلارغا قىسىم ئەۋەتتى.

گېرمانىيە كونسۇلى ھىلبىرت فان ئېيچھاگىن ئالجىرغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن دەرھال فرانسىيىنىڭ ئالجىرىيىدە تۈ-رۈشلۈق باش ۋالىيسى بىلەن كۆرۈشۈپ، دولەتتىڭ مەنپەئەتىنى دەپ بىر نېمىس قىز بىلەن كارى بولمىغانلىقىغا ئېتىراز بىلـ-دۈردى.

شۇ كۈنى كېچىسى بىر تېلېگراما، پارىژدىكى تاشقى ئىشـ-لار مىنىستىرلىكى ۋە مۇستەملىكە مىنىستىرلىكىگە ئەۋەتىلـ-دى. چىرايىدىن جىددىيلىك چىقىپ تۇرغان كىشىلەر بۇ تېلېگـ-رامىنى ئوقىدى. ئاندىن كېيىن چىرايلىرى سۆرۈن تۈس ئالـ-غان ھالدا بۇ تېلېگراممىنى مۇزاكىرە قىلىشتى ۋە جاۋاب تېلېگـ-رامىسى يېزىشتى. ئەتىسى بارون فان ئېيچھاگىن گېرمانىيە كونسۇلخانىسىدا جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالدى.

"مۇسۇلمانلارنىڭ بىر قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك توپىلىڭـ-دىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بۇ نېمىس قىزنىڭ ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتكەنلىكىدەك پاكىتنى قوبۇل قىلماقتىن باشقا ئىلاج بولمىدى. زورلۇق كۈچى ئىشلىتىپ ھامىلنى ئاختۇرۇشنىڭ ئاقمايدىغانلىقى ئېنىق. مارابۇت بىلەن بولغان دوستلۇق ۋە ئالجىرىيەنىڭ تىنچ ۋەزىيىتىگە زىيان يەتكۈزۈشكە قەتئىي بولمايـ-دۇ. ئالجىرىيەدە تۇرۇشلۇق گېنېرال ئارقىلىق ھامىلغا ئارىلـ-شىشقا، ھېلىقى قىزنى تاپشۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشقا بولـ-دۇ، ئەلۋەتتە. كىشىلەرنىڭ قولىدىن كېلىدىغىنى پەقەت مانا مۇشۇلا. يۇقىرى بېسىملىق ۋاستە ئىشلىتىشكە ئاساس كەم، مۇنداق قىلىشنىڭ بۇ ئىشقا يارىدىمى تەگمەيلا قالماستىن، ئەگـ-

سىچە ۋەزىيەتنى يامانلاشتۇرىۋېتىدۇ. مۇنداق ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش فرانسىيە مۇستەملىكە سىياستىنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيانقى نىشانى"

تېلېگراممىنىڭ ئاخىرىدا ھۆكۈمەتنىڭ بۇنىڭغا بولغان تەزدىيىسى بىلدۈرۈلگەنىدى. تېلېگراممىغا ئىمزا قويۇلغان ۋە تامغىمۇ بېسىلغانىدى، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى شۇنىڭ بىلەن تۈگىگەنىدى! ھۆكۈمەتنىڭ جاۋابى بىلەن تۆت كىشىنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى دوكلات بىرلا ۋاقىتتا كەلدى.

كىشىلەر ھەيرانلىقتىن ئاغزىنى ئېچىپلا قېلىشتى.

كىشىلەر خەۋەر كۈتۈشكە باشلىدى.

ھەر بىر كىشى بۇنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئالدىن تۈيۈشتى. بىرىنچى دەرىجىلىك جىددىي ھالەتتە تۈرۈش بارلىق قىسىملاردا داۋاملىق كۈچكە ئىگە قىلىنىدى. قورغانغا كېچىلىرى قوشلاپ قاراۋۇل قويۇلدى ۋە چارلاش ئەترىتىنىڭ كۈچى كۈچەيتىلدى.

ئەتىگەندىلا قۇملۇق يەنە ئوتتەك قىزىپ كەتتى. ئاپتاپ چۆل-جەزىرىدىكى يېشىل ئوت-چۆپلەرنى چېقىشقا باشلىدى. ئاسىيا بۇرىلىرى تاغدا ھوۋلايتتى، چۈمۈلىلەر ئاگاۋا ئارىسىدا ئۆمىلەپ يۈرۈشەتتى.

بارلىق نەرسىلەر بۇنىڭدىن ئۈچ يىل، 30 يىل ۋە 300 يىل بۇرۇنقى پېتى تۇراتتى. سۈكۈناتقا چۆمگەن قۇملۇق ئىلگىرىكىدىن پەرقلەنمەيتتى.

مۇقەددەس شەھەر ھامىل ئاپئاق، تىك، تاقىرقىيا ئۈستىدە قەد كېرىپ تۇراتتى.

هۆركىرىگەن قۇم-بوران ئۇنىڭ ئەتراپىدا پىرقىراتتى. مانا بۇ ئاللانىڭ مۇقەددەس كاسىسى ساقلىنىۋاتقان قەلئە ئىدى. . .

ئاپتوموبىل "بەخت دىيارى" دەپ ئاتالغان بۇك-باراقسان دەل-دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان بوستانلىق بۇساددادىن جەنۇبقا يۇرۇپ بىسكرا يولى ئارقىلىق تەخمىنەن 20 كىلومېتىر يۇرگەندىن كېيىن يەنە غەربتىكى شېغىللىق ساينى كېسىپ ئۆتىدىغان يولغا قايرىلدى. ئاندىن يايلاق ۋە سەھرايى كەبىر چېتىدىكى ئوڭغۇل-دوڭغۇل يەرلەردىن ئۆتۈپ تۈزلەڭلىككە چىقتى. ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن يەر يۈزى بارا-بارا ئېگىزلەپ ماشىنا ئالدىدا ئېگىز-پەس قىيالار پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىدە ئاپتاپتا كۆزنى قاماشتۇرىدىغان نۇرغۇن ئاپئاق ئۆيلەر چوقچىيىپ تۇراتتى.

كىشىلەرنىڭ كۆزىگە يىراقتىنلا شەھەر ئالدىدىكى غايەت زور قەبرىستانلىق چېلىقتى. بۇ يەر بارلىق ھاجىلار ۋە قۇملۇقتىكى ئېسىلزادىلەرنىڭ خاتىرجەم ئۇيقۇغا كەتكەن يېرى ئىدى. ئۇلار ئاق شەھەر باغرىدا ياتاتتى، قەبرىلەر بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن بولۇپ، قەبرە ئۈستىگە ئىككى-ئۈچ تال ئۈچلۈق تاش قويۇلغانىدى. ئۇ مۇشۇ مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتكۈچىلەرنىڭ ئەر ياكى ئاياللىقىدىن دېرەك بېرىدىغان بەلگە ئىدى. بەزى قەبرىلەر تام بىلەن قورشاپ قويۇلغان بولۇپ، بۇ مەرھۇمنىڭ دۆلەتمەن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. تىك تاغ يولى قىيا تاشلارنى

بويلاپ ئەگرى-بۇگرى ھالدا يۇقىرىلاپ بىر چوڭ مەيدانغا بارىدىـ
غان ئېگىز تاملىق ئالدىغىچە سوزۇلغاندى. بۇ ئەينەكلىك دېرىـ
زىسى يوق، ئوق ئېتىش تۆشۈكلىرىگە ئوخشايدىغان كۇنگۇرىـ
لىك ئۆي بولۇپ، قېلىن تاملىرى پۇختا تاشلاردىن قوپۇرۇلغاـ
ندى. تىك ياردىن قېزىۋېلىنغان بۇ تاشلارنىڭ ئاپتاپتا رەڭگى
ئۆچۈپ كەتكەندى.

بۇمارابۇتتىكى كاتتا قەسىرنىڭ تاشقى تاملىرى ئىدى. ئۇـ
نىڭ يېنىدىكى كەڭ يول رەت-رەت كەتكەن ئۆيلەرگە تۇتىشاتتى.
تۇز ئۆگزىلەر ئوتتۇرىسىدا يەتتە.ئاپئاق گۇمبەز قەد كۆتۈرۈپ
تۇراتتى، مانا بۇ ھامىل مەسچىتى— قۇملۇقتىكى مۇقەددەس جاي
ئىدى.

تىلاۋەتخانا ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن رېشاتكا بىلەن توسۇلـ
غان بولۇپ، مارا بۇتنىڭ ئالتۇن تاۋۇتى بىر كىچىك غۇۋا
ئۆيدىكى قىممەت باھالىق گىلەم ئۇستىگە قويۇلغاندى. تاش
تۇۋرۇكلۇك قەسىرنىڭ گۇمبەزسىمان تورۇسىنىڭ ئوتتۇرىسى
نەپىس نۇسخىلار چۇشۇرۇلگەن ئەينەكتىن ياسالغان قوڭغۇراق
شەكىللىك ئاجايىپ تورۇس بولۇپ، قۇياشنىڭ سانسىزلىغان
پارچە-پارچە ئەينەكلىرىدىن قايتقان رەڭگارەڭ نۇرلىرى قەسىر
ئىچىگە لىق سېلىنغان مۇقەددەس جايناماز ئۇستىدە جىلۋە قىلاتـ
تى. كىشىلەر بۇ جايناماز لارغا كەشلىرىنى سېلىۋېتىپ ئاندىن
ئاياغ باساتتى، چۇنكى جايناماز غا ئاياغ باسقانلىق، خۇدا ئالدىدا
تۇرغانلىق بولاتتى! تامدىكى ئويۇقلار ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس
جايى مەككىنى بىلدۇرەتتى. بارلىق نامازخانلار مەككە تەرەپكە
قاراپ نماز ئوقۇيتتى. ئۇ جاي ھامىلغىلا كېلىپ تاۋاپ قىلىشقا

مۇيەسسەر بولغۇچىلار تەلپۈنىدىغان مۇقەددەس جاي ئىدى.

قەسىر ئىچىدىكى تۇۋرۇكلەرگە ئېلېكتر چىراغلىرى ئورنىتىلغانىدى. هازىرقى زامان ئاپتاپ چىراغلىرى قەسىرنى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى، بۇ چىراغلار بىرقانچە يۈز يىللىق تارىخقا ئىگە ئۈنچە-مارجانلىق زەنجىرگە ئېسىلغانىدى. بۇنداق زەنجىرلەرنى هەربىر مەسچىتتە كۆرگىلى بولاتتى. قەسىر ئىچى قۇپقۇرۇق بولۇپ، تام، تۇۋرۇك ۋە توساق تاختايلارغا نەپىس نۇسخىلار چۈشۈرۈلگەن، تۆت تامغا مۇزايىكا نەقىشى ئويۇلغانىدى.

مەسچىت ئارقىسىدا مەدرىس بار ئىدى. بىر پاكار ئىمارەتتە 200 دىن كۆپرەك تالىپ تۇراتتى. ئۇلار كىتاب ئوقۇپ ئىنشا يېزىشىپ، قىرائەت، دۇئا-تىلاۋەت قىلىشاتتى، ئۇلار شىمالىي ئافرىقىدىكى ئاخۇنلارنىڭ ۋارىسلىرى ئىدى. بۇ تالىپلار پاكار چاتقاللىقتا ئولتۇرۇشۇپ قېلىن قەغەزگە قۇرئان سۈرىلىرىنى كۆچۈرۈشەتتى. سىنىپتا ئاپئاق ساقال خەلپەتنىڭ تەلىملىرىنى تىڭشايتتى.

بۇ مۇقەددەس جايغا ئەزەلدىن بىرەرمۇ ئاق تەنلىك، مۇۋەپپەقىيەتلىك هالدا كىرەلمىگەن، ئەزەلدىن بىرەر كىشىمۇ مۇقەددەس مەدرىس، تالىپ ۋە ئاخۇنلارنى سۈرەتكە تارتىپ چىقالمىغانىدى. شۇنداق قىلماقچى بولغان ئادەم كاللىسىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ قويۇشى كېرەك ئىدى، چۈنكى ئىمانسىزلار خۇدا ئالدىدا كۆپۈرلۈق قىلسا، ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئىسىسىق قېنى ئارقىلىق گۇناهىنى يۇيىمسا بولمايدىغان تەقدىر كۈتۈپ تۇراتتى.

يۈزى نىقابلانغان بىر ئايال ماشىنا بىلەن هامىلغا ئېلىپ

كېلىنگەندىن كېيىنكى تۆتىنچى كۈنى، قەبرىستانلىق يېنىدىكى جىلغىدا تۆت تاۋاپچىنىڭ كۆلەڭگىسى پەيدا بولدى.

ئۇلار ئوخشاش بولمىغان تەرەپلەردىن كەلگەندى.

ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرسىنىڭ بويى ئېگىز، تېرىسى قوڭۇر رەڭ بولۇپ، قارا ساقال قويۇۋالغاندى، ئۆزى يالغۇز جەنۇبتىن كەلگەن بۇ ئادەم قولىغا بىر ساياھەت ھاسىسىنى ئېلىۋالغان، ھارغىنلىقتىن ئۆرە تۇرغىچىلىكىمۇ قالمىغاندى. بۇ بىر بىچارە تاۋاپچى بولۇپ، خۇدا ئۇنىڭغا زۇۋان بەرمىگەندى. كىشىلەر ئۇنىڭغا سالام بەرگەندە، ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپلا جاۋاب بېرىپ، قولى بىلەن ئاغزىنى كۆرسىتىپ بېشىنى چايقاپ قويىاتتى ھەمدە پاسكىنا قولىنى سوزۇپ تىلەمچىلىك قىلاتتى. كىشىلەر ئۇنىڭغا ئازدۇر-كۆپتۇر يەيدىغان نەرسە بېرىشەتتى. ئۇ يول بويى تاغ-دەشتلەرنى كېزىپ، قۇم-شېغىللىقتىن ئۆتۈپ، كىشىنى قاتتىق چاڭقىتىدىغان قۇرۇق ئىسسىق ئازابىغا چىداپ بوساددادىن كەلگەندى.

قالغان ئۈچ تاۋاپچى جەنۇب تەرەپتىن كەلگەندى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى ئەركىشى، بىرسى ئوغۇل بالا ئىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر ئەركىشىنىڭ يېشى چوڭراق بولۇپ، ئۇنى يەنە بىرسى يۆلىۋالغاندى، ئۇ پۇتىنى كۈچەپ سۆرەپ قەبرىستانلىققا كەلگەندىن كېيىن بىر پارچە تاش ئۈستىگە ئولتۇردى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈردى.

تىك قىيا ئۈستىگە جايلاشقان ھامىل ئاپتاپتا يالتىراپ تۇراتتى، ئۇ ھەيۋەتلىك بولۇپ، خۇدانىڭ مۇقەددەس جايى بولۇشقا مۇناسىپ ئىدى.

بۇ مەنزىرە دالاي لامانىڭ بودالا ساريىدەك كىشىنى مەپتۇن قىلاتتى.

—ھامىل! —دېدى شۇېت بوش ئاۋاز بىلەن، —ئاخىر كۆزلىگەن مەنزىلگە يېتىپ كەلدۇق، ملادشى لېيتېنانت

ملادشى لېيتېنانت بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ پاسكىنا رومىلىنى بوينىدىن چۇشۇرۇۋېتىپ قولى بىلەن تەرنى سۈرتتى.

شۇېتنىڭ يېنىدا تۇرغان بىلال قەيەردىندۇر ئوغرىلاپ كەلگەن خاسىڭنى چاياۋاتاتتى.

—بىز قاراڭغۇ چۇشۇشنى كۈتەيلى، ئاندىن كېيىن سەن زېرەك شاكىچىك، —دېدى ملادشى لېيتېنانت قولىنى بىلالغا تەگكۈزۈپ، —ھېلىقى قىزنىڭ قەيەرگە يوشۇرۇپ قويۇلغانلىقىنى ئۇقۇپ كەل. بىز ھەمىشە قارىسىغا تەلىيىمىزنى سىناۋەرسەك بولمايدۇ. ھەربىر ئۆينى بىر قېتىم ئىزدەپ چىق. بىز بىرەر نىشانغا ئىگە بولۇشىمىز كېرەك!

—بىلال ئۇنى تاپالايدۇ، —دېدى شۇېت قولى بىلەن بېشىنى تىرىگىنىچە دەرمانسىز ھالدا، —ئۇنىڭ پۇتكۈل بەدىنى توختىماستىن تىترىمەكتە ئىدى، —ئۇ ئۆلمىگۈر قىزىتما! شۇتاپتا قاتتىق توڭۇپ كېتىۋاتىمەن.

—بۇ جاينىڭ ئاپتاپ چىققان چاغدىكى تېمپېراتۇرىسى سېلسىيە 57 گرادۇسقا يېتىدۇ.

شۇېت بېشىنى كۆتۈرۈپ گلانتۇسقا قارىدى:

—ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن، گلانتۇس، سىز بۇنى ھېس قىلدىڭىزمۇ؟ ئەمدى بۇ ئىشنى بىرلىكتە قىلالمايدىغان بولدۇق. ئىنتايىن خەتەرلىك بۇ ۋەزىپىنى ئىلاجىسىز سىزگە

هاۋاله قىلىدىغان بولدۇم. تولىمۇ سەتچىلىك بولۇۋاتقانلىقى ئۆ-
زۇمگە ئايان، سىزنى بۇ قېتىمقى ئەسەبىي تەۋەككۇلچىلىككە
قاتنىشىشقا كۆندۈرگەنىدىم. سىز قىسىمدىن باشباشتاقلىق قى-
لىپ ئايرىلغانلىقىڭىز سەۋەبىدىن ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چې-
قالمىدى دېگەن باھانە بىلەن ھەيدىلىشىڭىز ياكى دەرىجىڭىز
چۈشۈرۈلىشى مۇمكىن. مەن بۇنىڭدىن بەكمۇ ئۈيالماقتىمەن
گىلانتۇس.

ياش ملادشى لېيتېنانت قول ئىشارىتى بىلەن شۈپتىنىڭ
سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ يېنىدىكى تاشقا كې-
لىپ ئولتۇردى:

—سىز مېنى بەكمۇ خىجىل قىلۋاتىسىز دوكتور، سىز-
نىڭ مەن توغرىلىق قىلغان پەرىزىڭىز ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئە-
مەس، مەن بۇ يەرگە پۈتۈنلەي شەخسىي غەرەز بىلەن كەلگەن.
بۇ يەردە ئومما بىننى بىلقاسىمنى ئۇچرىتىپ قالارمەن دېگەن
ئۈمىدتىمەن. بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا شۇنداق كۈچلۈك ئۆچمەنلىك
باركى، ئۇ ھەتتا قىتئەلەردىن ھالقىپ ئۆتەلەيدۇ. مېنىڭ بۇ
يەرگە كېلىشىمدىكى سەۋەب مانا شۇ، دوكتور. ئىزدىمەكچى
بولغان ھېلىقى قىز مەن ئۈچۈن ئەمەلىيەتتە ھېچ گەپ ئەمەس.
بۇ ناھايەت مەقسىتىمگە يېتىشتىكى بىر قېتىملىق پۇرسەت،
خالاس.

—ماڭا تەسەللى بېرىش ئۈچۈنلا شۇنداق دەۋاتىسىز، —
شۈپت قەددىنى رۇسلاپ قىيا ئۈستىدە قەد كېرىپ تۇرغان ھەيـ-
ۋەتلىك ئاق شەھەرگە كۆز تاشلىدى، —ئۇ ھازىر ئاشۇ يەردە.
بىلال، سەن بېرىپ ھېلىقى ئاق تەنلىك قىزنى ئىزدەپ باققىن.

—خوپ، ئەپەندىم، —ئوغۇل بالا مارابۇتتىكى ئوردىغا ۋە ئەگرى-بۇگرى ھالدا يۇقىرىغا ئۆرلەپ مۇقەددەس قەسىرگە تۇتۇشىدىغان يولغا قارىدى، —ئاۋۋال ئاللادىن مەدەت تىلەي، ئەپەندىم.

—ئەگەر ئۇ قىزنى كۆرسەڭ قانداق قىلىسەن؟

—ئۇنىڭغا سىزنىڭ مۇشۇ جايدا كۈتۈۋاتقانلىقىڭىزنى ئېيتىمەن، ئەپەندىم.

—كېچىدە ئۇنى ئالغىلى بارىدىغانلىقىمىزنى ئېيتقىن.

—خوپ، ئەپەندىم.

—ئۇ تۇرۇۋاتقان جاينىڭ ئەتراپىدىكى ئەھۋاللارنى كۆزەت، قەيەردىن كىرسەك ئەڭ قۇلايلىق بولىدىغانلىقىغا دىققەت قىل. سەن بىزگە يارداەم بېرەلەيدىغان بىردىنبىر كىشى.

—ماقۇل، ئەپەندىم.

شۇبىت ئورۇق ھەم سارغىيىپ كەتكەن قوللىرى بىلەن ئوغۇل بالىنىڭ بۇدۇر چېچىنى سىلىدى، ئۇنىڭ قولى توختىماستىن تىترەيتتى.

—ئەمدى ماڭغىن، —دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، —ئەگەر تاپالمىساڭ، بىز ئۇنى مەڭگۇ كۆرەلمەيمىز.

دەل شۇ چاغدا پاسكىنا پەرىجە كىيگەن يەنە بىر يەككە-يېگانە تاۋاپچى ھامىل شەھىرىگە كىرىش ئېغىزىدا بىر باققال بىلەن قوغۇن سودىسى قىلىۋاتاتتى. ئۇلار ئىما-ئىشارەت قىلىشاتتى، تاۋاپچى تىت-تىت بولۇپ ساقىلىنى يۇلاتتى، كېيىن شېكەر سېپىلگەن يېرىم كاسا قوغۇننى ئېلىپ ئاستا قەدەم تاشلاپ باشقا تاۋاپچىلار بىلەن بىللە تار كوچىنى بويلاپ شەھەرگە كىردى.

ئۇ مارابۇتتىكى ھەيۋەتلىك قەسىر ئالدىدا ئېگىلدى، ئاندىن يەنە بىر توپ تاۋاپچىغا ئەگىشىپ ئاجايىپ ئېھتىرام بىلەن مەيداننى بىر ئايلانغاندىن كېيىن تار كوچىدا غايىب بولدى. ئۇ ئىككى تەرىپىگە دېرىزە قويۇلمىغان ئۆيلەر بار كوچىدا تېز مېڭىپ بىر قۇدۇق يېنىدا توختىدى-دە، ئېھتىيات بىلەن بىرئاز سۇ ئىچكەندىن كېيىن ئاستا بىر تابلىت تولغاق دورىسى يېۋالدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىرقانچە يېرىم يالىڭاچ بالا ئويناۋاتاتتى، ئۇلار پات-پات بېشىنى كۆلچەككە پاتۇراتتى. بۇ تاۋاپچىلارنىڭ ئۇستى ئوچۇق مۇنچىسى بولۇپ، ئۇ تۇرۇبا ئارقىلىق قۇدۇق بىلەن تۇتاشتۇرۇلغاندى، كۆلچەكتە بىر تۆشۈك بولۇپ سۇ بۇ تۆشۈكتىن ئۆتۈپ زەيكەش ئارقىلىق كىرىپ، گۈل ۋە چاتقال ئۆستۈرۈلگەن قۇمساز يەرگە سىڭىپ كېتەتتى.

كىشىلەر ھاندرىكنىڭ نىقابىنى بايقىيالمىدى. ھامىلغا كەلگەندىمۇ كىشىلەر ئۇنى تونىيالمىدى، بۇ ھېردىنىڭ يېنىغا بېرىش ئۈچۈن تاشلانغان تۇنجى قەدەم ئىدى. شۇتاپتا ئۇ نامرات، پاسكىنا، ھارغىن بىر تاۋاپچىغا ئوخشايتتى. ئۇ ئانچە ئايىنىمىغان پالما دەرىخى سايىسى ئاستىدىكى تاش ئۈستىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قوغۇننى غاجىلاشقا باشلىدى، قوغۇن شىرنىسى ساقىلىغا تامچىپ چۈشۈپ، ساقىلىنى شىلىمغا ئوخشاش بىربىرىگە چاپلاپ قويدى. بۇمۇ بىر ھېسابتا ياخشى بولدى، —دەپ ئويلىدى ئۇ، —ئەرەبلەر ئەمدى مېنى ئۆزلىرىنىڭ قېرىندىشى دەپ قالىدىغان بولدى".

ئۇ قوغۇن يېگەچ ئەتراپقا سەپسالاتتى، قاتار-قاتار ئۆيلەرگە قاراپ، ئويناۋاتقان بىر ئوغۇل بالىنى قول ئىشارىتى بىلەن

چاقىردى، ئۇنىڭدىن بىرئاق تەنلىك ئايالنى كۆردۈڭمۇ دەپ سوردى. ئوغۇل بالا يىغلاپ بېشىنى چايقىدى. ھاندرىك ئورنىدىن تۇرۇپ ئېشىپ قالغان قوغۇننى ئاۋاق بىر قىزچاققا بەردى، ئۇ قۇدۇققا ئانچە يىراق بولمىغان جايدا ئاچ كۆزلۈك بىلەن قاراپ ئولتۇراتتى. ھاندرىك مۇقەددەس شەھەر كوچىلىرىنى ئارىلاپ، پىچىرلاپ ئايەت ئوقۇغان بولۇپ، ئۆزىنىڭ گۇناھىغا توۋا قىلىۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالدى، مۇشۇنداق قىلىپ ھامىل كوچىلىرىنى ئاستا ئارىلاپ بىر دۆڭگە چىقتى-دە، پەستىكى شەھەر ئۆيلىرىنىڭ ئۆگزىلىرى ۋە قورۇلىرىغا قارىدى.

تۇيۇقسىز قىيا ئارىسىدىن قوڭۇر بۇدۇر چاچلىق بىر ئوغۇل بالا چىقىپ كېلىپ، ئۇنىڭ يېنىدا تۇردى-دە، ئۇنىڭغا ئوخشاشلا ھامىلغا قاراشقا باشلىدى. ئاندىن كېيىن تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ خاسىڭ يېگەچ بۇ تاۋاپچىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا سەپسالدى.

بىر دەملىك سۈكۈتتىن كېيىن ئوغۇل بالا قايرىلىپ قاتتىق ئاۋاز بىلەن دېدى:

—ئاللا سىزگە رەھمەت قىلغاي!

رەتمۇرەت ئۆگزىلەرنى كۆزىتىپ، ھېرد تۇرغان جايدىن دېرەك بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئالامەتلەرگە سەپسېلىۋاتقان ھاندرىك ئىختىيارسىز چۆچۈپ كەتتى.

—خۇدا سىزگە يار-يۆلەك بولسۇن! —دېدى ئۇ غودوڭشىپ.

—سىز بۇ يەرگە تاۋاپ قىلغىلى كەلدىڭىزمۇ؟

—شۇنداق.

ئوغۇل بالا ئۇنىڭغا بېشىدىن ئايىغىچە قاراپ چىقتى:

—یىراقتىن كەلگەن ئوخشىمامسىز؟ شۇنىڭىز بىز بىلەن ئوخشىمايدىكەن.

—شۇنداق.

—قەيەردىن كەلدىڭىز؟

—جەنۇبتىن.

—گېردىئادىنمۇ؟

—ئۇنىڭدىنمۇ يىراق جايدىن.

ھاندىرىك تەتۇر قارىۋالدى. "بۇ كۇسپۇرۇچ مېنى ئەجەبمۇ بىزار قىلىۋەتتىغۇ، زادى مېنى نېمە قىل دېمەكچىدۇ؟ ئەجەبا، مېنىڭ تەۋەككۇلچىلىكىم مۇشۇ بالىنىڭ قىزىقىشىدىن بەربات بولارمۇ؟" دەپ ئويلىدى ئۇ. ئۇ ئوغۇل بالىنىڭ ئورنىدىن قوپۇپ ئۆزىگە قاراپ كەلگەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ يېنىدا توختاپ شەھەرگە قاراۋاتقانلىقىنى تۇيدى.

—سىز بىر كىشىنى ئىزدەۋاتامسىز؟—دەپ سورىدى ئوغۇل بالا.

—ياق.

—ئەمىسە، بىرەرسىنى ساقلاۋاتامسىز؟

—شۇنداق،—ئويلانماستىنلا جاۋاب بەردى ھاندىرىك. ئۇ "شۇنداق" دېگەن سۆزنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى ئۇقمايتتى. ئوغۇل بالا ھىجايدى-دە، تاش پەلەمپەي يېنىدىكى قىيا ئۈستىگە سېلىنغان ئۆينى كۆرسىتىپ دېدى:

—سىز ئاۋۇ ئۆيدىكى ئاق تەنلىك ئايالنى ساقلاۋاتىسىزغۇ دەيمەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھاندىرىكنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدى تىترەپ كەت-

تى. كۇتۇلمىگەن بۇ زەربىدىن نەپىسى بوغۇلدى. ئۇ ئوغۇل بالىنىڭ بىلىكىدىن كاپىلا قىلىپ تۇتۇۋالماقچى بولىۋىدى، بالا چېچەنلىك بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ئۇچقاندەك تاغدىن چۈشۈپ، ئۆيلەر ئارىسىدا غايىب بولدى.

ھاندىرىك تىترەۋاتقان قولى بىلەن كۆزىگە كىرىپ كەتكەن تەرنى ئېيتقاندىن كېيىن قولىنى پەرىجىسىگە سۈرتتى.

ئۇ ھېرد شۇبتىنىڭ ئۆزىگە شۇنچە يېقىن جايدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، كۆڭلىدە ئەكسىچە ئاجايىپ بىرخىل بىخۇدلۇق، ئىككىلىنىش ھېسسىياتى پەيدا بولدى، ئوغۇل بالا كۆرسەتكەن ئۆيلەرگە سىنچىلاپ قاراپ، تىك، چىغىر يولنى بويلاپ پەسكە چۈشۈپ، ئۆگزىسى بىلەن قورۇسىنى كۆرگىلى بولىدىغان بىر يار بېشىغا كەلدى.

ئۆيدە ھېچقانداق شەپە يوق ئىدى. پاكار-كىچىك، توپا بېسىپ كەتكەن، يېرىمى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بۇ ئۆي ئادەمنى كۆيدۈرگۈدەك ئاپتاپتا قاقلىنىپ ياتاتتى. ئۆگزىدە بىر قانچە پارچە كاھىش تۇراتتى، قورۇدا بىر شوتا تامغا يۆلەپ قويۇلغانىدى. ئۆينىڭ ئىشىكى قېلىن شالدىن ياسالغان بولۇپ، يېرىلىپ كەتكەن تاسمىغا ئىلىنىپ پۇلاڭلاپ تۇراتتى. ھاندىرىكىنىڭ يۈرىكى بىردىنلا مۇجۇلغاندەك بولدى. "سۆيۈملۈك مەشۇقۇم مۇشۇنداق زەيلىشىپ كەتكەن گەمىگە سولاپ قويۇلۇپتۇ-دە"دەپ ئويلىدى ئۇ.

ئۇنىڭ يار بېشىدا ئولتۇرۇپ ئۆگزىلەرگە قاراۋاتقىنىغا توپ-توغرا بىر سائەت بولدى، يارنىڭ ئۇ تەرىپىدە بىر ئوغۇل بالىنىڭ يوشۇرۇن ھالدا ئۆزىنى كۆزىتىۋاتقانلىقىنى كۆرمىدى. ئۇ

ئورنىدىن قوپۇپ يول بىلەن تاغدىن چۈشۈپ بۇ ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ توختىدى، قۇرئان ئايەتلىرىنى پىچىرلاپ ئوقۇپ دەرۋازىدىن ھويلىدىكى شەپىگە قۇلاق سېلىۋاتقاندا، ئوغۇل بالا ئاچا يول ئارقىلىق شەھەردىن چىقىپ قەبرىستانلىققا قايتتى. ھېلىقى ئىككى تاۋاپچى يەنىلا ئۇ جايدىكى زەيتۇن دەرىخى ئاستىدا ئۇنى كۈتمەكتە ئىدى.

ھاندىرىك بىردەم ئىككىلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن ئىشىكنى ئېچىپ قورۇغا كىردى. سېمىز بىر ئەرەب ئايال ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىغىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنى قارغاشقا باشلىدى. ھاندىرىك قولىنى سوزۇپ سەدىقە تىلەپ، خۇددى بازاردا ئولتۇرغان تىلەمچىلەردەك تىلەمچىلىك قوشقىنى ئۈچۈشقا باشلىدى، زەڭگەر كۆزۈمنى ئەرەب ئايال كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ يەرگە قارىۋالدى، زەڭگەر كۆزى ئۇنىڭ سالاھىيىتىنى ئاشكارىلاپ قويىدىغان بىردىنبىر يېرى ئىدى.

ئايال ئارقىسىغا قاراپ بىرنەچچە قېتىم ۋارقىرىدى. يىپەك پەرىجە كىيگەن، ئورۇق، ئېگىز بىر ئەرەب ئەر قورۇغا چىقىپ، جۇل-جۇل كىيىملىك بۇ تاۋاپچىغا سەپسالدى. ئۇنىڭ بېنت بىلەن ئورالغان سول قولى بوينىغا ئېسىلغان بولۇپ، چېكىسىگە يوغان بىر پارچە پىلاستىر چاپلىۋالغاندى. دەل شۇنىڭ ئۆزى! ھاندىرىك بىر قاراپلا ئۇنى تونۇۋالدى. چوقۇم شۇ. . . ئارمىيىنىڭ دوكلاتىغا قارىغاندا، نەق شۇنىڭ ئۆزى، ئومماۋىننى بىلقاسىم. . . ئىزدىگىنىم بىكارغۇ كەتمىدى.

—ئاللا سىزگە ۋە ئائىلىڭىزگە يار بولغاي، —دېدى ھاندىرىك بوش ئاۋاز بىلەن. ئاندىن ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە

شۇ ھالەتتە تۇرىۋەردى. ئەرەب جاۋاب بەرمەي يۇز فرانكلىق پۇلنى ھاندىكىنىڭ ئايىغى ئاستىغا تاشلىدى ۋە ئىشىكنى جالاققىدە يېپىۋەتتى، ھاندىرىك ھويلىدا يالغۇز قالدى. ئۇ دەرھال ئېچىشىپ پۇلنى ئالدى-دە، قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىپ قورۇدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ قالايمىقان سېلىنغان ئۆيلەر ئىچىدىن بۇ ئۆينى قايتىدىن تېپىشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، ئەتراپنى يەنە بىر قېتىم تەپسىلىي كۆزەتتى. ئۇ ئۆزگىچە بىرقانچە بەلگىگە دىققەت قىلىۋالدى: يىقىلغان قورۇ تېمىنىڭ ئارقىسىدىكى ئاجايىپ بىر تۈپ پالما دەرىخى، ئادەمنىڭ پۇتىغا ئوخشايدىغان بىر قىيا تاش، بالكونى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بىر ئۆي، بىر باغ بادرا تاشلاپ قويۇلغان ئۆگزە. . . ئۇ ئاشۇ بەلگىلەرنى بىر-بىرلەپ ئېسىدە تۇتۇۋالغاندىن كېيىن گويا چوڭقۇر ئازاب-ئوقۇبەت تارتقان كىشى رەھىمدىل ئىلاھىنىڭ بېشارىتىگە ئېرىشكەندەك بولۇپ قالدى. ئۇ بالدۇرراق قاراڭغۇ چۈشۈشنى ئارزۇ قىلاتتى، يۇلتۇزلار ئاسماننى قاپلىغان سوغۇق قۇملۇق كېچىسىدە بەلكىم ئۇ ئۆزىنىڭ كوڭلىدىكى مەقسىدىنى ئەمەلگە ئاشۇرار ياكى ئومما بىننى بىلقاسىمنىڭ ئىبلىس چاڭگىلىغا چۈشۈپ قېلىپ ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈلەر. بۇ يەردە مېھىر-شەپقەت دېگەن نېمە يوق، چۈنكى قىلچە مېھىر-شەپقەت قىلماسلىق قۇملۇقنىڭ ھاياتىدۇر. قۇياش، قۇم، دەھشەتلىك بوران، ھايۋان، قىيا تاش، كۈندۈز-كېچە دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىدە مېھىر-شەپقەت بولمايدۇ. ئاسمان بىلەن زېمىندا، سەھرايى كەبىرنىڭ شەرقى، غەربى، جەنۇبى ۋە شىمالىدا مېھىر-شەپقەتتىن قانداقمۇ ئېغىز ئاچقىلى بولسۇن.

هالبۇكى، ئادەم ئەڭ رەھىمسىزدۇر.

ئەڭ رەھىمسىز نەرسە ئادەم!

ھاندىرىك مەسچىت سايىسىدا ئۇچ سائەت ئولتۇردى. ئۇ مەسچىتكە بىر قېتىم كىرىپ تەرەت ئالغاندىن كېيىن جايناماز ئۈستىدە ئولتۇرۇپ مەشرىققە قاراپ[1] سەجدە قىلىپ پېشانىسىنى يەرگە تەگكۈزدى. ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن دۇئا-تەكبىر قىلدى، باشقا تاۋاپچىلارغا ئوخشاش قۇرئان سۈرىلىرىنى ئوقۇدى. ئۇ ھەيۋەتلىك تىلاۋەتخانىدا تاۋاپچىلارغا ئەنسىزلىك بىلەن كۆز يۈگۈرۈتتى. ئېگىز، قامەتلىك بىر ئەرەب ئۇنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. ئۇ تۇۋرۇككە يۆلۈنۈپ نامىز ئوقۇۋاتقانلارنى كۆزىتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ تەلەتىدىن رەھىمسىزلىك، نائىنساپلىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ چىرايلىق بېزەلگەن ئاق پەرىجە كىيىۋالغان بولۇپ، دۇئا-تەكبىر قىلىۋاتقانلارغا كۆز يۈگۈرتىۋاتاتتى. ھاندىرىككە ئىختىيارسىز تىترەك ئوشتى.

بىر جۈپ زەڭگەر كۆز.

زەڭگەر كۆزلۈك بىر ئەرەب.

ھاندىرىك ئەرەب مىللەتچىلىرىنىڭ سەئىد مۇھەممەد بىننى شاكىر دېگەن بۇ سىرلىق داھىيسىنى زادى ئاڭلىمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ سىرتقا پولتىيىپ چىقىپ تۇرغان زەڭگەر كۆزى ھەممىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى، بۇ ئالامەتلەر ئۇنىڭ خەۋپلىك ئادەم ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. ھاندىرىك تەبىئىي ھالدا شۇنى سەزدىكى، تۇۋرۇككە يۆلۈنۈپ تۇرغان بۇ جىمغۇر

---

① سەھرايى كەبىر مەككە-مەدىنىنىڭ غەربىدە بولغاچقا، مۇسۇلمانلار مەشرىققا قاراپ نامىز ئوقۇيدۇ—تەرجىماندىن.

ئەركىشى دەل ئۇنىڭ دۇشمىنى ئىدى، ئۇ يەنە تېخىمۇ ئېگىلىپ مەككىگە قاراپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن تىلاۋەتخانىدىن ئايرىلىدى-دە، بۇساددانىڭ بازىرىدىكى ئەسكى-توسكىلەرنى ساتىدىغان بىر سېتىقچىدىن ئالغان جۇلىقى چىقىپ كەتكەن كەشنى سۆرىگىنىچە مەسچىتتىن ئىتتىك چىقىپ كەتتى.

سەئىد بۇ نامرات تاۋاپچىغا دىققەت قىلمىدى. ئۇنىڭ كۆزى مەسچىتتە نامازغا ئوقۇۋاتقان يەنە بىر ئەر كىشىگە تىكىلگەنىدى. ئۇ ياش، قاۋۇل ھەم قارامتۇل كەلگەن، ساقىلى پاكىزە قىرىلىغان بولۇپ، باشقىلارغا ئوخشاش ئىخلاسمەنلىك بىلەن ئايەت ئوقۇۋاتاتتى.

پاسكىنا پەرىجىسى تېنىنى ئاران ياپقان، سەللىسى يۈزىنىڭ بىر قىسمىنى توسۇۋالغانىدى. رەڭلىك ئەينەكلىك گۈمبەزدىن قەسىرگە چۈشكەن غۇۋا كۈن نۇرىدا ئۇ باشقا تاۋاپچىلاردىن قىلچە پەرقلەنمەيتتى. ئەمما ئۇنىڭدىكى بەزى ئالامەتلەر سەئىدنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلدى. ئۇنىڭ ئىنچىكىلەپ گىرىم قىلغان سىرتقى كۆرۈنۈشىنى چاڭ-توزان بېسىپ كەتكەن بولسىمۇ نامازغا ئوقۇغان چاغدىكى ھەرىكەتلىرى دۇرۇس ئەمەس ئىدى. . . سەئىد بۇ نامازخانىغا تىكىلىپ قاراشقا باشلىدى. ئۇ مەسچىتتىن كوچىغا چىققاندا، ئۇنىڭ كەينىدىن ئاستا ئىز بېسىپ ماڭدى. بىر ئوغۇل بالا تالادىكى مەيداندا ئۇنى كۈتكەچ دۇئا-تەكبىر قىلىۋاتاتتى، كېيىن بۇ ئىككىسى بىللە يۈرۈپ كەتتى.

ملادشى لېيتېنانت گلانتۇس بىلالغا قاراپ قويۇپ، تاپ بېسىپ كېلىۋاتقان ئادەمنىڭ ئاياغ تىۋىشىغا قۇلاق سالدى.

— بىزنىڭ كەينىمىزدىن كېلىۋاتقان ئاۋۇ ئۇزۇن تۇرانى

كۆردۇڭمۇ؟—دېدى ئۇ.

—كۆردۇم. ئۇ زەڭگەر كۆز ئىكەن.

—ئۇ سەئىد مۇھەممەد بىننى شاكىر! بىز نىشاننى تاپتۇق، بىلال.

—سەئىد دەمسىزا؟—بىلال چۆچىگەن ھالدا گىلانتۇسقا قارىدى،—ئۇ دېگەن بىر ھازازۇل، ئەپەندىم! ئۇ بارلىق ياۋروپالىقلارنى ئۆلتۈرىمەن، دەپ قەسەم ئىچكەن. مەسچىتتە سىزنى كۆرۈپ قالمىغاندۇ؟

—كۆردى.

—سىزنى تونۇپ قالمىغاندۇ؟

—تونۇيالمىدىغۇ دەيمەن. بىراق پېيىمىزگە چۈشتى.

بىلال تىترەشكە باشلىدى، ئۇنىڭ يۈمىلاق يوغان كۆزلىرىدىن ۋەھىمە ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى.

—ئەپەندىم، ئۇ بىزنى—سىزنى، مېنى ۋە دوكتورنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ!—دېدى ئۇ گىلانتۇسنىڭ قولىنى تۇتۇش ئۈچۈن قولىنى سوزۇپ،—يۇرۇڭ، بىز دەرھال قەبرىستانلىققا كېتەيلى، ئۇ يەردە بىزنى ئۆلتۈرەلمەيدۇ، كوچىدا بىزگە ھۇجۇم قىلسا، ھېچكىم ئاڭلىمايدۇ! تېزراق بولايلى، ئەپەندىم. . .

ئۇلار مەيداننى ئىتتىك كېسىپ ئۆتۈپ، مەدرىس قورۇسىدىن ئايلىنىپ ئۆتكەندىن كېيىن تاغدىن چۈشىدىغان كەڭ كوچىغا بۇرىلدى. ئۇلار شۇېتنى ئاشكارىلاپ قويماسلىق ئۈچۈن قەستەن بىر چۆگىلەپ قويۇپ ئالدىراپ-تېنەپ قەبرىستانلىققا يۇرۇپ كەتتى. دوكتور زەيتۇن دەرىخى ئاستىدا ياتاتتى، ئۇنىڭ بەدىنى مۇزلاپ كەتكەن بولۇپ توختىماستىن تىترەيتتى، قىزىتمىسى

ئۇنى ئىنتايىن زەئىپلەشتۈرۈۋەتكەندى.

سەئىد يول ئاسراش تېمىغا يۆلىنىپ يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان ئىككى كىشىنىڭ قارىسىغا قارىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ زەڭگەر كۆزلىرىدىن بىر خىل ئېسەنگىرەش چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئىككىسىنىڭ قارىسى جىلغىدىكى قورۇق ئارقىسىدا غايىب بولغاندىن كېيىن ئارقىسىغا قايتتى.

هاندرىك شەهەر سىرتىدىكى بىر ئېگىز ئاق قارىغاي تۈۋىدە ئولتۇرۇپ يانچۇقىدىكى بىر قانچە پارچە سوغۇق گۆشنى چىقىرىپ يېيىشكە باشلىدى. تاۋاپچىلار بۇ جايدىن ئۆتكەندە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ قولىنى سوزۇپ سەدىقە سورايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ياۋروپالىق ئىكەنلىكىنى تونۇۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئابرويىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىگە قارىماي يەردە دۇم يېتىپ، جان بېقىش كويىدا بولۇپ يۈرگەن هايۋان قىياپىتىگە كىرىۋالاتتى.

شۇېت گىلانتۇس بىلەن بىلالنىڭ هاسىراپ-هۆمۈدىگىنىچە ئۆز يېنىغا كەلگەنلىكىنى كۆردى.

—ئۇنى تاپتىڭلارمۇ؟—سوريدى ئۇ دەرمانسىز هالدا.

—تاپتۇق. ئومما بىنىي بىلقاسىم بىلەن سەئىد مۇهەممەد بىنىي شاكىرمۇ شۇ جايدا ئىكەن.

—ئىھ خۇدا! مەن نېمىشقىمۇ مۇشۇنداق چاغدا ئاغرىپ قالغاندىمەن؟!

— ئەپەندىم، ئۇ قاتتىق قوغدىلىۋېتىپتۇ. مەن بىر قاراۋۇل بىلەن پاراڭلىشىپ قالدىم. ئۇ جەنۇبتىن كەلدىم دەيدۇ، — دېدى بىلال

— ئۇ قانداقراق ئادەم ئىكەن؟

— ئەپەندىم، ئۇ قاۋۇل، ئۇزۇن تۇرا ئادەم ئىكەن، پاسكىنا ساقال قويۇۋاپتۇ.

— بىز ئالدى بىلەن ئۇنى بابلىمىساق بولمايدۇ، — گلانتۇس يەرگە ئولتۇرغاچ شەھەر تەرەپكە قارىدى. شەھەر دىمىق ھاۋادا سىلكىنىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ كۆزىنى قىستى.

— بالدۇرراق كەچ كىرگەن بولسا نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى-ھە! — دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، — كېچىكىپ قالمىساق بولاتتىغۇ. . .

ئەتراپنى تۇن پەردىسى قاپلىدى.

بۇ تۇمانلىق قاپقاراڭغۇ كېچە ئىدى.

يۇلتۇزلار يۇزىگە پەردە يېپىپ قويغاندەك غۇۋا كۆرۈنەتتى، ئاي يوشورۇندى، ھامىل گويا قىيا تاش ئۈستىدىكى قارا داغدەك سوزولۇپ ياتاتتى، قاراڭغۇدا قىلچىلىك يورۇقلۇق يوق ئىدى.

تاغ ئىچىدە، مۇقەددەس شەھەرگە بارىدىغان يول بويىدىكى ئاشۇ كىچىك بوستانلىق ئەتراپىدا ياۋا ئىت ۋە ئاسىيا بۆرىلىرى ھوۋلىماقتا ئىدى.

ھاندىرىك ئاشۇ ئۆينىڭ ئۆگزىسىدە يېتىپ ئۆيدىكىلەرنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىۋاتاتتى، ئۇ ئۇچىسىغا ئاق كاستۇم-بۇرۇلكا،

پۇتىغا قېلىن چەملىك قوڭۇر ئاياغ كىيگەن، بېشىغا يەنىلا ھەج-تاۋاپچىلارنىڭ لۆڭگىسىنى ئورىۋالغانىدى. ئۇ ئۆزۈن پەرد-جىسىنى تاسىملاپ يىرتىپ، بىر-بىرىگە ئۇلاپ، قىيادىن ئۆگزىد-گە چۈشكەنىدى. بىر قاراۋۇل ئۆينى توختىماي ئايلىنىپ يۈرۈپ كېچىدىكى ھەربىر تىۋىشقا زەڭ سالاتتى. ئۆگزىدىن چۈشۈپ ئۆيگە كىرمەك ناھايىتى ئاسان بولسىمۇ، مۇنداق قارامىلىق قد-لىشىنىڭ ئۆزى ئەخمىقانىلىق ئىدى، چۈنكى ھېردىنىڭ نەگە قا-مالغانلىقى، ئۆيگە قامالغانمۇ، ياكى زەي، دىمىق گەمىگە قامال-غانمۇ بۇنىسى ئۇنىڭغا نا ئېنىق ئىدى. مۇنداق قىلغاندا چېكد-نىش يولى ئۇزۇلۇپ قالاتتى. ئويدىكى پاتىپاراقچىلىق چوقۇم قاراۋۇلنىڭ ھوشيارلىقىنى قوزغايتتى-دە، ئۇ دەرھال بىرمۇنچە ئەرەبنى چاقىرىپ كېلەتتى.

ھاندىرىك نېمە قىلىشنى بىلەلمەي ئۆگزىدە ياتتى، ئۇنىڭ بىلەن ھېردنى پەقەت بىرلا نېپىز تورۇس ئايرىپ تۇراتتى. ئۇ مۇندىن كېيىن نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى ئويلاشقا باشلىدى. ئۇ قەھرىمان ئەمەس، زوراۋانلىققا ئۆچ ئىدى، باشقىلارغا زد-يان-زەخمەت يەتكۈزۈشنى خالىمايتتى. ئادەم ئۆلتۈرمەي ئۇنى قۇتقۇزۇپ چىقىشنىلا ئۈمىد قىلاتتى. . . مانا شۇ ئوي ئۇنى مەغ-لۇبىيەتكە يۈزلەندۈرەتتى، چۈنكى ئۇ خىرىستىئان مۇرىتلىرىنىڭ ئاق كۆڭۈل ۋە كەڭ قورساقلىقى ئارقىلىق ئافرىقىدىكى رەھىم-سىز رېئاللىققا نەزەر سالاتتى.

ئاشۇ قاپقاراڭغۇ كېچىدە گلانتۇس بىلەن بىلالمۇ بۇ مۇقەد-دەس شەھەرگە تىمىسقىلاپ كىردى. ئۇلار تاۋاپچىلار ماڭغان يولنى تاللىدى. بۇ ئەگرى-بۇگرى تاغ يولى بولۇپ، ئاق مەس-

چىت يېنىدىن ئۆتۈپ، مۇسۇلمانلار يىغىلىدىغان مەيدانغا تۇتۇشاتتى.

گىلانتۇس تاپانچا، ئۇزۇن بىر خەنجەر، يوغان بىر ئارغامچا ئېلىۋالدى، ئۇ ئارغامچىنى بېلىگە يۆگىۋالدى، يولغا چىقىش ئالدىدا شۇېت ئۇنىڭ قولىنى قاتتىق سىقىپ تۇرۇپ، كۆزىگە چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن قارىدى.

مۇبادا مەن بولالماي قالسام. . . تەڭرى سىزدىن مىننەتدار بولغۇسى، ملادشى لېيتېنانت، —دېدى شۇېت بوش ئاۋاز بىلەن، —تەڭرى سىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي.

—ئۇ ئاجىز قولى بىلەن بىلالنىڭ بۇدۇر چاچلىرىنى يەنە بىرقېتىم سىلاپ، قىينالغان ھالدا كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭغا قارىدى.

—بالام، —دېدى ئۇ مۇلايىم ھالدا، —سېنىڭ ئۇچۇن بولسىمۇ ئافرىقىدا قېلىشىم كېرەك.

بۇ سۆزنى ئۇ نېمىسچە دېدى. بىلال كۈلۈۋېدى، ئۇنىڭ چىشلىرى پارقىراپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ خوجايىنىغا يوتقاننى چىڭ يېپىپ قويدى، شۇېتنى ئۇسسۇغاندا ئورنىدىن قوپمايلا سۇ ئىچسۇن دەپ تۇلۇمنى ئۇنىڭ يېنىغا يۆتكەپ قويدى. ئاندىن كېيىن ئۇلار يولغا چىقىپ، قاپقاراڭغۇ تۇن قوينىدا غايىب بولدى. . . ئۇلارنىڭ ئايىغى ئاستىدىكى تاشلارنىڭ شىرىقلىغان ئاۋازى بارغانسېرى يىراقلاشتى. . .

شۇېت ئاياغ تىۋىشى زادى ئاڭلانمىغۇچە كۈتۈپ تۇردى، ئاندىن كېيىن ئورنىدىن قوپۇپ ئولتۇرۇپ، ئۇستىدىكى يوتقاننى تەستە ئېلىپ تاشلىدى، ئاندىن ئاق قارىغاي شېخىغا ئېسىلىپ

ئۆره قوپۇشقا باشلىدى، هاسىراپ-هۆمىدەپ بېلىنى تۇزلەپ، ئالدىغا بىر قەدەم تاشلىۋىدى، مەستتەك دەلدەڭشىپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ مېڭىشنى داۋاملاشتۇردى! قۇملۇقتىكى سوغۇق كېچىدىمۇ ئۇنىڭدىن تەر چىقىپ كەتتى. ئۇ قولىغا هېچنەرسە ئالماي، دەلدەڭشىگەن پېتى ئەرەبلەرنىڭ قەبرىستانلىقىنى كېسىپ ئۆتۈپ قىيادىكى قارا كۆلەڭگە—مارابۇتتىكى بۇلۇتقا تاقاشقان ئىمارەتكە قاراپ يول ئالدى. ئۇ ئاستا ماڭدى، چۈنكى ئۇ گلانتۇسلارنىڭمۇ ناهايىتى ئاستا ماڭىدىغانلىقىنى بىلەتتى. چوڭ يولغا چىققاندا ئالدىدا كېتىۋاتقان ملادشى لېيتېنانت بىلەن ئوغۇل بالىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ قارا كۆلەڭگىسى ئەرۋاهتەك بىردەم يوقۇلۇپ، بىردەم كۆرۈنۈپ خىيالىي تۈيغۇغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ ئاقساقلاپ مۇشۇ بىر جۈپ كۆلەڭگىنىڭ ئارقىسىدىن قېلىشماي ماڭدى، ئارقىدا قېپقالارمەنمىكىن دېگەن خىيال ئۇنىڭغا يېڭىدىن كۈچ بېغىشلاپ، يولنى داۋاملاشتۇرۇشقا تۈرتكە بولۇۋاتاتتى.

مەيدانغا كەلگەندە ئۇ ئۆزىنى ئۆيىنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ، تىمىسقىلاپ يۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىۋەردى. يول ئېگىزلەپ تاش پەلەمپەيلىك كوچا يولىغا چىققاندا پۇت-قولىنى تەڭ ئىشقا سېلىپ ئۆمىلەپ ماڭدى. هەر قېتىم گلانتۇس قەدىمىنى توختىتىپ بۇرۇلۇپ ئارقىسىغا قارىغاندا ئۇ يەرگە چىڭ چاپلىشىپ يېتىۋالاتتى. ئۇ ئالدىدا كېتىۋاتقان ئىككىسىنىڭ بىر ئۆي ئالدىدا توختاپ تامنىڭ يېنىغا يېتىۋالغانلىقىنى كۆردى. ئۆزلىرى ئىزدەۋاتقان ئۆيىنىڭ دەل شۇ ئىككىلىكى ئۇنىڭغا مەلۇم بولدى. ئۇ بىر چۆگىلەپ ئۆيىنىڭ ئۇ تەرىپىگە

ئۆتتى. گلانتۇسنىڭ ئۆملەپ ئىشىك ئالدىغا بىرىپ قۇلۇپقا قاراۋاتقانلىقىنى، بىلالنىڭ قاشا تامنىڭ دالدىسىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى.

ئۆگزىدە چاپلىشىپ ياتقان ھاندرىك قاتتىقراق نەپەس ئېلىشتىنمۇ ئېھتىيات قىلدى. كوچا تەرەپتىن كەلگەن ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلىدىيۇ، لېكىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇ جايدا نېمە بولغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىشقىمۇ پېتىنالمىدى، ناھايەت ئۇلارنىڭ ئاۋازىغىلا قۇلاق سېلىپ ياتتى. شۇ تاپتا ئۇ ھېردىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغۇسى كېلەتتى.

شۇېت كۆزىنى يۇمغىنىچە يەردە ئۆلۈكتەك ياتاتتى، ئۇ گويا تونۇر ئىچىدە ياتقاندەك پەيلىرى تارتىشىپ، پۇتۇن ئەزايىدىن بۇز ۇلداپ تەر چىقىپ كەتتى. "بىر چەتتە قول قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرسام بولماس" دېگەن ئوي بىلەن بېشىنى يەنە كۆتۈردى. ئۇ گلانتۇسنىڭ بىر ئەگمەچ سىم بىلەن قۇلۇپنى ئاۋايلاپ ئېچىۋاتقانلىقىنى، بىلالنىڭ ملادشى لېيتېنانتنىڭ تاپانچىسىنى تۇتقىنىچە ئۇنىڭ يېنىدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. بىر قاراۋۇل قورۇ تېمىنى بويلاپ چارلاپ يۈرەتتى، شۇېت ياتقان يان تامنىڭ بولۇڭى گلانتۇسنى توسۇۋالغاندى، ھېلىقى قاراۋۇل ئالدىغا يەنە بىرنەچچە قەدەم باسسىلا ئۇلارنى كۆرەتتى-دە، دەرھال ئۆيدە قاتتىق ئۇخلاۋاتقانلارغا سىگنال بېرەتتى.

شۇېت يۈرىكىدە ئوت كۆيۈۋاتقاندەك ھېس قىلدى. قاراۋۇل تامنىڭ بۇلۇڭىغا كەلگەندە، ئۇ گويا يىرتقۇچ ھايۋاندەك شىددەت بىلەن ئۇنىڭغا ئېتىلدى. قارشى تەرەپ "ۋايجان" دەپ بولغۇچە ئۇ بارماقلىرى بىلەن قارشى تەرەپنىڭ كانىيىنى چىڭ بوغۇۋال-

دى، قاتتىق بوغقانلىقتىن تىرناقلىرى ئۇنىڭ گۆشىغا پېتىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئولجىسى بىلەن بىللە تاش ئۈستىگە يىقىلـ دى. جان تالىشىۋاتقان ئادەمنىڭ تەنگە تىترەك ئولاشتۇرىدىغان چىرايىدىكى ئىپادىسىنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن كۆزىنى يۇمۇۋالـ دى.

گلانتۇس بۇ تىۋىشسىز جەڭگە قاراپ ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى، ئاندىن دەرھال ئىشىكنى ئېچىپ ھويلىغا ئېتىلىپ كىرـ دى. شۇنىڭ بىلەن دېگۈدەك بىرۋاقىتتا ھاندرىكمۇ ئۆگزىدىن سەكرەپ چۈشتى.

گلانتۇس ئاق كاستۇم-بۇرۇلكىلىق كىشىگە قاراپلا ئۇنىڭ دۈشمەن ئەمەسلىكىنى بىلدى. ھاندرىك بۇ ئۇزۇن پەرىجىلىق، سەللىلىك، قولىدا تاپانچا تۇتقان ناتونۇش كىشىگە ئەگەشكىنىچە يوپيورۇق بىر كىچىك ھۇجرىغا ئېتىلىپ كىردى. بۇ ھۇجرىغا ئاجايىپ ئېسىل گىلەملەر سېلىنغان، تامغا يىپەك پەردىلەر تۇتۇلغان، ئىچكى تامغا يۆلەپ بىر ئۇزۇن ساپا ۋە داستىخان سېلىنغان بىر پاكار شىرە قويۇلغانىدى. شىرەنىڭ ئالدىدا تۇرـ غان ئومما بىننى بىلقاسىم يارىدار بولمىغان ئوڭ قولىدا دەستىـ سىگە مەرۋايىتتىن كۆز چىقىرىلغان ئەپچىل تاپانچا تۇتـ ـۇپ تۇراتتى.

گلانتۇس ئوممانى كۆرۈپلا قەدىمىنى توختىتىپ تاپانچىنى بەتلىدى.

—قولۇڭدىكى نەرسەڭنى يەرگە تاشلا، ئومما!—دەپ ۋارـ قىرىدى ئۇ،—ئۇ نەرسەڭ خوتۇن كىشىنىلا قورقۇتالايدۇ.

ئۇ شۇنداق دېگىنىچە تاپانچىسىنىڭ تەپكىسىنى باستى. لېـ

كىن ئومىمامۇ خەتەرلىك ئەھۋاللارغا تاقابىل تۇرۇشقا كۆنۈپ كەتكەن قىياپەت بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ئوق چىقاردى. بۇ ئىككى رەقىب كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ بىر-بىرىگە غەزەپ بىلەن قا-راشقىنىچە بىرلا ۋاقىتتا قېلىن گىلەم ئۈستىگە يىقىلدى. . . تاپانچا ئۇلارنىڭ قولىدىن يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

ھاندىرىك ئۆلگەن بۇ ئىككى ئادەم ئالدىدا تامدەك قېتىپلا قالدى. ئاندىن شارتتىدە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئىچكەركى ئۆيگە كىردى. ئۇ ئۇچقاندەك يۈگۈرگەن پېتى پەلەمپەي ئارقىلىق يەر ئاستى ئۆيگە چۈشۈۋېلىپ ۋارقىرىدى.

ھېرد! —ھەي ھېرد! سىز قەيەردە؟ قەيەردە سىز ھېرد!

سېمىز بىر ئايال—چۈشتىن ئىلگىرى ھويلىدا ئۇنى تىللى-غان ھېلىقى ئايال ئۇنىڭغا قاراپ كەلدى. ھاندىرىك ئۇنى تام تەرەپكە ئىتتىرىۋەتتى، ئايال يەرگە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ قېلىپ ۋارقىراپ-جارقىراپ كەتتى. ھاندىرىك يەر ئاستى ئۆيلىرىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى بىر ئىشىك ئالدىدا توختاپ، بىرسىنىڭ ياغاچ ئىشىكنى قېقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. ئۇ گەۋدىسىنى ئىشىككە ئۇردى، مۇرىسى ئىششىپ، كۆكىرىپ كەتكۈچە ئۇردى، بىراق ئاغرىقنى سەزمىدى. . . ئىشىك ئاخىر ئېچىلدى. لېكىن ئۇ ئۆ-زىنى تۇتالماي دەلدۇگۇنۈپ يەرگە يىقىلدى. يىقىلغان شۇ ئەسنادا ئارقىسىغا داجىغان ھېردنى كۆردى. ئۇنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ھاندىرىك ئاڭلىغان ئاخىرقى ئاۋاز بولدى، ئاندىن كېيىن ھوشى-دىن كەتتى.

ئۇ ھوشىغا كەلگەندە ھېردنىڭ قۇچىقىدا ياتاتتى. ئۇ ھاندىرىكنىڭ يۈزىنى سۈرتۈۋاتاتتى. ئۇلار يەنىلا يەر ئاستى ئۆيىدە

ئىدى، ھاندىكىنىڭ ھوشىدىن كەتكەن ۋاقتى بەكمۇ قىسقىدەك قىلاتتى. چۈنكى ئۆينىڭ ئىچى تېخىچە جىمجىت ئىدى. ئۇ ھېردىنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

ھېرد، — دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، — ئاخىر سىزنى ئىز-دەپ تاپتىم.

— مەن ئۇمىدىمنى پۈتۈنلەي ئۈزگەنىدىم.

— مەن سىزنىڭ تەلىپىڭىزگە ماقۇل بولغانتىم ئەمەسمۇ، — دېدىئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ.

يەر ئاستى ئۆيىدىن تۇيۇقسىز يەنە ھېلىقى سېمىز خوتۇن-نىڭ ئىڭىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆزلىرى دۇچ كېلىۋاتقان خەۋپنى ئېسىگە ئالدى. ئۇ ھېردنى يېتىلىگەن پېتى يەر ئاستى ئۆيىدىن يۇگۇرۇپ چىقتى. ئالدىنقى ئۆيدە ئوما بىلەن گلانتۇس باياتىنقىدەك، يەردە سوزۇلۇپ ياتاتتى. ئۇ پۇ-تۇن كۈچى بىلەن ھېردنى سۆرىگەن پېتى جەسەتنىڭ ئۈستىدىن ئاتلاپ ئۆتتى، ئاندىن ئىشىكنى جالاققىدە ئېچىپ دەلدەڭشىگەن ھالدا كوچىغا چىقتى. ئۇ يەردە بىر ئەر كىشى تامغا يۆلۈنۈۋالغان بولۇپ، بىر ئوغۇل بالا ئۇنى يۆلەپ تۇراتتى.

— قىزنى تاپتىڭىزمۇ؟ — دېدى ئۇ ھاسىراپ، — ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، — ئۇ ھەيرانلىق بىلەن ھاندىككە قارىدى:

— سىز كىم بولىسىز؟

— ھاندىك دوختۇر بولىمەن.

— گلانتۇسچۇ؟

— ئۆيگە باستۇرۇپ كىرگەن ھېلىقى ئەركىشىمۇ؟ — ئۇ ئۆلتۈرۈلدى.

— ئۆلتۈرۈلدى دەمسىزا!

— ئۇنى ئومابىننى بىلقاسىم ئېتىۋەتتى، ئومانىڭ ئۆزىمۇ ئۆلدى.

شۇبىت قوللىرى بىلەن كۆزىنى ئېتىۋېلىپ خۇددى كەتمەكچى بولغاندەك ئارقىسىغا ئۆرۈلدى، لېكىن شۇ هامان يەنە كەينىگە بۇرۇلۇپ، هېردقا قارىۋىدى، يۈرىكىدە تۈيۇقسىز بىر-خىل هەسرەت پەيدا بولدى، دوختۇر هاندرىك، ئەلۋەتتە دوختۇر هاندرىك ئۇنى ياخشى كۆرىدۇ، بۇ ماڭا ئايان. مەن خىيال ئىچىدە ياشاپ كەپتىمەن، مەنمۇ ئۇنى ياخشى كۆرەتتىم ئەمەسمۇ! تازىمۇ هاماقەت ئىكەنمەن جۇمۇ! ئۇ ئەركىنلىككە ئېرىشىتى. ئۇ هايات. ئەجەبا، بۇ، كىشىنى خۇشال قىلمامدۇ؟ مەن يەنە قۇملۇققا قايتىمەن... ئۇ يۇقىرىقى خىياللارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، هېلىقى ئۆيگە قارىدى، گلانتۇس يەردە ياتاتتى. ئۇ سۈكۈنات ئىچىدە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ كۆزىنى يۇمۇپ، قولىنى كرىست شەكلىدە كۆكسىگە قويدى. "ئاھ تەڭرىم! — دەپ ئويلىدى ئۇ، — ئۇنىڭ بىزگە قىلىپ بەرگەن بارلىق ئىشلىرىغا رەهمەت. ئۇ ئوبدان ئادەم ئىدى تەڭرىم."

ئاندىن كېيىن ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ هاندرىك بىلەن هېردقا قارىدى.

— بۇ يەردىن دەرهال كېتىڭلار! — دېدى ئۇ قاتتىق هاسىرىغىنىچە، — هازىرقى جىمجىتلىق ۋاقىتلىق جىمجىتلىق! سەئىد مۇهەممەد بىننى شاكىرمۇ مۇشۇ يەردە. سىلەر ئۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىلەر. تېزراق مېڭىڭلار، شەهەر سىرتىدا ئۇچ تۆگىمىز كۈتۈپ تۇرىدۇ... — ئۇ لام-جىم دېمەي

يېنىدا تۇرغان ئوغۇل بالىغا يۆلەنگىنىچە سۆزىنى داۋاملاشتۇر-
دى، — سەن ئالدىمىزدا يول باشلا، بىلال، بىزنى باشلاپ. .

ئۇ گېپىنى تۈگەتمەستىنلا دەلدۇگۇنۇپ كەتتى، ھاندرىك
ھېردىنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ، شۇېتىنىڭ قولىنى كاپپىدە تۇتۇ-
ۋالدى.

— ۋايجان، قىزىپ كېتىپسىزغۇ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۇ.

— شۇنداق، قىزىپ كېتىۋاتىمەن.

— يېتىپ دەم ئالسىڭىز بولغۇدەك!

— يېتىپ دەمسىزا! — شۇېت كۈلۈپ كەتتى، — راست، يې-
تىپ دەم ئېلىشىم كېرەك. بىراق سىلەرنى بىخەتەر جايغا ئاپە-
رىپ قويغاندىن كېيىن ئاندىن دەم ئالارمەن.

— سىز كىم بولىسىز؟ — ھاندرىك يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ
سورىدى.

— مەن بىر ئاددىي كىشى! بۇنىڭغا قىزىقىپ نېمە قىلى-
سىز؟ يەنىمۇ تېزراق يۈگۈرۈڭ! خېنىم، سىزمۇ بار، ئىمكانقە-
دەر تېزراق يۈگۈرۈڭ. . .

ئۇلار مۇقەددەس شەھەرنىڭ تىمتاس كوچىلىرىدىن يۈگۈ-
رۈپ ئۆتۈپ، مەسچىت سەيناسىنى ئايلاندى، چۈنكى بەزى تاۋاپ-
چىلار ئەتىگەندىرەك مەسچىتكە بېرىپ ناماز ئوقۇش ئۈچۈن كې-
چىلىرى بۇ يەردە قوناتتى. شۇېت چوڭ يول بۇساددىغا باربىدىغان
كىچىك يولغا تۇتىشىدىغان قىيا بېشىغا كەلگەندە قەدىمىنى توخ-
تاتتى-دە، بىر پالما دەرىخىگە يۆلىنىپ ئېغىر نەپەس ئېلىشقا
باشلىدى. ھاندرىك ئۇنچىقماستىن ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ باق-

تى.

قان ئۇنىڭ تومۇرىدا تېز ئايلىنىۋاتاتتى.

— ئالجىپ قالدىڭىزمۇ؟ مۇشۇنداق ئەھۋالدىمۇ شۇنچە قاتتىق ھەرىكەت قىلغان بارمۇ! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ، — بۇساددىغا يېتىپ بېرىپلا دەرھال دوختۇرخانىدا يېتىڭ.

— ئاۋۋال بۇساددىغا بىر بارايلى، — دېدى شۇېت تىترەۋاتقان قولىنى تارتىۋېلىپ ھامىلنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — ئاۋۇ يورۇقنى كۆردىڭىزمۇ؟ ئۇلار بىزنى ئىزدەۋاتىدۇ. ئۇلار خۇددى ياۋايى ھايۋانلارنى قوغلىغاندەك ئارقىمىزدىن قوغلاپ كېلىدۇ. بىز دەرھال تۆگىلىرىمىزنىڭ قېشىغا بېرىۋېلىشىمىز كېرەك! سىز سورىمايلا قويۇڭ، ھاندىرىڭ دوختۇر! بۇ ئىش ماۋۇ قىزنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك!

ئۇ ھەممىنىڭ ئالدىدا يۇگۇردى، جېنىنىڭ بارىچە يۇگۇردى. ئۇ بىلالنىڭ گەجگىسىگە يۆلىنىپ دەلدەڭشىگەن ھالدا تاشيولنى بويلاپ يۇگۇرۇپ بىر ئويمانغا يېتىپ كەلدى، بۇ يەردە ئۇچ تۆگە بىر ئاق قارىغايغا باغلاپ قويۇلغانىدى.

— سىلەر ھەممىدىن قاۋۇل ئاۋۇ تۆگىگە مىنىڭلار، — دېدى شۇېت، — بۇ ئىككىمىز قالغان ئىككى تۆگىگە مىنىمىز!

ئۇ ياغاچ چوم ئۇستىگە مىندى، تۆگە ئورنىدىن لوڭشىدە قوپتى. شۇېت چومنىڭ ئالدىنقى تۇتقۇچىنى كاپىدا تۇتۇۋالدى، تۆگە لوكوسلاپ ماڭغاندا ئۇ سىيرىلىپ تۆگىنىڭ بوينىغا چۈشۈپ قالدى.

— بۇساددىغا بېرىش ئۈچۈن بۇ جىلغىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ، مەن ئالدىدا ماڭاي، سىلەر ئارقامدىن ئەگىشىپ مې-

ڭىڭلار.

ئۇ تۆگىنى قامچىلاپ جىلغىدىن چىقتى. بۇ چاغدا ھامىلدىن قوللىرىدا مەشئەل تۇتقان تۆگىلىكلەر چىقىپ كەلدى، ئۇلار بوساددا بوستانلىقىغا بارىدىغان يولنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

—ئۇلار بىزگە يېتىشىۋالىدىغان بولدى!—دەپ ۋارقىرىدى ھېرد ئۇچقاندەك چېپىپ كېلىۋاتقان تۆگىلىكلەرنى قولى بىلەن كۆرسىتىپ.

—ئارقىمىزغا يېنىپ بىسكراغا بارايلى،—دەپ ۋارقىرىدى شۋېت.

ئۇ تۆگىنىڭ بېشىنى قىيا تەرەپكە بۇراپ جەنۇبقا قاراپ يول ئالدى. ئۇ بىلالنى ئالدىدا ماڭدۇردى، چۈنكى ئۇنىڭ ئۆز تۆگىسىنى ھەيدىگۈدەك دەرمانى قالمىغانىدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋالدى، ئۇنىڭ بەدىنى يوغان چوم ئۈستىدە ئىغاڭلايتتى، قاتتىق سىلكىنىش ئۇنىڭ نېرۋىسىنى كاردىن چىقىرىدىغاندەك قىلاتتى... يەر-زېمىن كۆز ئالدىدا پىرقىرايتتى، مانا ئەمدى يەنە پۈتۈن ئەزايىنىڭ مۇزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، ئۇنىڭ چىشلىرى كاسىلداشقا، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ياغاق سۆڭەكلىرى جاقىلداشقا باشلىدى. ئۇ تۆگىنى قۇملۇققا بولۇشىغا قويۇۋەتتى. ياردىكى چىقىش ئېغىزىدىن ئۆچمەنلىككە چۆمگەن، چېكى يوق، تۈن پەردىسى ئاستىدا قارىيىپ كۆرۈنگەن قۇملۇق كۆرۈندى.

كۆچمە قۇملار يېنىك پىرقىرايتتى، بىرقانچە مىنۇتتىن كېيىن كىشىلەر چاڭ-توزان ئاستىدا قالدى، قۇمدىن قاقىلىپ نەپەس ئېلىش تەس بولغاچقا، ئادەم ئىختىيارسىز يۆتىلىپ كېتەتتى، قۇم ئېغىز-بۇرۇنغا ۋە قۇلاققا كىرىپ كېتىۋاتاتتى.

قۇملۇق ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئاغزىنى ھاڭدەك ئېچىپ تۇراتـ
تى، ئاچكۆز، سۈكۈناتقا چۆمگەن، كۆز يەتكۈسىز قۇملۇق گويا
كىچىككىنە ئادەملەرنى ھاپ ئېتىۋېتىدىغاندەك قىلاتتى، ئالدى
تەرەپتە چېكى كۆرۈنمەس يول سوزۇلۇپ ياتاتتى.

بۇ قاغجىراپ كەتكەن يول ئىدى.

ئۇلار ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنىڭ ۋارقىراش-
جارقىراشلىرىنى ئاڭلدى.

بۇ قانداق ئۆتكەن تۆت كۈن-ھە؟

تۆت كۈن بىر كىشىنىڭ ھاياتىدا ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق
ۋاقىت.

ئادەملەر مۇشۇنداق تۆت كۈن ئىچىدە غىزا يېيىشىمۇ،
ئۇسسۇزلۇق ئىچىشىمۇ، ئۇخلىشىمۇ، كۆڭۈللۈك ئىشلارنى بېـ
شىدىن ئۆتكۈزۈشىمۇ، قايغۇلۇق ئىشلار ئۈچۈن ياش تۆكۈشىمۇ
مۇمكىن، بەخت-سائادەتتىن بەھرىمەن بولىشىمۇ، باشقىلارغا
ئازاب-ئوقۇبەت كەلتۈرۈشىمۇ، مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىپ ناخشا
ئېيتىشىمۇ، قۇملۇققا ئوخشاش سۈكۈناتتا تۇرۇشىمۇ مۇمكىن.
يەنە بەزى كىشىلەر ئۆلۈپ كېتىشىمۇ مۇمكىن.

بۇ، ئوتتەك قىزىپ تۇرغان تومۇزدىكى پايانسىز قۇملۇقتا
ئۆتكەن تۆت كۈن.

بۇ قىلچە ئۇمىد يوق بىر دۆلەت، بۇ قىلچە رەھىم-شەپقەت
يوق بىر يول، بۇ پايانسىز قاقاس قۇملۇق.

بۇ قۇملۇقتا ئۇچ تۆگە ۋە ئېچىرقاپ، ئۇسساپ ماغدۇرىدىن

كەتكەن، ھالاكەت گىردابىدا تىركىشۋاتقان تۆت كىشى كېلىۋا-
تاتتى.

قۇياش، قۇملۇق، ھاۋا، ئاسمان ۋە تەڭرىدە قىلچە رەھىم-
دىللىق يوق ئىدى.

سۇكۇنات. سۇكۇنات ئۇلۇغۋار سۆز، ئادەمنى ۋەھىمگە
سالىدىغان سۆز.

ھاندىرىك بىلەن ھېرد بىر تۆگىگە مىنگەشكەنىدى. ھاندىرىك
بەكلا ئاجىزلاپ كەتكەنلىكتىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ ئولتۇراتتى.
ئۇنىڭ لەۋلىرى ئۇسسۇزلۇقتىن يېرىلىپ قاناپ كەتكەن، كۆز-
لىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى... ئۇ تۆگىنىڭ چۈلۋۈرىنى چىڭ
تۇتقىنىچە تۆگىسىنى شۇېتىنىڭ تۆگىسى كەينىدىن ھەيـ-
دەپ باراتتى.

شۇېت تۆگە ئۇستىگە يېتىۋالغان بولۇپ، ھوشىدىن كېتەيلا
دەپ قالغانىدى. ئۇسسۇزلۇق دەستىدىن ئىچ-ئىچى كۆيۈپ كېتـ-
ۋاتاتتى. ئۇنىڭ بۇ ۋەھىملىك پايانسىز زېمىنغا كۆزىنى ئېچىپ
قارىغۇدەك ماغدۇرى قالمىغانىدى، شۇڭا ئۆزىنى ھالاكەتكە ئې-
لىپ مېڭىشى ئۈچۈن تۆگىنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەت-
تى...

بىلالنىڭ جۇغى تېخىمۇ كىچىكلەپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى،
ئۇ گويا كۆيۈپ كەتكەن جەسەت بىر پارچە كۆمۈرگە ئايلىنىپ
قالغاندەك، ئاپتاپتا قورۇلۇپ كەتكەنىدى. ئىككى كۈندىن بۇيان
ئۇ پالما دەرىخىنىڭ قۇرۇپ قالغان بىر تال ياپرىقىنى چايناپ
كەلدى، ياپراقنى چاينىسىلا ئۇسسۇزلۇق ھېس قىلمايتتى، سۇ-
سىراپ كەتكەن تېنىدىكى شۇلگەي ھۇجەيرىلىرى غىدىقلىنىپ،

ئېغىزى نەمدىلىپ تۇراتتى. ئۇ سۈيى يېرىملىشىپ قالغان تۇ-
لۇمنى يۇدۇۋالغان بولۇپ، ھەر كۈنى ئاخشامدا ھەر كىشىگە بىر
يۇتۇمدىن سۇ بېرەتتى.

بىسكراغا يەنە 300 كىلومېتىر قالغاندى.

يول ئۈستىدە بوستانلىق يوق ئىدى.

قۇدۇق يوق ئىدى.

قۇرۇپ كەتكەن دەريا ئېقىنى يوق ئىدى.

پەقەت قۇملۇق، قۇملۇقلا بار ئىدى.

تۆگىلەر ھەر كۈنى ئەتىگەندە يولغا چىققاندا بوزلايتتى،
خۇيى تۇتۇپ قالسا، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ تېنىنى كەلسە-كەل-
مەس قاساشسىمۇ، لېكىن ئاخىرىدا يەنىلا ئورنىدىن قوپۇپ قۇم-
لۇقتىكى دەھشەت ئىسسىققا قارىماي يولغا چۈشەتتى.

قېچىپ ماڭغان تۇنجى كۈنى شۇېت تېخى ماغدۇرىدىن كەت-
مىگەن بولۇپ، پۇتكۈل كائىنات غەپلەت ئۇيقۇسىغا چۆمگەن
كېچىدە 500 مېتىر ئۆملەپ، بىر كونا دەريا قىنىغا باردى،
ئۇ يەردىكى پالما دەرەخلىرى ئاستىدا پاسكىنا سۇ بار ئىدى.
ئۇ ئۆمۈچۈك ۋە سۇ پىتلىرىنى قوغلۇېتىپ، ئاچكۆزلۈك بىلەن
سۇ ئىچىپ، ئاغزىنى چاكىلداتتى. ئۇ بۇ پاسكىنا سۇنىڭ گويا
ئادەمگە قۇۋۋەت بېرىدىغان شىپالىق دورىدەك ئاستا-ئاستا تېنىگە
تارقىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، ئاندىن كېيىن يەنە ئۆملەپ
قايتىپ كەلدى، شۇ كېچە ئۇ ناھايىتى قاتتىق ئۇخلاپ قالدى.

تۆتىنچى كۈنى پۈتۈن ئەزايىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى، قىزد-
غان چاغدىكىدەك ئەمەس، بەلكى ئاشقازىنىدا جاندىن ئۆتكۈدەك
بىر خىل ئاغرىقنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلىپ، چوم

ئۈستىدە تۈگۈلۈپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ لېۋىنى چىڭ چىشلەپ ئۈن چىقارمىدى، تۆگىنىمۇ توختاتمىدى، ھاندرىكىنىڭ سوئاللىرىغا بېشىنى چايقاش بىلەنلا جاۋاب بەردى.

ئاشقازىنى ئوت كەتكەندەك كۆيۈپ ئاغرىيىتتى، كانىيى قۇرۇپ يېرىلىپ كەتكەندى، ئۇ ئارقىسىغا قايرىلىپ، كۆزىنى يۇمغىنىچە ھاندرىكىنىڭ قۇچىقىغا چاپلاشقان ھېلىقى قىزنى كۆردى، يولنى داۋاملاشتۇرۇپ ئۇنى قۇملۇقتىن قۇتقۇزۇپ چىقىشىم كېرەك، دەپ ئويلىدى ئۇ.

تۆتىنچى كۈنىمۇ ئۆتۈپ كەتتى...

كەچ كىرىشى بىلەن ھاۋا سوۋۇدى، قۇياش ئاستا-ئاستا ئۇپۇققا يوشۇرۇنغاندىن كېيىن، شۇېت تۆگىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ، قۇم ئۈستىدە مىدىر-سىدىر قىلالماي يېتىپ قالدى.

ھاندرىك دەلدەڭشىگەن ھالدا ئۇنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئېڭىشىپ تومۇرىنى تۇتتى، ئاندىن قولىنى پېشانىسىغا تەگكۈزۈپ كۆرۈپ، ھەيران بولغان ھالدا بىھوش ياتقۇچىنىڭ كۆزىگە قارىدى، يېنىدا دائىم ئېلىپ يۈرىدىغان بىر كىچىك خالتىسىنى چومدىن چۈشۈردى-دە، ئۇنىڭدىن ئوكۇل سالغۇچنى چىقىرىپ، ئوكۇل يىڭنىسىنى بېكىتتى. قىزىل قان تومۇرىنى كۆپتۈرۈش ئۈچۈن تاسمىسى بىلەن شۇېتنىڭ بىلىكىنى چىڭ بوغدى، ئاندىن ئوكۇل يىڭنىسىنى تۆت قېتىم سانجىپ، قېلىن تېرىسى ئاستىدىكى تومۇرىغا ئاران كىرگۈزۈپ، ئازراق قان ئالدى.

قان رەڭگى قويۇق قىزىل بولۇپ، ئۇنى قارا دېسەمۇ بولاتتى.

ئۇ تىترەپ تۇرغان قولى بىلەن ئوكۇل سالغۇچنى تۆگىسىنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ، بىر پارچە ئەينەك ئۈستىگە بىر ئاز قان تېمىتىپ، مىكروسكوپ ئاستىغا قويدى، ئۇزاق كۈتۈشكە توغرا كەلمىدى، بىر قاراپلا ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقتى. . . ، قورققانلىقتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى.

تولغاق، ئامىيوبالىق تولغاق!

قاننى بۇزىدىغان نامسىز ۋىروس!

بىلال خوجايىنىنىڭ يېنىدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ، تۇلۇمدا قالغان ئاخىرقى بىر يۇتۇم سۇ بىلەن ئۇنىڭ يۈزىنى يۇيۇپ قويدى. ئۇ ئەرەب تىلىدىكى بەزى يېقىملىق سۆزلەرنى كېكەچلەپ سۆزلەپ، كىشىنى قاتتىق تەسىرلەندۈرىدىغان مۇھەببىتى بىلەن ئۇنىڭ ئادەم ئىسكەتىدىن قېلىۋاتقان يۈزىگە سۆيدى.

هاندرىك سەكراتتا تۇرۇۋاتقان شۇبىتىنىڭ يېنىغا ئاستا يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭغا تىكىلدى.

— ئەپەندىم، ئۇ قانداق كېسەل بولۇپ قاپتۇ؟ — سورىدى بالا كېكەچلەپ.

— ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا تۇرىدۇ، بىلال.

— ئۇنى قۇتقۇزۇۋالالماسىزمۇ، ئەپەندىم؟

— شۇنداق، قۇتقۇزۇۋالالمايمەن، — تۇيۇقسىز ۋارقىراپ تاشلىدى هاندرىك. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاجىز، ئىقتىدارسىزلىقىنى ئۇمىدسىزلەنگەن هالدا هېس قىلدى.

— ئەپەندىم، سىز ئاتاقلىق دوختۇرغۇ؟ — دېدى بالا پەس ئاۋاز بىلەن.

— مەن هېچنېمە قولۇمدىن كەلمەيدىغان بىر بىچارىمەن،

—هاندرىك ئۆزىنىڭ پېشانىسىنى مۇشتلاپ كەتتى، —مەن بىر چالا موللا، مىسكىن، تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق، ھېچنېمىگە ئەسقاتمايدىغان بىر كالۋا، ھېچقانداق ئىش قولىدىن كەلمەيدىغان بىر ئادەم! —ئۇ شۇپىتىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا ياترىن ئوكۇلىدىن بىرنى ئۇردى، ئارقىدىن يەنە ئۆزىنىڭ يېنىدا ئېلىپ يۈرگەن زاپاس ياترىن ئوكۇللىرىنى بىر-بىرلەپ ئۇرۇپ بولدى، ئارقىدىن ئوكۇل سالغۇچنى قۇملۇققا كۇچەپ چۆرۈۋەتتى.

—ئەمدى ئوكۇل ئۇرمايمەن! —دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۇ، —ئەمدى زادى ئۇرمايمەن!

ئاندىن كېيىن ئۇ جان تالىشۋاتقۇچىنىڭ يېنىدا جىمجىت ئولتۇردى، ھېردىمۇ ئويغىنىپلا ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

—ئۇ ئۆلۈپ كېتەرمۇ؟ —سورىدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن.

—شۇنداق، ھېرد.

—ئۇسسۇزلۇقتىنمۇ؟

—ياق، ئۇ ھېلىقى ئۆلمىگۈر تولغاق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ، ھېچ ئىلاج قىلالمىدىم. . .

كەچ كىردى. بىلال قۇرۇق تۆگە تېزىكىدە گۇلخان ياقتى. ئوت يورۇقى سەكراتتا تۇرغۇچىنىڭ يۈزىنى، ئۇنىڭ يېنىدا ئا-مالسىز ئولتۇرغان دوختۇر بىلەن يىغلاپ ئولتۇرغان ھېردنى يورۇتتى.

شۇپت تۇيۇقسىز لىككىدە قوپۇپ ئولتۇرۇپ بىر نەرسە دېدى. . . بۇ ئەرەبچە سۆز ئىدى. بىلال بېشىنى لىڭشىتىپ، قىلۇنغا قاراپ بوش ئاۋاز بىلەن قۇرئاننىڭ ئۆلۈمگە دائىر ئايەت-لىرىنى ئوقۇدى. ھاندرىك يەنە بىر قېتىم ئۇنىڭ تومۇرىنى

تۇتتى. . . لېكىن تومۇرنىڭ سوقۇۋاتقانلىقىنى ئانچە ھېس قىلالـ
مىدى. . .

شۇېت كۆزىنى يەنە بىر قېتىم ئاچتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ نېمىنىدۇر ئىزلەۋاتقانلىقى كۆزىدىن بىلىنىپ تۇراتتى. . . ئۇ ھاندىكنى تونىدى ۋە ئۇنىڭغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى. بۇ ئۇنىڭ ۋىدالىشىشى بولۇپ، ئاخىرقى ئۇنسىز بىر ئېغىز گەپپى ئىدى، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ كۆز نۇرى بىر قەۋەت نېپىز تومان توسۇۋالغاندەك بارا-بارا ئۆچتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا پايانسىز ھەم بەختلىك بىر دۆلەت نامايان بولۇۋاتاتتى. . .

ھاندىك ئېھتىيات بىلەن ئۇنىڭ كۆزىنى يۇمدۇرۇپ، قولـ لىرىنى كۆكسىگە ئېلىپ قويدى، ئاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇـ رۇپ ئۆزىنىڭ ئەدىيالىنى ئالغىلى ماڭدى، ئەمدى بىرقانچە قەـ دەم مېڭىشىغا قۇلاقنى يارغۇدەك ۋارقىرىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ بىردىنلا ئارقىسىغا بۇرۇلدى.

ھېرد مەرھۇمنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ كۆكرەـ كىگە ئېسىلىۋالغاندى. ھاندىك يۇگۇرۇپ بېرىپ ئۇنى ئاجرەـ تىۋالماقچى بولدى. ھېرد تېپىچەكلەپ مەرھۇمغا جېنىنىڭ بارەـ چە يېپىشىۋالدى. شۇېتنىڭ يېنىدىكى يەردە بىر دەستە قەغەز تۇراتتى، بۇنى ھېرد جەزمەن ئۇنىڭ سومكىسىدىن ئالغاندى. قەغەز ئۇستىدە بىر دەپتەر تۇراتتى، بۇ ئادەتتىكى بىر خاتىرە دەپتەر بولۇپ، بىرىنچى بېتىگە "ھانىس شۇېت" دەپ يېزىلغاندى.

ھاندىك قولىدا ھېلىقى خاتىرە دەپتەرنى تۇتقىنىچە داڭقېـ تىپ تۇرۇپلا قالدى. ھېرد مەرھۇمنىڭ يۈزىگە سۆيەتتى، بار-

ماقلىرى بىلەن ئۇنىڭ لەۋلىرى، كۆزلىرى، مەڭزى ۋە بوينىنى سىلايتتى، ئۇنىڭ "ھانىس! ھانىس!" دەپ توۋلىغان ئاۋازى ئادەمنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرۈپ، قۇملۇقنىڭ تىنچ ئاسمىنىنى لەرزىگە سالاتتى. ئۇ يەردە ئولتۇرغىنىچە مەرھۇمنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ئۇنى سىلايتتى، بىردەممۇ توختىماي سىلايتتى. . . ھاندرىك بۇ قايغۇلۇق، ئېچىنىشلىق ئاۋازنى ئاڭلىماسلىق ئۈچۈن ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ تۆگىسىنىڭ يېنىغا باردى-دە، قۇملۇققا ئۆزىنى تاشلاپ، قولى بىلەن قۇلىقىنى ئېتىۋالدى.

قارامتۇل كىچىككىنە بىر قول ئۇنى ھاڭقېتىپ تۇرغان ھالەتتىن قۇتۇلدۇردى. بىلال ھاندرىكنىڭ ئالدىدا لىق بىر ئىستاكان سۈيۈقلۇقنى تۇتۇپ تۇراتتى.

— ئەپەندىم، ئىچىڭ، — دېدى ئوغۇل بالا.

— بۇ نېمە؟

— تۆگىنىڭ قېنى. بۇ تۆگە ئەمدى بىزگە كېرەك ئەمەس.

ھاندرىك ئورنىدىن قوپۇپ ئولتۇردى.

— ئاۋۇ قىز نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

— ئۇمۇ تۆگىنىڭ قېنىنى ئىچتى، ھازىر ئۇ ئاۋۇ ئەپەندىمنىڭ يېنىدا دۇئا-تىلاۋەت قىلىۋاتىدۇ.

ھاندرىك ئىستاكاننى قولىغا ئېلىپ كۆزىنى يۇمۇپلا ئىچىۋەتتى. شۇ تاپتا ئۇ كۆڭلى ئېلىشىپ، كانىيى تارتىشىپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، سۈيۈقلۇقنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە تارقىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

— ئەپەندىم، يەنە بىر ئىستاكان ئىچەمسىز؟ — سورىدى ئوغۇل بالا.

—ماقۇل، بىلال، —دېدى ھاندىرىك ئىنتايىن بوش ئاۋاز بىلەن.

ئەتىگەندە يەرلىك تەييارلاندى. بۇ سەھرايى كەبىر قۇملۇقدا قېزىلغان چوڭقۇر بىر گۆر بولۇپ، كۆپچىلىك قېلىن ئەدىيال بىلەن ئورالغان شۇپىتنى يەرلىككە قويدى، ئاندىن ھاندىرىك گۆرگە توپا تاشلاپ تىندۇردى. ھېرد ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، يىغلىغان پېتى تۆگە يېنىغا بېرىۋالدى. ھاندىرىك چومىنىڭ ياغىچى بىلەن بىر كرېست ياساپ ئۇنى قەبرىنىڭ ئالدىدىكى قۇمغا پاتۇرۇپ قويدى.

بىلال يەردە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ قىلۋىغا قاراپ، ئاللادىن مەدەت تىلەپ دۇئا قىلدى، تارام-تارام ياش يۇمۇلغان كۆزلىرىدىن مەڭزىگە دۇمىلاپ چۈشتى، ئۇنىڭ كىچىككىنە جۇغى يىغلىشىغا ئەگىشىپ تىترەيتتى. ھاندىرىك ئۇنى قۇچاقلاپ، بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ بۇدۇر چاچلىرىنى سىلىدى، يەنە بىر قولىنى ئۇنىڭ ئورۇق مۇرىسىگە قويدى.

—بىلال، ھازىردىن باشلاپ سەن بىز بىلەن بىللە بولىسەن، —دېدى ئۇ بوش ئاۋاز بىلەن، —مەن خوجايىنىڭ بولۇشنى خالايمەن.

تۆگىلەر يەنە قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

قۇياش لاۋۇلداپ تۇرغان چوغقا ئوخشايتتى.

قۇملۇق تىمتاس ئىدى.

ھاۋا ئادەمنىڭ تېنىنى كۆيدۈرەتتى.

تۆگە تاپىنى ئاستىدىكى كۆز يەتمەس قۇم يولدىن چاڭ-توزان كۆتۈرۈلەتتى.

چومىنىڭ ياغىچىدىن قىلىنغان بىر كرىست يول بويىدا يەككە-يىگانە ھالدا چوقچىيىپ تۇراتتى.

ئۇ قۇم بىسىپ كېتىش ئالدىدا تۇرغانكرىست ئىدى. . .

1959-يىلى دېكابىردا گېرمانىيىنىڭ بىر خىمىيە زاۋۇتىنىڭ تەجرىبىخانىسىدا، ئامىيوبالىق تولغاق ۋە سىنگا ۋىرۇسىنى داۋالىيالايدىغان يېڭى دورا دۇنياغا كەلدى.

پاۋىل ھاندرىكىنىڭ قان زەردابى تەجرىبىسى 783-قېتىملىق سىناقتا ئاخىر مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. ئۇ نورماللىقى يېڭىۋاشتىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن قان قاچىلانغان كىچىك بىر تەخسىنى، خىزمەت كىيىمى كىيىپ تەجرىبە سۈپىسىدا تۇرغان خوتۇنى ھېردقا سۇندى.

—مۇۋەپپەقىيەت قازاندۇق،—دېدى ئۇ بوش ئاۋاز بىلەن،—مەن ئاخىر كېسەلگە شىپا قىلىدىغان دورىنى تاپتىم،—ئۇ ھېردىنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى،—مەن ئۇنىڭغا "شۇېت" دەپ نام بىرىمەن، بۇ دورىنىڭ ئىسمى "شۇېت—783" دەپ ئاتالسۇن.

ھېرد بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ دېرىزىدىن ئاپئاق قار بىلەن كۆمۈلگەن باغقا ۋە شاخلىرىنى قار ئېگىۋەتكەن دېۋىدىرقايىغا قارىدى.

—تۇنۇگۈن ئالجىرىيىدىن كەلگەن بىر پارچە خەتنى تاپشۇ-

رىۋالدىم، —دېدى ئۇ، —فرانسىيە ھۆكۈمىتى ھانىسىنىڭ پىلاندىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، قۇملۇقنى مۇنبەت يەرگە ئايلاندۇرماقچى بولۇپتۇ. يىگىرمە ياكى ئوتتۇز يىلدىن كېيىن ئۇ يەردە چېكىگە كۆز يەتمەيدىغان قۇم يول قالمايدۇ. . .

ھاندىرىك شۇك بولۇپ قالدى. ئۇ ھېردنى باشلاپ تەجرىبىخانىدىن چىقىپ، ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىغا كەلدى. قارامتۇل بىر ئوغۇل بالا كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇنىڭ بوينىدا قېلىن بىر لۆڭگە، ئۇچىسىدا پاختىلىق چاپان بار ئىدى.

—ئەپەندىم، مەن توڭلاۋاتىمەن، —دېدى بىلال، —بۇ جاي قۇملۇقنىڭ كېچىسىدىنمۇ سوغۇق ئىكەن. . .

ھاندىرىك بىلەن ھېرد تەڭلا كۈلۈپ كەتتى، بۇ كۈلكە ئادەمنى تەڭقىسلىقتىن قۇتۇلدۇرىدىغان كۈلكە ئىدى، ئۇلارنىڭ كۈلكىسىدىن كىشىلەرگە يېڭى ھايات ئاتا قىلىدىغانلىقى ئايان بولۇپ تۇراتتى.

ئۇلار بىلالنى يېنىغا تارتىپ، ئۇنىڭ بۇدۇر چاچلىرىنى سىلىدى.

بىلالنىڭ ئاپئاق چىشلىرى خۇشاللىقتىن يالتىرايتتى.

بىرقانچە ئايدىن بۇيان، فرانسىيە ئالىملىرى پۈتكۈل سەھرايى كەبىر قۇملۇقنى كېزىپ چىقتى، دوكتور شۇېتنىڭ پىلانى بويىچە بۇرغىلاشقا كىرىشتى. "شۇېت—783" نامىلىق دورا دۇنيا تېببىي دورا بازىرىغا كىرگۈزۈلدى، بۇنىڭ بىلەن بىرقانچە ھەپتە ئىچىدىلا مىڭلىغان-ئونمىڭلىغان كېسەلنىڭ ھاياتى قۇتقۇ-

زۇۋېلىندى.

چېكىگە كۆز يەتمەس قۇم يول بويىغا تىكلەنگەن ھېلىقى ياغاچ كرېست غايىب بولدى، ئۇنىڭ ئەسلىدە نەگە قادالغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

بۇنى بىلىدىغان ئادەم يوقمىدۇ؟ راستتىنلا بۇنى بىلىدىغان ئادەم يوقمىدۇ؟

كىممۇ بۇنى قۇياش، قۇملۇق، ھاۋا، بوران-چاپقۇندىن سۈرۈشتۈرۈپ يۈرىدۇ دەيسىز؟

بۇلار ئۇزۇندىن-ئۇزۇنغا سوزۇلغان قۇم يولىدىكى ئۈن-تىنسىز پىيادە يولۇچىلاردۇر...

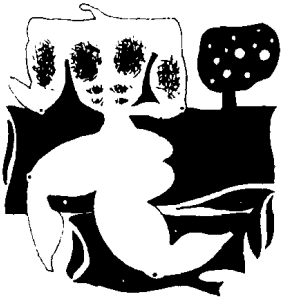

Konsalik

قىسقىچە مەزمۇنى

گېرمانىيىلىك زېرەك، گۈزەل قىز ھېرد شۇېت ئايرىلغىنىغا ئۈزۈن بولغان ئاكىسىنى ئىزدەپ ئافرىقىغا بارماقچى بولىدۇ، ئويلىمىغان يەردىن ئادەم سودىگەرلىرىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قېلىپ، سەھرايى كەبىر قۇملۇقىدىكى پاھىشخانىغا سېتىۋېتىلىدۇ. ئۇ ئادەم چىدىغىلى بولمايدىغان خورلۇقلارغا ئۇچراپ، كۆرمىگەننى كۆرىدۇ...

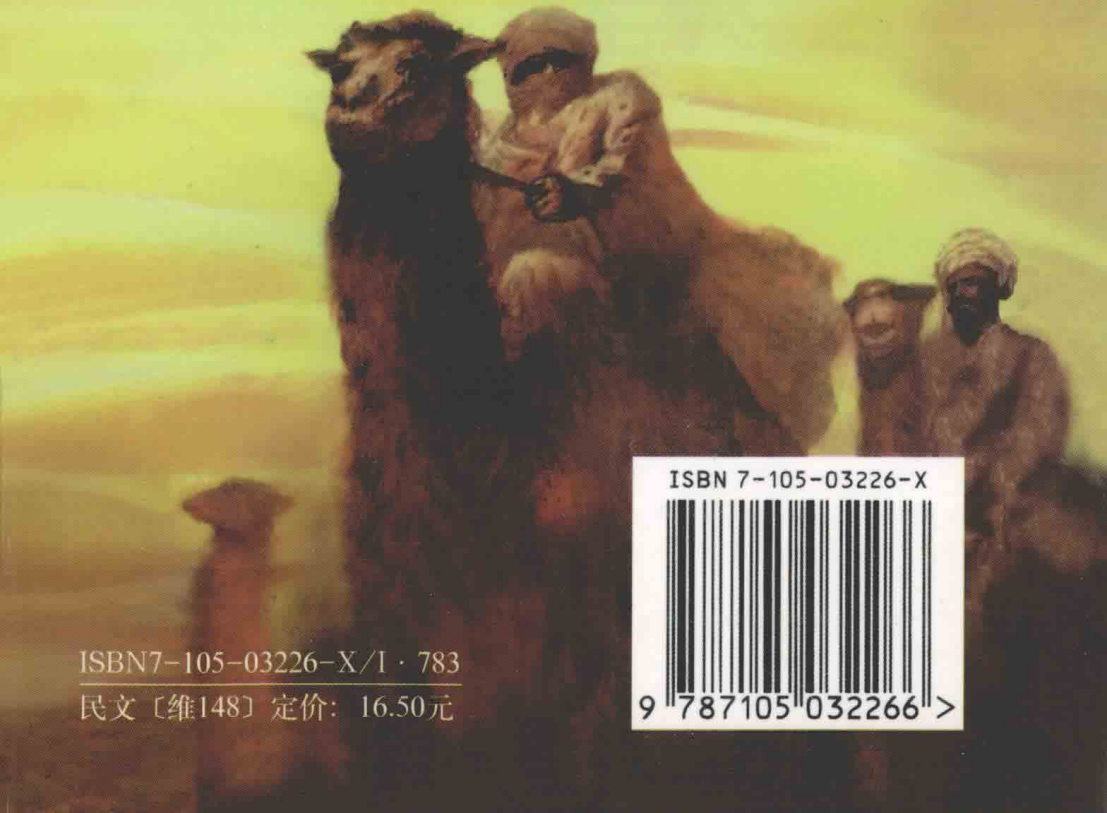

ISBN7-105-03226-X/I · 783
民文〔维148〕定价: 16.50元

ISBN 7-105-03226-X
9 787105 032266 >

[General Information]
书名=沙漠舞女　维吾尔文
SS号=40328990